

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО ПРАВА

Матеріали міжнародної конференції

(Харків, 23 квітня 2021 р.)

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Кафедра судоустрою та прокурорської діяльності

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО ПРАВА

Матеріали міжнародної конференції

(Харків, 23 квітня 2021 р.)

Харків
«Право»
2021

УДК 347.97/.99
А43

Редакційна колегія:

Л. М. Москвич,
О. З. Хотинська-Нор,
Н. М. Бакаянова,
О. В. Щербанюк,
Р. Бірке

Відповідальність за зміст тез несуть автори

Актуальні проблеми судового права : матеріали міжнар. конф.
А43 (Харків, 23 квіт. 2021 р.) / редкол.: Л. М. Москвич та ін. – Харків :
Право, 2021. – 538 с.
ISBN 978-966-998-233-9

Збірник містить матеріали міжнародної конференції «Актуальні проблеми
судового права», яка відбулася 23 квітня 2021 р. за участю відомих вітчизняних
та зарубіжних науковців та практиків.

УДК 347.97/.99

ISBN 978-966-998-233-9

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2021
© Видавництво «Право», оформлення, 2021

ЗМІСТ

Передмова.....	21
----------------	----

Секція 1 ІНСТИТУЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ВЛАДИ

НАУКОВЦІ ТА ПРАКТИКИ

<i>Бакаєнова Н. М.</i> СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО НАДАННЯ МЕТОДИЧНОЇ ДОПОМОГИ СУДАМ У ЗАСТОСУВАННІ ЗАКОНОДАВСТВА	23
<i>Билиця І. О.</i> ДОВІРА ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	27
<i>Горбань Н. С.</i> ПРО БОЛЬОВІ ТОЧКИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВСУДДЯ В УКРАЇНІ.....	29
<i>Городовенко В. В.</i> КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ТА РОЗВИТОК РОЗУМІННЯ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ	33
<i>Дришлюк А. І.</i> ФУНКЦІЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МЕХАНІЗМИ СУЧАСНОГО ПРАВАЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	36
<i>Івановська А. М.</i> КОНКУРСНИЙ ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ГАРАНТІЯ ЙОГО НЕЗАЛЕЖНОСТІ.....	40
<i>Кернякевич-Танасійчук Ю. В.</i> ДО ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД	43
<i>Ковальчук І. С.</i> ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ ТА ФРН.....	45

Маловацький О. В.	
КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ	48
Марочкін О. І.	
ПОВНОТА СУДОВОЇ ВЛАДИ ТА ЇЇ СКЛАДНИКИ	51
Остафійчук Л. А.	
ВІДКРИТІСТЬ СУДОВИХ РІШЕНЬ VS ПРАВА ЛЮДИНИ НА ТАЄМНИЦЮ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ	53
Овсяннікова О. О.	
ОПТИМІЗАЦІЯ МІСЦЕВИХ СУДІВ: ПОЛІПШЕННЯ АБО ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ?	56
Овчаренко О. М.	
СТАНДАРТИ НЕСУДОВИХ (АЛЬТЕРНАТИВНИХ) СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	59
Паскар А. Л.,	
ПРЕЦЕДЕНТНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ПРОБЛЕМ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ	63
Потапенко А. В.	
ЗМІНА СИСТЕМИ МІСЦЕВИХ СУДІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ З УТВОРЕННЯМ (ЛІКВІДАЦІЄЮ) РАЙОНІВ: ПОШУК ЕФЕКТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ОПТИМІЗАЦІЇ СУДОСТРОЮ	66
Прилуцький С. В.	
ПРИНЦИП ЛЕГАЛЬНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ	68
Рєпіна Ю. С.	
ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩИХ СУДАХ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ.....	72
Русанова І. О.	
СУД ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ	76

Саленко О. В.

ПОРУШЕННЯ ВИМОГ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ
ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД:
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ VS
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІ 79

Свида О. Г.

ОКРЕМІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ЗАКОНОПРОЕКТУ № 5068
ЩОДО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНОДАВСТВА
ПРО ВИЩУ РАДУ ПРАВОСУДДЯ 83

Хотенець П. В.

ПРИНЦИП «RES JUDICATA» В ДЕЯКИХ ПРАВОВИХ
ПОЗИЦІЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ 86

Храпенко О. О.

ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ 89

Швецова Л. А.

ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ЕТИЧНОЇ РАДИ
ЩОДО ПЕРЕВІРКИ ЧЛЕНІВ ВРП 91

АСПІРАНТИ

Взова Л.

«PER RELATIONEM» GRÜNDE
IN DER GERICHTLICHEN PRAXIS 96

Демидюк О. Б.

СТРУКТУРА ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ
В УМОВАХ СУЧАСНОГО РЕФОРМУВАННЯ 98

Пушкарь С. І.

ЗАКОНОТВОРЧА СПРОМОЖНІСТЬ
СУДОВОЇ ВЛАДИ ЯК ОДИН ІЗ ПОТЕНЦІЙНИХ
ІНСТРУМЕНТІВ СУДОВОЇ РЕФОРМИ 101

Українець О. Б.

СУД ЯК ДЖЕРЕЛО ТА СУБ'ЄКТ
ЛЕГІТИМАЦІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ 106

Цісельський О. В.

СПЕЦИФІКА МОДЕЛЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮСТИЦІЇ В КРАЇНАХ ЄС	108
---	-----

СТУДЕНТИ

Junyue D.

CONTEMP OF THE COURT IN CHINA.....	112
------------------------------------	-----

Амельченко В. В.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ СУДДІВ УКРАЇНИ	114
--	-----

Андрійшена Л. О.

СУДОВА ВЛАДА В УКРАЇНІ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ НЕЗАЛЕЖНИМИ ТА БЕЗСТОРОННІМИ СУДАМИ	117
--	-----

Андрушко Д. О.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ	120
--	-----

Бібрик В. А.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ	122
--	-----

Войтюк Д. В.

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ СУДУ З ІНШИМИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	125
---	-----

Гладченко М. Є.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ УКРАЇНИ В ЧАСТИНІ ПОЛІПШЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ ТА СУДДІВ	128
--	-----

Глебова А. С.

СИСТЕМА СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА	130
---	-----

Голуб А. С.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ З НЕОБХІДНОСТІ ЗАКРІПЛЕННЯ У НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТАХ ДЕФІНІЦІЇ «ПРАВОСУДДЯ»	134
---	-----

Деркачов В. О.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	136
--	-----

Джабурія А. О.	
СКЛАД ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ	139
Загребнюк Д. М.	
ВИЩА КВАЛІФІКАЦІЙНА КОМІСІЯ СУДДІВ УКРАЇНИ: СКЛАД, ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ, ПОВНОВАЖЕННЯ	142
Изотова С. О.	
ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ СТАТУС, СИСТЕМА, ПОВНОВАЖЕННЯ	144
Ковтонюк П. В.	
ПЕРСПЕКТИВИ ПОШИРЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРАВОСУДДІ	147
Ломонова К. А.	
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МИРОВОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ	150
Мантесєва М. О.	
ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ЯК ГАРАНТІЯ СУСПІЛЬСТВА.....	153
Мартинів Н. А.	
ЩО Ж ТАКЕ «ЕЛЕКТРОННИЙ СУД»?	155
Нікітенко В. Ю.	
ПРОБЛЕМИ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВИХ СУДІВ	158
Новак С. О.	
СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ.....	160
Новак Ю. І.	
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ СУДІВ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУДОУСТРОЮ	163
Окара А. О.	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ:МІЖНАРОДНІ НАПРЯМИ	166
Паршина К. А.	
ОСОБЕННОСТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВЕРХОВНЫМ СУДОМ ЕДИНСТВА СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ	169

Сичик В. В.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
СУДОВОЇ СИСТЕМИ США: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ..... 171

Толкач С. А.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ КОМІСІЇ
З ОЦІНКИ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ЕТИЧНОСТІ
ЧЛЕНІВ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ 174

Тоцакова А. С.

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ
СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ..... 177

Секція 2 ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРОЦЕДУРИ

НАУКОВЦІ ТА ПРАКТИКИ

Hakenberg M.

DIE NEUE VERBANDSKLAGEN-RICHTLINIE
DER EUROPÄISCHEN UNION 180

Wedde R.

SCHIEDSGERICHTSBARKEIT IN DEUTSCHLAND 191

Антощук С. І.

ВІДОКРЕМЛЕНІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ
ПРО БАНКРУТСТВО ЯК ЕЛЕМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ІНСТИТУТУ НЕСПРОМОЖНОСТІ
(БАНКРУТСТВА) 197

Бершов Г. Є.

ВИДАЛЕННЯ ІЗ ЗАЛУ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ
ЗА ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДУ ЯК ОДИН ІЗ ЗАХОДІВ
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ
СУДОЧИНСТВІ 200

Білецька Г. А.

ЗНАЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ КРОВІ
ЯК ОДНОГО З ДОКАЗІВ ЗЛОЧИНУ
ПІД ЧАС СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ 206

Борисова В. Ф.	
ТРАНСФОРМАЦІЯ ГРАЖДАНСКИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВООТНОШЕНЬ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРАВОСУДДЯ	208
Василина Н. В., Гансецька В. В.	
ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ АНАЛОГІЇ В СУДОВИХ ПРОЦЕДУРАХ	212
Васильєв С. В.	
ДИФАМАЦІЯ УЧАСНИКІВ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ	214
Деменчук М. О.	
ДО ПИТАННЯ ПЕРЕПОН У ВІДПРАВЛЕННІ ПРАВОСУДДЯ АДМІНІСТРАТИВНИМИ СУДАМИ	218
Кубаєнко А. В.	
ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	221
Кондрат'єва Л. А.	
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ГРУПОВОГО ПОЗОВУ	224
Татулич І. Ю.	
ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ ЩОДО СПРАВ ПРО УСИНОВЛЕННЯ	227
Шило О. Г., Глинська Н. В.	
РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ, ЩО ВИРІШУЮТЬ ІСНУЮЧУ РОЗБІЖНІСТЬ У ПРАВАЗАСТОСУВАННІ, В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОСТІ ТА ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ	230

АСПІРАНТИ

Ганжа О. Г.	
КОРЕКТНІСТЬ ЦИТУВАННЯ ЛАТИНСЬКИХ ВИСЛОВІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА НАЛЕЖНОГО МОТИВУВАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ	233
Коломійцев П. О.	
ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОЯВУ КОНСТИТУЦІЙНОСТІ ЗАКОНІВ У ПРАВАЗАСТОСОВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ	236

Маліневський О. М.

БЕЗПЕКА ЗДОРОВ'Я VS ШВИДКІСТЬ
СУДОЧИНСТВА: МЕЖІ ЗЛОВЖИВАНЬ 238

Новожилов В. С.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УНІФІКАЦІЇ СУДОВО-КОНТРОЛЬНИХ
ПРОЦЕДУР НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ВИРІШЕННЯ
ПИТАННЯ ПРО ПЕРЕДАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ,
НА ЯКІ НАКЛАДЕНО АРЕШТ, В УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОМУ АГЕНТСТВУ УКРАЇНИ
З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ
АКТИВАМИ, ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ
ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ..... 242

Рибачук А. І.

ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ
У ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ПРОЦЕДУРІ РОЗГЛЯДУ
СУДОВОЇ СПРАВИ..... 245

Фляжнікова Я. В.

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД
В УМОВАХ COVID-19 247

СТУДЕНТИ

Бережна В. Р.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО СУДУ ОСІБ,
ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ НА ТЕРИТОРІЇ «СІРОЇ» ЗОНИ
У ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ..... 251

Бершаденко О. В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО
СУДУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 253

Бойко Ю. О.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ
ПРАВОСУДДЯ СУДОМ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ 255

Галюлько С. М.

СУД, ЗДІЙСНЮЮЧИ ПРАВОСУДДЯ НА ЗАСАДАХ
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА, ГАРАНТУЄ КОЖНОМУ ПРАВО

НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД Й ПОВАГУ ДО ІНШИХ ПРАВ Й СВОБОД.....	258
Денисюк О. О. СУДОВА ПРАКТИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА.....	261
Дьомін М. В. ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ УКРАЇНИ СИСТЕМИ EASYCON В УМОВАХ КАРАНТИНУ	264
Дулгер В. В. ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ У 2020–2021 РОЦІ.....	266
Заліпський Н. В. ПРАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОРВНОГО СУДУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДИСКУСІЙНОСТІ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ	269
Кошелев К. Є. РОЗУМІННЯ СУДОВОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ: ПРОБЛЕМАТИКА СУБСТАНЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ	272
Косович М. Р. ВПРОВАДЖЕННЯ СУДОВОЇ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	274
Лулу А. КОНСТИТУЦІЙНА ПРОЦЕДУРА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	277
Музика С. Ю. ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ.....	280
Пацюківська В. С. ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ: ПРАКТИКА ФРАНЦІЇ.....	283
Петророва Л. О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ.....	286
Полюхович Л. В. ПРОБЛЕМИ РОЗГЛЯДУ СУДОВИХ СПРАВ У ВИЗНАЧЕНИЙ ЗАКОНОМ ТЕРМІН	289

<i>Пономарьова А. С.</i>	
ПРИРОДНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ПРАВОСУДДІ	291
<i>Семенчук А. В.</i>	
ДО ПИТАННЯ НАСЛІДКІВ ПРОПУСКУ СТРОКІВ ЗВЕРНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ	294
<i>Шилова В.</i>	
ПРОБЛЕМИ НАДМІРНОЇ НАВАНТАЖЕНОСТІ У СУДАХ З ПРИВОДУ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ	296

Секція 3

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СТАТУСУ СУДДІВ

НАУКОВЦІ ТА ПРАКТИКИ

<i>Красноборов О. В.</i>	
ЗАВЕРШЕННЯ ДОБОРУ 2017 РОКУ – ДІСВИЙ МЕХАНІЗМ ПОПОВНЕННЯ СУДДІВСЬКИХ КАДРІВ	300
<i>Курганський О. В.</i>	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ ТА КЕРІВНОГО СКЛАДУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ.....	303
<i>Нестерчук Л. П.</i>	
НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДДІВ – ПРЕРОГАТИВНА ПЕРЕДУМОВА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ОСНОВОПОЛОЖНА ГАРАНТІЯ СПРАВЕДЛИВОГО СУДУ	306
<i>Фідря Ю. О.</i>	
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІ ЗА ПРОЯВИ НЕПОВАГИ ДО УЧАСНИКІВ ПРОЦЕСУ	309
<i>Хотинська-Нор О. З.</i>	
ЕТИКА ВИСЛОВЛЮВАНЬ У ПОЗАСУДОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ	311

АСПІРАНТИ

<i>Кондратова І. Д.</i>	
ЕТИКА ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ.....	316

Kondrych V. V.	ACTUAL PROBLEMS OF REMUNERATION OF EMPLOYEES OF THE COURT STAFF	318
Кравченко О. В.	СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ.....	321
Круподеря Д. О.	ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПУБЛІЧНИХ І ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ СФЕРИ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ СУДДІ.....	323
Яцкевич Д. С.	СУДДІВСЬКИЙ ІМУНІТЕТ ЯК ГАРАНТІЯ ОБ'ЄКТИВНОГО ТА НЕУПЕРЕДЖЕНОГО ПРАВОСУДДЯ.....	328

СТУДЕНТИ

Абрамян С. С.	СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА КАТЕГОРІЯ ЕТИКИ СУДДІ	331
Аннаєва М. Р.	ЩОДО ПИТАННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ	333
Доукіна Н. В.	ЕТИКА СУДДІ У ПОЗАРОБОЧИЙ ЧАС.....	336
Жилка А. М.	НЕДОПУСТИМІСТЬ ВПЛИВУ НА СУДДЮ З БОКУ ПОСАДОВИХ ОСІБ І ПРЕДСТАВНИКІВ ВЛАДИ	339
Зеленська К. С.	ВИМОГИ, ЩО ВИСУВАЮТЬСЯ ДО КАНДИДАТА НА ПОСАДУ СУДДІ В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	342
Мартиросян Є. А.	ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ ТА ІМУНІТЕТ СУДДІВ.....	346

Науменко А. В.	
РОЛЬ СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ У ВІДНОВЛЕННІ ДОВІРИ ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ	348
Оглу Р. В.	
ЕТИЧНІ НОРМИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ.....	351
Омельченко А. С.	
НЕДОПУСТИМІСТЬ ВТРУЧАННЯ У ДІЯЛЬНІСТЬ СУДДІ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ.....	354
Поліщук Я. Р.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗНАЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ СУДДЯМИ ПРАВИЛ ПРАВНИЧОЇ ЕТИКИ В РОЗРІЗІ ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ДО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ	356
Пономаренко С. О.	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІ З ПОСАДИ	358
Пугач А. О.	
ПРОФЕСІЙНИЙ БРЕНД VS. РЕПУТАЦІЯ – РОЗМЕЖУВАННЯ АБО ОТОТОЖНЕННЯ В КОНТЕКСТІ ВІДБОРУ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІ.....	362
Терьошкіна А. Д.	
ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ СУДДІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....	364
Тивонюк Т. В.	
ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА СУДДІ У ПОЗАРОБОЧИЙ ЧАС.....	367
Юрченко Д. В.	
СЛУЖБА ДИСЦИПЛІНАРНИХ ІНСПЕКТОРІВ	369

Секція 4

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

НАУКОВЦІ ТА ПРАКТИКИ

Бондар І. В.	
ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ПОБАЧЕНЬ З ДИТИНОЮ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	373

Іванцова А. В.	
ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ ТА НЕДОЛІКИ	376
Малярчук Л. С.	
ВИКОНАВЧИЙ ЗБІР ТА ОСНОВНА ВИНАГОРОДА ЯК ПЛАТА ЗА (НЕ)ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ.....	378
Москвич Л. М.	
ДО ПИТАННЯ ПРО КОНКУРЕНЦІЮ КОНТРОЛЬНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ	381
Снідевич О. С.	
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ПРИТЯГНЕННЯ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	384
Щербанюк О. В.	
ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ АКТИВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	387
Дзюба В. В.	
ПРОБЛЕМА НЕВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ	392
Іваднєв Я. Д.	
ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ	395
Скрипник Р. В.	
ЕФЕКТИВНІСТЬ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЯК МЕХАНІЗМУ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ	399
Троян В. С.	
УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ.....	401
Хоренженко М. В.	
ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ	404

Шмідт М. І.

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	406
--	-----

Секція 5 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ

НАУКОВЦІ ТА ПРАКТИКИ

Бабасєва О. В.

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАДИ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ У ПІДГОТОВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ	410
--	-----

Бевзюк І. М.

ГРУПА ПРОКУРОРІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК КОНКУРЕНТОЗДАТНА КОМАНДА	413
--	-----

Калужна О. М.

КЛАСНІ ЧИНИ ТА ФОРМА ОДЯГУ ПРОКУРОРІВ – СКЛАДНИК МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОКУРАТУРИ ЧИ ІСТОРИЧНИЙ АРТЕФАКТ?.....	415
--	-----

Пасічна Ю. П.

ПРОКУРАТУРА В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ. РЕФОРМУВАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ	418
--	-----

Подкопасьєв С. В.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ КАДРОВИХ ПРОЦЕСІВ (ПРОЦЕДУР) В ПРОКУРАТУРІ	421
---	-----

Стефанчук М. М.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ	424
--	-----

Трагнюк Р. Р.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ПРОКУРОРІВ	428
--	-----

СТУДЕНТИ

Білий В. Є.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЩОДО ЕКСТРАДИЦІЇ ОСІБ	431
---	-----

Кракова В. В.

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ВИМОГ ДО ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРОКУРАТУРИ	434
--	-----

Педора О. О.

РЕФОРМУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ НОВОВВЕДЕНЬ	436
---	-----

Прілепишев А. В.

ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	439
---	-----

Рубан Є. В.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ	441
--	-----

Сиротин І. П.

ДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПРОКУРАТУР В УКРАЇНІ.....	444
--	-----

Скороход К. В.

СПЕЦІАЛІЗОВАНА АНТИКОРУПЦІЙНА ПРОКУРАТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ.....	447
---	-----

Тищенко О. С.

ПУБЛІЧНЕ ОБВИНУВАЧЕННЯ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ФУНКЦІЯ ПРОКУРАТУРИ	449
--	-----

Секція 6

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ

НАУКОВЦІ ТА ПРАКТИКИ

Бірюкова А. М.

СУБ'ЄКТИ ПРОХОДЖЕННЯ СТАЖУВАННЯ В АДВОКАТА.....	452
--	-----

<i>Vladyshevska V. V.</i>	
THE PRINCIPLES OF ACQUIRING THE STATUS OF AN ADVOCATE IN UKRAINE	455
<i>Джабурія О. О.</i>	
РОЗШИРЕННЯ КОЛА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	457
<i>Заборовський В. В.</i>	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ АДВОКАТА ДО ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМОВИ ЇЇ СТРАХУВАННЯ	461
<i>Іваницький С. О.</i>	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ОРГАНІЗАЦІЙНИМИ ФОРМАМИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	464
<i>Кіслицина І. О.</i>	
ДО ПИТАННЯ ПРО КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ ЛИСТУВАННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ НА ПРИКЛАДІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ	467
<i>Крижевська О. О.</i>	
ДОТРИМАННЯ НОРМ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	471
<i>Кухнюк Д. В.</i>	
ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДСТАВ ПРИТЯГНЕННЯ АДВОКАТА ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	474
<i>Питомець А. В.</i>	
АДВОКАТУРА В УМОВАХ КАРАНТИНУ	476
<i>Ребриш А. С.</i>	
ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВОЇ ФОРМИ АДВОКАТСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПРИВАТНОГО ПРАВА	479
<i>Хижняк Є. С.</i>	
ДО ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВ АДВОКАТІВ	482

АСПІРАНТИ

Каденко О. О.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЕДЕННЯ ЄДИНОГО РЕЄСТРУ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ	485
--	-----

СТУДЕНТИ

Вихівська Т. В.

РОЛЬ ПРИНЦИПІВ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ В РОБОТІ АДВОКАТА	488
--	-----

Голощак А. М.

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ АДВОКАТУРИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	493
---	-----

Герасимчук К. С.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ ЩОДО АДВОКАТА.....	496
--	-----

Horishna K.

THE INDEPENDENCE OF LAWYERS AND SCOPE OF PERMISSIBLE INTERVENTION FROM THE STATE: INTERNATIONAL STANDARDS	498
---	-----

Депутат Д. Р.

ГОНОРАР УСПІХУ: НАЦІОНАЛЬНЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА СВІТОВА ПРАКТИКА	501
---	-----

Дрозда Б. О.

ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ	505
---	-----

Іванова С. С.

ПРИСЯГА АДВОКАТА: «ПІДВОДНІ КАМЕНІ» ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	508
--	-----

Манів Н. Р.

ПРОБЛЕМИ ЕТИКИ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ АДВОКАТОМ ТА СУДОМ.....	511
--	-----

Мироненко Д. А.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ.....	514
--	-----

Нагорна О. В.	
СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ АДВОКАТІВ В УКРАЇНІ.....	518
Наконечна І. О.	
АДВОКАТ ЯК СУБ'ЄКТ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ	520
Поліщук Є. С.	
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ КРИЗЬ ПРИЗМУ РІШЕНЬ ЄСПЛ.....	523
Пронька М. М.	
МЕТА І ЗАСОБИ ЇЇ ДОСЯГНЕННЯ ЯК ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА	526
Ткачук-Яцишин Я. В.	
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТІВ ЗА НЕСПЛАТУ ЩОРІЧНИХ ВНЕСКІВ ДО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	528
Троцько Н. О.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАБОРОНИ ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ.....	532

ПЕРЕДМОВА

23 квітня 2021 року за ініціативи кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого було проведено щорічну міжнародну науково-практичну конференцію «Актуальні проблеми судового права».

Партнерами з організації заходу виступили кафедра нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедра організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кафедра процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Німецько-Українське об'єднання юристів та Проект ЄС «Право-Justice».

Технічну підтримку заходу, в тому числі і синхронний переклад було забезпечено партнерами заходу – Німецько-Українським об'єднанням юристів.

З вітальним словом до учасників конференції звернувся Ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого **Анатолій Гетьман**, який звернув увагу на особливість даного заходу який об'єднав спільним інтересом представників чотирьох провідних правничих шкіл, що може стати добрим фундаментом плідної кооперації правників, надає можливості працювати над спільними проектами, дискутувати та знаходити найоптимальніші рішення багатьох проблем, що виникають при організації та функціонуванні судової влади та її суміжних інститутів.

Привітали також учасників конференції виконуюча обов'язки директора Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Олена Орлюк**; проректор Національного університету «Одеська юридична академія» **Володимир Завальнюк**; декан юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича **Віталій Вдовічен**; керівник правління Німецько-Українського об'єднання юристів **Райнер Бірке**; керівник Проєкту Європейського Союзу «Підтримка реформ юстиції правосуддя в Україні (Право-Justice)» **Довидас Віткаускас**.

Спікерами конференції виступили провідні вітчизняні та зарубіжні науковці, судді, адвокати, прокурори, міжнародні експерти.

Участь у конференції представників різних наукових шкіл, зарубіжних правників є показником того, що сучасна юридична наука не в змозі розвиватися без обміну досвідом між різними науковими школами та практиками, які є найкращими експертами в питаннях ефективності судового механізму захисту прав, свобод та інтересів осіб.

Переглянути відеозапис Конференції можна за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=KKgdAQcPm0>

Секція 1

ІНСТИТУЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ВЛАДИ

НАУКОВЦІ ТА ПРАКТИКИ

Бакаєнова Н. М.,
завідувач кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО НАДАННЯ МЕТОДИЧНОЇ ДОПОМОГИ СУДАМ У ЗАСТОСУВАННІ ЗАКОНОДАВСТВА

Розвиток будь-якого правового інституту передбачає виникнення нової моделі його функціонування, яка з'являється на зміну попередньої та відповідає вимогам сучасності. Особливо цікавою, з наукової точки зору, є стадія переходу, при якій неактуальні елементи і прояви ще існують, при цьому вже усвідомлюється їх невідповідність сьогоденню та відбувається відмова від їх застосування. Подібні явища помітні й в сфері діяльності судової влади.

Незважаючи на те, що сьогодні увагу правничої спільноти, насамперед, привернуто до тих масштабних змін, які очікують систему судоустрою внаслідок судової реформи як першочергового завдання влади у новітніх політико-правових умовах, судова влада продовжує виконувати свої функції відповідно до чинного законодавства. Велике навантаження в умовах кадрової нестачі, недофінансування, припинення діяльності ВККСУ, відсутності розвинутої системи альтернативного вирішення спорів потребує від суддів виявлення їх найкращих професійних якостей, особливо враховуючи те, що законодавство покладає на суддів обов'язки не лише зі здійснення правосуддя, але й передбачає *інші повноваження, які впливають з чинного законодавства про судоустрій та статус суддів.*

Одним з напрямів роботи судів є надання нижчестоящим судам методичної допомоги в застосуванні законодавства – це усталений для національного законодавства інструмент забезпечення єдності судової практики. Значення підготовки вищими судовими органами рекомендацій з поліпшення якості судових рішень для судів нижчого рівня наголошується у п. 71 Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень [1].

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 27 чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] (далі – Закон), апеляційний суд надає місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства. П. 7 ч. 2 ст. 36 Закону встановлює повноваження Верховного Суду з забезпечення апеляційних та місцевих судів методичною інформацією з питань правозастосування. Умови, межі та порядок надання такої допомоги на законодавчому рівні не визначені. Виходячи зі змісту ст. ст. 27, 128 Закону, питання надання методичної допомоги, порядку її надання мають бути вирішені зборами суддів апеляційного суду як питання внутрішньої діяльності суду [2].

Звернення до практичного досвіду у цій сфері дозволяє дійти до висновку щодо застосування різних підходів у діяльності апеляційних судів до практики надання методичної допомоги.

Наприклад, *Методичними рекомендаціями щодо надання Хмельницьким апеляційним судом місцевим судам методичної допомоги в застосуванні законодавства* визначено, що для надання методичної допомоги в застосуванні законодавства місцевим судам в Хмельницькому апеляційному суді запроваджена система *кураторства*: кожен суддя апеляційного суду, в тому числі судді, що займають адміністративні та виборні посади, виконує обов'язки *територіального судді-куратора*. Відповідно до наказу голови Хмельницького апеляційного суду, за кожним місцевим судом має бути закріплений щонайменше один суддя апеляційного суду з судової палати кожної спеціалізації, при цьому залежно від обставин, що мають значення, може бути закріплено як декілька суддів одної палати за одним місцевим судом, так і декілька місцевих судів за одним *суддею-куратором* [3].

Науковий аналіз дозволяє виявити певні недоліки застосованого підходу.

Після Другої світової війни у судовій системі СРСР стійко закріпилася практика кураторства суддів, що обґрунтовувалось гострим дефі-

цитом професійних кадрів в судах. Проте, слід зазначити, що інститут кураторів продовжував діяти й згодом, навіть вже за часи незалежності України. При чому сам термін «кураторство» у законах не застосовувався, передбачався інститут методичної допомоги судам у застосуванні законодавства. Про кураторство йшлося лише у внутрішніх документах судів (наказах, довідках, методичних рекомендаціях).

Етіологія слова «куратор» пов'язується із II століттям н.е. та Стародавнім Римом. Виходячи з смислового навантаження терміну, який означає опікуна, піклувальника, а також особу, якій доручено спостереження за якою-небудь роботою [4, с.80], окреслюється певна несамостійність особи, стосовно якої діє куратор. *У зв'язку з цим застосування термінів «куратор», «кураторство» є неприйнятним щодо діяльності судів та судді.* Вбачається, що сучасні підходи вимагають відмови від зазначеної термінології, як такої, що не відповідає принципам організації та діяльності судової влади.

Не відповідає вимогам чинного законодавства України про судоустрій та статус суддів й практика подання дисциплінарних скарг на суддів за результатами неврахування наданої іншими суддями методичної допомоги [5]. Ініціювання дисциплінарної процедури у таких випадках містить ознаки наглядових повноважень, зовнішнього впливу у діяльність судді. Конституційний принцип незалежності суддів не допускає будь-якого втручання у здійснення правосуддя, зумовлює здебільшого факультативний, дорадчий характер методичної допомоги.

По-друге, вбачається, що *недоцільно обмежувати напрями методичної роботи кураторством.* Практична реалізація повноваження апеляційного суду з надання місцевим судам методичної допомоги передбачає різні види надання такої допомоги – проведення нарад, семінарів, обговорень, конференцій, засідань робочих груп, круглих столів, зустрічей, листування; видання роз'яснювально-методичних матеріалів тощо.

Наприклад, *наказом «Про організацію діяльності суду щодо надання методичної допомоги місцевим судам Одеського апеляційного адміністративного округу» № 127-зн/с від 26 вересня 2019 року П'ятим апеляційним адміністративним судом (далі – суд) на виконання рішення зборів суддів суду відділу аналітично-статистичного забезпечення доручено: постійне опрацьовувати рішення Верховного Суду за результатами касаційного перегляду рішень суду з наступним порівнянням*

з практикою окружних адміністративних судів Одеського апеляційного округу; щомісяця подавати відповідну аналітичну довідку Робочій групі, якій доручено окреслювати виявлені проблеми та актуальні питання практики застосування законодавства та підстави скасування рішень окружних адміністративних судів Одеського апеляційного округу; щопівроку готувати аналітично-статистичні довідки по кожному окружному адміністративному суду Одеського апеляційного округу; визначено склад цієї Робочої групи, особу, відповідальну за координацію та взаємодію з Робочою групою; та ін.

Надання методичної допомоги у такий спосіб більш співзвучний сучасним вимогам. Рекомендаційний та неперсоніфікований характер методичної допомоги дещо послаблює практику виконання суддями наданих рекомендацій, але водночас відповідає принципу незалежності суддів при здійсненні правосуддя.

Використана література:

1. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень. URL: http://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf (дата звернення: 15.04.2021).

2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст. 545

3. Методичні рекомендації щодо надання Хмельницьким апеляційним судом місцевим судам методичної допомоги в застосуванні законодавства: затверджено рішенням зборів суддів Хмельницького апеляційного суду № 6 від 25 січня 2019 року. URL: https://kma.court.gov.ua/sud4820/info_sud/lokalni/metodychni (дата звернення: 15.04.2021).

4. Велика українська енциклопедія. тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / Укладачі: Бабка В. Л., Шуило М. М.; за ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. К: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.

5. Про відкриття дисциплінарної справи стосовно судді Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області Данькової С. О.: ухвала Другої дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 22.04.2020 р. № 1022/2дп/15-20. Вища рада правосуддя: офіц. веб-портал. URL: <https://hcj.gov.ua/en/doc/doc/2581> (дата звернення: 15.04.2021).

Билиця І. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права Волинського
національного університету
імені Лесі Українки

ДОВІРА ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Через деякий час після зміни вищого керівництва нашої держави, її очільник, Президент України, починає нову реформу судової гілки влади. Практично в кожній концепції реформування останньої, однією основних завдань реформи є відновлення довіри до судової гілки влади. Кожна реформа проходить декілька основних стадій, а саме: розробка концепції, її обговорення, підготовка законодавчих змін, їх імплементація в вітчизняне законодавство, шляхом прийняття змін до вже діючих законодавчих актів чи прийняття нових законів, також може відбуватися ліквідація «старих судів» та створення натомість «нових судів», кваліфікаційне оцінювання суддів та визначення можливості останніми здійснювати правосуддя і так далі. Про те як показують соціологічні дослідження довіра до судової гілки влади не росте, якби того хотілося реформаторам. Від чого ж тоді залежить довіра до судових інстанцій?

1. Засоби масової інформації відіграють ключову роль в формуванні довіри до судової гілки влади так, як основна маса населення нашої держави дізнається про всі процеси в країні, в тому числі і про роботу суду через новини, які висвітлюються журналістами. Переглядаючи новини практично неможливо знайти жодного відео ролику чи публікації на центральних українських каналах про добросовісних та сумлінних суддів, які кожного дня виконують свої посадові обов'язки, тобто здійснюють правосуддя. На відміну від цього, практично кожного тижня, ми можемо побачити новину, про затримання судді «хабарника», про не добросовісного суддю, про суддю який живе не за своїми статками, про суддю який виніс неправосудне рішення у конкретній справі і так далі. Відповідно у споживачів такої інформації і формується думка, що судова система України лише «таких суддів». Тому одним із таких факторів, що впливають на формування негативного ставлення населення до судової гілки влади в цілому є однобоке висвітлення інформації про роботу конкретних суддів чи судів.

2. Зважаючи на велику кількість справ, які розглядаються в українських судах, у певної частина населення формується думка про конкретних суддів чи судову систему в цілому, шляхом безпосередньої чи опосередкованої участі їх у судових процесах. Під безпосередньою участю громадян у судовому процесі мається на увазі той випадок, коли особа є стороною по справі чи є учасником процесу, тобто самостійно представляє свої інтереси у суді. В цьому випадку стикається з бюрократичними перепонами, які містяться в чинному матеріальному та процесуальному законодавстві, а також з зловживанням процесуальними правами іншої сторони справи, як наслідок розгляд судової справи може зайняти досить великий проміжок часу, а деколи це навіть може тривати декілька років. У другому випадку особа звертається за допомогою до суб'єктів надання юридичних послуг (юристів, фахівців в галузі права, адвокатів), які за винагороду представляють її інтереси у суді. У цьому випадку особа самостійно практично не контактує на пряму зі судом, а тому її враження і відповідно довіра до суду (судді) формується на основі інформації, яку їй надає її представник. В юридичній практиці є непоодинокі приклади, коли задля приховування помилок, яких допустився представник чи задля згладження своєї некомпетентності, останній свою вину перекладає на суддю, який розглядав справу, мотивуючи програш справи, тим що суддя наприклад був якимось чином заінтересований іншою стороною по справі, і як наслідок справа була програшною. Це свою чергу формує негативне ставлення особи як до конкретного судді так і до системи судоустрою в цілому. Адже особа, із-за обізнаності вітчизняного законодавства і сліпої довіри до свого представника, не розуміє простої істини, що суддя в судовому процесі це арбітр, який повинен аналізувати лише ті докази і доводи, які надаються сторонами по справі у встановленому законом порядку, і лише на основі них приймає кінцеве рішення по справі. Проте не слід відкидати поодинокі випадки, коли дійсно суддя в процесі стає на бік однієї з сторін по справі, але знову хочу підкреслити, що на сьогоднішній день це вже стало виключенням з правила і дійсно стало поодинокими випадками.

3. Також на формування позитивної чи негативної громадської думки про судову гілку влади впливають громадські організації. В останні роки зросла кількість громадських активістів, яка проводить відеофіксацію відкритих судових засідань та потім викладає їх в мережу

інтернет. Здавалося б тут що тут може бути поганого? Але знову ж ми стикаємось з проблемою, яка пов'язана з тим, що більшість цим відео-записів носять компрометуючий характер, досить важко знайти відео, де висвітлюється суд чи суддя з позитивної сторони. Все тому, що вони просто не будуть цікавими для широкого загалу. Досить часто громадські організації використовуються однією із сторін задля затягування судового розгляду чи тиску на суддю для того, щоб останній прийняв потрібне ім рішення.

4. І останнім фактором формування негативної громадської думки про судову гілку влади є політична складова, адже рівень довіри до суду залежить від рівня довіри взагалі до державних інституцій.

Отже, для того щоб відновити довіру до судової гілки влади самих реформ недостатньо, адже від перестановки доданків сума не зміниться, потрібен соціальний діалог між судовою владою та громадянами, якого можливо досягти лише через широку просвітницьку роботу у цій сфері.

Горбань Н. С.,
доцент кафедри нотаріального,
виконавчого процесу та адвокатури,
прокуратури, судоустрою
Інституту права Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРО БОЛЬОВІ ТОЧКИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Правосуддя в Україні перебуває в стані перманентного реформування.

На переконання Жозепа Боррелль – Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки, реформа судочинства – це мати всіх реформ. «Не можна робити вигляд, що маєте верховенство права, права людини, що завгодно, – без незалежної і ефективної судової системи. Це серцевина демократичної країни: розподіл владних повноважень і незалежна судова система. Без цього важко й намагатися боротися з корупцією» [1].

Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5, судову реформу було проголошено як першочергову. На найближчу перспективу її напрями визначені у Стратегії розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки [2].

Слід зазначити, що кожен етап судової реформи в Україні стикається із відповідними перешкодами, в основі яких можна відзначити – відсутність належної взаємодії та єдиної політичної волі державної влади, яка здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

У Висновку, сформованому Консультативною радою європейських суддів (ССЈЕ) зазначено: «за останні десятиліття відносини між трьома гілками державної влади (законодавчою, виконавчою та судовою) змінилися. Виконавча та законодавча влади стали більш взаємозалежними. Повноваження законодавця в розрізі притягнення виконавчої влади до відповідальності зменшилися. В той самий час роль судової влади зазнала змін. Значно збільшився обсяг справ, що розглядаються в судах, а також зросла кількість законодавчих актів, якими повинні керуватися судді. Зокрема, розвиток виконавчої влади призвів до того, що все частіше її дії стають предметом оскарження в суді, а це, в свою чергу, призвело до того, що повноваження судової влади стосовно контролю виконавчої ставляться під сумніви. Також почастишали випадки оскарження актів законодавства в судах. В результаті, судовій владі більшою мірою доводилось оцінювати, а в деяких випадках навіть обмежувати дії двох інших гілок влади» [3].

Оцінюючи діяльність законодавчої, виконавчої та судової гілок влади в Україні ми бачимо аналогічну ситуацію, що нагадує сюжет байки «Лебідь, рак та щука», що проявляється, зокрема, в наступному.

Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, що схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276, було визначено, що судова реформа включатиме як оновлення законодавства, так і прийняття змін до Конституції України.

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» був даний старт повномасштабній судовій реформі, яка передбачала оновлення суддівського корпусу відповідно до суспільних очікувань і згідно з європейськими стандартами, відновлення довіри громадян до судової гілки влади, а також забезпечення належного

функціонування прокуратури, адвокатури та системи виконання судових рішень.

Проте, станом на квітень 2021 року майже півтора року Вища кваліфікаційна комісія суддів України не має можливості здійснення повноважень у сфері кар'єрних процедур судді, передбачених законодавством, у зв'язку з відсутністю членів Комісії.

За інформацією, що була озвучена головою Верховного Суду В. Данишевською на Всеукраїнському форумі «Україна 30»: «протягом 2020 року 5 000 суддів розглянули 4,7 мільйонів судових справ. В 2020 році до суду України на розгляд надійшло – 3,7 мільйонів судових справ. В той самий час, понад 2 000 посад залишаються вакантними».

Неукомплектованість судів значною мірою впливає на доступ до правосуддя та на його якість. Коментуючи критичну ситуацію в судах, В. Данишевська уточнює: «У нас за ґратами сидять тисячі людей, яких обвинувачують у скоєнні злочинів, а в певних судах немає суддів, щоб розглядати кримінальні справи. Ми не можемо сказати, щоб вони просто почекали розгляду своєї справи, бо в нас тут дискусія, чи мають обирати іноземні експерти членів ВККС... Люди чекають, що суд врешті-решт щось зробить, а в нас то коштів немає, то суддів бракує...» [4].

Тобто, так звані «політичні торги» між представниками різних гілок влади при формуванні Вищої ради правосуддя та «скандальні історії» щодо доброчесності суддів, яких XVIII з'їзд суддів України обрав членами Вищої ради правосуддя, як представників від суддівського корпусу, на даний час негативно впливають на роботу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, діяльність судів та довіру суспільства до судової гілки влади.

У висновку Консультативної ради європейських суддів (CCJE) зазначено, що «хронічне недофінансування судової системи повинно розглядатися суспільством в цілому як неприпустиме втручання в конституційну роль судової влади, оскільки це підриває основи демократичного суспільства та принцип верховенства закону» [5].

Станом на квітень 2021 року критичним є рівень фінансового забезпечення діяльності судів. При офіційно визначеному рівні мінімальної заробітної плати в 6 000 гривень, реальна заробітна плата працівників апарату окремих судів становить 500 гривень. Працівники апарату Київського апеляційного суду отримують заробітну плату до 5000 гривень. Масові звільнення вплинули на умови, якість роботи суду та на доступ осіб до правосуддя.

В свою чергу, неоднозна судова практика розгляду справ щодо оскарження законності Указів Президента України «Про відсторонення від посади судді Конституційного Суду України» та Указів Президента, ухвалених за підсумками рішень РНБО «Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» розцінюють як своєрідний «супротив» судової влади.

Останнім часом рішення судів у резонансних справах піднімає хвилю громадського незадоволення та навіть спонукає суспільство до проведення акцій протестів проти державної влади. За таких умов політики ніколи не повинні заохочувати непокору судовим рішенням, не кажучи вже про насильство щодо суддів. Однак, українські реалії інші. Прийняття законів, або неприйняття актуальних рішень які стали формальною, проте реальною перепоною на шляху належного функціонування судової гілки влади – не бажання законодавчої гілки прийняти рішення, яким буде знято своєрідну «блокаду» діяльності судової гілки.

Так розшатуються основи державності України.

Використана література:

1. Судова реформа: Захід – за, «мафія» – проти, Зеленський вагається? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/judicial-reform-west-mafia-zelensky/31106444.html>
2. Стратегія розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки
3. Консультативна рада європейських суддів (CCJE) ВИСНОВОК № 18 (2015) «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії» URL: https://court.gov.ua/userfiles/vusn_18_kr.pdf
4. Валентина Данішевська, голова Верховного Суду. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3226206-valentina-danisevska-golova-verhovnogo-sudu.html>
5. Консультативна рада європейських суддів (CCJE) ВИСНОВОК № 18 (2015) «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії». URL: https://court.gov.ua/userfiles/vusn_18_kr.pdf

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ТА РОЗВИТОК РОЗУМІННЯ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

Із часу появи у національній правовій системі інституту конституційної скарги у правничому середовищі активно обговорюється його недовіра в контексті здійснення права на судовий захист та наголошується на необхідності ефективного поновлення прав особи після успішного використання нею зазначеного інституту [1].

Разом із тим доцільно з'ясувати проблематику забезпечення конституційного права на судовий захист завдяки інституту конституційної скарги з точки зору розвитку розуміння цього права у конституційно-правовому вимірі.

Формулювання гарантій судового захисту особи у взаємовідносинах із публічною владою відтворене у вигляді суб'єктивного права у частині другій статті 55 Конституції України, за якою кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [2]. Таке формулювання засвідчує особливість вказаної конституційної норми.

Конституційний Суд України (далі – Суд) при розгляді справ за конституційними скаргами сформулював свої юридичні позиції щодо вимоги посиленого судового захисту особи від свавілля суб'єктів владних повноважень.

Рішенням Суду (Другий сенат) від 15 травня 2019 року № 2-р(II)/2019 визнано неконституційними законодавчі положення щодо обов'язкового авансування початку примусового виконання судового рішення особою, на користь якої ухвалене це рішення. Суд розвинув свою юридичну позицію щодо розуміння конституційного права на судовий захист, включивши до цього права позитивний обов'язок держави щодо забезпечення виконання судового рішення, який полягає не лише у впровадженні ефективних систем виконання судових рішень, а й у забезпеченні функціонування цих систем у такий спосіб, щоб доступ до них мала кожна особа, на користь якої ухвалене обов'язкове

судове рішення, у разі, якщо це рішення не виконується, у тому числі державним органом [3].

Рішенням Суду (Другий сенат) від 17 червня 2020 року № 4-р(П)/2020 визнано неконституційними кримінально-процесуальні положення в частині заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, оскільки ці положення є обмеженням конституційного права на судовий захист стосовно гарантій на апеляційний перегляд справи. Як вбачається з цього рішення, Суд фактично визнав апеляційний перегляд зазначеного процесуального питання складовою конституційного права на судовий захист, наголосивши, що право на судовий захист як гарантія захисту та поновлення системи прав і свобод особливо проявляється у разі, коли доступ до суду для особи унеможлиблюється бездіяльністю органів державної влади; а недостатність судових гарантій від свавілля у питанні початку кримінального провадження перешкоджає захисту порушених прав людини, зокрема внаслідок унеможливлення судового захисту, передбаченого частинами першою, другою статті 55 Конституції України [4].

У Рішенні Суду (Другий сенат) від 24 червня 2020 року № 6-р(П)/2020 визнано неконституційним окреме законодавче положення, що унеможливило доступ до суду певної категорії осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності Національного банку України, його посадових та службових осіб. Суд у цьому рішенні поглибив свої юридичні позиції щодо розуміння приписів частини другої статті 55 Конституції України, визнавши, що складовим елементом конституційного принципу верховенства права є доступ особи до суду з метою здійснення судового контролю щодо законності та правомірності усіх рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, оскільки в результаті такої діяльності публічної влади можливе свавільне втручання у права, свободи будь-якої фізичної чи юридичної особи [5].

Таким чином, завдяки інституту конституційної скарги відбулася еволюція у розумінні конституційного права на судовий захист крізь призму утвердження принципів верховенства права, пріоритетності прав людини, зміцнення меж реалізації цього права та наповнення його сутності в аспекті визнання примату судового захисту кожної особи від

свавілля суб'єктів владних повноважень. Зазначене закладає людиноцентриське осмислення права на судовий захист та загалом сприяє розвитку конституційної доктрини прав людини, що є фундаментом для забезпечення усіх прав і свобод особи на рівнях правотворчої та правозастосовної діяльності. З огляду на це право на конституційну скаргу можна розглядати як рушійний елемент у механізмі реалізації конституційного права на судовий захист у розумінні статті 55 Конституції України.

Використана література:

1. Єзеров А. А. Конституційна скарга і виключні обставини для перегляду справ / Судово юридична газета. [Електронний ресурс]. <https://sud.ua/ru/news/blog/153161-konstitutsiyna-skarga-i-viklyuchniobstavini-dlya-pereglyadu-sprav>.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.

3. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 26 Закону України «Про виконавче провадження» (щодо забезпечення державою виконання судового рішення) від 15 травня 2019 року №2-р(П)/2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ccu.gov.ua/docs/2716>.

4. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини третьої статті 307, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України від 17 червня 2020 року №4-р(П)/2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ccu.gov.ua/docs/3131>.

5. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційними скаргами Карякіна Едуарда Сергійовича, товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий дім “Еко-вугілля України”» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини першої статті 79 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 24 червня 2020 року №6-р(П)/2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ccu.gov.ua/docs/3139>.

Дришлюк А. І.
заступник голови
Одеського апеляційного суду,
кандидат юридичних наук, доцент

ФУНКЦІЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МЕХАНІЗМИ СУЧАСНОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Важливість судової практики в процесі правового регулювання виявляється в ході реалізації властивих їй функцій. У функціях виявляється здатність практики формувати нормативну базу даної системи, конкретизувати правові розпорядження, забезпечувати їх реалізацію, контролювати здійснення прав і обов'язків суб'єктів правовідносин, створювати передумови для задоволення суспільних і особистих інтересів [1, с. 3–4].

Соціальна природа виявляється у тому, що судова практика є способом виразу загальнолюдських цінностей і інтересів, що об'єктивуються у формі владних вказівок суду. Соціально-юридична природа судової практики виявляється також у тому, що в результаті діяльності суб'єктів, учасників практики по реалізації правових норм накопичується соціально-правовий досвід, направлений, кінець кінцем, на зміну, перетворення суспільних відносин.

Цей досвід, як найважливіший компонент практики є колективною, надіндивідуальною соціально-правовою пам'яттю, яка забезпечує накопичення, систематизацію, зберігання і передачу інформації (знань, умінь, оцінок, підходів і т.д.), яка дозволяє фіксувати і певною мірою відтворювати весь процес діяльності або окремі його фрагменти. Без соціально-правового досвіду неможливі ефективна правотворчість і тлумачення, конкретизація і правозастосування, систематизація і заповнення пропусків у праві [2, с. 343].

О. М. Палагіна визначає функції юридичної практики як засновані на узагальненому юридичному досвіді основні напрями по вдосконаленню правової матерії, юридичної діяльності і соціальної дійсності в цілому. Вона виділяє такі функції юридичної практики: формування нормативної бази, конкретизація правових розпоряджень, забезпечення їх реалізації, контроль за здійсненням прав і обов'язків суб'єктів правовідносин, створення передумов для задоволення суспільних і осо-

бистих інтересів [1, с. 3–4]. За визначенням В. Н. Карташова, функції юридичної практики – це відособлені напрями гомогенної (однорідної) її дії на об’єктивну і суб’єктивну реальність, в яких виявляється і конкретизується її природа, творчо-перетворююча роль і соціально-правове значення в житті суспільства [3, с. 465].

Як ми бачимо, в обох випадках дослідники підкреслюють вплив практики як на реальність, так і на процеси, які характерні для цієї реальності. Щодо судової практики, то О. П. Войтович вказує, що судова практика є самостійним правовим явищем, яке виступає в певних формах (поточна, прецедентна, керівна) та виконує властиві їй функції (сигнально-інформаційну, орієнтуючу, корегуючу, правоконкретизуючу). На думку дослідниці, сигнально-інформаційна функція полягає в тому, що судова практика свідчить про переваги та недоліки цивільно-правового регулювання. Орієнтуюча функція полягає у спрямуванні дій осіб, які здійснюють правосуддя, в єдине правозастосовне русло з метою досягнення ідентичного правозастосовного результату. У цьому значенні судова практика забезпечує стійкість соціальної системи суспільства. Корегуюча функція виявляється у тому, що судова практика впливає на формування і розвиток права через втілення в законі правил, що склалися в ході діяльності судових органів. Правоконкретизуюча функція судової практики полягає в конкретизації цивільно-правової норми в процесі діяльності судів, направленої на виявлення змісту абстрактної норми закону стосовно конкретної життєвої ситуації [4, с. 45–48].

Н. Д. Железнова пропонує виділяти такі функції судової практики: 1) функція вирішення юридичних справ, що виникають із суперечок про право або з правопорушень, яка полягає в формуванні державно-владних думок про застосування права до конкретних ситуацій. На її думку, сюди ж відноситься правоконкретизаційна функція, яку деякі автори виділяють як самостійну [2, с. 350–351]; 2) функція тлумачення права; 3) функція захисту прав, свобод, що охороняються законом, інтересів громадян, юридичних осіб, держави і інших суб’єктів; 4) функція формування і охорони правопорядку; 5) формування соціально-правового досвіду застосування законодавства, направленою на підвищення ефективності правозастосовного процесу; 6) функція вдосконалення законодавства; 7) функція взаємодії з наукою, що, на думку автора, полягає в тому, що судова практика служить джерелом права в значенні його правильного пізнання, розуміння його дії і застосування. Судова практика є джерелом емпіричних фактів, на основі яких відбувається

розуміння і аналіз об'єктивних закономірностей функціонування права; 8) функція дії на правосвідомість, при цьому Н. Д. Железнова підкреслює, що у літературі у зв'язку з цим розглядалася і аналізувалася виховна функція судової практики, яка є її окремим напрямком; 9) функція формування права, яка через правоположення виступає формою позитивного права [5, с. 89–90].

В. В. Дудченко виділяє правозастосовчу, інтерпретаційну та правотворчу функції судової практики [6, с. 155–157].

Аналіз радянської навчальної літератури дозволяє виділити головну функцію, яку, з точки зору радянських дослідників, виконувала судова практика – удосконалення цивільного законодавства [7, с. 51–52]. Ця традиція була продовжена і за часів незалежності України [8]. Разом з тим, вже в радянському цивільному праві висловлювались думки про те, що судова практика – це більше ніж фактор вдосконалення і її в певних формах можна визнавати джерелом права [9, с. 46–47].

М. М. Марченко виділяє необхідність розгляду судової практики як явища і поняття загальносоціологічного (в широкому сенсі) і в юридичному – нормативно-правовому (вузькому сенсі). Виділення двох значень судової практики впливає на її змістовну та функціональну складову. З його точки зору, функціональне призначення судової практики в широкому сенсі зводиться до загальних інтегрованих завдань і призначення всіх видів судочинства. Функціональне призначення судової практики у вузькому сенсі (яка зводиться дослідником до правоположень) – це набуття судовою практикою статусу форми або джерела права [10]. Такий підхід нам здається найбільш конструктивним. Щодо функціонального призначення судової практики в вузькому сенсі, то як слушно зазначає О. Беляєвич, судова практика займає проміжне становище у соціальному регулюванні між нормативною та індивідуальними складовими, а тому не тільки здатна, але й повинна коригувати, виправляти недоліки законодавства [11], хоча крім цього судова практика виконує інші функції відносно цивільного права України. Поділяючи підхід дослідників щодо широкого та вузького значення судової практики, вважаємо, що значення судової практики визначається функціями, які вона виконує на сучасному етапі розвитку цивільного права України.

Проведене дослідження наукових джерел, спостереження за юридичною практикою та аналіз судової практики дозволяє визнати за судовою практикою інформаційну, орієнтуючу (у випадках передбачених

законом – керівну), інтерпретаційну, правостворюючу, регулятивну функції, які найбільш повно проявляються під час вирішення окремих категорій судових справ. Такий широкий спектр функцій характерний для джерела права, а тому судова практика в вузькому значенні за регулюючим потенціалом стає важливим засобом впорядкування цивільних відносин.

Незважаючи на різноманіття функціональності судової практики в сучасній правозастосовній діяльності перед суддею стоїть дилема. Ці дилеми пов'язані з тим, що в судовій практиці спостерігається механізація практики, формальне тлумачення без врахування обставин справи, спостерігається ефект «перетикання» судової практики.

Окрім того, вище вказані функції безпосередньо та безумовно впливають на формування судової практики щодо вирішення питань права на доступ до суду, забезпечення правової визначеності, права на апеляційне (касаційне) оскарження судового рішення, неприпустимості зловживання учасниками провадження своїми процесуальними правами та формальним використанням процедур, а також забезпечення балансу інтересів з врахуванням принципу справедливості.

Використана література:

1. Палагіна Е. Н. Функции судебной практики: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Палагіна Елена Николаевна – Саратов, 2003. – 26 с.
2. Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах. Отв. ред. проф. М. Н. Марченко. – Том 2. Теория государства. – М.: Зерцало, 1998. – 622 с.
3. Теория государства и права: курс лекций / М. И. Байтин, Ф. А. Григорьев, А. И. Демидов [та ін.] ; за ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – М.: Юристъ, 1997. – 672 с.
4. Войтович Е. П. Судебная практика в механизме гражданско-правового регулирования: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Елена Павловна Войтович . – Новосибирск, 2006. – 167 с.
5. Железнова Н. Д. Правопонимание и судебная практика: дисс. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Надежда Дмитривна Железнова. – Н. Новгород, 2001. – 176 с.
6. Дудченко В. В. Цивільне право України (традиції і новації): монографія / авт. кол.; за заг. ред. Є. О. Харитоновна, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонової; наук. ред. Н. Ю. Голубева. – Одеса : Фенікс, 2010. – 700 с.

7. Советское гражданское право: / учебник : в 2-х ч. / М. И. Бару, З. А. Подопригора, С. Д. Волошко [та ін.] ; под ред. В. Ф. Маслова, А. А. Пушкіна. 2-е изд., дополненное и перераб. – К.: «Вища школа», 1983. – Ч. 1. 462 с.

8. Цивільне право України: підручник : в 2-х к. / Д. В. Боброва, О. В. Дзера, А. С. Довгерт [та ін.] ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – Київ : Юрінком Інтер, 1999. – К. 1. 864 с.

9. Советское гражданское право [Текст]: учебник в 2-х томах / О. А. Красавчиков, Л. Г. Кузнецова, В. С. Якушев [та ін.] ; под ред. О. А. Красавчиков. – М.: Высшая школа, 1972. – Т. 1. – 448 с.

10. Марченко М. Н. Судебное правотворчество и судебское право: монография / Михаил Николаевич Марченко. – М.: ТК Велби, Проспект, 2008 – 512 с.

11. Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): монографія / Олена Анатолівна Беляневич. – К.: Юрінком – Інтер, 2006. – 592 с.

Івановська А. М.,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, доцент

КОНКУРСНИЙ ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ГАРАНТІЯ ЙОГО НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Порядок формування спеціалізованих органів конституційного контролю має виняткову важливість для здійснення незалежної і ефективної діяльності. У світовій конституційно-правовій практиці існує декілька моделей формування спеціалізованих органів конституційного контролю. За першою моделлю, участь у формуванні персонального складу органу конституційного контролю приймають органи, що представляють три гілки влади (Болгарія, Грузія, Італія, Латвія, Молдова). Відповідно до другої моделі призначення (обрання) членів органів конституційного контролю здійснюється органами, що представляють дві гілки влади законодавчу і виконавчу (Австрія, Канада, Румунія, Чехія).

За третьою моделлю у формуванні спеціалізованого органу конституційного контролю бере участь виключно парламент (ФРН, Швейцарія, Бельгія, Хорватія, Угорщина, Португалія, Польща та ін).

Що стосується нашої держави, то в Україні, відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» право призначати суддів Конституційного Суду мають однаковою мірою три суб'єкти державно-правових відносин – Парламент, Президент України, З'їзд суддів [1]. Тобто можна сказати з певним обумовленням, що спеціалізований орган конституційного контролю в нашій державі формується за першою моделлю, у його формуванні беруть участь три гілки влади, хоча, відповідно до Конституції, Президент України не належить до жодної з гілок влади.

Питання про те, який спосіб формування органу конституційного контролю є найбільш оптимальним, є досить спірним. З одного боку, формування спеціалізованого органу конституційного контролю за участі декількох гілок влади зовні видається більш демократичним, з іншого – формування таких органів виключно парламентом відповідної держави опосередковано надає спеціалізованому органу конституційного контролю право на здійснення повноважень з рук народу, враховуючи представницьку природу самого парламенту [2, с. 27].

Однак, на нашу думку, при формуванні спеціалізованого органу конституційного контролю важливою є не кількість суб'єктів, які беруть участь у цьому процесі, а мінімізація можливості обрання до його складу політично заангажованих осіб, які, здійснюючи свої повноваження, будуть діяти в інтересах окремих політичних сил чи олігархічних груп. Тобто порядок формування органу конституційного контролю повинен бути спрямований на створення максимально незалежного органу, який буде виконувати функцію конституційного контролю. Адже, як справедливо зазначає М. Тесленко, незалежність Конституційного Суду України від сфери політики є однією із ключових передумов забезпечення верховенства Конституції України і здійснення реального поділу влади. У противному випадку Суд перетвориться з неупередженого арбітра на прихильника тієї чи іншої сторони в політичному протистоянні [3, с. 12].

На жаль, фактично Закон «Про Конституційний Суд України» не встановлює порядок проведення відбору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду на конкурсних засадах, як того вимагає ч. 3 ст. 148 Конституції. Фактично прописаний у Законі порядок відбору кандида-

тів кожним суб'єктом призначення на посаду суддів Конституційного Суду (Парламентом, Президентом, З'їздом суддів) на практиці не буде суттєво відрізнятися від попередньо існуючого. Президент створює конкурсну комісію самостійно і самостійно визначає її склад. Верховна Рада за своєю квотою взагалі не створює конкурсну комісію, її функції виконує комітет Верховної Ради. Підготовку питання щодо розгляду кандидатур на посаду судді Конституційного Суду З'їздом суддів замість конкурсної комісії здійснює Рада суддів України, і порядок такої підготовки детально не регламентується. Тобто, не дивлячись на те, що Конституцією України передбачені конкурсні засади призначення суддів Конституційного Суду, положення Закону не просто перетворюють конкурс на фікцію. Вони прямо суперечать Конституції України, положення якої є нормами прямої дії [2, с. 31–32].

На нашу думку, з метою формування дійсно незалежного, політично незааганжованого Конституційного Суду необхідно вдосконалити механізм конкурсного відбору на посади суддів Конституційного Суду, зокрема, передбачити створення незалежної конкурсної комісії і не лише при відборі кандидатур на посади суддів Конституційного Суду Президентом України, але і Верховною Радою та З'їздом суддів України.

Порядок формування Конституційного Суду України повинен бути визначений таким чином, щоб створити незалежний від політичного впливу орган, який зможе забезпечити верховенство Конституції, сприятиме стабільному розвитку суспільства і держави, дотриманню і захисту прав та свобод людини і громадянина. Адже Конституційний Суд повинен бути тим органом, який стоїть поза політикою і на його формування не повинні впливати будь-які політичні симпатії, олігархічні інтереси та політичні домовленості. Формуючи склад Конституційного Суду України, який буде політично незалежним, можна очікувати і на прийняття ним справедливих, неупереджених рішень, і, як наслідок, на здійснення ефективного конституційного контролю.

Використана література:

1. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. №2136-VIII (редакція від 20.03.2020 р.). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
2. Івановська А. М. Проблемні питання формування Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2018. №2. С. 24–35.

3. Тесленко М. Взаємозв'язок права і політики в діяльності Конституційного Суду України. *Право України*. 1999. № 10. С. 11–13.

Кернякевич-Танасійчук Ю. В.,

докторка юридичних наук, доцентка,

завідувачка кафедри судочинства

навчально-наукового

юридичного інституту

Прикарпатського

національного університету

імені Василя Стефаника

ДО ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Багатокомпонентне право на справедливий суд є не лише можливістю (в класичному розумінні поняття «суб'єктивного права»), але й гарантією ефективного забезпечення реалізації та захисту інших прав людини. Це право є індикатором панування в державі принципів демократії та верховенства права.

Аналізуючи законодавче закріплення права на справедливий суд, слід зазначити, що це право передбачене у міжнародних (як на рівні Організації Об'єднаних Націй, так і на рівні Ради Європи) та національних нормативно-правових актах.

Так, ст. 10 Загальної декларації прав людини передбачає, що кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом [1].

Міжнародного пакту про громадянські та політичні права містить норму, яка встановлює, що всі особи є рівними перед судами і трибуналами. Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його права та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону (ч. 1 ст. 14) [2].

У ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод визначено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [3].

У Конституції України хоч і право на справедливий суд прямо не передбачено, однак у ст. 55 закріплено право на судовий захист: «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [4]. Більше того, як слушно підкреслює Г. І. Бережанський, контекстуально із деяких статей розділів 1, 2 Конституції України випливають норми щодо можливості звернення до суду задля захисту своїх прав, що можна розглядати як елемент права на справедливий суд (статті 8, 32, 63 тощо Конституції України). Норми розділу 8 Конституції України «Правосуддя» також тією чи іншою мірою відображають складові права на справедливий суд, розкриваючи засади судочинства (ст. 129), статус судів, їх завдання, можливість оскарження судових рішень тощо [5, с. 195].

Підвищенню національних стандартів судоустрою і судочинства та забезпеченню права на справедливий суд безпосередньо присвячений Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» [6].

І нарешті у ст. 2 Закон України «Про судоустрій і статус суддів» визначаючи завдання суду, передбачає, що суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [7].

Новим етапом нормативного закріплення права на справедливий суд є затвердження Національної стратегії у сфері прав людини, одним із стратегічних напрямів якої названо забезпечення права на справедливий суд, що по-суті передбачає досягнення стратегічної цілі, яка полягає у тому, що кожен в Україні має доступ до справедливого та ефективного судового розгляду незалежним і безстороннім судом, ефективних механізмів виконання судових рішень [8].

Як бачимо, ступінь законодавчого регулювання права на справедливий суд сьогодні є достатнім та таким, що динамічно розвивається.

Тому необхідно акцентувати увагу на забезпеченні належної реалізації цього права у процесі здійснення усіх форм судочинства.

Використана література:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 25.03.2021).
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 25.03.2021).
3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.03.2021).
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 25.03.21).
5. Бережанський Г. І. Особливості розуміння права на справедливий суд. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. №3. С. 191-196.
6. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 р. №192-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text> (дата звернення: 25.03.21).
7. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. №1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 25.03.21).
8. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від від 24.03.2021 р. №119/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537> (дата звернення: 25.03.2021).

Ковальчук І. С.,

доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури,
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ ТА ФРН

Система судоустрою України за останні роки зазнала значних перетворень, внаслідок судово-правової реформи та комплексного реформування державних інституцій, що мали важелі впливи на неї. Проведення

порівняльно-правового аналізу системи судуоустрою України та ФРН, зможе допомогти запозичити досвід цієї країни задля подальшого удосконалення вітчизняної системи судуоустрою, адже Україна як і Німеччина відносяться до однієї правової сім'ї, а саме романо-германської правової сім'ї.

Систему судуоустрою в Україні, відповідно статті 17 та 18 Закону України «Про судуоустрій та статус суддів», складають місцеві суди, апеляційні суди та Верховний Суд, а для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього Закону в системі судуоустрою діють вищі спеціалізовані суди і спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Вищезазначеним законом передбачено створення та діяльність двох спеціалізованих судів, а саме Вищого антикорупційного суду та Вищий суд з питань інтелектуальної власності.

Відповідно до конституції ФРН система судуоустрою останньої можна поділити за галузями юстиції на загальну (цивільну та кримінальну), адміністративну, трудову, фінансову та соціальну.

Систему загальні суди складають: Верховного федерального суду, який очолює, який і очолює її, Вищі суди землі, дільничні суди, суд шеф-фенів, а також до них ще входять суди у справах неповнолітніх. Загальні суди розглядають усі категорії справ у кримінальній та цивільних сферах.

Щодо системи адміністративної юстиції у ФРН, слід зазначити, що вона створена для перегляду скарг та запитів фізичних і юридичних осіб на діяння або акти органів державної влади, а також скарги та спори між органами місцевого самоврядування. На чолі системи адміністративної юстиції стоїть Федеральний адміністративний суд, також у всіх землях ФРН утворені Вищі адміністративні суди (які розглядають справи, як суди апеляційної інстанції та у визначених законом порядку, як суди касаційної інстанції) та адміністративні суди, які розглядають справи як суди першої інстанції.

В рамках трудової юстиція розглядаються спори між сторонами колективного договору, роботодавцем та робітниками з питань оплати праці, надання відпусток, звільнення, самими робітниками, а також конфлікти між профспілками та об'єднаннями підприємців. Система трудових судів складається з трудових судів, вищих судів земель по трудовим справам та Федерального суду з трудових питань.

Система фінансових судів створена для розгляду справ, пов'язаних із сплатою податків та митних зборів. Деякі з цих питань віднесені до

компетентності адміністративних судів (наприклад, справи, що стосуються місцевих податків). Але до до фінансових судів можна звертатися з вимогою про відміну актів фінансових органів. Система фінансових судів складається лише з двох інстанцій, а саме : фінансових судів та Федерального фінансового суду.

У судах соціальної юстиції вирішуються спори що пов'язані із соціальним страхуванням, виплатою по безробіттю та інші питання соціального характеру. Систему цих судів складають соціальні суди, які розглядають вище зазначену категорію справи по першій інстанції, суд землі із соціальних питань та Федеральний суд з соціальних питань.

Характерною рисою яка відрізняє судову систему Німеччини від судових систем інших країн виступає те, що вона не має єдиного Верховного суду, який має місце в інших країнах світу, зокрема, в Україні, а його роль виконую відповідний федеральний суд.

Отже системі судоустрою як ФРН так і України побудована так, що в ній є суди які розглядають справи, як суди першої інстанції, тобто по суті, апеляційні суди, які переглядають справи, рішення по яких не набрали законної сили та касаційної інстанції. Слід відмітити, що система судоустрою ФРН на відміну від Української має набагато більшу спеціалізацію, адже в ній діють, крім адміністративних судів (які діють в і нашій державі), суди з розгляду трудових, соціальних та фінансових спорів, як окрема автономна підсистема судоустрою, в Україні може вводитися лише спеціалізація суддів з розгляду окремих категорій справ у кожній судовій юрисдикції. Вважаємо було б доцільно запозичити досвід ФРН і створити в Україні систему трудових та соціальних судів, цим самим би можна було б розвантажити суди цивільної та адміністративної юрисдикції і прискорити розгляд справ даної категорії, таким чином би для українських правосуддя стало би ще доступнішим.

Використана література:

1. Про Судоустрій і статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 02 червня 2016 р. // Відомості Верховної ради України. 2016 № 31. Ст. 545.
2. Федеративная республика Германия. конституция и законодательные акты: пер. с нем. / под ред. и со вступ. ст. Ю. П. Урьяса. – М.: прогресс, 1991.
3. Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн : підручник / А. З. Георгіца. Тернопіль : Астон, 2003.
4. Шишкін В. І. Судові системи країн світу: навч. посіб.: у 3 кн.: кн. 1 / В. І. Шишкін. – К.: Юрінком інтер, 2001.

Маловацький О. В.,
заступник Голови
Вищої ради правосуддя,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ

У результаті законодавчих змін, що відбулись у 2016 році, була створена Вища рада правосуддя (далі – ВРП, Рада) – колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, головною метою якого є забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя [1].

До складу ВРП входять переважно професійні судді, представники адвокатури, прокуратури, юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. Визначальною особливістю є законодавчо передбачена можливість поступової ротації складу Ради, що водночас забезпечує збереження напрацювань та правових традицій.

У наукових колах досі точаться дискусії щодо визначення правового статусу ВРП. У розумінні національного законодавства України та практики Європейського суду з прав людини ВРП стосовно певних питань, з одного боку, є квазісудовим органом [2], з іншого – адміністративним. Правом здійснювати дисциплінарні провадження щодо суддів наділені Дисциплінарні палати ВРП, водночас Рада є умовною апеляційною інстанцією щодо рішень цих палат.

Одним із першочергових завдань ВРП є напрацювання єдиного та сталого механізму дисциплінарної практики. Рада має реагувати на випадки порушення суддями закону, а також неналежної поведінки суддів у судовому засіданні або поза ним, що порушує норми суддівської етики та підриває авторитет правосуддя. Суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у разі вчинення умисних або недбалих дій. Поряд із цим суддя повинен знати, що він захищений законом від втручання в його професійну діяльність. Критерії притягнення судді до дисциплінарної відповідальності мають бути прозорими, зрозумілими та прогнозованими як для суддів, так і для тих осіб, які звертаються до ВРП зі скаргами. Так само мають бути зрозумілими і критерії встановлення факту втручання в діяльність судді.

Ключовою умовою належної поведінки судді вважається його добросесність. Законодавці зробили вагомий крок, вирішивши, що суддя має бути не тільки професійним, а й добросесним. Однак ВРП у своїй практичній діяльності, зокрема під час процедури призначення судді на посаду, однією з основних проблем вважає невизначеність категорії «добросесність».

Слід зазначити, що наразі взагалі відсутній єдиний підхід до законодавчого закріплення цього питання. Більше того, не вироблено визначеного терміну, а й критеріїв, за яким можна було б визначити ступінь добросесності (якщо це можливо). Відсутність чіткої нормативно-правової кваліфікації цього поняття спричиняє прогалини та різноманітні маніпуляції, тому його необхідно визначити на законодавчому рівні. Це дасть змогу забезпечити справедливий розгляд дисциплінарних справ, що сприятиме підвищенню якості суддівського корпусу та рівня довіри суспільства до судової влади.

Таким чином, варто зауважити, що існує проблема із законодавчим регулюванням ситуації, коли суддю звинувачують у недобросесності. У зв'язку із цим мають бути законодавчо визначені певні гарантії і критерії, відповідно до яких особа могла б довести, добросесна вона чи ні.

Спроба дати визначення терміну добросесність була здійснена дослідником А. Кулібабою. На його думку, добросесність є необхідною етико-правовою складовою частини професійно-соціальної діяльності суддів, визначає межу і спосіб поведінки судді, що базується на дотриманні етичних принципів і правил поведінки, шанобливому ставленні до громадян та чесності у способі власного життя, виконанні своїх професійних обов'язків та розпорядженні ресурсами держави [3].

У свою чергу, Рада застосовує стандарт, який є найбільш прийнятним для визначення добросесності судді: «сумлінне виконання своїх професійних прав і обов'язків на належному та якісному рівні, а також виконання інших обов'язків, передбачених тим правовим статусом, який покладено на особу».

Окремо слід розглянути випадки, коли відповідно до рішень ЄСПЛ суддя має бути поновлений на посаді у зв'язку з визнанням факту порушення його прав. Яскраві приклади – це резонансні рішення ЄСПЛ у справах «Олександр Волков проти України» [4], а також «Куликов та інші проти України» [5]. У цій частині необхідно передбачити в законодавстві і розробити порядок індивідуального захисту судді, щоб держава могла компенсувати йому кошти через порушення його прав.

Трапляються випадки, коли суддя вчинив настільки кричуще порушення, що він не мав би бути поновлений на посаді судді через характер допущеного порушення. В іншому разі інститут дисциплінарної відповідальності нівелюється. Це може породжувати у діяльності Ради неоднорідну дисциплінарну практику, а отже, необхідно напрацьовувати єдині підходи.

На сьогодні найбільшою проблемою під час здійснення судочинства є відсутність якісного законотворення, правові норми змінюються «політично», а не системно, комплексно і послідовно.

Задля якісної інституційної спроможності ВРП як орган, який забезпечує незалежність судової влади, повинен мати право на звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням, а також право законодавчої ініціативи.

Використана література:

1. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2016. – № 7-8. – ст. 50. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>.

2. Косткіна Ю. О. До питання визначення Вищої ради правосуддя як квазісудового органу // Вісник кримінального судочинства. – № 1. – 2019. – С. 154-151 [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2019_kostkina.pdf.

3. Кулібаба А. Поняття добросовісності як ключовий критерій у процесі добору на посаду суддів // Підприємництво, господарство і право. – № 2. – 2018. – С. 212–217 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/2/39.pdf>.

4. Рішення у справі «Олександр Волков проти України» // Рішення Європейського суду з прав людини. – 2013. (заява № 21722/11) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://hudoc.echr.coe.int>.

5. Рішення у справі «Куликов та інші проти України» // Європейський суд з прав людини. – 2017. (заяви № 5114/09 та 17 інших) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://hudoc.echr.coe.int>.

Марочкін О. І.,
асистент кафедри
кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук

ПОВНОТА СУДОВОЇ ВЛАДИ ТА ЇЇ СКЛАДНИКИ

Україна тривалий час перебуває у стані реформування судової влади, судової системи та суміжних правових інститутів. Тому є багато причин, однією з яких на наш погляд, є відсутність одноманітних підходів щодо концептуальних засад такого процесу. Розглянемо ці питання докладніше.

Стаття 124 Конституції України, ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в якості основного повноваження судової влади визначає здійснення правосуддя. Втім, таке повноваження не є єдиним для судової влади. Законодавцем на судову владу покладено також виконання таких повноважень, як конституційний контроль (ст. 147 Конституції України), дача роз'яснень з питань судової практики (п. 10² ч. 2 ст. 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), контроль за виконанням судових рішень (частина 3 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), судовий контроль за законністю та обгрунтованістю рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55 Конституції України). Поряд з цими повноваженнями законодавець наділяє судову владу і іншими повноваженнями допоміжного характеру, а саме: участь у формуванні суддівського корпусу, організаційне забезпечення діяльності судів. Для визначення достатності цих повноважень необхідно розглянути поняття повноти судової влади.

Свого часу І. Я. Фойницький писав про повноту судової влади: «Суд має бути силою, а для цього в руках судової влади мають бути зосереджені усі заходи, які забезпечують можливість судового розгляду та дійсне здійснення судових рішень» [1, 189]. Відповідні дії мають здійснюватися спеціальними органами, які, залишаючись поза

судовою владою, їй підкоряються під час здійснення повноважень, зв'язаних з відправленням правосуддя. Якщо зробити історичний екскурс до Судової реформи 1864 р., то можна побачити, що повнота судової влади забезпечувалася повноваженнями щодо: 1) розслідування злочинів судовими слідчими; 2) підтримання обвинувачення перед судом та забезпечення законності судових актів шляхом їх оскарження прокурором; 3) надання юридичної допомоги присяжними повіреними (адвокатами); 4) свідчення справжності документів, засвідчення угод тощо нотаріусами; 5) виконання судових актів з цивільних справ судовими приставами. Втім, у теперішній час прокуратура, адвокатура та інші органи, які виконують процесуальні функції, без яких здійснення правосуддя неможливе, стають частиною судової влади лише у функціональному розумінні.

Тож йдеться про те, що теорія повноти судової влади, яка базувалася на концепції Судової реформи 1864 р. й активно розвивалася у революційному правознавстві, поступово втратила своє значення, й нарешті, починаючи з другої половини минулого століття, призабулася й поступово зникла з наукових джерел. Між тим, ця теорія дозволяє пояснити, чому організація прокуратури, адвокатури та поліції, коли вона виступає як орган дізнання та слідства, є повноцінною частиною судоустрою. Адже без функцій, які покладаються на зазначені органи, які діють під контролем суду в інтересах правосуддя (виконують процесуальні функції), здійснення правосуддя неможливе. Тож не будучи частиною судової влади в інституціональному (організаційному) розумінні, зазначені органи та установи стають частиною судової влади у функціональному розумінні. Тож вважаємо, що якщо ж спиратися на теорію повноти судової влади, то поняття судоустрою та судочинства отримують нове змістовне наповнення.

В подальшому на зміну теорії повноти судової влади прийшла «теорія правоохоронних органів», яка не втрачає своєї актуальності і в умовах сьогодення. Саме через призму цієї теорії правосуддя, між інших видів діяльності, окремими науковцями віднесено до правоохоронної діяльності. Втім, це питання залишається дискусійним й потребує окремого дослідження.

Тож які висновки можуть бути зроблені із дослідження концептуальних засад теорії повноти судової влади? На нашу думку, під час реформування судової влади має відбуватися і реформування органів і установ, які у функціональному розумінні є її частиною. Вочевидь,

така реформа має відбуватися комплексно й зачіпати основи діяльності зазначених суб'єктів. За таких умов можливе успішне реформування судової влади та таких її інститутів, як судоустрій та судочинство.

Використана література:

1. Фойницький І. Я. Курс уголовного судопроизводства. Т. 1. СПб., 1996. 552 с.

Остафійчук Л. А.,
доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича,
кандидат юридичних наук

ВІДКРИТІСТЬ СУДОВИХ РІШЕНЬ VS ПРАВА ЛЮДИНИ НА ТАЄМНИЦЮ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Із загальнодоступного Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР) збирається та використовується багато інформації, що дає можливість вважати цю частину кіберпростору громадським місцем. Хоча нинішня практика та існуючі фізичні обмеження обмежують ступінь доступу до персональних даних у судових документах, нові технології на межі зміни цієї реальності. Права людини можуть стати «маяками» для регулювання інформаційно-комунікаційних технологій і законодавства, вказуючи, які цілі повинні бути досягнуті і яка шкода має бути відвернена відповідно до принципу пропорційності. Розглянемо їх.

В судових справах можуть міститися історії хвороби, дані про психічне здоров'я, податкові декларації та фінансову інформацію, сімейний стан, місце проживання та місце роботи, розмір заробітної плати тощо. Наприклад, під час звичайного цивільного позову щодо відшкодування шкоди внаслідок автомобільної аварії, позивач повинен надати повну медичну інформацію про свій стан здоров'я, розкрити деталі про свій спосіб життя, діяльність та зайнятість. Це стосується і відповідачів, свідків та інших осіб, які беруть участь у розгляді судових справ, та які можуть зазнавати впливу в приватні дані, якщо ці дані згодом будуть оприлюднені в судових документах. Отже, перед розміщенням судово-

го рішення в інформаційних базах даних, що доступні в Інтернеті, осіб, яких це судові рішення безпосередньо стосується, теж потрібно інформувати про те, що ознайомлення з таким судовим рішенням широкого кола користувачів або інше його використання в практичній чи дослідницькій роботі, – може потенційно зачіпати їх права на недоторканість приватного життя чи таємницю персональних відомостей, збір, використання, передачу та зберігання їх даних. Лише отримання згоди цих осіб на оприлюднення їх персональних даних в судових рішеннях забезпечить дотримання їх прав.

Право на недоторканість та таємницю приватного і сімейного життя означає надання людині гарантовану державою можливість контролювати інформацію про самого себе, перешкоджати розголошенню відомостей особистого, інтимного характеру. Однак, розміщення інформації про особу на сайті Судова влада України (<https://court.gov.ua/fair/>) відбувається поза її волею. Наприклад, знаючи прізвище та ім'я людини можна знайти які справи і в якому суді щодо неї розглядаються. Закон України «Про доступ до судових рішень» забороняє розголошувати відомості у текстах судових рішень, що відкриті для загального доступу, які дають можливість ідентифікувати фізичну особу. В той же час, знаючи номер справи з бази даних «Стан розгляду справ» ми можемо чітко ідентифікувати всіх сторін у справі в рішенні, що розміщене в ЄДРСР. Зважаючи, що для кожного судовий процес є стресом, а інформація щодо розгляду справи про розлучення, поділ майна, адміністративне чи кримінальне правопорушення є абсолютно не бажаною для розголошення третім особам, – вважаю доступність такої інформації порушенням права людини на недоторканість і таємницю приватного і сімейного життя людини. Перш за все такий видобуток інформації не має носити довільний характер. «Публічне розповсюдження інформації не позбавляє її змісту захисту» [1], тому така інформація не може бути доступною будь-якій особі, яка просто вміє користуватися комп'ютером і пошуком інформації у відповідних базах даних. Отже, інформацію потрібно надавати лише зареєстрованому користувачу відповідної бази даних і виключно із заявленою метою (адвокату – для захисту, прокурору – для підтримання обвинувачення, особі – як безпосередньому учаснику процесу). По-друге, будь-яке втручання повинно відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності, адже інформація, яка стосується, наприклад, адвокатської діяльності,

вимагає підвищеного стандарту захисту. Принципом конфіденційності адвокатської діяльності охоплене навіть звернення клієнта до адвоката за правовою допомогою, в той час як вказана база даних дозволяє з'ясувати який адвокат приймає участь у розгляді справи та кого безпосередньо захищає. Процедура авторизації для доступу та використання такої інформації повинні бути визначені у законі. Оскільки цифровий видобуток такої інформації здійснюються таємно, без дозволу особи та адвоката, потрібно щоб закон, який регламентуватиме такий дозвіл, був прозорим та надавав кожній потенційно постраждалій особі право себе захистити.

Через відсутність фіксації обмеження часу для зберігання даних у відкритих інформаційних мережах, інформацію ЄДРСР та баз даних «Он-лайн трансляції судових засідань» (<https://court.gov.ua/affairs/online/>) і «Стан розгляду справ» (<https://court.gov.ua/fair/>) також можна розглядати як порушення прав людини. Наприклад, кримінальне провадження щодо особи закрито у зв'язку із відсутністю події чи складу правопорушення. Строк зберігання такої справи у суді складає три роки, а в електронних базах даних наявна інформація з 2008 р., тобто оригінал справи в паперовому вигляді вже дев'ять років як знищений, а в електронному вигляді вся інформація збережена. Електронні примірники судових рішень зберігаються в ЄДРСР безстроково. Відповідно, зберігання даних понад дозволений період згідно з чинним Переліком судових справ і документів, що утворюються в діяльності суду, із зазначенням строків зберігання, затвердженим наказом Державної судової адміністрації України від 07.12.2017 № 1087, – неприпустиме, адже це впливатиме на добропорядну репутацію та честь людини в майбутньому. Крім того це є порушенням права особи на забуття [2]. Для запобігання вторгненням у приватну сферу особи, які нові технології роблять можливими, необхідно поширити дію вказаного нормативного акту якщо не на знищення, то хоча б про вчасне закриття відповідної інформації про справи в електронних базах даних, доступних в Інтернеті невизначеному колу осіб.

Отже, впровадження цифрових технологій в судову систему послаблює захист приватного життя особи. Так як «всі права які має людина офлайн рівною мірою повинні захищатися в онлайн» [3] саме на державу покладено обов'язок розвитку та удосконалення законодавства щодо захисту здійснення прав людини в Інтернеті та інших технологічних середовищах, в тому числі базах даних сайту «Судова влада України».

Використана література:

1. Seibert-Fohr, Anja, Digital Surveillance, Meta Data and Foreign Intelligence Cooperation: Unpacking the International Right to Privacy (April 25, 2018). URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3168711>

2. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). *Official Journal of the European Union*. 4.5.2016. L119. 88 p.

3. Human Rights Council (5 July 2012), The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet, 20th Session, UN Doc. A/HRC/20/8. URL: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/regularsessions/session20/pages/resdeostat.aspx>

Овсяннікова О. О.,

доцент кафедри судоустрою
та прокурорської діяльності

Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук

ОПТИМІЗАЦІЯ МІСЦЕВИХ СУДІВ: ПОЛПШЕННЯ АБО ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ?

17 липня 2020 року Верховна Рада України прийняла Постанову №3650 «Про утворення та ліквідацію районів» [1]. Згідно з документом, тепер в Україні налічується 136 районів, а, відповідно, старі 490 районів Парламент ліквідував. Реорганізація районів розпочалася з грудня 2020 року, після того, як набув чинності закон про розмежування повноважень і ресурсів між районами та громадами. Наразі триває перехідний період, який за прогнозами має завершитися до середини 2021 року, щоб процес зміни адміністративно-територіального устрою був максимально непомітним для людей, а якість і доступність послуг, що надавалися на районному рівні, не знизилася.

Внаслідок вказаних реформувальних виникло багато питань щодо функціонування і роботи судової системи в межах новостворених районів та, відповідно, підсудності справ тим чи іншим судам. Зараз більшість населених пунктів увійшли до інших районів, ніж це було до адміністра-

тивно-територіальної реформи. Проте сьогодні відсутні дієві правові механізми, які врегульовують питання зміни системи місцевих судів на території України у зв'язку із утворенням (ліквідацією) районів.

Оптимізацію системи судів потрібно передусім розглядати як один із чинників покращення доступу до правосуддя в цілому. Принцип доступності правосуддя означає, крім іншого, розумну територіальну віддаленість судової інституції від кожної особи, яка проживає чи перебуває в межах її юрисдикції. Це важливий фактор, який має враховуватися за будь-яких структурних змін судової системи, особливо таких кардинальних, як оптимізація шляхом укрупнення. Можливий такий стан, що укрупнення районів і відповідна перебудова системи судів призведе до обмеження доступу пересічних громадян до правосуддя і, скоріш за все, додасть проблем і суддям, і населенню, роблячи правосуддя дорожчим і все менш доступним для людей. І дійсно, пересічним громадянам, аби дістатися до суду зі свого населеного пункту у разі, якщо справу віддадуть на розгляд судді з іншого населеного пункту, доведеться долати чималі відстані, десятки кілометрів, аби потрапити на судові засідання.

Варто нагадати, що ще наприкінці 2017 року на підставі Указів Президента України створено мережу місцевих загальних окружних судів [2]. Однак ця ідея була реалізована лише на рівні створення юридичних осіб, а правосуддя і на сьогодні продовжують здійснювати місцеві районні, міськрайонні і міські суди. Тобто наразі ми маємо ситуацію, коли діють районні суди районів, яких вже нема. Щоб виправити це, законодавець вніс зміни до Закону «Про судоустрій та статус суддів» щодо територіальної юрисдикції місцевих судів на території України до прийняття закону щодо зміни системи місцевих судів на території України у зв'язку з утворенням (ліквідацією) районів», якими передбачено, що відповідні місцеві суди продовжують здійснювати свої повноваження в межах територіальної юрисдикції, визначеної до набрання чинності постановою про утворення та ліквідацію районів, але не пізніше 1 січня 2022 року [3].

Тому в нинішньому процесі оптимізації системи судів варто враховувати попередній досвід. Треба зважати, що існують об'єктивні чинники, які можуть або позитивно впливати на ефективність, або ускладнювати систему і доступ до правосуддя. Тож при створенні нової мережі судів необхідно враховувати географічне розташування судів, логістику, кількість населення в кожному окремому адміністративному районі, комунікації, рівень забезпечення засобами електронно-

го судочинства тощо. Крім того, до реорганізації судів слід підходити комплексно, враховуючи наявність приміщень, органів прокуратури та поліції, виконавчих органів влади, логістику. Дійсно, існує чимало важливих аспектів – матеріальні, фінансові, людські ресурси. Як не перелаштовувати мережу судів, необхідно враховувати ті реалії, в яких сьогодні перебуває судова система. Це – і вкрай низький рівень фінансування (на рівні 60 відсотків у 2020 році й не більше у 2021-му), і незадовільне наповнення судів кадрами (брак суддів становить понад 30 відсотків, відтік кадрів продовжується, майже половина судів – неуплектовані судьями). Тому лише враховуючи об'єктивні реалії, можна розробити ефективний алгоритм дій, який дасть змогу створити таку систему судів, яка справді покращить доступ до правосуддя.

На сьогодні є кілька ключових пропозицій на тему оптимізації системи місцевих судів:

1. Створення районних судів, юрисдикція яких буде територіально співпадати з новими районами. При цьому, наприклад, пропонується залишити приміщення старих судів в якості філій цього суду нового району, щоб полегшити громадянам доступ до правосуддя. Тому слушним виглядають пропозиції, відповідно до яких, якщо укрупнюється район, то повинні бути 3-4-5 відділів цього суду, щоб суд був територіально доступним для людей.

2. Створити єдиний районний суд з одним приміщенням для нового району. Однак, цей варіант, по-перше, потребує додаткових витрат (через пошук приміщень для більшої кількості суддів), а по-друге, потребує зайвих зусиль для учасників процесу (через віддаленість приміщень судів), оскільки щоб дістатися до суду, громадянам доведеться долати чималі відстані аби потрапити на судові засідання. Як відомо, транспортна інфраструктура та сполучення в сільській місцевості в жакли-вому стані, тому наскільки доступним стане правосуддя за умови територіальної віддаленості судів, залишається під питанням.

3. Поділити новий район на кілька округів і створити самостійні окружні суди у межах нового району.

4. Взагалі не прив'язуватися до меж нових районів, а поділити область на відповідну кількість судових округів в залежності від зручності доступу громадян, від навантаженості та кількості суддів та ін.

Крім того, ідеальним варіантом могло би бути розміщення судів у тих містах, де розташовані регіональні органи поліції, прокуратури та інших правоохоронних органів.

В будь-якому випадку, оцінювати забезпечення доступності правосуддя при оптимізації місцевих судів можливо тільки після визначення чітких та зрозумілих критеріїв формування округів з урахуванням чисельності населення територій, що будуть об'єднуватися, відстані від планованого місцезнаходження суду до найвіддаленішої точки округу, наявності розгалуженого транспортного сполучення в межах округу тощо. Оскільки в жодному нормативно-правовому акті таких критеріїв не передбачено, існує ризик застосування формального підходу за впровадження нововведень, наслідками якого стануть невинуваті витрати часу та коштів громадян. Без вирішення вказаних питань навряд чи можливо належним чином оптимізувати кількість судів в нових умовах.

Використана література:

1. Про утворення та ліквідацію районів / Постанова Верховної Ради України від 17 липня 2020 року № 807-IX // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 33, ст. 235. Заголовок з екрану. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>

2. Про ліквідацію та утворення місцевих загальних судів / Указ Президента України № 449/2017 від 29 грудня 2017 року. Заголовок з екрану. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/4492017-23382>

3. Про судоустрій і статус суддів / Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст. 545). Заголовок з екрану. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Овчаренко О. М.,

доцент кафедри адвокатури
Національного юридичного
університету ім. Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, доцент

СТАНДАРТИ НЕСУДОВИХ (АЛЬТЕРНАТИВНИХ) СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Влучною видається аналогія американських учених Дж. Маркса, Е. Джонсона і П. Шантона: орієнтація правової системи на врегулювання спорів виключно за допомогою суду означала б те ж саме, що й

орієнтація медицини на хірургічну операцію як єдиний метод лікування хвороб [1]. Судова влада фізично неспроможна опрацювати абсолютну кількість усіх суспільних конфліктів. Крім того, деякі з них є настільки незначними, що розв'язання їх у рамках коштовного, тривалого й складного судового провадження вбачається навіть зайвим. Отже, залишається актуальним питання вивчення можливостей застосування несудових (альтернативних) способів вирішення спорів у правовій системі України [2, С. 164].

Міжнародними стандартами несудові (альтернативні) способи вирішення спорів розглядаються як важлива гарантія доступності правосуддя й дієвий спосіб розвантаження судової системи. Приміром, в рекомендації Комітету Міністрів РЄ «Щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя» у п. В (3) встановлюється, що слід вжити заходів щодо полегшення або заохочення (де це доречно) примирення сторін або мирного врегулювання спору до прийняття його до провадження або ж у процесі розгляду [3]. Аналогічні положення містить п. III Рекомендації 12 Комітету Міністрів РЄ «Про заходи щодо недопущення і скорочення надмірного робочого навантаження на суддів» [4]. Вона наголошує на тому, що держави в разі необхідності мають сприяти примиренню сторін як поза судовою системою, так і до або в процесі судового розгляду. Із цією метою можна було б: (а) передбачити разом із відповідними заохоченнями процедури примирення до судового розгляду справи або інші заходи врегулювання спорів поза його межами; (б) покласти на суддів як одне з основних завдань відповідальність за досягнення примирення сторін та укладення мирової угоди з усіх питань до початку судового розгляду або на будь-якій його стадії; (в) вважати етичним обов'язок адвокатів або запропонувати компетентним органам визнати принцип, згідно з яким адвокати повинні сприяти примиренню сторін до початку судового розгляду або на будь-якій його стадії (п. I).

Комітет Міністрів РЄ виходить з того, що покладення на суди завдань, не пов'язаних із захистом права або які вимагають здійснення власне не судового контролю, а суто реєстраційних функцій, виконувати які можуть інші органи, а не судові, не є доцільним [4].

Європейський суд з прав людини у своїй практиці досліджував проблеми розгляду справ органами, які не є судовими відповідно до законодавства певної країни. З позиції Суду, є прийнятними і не становлять порушення права на «розгляд справи судом, установленим законом», такі форми відмови від цього суб'єктивного права, як угоди про звер-

нення до арбітражу й позасудове врегулювання спорів. Суд установив різницю між арбітражними (третейськими) угодами, укладеними добровільно, й тими, які укладено примусово [5, с. 17].

Позасудове врегулювання спорів має відповідати кільком критеріям: 1) *бути добровільним:* «Згідно з практикою Суду відмова від гарантованого Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод права, оскільки це є допустимим, повинна бути встановлена в однозначний спосіб. ...Щодо відмови від процесуальних прав, то для цілей Конвенції вона має гарантувати мінімум, співрозмірний важливості такої відмови» (рішення у справі «Пфайфер та Планкл проти Австрії») [6];

2) *грошове відшкодування в порядку позасудового вирішення спору не може бути перешкодою для звернення до суду з вимогою поновлення порушеного права в натурі.* У рішенні по справі «Інце проти Австрії» заявник (народжений поза шлюбом) вимагав отримати у спадщину частину ферми його матері. Після прийняття рішення Верховним Судом Австрії, згідно з яким заявник позбавлявся права на оскарження до Конституційного Суду положень закону, він погодився отримати частину грошової винагороди в порядку позасудового врегулювання. Але таке розв'язання спору, з точки зору Суду, не відповідало встановленим критеріям, оскільки Інце вибрав його «як менше зло» [7].

Отже, якщо розгляд справи в третейському суді (арбітражі) здійснюватиметься за добровільною згодою, це не порушуватиме положень ст. 6 Конвенції. Інша справа, коли арбітражну угоду укладено шляхом примушення або слухання справи в третейському суді, що є обов'язковим з огляду на положення закону. *Практика Суду свідчить, що за загальним правилом діяльність третейських судів перебуває поза межами відповідальності держави щодо вимог ст. 6 Конвенції. Однак діяльність третейського суду, в якому здійснюється розгляд справи в обов'язковому порядку, Європейський суд з прав людини оцінює на відповідність вимогам ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод* [8].

Європейський суд з прав людини доволі часто визначає органи, які за національним законодавством не класифікуються як судові, судами у значенні Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Так, *в практиці цього Суду досить послідовно відстоюється позиція, відповідно до якої органи, які здійснюють застосування дисциплінарних стягнень до представників юридичних професій, квалі-*

фікуються як «суди» в значенні п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Європейський суд з прав людини в рішенні по справі «О. Волков проти України» (від 9 січня 2013 р.) визнав, що «що під час розгляду питання про звільнення суддів, Вища рада юстиції, парламентський комітет і пленарні засідання Верховної Ради України спільно виконували судові функції» (п. 90). В рішенні по справі «Грейс Гатт проти Мальти» від 10 жовтня 2019 р. Європейський суд з прав людини застосував пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод до внутрішньої ради поліції і Комісії з питань державної служби, які в порядку дисциплінарного провадження вирішили питання про звільнення Грейс Гатт з посади співробітника поліції. Застосування зазначеного підходу означає, що до діяльності органів, які класифікуються Європейським судом з прав людини як судові, застосовується стандарт належної судової процедури, викладений в статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Досліджуючи зазначене питання, Е. Л. Трегубов вказує, що ч. 1 ст. 6 Конвенції закріплює такі елементи права на судовий захист: (1) право на розгляд справи; (2) справедливість судового розгляду; (3) публічність розгляду справи та проголошення рішення; (4) розумний строк розгляду справи; (5) розгляд справи судом, встановленим законом; (6) незалежність і безсторонність суду [9]. Логічно, що оцінюючи функціонал та юрисдикційну діяльність квазісудових національних органів, Європейський суд з прав людини оцінює їх діяльність саме з точки зору дотримання всіх зазначених критеріїв. Зокрема, до ознак квазісудових органів в аспекті конвенційної практики Е. Л. Трегубов відносить: (1) здатність ухвалювати обов'язкові для виконання рішення; (2) обов'язкова законодавча регламентація функціонування та діяльності «суду»; (3) наявність встановленої законом функції щодо розгляду юридично значимих питань; (4) гарантованість незалежності від державної виконавчої влади та інших учасників справи [9].

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що несудові способи вирішення спорів повинні більш активно впроваджуватися в правовій системі України, оскільки вони забезпечують оперативне й ефективне розв'язання конфліктів.

Використана література:

1. Marks J., Jonson E., Szanton P. Dispute Resolution in America: Processes and Evolution. National Institute for Dispute Resolution. 1984. P. 51, 52.

2. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації. Монографія. Харків: Право, 2008. 303 с.

3. Про шляхи полегшення доступу до правосуддя: Рекоменд. № R (81)7 Комітету Міністрів Ради Європи від 14.05.1981р. Организация и деятельность адвокатуры в России / Сост.: В. М. Ануфриев, С. Н. Гаврилов. М.: Юриспруденция, 2001. С. 275–277

4. Про заходи щодо недопущення і скорочення надмірного робочого навантаження на суддів: Рекоменд. № R (86) 12 Комітету міністрів Ради Європи від 16.09.1986 р. Рос. юстиция. 1997. №7. С. 8

5. Банчук О. А., Куйбіда О. Р. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав і основних свобод до процедури здійснення судочинства. К.: ІКЦ «Леста», 2005. 116 с.

6. Pfeifer and Plankl v. Austria: Judgment of the European Court of Human Rights, dated 25.02.1992. URL: www.echr.coe.int, п. 37

7. Inze v. Austria: Judgment of the European Court of Human Rights, dated 28.10. 1987. URL: www.echr.coe.int, п. 33

8. Доповідь Європейської комісії з прав людини у справі «Брамелід та Мальмстром проти Швеції» від 12.10.1982 р. URL: www.echr.coe.int

9. Трегубов Е. Л. Право на справедливий суд у практиці Європейського суду з прав людини. Форум права. 2010. №1. С. 358-363. file:///C:/Users/forov/Downloads/FP_index.htm_2010_1_58%20(1).pdf

Паскар А. Л.,
доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича,
кандидат юридичних наук

ПРЕЦЕДЕНТНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ПРОБЛЕМ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Прецедентна практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) розглядає право особи на кваліфіковану правову допомогу як складову частину права на справедливий судовий захист. Положення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) передбачають ефективну реалізацію права на захист, яке спрямоване на належне відправлення правосуддя і не можна розглядати окремо від інших елементів права на справедливий суд. У вузь-

кому аспекті, конвенційне право на захист, за своїм змістом охоплює чотири елементи: 1) право захищати себе самостійно, 2) за певних обставин – право обирати захисника, 3) право на безоплатну правову допомогу, якщо обвинувачений не має достатньо коштів або якщо цього вимагають інтереси правосуддя, 4) право на практичну і ефективну правову допомогу [1, с. 75].

Згідно правовим позиціям ЄСПЛ, право особи на ефективний правовий захист є однією з основних ознак справедливого судового розгляду [2]. У рішенні у справі «Кромбах проти Франції» наголошується на тому, що хоч і не абсолютне, але право кожного на те, щоб його інтереси в суді представляв адвокат, є основоположним елементом справедливого судочинства [3]. Ця позиція ЄСПЛ також відображена у справах «Яременко проти України» та «Шабельник проти України».

Виходячи з того, що права гарантовані Конвенцією повинні бути не теоретичними або ілюзорними, а практичними і ефективними, ЄСПЛ відстоює ідею про те, що право на захист не передбачає тільки факт призначення, участі захисника «де-юре» у справі. Юридична допомога, яка буде надаватися «де-факто», повинна бути практичною та ефективною. Зокрема, у справі «Артіко проти Італії» нагадується про те, що ст. 6 Конвенції передбачає «допомогу», а не «призначення захисника». Саме призначення захисника ще не гарантує ефективність правової допомоги, оскільки призначений адвокат може померти, захворіти, бути позбавлений можливості діяти або взагалі ухилитися від виконання своїх обов'язків [4].

Аналіз практики ЄСПЛ з питань забезпечення права на захист підкреслює важливість забезпечення можливості отримання ефективної допомоги захисника із самого початку провадження (рішення у справах «Лучанінова проти України», «Сальдуз проти Туреччини», «Яременко проти України» та ін.). У той же час, ефективність правової допомоги не забезпечується самими фактом наявності доступу до правової допомоги та участі захисника у процесі. Для прикладу, у справі «Камасінські проти Австрії» ЄСПЛ звернув увагу на те, що просте призначення національними органами захисника не гарантує ефективну правову допомогу [5].

Не менш важливою складовою та запорукою надання ефективної правової допомоги є високий професійний рівень та кваліфікація адвоката. З огляду на це, не тільки на національному, але й на міжнародному рівні закріплений обов'язок адвоката постійно підвищувати

свій професійний рівень та кваліфікацію. Коментар до Хартії основоположних принципів діяльності європейських адвокатів роз'яснює, що адвокат не може ефективно консультувати або представляти клієнта, якщо він не має належної професійної освіти та професійної кваліфікації [6, с. 10]. При такому підході, висококваліфікований рівень правової допомоги є гарантією належної та ефективної адвокатської діяльності, яка передбачена стандартами адвокатської професії. У згадуваній справі «Камасінські проти Австрії» (*Kamasinski v. Austria*), відмічається, що держава повинна втручатися лише у випадку, коли факт незабезпечення адвокатом ефективного представництва є очевидним або будь-яким чином переконливо доведений до відома компетентних органів [5].

Отже, ефективність правової допомоги є однією з конвенційних гарантій справедливого судового розгляду, метою якої є забезпечення можливості реалізації права особи на судовий захист. В ході багаторічної практики застосування та тлумачення конвенційних положень ЄСПЛ розробив мінімальні стандарти права особи на отримання правової допомоги: доступ до правової допомоги на початкових стадіях провадження, ефективність та професійність правової допомоги, обов'язок держави забезпечувати якість правових послуг, право особи вільно обирати захисника тощо. Надання ефективної правової допомоги є одним із пріоритетних напрямків діяльності адвокатури, що передбачає підвищення професійного рівня та належної мотивації адвокатів.

Використана література:

1. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.
2. Рішення у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04) від 21 квітня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text
3. Рішення у справі «Кромбах проти Франції». Комюніке Секретаря Суду. (Judgment in the Case of Krombach v. France) URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=348>
4. European Court of Human Rights. Case of Artico v. Italy (application no. 6694/74) 13 May 1980 URL: <https://www.dipublico.org/1887/case-of-artico-v-italy-european-court-of-human-rights/>
5. *Case of Kamasinski v. Austria* (App. 9783/82), 19 December 1989. URL: http://www.hrcr.org/safrica/arrested_rights/kamansinski_austria

6. Charter of Core Principles of the European Legal Profession and Code of Conduct for European Lawyers. CCBE. 2013. URL: https://www.ccbe.eu/NTCdocument/EN_CCBE_CoCpdf1_1382973057.pdf

Потапенко А. В.,
суддя Ржищевського міського суду
Київської області,
член Ради суддів України,
кандидат юридичних наук

ЗМІНА СИСТЕМИ МІСЦЕВИХ СУДІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ З УТВОРЕННЯМ (ЛІКВІДАЦІЄЮ) РАЙОНІВ: ПОШУК ЕФЕКТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ОПТИМІЗАЦІЇ СУДОСТРОЮ

За наслідками конституційної судової реформи 2016–2017 років у правничому та суддівському середовищі обговорюється необхідність ухвалення низки законодавчих змін, державних, кадрових, організаційних і фінансових заходів, за допомогою яких, на наш погляд, у разі їх комплексного застосування можливо досягнути кращих результатів забезпечення конституційного завдання правової держави – відправлення правосуддя, що, безумовно, є одним основних завдань сучасної судової реформи [1].

За приписами ч. 1 ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судоустрій будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Частинами 1–6 ст. 19 цього ж закону передбачено, що проект закону про утворення чи ліквідацію суду вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя. Місцезнаходження, територіальна юрисдикція і статус суду визначаються з урахуванням принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності. Підставами для утворення чи ліквідації суду є зміна визначеної цим Законом системи судоустрою, необхідність забезпечення доступності правосуддя, оптимізації видатків державного бюджету або зміна адміністративно-територіального устрою [2]. Так, указами Президента України наприкінці 2017 року створено мережу місцевих загальних окружних судів. Однак ці ука-

зи реалізовані лише на рівні створення юридичних осіб, а правосуддя продовжують здійснювати місцеві районні, міськрайонні і міські суди. У той же час, постановою Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» від 17.07.2020 в Україні утворено нові райони [3]. Пунктом 2 Прикінцевих положень Закону України «Про внесення зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо територіальної юрисдикції місцевих судів на території України до прийняття закону щодо зміни системи місцевих судів на території України у зв'язку з утворенням (ліквідацією) районів» від 3.11.2020, №950-IX, запропоновано Президентові України внести на розгляд Верховної Ради України проект Закону України щодо зміни системи місцевих судів на території України у зв'язку з утворенням (ліквідацією) районів [4].

Рішенням XVIII чергового з'їзду суддів України ухвалено закликати Комісію з питань правової реформи як консультативно-дорадчий орган при Президентові України, Комітет з питань правової політики Верховної Ради України, Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України, Раду суддів України, Державну судову адміністрацію України невідкладно розпочати спільні широкі консультації з метою вжиття організаційних заходів з реалізації Прикінцевих положень Закону України від 03.11.2020 №950-IX [5]. Вочевидь метою зазначених консультацій є пошук об'єктивних критеріїв, які можуть або позитивно впливати на ефективність, або ускладнювати систему і доступ до правосуддя. При створенні нової мережі судів необхідно враховувати географічне розташування судів, логістику, кількість населення в кожному окремому районі, комунікації, рівень забезпечення засобами електронного судочинства тощо. Іншим не менш важливим питанням, що є взаємопов'язаним зі реформою оптимізації системи місцевих судів є питання визначення достатньої кількості суддів у судах, дослідження і вимірювання судового навантаження, адже кількість суддів у суді визначає Державна судова адміністрація України за погодженням з Вищою радою правосуддя з урахуванням судового навантаження тощо.

Висновки. Отже, пошук ефективних моделей оптимізації судоустрою під час розроблення та утворення нової мережі місцевих судів потребує науково обґрунтованих підходів, запровадження найкращих європейських практик та є спільним завданням Президента України, парламенту, Вищої ради правосуддя, інших органів суддівського врядування та самоврядування, утворених у системі правосуддя. Зміна

системи місцевих судів на території України з урахуванням нового територіального устрою потребує комплексного підходу і вирішення, що має враховувати наявність приміщень судів, органів прокуратури та поліції, виконавчих органів влади, логістику в межах новоутворених районів. Визначення оптимальної кількості суддів та працівників апаратів у новоутворених судах з урахуванням судового навантаження може бути досягнуто шляхом поступової оптимізації системи місцевих судів шляхом укрупнення (злиття) судів із запровадженням у цих судах спеціалізації суддів.

Використана література:

1. Потапенко А. В. Як покращити якість відправлення правосуддя внаслідок оптимізації судів? Судово-юридична газета. URL : <https://sud.ua/ru/news/blog/114383-yak-pokraschiti-yakist-vidpravlennya-pravosuddya-vnaslidok-optimizatsiyi-sudiv>;
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>;
3. Постанова Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» від 17.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>;
4. Закон України «Про внесення зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо територіальної юрисдикції місцевих судів на території України до прийняття закону щодо зміни системи місцевих судів на території України у зв'язку з утворенням (ліквідацією) районів» від 3 листопада 2020 року, № 950-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-20#Text>
5. Рішення XVIII чергового з'їзду суддів від 11.03.2021. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/site/download?doc=L3VwbG9hZHMvZG9jdW1lbnRzL3Jpc2VuYmEtMTgtY2VyZ292b2dvLXppemRlLXN1ZGRpLnBkZg==>.

Прилуцький С. В.,

доктор юридичних наук, Інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРИНЦИП ЛЕГАЛЬНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

В теорії судової влади, як один із ключових – є принцип легальності (законності) судової влади. У своєму первинному значенні він визначає підзаконний характер як організації так і діяльності судової влади

в державі. Зокрема, прийнято вважати, що принцип законності судової влади виявляється у відповідності закону судових установ і судових процедур. Судові органи й судді мають діяти на підставі закону, підкорюватися лише Конституції та законам України [1]. Варто зважати, що згідно п.14 ст. 92 Конституції України встановлено, що виключно законами України визначаються такі сегменти судової влади, як: судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури.

У цьому контексті постає закономірне питання, а **чи може бути судова влада незаконною?** Якщо так, то які правові наслідки це може мати?

Правова природа законності судової влади настільки глибока і значна, що вітчизняний законодавець неодноразово намагався дати законодавче визначення поняття – «судова влада». Так, першу спробу законодавчого визначення судової влади, можна віднести до далекого 2002 року, коли Закон України «Про судоустрій України» (2002 р.) розпочинала ст. 1 під назвою – «Судова влада», і в якій зазначалося: *«1. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи судової влади здійснюють свої повноваження виключно на підставах, у межах та порядку, передбачених Конституцією України та законами. 2. Судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства. 3. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. 4. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі».*

Проте, вже у 2010 році законодавець вирішив проявити креативність, і у ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (2010 р), яка теж називалася «Судова влада», закріпив положення такого змісту: *«1. Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними згідно із законом. 2. Судову владу реалізують професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні шляхом здійснення правосуддя в рамках відповідних судових процедур. 3. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції».*

Далі, вже у 2016 році розуміння законодавцем сутності судової влади досить серйозно змінилося. Так, у ст. 1 вже нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (2016 р), яка також називалася «Судова влада» встановлено: *«1. Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом. 2. Судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур».*

Таким чином ми бачимо, що за останні 14 років історії незалежної України, у механізмі розподілу державної влади тричі змінювалося розуміння правової природи та змісту судової влади. Лише з поверхневого огляду змісту цих трьох визначення з назвою «Судова влада», які давав законодавець у 2002, 2010 та 2016 роках, можна бачити, що зміст та сутність та межі (рамки) судової влади послідовно скорочувались та звужувались.

Для прикладу, якщо у 2002 році юрисдикція судів поширювалася на всі правовідносини, що виникали у державі, то з 2010 року це положення було усунуте із закону, а у 2016 році не тільки із профільного закону про судоустрій, а й з Конституції України.

Ключове положення, яке давало підстави говорити про формування в Україні єдиної та цілісної судової влади, полягало у положеннях законодавства, яке встановлювало, що судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства. Судочинство мало здійснюватися Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Проте, підвалини єдності та цілісності, а значить і незалежності судової влади було остаточно підірвано у 2016 році, коли «політична еліта», на свій розсуд, розподілила суверенну владу Українського народу й позбавила судову владу конституційної юрисдикції. Це чітко впливає і з конституційних змін 2016 року, а також положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (2016 р.) На сьогоднішній день Конституційний Суд України втратив статус органу правосуддя та не відноситься до судової влади. Як пояснив з цього приводу Верховний Суд у своєму рішенні: *«Президент, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по 6 суддів Конституційного Суду України. Зазначене вказує на політичний характер формування цього органу конституційної юрисдикції».*

Крім того, Конституційного Суду України не розглядає конкретні юридичні справи у спорах між певними суб'єктами права, а може визнавати неконституційними нормативні акти (тобто діяти як негативний законодавець) та здійснювати обов'язкові для застосування тлумачення Основного Закону і за чинною на той час редакцією Конституції тлумачення законів (тобто діяти як позитивний законодавець).

Ці обставини суттєво відрізняють Конституційного Суду України від судів загальної юрисдикції, оскільки зазначене вище свідчить про те, що цей орган є більшою мірою політичним, ніж судовим»[2].

На мій погляд позиція та аргументи Верховний Суд є досить спірними, по одній простій причині, що і самих суддів Верховний Суд, як і всіх інших суддів признає політична влада.

Водночас, незважаючи на те, що законодавець послідовно давав однакову назву даній нормі закону у різних її редакціях, проте, нажаль, все ж не спромігся дати чіткого визначення судової влади, а лише сформулював загальні критерії, за якими судову владу в Україні можливо буде ідентифікувати. Зокрема, до легально встановлених ознак судової влади в Україні відноситься те, що вона:

- здійснюється судами;
- такі суди мають бути утворені законом;
- такі суди мають бути незалежними та безсторонніми.

Відповідаючи на поставлене на початку питання, вважаю, що судова влада може бути не законною, – делегалізованою, зокрема, якщо вона не відповідатиме хоча б одному з названих вище критеріїв.

Водночас, вбачаю однією з ключових проблем встановлення легальної судової влади в Україні – є перманентні законодавчі зміни у визначенні змісту системи правосуддя та конституційно-правових меж (юрисдикції) судової влади. Все це істотно підриває сутність принципу легальності судової влади.

Використана література

1. Організація судових та правоохоронних органів : підручник. Х. : Право, 2013. С. 44.
2. Постанова Великої палати Верховного Суду від 14 березня 2018 року. Справа №П/800/120/14.

Рєпіна Ю. С.
науковий співробітник
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
НАПрН України,
кандидат економічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩИХ СУДАХ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Серед інноваційних технологій, які впроваджуються в судочинство, великі очікування суспільства покладаються на штучний інтелект, як інструмент підвищення ефективності судової влади, з одного боку, та покращення доступу до правосуддя громадян, з іншого. В умовах маніпулювання суспільною думкою про довіру до національної судової системи, великого значення набуває забезпечення єдності судової практики Верховним Судом, яке сприятиме правовій визначеності як складовій принципу верховенства права.

Доповідь про верховенство права, затверджена Венеціанською комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 р.) містить визначення поняття «верховенство права» і серед його складових виділяється правова визначеність. Серед іншого, наголошено на тому, що принцип правової визначеності є ключовим у питанні довіри до судової системи і верховенства права (п. 44). А роль судів вищих інстанцій полягає у створенні таких механізмів, які б забезпечували послідовність своєї прецедентної практики (п. 50) [1].

Однакове й уніфіковане застосування закону забезпечує загальнообов'язковість закону, рівність перед законом та правову визначеність у державі, яка керується верховенством права. Єдине застосування законів поліпшує громадське сприйняття справедливості та правосуддя, а також довіру до відправлення правосуддя [2].

Найвищим судом у системі судоустрою України є Верховний Суд, який забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом (п. 6 ч. 2 ст. 36 Закону № 1402-VIII). Більше того, висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права (ч. 6 ст. 13 Закону

№1402-VIII). Реалізація цього завдання відбувається, зокрема, шляхом здійснення правосуддя, під час якого Верховний Суд у своїх рішеннях висловлює правову позицію щодо правозастосування, орієнтуючи у такий спосіб судову практику на однакове застосування норм права (постанова Верховного Суду від 28.05.2019 року, справа №205/8154/16-к) [3].

Проблема з'являється, коли розпочинається пошук правової позиції з певних юридичних питань, яка була викладена у висновках, що містяться у рішеннях Верховного Суду (колегій, палат, об'єднаних палат касаційних судів у складі Верховного Суду, Великої Палати Верховного Суду), Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України. Слід зауважити, що труднощі виникають незалежно від статусу суб'єкта такого пошуку [4].

Загальна кількість документів у системі ЄДРСР складає 94,4 млн., а судових рішень вищих судів – більше 3,3 млн. Верховний Суд при здійсненні аналізу судової практики готує і розміщує в мережі Інтернет (на своєму офіційному сайті, на власних сторінках у соціальних мережах) дайджести судової практики Великої Палати Верховного Суду, огляди судової практики касаційних судів, інформацію про правові питання, винесені на розгляд Великої Палати.

Не виникає сумнівів, що реалізація повноваження Верховного Суду із забезпечення єдності судової практики, вимагає значних витрат часу, суто технічних зусиль від суддів, працівників апарату Суду і не потребує додаткових когнітивних зусиль. Пригадується відомий вислів Григорія Сковороди, що *«з усіх утрат втрата часу найтяжча»*. Використання технології штучного інтелекту (ШІ) здатне, зокрема, *полегшити виконання цього завдання при підвищенні ефективності роботи Суду, в цілому. З огляду на те, що ШІ – це не спеціальний технічний термін, він не має стандартизованого поширення у світі, але, зазвичай, розуміється як комп'ютерні системи, які імітують людський розум* [5].

Кабінет Міністрів України у грудні 2020 року схвалив *«Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні»*, у якій термін ШІ визначається як організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рі-

шень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [6].

Штучний інтелект (ШІ) здатний на багато що. Наприклад, можливість ШІ можна використовувати для порівняння судових рішень, їх комплексної перевірки на відповідність стандартам. Варіанти, які ШІ пропонує (або може запропонувати, адже це технологія, яка постійно змінюється та розвивається) – це можливості порівнювати зміст і структуру юридичних документів, зіставляти їх за ключовими словами.

О. Кібенко, пропонує трохи пофантазувати і побачити одним із реалізованих напрямів у системі електронного судочинства – формалізацію тексту судового рішення (його розбивку на модулі), використання програми ШІ для пошуку релевантної судової практики та формування без участі людини стандартного проекту рішення (бразильська система). Суд має або слідувати усталеній судовій практиці, або відступити від позиції з належним обґрунтуванням [7]. І дійсно, досвід діджиталізації судочинства Бразилії має стати в нагоді при впровадженні інноваційних технологій у національну систему правосуддя.

В судовій системі Бразилії – 2 вищих суди: Вищий Суд Правосуддя (STJ) та Федеральний Верховний Суд (STF). У ній щорічно продукується близько 15 млн рішень. Це величезний обсяг інформації, який людина неспроможна швидко обробити. Як з таким колосальним обсягом правових позицій забезпечити єдність і сталість судової практики? Саме для цього використовується система ШІ, яка аналізує судову практику, формує конкретні структуровані бази даних [4].

Socrates – ім'я ШІ у Вищому Суді Правосуддя (STJ), виробляє автоматизовану експертизу кожного звернення до цього суду, а також попередні рішення по такій справі, надає рекомендації застосувати певні законодавчі акти, судові прецеденти, а також вчинити певні дії (остаточне рішення завжди приймає суддя).

Victor – ім'я ШІ у Федеральному Верховному Суді (STF), має потенціал дії на всю судову систему Бразилії, спрямований на виявлення екстраординарних ресурсів, пов'язаних із питаннями, що викликають загальний резонанс у суспільства, намагається спростити розпізнавання образів всередині юридичних текстів.

Діас Тоффолі, президент Федерального Верховного Суду (STF) Бразилії (2018–2020 рр.), переконаний, що за наявності можливості іденти-

фікувати судові процеси з тим або іншим прецедентом, суддя швидше прийме рішення [8]. Було доведено, що витрати часу державного службовця суду складають близько 40 хвилин для кожного позову, Victor це робить за 5 секунд і у такий спосіб розвантажує STF [9].

Резюмуючи, зазначу, що єдність та сталість судової практики мають бути забезпечені в системі правосуддя України, а ШІ має потенціал допомогти Верховному Суду у реалізації його повноважень у цьому напрямі.

Використана література

1. Про верховенство права: Доповідь, схвалена Венеціанською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року) URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr) (дата звернення 16.04.2021 р.)

2. Висновок Консультативної ради європейських суддів № 20 (2017) «Про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону» від 10 листопада 2017 року. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/opinion_20_UA.pdf (дата звернення 16.04.2021 р.)

3. Марочкін О. І. До питання про роль судової практики в регулюванні кримінальної процесуальної діяльності. Право і суспільство. 2020. № 5. С. 193–201.

4. Ясинская М. Качественных решений и единства практики можно достичь только диджитализировав суды – судья КХС ВС Иван Мищенко. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/analitycs/191352_kachestvennykh-resheniy-i-edinstva-praktiki-mozhno-dostich-tolko-didzhitalizirovav-sudy---sudya-kkhs-vs-ivan-mishchenko (дата звернення 16.04.2021 р.)

5. Wolff L. Artificial Intelligence *ante portas*: The End of Comparative Law? URL: <https://academic.oup.com/cjcl/article/7/3/484/5739311> (дата звернення 16.04.2021 р.)

6. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 16.04.2021 р.)

7. Кібенко О. Чи може штучний інтелект замінити українського суддю? URL: https://protocol.ua/ua/chi_moge_shtuchniy_intelekt_zaminiti_ukrainskogo_suddu/ (дата звернення 16.04.2021 р.)

8. Inteligência artificial: Trabalho judicial de 40 minutos pode ser feito em 5 segundos URL: <http://portal.stf.jus.br/noticias/verNoticiaDetalhe.asp?idConteudo=393522> (дата звернення 16.04.2021 р.)

9. Becker D., Ferrar I. VICTOR, the Brazilian Supreme Court's Artificial Intelligence: a beauty or a beast? URL: <https://sifocc.org/app/uploads/2020/06/Victor-Beauty-or-the-Beast.pdf> (дата звернення 16.04.2021 р.)

Русанова І. О.,
доцент кафедри судоустрою
та прокурорської діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук

СУД ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Відповідно до ст. 124 Конституції України народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних. Функціонування суду присяжних є однією з важливих проблем судової реформи в Україні, зважаючи на те, що участь народу у здійсненні правосуддя є однією з ознак правової держави і важливою складовою розвитку повноцінного громадянського суспільства. Для правильного розуміння функціонування інституту присяжних в Україні, слід з'ясувати, який механізм використовується задля цього.

Механізм функціонування суду присяжних в Україні має деякі особливості. Присяжним може бути особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя. *Правосуддя здійснюється судом присяжних у складі двох професійних суддів і трьох присяжних у судах першої інстанції при розгляді кримінальних проваджень щодо злочинів, за вчинення яких передбачене довічне позбавлення волі і лише за клопотанням обвинуваченого.* Присяжні залучаються у судах першої інстанції для розгляду цивільних справ в порядку окремого провадження – у складі одного судді і двох присяжних: про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; про усиновлення; про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.

Зважаючи на те, що присяжні та професійні судді усі питання судочинства вирішують разом, виникає сумнів у незалежності та вільності присяжних від професійних суддів під час ухвалення судового рішення.

Як справедливо вважають деякі науковці, впровадження інституту присяжних у сучасних реаліях – не більше ніж бажання влади продемонструвати прагнення до європейських ідеалів правосуддя та дотримання прав людини [1]. В Україні ситуація щодо реального запровадження суду присяжних бажає кращого, адже захист прав і законних інтересів особи у правовій державі неможливий без чіткої організації та функціонування судової влади [2]. Суд присяжних, який діє сьогодні в Україні, дійсно не можна назвати ефективним, адже він не має чіткого регламентування.

Ще одним важливим фактором, на нашу думку, є те, що присяжним може бути особа без відповідної юридичної освіти. Тобто, особа, що здійснює правосуддя м'яко кажучи, не орієнтується у юриспруденції. Але ж законодавство зарубіжних країн також не має обмежень щодо цього. Вважається, що присяжний, який бере участь у процесі судочинства, принаймні, повинен мати юридичну підготовку [3]. Однак на практиці цей механізм не застосовується (в інтерв'ю львів'янка, яка брала участь у першому в історії України суді присяжних, заявила, що їм обіцяли, що вони проходять юридичні курси, однак жодної інформації їм не було надано) [4]. Зважаючи на це, як показує практика, присяжні виносять судові рішення більш на підставі емоцій, а ніж закону.

З огляду на це, деякі науковці вважають, що неосвічені у юриспруденції люди не мають робити висновки щодо юридичних питань, що, по суті, дискредитує саму ідею суду присяжних [5]. Показовим є вирок районного суду м. Львова, за яким судом присяжних підсудного було виправдано у вчиненні ним умисного вбивства з хуліганських мотивів і якого визнали невинуватим лише присяжні, коли обидва професійні судді висловили окремі думки, у яких не погодилися з колегами. Згодом, за вироком колеги суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Львівської області, підсудного було визнано винуватим у пред'явленому обвинуваченні та призначено покарання у вигляді п'ятнадцяти років позбавлення волі. Своє рішення Апеляційний суд мотивував тим, що суд присяжних, як би кажучи, повірив лише показам обвинуваченого та не взяв до уваги покази свідків та низку суперечностей у показаннях підсудного, які останній постійно змінював.

Окрім того, при винесенні рішення судом допущені істотні порушення кримінального процесуального закону (присяжні у перервах для відпочинку в нараді суддів спілкувалися між собою) [7]. З цього випливає, що суд присяжних, постановляючи виправдувальний вирок, діяв не професійно і не об'єктивно, керуючись емоціями. Але ж ціна таких помилок є дуже високою, оскільки впливає на долі людей [3].

Таким чином, аналізуючи проблеми інституту суду присяжних в Україні, можна зробити висновок, що впровадження інституту присяжних у сучасних умовах нашої країни є не більш, ніж бажання влади продемонструвати прагнення до європейських ідеалів правосуддя та дотримання прав людини. У зв'язку з цим виникає необхідність розширення сфери застосування та компетенції суду присяжних через внесення змін до законодавства стосовно розмежування компетенції присяжних та професійних суддів, підвищення державою зацікавленості громадян у здійсненні правосуддя [8]. Для розвитку інституту присяжних необхідно керуватися позитивним досвідом розвинених країн, вдосконалювати та запроваджувати нові концепції у формуванні демократичного та прозорого судочинства.

Використана література:

1. Федоров Д. Суд присяжних в Україні: странный гибрид советского и европейского правосудия / Д. Федоров. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1k.com.ua/485/details/3/20>.
2. Канцір В. С. Проблеми запровадження суду присяжних у національну систему правосуддя / В. С. Канцір // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 3–4. – С. 263–266.
3. Логвиненко А. О. Суд присяжних в Україні: проблеми теорії та практики / А. О. Логвиненко // Юридичний вісник 1 (46) 2018. С. 177–181.
4. Як працює суд присяжних в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/ukraine/kak-rabotaet-sudprisyazhnyh-v-ukraine-711118.html>.
5. Тертишник В. М. Суд присяжних: суть ідеї та її мімікрія при формуванні кримінального судочинства України / В. М. Тертишник, Н. С. Солнішкіна // Право і суспільство. – 2012. – № 3. – С. 221–224.
6. Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 4 березня 2014 р. Справа № 1- кп/463/4/14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37461777>.
7. Вирок колегії суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Львівської області від 24 липня 2014 р. Справа № 1- кп/463/4/14.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39879760>.

8. Киян Д. Суд присяжних в Україні: актуальні питання реформування. Закон і бізнес. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zib.com.ua/ua/138799_sud_prisyazhnih_v_ukraini_aktualni_pitannya_reformuvannya.html

Саленко О. В.,
науковий консультант Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОРУШЕННЯ ВИМОГ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД: ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ VS ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІ

Порушення вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (далі – Конвенція) констатує безумовну важливість забезпечення належного виконання рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) на національному рівні. Відповідно до пункту 1 статті 46 Конвенції та статті 2 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» рішення ЄСПЛ є обов'язковими до виконання. Під виконанням рішення ЄСПЛ слід розуміти: і) виплату відшкодування; ii) вжиття державою додаткових заходів індивідуального характеру, спрямованих на усунення конкретного порушення; iii) вжиття державою заходів загального характеру, спрямованих на усунення підстав для повторного звернення до ЄСПЛ з аналогічних порушень у майбутньому [1, 2].

З метою підвищення правової захищеності прав та свобод людини і громадянина в Україні та забезпечення ефективного виконання рішень ЄСПЛ подекуди актуалізуються питання щодо встановлення особистої відповідальності посадових осіб, зокрема суддів, за порушення вимог Конвенції. А саме, рекомендується передбачити матеріальну відповідальність таких осіб та позбавити їх права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в разі, якщо їх рішення, дії або бездіяльність призвели до звернення особи за захистом порушених прав і сво-

бод до ЄСПЛ у зв'язку із чим установлено порушення вимог Конвенції. Презюмується, що це сприятиме усуненню систематичних порушень з боку посадових осіб норм Конвенції та зменшить навантаження на видаткову частину Державного бюджету України.

Констатуючи безумовну важливість забезпечення належного виконання рішень ЄСПЛ на національному рівні, слід звернути увагу на нижчезазначене.

По-перше, порушення вимог Конвенції часто є наслідком системних та структурних недоліків у правових системах держав-членів Ради Європи.

Системними проблеми в Україні є: i) невиконання чи тривале невиконання рішень національних судів; ii) порушення розумних строків розгляду справи судами та відсутність юридичного засобу захисту у зв'язку із цим; iii) незабезпечення на національному рівні належних умов тримання осіб під вартою тощо. Часто причиною порушень вимог Конвенції, констатованих ЄСПЛ у своїх рішеннях, є наявність системної проблеми в українському законодавстві, яку можна подолати лише заходами загального характеру, спрямованими на усунення її першопричини, шляхом унесення змін до чинного законодавства та практики його застосування. Для прикладу, порушення Україною вимог статті 3 Конвенції через відсутність закріпленого в законодавстві права засуджених до довічного позбавлення волі осіб на пом'якшення покарання або звільнення від його відбування вимагає від держави відповідача впровадження реформи системи перегляду покарань у виді довічного позбавлення волі.

Зважаючи на наведене, слід зауважити, що притягнення окремих посадових осіб до особистої відповідальності, зокрема суддів, за дисфункції у правовій системі України, існування системних та структурних проблем у правовому порядку держави, наявність прогалин та недоліків у національному законодавстві у зв'язку із чим ЄСПЛ констатує порушення вимог Конвенції, є упередженням та покладає надмірний тягар на відповідних осіб.

По-друге, наразі у процесі виконання Україною та під контролем Комітету міністрів Ради Європи перебуває близько 600 рішень ЄСПЛ, ухвалених проти України, серед яких 39% за порушення статті 6 Конвенції (здебільшого через невиконання рішень національних судів та надмірну тривалість судових проваджень), 29% за порушення статті 3 Конвенції (здебільшого у зв'язку з неналежними умовами тримання

осіб під вартою та жорстоким поводженням з особами в місяцях до-судового тримання під вартою або в місцях виконання покарань), 9% за порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя), 8% за порушення статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність) та 6% за порушення статті 2 Конвенції (право на життя) [3].

Ураховуючи наведене слід зазначити, що встановлення персональної відповідальності посадових осіб, зокрема суддів, за порушення вимог Конвенції не виправдовує мети щодо забезпечення ефективного виконання рішень ЄСПЛ та усунення систематичних порушень вимог Конвенції на національному рівні.

По-третє, досить часто ЄСПЛ у своїх рішеннях констатує порушення різних вимог Конвенції, що, ймовірно, презюмує притягнення до відповідальності кількох суб'єктів. У такому разі постає питання про співвідношення особистої відповідальності окремих посадових осіб відповідно до констатованих порушень.

Четверте, на що слід звернути увагу, це підстави, порядок та наслідки притягнення конкретних посадових осіб, зокрема судів, до юридичної відповідальності за їхні рішення, дії або бездіяльність.

Так, суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним, водночас його може бути притягнуто до відповідальності, у тому числі до дисциплінарної, з підстав, закріплених законом. Проте можливість застосування до судді заходів відповідальності за ухвалені ним судові рішення, містить ризики для незалежного і безстороннього правосуддя. Судові рішення слід оскаржувати в межах апеляційного чи касаційного порядку, що є конституційною гарантією незалежності судді, та не притягати суддю до відповідальності за ухвалені ним судові рішення. Ймовірність притягнення судді до такого виду відповідальності, презюмує встановлення тиску на суддю, зумовлює сумніви щодо ухвалення відповідного судового рішення та впливає на якість здійснення правосуддя.

Міжнародні стандарти та рекомендації спрямовані на унеможливлення таких ризиків. Особливу увагу слід звернути на пункти 25, 27, 28 Київських рекомендацій щодо незалежності судової системи в країнах Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії (Київ, 23–25 червня 2010 року), пункти 66, 68, 70 Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвалена Комітетом Міністрів

Ради Європи від 17 листопада 2010 року, Висновок Венеціанської комісії, наданий Конституційному суду Молдови, щодо права регресу з боку держави щодо суддів, від 10–11 червня 2016 року, у Висновок №11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи «Про якість судових рішень», де передбачено що: i) незалежність судді вимагає, щоб суддя був захищений від зовнішнього впливу, тиску та мав професійну свободу тлумачити закон, оцінювати факти і докази в конкретних випадках; ii) помилкове рішення, прийняте суддею, підлягає оскарженню лише в процесуальному порядку, та не передбачає притягнення судді до дисциплінарної чи цивільної відповідальності; iii) притягнення до відповідальності без доведення індивідуальної провини судді впливає на його професійну свободу інтерпретувати закон, оцінювати факти і докази в окремих випадках.

Насамкінець п'ятим, на що слід звернути увагу, є порядок виконання рішення ЄСПЛ. Зокрема, щодо права регресу з боку держави стосовно конкретних посадових осіб (у нашому випадку суддів), незаконні рішення, дії або бездіяльність яких спонукали особу подати заяву до ЄСПЛ за захистом її порушених прав, слід зазначити: i) відповідачами у ЄСПЛ є уряди держав-членів Ради Європи, які підписали Конвенцію, а не конкретні посадові особи, які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю могли призвести до порушення вимог Конвенції; ii) посадовці (наприклад, судді), на яких презюмується покласти обов'язок компенсувати державі матеріальну шкоду, не можуть бути учасниками процесу в ЄСПЛ, а тому вони а рїогї позбавлені можливості захищати свої інтереси; iii) рішення ЄСПЛ щодо дружнього врегулювання чи схвалення умов односторонньої декларації з визначенням суми грошової виплати на користь заявника часто можуть бути вмотивовані політичними, а не юридичними твердженнями, а тому відповідні посадові особи (у аналізованому контексті судді) нестимуть відповідальність за дії уряду, що виходить за межі їхніх посадових обов'язків, без установлення індивідуальної вини за здійснення ними своїх посадових обов'язків, без їхньої особистої участі у відповідному процесі та без гарантування права на захист.

Виконання рішень ЄСПЛ (виплата відшкодування, вжиття заходів індивідуального та загального характерів) – це системна діяльність усього державного апарату, що передбачає комплексний підхід та взаємодію органів державної влади. Лише за таких обставин, а не шляхом

установлення особистої відповідальності окремих посадових осіб, зокрема суддів, можна гарантувати дотримання прав і основоположних свобод людини в Україні та забезпечити ефективне виконання рішень ЄСПЛ.

Використана література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року №3477-IV / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

3. Матеріали слухань Комітету Верховної Ради України з питань правової політики на тему: «Проблеми виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини», 9 грудня 2020 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kompravpol.rada.gov.ua/documents/sluhannja_and_kr_stoly/73590.html.

Свида О. Г.,

доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент,
адвокат

ОКРЕМІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ЗАКОНОПРОЕКТУ № 5068 ЩОДО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВИЩУ РАДУ ПРАВОСУДДЯ

15 лютого 2021 року Президентом України В. О. Зеленським до Верховної Ради України було внесено Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя (далі – Законопроект № 5068). Аналізуючи його положення, варто вказати, що слід виключно позитивно поставитися до внесених пропозицій, спрямованих на при-

ведення у відповідність положень чинного законодавства до Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-304/2019(7155/19), водночас до низки положень вказаного проекту варто висловити принципові зауваження.

1) *Щодо запровадження в системі правосуддя Етичної ради.* Відповідно до частини 10 статті 131 Конституції України: «Відповідно до закону в системі правосуддя утворюються органи та установи **для забезпечення добору суддів, прокурорів**, (виділено нами) їх професійної підготовки, оцінювання, розгляду справ щодо їх дисциплінарної відповідальності, фінансового та організаційного забезпечення судів». Водночас, виходячи з призначення Етичної ради, мета її утворення не стосується а ні добору суддів, а ні добору прокурорів, а отже існування створення інституції в системі органів правосуддя, не передбаченої Конституцією України, викликає зауваження.

2) *Щодо правового статусу Етичної ради.* Аналіз положень законопроекту свідчить, що за правовим статусом Етична рада для повноцінної реалізації наданих повноважень має набути самостійного статусу суб'єкта владних повноважень, водночас у Законопроекті № 5068 не визначено питання щодо наявності статусу юридичної особи. Вирішення цих питань матиме вирішальне значення при оскарженні висновків Етичної ради, зокрема щодо можливості самостійно виступати в якості позивача та відповідача в суді, можливість її офіційного повідомлення про наявність судового спору, забезпечить можливість примусового виконання судових рішень, винесених на користь або проти Етичної ради.

3) *Щодо кадрового складу Етичної ради.* Насамперед варто звернути увагу, що запропонованою ч. 2 ст. 9¹ Законопроекту № 5068 вимоги до члена Етичної ради встановлені у досить загальному вигляді, не передбачаючи, наприклад, обов'язковості наявності вищої юридичної освіти. Окрім того, такі вимоги, як «мають бездоганну ділову репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет» є надто суб'єктивними та оціночними та не мають чітких меж при оцінці особи. Викликає також подив формулювання «підтримання державного обвинувачення в суді чи здійснення судочинства у справах, пов'язаних із корупцією» (ч. 2 статті 9¹ Законопроекту № 5068), щодо можливих сфер, де мають набути досвід роботи майбутні члени Етичної ради. Варто зауважити, що якщо оперувати національною термінологією, то відповідно до ст. 131¹ на прокуратуру покладається саме «підтримання публічного обвинувачення» (п. 1 ч. 1). Викликає також зауваження

встановлення обов'язкового десятирічного стажу щодо «здійснення судочинства у справах, пов'язаних із корупцією», невиправдано обмежуючи можливість претендувати на членство в Етичній раді значному колу доброчесних та висококваліфікованих суддів або суддів у відставці, тим більше, що саме призначення Етичної ради не потребує поглиблених знань в сфері протидії корупції. Встановлення аналогічних за характером вимог можна було б розглядати, якби мова йшла, наприклад, про формування спеціалізованого суб'єкта по боротьбі з корупцією, проте аж ніяк у випадку формування органу, відповідального за визначення доброчесності кандидатів у члени Вищої ради правосуддя.

4) *Щодо кола повноважень Етичної ради.* Законопроектом № 5068 пропонується надати повноваження Етичній раді щодо встановлення відповідності кандидатів на посаду члена Вищої ради правосуддя критеріям професійної етики та доброчесності. Водночас запропоновані зміни в частині здійсненні повноважень системно не узгоджуються між собою.

Законодавцем позиція Етичної ради щодо кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя може бути оформлена у вигляді *довідки* (запропонована ч. 8 ст. 208-1 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України»), *висновку* (запропоновані ч. 8 та 9 ст. 9 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»), *рекомендації* (ч. 17 ст. 9 Закону України «Про Вищу раду правосуддя») та виявлятися у вигляді *не включення до списку кандидатів* (запропоновані ч. 7 ст. 208¹ Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», ч. 17 ст. 9 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»).

Такий підхід з використання різних термінів для позначення одного й того самого поняття принципово суперечить вимогам законодавчої техніки, тим більше, що рішення Етичної ради, на підставі якого може припинитися участь кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя з максимальною вірогідністю ставатиме предметом судового розгляду.

Надто дискусійним є положення Законопроекту № 5068, відповідно до якого «Рішення Етичної ради вважається ухваленим, якщо за нього проголосувало щонайменше чотири члени Етичної ради, за умови, що три члени, які проголосували за це рішення, є членами, затвердженими на підставі пропозицій міжнародних організацій» (ч. 11 запропоновано ст. 9¹). Отже, автор законодавчої ініціативи наперед ставить у нерівне становище представників від Ради суддів, порівняно із представниками від міжнародних організацій, що суперечить демократичній природі

прийняття колегіальних рішень шляхом голосування та рівності членів колегіальних органів.

В продовження слід додати, що запропонований механізм прийняття рішень наперед має суттєві недоліки, оскільки у разі відсутності хоча б одного з членів Етичної ради, обраного за квотою міжнародних організацій, діяльність Етичної ради буде цілком заблокованою.

Пунктом 3 Розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Законопроекту №5068 пропонується закріпити за Етичною радою повноваження із оцінювання відповідності членів Вищої ради правосуддя критеріям професійної етики та доброчесності, а негативне рішення Етичної ради є підставою для відсторонення члена ВРП від посади та зупинення його повноважень. можна підсумувати, що, по-перше, орган утворений Вищою радою правосуддя – Етична рада – виходячи з позиції Конституційного Суду України, не може мати контрольних повноважень щодо Вищої ради правосуддя; по-друге, чинне законодавство вже передбачає підстави припинення повноважень члена ВРП у ст. 25 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»; по-третє, на теперішній час немає жодного рішення суду, яке б свідчило про неетичну чи недоброчесну поведінку чинного складу ВРП.

Хотенець П. В.,
суддя Господарського суду Харківської області,
доцент кафедри судоустрою
та прокурорської діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук

ПРИНЦИП «RES JUDICATA» В ДЕЯКИХ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Забезпечення остаточності судового рішення перебуває у центрі уваги Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та Конституційного Суду України.

ЄСПЛ неодноразово торкався питання остаточності судових рішень про що згадував у своїх рішеннях. Зокрема, розглядаючи справу «Маркс проти Бельгії» від 13.06.1979 р. (№6833/74) [1], ЄСПЛ щодо остаточності судових рішень висловився в ракурсі проблематики пра-

вової визначеності наступним чином: «принцип правової визначеності, який невід’ємно притаманний праву Конвенції і праву Співтовариства, дозволить Бельгії не вдаватися до перегляду судових рішень або ситуацій, що мали місце до прийняття даного Судового рішення» [1].

Також ЄСПЛ неодноразово звертав увагу на те, що остаточність судового рішення як принцип, притаманний багатьом національним правовим системам, неодноразово порушувався в ряді країн Східної Європи, таких як Російська федерація, Молдова і Україна, процедури наглядового провадження породило ряд спірних питань з точки зору ст. 6 («Право на справедливий суд») Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. і принципу правової визначеності [2, с. 65].

Найбільш значущими з даної категорії справ є Рішення ЄСПЛ у справах «Брумареску проти Румунії» від 28.10.1999 (№ 28342/95) [3] і «Рябих проти Росії» від 24.07.2003 (№ 52854/99) [4].

Так у справі «Брумареску проти Румунії» від 28.10.1999 (№ 28342/95) Європейським судом з прав людини було зазначено, що «одним із основоположних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, який вимагає *«inter alia»*, щоб при остаточному вирішенні справи судами їх постанови не викликали сумніву» [3, § 61].

У розвиток зазначеної позиції Європейський суд з прав людини в Рішенні у справі «Рябих проти Росії» від 24.07.2003 (№ 52854/99) вказав на те, що «принцип правової визначеності передбачає дотримання принципу *«res judicata»*, який є принципом остаточності судових рішень, що набули законної сили» [4, § 51]. Принцип закріплює, що жодна зі сторін не може вимагати перегляду остаточного рішення, що набуло законної сили тільки в цілях проведення повторного слухання та отримання нового рішення. Повноваження вищого суду щодо перегляду справи повинно здійснюватися з метою виправлення судових помилок, неправильного здійснення правосуддя, а не перегляду по суті. Перегляд не може вважатися прихованою формою оскарження, в той час як лише можлива наявність двох точок зору з одного питання не може бути підставою для перегляду [4, § 51].

У той же час, у згаданому рішенні ЄСПЛ робиться застереження про те, що відступи від цього принципу є виправданими, тільки коли вони є обов’язковими в силу обставин *«істотного і нездоланного характеру»* [4, § 52].

Слід зауважити, що Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Рябих проти Росії» від 24.07.2003 (№ 52854/99) було першим

з цілої низки аналогічних рішень, які здійснили вплив на судову реформу, яка стосується скасування множинності наглядових інстанцій і необмеженість терміну можливого оскарження судового рішення, яке набуло законної сили [5, с. 5].

У подальшому в розвиток даних позицій в своїх рішеннях у справах «Салов проти України» від 06.09.2005 (№65518/01) і «Праведна проти Росії» від 18.11.2004 (№69529/01) Європейський суд з прав людини вказував, що порушення правової визначеності може бути виправдано тільки необхідністю, викликаною істотними і непереборними обставинами, такими як виправлення фундаментальних і судових помилок або появою нових обставин по справі [6, § 93].

Конституційний Суд України, як орган конституційної юрисдикції, у своєму Рішенні по справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України від 11.03.2010 р. №8-рп/2010 звернув увагу на те, що: «одним з фундаментальних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, який передбачає повагу до принципу «res judicata» – принципу остаточності рішень суду. Цей принцип стверджує, що жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного і обов'язкового рішення суду просто тому, що вона має на меті добитися нового слухання справи та нового її вирішення» (абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11.03.2010 р. №8-рп/2010) [7].

Виходячи із наведеного, маємо констатувати, що в питаннях трактування принципу «res judicata» в деяких правових позиціях Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України стала повна конвергенція правових підходів.

Використана література:

1. Case Of Marcx v. Belgium від 13.06.1979 р. №6833/74 : HUDOC. European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-104012&filename=CASE%20OF%20MARCKX%20v.%20BELGIUM%20-%20\[Russian%20Translation\].pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-104012&filename=CASE%20OF%20MARCKX%20v.%20BELGIUM%20-%20[Russian%20Translation].pdf).
2. Панкратова В. Принцип правовой определенности в Европейском праве. LEGEA ŞI VIAȚA. 2015. № 7/3. P. 63–66.

3. Case of Brumarescu v. Romania від 28.10.1999 р. № 28342/95 : HUDOC. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-94383%22%5D%7D>.

4. Case of Ryabykh v. Russia від 24.07.2003 р. № 52854/99 : HUDOC. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-94131%22%5D%7D>.

5. Ковтун Н. Н. Апелляционное, кассационное и надзорное производство по уголовным делам в контексте соответствия международно-правовому стандарту. Международное уголовное право и международная юстиция. 2012. № 3. С. 3–9.

6. Case of Salov v. Ukraine від 06.09.2005 р. № 65518/01 : HUDOC. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-125167%22%5D%7D>.

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України : схвалене від 11.03.2010 р. № 8-рп/2010 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-10>.

Храпенко О. О.,
доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури,
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Близько місяця назад у ЗМІ з'явився текст Стратегії розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки (далі – Стратегія). Проаналізувавши Стратегію вже є можливість зробити висновок про позитивні і негативні аспекти які вона несе в собі.

Починаючи із загальної характеристики тез Стратегії слід зазначити, що вона містить багато визначень, які можуть трактуватись дуже «широко». Відсутні чіткі пропозиції щодо конкретних дій, або однозначні кроки по вирішенню питань, які вже багато років потребують розв'язання. Незрозумілим також є строк реалізації стратегії. Можливо,

слід більш розгорнуто визначити проблеми і тактику розв'язання кожної проблеми. Визначений строк 2021–2023 роки є дуже коротким для результативного впровадження основних положень Стратегії. Звертає на себе увагу і те, що в документі відсутня покрокова послідовність дій по розвитку правосуддя в Україні. А як ми знаємо, стратегія це завжди певний план узгоджених дій.

Стратегія встановлює пріоритети вдосконалення органів правосуддя – системи судоустрою, судочинства та певних інститутів правосуддя як на рівні законодавчих змін, так і на рівні впровадження першочергових невідкладних заходів, які забезпечать необхідні позитивні зрушення у функціонуванні відповідних правових інститутів [1].

Перейдемо до основних проблем які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення організації судової гілки влади та функціонування і здійснення правосуддя є необхідність їх приведення до міжнародних зобов'язань України, а також їх невідповідність міжнародним практикам та європейським стандартам.

В Стратегії визначено, на наш погляд дві проблеми, які ідуть всупереч одна одній. Проблема зупинення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та неможливість відновлення її діяльності, в межах чинного законодавства, іде всупереч проблемі нестачі суддів у місцевих та апеляційних судах та надмірного навантаження на суддів у судах усіх рівнів. Якщо вирішити, нарешті питання із «розблокуванням» Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, одразу і вирішиться проблема з недостатнім кадровим забезпеченням в судах. Неможливо «паралізувати» головний орган, який є відповідальним за формування суддівського корпусу і після цього «скаржитись» на нестачу кадрів у судовій системі України.

В свою чергу, дуже влучно окреслені такі проблеми, як, по-перше, наявність надмірно складних процедур заміщення вакантних посад у судах, а також наявність складного порядку і методології оцінювання суддів та кандидатів на посаду суддів, а по-друге – надмірна тривалість розгляду справ у судах, зайва урегульованість судового процесу.

Щодо першої проблеми, то дійсно в останні роки процедура набуття статусу судді в Україні лише була ускладнена. Іноді здається, що такі «випробування» під силу лише «супергероям», а не юристам, які хочуть реалізувати свої бажання стати частиною судової системи України і тенденції до спрощення системи заміщення вакантних посад у судах

може уберегти від нікому не потрібних, надлишкових випробувань і швидше вирішить питання нестачі кадрів в судах.

Другою проблемою є надмірна тривалість розгляду справ у судах та зайва ускладненість судового процесу, що є для пересічних громадян «справжніми тортурами». Тому спрощення процедури розгляду справ вкрай необхідно в умовах сьогодення. І зміни до діючого законодавства повинні бути направлені на спрощення процедури судового процесу. В той самій час це не повинно відбиватись на якості роботи судової системи. Саме на це слід звернути увагу авторів Стратегії.

Також в тексті Стратегії хотілось би побачити тенденцію до ліквідації органів з дублюючими повноваженнями. Особливо у такій актуальній в наш час антикорупційній сфері.

Використана література:

1. Стратегія розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки. URL: <https://drive.google.com/file/d/1JHcrELweYqKZ7Jy7Rsxe0kYP0cE1UixU/view>

Швецова Л. А.,
член Вищої ради правосуддя,
секретар Трьох
Дисциплінарної палати,
суддя Харківського апеляційного суду

ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ЕТИЧНОЇ РАДИ ЩОДО ПЕРЕВІРКИ ЧЛЕНІВ ВРП

З метою виконання міжнародних зобов'язань, визначених у Меморандумі про взаєморозуміння від 23 липня 2020 року між Урядом України та Європейським Союзом, щодо критеріїв структурних реформ, які стосуються також зобов'язань України щодо посилення незалежності, добросовісності та ефективного функціонування судової влади, актуалізовано питання щодо внесення відповідних законодавчих змін.

Ці питання стосуються створення (а) нової «Вищої кваліфікаційної комісії суддів України» шляхом прозорої процедури обрання Конкурсною комісією з міжнародною участю та (б) «Комісії з питань етики» з міжнародною участю для проведення одноразової оцінки добросовісності та дотримання етичних правил членами Вищої ради право-

суддя. Комісія з питань етики мала б рекомендувати органу, що відповідає за обрання (призначення), звільнити членів ВРП, які не пройшли перевірку. [1].

Відповідно до пункту 23 Спільного висновку Венеційської комісії і Генерального Директорату з прав людини і верховенства права Ради Європи щодо Проекту Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського врядування (Проект Закону №3711) необхідні певні зміни, а саме ті, що стосуються забезпечення доброчесності членів ВРП, є більш комплексними та потребують ретельного та інклюзивного обговорення з усіма зацікавленими сторонами.

11 березня 2020 року Конституційний Суд України постановив рішення №4-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року №1402-VIII, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року №193-IX, «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року №1798-VIII, в якому, зазначив: «що орган, установу, утворені при конституційному органі, закон не може наділяти контрольною функцією щодо цього конституційного органу. Таким чином, частина третя статті 24, стаття 28¹ Закону №1798 зі змінами, пункти 9, 10 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону №193 суперечать частинам першої, другій статті 126, частині першій статті 131 Конституції України» [2].

У своєму Консультативному висновку до законопроекту №3711, затвердженому рішенням ВРП від 30 червня 2020 року №2012/0/15-20, Вища рада правосуддя, в цілому, підтримала законопроект №3711 з необхідністю доопрацювання його окремих положень [4].

Також Вища рада правосуддя, в цілому, підтримала проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України» від 29 січня 2021 року, реєстраційний №3711-д, з урахуванням пропозицій щодо формування Конкурсної комісії з питань доброчесності [5]

Водночас Вища рада правосуддя не підтримала підготовлений Міністерством юстиції України проект Закону України «Про внесен-

ня змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку призначення членів Вищої ради правосуддя та підвищення інституційної спроможності Вищої ради правосуддя» як такий, що суперечить нормам Конституції України [6].

15.02.2021 року у Верховній Раді України був зареєстрований законопроект № 5068 «Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» [7].

Метою запропонованих змін є удосконалення порядку обрання (призначення) на посади членів ВРП, забезпечення відповідності кандидатів на посаду члена ВРП критеріям професійної етики та доброчесності, підвищення рівня суспільної довіри до органів суддівського врядування.

Вказаним законопроектом пропонується внести зміни до законів України «Про Регламент Верховної ради України» та «Про Вищу раду правосуддя», якими визначити: 1) порядок утворення та діяльності Етичної ради (до складу якої будуть входити три особи з числа суддів або суддів у відставці, визначені Радою суддів України, та три особи, визначені міжнародними організаціями, з якими Україна протягом щонайменше останніх трьох років співпрацює у сфері запобігання та протидії корупції), 2) повноваження та порядок діяльності Етичної ради, щодо встановлення відповідності кандидата на посаду члена ВРП критеріям професійної етики та доброчесності, 3) конкурсні засади добору кандидатів для здійснення відповідни органом обрання (призначення) члена ВРП.

Крім цього, Розділом П «Прикінцеві та перехідні положення» законопроекту передбачено здійснення Етичною радою протягом 3 місяців з дня затвердження її персонального складу оцінювання відповідності членів ВРП (крім Голови Верховного Суду), обраних до набрання чинності цим Законом, критеріям професійної етики та доброчесності.

Аналізуючи вказаний законопроект слід зазначити, що Вища рада правосуддя, відповідно до статті першої Закону України «Про Вищу раду правосуддя» є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування. Статус, повноваження, засади організації та порядок діяльності Вищої ради правосуддя визначаються Конституцією та законами «Про Вищу раду правосуддя» та «Про судоустрій і статус суддів» [8].

Порядок обрання (призначення) на посади членів ВРП встановлений статтею 131 Конституції.

Крім того, у Висновку Венеціанської комісії щодо змін до законодавчих актів, які регулюють статус Верховного Суду та органів суддівського врядування, прийнятому на її 121 пленарному засіданні 6–7 грудня 2019 року, звертається увага на те, що участь міжнародних експертів у процедурі формування суддівського корпусу на постійній основі може порушити питання конституційного суверенітету (п. 24), що потребує врахування.

Використана література:

1. Спільний висновок Венеційської комісії і Генерального Директорату з прав людини і верховенства права Ради Європи (ГД-І) щодо Проекту Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського врядування (Проект Закону № 3711), прийнятий Венеційською комісією на 124-му пленарному засіданні, проведеному онлайн (8-9 жовтня 2020 року).

2. Рішення Конституційного Суду України від 11.03.2020 р. № 4-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193-IX, «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-20#top>.

3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського врядування». URL: [https:// http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69228](https://http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69228).

4. Рішення Вищої ради правосуддя від 30 червня 2020 року № 2012/0/15-20 «Про надання консультативного висновку до законопроекту № 3711». URL: https://hcj.gov.ua/acts?type=All&number=2012%2F0%2F15-20&date%5Bvalue%5D%5Bdate%5D=&field_title_value=&text=.

5. Рішення Вищої ради правосуддя від 4 лютого 2021 року № 252/0/15-21 «Про надання консультативного висновку щодо законопроекту № 3711-д». URL: https://hcj.gov.ua/acts?type=All&number=252%2F0%2F15-21+%date%5Bvalue%5D%5Bdate%5D=&field_title_value=&text=.

6. Рішення Вищої ради правосуддя від 08 вересня 2020 року № 2584/0/15-20 «Про надання консультативного висновку щодо законопроектів «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку призначення членів Вищої ради правосуддя та підвищення інституційної спроможності Вищої ради правосуддя», «Про внесення зміни до статті 188-32 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за невиконання законних вимог інспектора Вищої ради правосуддя», надісланих Міністерством юстиції України». URL: https://hcj.gov.ua/acts?type=All&number=2584%2F0%2F15-20&date%5Bvalue%5D%5Bdate%5D=&field_title_value=&text=.

7. Законопроект № 5068 «Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71089

8. Закон України «Про Вищу раду правосуддя» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>

АСПІРАНТИ

Laura Bzova,
aspirantin der Abteilung für
Verfahrensrecht
Nationale Jurij-Fedkowskytsch-Universität
Czernowitz

«PER RELATIONEM» GRÜNDE IN DER GERICHTLICHEN PRAXIS

Die Argumentation «per relationem» [1] wird von unterschiedliche interpretiert. Es handelt sich um eine Technik, die normalerweise verwendet wird, um den vom Gericht erwarteten «Rechtfertigungsaufwand» zu verringern, z. B. den Versuch, auf die Bestätigung zu reagieren, dass ein Gericht eine korrekte und korrekte Aussage getroffen hat vernünftige Entscheidung.

Der Gerichtshof hat entschieden, dass die Verwendung der Argumentationstechnik «per relationem» zulässig ist, wenn das Gericht Auszüge aus einer früheren Entscheidung oder internationalen Praxis als Grundlage für eine Entscheidung verwendet, sofern die Angelegenheit von einer Justizbehörde mit geprüft wurde seine eigenen Argumente Fall [2]. Die Verwendung der Motivationstechnik «per relationem» bedeutet nicht die Ungültigkeit des Entscheidungsakts, vorausgesetzt, der Richter meldet eine andere Entscheidung oder Manifestation des Protokolls und akzeptiert sie als Entscheidungsgrundlage.

Die Begründung für alle Entscheidungsakte ist, wie bereits erwähnt, eine Verfassungsgarantie, und dies ist auch wichtig für eine angemessene Bewertung der Überlegungen, die mit Ballast bei der Prüfung des gesamten Beweismaterials angestellt wurden. Nur durch Begründung können wir beurteilen, ob ein ordnungsgemäßes Rechtsverfahren befolgt wurde, da wir in Kontakt stehen, dessen Wirksamkeit und Einhaltung die im Entscheidungsgesetz enthaltenen Befugnisse legitimieren, auch weil wir darauf bestehen, dass eine solche Legitimation nur durch strikte Einhaltung erfolgt.

Die Begründung einer Gerichtsentscheidung ist keine Erklärung auf der Grundlage der möglichen Gelehrsamkeit einer Justizbehörde, sondern eine Begründung auf der Grundlage einer Erklärung der Umstände, die

zur Annahme und Verkündung einer Gerichtsentscheidung geführt haben. Tatsächlich gibt es die klassische Rechtsprechung schon seit einiger Zeit in dem Sinne, dass «die Verfassung keine breite Begründung für eine Gerichtsentscheidung erfordert. Es ist notwendig, dass der Richter oder das Gericht die Gründe für seine Annahme angibt» [3]. Was unter keinen Umständen getan werden sollte, ist, die Argumentation «per relationem» zu billigen, als wäre sie eine Lösung für alle Allheilmittel.

Julio Cesar Rossi, der zu diesem Thema schreibt, meint sehr gut: «In einem demokratischen Rechtsstaat, in dem das Monopol für die Schaffung und Anwendung von Recht auf die durch die Verfassung geschaffenen Institutionen fällt, in denen die Justiz letztendlich unveräußerlich ist, die Verpflichtung, nicht nur den Schutz der Gerichtsbarkeit zu gewährleisten, das Risiko eines Verbots zu riskieren, sondern ihn auch in angemessener Weise bereitzustellen, das heißt ihn mit Hilfe der Motivation unverkennbar klarer rechtlicher Inhalte anzubieten.

In diesen einfachen Zeilen möchten wir natürlich klarstellen, dass es für die Behörden nicht sinnvoll ist, die angefochtene Entscheidung einfach neu zu schreiben, was eine vollständige Trennung vom «erschöpfenden» Argumentationssystem vom Urteil widerspiegelt. Wenn ein Richter beabsichtigt, Auszüge zu verwenden, die er oder sie für angemessen hält und die ordnungsgemäß begründet sind, um die Unterstützung für seinen Inhalt zu rechtfertigen, muss der Grund nachgewiesen werden, warum die Entscheidung als gültig und richtig angesehen wird.

Alfredo Araujo Lopez da Costa schrieb in einer besonderen Form in der ersten Hälfte des letzten Jahrhunderts, dass «es keine Motivation, sondern ein so einfaches Erscheinungsbild ist, zu sagen, dass das Gericht die Entscheidung der ersten Instanz bestätigt», so das Gesetz und Beweisaufzeichnungen. Dies ist ein Teufelskreis, idem pro idem. Es wird vorausgesetzt, dass die Bestätigung des Satzes es in Übereinstimmung mit dem Gesetz und den Beweismitteln für richtig und fair erklärt. Das Gericht musste also nicht kommen und das sagen. Es ist notwendig zu externalisieren, weil es nicht falsch ist [4].

Darüber hinaus bleibt die Zuständigkeitstätigkeit insgesamt nur aus (rationalen) Gründen der Entscheidungsfindung in Übereinstimmung mit der Rechtsstaatlichkeit legitimiert, um Transparenz, Publizität und ordnungsgemäße Kontrolle zu gewährleisten, die der Einzelne in einer echten «Rechenschaftspflicht» gegenüber staatlichen Tätigkeiten ausüben kann. Jose Carlos Barbosa Moreira fasst die Rechtfertigung zusammen, auf der

Gerichtsentscheidungen beruhen: «In der Rechtsstaatlichkeit unterliegen alle Befugnisse dem Gesetz». Ein Eingriff in den Rechtsbereich des Volkes muss daher gerechtfertigt sein, was die Rechtsstaatlichkeit als «rechtsfertiger Staat», als «gerechtfertigter Staat» kennzeichnet. Die Doktrin unterscheidet zwei komplementäre Aspekte dieser «Rechtfertigung»: materielle und formale. Intervention ist finanziell gerechtfertigt, wenn es eine Grundlage dafür gibt; dies ist formal gerechtfertigt, wenn es aufgedeckt, angekündigt und die Grundlage demonstriert wird [5].

Unabhängig davon, welches Argument vorgebracht werden kann, um das Argument «per relationem» zu untermauern, das unter anderem die Verfahrensökonomie und eine angemessene Verfahrensdauer begünstigt, ist das größte Missverständnis, das sich daraus ergibt, die Unrechtmäßigkeit der Ausübung der Zuständigkeit das Endergebnis und die Erwartungen anderer Verfahrensgegenstände erheblich beeinträchtigen.

Gebrauchte Literatur:

1. Antônio Magalhães Gomes Filho, em «A motivação das decisões penais», São Paulo, RT, 2001, p. 199

2. AgInt no AREsp 1.420.569/RJ, rel. Min. Og Fernandes, Segunda Turma, j. 11.2.2020, p. 14.2.2020

3. 2ª Turma, rel. min. Carlos Velloso, AI 162.089-8-DF, DJU 15/3/1996, p. 7.209

4. Direito processual civil brasileiro, v. 3, Ed. Forense, 1959, p. 296

5. Motivation von Gerichtsentscheidungen als Garantie für Rechtsstaatlichkeit. Themen des Verfahrensrechts (zweite Reihe). Sao Paulo: Sarajevo, 1980, S. 89.

Betreuer: Leiter der Abteilung für Verfahrensrecht, Yuri Fedkovych Chernivtsi National Universität, Doktor der Rechtswissenschaften, Dozentin Oksana Shcherbanyuk

Демидюк О. Б.,
аспірантка Академії адвокатури України

СТРУКТУРА ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ СУЧАСНОГО РЕФОРМУВАННЯ

Відповідно до ст. 131 Основного Закону держави в Україні діє Вища рада правосуддя (ВРП), статус якої конкретизовано у Законі України «Про Вищу раду правосуддя» (Закон про ВРП). Саме норма останньо-

го визначає ВРП як колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів.

Законодавчо передбачена мета функціонування ВРП обумовлює реалізацією нею численних повноважень, розмежування яких, своєю чергою, безпосередньо впливає на організацію роботи ВРП, визначаючи його структуру. Так, як впливає з положень гл. 5 Закону про ВРП, цей орган судової влади діє у пленарному складі (тобто засідає за участі всіх членів організації), а його структура передбачає функціонування таких відносно автономних структурних елементів як: Дисциплінарні палати, секретаріат ВРП, Служба інспекторів ВРП, Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя. Кожен із них виконує свої вузько специфічні завдання в межах тих повноважень, якими за законом наділена ВРП. Так, Дисциплінарні палати функціонують задля розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів, секретаріат – задля організаційного, інформаційно-довідкового та іншого забезпечення діяльності ВРП, Служба інспекторів – для забезпечення здійснення членами ВРП своїх повноважень, Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя (діє при ВРП, а не у її складі) – для вирішення питань державної служби в системі правосуддя.

Така структура ВРП пов'язана не лише з питанням належної та ефективної організації роботи цього органу, а й обумовлена чинниками набагато більшого масштабу. Зокрема, в контексті автономного існування Дисциплінарних палат ВРП, варто нагадати рішення ЄСПЛ у справі «Олександр Волков проти України», в якому було констатовано серйозні вади в організації системи судової дисципліни в Україні. В основу такого висновку було покладено окремі положення Спільного висновку Венеціанської комісії та Директорату з питань співробітництва Генерального Директорату з прав людини та правових питань Ради Європи (м. Венеція, 15-16 жовтня 2010 року, CDL-AD(2010)029). Зокрема, з приводу того, що «член ВРЮ, який вносить пропозицію, повинен бути позбавлений можливості брати участь у прийнятті рішення

щодо звільнення з посади відповідного судді: це може вплинути на гарантію безсторонності...» [1].

Слід звернути увагу, що організаційна структура ВРП є гнучкою. Окрім згаданих, законодавчо закріплених структурних елементів ВРП, ВРП своїм рішенням може утворювати інші органи для виконання повноважень, визначених Конституцією України, цим Законом та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (частина шоста ст. 26 Закону про ВРП). Водночас частина десята ст. 131 Конституції України також передбачає можливість утворення в системі правосуддя органів і установ «для забезпечення добору суддів, прокурорів, їх професійної підготовки, оцінювання, розгляду справ щодо їх дисциплінарної відповідальності, фінансового та організаційного забезпечення судів». Вказівки стосовно суб'єкта такого створення конституційна норма не передбачає, що допускає ймовірну варіативність.

Насамперед йдеться про закономірний законотворчий процес, який передбачає внесення змін до чинних нормативно-правових актів, зокрема, і Закону про ВРП. Як приклад, доцільно згадати доповнення восени 2019 року Закону про ВРП статтею 28¹, відповідно до якої при ВРП передбачалося утворення та функціонування Комісії з питань доброчесності та етики (Комісія) з метою забезпечення прозорості і підзвітності членів ВРП та членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Крім того, на цю Комісію було покладено здійснення моніторингу інформації про суддів Верховного Суду з метою виявлення дисциплінарних порушень. Проте, для багатьох було очевидно, що повноваження, якими наділялася Комісія, порушували задекларований в Україні єдиний статус суддів, а також суперечили правовій природі ВРП – незалежному органу, при якому, власне, створювалася Комісія. Тому очікуваним було рішення Конституційного Суду України, який, надавши оцінку відповідним положенням законодавчих актів, якими вносилися зміни до Закону про ВРП, і які регулювали окремі питання її діяльності у «перехідний» період, зробив висновок, що «Комісія наділена повноваженнями щодо контролю за діяльністю членів Вищої ради правосуддя та суддів Верховного Суду, проте ці повноваження не мають конституційної основи». Суд конституційної юрисдикції також зазначив, що «орган, установу, утворені при конституційному органі, закон не може наділяти контрольною функцією щодо цього конституційного органу» [2].

Отже, підходи до зміни структури ВРП, як органу, відповідально за забезпечення незалежності судової влади в державі, повинні бути

виваженими та такими, що не посягають на фундаментальні цінності демократичної держави, не створюють загрози до невинуватого запровадження контролю над ним.

Використана література:

1. Рішення Європейського суду з прав людини від 09.01.2013 у справі «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947 (дата звернення 05.03.2021).

2. Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2020 року №4-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402–VIII, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193–IX, «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798–VIII. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/3050>

Науковий керівник: д.ю.н., професор, професор кафедри адвокатської майстерності та міжнародної юридичної практики Бірюкова А. М.

Пушкар С. І.,
аспірант 3 курсу навчання
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
АО «Правовий альянс»,
радник з правових питань,
м. Київ

ЗАКОНОТВОРЧА СПРОМОЖНІСТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ ЯК ОДИН ІЗ ПОТЕНЦІЙНИХ ІНСТРУМЕНТІВ СУДОВОЇ РЕФОРМИ

Судова реформа, що з різними ступенями інтенсивності триває в Україні останніми десятиліттями, наразі стала не тільки соціально-правовим явищем, але й суттєвим фактором економічного та політичного розвитку країни, її зобов'язань перед міжнародними партнерами. Президент України вважає, що «судова система у нинішньому форматі довела свою непридатність» [1], наголошує на важливості проведення

реформи судової системи [2] та налаштований «успішно втілити дієву судову реформу, щоб в Україні працювали лише чесні, незалежні та справедливі суди» [3]. З метою реалізації своєї позиції Президентом, серед іншого, зареєстровано у Верховній Раді низку законопроектів, у тому числі 15 лютого 2021 року – на виконання зобов’язань України у сфері судової реформи перед Міжнародним валютним фондом та Європейським Союзом [4]. Триває підготовка до розгляду і затвердження Президентом України Стратегії розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки [5], на розгляд Президентові України передано Стратегію сталого розвитку судової системи на 2021–2025 роки [6] тощо.

З обережним оптимізмом сподіваючись на успішне завершення судової реформи, у той же час вважаємо за доцільне покращити ефективність законотворчої діяльності в цій царині, використавши напрацювання, інтелектуальні, організаційні, практичні можливості *існуючої* судової системи, що зазнаватиме трансформацій у подальшому.

Так, відповідно до пункту 4 частини 2 статті 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII з подальшими змінами та доповненнями Пленум Верховного Суду надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов’язаних із функціонуванням системи судоустрою України. Згідно з абзацом п’ятим підпункту 3.2 пункту 3 Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді, затвердженого постановою Пленуму Верховного Суду від 02 лютого 2018 року № 1, до повноважень Науково-консультативної ради при Верховному Суді належить, серед іншого, попередній розгляд проектів висновків Пленуму Верховного Суду щодо згаданих проектів законодавчих актів. Зазначимо, що діяльність Науково-консультативної ради при Верховному Суді широко відома у правничих колах, це авторитетний орган реалізації Верховним Судом своїх повноважень, у тому числі, щодо участі в законопроектній роботі і ми не будемо детально зупинятися на результатах її роботи.

З іншого боку, відповідно до пункту 15 частини першої статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII з подальшими змінами і доповненнями Вища рада правосуддя надає обов’язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, *узагальнює* пропозиції судів, органів та

установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу суддів. За час своєї діяльності Вища рада правосуддя прийняла 70 рішень про затвердження відповідних консультативних висновків [7], при чому більша частина таких рішень приймалася за результатами моніторингу законотворчої діяльності Верховної Ради України з власної ініціативи Вищої ради правосуддя. Допомогу в підготовці проектів консультативних висновків членам Вищої ради правосуддя надає секретаріат, який згідно з частиною першою статті 27 згаданого Закону здійснює організаційне, інформаційно-довідкове та інше забезпечення діяльності Вищої ради правосуддя та її органів. Звичайно, науковий потенціал Науково-консультативної ради при Верховному Суді вищий, ніж можливості секретаріату Вищої ради правосуддя, тож інституційна спроможність останнього в цій сфері очевидно потребує підсилення.

Таким чином, найвищий суд в системі судоустрою України і незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування постійно демонструють активну участь в законотворчому процесі та мають неабиякий досвід і значний потенціал для подальшої активної участі в розвитку чинного законодавства. Вища рада правосуддя, до слова, своїм рішенням від 29.12.2020 № 3690/0/15-20 створила, а рішенням від 15.04.2021 № 855/0/15-21 оновила склад Робочої групи Вищої ради правосуддя з питань реформування процесуального законодавства та судоустрою і статусу суддів, яка почала активну роботу в поточному році.

За викладених вище обставин видається логічним вкотре поставити до обговорення питання надання права законодавчої ініціативи судовій владі. Нагадаємо, що частина перша статті 93 Конституції України визначає лише трьох суб'єктів законодавчої ініціативи: Президента України, народних депутатів України та Кабінет Міністрів України. Необхідність включення до цього кола інших державних органів/посадових осіб час від часу стає предметом широких дискусій. Через обмеженість об'єму публікації не будемо проводити детального аналізу позицій, зазначимо, що серед аргументів «проти» найбільш вагомими є відсутність судових законодавчих ініціатив у практиці країн – членів Європейського Союзу та ризик політизації судової гілки влади в Україні, а, отже, втрати нею незалежності [8]. Не вступаючи в дискусію, а також розуміючи всю складність процесу внесення змін до Конституції України, пропонуємо до обговорення паліативне рішення

з необхідністю внесення невеликих за обсягом змін до вже згаданих вище Законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя» і до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861-VI з подальшими змінами і доповненнями (далі також «Закон про Регламент»). Здатність Пленуму Верховного Суду і здатність Вищої ради правосуддя своїми рішеннями затвердити актуальні для судової практики, судоустрою тощо проекти законів глибокого правового опрацювання видається безсумнівною. Залишається врегулювати процедуру включення таких законопроектів до законотворчої діяльності Верховної Ради України. З цієї точки зору видаються цікавими положення абзацу другої частини третьої статті 80 Закону про Регламент, якими до повноважень заступника Голови Верховної Ради України за розподілом обов'язків віднесено ведення організаційної та іншої роботи з питань взаємодії Верховної Ради з органами судової влади. У випадку унормування обов'язку заступника Голови Верховної Ради України вносити до Верховної Ради України від свого імені законопроекти, отримані від Пленуму Верховного Суду та/або Вищої ради правосуддя, судова влада отримала би дієвий механізм юридично опосередкованої, а практично прямої участі в законотворчості. На думку автора запропонований механізм відповідає статті 6 Конституції України та одночасно гармонізує рівноправність всіх гілок влади. З метою підвищення ефективності такої роботи доцільно наділити «дзеркальними» повноваженнями по взаємодії з Верховною Радою України заступників Голови Верховного Суду та Вищої ради правосуддя.

З метою пом'якшення згаданого раніше ризику політизації цільних органів судової влади можливе включення до запропонованої схеми лише проектів законів, погоджених і Пленумом Верховного Суду, і Вищою радою правосуддя. Практика застосування таких змін в законодавстві з часом дозволила би врешті визначитися чи потребує Українська держава права судової влади на самостійну законодавчу ініціативу.

Використана література:

1. Судова система у нинішньому форматі довела свою непридатність – Президент під час наради за участю керівництва парламенту та уряду. *Офіційний сайт Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/sudova-sistema-u-ninishnomu-formati-dovela-svoyu-nepriyatnis-66809>

2. Президент наголошує на важливості проведення реформи судової системи. *Офіційний сайт Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-nagoloshuye-na-vazhливosti-provedennya-reformi-sud-66613>

3. Президент: Ми налаштовані успішно втілити дієву судову реформу, щоб в Україні працювали лише чесні, незалежні та справедливі суди. *Офіційний сайт Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-mi-nalashтовani-uspishno-vtiliti-diyevu-sudovu-ref-66841>

4. Проект Закону про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України щодо підсудності справ Верховному Суду як суду першої інстанції. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71088; Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71089; Проект Закону про внесення змін до статті 188-32 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за невиконання законних вимог дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71090

5. Руслан Стефанчук: Потрібно підвищити якість законодавства та розібратися із системою вищої юридичної освіти. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/print/204194.html>; Аналіз стратегії судової реформи від Офісу Президента. *Сайт фондації DEJURE*. URL: <https://dejure.foundation/library/analiz-stratehii-sudovoi-reformy-vid-ofisu-prezydenta>

6. На розгляд Президентів передано Стратегію сталого розвитку судової системи на найближчі п'ять років. *Офіційний сайт Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/na-rozglyad-prezidentovi-peredano-strategiyu-stalogo-rozvitk-65869>

7. Консультативні висновки Вищої ради правосуддя. *Офіційний сайт Вищої ради правосуддя*. URL: <https://hcj.gov.ua/page/konsultatyvni-vysnovky-vyshchoyi-rady-pravosuddya>

8. Ковриженко Д. Правове регулювання законодавчого процесу: досвід країн ЄС та пропозиції для України. URL: https://parlament.org.ua/upload/docs/Legislative_process_.pdf

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Бакаєнова Н. М.

Українець О. Б.,
аспірантка Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СУД ЯК ДЖЕРЕЛО ТА СУБ'ЄКТ ЛЕГІТИМАЦІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Неминучі зміни, які останнім часом відбуваються у всіх сферах суспільного життя, торкнулися і судової влади, яка перебуває в стані реформування, обумовленого зокрема, кризою її легітимності. 2021 рік стане першим кроком і новим витком глобальної реалізації судової реформи в Україні. Чи призведе це до кардинальних і суттєвих змін, покаже час, але на сьогодні, в нашій державі суд як суб'єкт судової влади, на жаль, має недостатню підтримку з боку населення.

Правосуддя в Україні, як визначено у ст. 124 Конституції України, здійснюється виключно судами. Система правосуддя повинна постійно і надійно захищати людину від протиправних посягань, зловживань влади, гарантувати їй дієве поновлення порушених законних прав і свобод. Не можна забути той факт, що за радянських часів суди були частиною державної каральної системи та фактично підпорядковувалися державним і партійним органам. Презумпція невинуватості й інші ключові права та гарантії існували переважно на папері. Однак, сьогодні вони повинні, насамперед, забезпечувати належне функціонування права, відновлювати справедливість і законність у суспільних відносинах.

Статистика різноманітних соціологічних досліджень та опитувань не втішна і з кожним роком показник недовіри невпинно зростає. Прикладом є результати дослідження, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова станом на березень 2021 року, щодо оцінки ситуації в країні, довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян засвідчили недовіру, висловлену у тому числі судовій системі загалом (79%), порівняно з 2020 роком показники збільшилися на 6% [1]. Звісно, така оцінка є суб'єктивною і не має абсолютного характеру, але вона відображає справжнє ставлення пересічних громадян до системи правосуддя. Нові тенденції та проєвропейська політика якою слідує Україна, диктують високі вимоги щодо доброчесності та ефективності діяльності судової влади і суду взагалі. Водночас судова влада втілюється через конкретних людей – суддів. Тому актуальним видається питання формування належної громадської

думки з боку безпосередніх носіїв судової влади – суддів. Не слід забувати, що громадська думка є своєрідним регулятором всіх тих процесів, які відбуваються в суспільстві.

Класична теорія розподілу влади відводить судовій системі особливе місце в системі державного механізму, надає їй повну самостійність і незалежність, в тому числі від громадського і державного контролю. Судова влада в Україні здійснює свої повноваження відповідно до конституційних засад поділу влади. Суди різних рівнів, по суті, утворюють єдину систему, що нагадує корпорацію, відносини всередині якої регулюються законами і власними корпоративними нормами. Терміном «судова влада» названо окремі структурні елементи у конституціях багатьох європейських держав. Більшість вчених схиляється до думки, що судова влада, з одного боку, розглядається як система судів, що діють у державі, а з іншого – як система владних повноважень цих судів.

Суб'єктом, який здійснює судову владу, виступає не будь-який державний орган, а лише суд із притаманними тільки йому повноваженнями впливу на поведінку людей, а через це – і на процеси, що відбуваються в суспільстві. Суд є структурною частиною судової системи України. При розгляді значення поняття «суд», потрібно звернутись до етимології та його діалектичного змісту. Цим словом номінується орган держави для здійснення правосуддя або процес судочинства. Суд з'явився одночасно з виникненням держави, він є неодмінним її атрибутом і функції суд здійснює від імені держави. І саме у цьому відношенні потрібно чітко розрізняти «суд» як соціальний інститут (суд общини, суд старійшин, третейський суд, товариський суд, мировий суд, суд честі, совісний суд, фемічний суд, суд присяжних, шефенів чи народних засідателів тощо) та «суд» як інститут публічної влади. З появою держави, суд як інститут публічної влади почав перебирати, а згодом й узурпувати функції і роль суду як соціального інституту [2]. Таким чином, термін суд уживається в кількох значеннях. По-перше, суд – це установа; суд можна трактувати як склад суддів, які розглядають судові справи, крім того суд – це і певний судовий процес. І, безумовно, суд – це компетентний державний орган [3].

Усвідомлюючи соціальний контекст та нові умови інтенсивного прояву суспільних та природних проблем нової якості в суспільстві, саме суд відіграє вагомий роль в процесі легітимації. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні, судова влада і кожен суддя, сьогодні, повинні бути готові до можливих змін, які із ними

пов'язані. Чесність та гідність, порядність та не підкупність повинні стати тими рушійними, високими стандартами кожного судді як представника системи правосуддя.

Використана література:

1. Оцінка ситуації в країні, довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян (березень 2021р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-instytutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-berezen-2021r>.

2. Прилуцький С. В. Суд як соціальний феномен цивілізаційного розвитку людства. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 12. С. 14–22.

3. Ковтун І. І. Походження та розвиток української судової термінології. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/download/1807/1714>.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедру нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Хотинська-Нор О. З.

Цісельський О. В.,

аспірант кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури

Національного університету
«Одеська юридична академія»

СПЕЦИФІКА МОДЕЛЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮСТИЦІЇ В КРАЇНАХ ЄС

Використання європейського досвіду організації господарської юстиції при вирішенні комерційних та торгових спорів є актуальним для України в умовах реформування системи судоустрою, яке відбувається сьогодні. Законодавство країн ЄС по-різному встановлює порядок розгляду економічних (господарських) спорів.

На думку Т. Шепель та Є. Бойченко, в Європі та світі державні суди вирішують незначну частину комерційних суперечок. Спори бізнесу, зазвичай, вирішують арбітражі, які не належать до державних судових систем [1]. З цим не погоджується Т. С. Федорова, яка вказує про те, що у багатьох державах судочинство у господарських (комерційних)

справах здійснюють саме державні судові органи. При цьому у країнах, що належать до системи континентального права, для яких історично характерним є слідчий процес, практикується створення судів спеціальної юрисдикції або підрозділів у структурі судів загальної юрисдикції для вирішення комерційних суперечок [2, с. 104].

Дійсно, порядок вирішення господарських (комерційних) суперечок у різних країнах має свої відмінності, що визначається різними чинниками і передовсім залежить від судової системи країни, правил підвідомчості та підсудності тощо. Крім того, диференціація зумовлюється історичними, загально-соціальними і культурними факторами, приналежністю правової системи держави до тої чи іншої правової сім'ї. Загалом комерційні спори вирішуються державними судами відповідної країни, а також третейськими судами (комерційними арбітражами) [3, с. 473].

Як зазначає О. Бутирський, механізми вирішення господарських спорів слід називати моделями, які визначають основні риси системи і порядку такого вирішення. «Моделі вирішення господарських спорів» є досить широким поняттям, до складу якого входить не тільки сам механізм вирішення господарських спорів, а й зміст судової системи певної країни, місце Конституційного суду в судовій системі, правовий статус судді, наявність кодифікованого акту, який регламентує порядок вирішення господарського спору тощо [4, с. 105].

Класифікацію моделей вирішення господарських спорів у національних правових системах європейських країн здійснив О. Й. Осетуніський. Залежно від історичних традицій і сучасних економіко-правових умов дослідник пропонує застосовувати три основні моделі механізму вирішення спорів з торговельних (комерційних) відносин: функціонування спеціалізованих органів; діяльність спеціалізованих відділень у загальних судах відповідного територіального рівня; змішана модель, при якій, за деякими категоріями або у залежності від територіальної ознаки, суперечки, пов'язані з комерцією, підлягають вирішенню або в спеціальних підрозділах загальних судів, або в окремому спеціалізованому органі [5, с.168].

Заслуговує на увагу позиція Т. С. Федорової щодо класифікації моделей господарської юстиції, з урахуванням того, що поняття господарська юстиція є ширшим за своїм змістом та охоплює не лише основні риси порядку вирішення господарських спорів, а й визначає її інституційну систему та функціональне навантаження. В свою чергу вона

пропонує розмежовувати моделі господарської юстиції залежно від того, якому органу належить провідна роль у вирішенні господарських спорів. За цим критерієм вона виокремила 1) державну модель господарської юстиції, для якої характерне здебільшого вирішення господарських спорів або судами загальної юрисдикції, або спеціалізованими судами; 2) недержавну модель господарської юстиції, за якої вирішення господарських спорів зазвичай належить до компетенції недержавних органів (третейських судів, арбітражів); 3) змішану модель господарської юстиції, якій властиве поєднання двох названих вище моделей, причому розмежування компетенції державних і недержавних органів може здійснюватися як за предметним, так і за суб'єктивним критерієм [2, с. 105].

Сьогодні в Україні продовжується судово-правова реформа і відбувається пошук оптимально ефективної моделі господарської юстиції. Для реалізації стратегії розвитку органів правосуддя щодо розгляду господарських справ необхідно скористатися позитивним досвідом інших європейських держав у цій сфері і використати окремі елементи інституту господарської юстиції, які ефективно працюють у них, адаптувавши їх до сучасних українських реалій. Зокрема, заслуговує на увагу досвід Франції в частині введення до складу судів, які розглядають комерційні суперечки, судових засідателів з числа професійних підприємців; вирішення питання про можливість оскарження рішення комерційного суду з урахуванням суми спору; ефективною є практика Великобританії щодо застосування альтернативних способів вирішення господарських спорів і заохочення сторін до їх використання; запровадження в господарську юстицію новітніх інформаційних технологій.

Використана література:

1. Шепель Т., Бойченко Е. Європейське спрямування господарського судочинства. Юридична газета. 2016. № 11 (509) URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/gospodarske-pravo/evropeyske-spryamuvannya-gospodarskogo-sudochinstva.html>

2. Федорова Т. С. Господарська юстиція у сучасній державі : монографія. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Юридична література, 2019. 198 с.

3. Попондопуло В. Ф. Коммерческое (предпринимательское) право: учебник. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2008. 800 с.

4. Бутырский А. Классификация моделей разрешения хозяйственных (коммерческих) споров в странах Восточной Европы. *Conținutul numărului de revistă*. 2013. № 8/2. С. 104–107.

5. Осетинський А. Й. Перспективи запровадження комерційних судів в аспекті судового реформування в Україні. *Вісник господарського судочинства*. 2006. № 6. С. 161–173.

Науковий керівник: доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» кандидат юридичних наук, доцент Кубаєнко А. В.

СТУДЕНТИ

Dai Junyue,
the 2nd year student of the Faculty of Law
of Yuriy Fedkovych Chernivtsi
National University

CONTEMPT OF THE COURT IN CHINA

In judicial practice, a variety of behaviors that disrupt court order often occur in court trials, such as yelling and insulting in court, disrespect for the judge; talking indiscriminately in court trials, not listening to the judge's dissuasion, or even fighting; taking pictures in court, etc. These actions are against the law and undermine the dignity of the court. The American scholar Charles Hemphill Jr. has also noted that: Trial courts have the inherent power to make their own regulations and to deal with their own proceedings. Any act intended to embarrass, obstruct or prevent the court from conducting a trial, or to disrespect the authority or dignity of the court, is held in contempt from the court».

There is no contempt of court in Chinese criminal law; a similar charge to contempt of court is that of disturbing court order. Contempt of court does not only occur in China, but also in the United States, the United Kingdom, Russia, France, Italy, Korea and many other countries. It is a common international practice for countries to maintain judicial authority and order by creating contempt of court or similar offences.

In order to ensure the normal and smooth conduct of the various activities involved in the hearing of litigation cases in court, China provides for this in the following legal provisions. Article 309 of the Criminal Law of the People's Republic of China stipulates that the crime of disrupting court order refers to the act of gathering a crowd and disturbing or storming the court, or beating, insulting, defaming or threatening judicial staff or participants in the proceedings, and not listening to the court to stop them, and seriously disrupting the order of the court. Similar provisions in the law: Article 161(2) of the Criminal Procedure Law; Article 101(3) of the Civil Procedure Law; Article 49(5) of the Administrative Procedure Law; Article 12 of the Rules of the People's Courts of the People's Republic of China, promulgated by the Supreme People's Court on 1 December 1993.

A court as defined by law is a place where the people's court hears litigation cases in accordance with the law. It includes both formal and fixed places specifically for hearing cases, such as trial courts, and informal and temporary places for hearing cases, such as places where circuit courts hold temporary hearings at the place where the cases are held; it includes both places for holding hearings that are located indoors and places for holding hearings that are located outdoors, such as places used for public trials. The trial can be conducted either by a collegiate court or by a single court conducting a single trial. The court is the place where the people's courts exercise the state's right to adjudicate, to hear litigation cases and to conduct litigation activities, the dignity of the court and the authority of the rule of law must be upheld.

Contempt of court is becoming more and more common in China, including among lawyers and judicial staff with legal education. Therefore, on 29 August 2015, the 16th session of the Standing Committee of the 12th National People's Congress considered and adopted the Amendment (IX) to the Criminal Law to amend and improve the crime of «disrupting court order» in the Criminal Law. It is stipulated that «Article 309 Anyone who disrupts the order of the court in any of the following circumstances shall be sentenced to fixed-term imprisonment of not more than three years, detention, control or a fine: (1) Gathering a crowd and disturbing or storming the courtroom; (2) Or assaulting a judicial officer or a participant in the proceedings; (3) insulting, defaming or threatening a judicial officer or a participant in the proceedings, not listening to the court and seriously disrupting the order of the court; (4) Anyone who damages court facilities, seizes or destroys litigation documents or evidence and other acts that disrupt the order of the court in a serious manner.

An English judge Lord Denning once said, judges must be impartial, but it is equally important that they are perceived as such by all. If vilifiers are allowed to vilify judges and cause people to lose confidence in them, then the whole justice system will be damaged.

I believe that contempt of court is not only in the courtroom but can also occur outside the courtroom. A common contempt is an act of contempt that is witnessed by the judge, such that no evidence from witnesses is required and the judge is able to deal with it personally. There is also indirect contempt, such as obstructing or interfering with the conduct of the trial outside the courtroom, or behaving in a way that undermines the dignity of the court. This includes demonstrations outside the courtroom, where the demonstra-

tors carry placards with insulting and defamatory language, etc. When media and newspapers describe cases, they may also portray the court, the judge or the outcome of the case in an insulting or defamatory manner. When articles incite the masses, or cause the public opinion of the masses to influence the approval of the court is, it is a contempt of court.

China's society needs judicial justice, and for judicial justice to become the last line of defense for social justice, then judicial authority must be established. Judicial authority is a complex issue, and it needs to be improved in different aspects, and the establishment of contempt of court is one of the ways to maintain judicial authority.

Research advisor: PhD Ostafichuk L. A.

Амельченко В. В.,
студентка 1 курсу судово-
адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ СУДДІВ УКРАЇНИ

Стратегія розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки є одним із важливих програмних документів в контексті розвитку сфери судочинства [1, с. 2]. Сьогодні залишається недостатньо врегульованим питання функціонування Національної школи суддів. Тому, важливо дослідити світовий досвід функціонування аналогічних установ.

На думку А. В. Іванцової під час вдосконалення системи формування компетентності суддів потрібно враховувати практику європейських країн, які мають схожі історичні та культурні передумови отримання незалежності, а також, долали вплив соціалістичного порядку в сфері судоустрою. Зокрема, доцільно розглядати досвід таких держав як Польща, Словаччина та Чехія, оскільки, провівши судові реформи, ці країни змогли реалізувати євроінтеграційні наміри та стати державами-членами Європейського Союзу [3, с. 131].

Неоднозначною є позиція науковця С. В. Степанова, який наголошує, що українському законодавцю слід імплементувати лише досвід держав, в яких умови високопрофесійних суддів відповідають всім міжнародним стандартам та чітко дотримуються букви закону й критичного мислення. Наприклад, Франція, Німеччина та Сполучені Штати Америки [4, с. 66].

У Республіці Польща функціонує Національна школа судової влади та прокуратури (далі – Національна школа), основним завданням якої є практична та теоретична підготовка кандидатів на посади. Відповідно до польського законодавства, навчальна підготовка називається «аплікація», яка в цілому триває один рік. Протягом зазначеного часу стажери зобов'язані відвідувати Центр початкової підготовки школи та проходити практику в судах за місцем свого проживання. Після закінчення дванадцяти місячного терміну – випускники можуть продовжити навчання в рамках судової аплікації, тривалість якої 48 місяців. [3, с. 132].

Професійну підготовку кандидатів на пост судді в Грузії реалізує Вища школа юстиції (далі – Школа), поетапна діяльність якої детально передбачена у статтях 19-28 Закону «Про вищу школу юстиції» та статтями 13-25 «Статут Вищої школи юстиції», відповідно до яких програмна підготовка здійснюється протягом 10 місяців [3, с. 133]. Слід наголосити, що міжнародні експерти скептично відносяться до цього строку, оскільки практика провідних європейських країн передбачає, що ефективна підготовка суддівського корпусу є довготривалою. Окрім того, це правило закріплено в п. 29 Висновку №4 Консультативної ради європейських суддів, що запроваджена у 2001 році – підготовка повинна бути достатньо тривалою 3, с. 4].

Строк навчання поділений на два блоки: теоретичні заняття проводяться перші 5 місяців, які включають вивчення порядку слухання справ та етичних правил, також, проводяться моделі судові засідання тощо; наступні місяці відбувається стажування в судах та семінарська підготовка. Законодавство Грузії не містить конкретних норм щодо здійснення викладацької діяльності викладачами та лекторами Школи, однак на практиці підписують договори із суддями вищих категорій, а також з психологами та представниками засобів масової інформації.

В Україні, проектом Стратегії передбачено запровадження програмно підготовки в Національній школі суддів України для суддів апеляційних, вищих спеціалізованих судів, які не мають суддівського досвід.

Отже, провівши аналіз функціонування національної школи суддів у світі можна зробити такі висновки: по-перше, порядок формування професійності суддів в Польщі та Грузії сконцентровано на забезпечення постійного циклічного навчання, шляхом проведення первинної підготовки та застосування інтеграційних заходів для формування та розвитку нових навичок та компетенцій у суддів; по-друге, кожна з шкіл суддів складає власні програми навчання з обов'язковою взаємодією з науковими установами, судами, органами судової влади з метою відобразити в програмах актуальні потреби та реалізувати максимальну наближеність до практики; по-третє, перераховані вище школи окрім навчання здійснюють ще сторонню діяльність, зокрема наукову та видавничу, проведення міжнародних заходів, що в цілому позитивно впливає на загальний рівень відповідної навчальної установи. Окреслені аргументи досліджених і зазначених у доповіді міжнародних аспектів щодо навчання українських суддів і кандидатів у судді слід адаптувати в українське законодавство щодо однозначного наближення навальних програм Національної школи суддів України до сучасних реалій.

Використана література:

1. Стратегія розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки. URL: <https://www.rada.gov.ua/print/204194.html>
2. Висновок №4 (2003) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо належної підготовки та підвищення кваліфікації суддів на національному та європейському рівнях. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52#Text (дата звернення – 17.01.21)
3. Іванцова А. В. Міжнародний досвід підготовки кадрів для судової системи. URL: <http://chernvisn.onua.edu.ua/index.php/chern/article/view/63>
4. Степанов С. В. Окремі підходи щодо підготовки суддів: міжнародний досвід. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Prav_2016_22_4

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових та правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Нестерчук Л. П.

Андрійшена Л. О.,
студентка 1 курсу судово-
адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

СУДОВА ВЛАДА В УКРАЇНІ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ НЕЗАЛЕЖНИМИ ТА БЕЗСТОРОННІМИ СУДАМИ

Поняття принципів незалежності та неупередженості суду як елементів права на справедливий судовий розгляд має довгу історію, хоча і не завжди наповнену сучасним змістом. Аналіз історії появи та тлумачення цих принципів, а також відображення в правовій доктрині дає змогу з'ясувати тенденції їх розвитку, дослідити їх суть.

Питання незалежності та неупередженості судової влади були предметом дослідження багатьох провідних вчених та практиків, зокрема, Ківалов С. В., Долежан В. В., Свида О. Г., Нестерчук Л. П., Городовенко В., Штогун С., Слободяник Н., Хотинська-Нор О., Москвич Л., та інші.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» «судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом» [1].

Серед факторів, що визначили необхідність проведення судової та конституційної реформи, відзначили недостатність соціально-економічного захисту суддів, та факти втручання у діяльність правосуддя. Головною метою даної реформи і створення незалежності судової влади відбулися зміни системи суду, створилося законодавчі новели та вдосконалилися форми судочинства. С. В. Ківалов зазначив, що «в процесах реформи визнали необхідність гарантування незалежності судової влади від впливу законодавчої та виконавчої влади шляхами ефективності розмежувань повноважень; створення системи законів судоустрою, яка забезпечуватиме незалежність судової влади; гарантування прав громадянина на розгляд його справи компетентним, незалежним та неупередженим судом» [3, с. 41].

Варто згадати що відповідно до частини 1, статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного

строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення». Незалежні суди охоплюють такі головні аспекти: незалежність від виконавчої влади та від партій. Оцінюючи незалежність, слід враховувати наступні припущення: «... при визначенні органу вважатися незалежним, суду слід враховувати способи призначення на посаду членів суду, термін дії їхніх повноважень, існування гарантій проти зовнішнього тиску на них, і питання про те, чи є це проявом незалежності» [4].

Говорячи про безсторонність судів, необхідно виділити такі вимоги: суд має бути суб'єктивно вільним від упередження або зацікавленості в результаті справи, а також він повинен бути безстороннім з об'єктивного боку, тобто повинен пропонувати достатні гарантії для виключення будь-яких обґрунтованих сумнівів щодо його безсторонності.

Суддя є неупередженим, поки не доведуть протилежного. Також варто зазначити перший обов'язок суду – суддя повинен дотримуватись професійних вимог та викликати довіру процесуальних учасників, особливо обвинувачених.

Європейський суд запевняє в рішеннях Делькорт, Пірсак і Куб Баера, «...кожен суддя, щодо неупередженості якого є обґрунтований сумнів, повинен взяти самовідвід» [5].

Ще одним актуальним для даної теми шляхом реформування правосуддя стали конституційні зміни 2016 року. Ряд статей Конституції, зокрема ст. 126, який містив положення про імунітет та незалежність суддів, був змінений. Таким чином, відповідно до цієї статті незалежність та недоторканність суддів гарантуються Конституцією та законами України. Будь-які випадки тиску на суддів(з боку учасників справи, правоохоронних органів, народних депутатів, громадських організацій) заборонені. Здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу(усні погрози, заявлення безпідставних відводів, публікації негативного характеру в ЗМІ та соціальних мережах, відеосюжети на телеканалах, позапроцесуальні звернення учасників, звернення до правоохоронних органів із заявами про вчинення злочину суддею, пошкодження/викрадення майна судді, телефонні дзвінки та смс-повідомлення, повідомлення у месенджерах з вказівками щодо роз-

гляду справи, погрозами, надсилання депутатських звернень тощо.) Без згоди Вищої ради правосуддя суддя не може бути затриманий, утримуваний під вартою чи арештом до засудження судом, за винятком арешту судді під час або безпосередньо після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину [2].

Отже, здійснюючи правосуддя, суди незалежні від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на підставі Конституції та законів України, на підставі принципу верховенства права. Звернення до суду громадян, організацій чи посадових осіб, які відповідно до закону не є учасниками судового процесу, не розглядаються судом, якщо інше не передбачено законом.

Втручання у здійснення правосуддя, будь-який вплив на суд або суддів, а саме усні погрози, негативні публікації в соціальних мережах та ЗМІ, відеосюжети на телеканалах, пошкодження чи викрадення майна судді, телефонні дзвінки та смс-повідомлення заборонені і тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом. Забороняється будь-який вплив з боку учасників справи, правоохоронних органів, народних депутатів, громадських організацій. Державні органи та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні утримуватися від заяв та дій, які можуть підірвати незалежність судової влади.

Використана література:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. 2016. №31. Ст. 545.
2. Конституція України: від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
3. Ківалов С. В. Судова реформа в Україні: проблеми юридичної регламентації // Голос України. 2007. 13 березня. С. 3.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: з поправками, внесен. відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13) // Право України. 2010. №10. С. 215–233.
5. Кодекс суддівської етики: затверджено XI черговим з'їздом суддів України 22.02.2013, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Нестерчук Л. П.

Андрушко Д. О.,
студентка 1 групи 1 курсу факультету
міжнародно-правових відносин
Національного університету
«Одеська юридична академія»

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ

На сьогоднішній день однією з найважливіших проблем, які гостро постали перед державою, є проблема необхідності системного реформування українського правосуддя та проведення судової реформи в Україні. Оскільки рівень суспільної довіри до судової гілки влади є дуже низьким, а за деякими джерелами, найменшим серед гілок державної влади, то проведення судової реформи в державі є просто необхідним. Однозначно, головними її завданнями є утвердження справедливого суду та вдосконалення вітчизняної судової системи. Впевнена, що лише таким чином, можна відновити рівень суспільної довіри громадян до судової влади та зрівнятися з європейськими країнами у міжнародних рейтингах щодо подолання корупції, незалежності та прозорості правосуддя.

Можна сказати, що початок, модернізації судової влади в Україні, вже покладений. Про це свідчить набуття чинності закону від 7 листопада 2019 року «Про внесення змін до закону України «Про судоустрій та статус суддів» та деяких законів щодо діяльності органів суддівського врядування». Ця інформація була опублікована в офіційній газеті Верховної Ради «Голос України» від 6 листопада 2019 року.

Цей закон запроваджує новий порядок формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів, за яким призначення на посади членів ВККС здійснюватиметься Вищою радою правосуддя за результатами конкурсу. Вища рада правосуддя утворюватиме конкурсну комісію, до складу якої входитимуть: три особи, обрані Радою суддів України з-поміж її членів; три особи з-поміж міжнародних експертів, запропонованих міжнародними організаціями. При цьому склад ВККСУ скоротиться з 16 до 12 членів.

Закон передбачає створення Вищою радою правосуддя комісії з питань доброчесності та етики, яка забезпечить дотримання членами ВРП та ВККС високих критеріїв доброчесності та професійної етики.

Серед іншого, вносяться суттєві зміни до законів «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Вищу раду правосуддя» щодо суддівської вибороти.

Також закон передбачає скорочення складу Верховного суду вдвічі – до 100 суддів, при цьому їхні посадові оклади зменшаться із 75 до 55 прожиткових мінімумів [1].

Також, не менш важливим є те, що в ході проведення судової реформи щодо формування суддівського корпусу, важливі зміни внесені до Конституції України щодо порядку призначення та обрання на посаду судді. Раніше перше призначення на посаду професійного судді строком на 5 років здійснювалося Президентом України. Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обиралися Верховною Радою України безстроково, в порядку, встановленому законом (ст. 128 Конституції України). Тепер порядок призначення на посаду судді істотно спрощено й наближено до європейських стандартів. Відповідно до ст. 128 Конституції призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя у встановленому законом порядку. Таке призначення здійснюється, як правило, за конкурсом. Що стосується Голови Верховного Суду, то він, як і раніше, обирається на посаду та звільняється з посади шляхом таємного голосування Пленумом Верховного Суду в порядку, встановленому законом [2].

Аналізуючи спроби проведення судових реформ, можна зазначити, що частина нововведень вже поступово втілюється на практиці. Проте частина проблем залишаються нерозв'язаними, зокрема на низькому рівні лишається довіра громадян до суду; залежність судів і суддів; висока завантаженість судів; невиконання судових рішень, що набуло системного характеру; політизованість процедури формування суддівського корпусу; хронічне недофінансування судової влади тощо. Тому всі ці прогалини потребують вирішення та проведення негайних змін.

Отже, існує необхідність осмислення нового етапу реформування судової системи в Україні, наближення її до міжнародних стандартів задля ефективного вдосконалення та успішної реалізації на практиці. Судова реформа передусім повинна реалізовуватись на принципі верховенства права, а також спрямовуватись на відновлення довіри до судової влади й створення умов доступного правосуддя.

Використана література:

1. Закон України «Про внесення змін до закону України «Про судоустрій та статус суддів» та деяких законів щодо діяльності органів суддівського врядування» [Електронний ресурс]. – 2019. – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-20>

2. Конституція України [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Ковальчук І. С.

Бібрик В. А.,

студентка 1 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

Розвиток у сфері судочинства в незалежній Україні за всіх часів залежав від соціально-економічного становища країни, також традицій та політичних умов.

Згідно зі змінами, внесеними до Конституції у 1991 та 1992 рр., якими передбачалося створення Конституційного Суду Української РСР, арбітражних судів Кримської АРСР, областей і міста Києва, обрання суддів районних (міських) судів не населенням, а Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами народних депутатів. Також у змінах зазначалося, що судді не можуть суміщати свою діяльність з іншими роботами, зокрема не можуть обіймати посаду депутата, і на час виконання своїх обов'язків зупиняють членство у політичних партіях.

В цей час відбувалося уточнення структури судової системи України, до складу якої входили вищі суди України, обласні суди, міжрайонні (окружні) суди, районні, міські народні суди. 28 квітня 1992 року Верховною Радою України було узгоджено проект Концепції судово-правової реформи (далі – Концепція). Концепція була затверджена

Постановою Верховної Ради України від 1992 р. Головною метою даної Концепції було формування незалежної судової влади, перебудову судової системи, створення нового законодавства, а також вдосконалення щодо форм судочинства [1].

Верховний Суд України – визначався вищою судовою інстанцією у системі загальних судів, у системі арбітражних – Вищий арбітражний суд України (з 2001 арбітражні суди перейменовані на господарські) [2]. Тим часом, компетенція військових судів обмежувалася розглядом справ лише про військові злочини та справ, які стосувалися соціального захисту військовослужбовців.

Пізніше положення Концепції судово-правової реформи від 28.04.1992 року поступово почали втілюватися у законодавство, зокрема у Закон України від 2.02.2002 року «Про судоустрій України». У цей час, були створені окружні суди для розгляду кримінальних справ про тяжкі злочини, міжобласний суд – для розгляду справ на режимних об'єктах. Також, визначалися адміністративний устрій та повноваження військових судів.

Законодавчі акти України: «Про Конституційний Суд України», «Про статус суддів», «Про органи суддівського самоврядування», «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів України» згодом втратили чинність у зв'язку з тим що відбулося прийняття нових законодавчих актів, а саме Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Датою, яка стала новим етапом у судоустрої та судочинстві в Україні є 28 червня 1996 року саме тоді було прийнято нову Конституцію України, розділ VIII якої присвячений організації та функціонуванню судової влади. В Конституції України окремими статтями визначені принципи судоустрою, правосуддя; встановлені певні гарантії незалежності та недоторканності суддів; закріплений порядок, за яким перше призначення на посаду професійного судді строком на 5 років здійснюється Президентом України, потім судді обираються Верховною Радою України безстроково; встановлені важливі вимоги до претендентів на зайняття посади судді: вік, освіта, стаж роботи, володіння державною мовою, залучення представників народу до здійснення правосуддя. У цей період у розділі «Правосуддя» Конституції України запроваджується апеляційний та касаційний перегляд судових рішень і ліквідується стадія перегляду судових рішень у порядку нагляду [3].

Питання, що стосувалися структури судоустрою та законодавчих норм, статусу суддів були досить масштабними і як наслідок цього відбулося багато змін у законодавстві про судоустрій. Таким чином, систему судів загальної юрисдикції за Законом України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року мали складати: місцеві, апеляційні суди, Апеляційний суд України, Касаційний суд України, Вищі спеціалізовані суди, Верховний Суд України. Але ні Апеляційний, ні Касаційні суди так і не були тоді створені.

Наступний етап розвитку судоустрою, був пов'язаний з прийняттям 7 липня 2010 року Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р., а також інших законодавчих актів і спрямований на становлення сильної та незалежної судової гілки влади, як утвердження принципу верховенства права [4].

Загалом, можна зробити висновок, що система судоустрою в Україні формувалась на досить прогресивних засадах, які мали відповідати інтересам нової Української держави. Було прийнято ряд законодавчих актів, і головне – Конституція України, яка також стала важливим елементом у формуванні та діяльності суду. Вивчення історичного досвіду становлення системи судоустрою, як позитивного, так і негативного, є досить корисним, адже даний досвід можна використовувати при прийнятті судових реформ, діяльності судів та суддів.

Використана література:

1. Концепція судово-правової реформи в Україні: затверджено Постановою Верховної Ради 2296-XII від 28.04.1992 р., URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12#Text>
2. Про внесення змін до Закону України «Про Арбітражні суди»: Закон України 21 червня 2001 року №2538-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, №40, ст. 194
3. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №30, ст. 141 – документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава – 27-IX
4. Історія українського права: навч. посіб. / за ред. О. О. Шевченка. – К.: Олан. 2001. С. 208.

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Нестерчук Л. П.

Войтюк Д. В.,
студентка 1 групи 1 курсу
Інституту управління та права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ СУДУ З ІНШИМИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Відповідно до ст. 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України.

Виділення принципу поділу державної влади на окремі гілки має достатнє теоретичне підґрунтя. Уперше його обґрунтували філософи XVIII ст. Ш.-Л. Монтеск'є і Дж. Локк, пізніше їх ідеї отримали подальший розвиток. Принцип поділу влади, на якому засновано державне будівництво провідних країн світу, в тому числі й України, є невід'ємним елементом правової держави. Він ґрунтується на засадах самостійності гілок влади в межах наданої їм компетенції, на недопущенні концентрації всієї повноти влади в одному-єдиному органі, на взаємодії та взаємостримуванні цих 3-х гілок державної влади [3, с. 171].

Згідно ст. 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Отже, Верховна Рада України здійснює вплив на судову систему в межах виконання законодавчої та установчої функцій. Зокрема, парламент здійснює законодавче визначення судоустрою, судочинства, статусу суддів, засад судової експертизи. Варто зазначити, що відповідно до ст. 125 Основного Закону суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя. Тоді як Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України [1].

Крім того, Верховна Рада України призначає третину складу Конституційного Суду України і двох членів у Вищу раду правосуддя. Слід зазначити, що фінансування судових органів здійснюється

в межах, установлених Верховною Радою України за рахунок коштів Державного бюджету.

Президент України, як глава держави, який не належить до жодної з гілок влади. Однак взаємодія органів судової влади із Президентом України є багатогранною і обумовлена широтою предметної підвідомчості глави держави. Зокрема, Президент України приймає участь у утворенні, реорганізації та ліквідації судів, призначає на посади третину складу Конституційного Суду і двох членів Вищої ради правосуддя, Глава держави також здійснює призначення на посаду судді за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом.

Заслуговує на розгляд і повноваження Президента України у сфері помилування. Зокрема, становить інтерес правова природа цих повноважень. Що ж до визначення правової природи цього інституту, то викликає інтерес те, що глава держави, здійснюючи помилування злочинців у випадках, визначених законодавством, фактично коригує рішення судової влади стосовно визнання особи винною у вчиненні злочину й застосуванні до неї правових наслідків у вигляді призначення покарання [3].

Значною є роль судових органів у випадках дострокового припинення повноважень глави держави. Конституційний Суд України надає за зверненням Верховної Ради України висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України; а Верховний Суд надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я.

В свою чергу правовий статус органів виконавчої влади окреслено положеннями Основного Закону України. Так, згідно з його ст. 113 Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Можемо зазначити, що взаємодія судових органів з органами виконавчої влади полягає в:

- а) фінансуванні органів судової влади і забезпечення їх діяльності;
- б) виконанні судових рішень.

Фінансування органів судової влади і забезпечення їх діяльності здійснює декілька органів виконавчої влади. Це насамперед Кабінет

Міністрів України, який відповідно до п. 6 ст. 116 Конституції України розробляє проект закону про Державний бюджет України, забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Держбюджету, подає Верховній Раді України звіт про його виконання. Фінансування судів забезпечується виключно з Державного бюджету України. Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів з урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя. Розмір винагороди судді встановлюється Законом України «Про судоустрій та статус суддів». Держава забезпечує фінансування та належні умови для діяльності Конституційного Суду України (далі – Суд). У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на діяльність Суду з урахуванням пропозицій його Голови. Розмір винагороди судді Суду встановлюється Законом України «Про Конституційний Суд України» [2].

Що стосується системи органів примусового виконання рішень, то її становлять:

- 1) Міністерство юстиції України;
- 2) органи державної виконавчої служби, утворені Міністерством юстиції України в установленому законодавством порядку.

Міністерство юстиції України (Мін'юст) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) (далі – рішення) покладається на органи державної виконавчої служби та у визначених Законом України «Про виконавче провадження» випадках – на приватних виконавців.

Отже, можна дійти висновку, що взаємовідносини суду з іншими органами державної влади мають ґрунтуватися на верховенстві права й визнанні людини, її прав і свобод найвищою цінністю, а також на визнанні суду основним гарантом захисту прав і свобод людини. Органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією й законами України.

Використана література:

1. Закон України «Про Конституційний Суд України». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, №35, ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 20.02.2021).
2. Прийнято Закон про Конституційний Суд України Національна асоціація адвокатів України. – Режим доступу: <https://radako.com.ua/news/prinyuato-zakon-pro-konstituciyniy-sud-ukrayini> (дата звернення: 20.02.2021).
3. Ремескова Ю. О. Судова влада в системі поділу влади : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2013. 211с.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри приватного права Інституту управління і права НЮУ імені Ярослава Мудрого Ремескова Ю. О.

Гладченко М. Є.,
студентка 4 групи 4 курсу
Інституту підготовки кадрів
до органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ УКРАЇНИ В ЧАСТИНІ ПОЛІПШЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ ТА СУДДІВ

З початку проголошення незалежності України, одним із найважливіших напрямів зовнішньої політики став курс на європейську інтеграцію – набуття членства в Європейському Союзі. Даний етап відобразився на судово-правовій системі та її реформі.

Перш за все, важливим моментом було підписання та набрання чинності Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом, котра містить цілий розділ під назвою «Юстиція, свобода та безпека».

Цим розділом охоплені, зокрема, наступні питання: верховенство права та повага до прав людини і основоположних свобод, поведження з працівниками, мобільність працівників, боротьба із злочинністю та корупцією тощо.

Вказаній позиції також певною мірою дотримується науковець Н. О. Чудик, вказуючи на те, що в порядку денному Угоди містяться вимоги до нашої держави щодо необхідності вжити подальших заходів

реформи правосуддя, зокрема шляхом прийняття відповідно до європейських стандартів та в тісній співпраці з Радою Європи щодо стратегії судової реформи, включаючи деталізований та всеохоплюючий план імплементації.

Безперечно, задоволення євроінтеграційних прагнень України передбачає обов'язкову адаптацію нашої судової системи до системи Ради Європи та Європейського Союзу.

На сьогоднішній день, важливою проблемою, яка потребує вирішення задля реальної незалежності суддів, прозорості та деполітизації є попередження та подолання корупції в судовій гілці влади та в державі загалом.

Вчені звертають увагу на те, що високої ефективності у виявленні корупційних правопорушень можна досягти лише за умови тісної взаємодії правоохоронних органів із органами державної влади, інститутами громадянського суспільства, а також комплексного вжиття відповідних антикорупційних заходів. Крім того, реалізація антикорупційних заходів у судовій гілці влади повинна забезпечуватись належними механізмами відповідальності суддів.

Тобто, фактично подальше здійснення судово-правової реформи повинно супроводжуватись налагодженням оптимальної та більш тісної співпраці національних правоохоронних органів і європейських у частині здійснення антикорупційних заходів у сфері правосуддя.

Наступним питанням, яке потребує вирішення задля поліпшення функціонування суддів є оптимізація судового кадрового менеджменту – адаптація цього менеджменту до умов та стандартів Європейського Союзу.

Актуальність цього завдання пояснюється тим, що саме помічники суддів, секретарі судових засідань, судові розпорядники – це важливі елементи ефективного та якісного виконання роботи суддею і функціонування судової гілки влади загалом.

Варто наголосити на тому, що важливим напрямом реформування управління в суді є вдосконалення управління персоналом апарату суду, вирішення проблем організації забезпечення судового процесу, комплексне удосконалення нормативно-правового забезпечення процесів управління в суді. Усе це може дійсно реформувати українську судову систему відповідно до європейської парадигми.

Не менш важливою в умовах сьогодення є підготовка програм для суддів щодо розширення їх знань та вмій у розумінні та застосовуванні

європейського законодавства, яке стане джерелом права нашої держави після набуття Україною статусу держави-члена Євросоюзу.

Окрім того, на цю проблему звертає увагу суддя Верховного адміністративного суду Литви І. Ярукайтис, вказуючи на те, що досвід інших держав, що знаходяться в процесі вступу до Союзу, демонструє, «що специфіка права ЄС і переважання телеологічного методу тлумачення, яке використовує Суд ЄС, призведе до поступових змін у самосприйнятті судів щодо їхньої ролі в суспільстві у цілому і розуміння законодавства зокрема».

Суддя також підкреслює, що вказані зміни «пов'язані з відмовою від прямого позитивістського підходу до законодавства та буквального методу тлумачення законів. Побудова таких якостей має велике значення, враховуючи те, що після вступу до ЄС національні суди при розгляді справ будуть зобов'язані безпосередньо застосовувати європейське законодавство».

Підсумовуючи, варто зазначити, що дійсно проблемних питань достатньо, це і недостатність оптимізації судового кадрового менеджменту, і незавершеність підготовки програм для суддів щодо розширення їх знань та вмінь у розумінні та застосовуванні європейського права та інші. Проте, у такій ситуації, важливо налагодити «діалог» між Україною та зарубіжними країнами, продемонструвати свою відкритість задля отримання відповідного позитивного досвіду.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова А. В.

Глебова А. С.,
студентка 1 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

СИСТЕМА СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Найголовнішою метою державних органів України є захист прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, що часто здійснюється у судах. Але низький рівень довіри до судової влади в Україні

нівелює реалізацію закріпленого в Конституції України права громадян на судовий захист. Критеріями якісної реалізації судової реформи є забезпечення доступу громадян до правосуддя, їх права на справедливе судові рішення та гарантування реальної незалежності суддів.

Н. М. Бакаянова, М. В. Косюта, О. Г. Свида, І. С. Ковальчук, І. О. Билиця, О. О. Храпенко, Л. П. Нестерчук, О. І. Безпалова, А. Л. Борко, В. Д. Бринцев, К. Ф. Гуценко та інші вітчизняні та зарубіжні вчені взяли за основу своїх досліджень теоретико-правові аспекти трактування та визначення поняття «судоустрій», історичні особливості, а також сучасне розуміння відповідно до чинного законодавства.

Поняття «судоустрій» зустрічається в трьох нормативних положеннях. Так, п. 14 ст. 92 Конституції України вказує, що судоустрій визначається виключно Законами України. У ст. 125 Конституції України згадується, що судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації й визначається законом. Стаття 130 Основного закону визначає, що розмір винагороди судді встановлюється Законом про судоустрій, тобто фактично відсилає до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [1].

Статтю 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», хоча й чітко не зазначене поняття судоустрій, проте дозволяє проаналізувати й дійти висновку про визначення цього поняття. Відтак, судоустрій – це єдина система судів України [2].

До характерних ознак судової системи можна віднести пристосованість до адміністративно-територіального поділу України, забезпечення оскаржень рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій.

Порівнюючи скасоване та чинне законодавство, можна зазначити, що у ході реформи було вдосконалено принцип поділення судів за адміністративно-територіальним принципом і було виділено місцеві окружні суди. За рівнем здійснення судами правозахисної діяльності розрізняють міжнародні та національні суди. Залежно від структурованості судів виділяють: суд як складовий суб'єкт; колегія суддів як колективний суб'єкт; суддя як індивідуальний суб'єкт [3, с. 45]. За формою судочинства виділяють суди цивільні, господарські, адміністративні та кримінальні.

Вважаємо за доцільне зазначити наступну класифікацію судоустрою.

Відповідно критерію спеціалізації можна розрізнити загальні суди: адміністративні, господарські, загальні суди всіх рівнів та Верховний

Суд; спеціалізовані суди: Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд; нетрадиційні суди: Конституційний Суд України (далі – КСУ), третейські суди. Згідно з критерієм об'єднаності судових установ виділити об'єднані суди: всі суди першої та апеляційної інстанцій; злиті суди: касаційні, Верховний Суд. За суб'єктом, який уповноважений здійснювати правосуддя, визначити професійний (правосуддя здійснюється суддею чи колегією суддів) та народний суд (безпосереднє здійснення правосуддя народом через присяжних) [3].

Отже, систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд. Для розгляду окремих категорій справ у системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди.

У 2020 році Україна посіла 72-е місце серед 128 держав у рейтингу верховенства права 2020 року. Підсумки були оголошені на платформі міжнародної неурядової організації World Justice Project [4]. У таких сегментах рейтингу, як ефективність правосуддя у справах цивільної юрисдикції – 61-е, а ефективність системи кримінальної юстиції – 90-е місце зі 128 держав, в яких здійснювались таке дослідження. Водночас результати дослідження, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва» з 3 по 9 липня 2020 року щодо оцінки громадянами діяльності влади, рівня довіри до соціальних інститутів, засвідчили недовіру, висловлену у тому числі судовій системі загалом (77,5%) [5].

Методи досягнення високої довіри суспільства до правосуддя в Україні відрізняються від радикального «перезавантаження» до формування позиції, за якою недовіра громадянського суспільства до судів в Україні не є достатньою підставою для їхнього «перезавантаження» через кризу, в якій перебуває наразі судова влада. Слід принагідно нагадати, що ця криза спровокована, почасти, її реформою щодо удосконалення діяльності органів суддівського врядування, правове закріплення якої знайшло своє втілення в положеннях Закону № 193-ІХ щодо зміни кількісного складу та суб'єктів призначення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Положення цієї реформи вже отримали свою правову оцінку у Рішенні Конституційного Суду України від 11 березня 2020 року № 4-р/2020.

Таким чином, зауважимо, що подібні позиції були викладені у Висновку Венеціанської комісії щодо змін до законодавчих актів

України, які регулюють статус Верховного Суду та органів суддівського врядування, прийнятому на її 121-му пленарному засіданні (Венеція, 6–7 грудня 2019 р.), в якому, зокрема, акцентувалась увага також на тому, що довіра до судової влади може зростати лише в рамках стабільної системи, оскільки стійка інституційна нестабільність, коли реформи слідує за змінами політичної влади, також може бути шкідливою для довіри суспільства до судової влади як незалежної та неупередженої інституції. Отже, сучасна система судоустрою є відносно видозміненою від минулих років, потребує удосконалення та обдуманих реформ, бо показник недовіри громадян до чинної системи є чинником, що говорить про її неефективність.

Використана література:

1. Конституція України: Закон № 254к/96-ВР. 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-ВР>
2. Про судоустрій та статус суддів України: Закон України № 1402-VIII. 02.06.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Гриценко В. Г. Класифікація органів судової влади України, сутність та особливості їх правоохоронної діяльності / В. Г. Гриценко // Актуальні проблеми держави і права. 2016. Вип. 76. С. 44-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2016_76_9.
4. WJP Rule of Law Index 2020, URL: <https://worldjusticeproject.org/our-work/research-and-data/wjp-rule-law-index-2020>
5. Рішення Конституційного Суду України від 11.03.2020 № 4-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193-IX, «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII, URL: <https://hcj.gov.ua/page/rishennya-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny-vid-11032020-no-4-r2020>

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Нестерчук Л. П.

Голуб А. С.,
студентка 1 курсу судово-
адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ З НЕОБХІДНОСТІ ЗАКРІПЛЕННЯ У НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТАХ ДЕФІНІЦІЇ «ПРАВОСУДДЯ»

Україна – демократична й правова держава. Гарантія цього міститься саме у правосудді, бо його, відповідно до ст. 124 Конституції України, здійснюють виключно суди [1], а також за ст. 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до визначених законом процедур судочинства [2], тобто створюються певні принципи, які надають найціннішу гарантію громадянському миру і довірі.

Актуальність запропонованої роботи полягає у тому, що правосуддя – одна з найважливіших складових держави, яка забезпечує захист прав та свобод людей як громадян. У випадку нашої держави, недосконалість нормативно-правової бази, що демонструється відсутністю закріплення у нормативно-правових актах дефініції «правосуддя», а також не зважаючи на те, що правосуддя здійснюється визначеними законом процедурами судочинства, все одно викликають недовіру народу до судової влади.

Конституційний Суд України у мотивувальній частині рішення від 30 січня 2003 р. №3-рп/2003 тлумачить тлумачив «правосуддя» саме так: «Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах» [3]. Тобто ми бачимо, що чітко сформованого поняття у нас немає, тому доцільно буде звернутися до юридичної літератури, де ця дефініція розглядається з різних точок зору.

В. Бігун розглядав дефініцію «правосуддя» з філософської точки зору, тому дійшов до висновку, що правосуддя – «суд за право», тобто судове здійснення ідеї права [4, с. 109].

Н. Сиза тлумачить «правосуддя» як основну функцію суду через встановлену законом процесуальну форму повноважень щодо з'ясування обставин, що підлягають доказуванню, які будуть мати зна-

чення для провадження та вирішення позову з ухваленням законного, справедливого, обґрунтованого, судового рішення [5, с. 60].

Правосуддя можна ідентифікувати, як бажаний результат при розгляді судової справи, тому гарантом досягнення справедливості у суспільстві виступають суди. Проте, за опитуванням 2008 респондентів віком від 18 років, яке проводилося Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, недовіру судам виказують 81% українців, а основним чинником, що негативно впливає на рівень довіри до судів в Україні, більшість вважає поширеність корупції в судах України, а саме 74% опитаних людей [6].

Нідерланди – країна, що має величезні успіхи у здійсненні правосуддя, столицею міжнародного правосуддя є Гаага, тому доцільним буде проаналізувати судову систему цієї країни.

У Нідерландах, щоб обіймати посаду судді потрібно пройти стажування від 15 місяців до 4 років після проходження процесу відбору. Відбір суддів здійснюється у декількох етапах: аналітичний тест (навички усного мотивування, навички абстрактного мотивування, мовні навички), перша співбесіда з членом Національної комісії з відбору суддів, психологічне тестування, три співбесіди по 45 хвилин, кожна з яких проводиться двома членами Національної комісії з відбору суддів, співбесіда з відбірковою комісією конкретного суду. Також певну кількість комісії при доборі суддів становлять діячі інших секторів, наприклад: пастор-богослов, радник з податкових та юридичних питань, прокурор рівня апеляційного суду, інші [7].

Велику увагу в Нідерландах приділяють зручності для функціонування суддів. Судові зали мають різні розміри, причому частина залу призначена для публіки й часто відгороджена склом, проте все транслюється через динамік. Також там є інформаційні пункти, де можна отримати інформацію про відповідні послуги та дізнатися про навігацію по суду.

Отже, відсутність дефініції «правосуддя» на нормативно-правовому рівні ускладнює роботу судовим органам, тому доцільним буде створення єдиної теоретичної бази. Створення організаційної структури зі спеціалізації здійснення правосуддя, а також залучення консультативної допомоги судами інших країн та представниками міжнародних організацій, допоможуть вдосконалити здійснення правосуддя. На даний момент суспільство виказує високий рівень довіри міжнародним організаціям, тому запровадження таких заходів допоможе покращити

становище не тільки зі здійсненням правосуддя, а й збільшити рівень довіри суспільства до суддів та судів.

Використана література:

1. Конституція України: Закон № 254к/96-ВР. 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Про судоустрій і статус суддів України: Закон України № 1402-VIII. 02.06.2016., URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Рішення Конституційного суду України від 30.01.2003 № 3-рп/2003 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text>
4. Бігун В. С. Основи правосуддя (Термінологія. Філософія. Практика). Київ: Інтерсервіс, 2020. 200 с. С.60
5. Сиза Н. П. Правосуддя як основна кримінально-процесуальна функція /Сиза Н. П. // Вісник кримінального судочинства. 2016. №4. С.60
6. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. Судова реформа: опитування громадської думки, суддів, експертів, URL: <https://dif.org.ua/article/sudova-reforma-opituvannya-gromadskoi-dumki-suddiv-ekspertiv>
7. Кубійда Р., Жернаков М., Середа М. Інструменти зміцнення довіри до суду URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monografiy/ced8c31e-0ef4-44bb-a77a-85bd52941bae.pdf

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та прокуратури Нестерчук Л. П.

Деркачов В. О.,
студент 1 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Будь-яка держава ставить собі за мету у правовому полі захищати права суб'єктів у сфері інтелектуальної власності. Інтелектуальне право в Україні саботується піратством, плагіатом та іншими проблемними аспектами його порушення. Переглядаючи інформацію про створення та функціонування судів, які розглядають спори щодо інтелектуальної

власності в зарубіжних країнах, ми бачимо, що спеціалізовані суди діють у багатьох європейських країнах та інших країнах світу.

Як стверджує І. Беззуб, створення таких судів у іноземних державах зумовлене світовою тенденцією до уніфікації національних законодавств у сфері інтелектуальної власності, що супроводжується уніфікованим підходом до правозастосовної практики [1].

Спеціалізовані суди, створені в іноземних країнах, які підписали Угоду про торгові аспекти прав інтелектуальної власності – ТРІПС, поділяються на два типи за своїми функціями: патентні суди, які розглядають патентні суперечки; суди з питань інтелектуальної власності, які мають ширші повноваження та, крім патентів, працюють з авторським й суміжними правами [4].

Аналіз світового досвіду демонструє, що у разі передачі таких суперечок місцевим судам, а не спеціалізованим суддям, суперечки не будуть вирішуватися належним чином без відсутності відповідної компетенції суддів.

Засновані за кордоном, судді спеціалізованих судів повинні мати, крім юридичної, ще технічну освіту.

Для якості спорів щодо інтелектуальної власності надзвичайно важливий термін їх розгляду, оскільки, наприклад, патентні суди європейських країн вирішують спори приблизно через 1–2 роки, а в Україні – за відсутності спеціалізованого вирішення таких справ, суперечки починаються з двох років.

Якщо окремо охарактеризувати спеціалізовані суди європейських країн, то існує певна подібність у їх функціонуванні.

Так, Федеральний патентний суд Швейцарії діє з 2012 року і вирішує цивільні справи, пов'язані з дійсністю патенту та порушенням патентів [2; 3, с. 384].

Шведський патентний суд був створений відповідно до досвіду Німеччини. Суд складається з трьох палат, які відповідають за справи різних галузей техніки, а також вирішують скарги щодо захисту прав на торговельну марку та промислового зразка.

У Великобританії існує Суд з інтелектуальної власності для простих спорів та Патентний суд як частина Високого суду, який вирішує суперечки щодо інтелектуальної власності, включаючи патенти та промислові зразки.

Що стосується інших країн, Японія спочатку мала відділи інтелектуальної власності у Верховному суді, а Вищий суд з інтелектуальної власності був створений у 2005 році.

Існує також Корейський патентний суд, який є апеляційним судом, але розглядає деякі справи як суд першої інстанції. Суд розглядає справи про інтелектуальну власність, включаючи патенти, торгові марки та сорти рослин.

Білорусь, яка використовувала німецьку модель цивільного процесу, запровадила патентний суд у 2000 році, але не забезпечила ефективного захисту прав інтелектуальної власності.

У Сполучених Штатах Америки не існує суду з питань інтелектуальної власності, а справи щодо порушення патентів та торгових марок розглядаються в окружному апеляційному суді або Федеральному апеляційному суді.

Українські законодавці повинні проаналізувати досвід вищезазначених країн, переваги створення патентних судів, проблеми та недоліки їхньої роботи та обрати найкращий спосіб поліпшення якості правосуддя в Україні.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності в Україні розглядатиме справи про права на винахід, корисну модель, промисловий зразок, товарний знак, комерційне найменування. Також цей суд розглядатиме справи у спорах про реєстрацію, облік прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокове припинення патентів. Крім того, Вищий суд розглядатиме скарги на рішення Антимонопольного комітету із зазначених питань.

Противники створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності зазначають, що, незважаючи на вакансію суддів, яка триває з 2017 року, цей суд не працює, на їх думку, створювати такий суд не потрібно, і справи цієї категорії слід передавати до господарських судів [3]. Однак такий ретельний відбір кандидатів може стати ключем до вибору професійних суддів, які виведуть оцінку суперечок щодо інтелектуальної власності в нашій країні на новий рівень.

Справа в тому, що якби Україна мала гідну основу для захисту прав авторів на їх винаходи та патенти, українські меценати, підприємці та іноземні інвестори були б більш охочі інвестувати в науково-дослідну, науково-технічну та інтелектуальну діяльність у нашій країні.

З огляду на вищевикладене, очевидно, що досвід іноземних держав в Україні слід використовувати для забезпечення функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності, щоб він не діяв офіційно, а ефективно розглядав справи, які підлягають перегляду у його справі.

Використана література:

1. Беззуб І. Спеціалізований суд із розгляду справ у сфері інтелектуальної власності: зарубіжний досвід та українські перспективи URL: http://www.nbuvip.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3182:spetsializovaniy-sud-iz-rozglyadu-sprav-u-sferi-intelektualnoji-vlasnosti-2&catid=71&Itemid=382.
2. Federal Act on the Federal Patent Court (2009). As amended up to Act of August 01, 2018 URL: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/20071763/201808010000/173.41.pdf>.
3. Кісліціна І. Утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності в Україні: дискусійні питання URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.65>.
4. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

Джабурія А. О.,
студент 1 курсу судово-
адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

СКЛАД ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

02.06.2016 Верховною Радою України прийнято Закон України № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та Закон України № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів», які набрали чинності 30.09.2016. Внаслідок цієї реформи серед інших, законодавець передбачив утворення нового Верховного Суду шляхом ліквідації Верховного Суду України, який розглядатиме справи як суд касаційної інстанції, а у випадках передбачених процесуальним законодавством – як суд першої та апеляційної інстанції.

Склад Верховного Суду становитиме не більше 200 суддів. У цього Суду діятимуть: Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд, Касаційний цивільний суд та Велика палата як постійно діючий колегіальний орган

Велика Палата Верховного Суду (далі – ВП) була створена 15 грудня 2017 року (на сторіччя заснування Генерального Суду Української

народної республіки). Головною метою створення Великої Палати у складі Верховного Суду було забезпечення механізму формування єдиної правозастосовчої судової практики, в тому числі в проблемній, з точки зору правового застосування, категорії спорів, зокрема, спорів із порушення правил юрисдикційності. Тобто законодавець, для уникнення дублювання повноважень суду касаційної інстанції, функції якого виконує касаційний суд Верховного Суду відповідної юрисдикції, наділив Велику Палату повноваженнями з розгляду виключної категорії спорів.

Після глобальної судової реформи 2016 року на новий склад суддів Верховного Суду залишилося близько сімдесяти п'яти тисяч незавершених справ часом на 2011-2017 роки і кожного дня доповнюється деяка кількість справ, тому

Завдяки реформі в судовій системі змінилася кількість ланок як і у більшості країн світі, з 4 ланок до 3. Тоді і була введена Велика Палата, що розглядає тільки касаційні справи.

Відповідно до статті 45 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Велика Палата Верховного Суду (далі – ВПВС) повинна складатися з двадцяти одного суддів Верховного Суду (далі – ВС). На теперішній час до складу ВПВС увійшли 9 суддів, які не мали суддівської практики взагалі, до обрання на посаду судді вони були адвокатами чи науковими діячами.

Порядок формування ВПВС передбачено ст. 45 Закону України «Про судоустрій та статус суддів». Обираються до ВПВС судді шляхом зборів касаційних судів. Оскільки існує чотири касаційних суди: Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд, Касаційний цивільний суд, обирається по п'ять суддів з кожного та Голова Верховного Суду за посадою. Також до складу ВПВС входить Секретар ВПВС який обирається на три роки. Звільняється Секретар анонімним голосуванням серед суддів ВПВС. Закінчення строку, звільнення або припинення повноважень Секретаря ВПВС припиняє його повноваження.

Протягом займання посади у ВПВС судді звільняються від виконання повноважень у своїх касаційних судах. Судді Великої Палати не можуть бути обрані на адміністративні посади, окрім Секретаря ВПВС. Свою посаду може займати кожен суддя не більш ніж три роки та не більш ніж два строки поспіль.

Повноваження Великої Палати Верховного Суду: 1) переглядає судові рішення у касаційному порядку з метою забезпечення однакового застосування судами норм права у визначених законом випадках; 2) діє як суд апеляційної інстанції у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції; 3) аналіз судової статистики та вивчення судової практики, здійснення узагальнення судової практики; 4) здійснення інших повноважень, визначених законом.

До обов'язків Секретаря ВПВС входить:

- Контроль роботи Великої Палати та посідання першого місця на пленарних засіданнях
- Організація та аналізування судової статистики, а також вивчення та узагальнення судової практики;
- Дає інформацію Пленуму (Пленарному засіданню) Верховного Суду щодо діяльності ВПВС;
- Багато інших повноважень визначених законом.

Незважаючи на чітко передбачені профільним законом та процесуальними кодексами різних юрисдикцій повноваження ВПВС, з огляду на постійні зміни власної практики, іноді відсутності єдності у своєму складі по правовій позиції у деяких справах (окремі думки) у юристах-практиках, адвокатах, особливо суддів першої та апеляційної інстанції, які зобов'язані враховувати напрацьовану Верховним Судом правозастосовну практику, виникає наступне питання: чи ефективен у судовій системі такий орган, як Велика Палата Верховного Суду?

Використана література:

1. Конституція України від 28.06.1996 року, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/Text>
2. Про судоустрій і статус суддів»: Закон України від 02.06.2016 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
3. Судова реформа 2016 року, URL: https://minjust.gov.ua/cat_414
4. Зміни після судової реформи, URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Нестерчук Л. П.

Загребнюк Д. М.,
студентка 1 курсу судово-
адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ВИЩА КВАЛІФІКАЦІЙНА КОМІСІЯ СУДДІВ УКРАЇНИ: СКЛАД, ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ, ПОВНОВАЖЕННЯ

Одним із суб'єктів управління службою суддів в Україні є Вища кваліфікаційна комісія суддів України, яка є незалежним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом у системі судоустрою України, зазначає Р. В. Ігонін [1, с. 38]. Вона відіграє важливу роль в підвищенні кваліфікації, кар'єрі та дисциплінарної відповідальності суддів. Вища кваліфікаційна комісія (далі – ВККС) повинна бути інтегрована в систему самоврядування суддів на Україні [2, с. 28]. Однак, на відміну від органів суддівського самоврядування, які повністю складаються з чинних суддів, та які обираються виключно самими суддями, ВККС лише частково складається із суддів. Відповідно, інші члени комісії призначаються іншими державними органами та посадовими особами [3]. Визначаючи роль та значення комісії в управлінні службою суддів, необхідно врахувати специфіку її правового статусу, обумовлену особливим порядком формування, складом та повноваженнями.

Слід зазначити, що в першу чергу ВККС України утворюється на основі принципів верховенства права, публічності та політичної нейтральності.

Щодо порядку формування ВККС України, то частиною першою статті 95 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що Вищою радою правосуддя для проведення конкурсу на зайняття посади члена ВККС України створюється конкурсна комісія та ухвалюється її персональний склад. Для того, щоб стати членом комісії потрібно мати повну вищу юридичну освіту, професійний стаж у галузі права не менше п'ятнадцяти років, громадянство України та вільно володіти державною мовою. При цьому члени не можуть належати до політичних партій та брати участь у будь-якій політичній діяльності. У її складі діє дві палати, які є рівними між собою.

Г. А. Стеценко підкреслює, що Закон України «Про судоустрій і статус суддів» наділяє ВККС великою кількістю повноважень – сукуп-

ністю прав та обов'язків, які визначають її місце в системі судустрою України. Деякі з них [4, с. 264–285]: кадрове забезпечення судів професійними суддями; проведення кваліфікаційного оцінювання; ведення обліку даних про кількість посад суддів у судах загальної юрисдикції, ведення обліку даних про кількість адміністративних посад у судах загальної юрисдикції та негайне повідомлення відповідної ради суддів, робота з інформаційними запитами громадян, інших фізичних та юридичних осіб тощо; організаційно-розпорядча діяльність: організація власної діяльності, здійснення керівництва, повідомлення інших членів про дату, місце проведення засідання тощо; дії у сфері міжнародного співробітництва; бере участь у прийнятті рішень і нормативних актів законодавчої влади (або впливає на їх прийняття) та здійснює їх реалізацію; розглядає та вирішує спори, які виникають у зв'язку з діяльністю та прийнятими Комісією рішеннями.

ВККС України, як державний орган в системі судової влади зі спеціальним статусом, відіграє важливу роль у здійсненні управління службою суддів України, формуючи судустрой, готуючи професійних суддів і наглядаючи за порядком здійснення правосуддя. Однак, в наслідок того, що статус цього органу та його членів чітко не визначений законодавством, то не можна мати цілковиту впевненість в тому, що Вища кваліфікаційна комісія виконує свої функції об'єктивно з дотриманням вимог законодавства.

Сьогодні головною проблемою є припинення діяльності ВККС України та неможливість її поновлення в межах чинного законодавства, у зв'язку з прийняттям ВРУ закону України від 16 жовтня 2019 року № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судустрой і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування».

Ухвалення змін щодо порядку формування ВККС України без передбачення перехідного періоду (передачу повноважень іншому органу суддівського врядування тощо) ставить під ризик функціонування всієї системи судустрою, що може спричинити порушення прав людини та принципу верховенства права [5, с. 297].

Розв'язання цієї проблеми можливе, і ми з цим погоджуємося. На підставі положень, що зазначені у проекті «Стратегії розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки» [6] має відбутися запуск роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів, але у підпорядкуванні Вищої ради правосуддя.

Використана література:

1. Ігонін Р. В. Адміністративно-правова природа Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Адвокат. 2011. №2 (125) – 38 с.
2. Органы судейского самоуправления // Карьера судей: Доклад Рабочей группа «Независимые судебные системы». Страсбург, 2011. 280 с.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
4. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навчальний посібник / С. Г. Стеценко. К.: Атіка, 2008. 624 с.
5. Вітюк Д. Л. Проблеми формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в умовах нової судової реформи / Д. Л. Вітюк, Р. В. Вітюк // Альманах права. 2020. Вип. 11. С. 364., URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2020_11_52.
6. Стратегія розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, URL:<https://www.rada.gov.ua/print/204194.html>

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П. кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури

Ізотова С. О.,
студентка 1 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ СТАТУС, СИСТЕМА, ПОВНОВАЖЕННЯ

Державна судова адміністрація України (в подальшому – ДСА) вперше була створена у 2002 році Указом Президента 780/2002 від 29 серпня 2002 р. Рушійною силою створення ДСА стало те, що після проголошення Незалежності України судова система країни почала швидко розвиватися та виникла потреба створити організацію, яка займалась б організаційними питаннями, наприклад планування та бюджетування.

Відповідно п. 1 ст. 151 Закон України «Про судоустрій та статус суддів» Державна судова адміністрація України є державний орган

у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльність органів судової влади [1].

Також згідно п. 5 ст. 151 Закон України № 1402-VIII Державна судова адміністрація – це юридичною особою, що має у своєму розпорядженні печатку, на якій зображено Державний Герб України, самостійні рахунки та баланси в Державній казначейській службі.

Основною нормативно-правовою базою, якою керується ДСА при виконанні своїх повноважень є: Конституція, Закон України, укази Президента України, постанови Верховної Ради України, а також постановами Кабінету Міністрів України. Щодо повноважень ДСА, то вони закріплені у ст. 152 Закон України «Про судоустрій і статус судів» та положенні про Державну судову адміністрацію України.

Відповідно Положенню про Державну судову адміністрацію України повноваження охоплюють здійснення організаційного та фінансового забезпечення діяльності органів судової влади [2].

Якщо розглядати аспект організаційного забезпечення, то він включає дії кадрового, матеріально-технічного, організаційно-технічного, інформаційного, характеру, ведення статистики, діловодства та архіву судів.

У свою чергу, матеріально-технічний та організаційно-технічний аспект містить в собі організацію процесу комп'ютеризації для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності, запровадження електронного суду та ведення Єдиного державного реєстру судових рішень, що має юридичне закріплення у п. 8, 9, 10 ст. 152 Закон України «Про судоустрій і статус судів» [1].

У 2018 році ДСА за підтримки USAID запроваджує ЄСІТС (Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система) [3].

Щодо кадрових повноважень, то до них відносяться підбір працівників апарату судів та забезпечення умов для підвищення їхньої кваліфікації, які підтвердженні п. 4, 5 ст. 152 Закон України «Про судоустрій і статус судів» [1].

Одним з найголовніших повноважень є фінансовий аспект забезпечення діяльності органів судової влади, що має своє вираження у роботі проектів бюджетування та підготовці бюджетних запитів для всіх судів, окрім Верховного Суду, Конституційного Суду України та Вищих спеціалізованих судів.

ДСА є головним розпорядником коштів для Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи судів України.

Крім того, ДСА розробляє схему посадових окладів державних службовців органів системи правосуддя за законодавством, що набуло чинності у травні 2017 року [4].

Також слід зазначити, що ДСА має представницькі повноваження – вона виступає посередником у відносинах між судом з Кабінетом Міністрів та Верховною Радою України в питаннях забезпечення судів належними приміщеннями, виділення земель державної власності для будівництва судів. Державна судова адміністрація складається з центрального апарату та територіальних управлінь.

Центральний апарат знаходиться у м. Києві, який очолює Голова Державної судової адміністрації. Призначення на посаду Голови ДСА, заступників Голови ДСА відбувається на конкурсних засадах Вищою радою правосуддя. До повноважень Голови входить організація роботи Державної судової адміністрації, внесення подання щодо кількості працівників апарату судів. Територіальні управління Державної судової адміністрації України (в подальшому – ТУ ДСА) створюються в областях, м. Києві.

Отже, на основні проаналізованих нормативно-правових актів можна зазначити, що сучасна модель функціонування судової влади та здійснення правосуддя майже повністю будується на діяльності Державна судова адміністрація – орган, що здійснює належне забезпечення усіх аспектах, таких як матеріальне, технічне, фінансове та організаційне. На нашу думку, ДСА має стати єдиним центром розподілу коштів не лише для місцевих та апеляційних судів, а й для Вищих спеціалізованих судів, Верховного Суду та Конституційного Суду України задля забезпечення єдиної системи фінансування судової влади в Україні.

Використана література:

1. Про судоустрій та статус суддів України: Закон України № 1402-VIII. 02.06.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

2. Про Державну судову адміністрацію України, положення затверджене рішенням Вищою радою правосуддя від 17.01.2019 р. № vr141910-19 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr141910-19#Text>

3. Програма USAID «Нове правосуддя» URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pokazniki-diyalnosti/234/vbvн>

4. Деякі питання оплати праці державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 358. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/358-2017-%D0%BF#Text>

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правохоронних органів та адвокатури Нестерчук Л. П.

Ковтонюк П. В.,
студентка 6 групи 2 курсу
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПЕРСПЕКТИВИ ПОШИРЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРАВОСУДДІ

Характерною рисою сучасного розвитку правових послуг є підвищений вплив технології на процес організації роботи з їх надання та безпосередньо на роботу правника. Судові послуги не стали виключенням, ми вже можемо спостерігати, що технології вже суттєво трансформували судовий процес. Вочевидь подальший розвиток буде характеризуватися збільшенням впливу технологій на систему правосуддя.

Кількість, характер і темпи впровадження нових технологічних інструментів викликають у багатьох правників як здивування і зацікавленість, так і стурбованість та занепокоєння залишитися без роботи, яку активно підхоплюють сучасні програмні засоби й алгоритми штучного інтелекту. Періодично вже лунають закиди, що якщо судова система не зможе справитися з великим навантаженням, забезпечити високий рівень суспільної довіри до судових рішень, то, можливо, варто замінити суддів на роботів, які використовуючи технології штучного інтелекту зможуть швидко, з вищим рівнем передбачуваності пропонувати спосіб вирішення суперечки. До того ж вони зможуть працювати цілодобово, не потребуючи відпочинку чи перерви на обід; їм не потрібно виплачувати високі фінансові винагороди за їх працю тощо. Чи дійсно роботи, штучний інтелект має всі перспективи замінити суддів? Спробуємо розібратися.

Першим рівнем впровадження сучасних технологій в процес судочинства – це використання технологій з метою прогнозування судового рішення.

Прогностичне правосуддя фактично виникло на перехресті взаємодії штучного інтелекту, великих даних (big data) та відкритих даних (open data). Викликом для прогностичного правосуддя стає розробка технологій, які не тільки оперують різними статистичними даними, а й мають можливість семантичного аналізу судових рішень для виявлення логіки прийняття судових рішень з того чи іншого питання. Цікавим в цьому аспекті є досвід Франції, де законодавець передбачив в статті L. 111-13 кодексу про судоустрій принцип відкритих даних, відповідно до якого: «рішення, які приймаються судами, безкоштовно розміщуються в публічному доступі в електронній формі». При цьому передбачається кримінальна відповідальність за використання даних суддів та працівників суду з метою або наслідком якого є оцінка, аналіз, порівняння чи прогнозування їхньої фактичної чи передбачуваної професійної практики

На нашу думку, при застосуванні прогностичного правосуддя на практиці можуть виникнути наступні проблеми: очікування людей, що суддя буде діяти виключно в межах того, що попередньо прогнозовано за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій. Відсутність виправдання таких очікувань несе ризик суспільного протесту проти легітимності судового рішення. Судді ж, які приймають рішення, також можуть намагатися мінімізувати власну відповідальність, дотримуючись порад інформаційно-телекомунікаційних технологій і таким чином може виникати так звана «автоматизована упередженість». Така ситуація свідчить про те, що використання будь-яких технологій потребує виваженого підходу, який базується на доцільності, стратегії подальшого використання таких технологій та прогнозування наслідків їхнього використання. Це ще раз підкреслює необхідність визначення прогностичного правосуддя як лише додаткового інструменту юридичного аналізу в процесі здійснення правосуддя, що ніяким чином не зобов'язує суддю та інших учасників процесу.

Другим рівнем впровадження сучасних технологій в процес судочинства – може стати використання можливостей штучного інтелекту. Провідні юридичні фірми світу вже сьогодні інвестують кошти в розробку систем штучного інтелекту й використовують вдалі рішення, серед яких слід відзначити *Kira Systems*, *Apperio* та ін.

Проте, як показує практика, результати роботи штучного інтелекту виявляються ненадійними у випадку невизначеного або розпливчастого фону обставин справи. Власне, до суду й звертаються саме через неточний порядок вирішення правової проблеми, яка потребує не тільки правильного

правничого вирішення, а й, зазвичай, оптимального, найкращого рішення – такого, що комплексно розв’язує проблему суб’єкта (юридичні, податкові, економічні, політичні, особисті тощо). Ефективно здійснюючи окремі юридичні операції, комп’ютер дотепер не здатен запропонувати такий комплексний підхід. Адже досить важко автоматизувати функції, що потребують креативного мислення, емоційного інтелекту, соціальної чутливості. Саме такі, які й виконуються суддями під час індивідуального підходу до життєвих обставин кожної справи, що потрапила до суду. З огляду на це, початок доби штучного інтелекту в правосудді не буде швидким і людський потенціал ще тривалий час перебуватиме на передових позиціях в цій сфері діяльності.

Тому, на наш погляд виникнення повноцінних моделей штучного інтелекту, готових на рівні висококваліфікованого фахівця, яким є суддя, вирішувати складні правові завдання, як убачається, не є справою близького майбутнього. Адже передумовою правильного вирішення конкретної життєвої проблеми є внесення до формули чи іншого алгоритму, яким керується комп’ютер, правильних вихідних даних. Але в житті кожна ситуація, кожна судова справа обтяжена зазвичай багатьма невідомими, на які накладаються окремі шари неоднозначного правового регулювання й су-перечливої судової практики.

Отже, якщо підсумувати викладене, то з одного боку, інформаційно-телекомунікаційні технології дозволяють забезпечити передбачуваність і стандартизацію судових рішень. З іншого боку постає питання уникнення упередженості та дискримінації при прийнятті таких судових рішень, зазначаються обмеження і різного виду упередженості, що створюються або можуть створюватись технологіями. Гостро підкреслюється необхідність реалізації верховенства права при здійсненні електронного правосуддя, при якому будь-яке програмне забезпечення, незалежно від його рівня складності та досконалості, має в першу чергу забезпечувати права і свободи громадянина та ні в якому разі не обмежувати чи спотворювати їх.

Більш реалістичним з нашого погляду виглядає майбутнє функціонування системи правосуддя із залученням **окремих** можливостей машин. Очевидно, що ширше застосування машин звужить сферу докладання зусиль людини. Комп’ютери дійсно мають перевагу в масштабі й швидкості обробки інформації, добре її класифікують. Проте, мінімізуючи ризик людської помилки, комп’ютерний алгоритм, на жаль, не виключає можливості некоректної роботи машини.

Використана література:

1. Іваницький С. О. Майбутнє адвокатури. Право України. 2018. № 12. С. 260–273.
2. Мильцева В. С. Електронне судочинство – гарантія ефективності судового процесу. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 2. Том 1. 2018. С. 139–141.
3. Сердюк Л. Р. Теоретико-прикладні проблеми впровадження електронного судочинства в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 39 (2). С. 115–118.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Москвич Л. М.

Ломонова К. А.,
студентка 1 курсу магістратури
факультету цивільної
та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МИРОВОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

У цьому році Україна святкує тридцятиліття незалежності. У зовнішньополітичному плані Україна визнається як суверенна держава, визнана світовою спільнотою. Проте у внутрішньополітичних аспектах діяльності, зокрема стосовно організації і діяльності судових та правоохоронних органів в Україні є певні напрями, які потребують удосконалення. Як наголошують науковці і практики, безсистемність та хаотичність реформ не змогли в повній мірі виправити такий стан речей. Чи не найбільш проблемною і Україні є правова сфера, адже її основна складова – система судоустрою залишилася не до кінця реформованою. Проведені реформи хоча і націлені на удосконалення роботи судових органів, однак деякі проблеми залишились не вирішеними, зокрема: 1) низький рівень довіри до судової влади, 2) перевантаженість судів та 3) недостатню прозорість їх діяльності. Для подолання вищевказаних проблем доцільно було б запровадити мирову юстицію.

Мирова юстиція як правове явище має давню історію. Інститут мирових суддів виникнув у Великобританії (XII ст.), а згодом поширився і в інших країнах. На теренах України мирова юстиція була запровадження Судовою реформою 1864 р. [1] та проіснувала до Жовтневого перевороту 1917 р. Після проголошення незалежності України питання відновлення мирової юстиції обговорювалось у наукових колах, однак на практиці воно не реалізувалось.

Мирова юстиція – це особливий порядок вирішення малозначних правових спорів особливими суб'єктами – мировими судьями.

Український вчений В. Кампо, беручи за критерій особливий правовий статус і пов'язаний з ним порядок формування та припинення повноважень мирових суддів виділив дві системи: одна заснована на традиціях здійснення правосуддя непрофесійними судьями (західноєвропейські країни), а інша – на традиції виконання функцій мирових суддів професійними юристами (російська модель). При цьому у всіх моделях мирові суди є елементами системи судоустрою. [2]

Слід відмітити, що формування корпусу мирових суддів є складним питанням, адже у науковій літературі існує величезне різноманіття думок щодо способів та моделей їх формування. Зокрема, А. С. Цибуляк-Кустевич виділяє наступні способи формування кадрової складової мирової юстиції: 1) виборний; 2) призначуваний; 3) комбінований [3].

Проаналізувавши багатий міжнародний досвід стосовно існування мирової юстиції, можна зробити висновок, що в Україні можна створити ідеальну модель мирової юстиції. Питання територіальної організації мирової юстиції має встановлюватись сільською, селищною, міською, районною в місті радою. Кількість та межі встановлюються з урахуванням реальних потреб та можливостей територіальної громади. Посади в мирових судах, на мою думку, мають займати непрофесійні судді, йдучи за прикладом західноєвропейських країн, та варто обирати суддів до цих судів за виборною системою. Кандидати на посади мирових суддів повинні відповідати певним вимогам (цензам), без яких не можна буде сформувати підготовлений кадровий корпус. Кандидати на посаду мирового судді повинні бути з числа шанованих членів територіальної громади, які, наприклад, досягли 30 років, мають середню або вищу освіту, досвід роботи з людьми, знайомі з юридичною практикою, користуються авторитетом у громадян та подають приклад участі в місцевому самоврядуванні. Головним

завданням мирових суддів має бути примирення сторін тільки у цивільно-правових спорах та здійсненні цивільного судочинства щодо певних категорій справ, як це відбувається в Італії. [2] Також варто вказати, які категорії правових спорів можуть розглядати мирові судді. До основних спорів, які доцільно передати на розгляд мировим судам, слід віднести: 1) невиконання майнових та пов'язаних з ними немайнових зобов'язань громадян; 2) невивплата заробітної плати за трудовою угодою; 3) дискримінація представників релігійних громад; 4) порушення рівноправності жінок, молоді та людей похилого віку; 5) порушення меж земельних ділянок громадян; 6) невиконання рішень мирових суддів; 7) з інших питань, що потребують застосування процедури примирення сторін спору. Мирові судді повинні розглядати звернення громадян одноособово, у відкритому порядку, в спрощеній формі та в результаті видавати рішення, яке задовольнить інтереси всіх сторін. Щодо перегляду рішень мирових суддів, то такі рішення мають оскаржуватись лише в апеляційному порядку, що буде відповідати п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України. Роль апеляційної інстанції для мирової юстиції мають виконувати апеляційні загальні суди, що буде відповідати принципу одна ланка – одна інстанція.

Отже, запровадження мирової юстиції позитивно вплине на систему судоустрою України. Цей правовий інститут подолає частину проблем вітчизняної судової системи. Перш за все, буде зменшено навантаження на місцеві загальні суди в результаті чого пришвидшиться розгляд судових справ. По-друге, збільшиться довіра громадян до судової гілки влади, через забезпечення належного доступу громадян до правосуддя.

Використана література:

1. Судоустрій України : підручник / за ред. М. А. Погорецького, О. Г. Яновської. К. : Юрінком Інтер, 2015. 344 с.
2. Кампо В. М. Мирові судді та громадські мирові судді в Україні: проблеми та перспективи впровадження. К.: [Інт громадян. сусп-ва: ТОВ «ІКЦ Леста»], 2007. 40 с.
3. Цибуляк-Кустевич А. С. Мирова юстиція: дис. канд. юрид. наук: 12.00.10. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 275 с.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ЯК ГАРАНТІЯ СУСПІЛЬСТВА

Право на звернення до суду для судового захисту прав і охоронюваних законом інтересів є елементом одного з основних прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основних свобод, – права на справедливий суд [1].

Це право гарантоване кожному. У сучасному світі рівень правового захисту прав і свобод людини і громадянина є ключовим показником демократії в суспільстві і державі. У демократичній державі, де править верховенство закону, кожне право людини, закріплене належним чином, гарантується повнотою влади.

Забезпечення права на доступ до правосуддя в загальній концепції прав людини довгий час асоціювалося зі зверненням до суду. Ідея суду полягала в тому, що суд виступає в якості універсального арбітра у відносинах між людьми і державою. Так, Г. Гроцій у своєму трактаті «Про право війни і миру» розцінював забезпечення повної можливості звернення до правосуддя як основний інструмент боротьби з «самоуправством»: «...незважаючи на те, що державні суди встановлені не природою, а людською волею, вони є незрівнянно досконалішими, ніж творіння природи, і більш придатними для спокою людей; тому й звернення до них ні для кого не є таким важливим, як для окремих людей...» [2, с. 149].

Право на доступ до правосуддя закріплено в статтях 6 і 13 ЄКПЛ, які гарантують право на справедливий судовий розгляд та ефективні засоби правового захисту. Ці права також закріплені в міжнародних документах, таких як статті 2 (3) і 14 Міжнародного пакту Організації Об'єднаних Націй про громадянські і політичні права⁶ і статті 8 і 10 Загальної декларації прав людини.

Дослідники в галузі конституційного права звертають увагу на те, що Конституція – це спосіб ефективного обмеження діяльності органів державної влади [3].

Правова держава має мати конституцію, яка регулює владні відносини таким чином, щоб діяльність держави стала підзаконною. Конституція як ядро конституційного права закладає основи конституційного регулювання і, таким чином, впливає на суспільні відносини. Основною метою норм конституційного права є, зокрема, регулювання основних принципів здійснення основних прав і свобод людини і громадянина, організація системи органів державної влади [4, с. 27].

Тобто конституція демократичної країни, крім визначеної судової системи, структури судової влади, організаційного і правового порядку здійснення повноважень здійснювати судову владу, гарантій здійснення судової влади, повинна закласти основи для забезпечення гарантій доступу до правосуддя. Законодавче визначення основних, базових категорій, включаючи поняття «доступ до правосуддя» як гарантії і гарантії реалізації відповідного права, є своєрідним «лакмусовим папірцем», який демонструє, наскільки правовою є держава.

Проблема забезпечення вільного та рівного доступу до правосуддя носить глобальний характер, оскільки існує в багатьох країнах. У цивілізованому світі відсутність суду повинна означати його фактичну відсутність, тому що формальна присутність судової влади в цьому випадку втрачає будь-який сенс. Навряд чи без практичної реалізації таких основоположних принципів, як верховенство конституції і верховенство право, можна говорити про перспективи побудови правової, демократичної держави в Україні.

Крім того, відсутність визначення «доступу до правосуддя» в законах України унеможливує отримання Конституційним Судом України його офіційного тлумачення в разі такої необхідності. Вищевикладене дає підставу зробити висновок, що Конституція України в даний час гарантує право на доступ до правосуддя і подальше законодавче визначення поняття та змісту такого права (оскільки відповідно до пунктів 1, 14 частини 1 статті 92 Конституції України права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, судової влади, судочинства визначаються виключно законами України).

Доступ до правосуддя в певній мірі є ідеалом, до якого прагне держава, що заявляє себе як законне. У зв'язку з цим малоімовірно, що в найближчому майбутньому можна буде очікувати універсальної «формули» або «стандарту» доступу до правосуддя. Адже шлях від нормативного закріплення правового принципу до практичної реалізації, до можливості його ефективної і повсякденної реалізації на рівні

індивідуальних правовідносин «особа – суд як орган державної влади» не може бути коротким.

Подальший пошук нових шляхів вдосконалення методів і механізмів забезпечення права особи на доступ до правосуддя є надзвичайно важливим, тому вимагає подальшого вивчення як на теоретичному рівні, так і на практиці. На наш погляд, результати такого дослідження необхідно враховувати при розробці відповідних законопроектів у цій сфері.

Використана література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи: Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 р. // Офіційний вісник України. – 16.04.1998 р. – № 13 / 23.08.2006. – № 32. – С. 270.
2. Крижова О. В. Структура принципу верховенства права: аналіз кризь призму його правозастосування // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 837. – С. 149–153.
3. Забезпечення доступності правосуддя через призму новацій у порядку регулювання інституту судових витрат у цивільному процесі України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Ст. 7. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.52/part_1/26.pdf
4. Бурий В. О. Право на доступ до правосуддя як одна з передумов забезпечення інших прав і свобод людини / В. О. Бурий // Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки. – 2018. – Т. 1. – С. 25–28. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2018_1_7.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Ковальчук І. С.

Мартинів Н. А.,
студентка 4 групи 4 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЩО Ж ТАКЕ «ЕЛЕКТРОННИЙ СУД»?

Перш за все, потрібно зазначити, що ХХ століття – прорив ери інформаційних технологій, яка характеризується широкими можливостями для окремих осіб вільно передавати/приймати інформацію і мати

миттєвий доступ до знань. Сьогодні світ буде нове інформаційне суспільство, однією з ознак якого є переведення максимальної кількості комунікацій звичайної життєдіяльності людини в електронну, інформаційну форму.

Серед сфер, що вплинули в «течію» цього інформаційного розвитку, є судочинство. Варто зазначити, що розвинуті держави, у яких наявна стабільна економіка та демократія, мають великий досвід застосування електронної системи здійснення правосуддя. Влучним прикладом може слугувати діяльність судів США, де у 1988 році був проведений експеримент та встановлені автоматизовані систем. Суть даних систем полягала в тому, що вони давали користувачам можливість отримувати відомості про судові справи і матеріали судових справ, а також подавати в суд документи в електронній формі. Із зазначеного, ми можемо зробити висновок, що застосовуючи на практиці системи «електронної публікації» і «електронної подачі документів», сьогодні ближче всіх підійшли до універсального «електронного правосуддя».

Що ж таке поняття «електронне правосуддя» чи «електронний суд»?

Згідно з рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи СМ/Рес (2009)¹, державам-учасницям Ради Європи з електронної демократії від 18.02.2009 р., під *електронним правосуддям* розуміється використання інформаційно-комунікаційних технологій у реалізації правосуддя усіма зацікавленими сторонами в юридичній сфері з метою підвищення ефективності та якості державних служб, зокрема, для приватних осіб і підприємств. Воно включає в себе електронне спілкування та обмін даними, а також доступ до інформації судового характеру. Саме це покликане на реалізацію головної мети – підвищення ефективності судової системи та якості правосуддя, оскільки доступ до правосуддя – це один з аспектів доступу до демократичних інститутів і процесів.

Щодо наступного поняття, то електронний суд – це унікальна підсистема, що дає можливість учасникам судового процесу подавати до суду документи в електронному вигляді, а також надсилати таким учасникам процесуальні документи в електронному вигляді паралельно з документами в паперовому вигляді відповідно до процесуального законодавства.

Неможливо не вказати, що думки науковців щодо визначення зазначеного поняття різноманітно різні. Наприклад, одні автори називають

його електронним судочинством, другі – електронним правосуддям, треті – електронною юстицією, четверті – електронним судівництвом. Проте найбільшою популярністю серед авторів є електронний суд, адже вони вважають цей варіант найбільш правильною назвою, що повноцінно відображає його зміст.

Влучним прикладом може слугувати слова практикуючого судді О. В. Бринцева, відповідно до яких: «електронний суд – це самостійна унікальна форма судового процесу, заснованого на новітніх інформаційних технологіях, що забезпечують повний цикл розгляду судової справи в електронному форматі».

На думку професора філософії права та юридичної логіки Н. В. Кушакової-Костицької, електронний суд передбачає автоматизацію та здійснення онлайн таких функцій, як подача позовної заяви, додатків до неї надання відгуків на позови в електронному вигляді, доступ до судових актів, надання «електронних» доказів, розгляд справи онлайн, розсилка учасникам процесу через інтернет або через sms-повідомлення інформації щодо поточної справи, функціонування сайтів судів, на яких можна знайти інформацію з конкретного розгляду.

Також варто зазначити, роз'яснення поняття Н. Н. Федосєєвої та М. А. Чайковської, які зазначають про те, що електронне правосуддя це зовсім не саме по собі об'єднання судів в єдину комп'ютерну мережу, що не є електронним судом і публікація всіх судів в єдину комп'ютерну мережу.

Отже, сумуючи вище зазначене, ми можемо впевнено зробити висновок що електронний суд – це не тільки певна форма використання інформаційно-комунікаційних технологій усіма зацікавленими сторонами судового процесу з метою підвищення його ефективності та якості, але й пряма і повноцінна процедура здійснення та або відправлення правосуддя в електронній формі, починаючи від підготовки справи, її розгляду по суті, судових дебатів і закінчуючи ухваленням вироку й оголошенням рішення в електронній формі.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова А. В.

Нікітенко В. Ю.,
студентка 4 групи 4 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВИХ СУДІВ

Визначальною складовою функціонування ефективного і справедливого судочинства та гарантіями здійснення якісного правосуддя судами та незалежними суддями є належне організаційне забезпечення діяльності судів. Одним із пріоритетних напрямків діяльності Державної судової адміністрації та її територіальних управлінь є матеріально-технічне та інформаційне забезпечення місцевих загальних судів. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» організаційне, документальне, інформаційно-технічне, фінансове, кадрове, матеріально-технічне забезпечення роботи суду, суддів та судового процесу забезпечує апарат суду.[1]

Впродовж всього 2020 року та станом на сьогодні на адресу Вищої ради правосуддя та Ради суддів України продовжують надходити численні звернення від судів щодо серйозних проблем із матеріальним забезпеченням судочинства, з проханням вжити заходів щодо належного фінансування та виділення необхідних коштів. Особливо це стосується поштових відправлень, зупинка яких становить загрозу для здійснення судочинства, оплати інтернет-зв'язку, закупівлі паперу та картриджів тощо. Крім цього наявні чисельні скарги на низький рівень оплати праці працівників апаратів місцевих судів. [3]

У рішенні XVIII чергового з'їзду суддів України «Щодо критичного стану забезпечення судів, зміцнення незалежності суддів та захисту їх професійних інтересів» зазначається, стан фінансового та матеріально-технічного забезпечення місцевих та апеляційних судів у період 2020 року, на початку 2021 року становить загрозу функціонуванню судової влади України як окремої гілки влади, забезпеченню судового контролю за дотриманням прав людини в Україні. Критичне недофінансування видатків на оплату праці суддів, працівників апаратів місцевих і апеляційних судів на здійснення правосуддя свідчить про те, що

держава в особі Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України самоусувається від забезпечення фінансування та створення належних умов для функціонування судів і діяльності суддів як окремої незалежної гілки влади, забезпечення права на справедливий суд.[2]

З'їзд суддів наполягає на зверненні до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України щодо усунення порушення статті 130 Конституції України, згідно якої держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів, та вказати на необхідність ухвалення невідкладних змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» шляхом збільшення видатків загального фонду за бюджетною програмою «Забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя» щонайменше на 5,6 млрд грн, у тому числі 2,6 млрд грн фонд оплати праці суддів та працівників апарату судів та 1,03 млрд грн видатки розвитку, який включає капітальний ремонт, і реконструкцію будівництва 27 об'єктів із ступенем готовності понад 60%.

Шляхом вирішення даного питання можливим є звернутись до суб'єктів законодавчої ініціативи із пропозицією ініціювати зміни до законодавства про судоустрій і статус суддів, якими визначити єдиний підхід нарахування захищених складових заробітної плати працівників апаратів судів та закріпити розмір посадового окладу працівника апарату суду, що не може бути меншим ніж 30 відсотків посадового окладу судді відповідного суду.

Доцільним вважаю вимогу з'їзд – звернення до Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень статті 130 Конституції України, відповідно до якої у Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів з урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя у поєднанні з положеннями частини другої статті 6, частин першої і другої статті 8, статті 19, частини першої статті 126 Основного Закону України, наголосивши, що пропозиції Вищої ради правосуддя є обов'язковими для урахування органами державної влади та їх посадовими особами під час визначення обсягів відповідних видатків державного бюджету.[2]

Враховуючи все вищезазначене вбачаю, що дане проблемне питання є загальнодержавним та потребує вирішення найближчим часом, оскільки з таким рівнем матеріального забезпечення судова влада

швидкими темпами втрачає велику кількість працівників, які залишають свої робочі місця у пошуках гідної заробітної плати. Відтак, члени Ради суддів звернули увагу державних органів влади, законодавців та громадськості на критичну ситуацію, що склалася з фінансуванням діяльності органів судової влади. Одноголосно підтримали рішення щодо фінансового забезпечення судів першої та апеляційної інстанції, у якому зазначили, що такий обсяг фінансових ресурсів для судової гілки влади є відмовою держави фінансово забезпечити судову гілку влади на тому рівні, який би гарантував її незалежність, про яку йдеться у Конституції України, міжнародних актах та рішеннях Європейського суду з прав людини.

Використана література:

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» в редакції від 10.12.2020 року.

2. Рішення XVIII чергового з'їзду суддів України від 11 березня 2021 року.

3. Прес-конференція засідання Ради суддів України «Богдан Моніч: «Фінансове питання для судової влади впродовж року залишається надзвичайно критичним»» від 30.10.2020. Електронний доступ: <http://tsu.gov.ua/ua/news/bogdan-monic-finansove-pitanna-dla-sudovoi-vladi-vprodovz-roku-zalisaetsa-nadzvicajno-kriticnim>

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова А. В.

Новак С. О.,
студентка 1 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ

З початку існування України як незалежної держави відбулася значна кількість реформ щодо судової гілки влади, тому зараз існує ціла низка органів для забезпечення діяльності судів. Кожна реформа

вдосконалювала тогочасну систему забезпечення функціонування судової влади.

Сьогодні, участь в забезпеченні належного функціонування судів беруть органи державної влади: Вища кваліфікаційна комісія судів України, Вища рада правосуддя, Державна судова адміністрація України та її Територіальні управління, Національна школа суддів України, а також Рада суддів України.

До 2002 року коштами на забезпечення діяльності судів займалося Міністерство юстиції, але в ході реформ того року було створено Державну судову адміністрацію України (далі – ДСАУ). Основне завдання ДСАУ, що закріплено у ст. 152 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» – розробка бюджетних запитів та планів річних витрат [2]. Вважаємо за потрібне зазначити, що ДСАУ розпоряджається коштами лише судів першої та другої інстанцій, а Вищі спеціалізовані суди, Верховний Суд України та Конституційний Суд є головними розпорядниками власних коштів.

Також ДСА України займається забезпеченням функціонування Єдиного державного реєстру судових рішень, а з 2018 році ДСАУ за підтримки USAID запроваджує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (далі – ЄСІТС).

Щодо фінансування судової влади, можна зазначити, що протягом трьох останніх років загальна сума була зменшена. У зв'язку зі зменшення загального фонду у 2021 році виявилось, що немає коштів на технічне забезпечення, проведення капітальних ремонтів будівель суду. Якщо розглядати спеціальний фонд, який формується на основі судового збору, то теж не передбачили витрати на видатки розвитку. З цього можна зазначити, що для оптимізації роботи судів, а саме введення ЄСІТС неможливе.

ДСАУ розробляє проект окладів працівників апарату суду, що подається на затвердження Кабінету Міністрів України (далі – КМУ). Як зазначає Н. С. Мамченко, у зв'язку з проблемами фінансування значно змінилася заробітна платня працівників апарату суду: у 2018 році середня платня становила 18,5 тис. грн., у 2019 році – 18,4 тис. грн., у 2020 році – 13 тис. грн., а вже у 2021 році КМУ планує виплачувати 8300 грн [3]. Аналізуючи заробітну платню апарату суду, можна зазначити, що за три роки середня платня працівника суду знизилася майже на 10 тис. грн.

Внаслідок реорганізації Вищої ради юстиції у 2017 році було створено Вищу раду правосуддя (далі – ВРП) – нині найвищий орган у судівській системі. Згідно ст. 131 Конституції України до основних повноважень ВРП входить внесення подання про призначення судді на посаду, проводить заходи для забезпечення незалежності суддів, а також розглядає скарги про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності [1].

2010 рік ознаменувався черговою судовою реформою, в результаті чого була створена Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі – ВККСУ). До повноваження ВККСУ, що закріплені ст. 93 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів», входить добір на посаду судді, проводить кваліфікаційне оцінювання, а також здійснює відповідну перевірку кандидатів на посаду суддів [2]. Сьогодні ВККСУ не функціонує – мінусний склад комісії було розпущено і новий не було створено. Через вищезазначені проблеми, нині існує нестача суддів у судах, що призводить до великої завантаження інших суддів.

Через відсутність комісії неможливо провести кваліфікаційне оцінювання кандидатів на посаду судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Вважаємо за потрібне зазначити, що Вищий суд з питань інтелектуальної власності не функціонує не тільки через те, що не можливо провести кваліфікаційне оцінювання кандидатів на посаду судді, а й конкурс на посаду працівників апарату суду, через карантинні обмеження у зв'язку з пандемією SARS-CoV-19.

У тому ж році при ВККСУ було створено Національну школу суддів України (далі – НШСУ). До основних завдань НШСУ входить підготовка кандидатів на посаду судді, проведення навчань з підвищення кваліфікації суддів; підготовка висококваліфікованих кадрів апарату судів, а також періодичні навчання з підвищення їх кваліфікації, що закріплено у ст. 105 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» [2].

У результаті поліцейської реформи 2014 року, а вже у 2015 році було створено державний орган у системі правосуддя Службу судової охорони (далі – ССО). ССО було створено задля забезпечення охорони та підтримки громадського порядку у будівлях суду. До основних повноважень судової охорони, що закріплені у ст. 162 ЗУ «Про судоустрій та статус судді», входить забезпечення підтримки громадського порядку під час розгляду справ у суді, забезпечення недоторканості приміщень судів та майна, а також здійснює заходи для збереження особистої безпеки суддів [2].

Нині діє вищий орган суддівського самоврядування, що має назву Рада суддів України. До повноважень Ради суддів України входить забезпечення незалежності судів та суддів, правовий та соціальний захисту суддів та їхніх сімей, що закріплено у п. 8 ст. 133 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» [2].

Отже, сучасне функціонування судової влади в Україні здійснюється за підтримки багатьох державних органів та при належній фінансовій підтримці. Проте сучасна система має багато недоліків, які можна усунути за допомогою проведення низки заходів щодо вдосконалення роботи та збільшення річного бюджету забезпечення судової гілки влади.

Використана література:

1. Конституція України: Закон № 254к/96-ВР. 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>
2. Про судоустрій та статус суддів України: Закон України № 1402-VIII. 02.06.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Мамченко Н. С. Рахункова палата і аудиторська служба перевіряють Державну судову адміністрацію / Мамченко Н. С. // Судово-юридична газета. – 2021. – № 3, січень.

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Нестерчук Л. П.

Новак Ю. І.,
студентка 1 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ СУДІВ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУДОУСТРОЮ

Діяльність та функціонування судів України, як і будь-яких органів державної влади, потребує перегляду та вдосконалюватися. Це безпосередньо пов'язано з постійними змінами суспільних відносин як усередині держави, так і на міжнародному рівні. Такі процеси вимагають

періодичного оновлення законодавства, усунення прогалин у ньому. Як результат, вносяться зміни й у діяльність судів, які повинні здійснювати правосуддя виключно на засадах законності. Таким чином, діяльність судів потребує постійного покращення, у тому числі шляхом запровадження в їх роботі передового досвіду інших держав.

Перш ніж переходити до аналізу зарубіжного досвіду, який може бути використаний для вдосконалення судової системи України, доцільно дослідити особливості функціонування судів в інших державах. Сьогодні у світі існують дві основні моделі судових систем: англосаксонська та романо-германська. Перша – характеризується наявністю судів з розгляду загальних категорій справ та спеціалізованих судів, які вирішують лише окремі категорії справ. Прикладом такої моделі є судова система Великобританії, США, Мексики.

Романо-германська модель судової системи характеризується наявністю поряд із системою судів загальної юрисдикції існуванням спеціалізованих судів, які очолюються відповідними вищими спеціалізованими судами. Має інстанційну побудову. Таку модель судової системи має Україна.

Вивчаючи судові системи зарубіжних країн слід зупинитися на таких державах, як Франція, Німеччина, Сполучені Штати Америки.

Судова система Франції складається з трьох рівнів судів: суд першої інстанції, апеляційний суд і касаційний суд. Існують спеціалізовані суди, які входять у трирівневу систему. До складу судів першої інстанції входять трибунали малої інстанції та трибунали великої інстанції [1, с. 131].

Другою інстанцією у французькій судовій системі є апеляційні суди. Вони переглядають рішення, прийняті судами (трибуналами) першої інстанції. На вершині судової системи Франції стоїть касаційний суд [1, с. 152].

Судова система Франції є досить подібною до української. Головна відмінність полягає в тому, що у Франції господарський суд не виділяють в окрему структуру, як це зроблено у нас. У названій державі всі господарські справи розглядаються або в порядку цивільного судочинства, або спеціалізованими судами. Ця позиція є досить вдалою, оскільки цивільні та господарські правовідносини є спорідненими. Таким чином, спираючись на досвід Франції, варто вирішити питання щодо об'єднання в Україні судів господарської та цивільної юрисдикції.

Безсумнівно, неабияку актуальність для України має і американський досвід функціонування судової системи і використання різноманітних підходів та методів щодо формування суддівського корпусу. Зокрема, особливістю судової системи в США є паралельне функціонування федеральної судової системи, судових систем 50-ти американських штатів і судових систем автономій, які мають статус «держав, що вільно приєдналися» [2, с. 17].

Федеральна система є найвідомішим прикладом висування кандидатур на посади виконавчою владою та затвердження її законодавчою. Аналізуючи черговість висування та призначення федеральних суддів в США, К. Ф. Гуценко зазначив, що кандидат на посаду судді повинен бути видатним юристом і лідером у тій місцевості, де він висувається, а його особиста і професійна репутація має бути бездоганною [3, с. 389]. Отож, досвідом для українського судоустрою є те, що в ході перевірки кандидата на посаду судді в США, прискіпливо і всебічно вивчаються професійні та особисті сторони особи, що стосуються майбутньої її спеціалізації.

Що стосовно Федеральної Республіки Німеччина, то слід підкреслити: вона також належить саме до тих країн, досвід судоустрою яких запозичується іншими державами. У наш час судова система Німеччини визначається як центральна ланка єдиної системи спільного функціонування як судів, так і пов'язаних із ними інших державних органів, які здійснюють попередню діяльність і приймають остаточні рішення, необхідні для реалізації закону. Таке формулювання свідчить про те, що суди не лише утворюють власну судову систему, але й разом з іншими взаємозалежними органами – єдину правоохоронну систему. В українській правовій доктрині така позиція нині не вітається, у німецькій юридичній літературі це домінуючий підхід [1, с. 170].

Отже, судова система кожної держави має свої особливості, які зумовлені історичним досвідом, адміністративно-територіальним поділом тощо. На нашу думку, деякі аспекти побудови судових систем і роботи суддів країн Європи, а також досвід проведення судових реформ доцільно було використати для імплементації у вітчизняне законодавство.

Зробивши аналіз організаційно-правових засад діяльності судів іноземних держав, можна зробити висновок, що сьогодні Україна стоїть на шляху приведення національного законодавства у сфері організації та здійснення судочинства у відповідність до міжнародних стандартів.

Особливе значення в даному напрямку мало прийняття у 2010 році Закону України «Про судоустрій і статус суддів», який закріпив основні положення міжнародних нормативно-правових актів, що визначають основоположні засади діяльності судів.

Проте існує ще багато питань в діяльності судів, які залишаються нерозв'язаними, зокрема критично низький рівень довіри громадян до суду; залежність судів і суддів; надзвичайно висока завантаженість судів; необов'язковість виконання судових рішень, що набуло системного характеру; хронічне недофінансування судової влади тощо. Тому, всі ці прогалини потребують вирішення та проведення змін у тому числі шляхом запровадження в українському судоустрою досвіду іноземних держав.

Використана література:

1. Молдован В. В. Судоустрій. Україна, Велика Британія, США, ФРН, Франція [текст]: Навч. посіб./ В. В. Молдован: Центр учбової літератури, 2017.
2. Правовые системы стран мира. Энциклопедический справочник/ Отв. ред. А. Я. Сухарев. – 3-е изд., изм. и доп. М.: НОРМА-ИНФРА, 2003. 723 с.
3. Гуценко К. Ф. Правоохранительные органы: учебник для юридических вузов и факультетов / Гуценко К. Ф., Ковалев М. А.: Москва: Зерцало-М, 2010. 496 с.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П. судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія».

Окара А. О.,
студентка 1 групи 4 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ: МІЖНАРОДНІ НАПРЯМИ

Основою справжньої демократії та дотримання її на належному рівні є дотримання прав та свобод людини та громадянина, а в разі їх порушення – наявність ефективного механізму їх захисту. Тому в будь

якій країні дотримання верховенства права в сфері правосуддя є досить важливим явищем, оскільки кожному громадянину гарантується право на захист його порушених прав в першу чергу незалежним та неупередженим судом. Загальновідомим є те, що в країнах Європейського Союзу, до якого також спрямований і вектор України, дотримання та забезпечення прав та свобод людини стоїть на першому місці, тому приведення законодавства України в цій сфері до європейських норм та стандартів є чи не найголовнішим завданням цього часу.

В статті 6 Конституції України зазначений поділ влади на три гілки: законодавчу, виконавчу та судову, який є одним з важливих проявів принципу незалежності судової влади, однак достатньо часто в ЗМІ можна почути про вплив органів законодавчої чи виконавчої влади на хід вирішення тієї чи іншої судової справи; або ж вплив інших державних та громадських сил на суддів, з метою отримання якомога вигіднішого для себе рішення. Звичайно, це є неприпустимим в демократичній державі, а також призводить до повного руйнування принципу незалежності судів. Те ж саме можна зустріти і проаналізувавши статистику моніторингу стану незалежності судової влади.

Відповідно до статті 126 Конституції України: «Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється». Однак, аналізуючи дійсну ситуацію, слід сказати, що відповідно до «Оцінки стану незалежності суддів в Україні» 69,3% суддів відповіли, що вони відчувають вплив на позицію суду під час здійснення правосуддя. Зазвичай, такі випадки прослідковуються коли мова йде про вирішення судами справ, що набули резонансного становища, і вплив у своїй переважній більшості надходить зі сторони громадськості, представників ЗМІ, а також учасниками розгляду судової справи, що займають окремі процесуальні становища. Тому такий рівень незалежності судової влади в Україні є приводом для звернення до досвіду країн Європейського Союзу, з метою перейняття їх надбань, задля врегулювання цього питання у відповідності до міжнародних стандартів.

На міжнародному рівні, серед актів, що забезпечують гарантії судової незалежності, слід виокремити наступні: Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Основні принципи незалежності судових органів, Європейська Хартія «Про статус суддів», Процедури ефективного здійснення основних принципів незалежності судових органами, Бангалоські принципи поведінки суддів, практика Європейського суду з прав людини та ін.

Кожен з цих нормативно-правових актів закріплює ряд умов щодо здійснення правосуддя, і зокрема, встановлюють ряд вимог щодо забезпечення принципу незалежності судової влади, серед яких можна виокремити наступні:

1) встановлення обов'язку законодавчої та виконавчої влади щодо забезпечення незалежності суддів та унеможливлення впливу та обмеження останніх;

2) не завдаючи шкоди своїй діяльності покладення на суди умови щодо існування конструктивних відносин між ними та органами виконавчої та законодавчої влади;

3) коментарі, які надходять від цих гілок стосовно судових рішень, повинні мати мінімальний рівень або повністю відсутній рівень критики, що дасть можливість підірвати рівень довіри до судової влади в подальшому;

4) під час здійснення підвищення суддів по службі, або ж здійснення їх професійного добору, органи на який покладені обов'язки щодо здійснення цих функцій повинні бути незалежними, та уникати будь якого впливу зі сторони законодавчих та виконавчих органів влади;

5) існування на належному рівні матеріального забезпечення судів та оплати праці суддів, що виключатиме можливе існування впливу на рішення суддів та корупційних елементів у їх діяльності та ін.

Цей короткий аналіз міжнародних нормативно-правових актів, що забезпечують гарантування діяльності судової влади дає можливість побачити основні напрями, забезпечення яких в країнах Європейського Союзу дає можливість дотримати принцип незалежності судової влади, що є одним з провідних чинників забезпечення прав і свобод громадян, дотримати на належному рівні правопорядку в державах та забезпечити високоефективний захист порушених прав та свобод. Тому перейняття таких напрямів діяльності судової влади на міжнародному та європейському рівнях є необхідним та неабияк актуальним на даний час.

Використана література:

1. Кічмаренко С. М. Міжнародний і зарубіжний досвід забезпечення незалежності судової влади. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2017. Вип. 1. С. 46–56 [Електронний ресурс]. http://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2017/7.pdf

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР- [Електронний ресурс]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> ;

3. Моніторинг стану незалежності суддів в Україні – /За ред. А. Г. Алексеева/ Центр суддівських студій. – К.: Адеф, 2014. – 88 с. [Електронний ресурс]. http://www.judges.org.ua/article/monitiring_2014.pdf

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова А. В.

Паршина К. А.,
студентка 2 групи 1 курсу
соціально-правового факультета
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ОСОБЕННОСТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВЕРХОВНЫМ СУДОМ ЕДИНСТВА СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ

Единство судебной практики – один из основных принципов судопроизводства. В больших демократических государствах предпочтение отдается мерам по их укреплению и поддержанию такого единства.

Благодаря судебной практике, конституционный принцип равенства всех граждан перед законом и судом может быть реализованный, а решения аналогичных дел различными способами может привести к нарушению законных ожиданий людей, которые нуждаются в правовой защите.

Судебная практика – это набор правил и положений, установленных судебной властью и строго определенных судебной властью. Выделяют три типа использования судебной практики:

- в результате заполнения правового пробела;
- определение общих правил;
- краткого изложения концепций и общих терминов (например, толкование закона), сроков законодательства[1].

Проще говоря, судебная практика – это деятельность, которая распространяется на все звенья судебной системы.

Всем известно, что в системе судоустройства высшим судебным органом является Верховный Суд, который обеспечивает единство судебной практики в том порядке, и тем способом, который определен процессуальным законом.

Как отметила Председатель Верховного Суда Валентина Данишевская: «Верховный Суд является ответственным как за обеспечение единства судебной практики, так за и преодоления связанных с этим проблем. Способом достижения единства является новая структура Верховного Суда, которая позволяет направлять практику в едином направлении – как внутри ВС между юрисдикциями, так и практику нижестоящих судов» [2].

В выступлении Председатель Верховного Суда, отметила, что в течение первого года работы Большая Палата ВСУ наработала подходы к решению вызовов, которые предстали перед ВС, в частности, путем унификации критериев отнесения дела к юрисдикции того или иного суда. Такими вызовами, по словам судьи, стали дестабилизация судебной практики, правовая неопределенность и угроза нарушения основополагающего права на доступ к суду за юридические конфликты.

«Доказал свою эффективность и институт образцовой дела. Решение даже в одной такой деле влияет на значительное количество типовых дел и способствует быстрому и окончательному решению определенно-го правового конфликта, носит общий характер»- отметила Валентина Данишевская[2].

Денис Бугай, Президент АПУ, адвокат, определил: «Независимость суда важнее профессионализма. Ошибку судьи можно исправить в апелляции или кассации. Худшее, что может быть – профессиональный и одновременно зависимый суд. В таком суде никогда не найти справедливости» [3].

Во время своего выступления он обратил свое внимание на достижения последних лет, среди которых:

- ограничилось прямое политическое влияние на работу судей. Парламент и президент не могут принимать решение о назначении и состава судов;
- ВРП стал авторитетным органом судебной власти;
- вознаграждение судей значительно возросло.
- прозрачный конкурсный процесс отбора и перевода судей[4].

Использованная литература:

1. Єдність судової практики – головна запорука довіри суспільства до судової влади. URL:https://jurliga.ligazakon.net/ru/analytics/152874_dnst-sudovo-praktiki--golovna-zaporuka-dovri-susplstva-do-sudovo-vladi

2. Єдність судової практики = єдність практиків. URL:<https://yur-gazeta.com/golovna/ednist-sudovoyi-praktiki--ednist-praktikiv.html>

3. Єдність судової практики: погляд Європейського суду з прав людини та Верховного суду. URL:<https://uba.ua/ukr/news/6566/>

4. Співвідношення необхідності забезпечення єдності судової практики та відступу від правових позицій Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). URL:<https://sud.ua/ru/news/blog/177404-spivvidnoshennya-neobkhdnosti-zabezpechennya-yednosti-sudovoyi-praktiki-ta-vidstupu-vid-pravovikh-pozitsiy-verkhovnogo-sudu-na-prikladi-virishennya-publichno-pravovikh-sporiv>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури, доцент Національного університету «Одеська юридична академія» Храпенко О. О.

Сичик В. В.,
студент 1 групи 3 курсу
Інституту прокуратури
та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ США: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

В нашій державі сьогодні проходять трансформаційні зміни, які тягнуть за собою демократичні перетворення. Питання удосконалення судустрою в системі цих змін стоїть особливо гостро. Загальновідомим є факт, що правова система СРСР залишилась нам у спадщину, разом зі своїми методами, завданнями та структурою. Починаючи від проголошення незалежності України здійснено важливі зрушення задля відходу від негативних проявів цієї системи. Проте, варто зазначити, що цей процес триває і досі, а проблема реформування судової системи України – одна із пріоритетних для дослідження в контексті подальшого удосконалення.

Зважаючи на міжнародну інтеграцію та глобалізацію в сучасному світі вважаємо за необхідне проаналізувати окремі аспекти діяльності судової системи США та виробити на їх основі напрями розвитку національної судової системи.

Загальновідомо, що американські суди не становлять єдиної судової структури. Існує декілька незалежних одна від одної систем і головною особливістю є те, що паралельно існує федеральна система судів і самостійні судові системи 50 штатів, округу Колумбія, а також окружні суди на трьох територіях на Віргінських островах, Гуам і Північних Маріанських островах. Кожен з п'ятдесяти штатів має свою конституцію. У ній закріплена судова система штату: 1) суди загальної юрисдикції; 2) апеляційні суди; 3) верховний суд штату; 4) суди обмеженої юрисдикції; 5) суди спеціальної юрисдикції.

Л. П. Нестерчук та О. В. Біденко досліджуючи правову систему США в контексті трансформаційних процесів підкреслюють що науковці, правознавці інших країн вважають, що американська правова система та процесуальне право, що входить до неї, знаходяться в стані глибокої кризи й повного занепаду і переживають зараз далеко не найкращі часи. Учені вказують, що американські засоби масової інформації відзначають, що незалежна й енергійна владна діяльність судів США зайшла сьогодні так далеко, що прості американці у всіх сферах життя сьогодні не відчувають себе вільними, побоюючись судових рішень, які можуть бути прийняті не на їхню користь. Самі ж дослідники приходять до висновку, що федеральну систему судоустрою США можна визначати як ефективну, що забезпечує усебічний розгляд справ та ефективне їх вирішення [1, с. 139, 150].

М. І. Пипяк досліджуючи зарубіжний досвід діяльності адміністративних судів, вказує, що до недоліків адміністративного процесу у США можна віднести тривалий строк розгляду органами адміністративної юстиції спору, а також високі фінансові витрати на проведення процесу [2, с. 45].

В нашій державі сьогодні до судів надходить дійсно велика кількість справ, і це очевидно призводить до значного зростання навантаження на суддів. В будь-якому випадку внаслідок судової реформи, яка провадиться, відбудеться збільшення кількості звернень громадян до суду. На нашу думку, це можливо як під час не результативної, так і під час позитивної реалізації цієї реформи, оскільки успіх реформи здатний сприяти підвищенню довіри суспільства до суду та пропорційно до цього збільшенню кількості звернень громадян. Для недопущення відповідних сценаріїв необхідно від самого початку закласти в стратегію реформування модель оптимізації роботи суддів, зважаючи на їх навантаження.

Розв'язання цього питання полягає в наступному. Україна, як і весь світ, сьогодні стрімко рухається вперед у напрямі побудови нового інформаційного суспільства. Суспільства, яке вимушено вимагає переведення максимальної кількості комунікацій звичайної життєдіяльності людини в електронну, інформаційну форму. Однією з таких сфер є судочинство.

В такій ситуації можна використати досвід федеральних судів США, де ще у 1988 році в якості експерименту були встановлені автоматизовані системи, що давали користувачам можливість отримувати відомості про судові справи і матеріали судових справ, а також подавати в суд документи в електронній формі.

Досвід США також показав, що для розвитку високоефективних судів необхідна багатовимірна інфраструктура, що включає ефективне керівництво/лідерство та практичні виміри ефективності та забезпечує керівників судів інструментарієм для оцінювання та управління культурою суду [3, с. 74]. У 2005 році в США було запроваджено новий підхід до вимірювання якості роботи суду та управління якістю під назвою Courttools США. Модель була побудована на обмеженій кількості вимірів (10 вимірів). Суди могли самостійно обирати, які виміри вони хочуть застосовувати в себе. Більше того, Courttools розроблялися з тієї точки зору, що виміри мають підтримувати повсякденну роботу судів. Інструменти не мали на меті лише збір статистики/інформації, а були спрямовані на надання підтримки судам у покращенні якості їх роботи. США є прикладом кращого досвіду впровадження політики забезпечення якості роботи суду, який необхідно обов'язково впроваджувати в судову систему України.

Таким чином, на новому етапі судової реформи, крім іншого, необхідно використовувати сучасні тенденції щодо електронного судочинства та міжнародних стандартів судового адміністрування, в тому числі базуючись на досвіді США.

Використана література:

1. Нестерчук Л. П., Біденко О. В.. Система федеральних судів США та ефективність здійснення правосуддя. Актуальні проблеми політики. Одеса. Фенікс, 2018. Вип. 62. С. 131–151.
2. Пипяк М. І. Адміністративний суд в системі державних органів України: дис: ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2016. 191 с.
3. Міжнародні засади судової досконалості. URL: <http://surl.li/pкое> (дата звернення: 26.03.2021)

Толкач С. А.,
студентка 1 курсу магістратури
судово-адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ КОМІСІЇ З ОЦІНКИ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ЕТИЧНОСТІ ЧЛЕНІВ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ

З моменту проголошення своєї незалежності Україна на принципах інтеграції почала розбудовувати відносини з Європейським Союзом (далі – ЄС). На жаль, наша держава досі не отримала членство в ЄС, проте вона є його потенційним учасником та всіляко підтримує взаємодію з цим міжнародним об'єднанням. Законом України № 825-IX від 25.08.2020 року був ратифікований Меморандум про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором (далі – Меморандум) з приводу надання нашій країні макрофінансової допомоги від ЄС у розмірі до 1 мільярда 200 мільйонів євро у вигляді кредиту. Одночасно з цим Україна зобов'язалася виконати низку умов, серед яких є створення Комісії з питань етики з міжнародною участю (реформи у сфері верховенства права та боротьби з корупцією) [1]. Важливо, що наявність та якісне функціонування цього органу в правовій системі України є прямим доказом дотримання нашою державою Стратегії розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки. Серед її положень є вказівка щодо необхідності вдосконалення порядку добору членів Вищої ради правосуддя з дієвим залученням міжнародних експертів і Комісії з питань доброчесності та забезпечення додержання відповідними членами високих стандартів професійної етики й доброчесності [2]. Тож вищезазначена комісія перспективно має стати засобом забезпечення прозорої процедури обрання членів Вищої ради правосуддя.

Згідно з Додатком 1 до Меморандуму відповідна комісія в майбутньому матиме повноваження здійснення оцінки доброчесності та етичності членів Вищої ради правосуддя, рекомендації їх усунення з посади, утворення списку відібраних кандидатів тощо [1]. Наразі аналогічні повноваження має Комісія з питань доброчесності та етики (далі – Комісія), яка була утворена (майже за рік до підписання дослі-

джуваної угоди) Законом України № 193-IX від 16.10.2019 року (далі – Закон № 193-IX) [3]. Проте незабаром після початку функціонування цієї нової інституції Конституційний Суд України визнав неконституційною норму про її утворення. Пояснення цього міститься у Рішенні Конституційного Суду України від 11 березня 2020 року № 4-р/2020 у вигляді таких аргументів: «Комісія наділена контрольними повноваженнями, які не мають конституційного підґрунтя. До того ж Комісія взагалі не може мати такі контрольні функції щодо органу, при якому вона існує» [4]. На цьому блокування діяльності новоствореного колегіального органу не припинилось. 15.02.2021 року за ініціативою діючого Президента України Зеленського В. О. у Верховній Раді було зареєстровано невідкладний Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя [5]. Ключовими положеннями, які наразі нас цікавлять, є повне виключення статті 28¹ із Закону «Про Вищу раду правосуддя», тобто припинення існування Комісії. Натомість законопроект передбачає утворення іншого, подібного за повноваженнями Комісії, органу під назвою «Етична рада». Нова інституція перспективно матиме своє місце у Законі України «Про Вищу раду правосуддя» – стаття 9¹. У ній зазначено, що Етична рада діятиме для сприяння встановлення відповідності кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя критеріям професійної етики та добросовісності [5]. Проте у Меморандумі міститься дещо інша вимога до України, а, отже, питання щодо правильності запровадження вищезазначеної ради є спірним.

У своєму консультативному висновку від 24.02.2021 року Вища рада правосуддя піддала критиці повноваження Етичної ради та повністю не підтримала невідкладний законопроект через те, що його положення суперечать нормам Конституції. При цьому Вища рада правосуддя зауважено вважає незаконним та неконституційним навіть умову Меморандуму щодо утворення такого «етичного органу». На її думку законодавство України не містить положення про ймовірність утворення органу, який буде здійснювати перевірку членів конституційного органу державної влади [6]. Проте необхідність утворення досліджуваного органу є нагальною, по-перше, через те, що Україна підписала міжнародну угоду, якою поклала на себе зобов'язання беззаперечно виконати усі умови, та, по-друге, «етичний орган» стане гарантією відповідності суддів таким суттєвим категоріям як етичність та

добросесність, що зі свого боку відіграють важливу роль серед суддівських вимог.

Отже, на сьогодні виникла ситуація, коли Україна, підписавши міжнародну угоду про надання кредиту з ЄС, взяла на себе зобов'язання виконати певні антикорупційні зобов'язання, проте й досі цього не зробила. Хоча представники законодавчої влади намагаються виправити цю ситуацію шляхом прийняття законопроекту, яким буде створено відповідний «етичний орган», проте його положення є досить суперечливими, що свідчить про неякісну реалізацію Україною антикорупційної політики. Це може спровокувати виникнення ряду негативних наслідків: втрата довіри до України зі сторони міжнародних партнерів, погіршення авторитету нашої держави на світовій арені, продовження зростання кількості антикорупційних проявів, існування прогалин в українському законодавстві тощо. Тому пропонуємо законодавцю звернути увагу на необхідність оперативного виконання умов Меморандуму та створення органу, який сприятиме ефективному та прозорому добору членів Вищої ради правосуддя.

Використана література:

1. Меморандум про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-20#Text (дата звернення: 21.03.2021).

2. Стратегії розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки. URL: <https://www.dropbox.com/s/m6ykgxgyb4doh4t/Draft%20Strategy%202021-2023.pdf?dl=0> (дата звернення: 21.03.2021).

3. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування: Закон України від 16.10.2019 р. № 193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-20#Text> (дата звернення: 21.03.2021).

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193-IX, «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-20#n80> (дата звернення: 21.03.2021).

5. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71089 (дата звернення: 21.03.2021).

6. Положення законопроекту щодо порядку обрання (призначення) на посади членів ВРП суперечать Конституції України. URL: <https://hcj.gov.ua/news/polozhennya-zakonoprojektu-shchodo-poryadku-obrannya-pryznachennya-na-posady-chleniv-vrp> (дата звернення: 21.03.2021).

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Нестерчук Л. П.

Тошаківа А. С.,
студентка 1 групи 1 курсу
факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Питання незалежності судової влади було актуальним завжди, впродовж багатьох століть. Це питання піднімаються в роботах Монтеск'є, А. Бернюкова, В. Бігуна, Ю. Лободи, С. Полгребняка і т. д.

Незалежності судової влади проявляється через самостійність та відсутність всякого впливу з втручанням всяких обставин, коли здійснюється правосуддя. Не буде демократичного суспільства без належного й неупередженого правосуддя. Права людини, верховенство права та незалежність правосуддя є одними з головних цінностей нинішньої цивілізації.

Держава гарантує та закріплює в конституції, або основних законах принципи незалежності судової влади. Незалежність суддів не являється самоціллю, разом із підзвітністю гарантує право на справедливий суд.

Із прийняттям Верховною Радою України Закону України в травня 2010 р. №2181-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» і ухва-

ленням 7 липня 2010 р. Закону України №2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» в Україні розпочався черговий етап судової реформи. Основною метою, якого було визначено зміцнення однієї з базових цінностей демократичного суспільства – незалежності суддів. Цей принцип закріплений у ст. 129 Конституції України, чинному законодавстві про судоустрій та в процесуальному законодавстві.

У контексті дослідження заслуговують на увагу рекомендаційні принципи, що визначені в Європейській хартії про статус суддів, прийнятій 10 липня 1998 р. в Страсбурзі. Так, принцип I визначає необхідність існування незалежних судових органів, обов'язок усіх державних та інших установ поважати і дотримуватися такої незалежності судової влади, яка самостійно, без стороннього впливу будь-яких посадових осіб та органів влади, здійснювала б правосуддя. Важливим є принцип 3, у якому зазначено, що судові органи наділені компетенцією щодо всіх питань судового характеру і мають виключне право вирішувати, чи належить установлене законодавчим актом до їх компетенції. Принцип 4 містить заборону на неправомірне або несанкціоноване втручання в процес правосуддя чи перегляд судового рішення будь-яким несудовим органом. У принципі 7 закріплено обов'язок держави надавати відповідні засоби, які дають можливість суду належним чином виконувати судові функції.

Основні гарантії незалежності суддів встановлено ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у якій зазначено, що, здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції та законів України на засадах верховенства права. Незалежність судової влади, її рівність із законодавчою та виконавчою владою є невіддільними ознаками правової держави, в якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод. Незалежність судів встановлена в Україні як конституційний принцип організації та функціонування судів із метою забезпечення права осіб на такий захист.

Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб із метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом.

Більшість українських громадян та правників не вважають суддів незалежними, бо вбачають багато внутрішніх загроз в середині систе-

ми. Однак більшість суддів вважають себе такими й переконані в протилежному, що головні загрози існують за межами судової влади.

Розглядаючи різні аспекти незалежності судової влади, а відтак і суддів, реалізація ідеї відособленості від інших органів держави, гілок влади, громадських об'єднань зумовлює, по-перше, рецепцію принципу поділу влади з усіма впливаючими звідси наслідками. По-друге, закріплення незалежності на конституційному і законодавчому рівнях. По-третє, формування самостійної, автономної самоуправлінської судової системи поза структурами законодавчої та виконавчої влади, інших органів влади й інститутів громадянського суспільства. Зазначене свідчить про те, що в правовому полі України цей принцип очевидний.

Отже підсумовуючи все сказане, судова влада потребує: з одного боку, соціального контролю як з боку представників суспільства за справедливим застосуванням не тільки закону, так і норм моралі, враховуючи місцеві традиції та звичаї, які існують. З іншого боку, забезпечити представників суспільства таких умов, що могли б гарантувати суддям незалежність від незаконного впливу офіційних структур та самостійність. Більш того, для того щоб забезпечення незалежний та однаковий підхід при формуванні суддівського корпусу потрібно у Законі України «Про статус суддів»: визначити принципи кадрової роботи; процедуру підбору суддів та вимоги до кандидатів на цю посаду: соціальний, освітній, професійний статус, особистісні і професійно важливі якості і здібності, процедуру їх встановлення і оцінки; компетенцію органів, що здійснюють підбор кандидатів на посаді суддів, тощо.

Використана література:

1. Бігун В. Здійснення правосуддя в цивільному судочинстві; про право, про осудність і розсуд. Актуальні проблеми держави та права. 2010. С. 117–123.
2. Ханик-Посполітак Р. Доступність правосуддя в цивільному процесі в контексті Закону України «Про судовий збір». Наукові записи НаУКМА. Серія «Юридичні науки». 2012. С. 117–120.
3. Монтеск'є. «Избранные произведения». М. 1980.
4. Шакурн. «Влада і злочинність». К.: Пам'ять століть. 1997.
5. Закон України «Про судоустрій і статус суддів URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

Науковий керівник: асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Владишевська В. В.

Секція 2 ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРОЦЕДУРИ

НАУКОВЦІ ТА ПРАКТИКИ

Hakenberg M.,
prof. em. Dr. iur.
Ehemals Professor an der Hochschule Trier
Fachbereich Wirtschaft

DIE NEUE VERBANDSKLAGEN-RICHTLINIE DER EUROPÄISCHEN UNION

Gliederung:

1. Einleitung
2. Die Richtlinie (EU) 2020/1828
3. Der Anwendungsbereich
4. Qualifizierte Einrichtungen: Die Unterscheidung zwischen innerstaatlichen und grenzüberschreitenden Verbandsklagen
5. Verbandsklagen auf Unterlassungsentscheidungen
6. Verbandsklagen auf Abhilfeentscheidungen
7. Verfahrensvorgaben der Richtlinie
8. Ausblick

1. Einleitung

Jeder hat von den US-amerikanischen Sammelklagen¹ gehört, bei denen viele Kläger mit Hilfe brillanter Anwälte ihre Ansprüche gegen große Konzerne durchsetzen. Die Kläger machen mit diesen «class actions» nicht nur ihre Anwälte reich, sondern können durch Bündelung ihrer Kräfte dort ihre Rechte durchsetzen, wo ein einzelner Kläger chancenlos wäre. Man kann sich das in dem Film *Erin Brockovich* anschauen, der nicht nur wegen Julia Roberts sehenswert ist.

Im Vergleich zu den USA ist der kollektive Rechtsschutz, das heißt die Durchsetzung zivilrechtlicher Ansprüche durch ein Verfahren für vie-

¹ Dazu Kowollik, S. 101 ff.

le Betroffene, in der Europäischen Union wenig entwickelt.¹ Es gibt in den Mitgliedstaaten keine der US-amerikanischen «class action» vergleichbaren Verfahren, was Verbraucherschützer bedauern, Unternehmen begrüßen. Seit 1998 existiert eine *Richtlinie über Unterlassungsklagen zum Schutz der Verbraucherinteressen*,² die nach Umsetzung in den Mitgliedstaaten zu einer gewissen Harmonisierung bei kollektiven Unterlassungsklagen geführt hat. Kollektive Leistungsklagen, die etwa auf Schadensersatz gerichtet sind, gibt es jedoch nicht wirklich, zumindest ist die Bestandsaufnahme ausgesprochen uneinheitlich.

Im Rahmen ihres Programms *New Deal for Consumers*³ hat die Europäische Union sich vorgenommen, dies zu ändern: Die Rechte der Verbraucher ließen sich nur dann wirksam durchsetzen, wenn es dafür ein kollektives Verfahren gäbe. Müsse jeder Verbraucher seine, typischerweise nicht allzu hohen Ansprüche selbst gerichtlich durchsetzen, blieben Verletzungen des Verbraucherschutzrechts durch Unternehmer fast immer ungeahndet. Dies wurde durch den VW-Skandal überaus deutlich. Während in den USA vor dem Hintergrund einer Sammelklage bereits 2016 ein Vergleich mit 500.000 Käufern geschlossen wurde,⁴ ist die juristische Aufarbeitung in Deutschland noch lange nicht beendet. Es verwundert nicht, dass «Dieselgate» die Arbeiten an der neuen Verbandsklagen-Richtlinie der Europäischen Union beschleunigt hat. Nachdem am 11. April 2018 ein Vorschlag veröffentlicht wurde,⁵ ist sie bereits zweieinhalb Jahre später, am 4. Dezember 2020, im Amtsblatt der Europäischen Union veröffentlicht worden.

2. Die Richtlinie (EU) 2020/1828

Die *Richtlinie (EU) 2020/1828 des Europäischen Parlaments und des Rates vom 25. November 2020 über Verbandsklagen zum Schutz der Kollektivinteressen der Verbraucher und zur Aufhebung der Richtlinie 2009/22/EG*⁶ will sicherstellen, dass es in jedem Mitgliedstaat der Europäischen Union mindestens ein Verfahren für Verbandsklagen zum Schutz der Kollektivinteressen der Verbraucher gibt (Art. 1 Abs. 1⁷). Die Richtlinie

¹ Augenhöfer, S. 114 Rz. 4.

² 98/27/EG vom 19. 5. 1998, ABl. EG 1998 L 166, S. 51, die durch die Richtlinie 2009/22/EG vom 23. April 2009, ABl. EU 2009 L 110, S. 30, ersetzt wurde, die wiederum durch die hier besprochene Richtlinie zum 25. Juni 2023 aufgehoben wird.

³ Dazu W. Hakenberg/Kowollick, S. 61 ff.

⁴ Augenhöfer, S. 113 f. Rz. 3.

⁵ COM(2018) 184 final.

⁶ ABl. EU 2020 L 409 S. 1.

⁷ Alle Artikelnennungen ohne Gesetzesangaben beziehen sich auf die hier besprochene Richtlinie (EU) 2020/1828.

enthält nur Mindestvorschriften¹ und gestattet es den Mitgliedstaaten, ein Mehr an kollektivem Verbraucherschutz zu schaffen oder beizubehalten. Da die Richtlinie das Zivilprozessrecht betrifft, in dem die Mitgliedstaaten grundsätzlich autonom sind, lässt sie ihnen bei der Umsetzung erhebliche Freiräume (Erwägungsgrund 12).² Die Richtlinie ist gemäß ihrem Art. 24 bis zum 25. Dezember 2022 umzusetzen; die nationalen Vorschriften sind dann ab dem 25. Juni 2023 anzuwenden. Die Richtlinie 2009/22³ wird zum 25. Juni 2023 aufgehoben, da Unterlassungsklagen nunmehr gemeinsam mit Verbandsklagen auf Abhilfeentscheidung in der neuen Richtlinie geregelt werden.

Die Richtlinie gehört zu denjenigen Richtlinien, die sich ausschließlich mit der Durchsetzung der Rechte der Verbraucher befassen. Hierzu gehören auch die Mediations-Richtlinie⁴ sowie die Richtlinie über alternative Streitbeilegung in Verbraucherangelegenheiten.⁵ Es ist daher richtig, von einem sich immer mehr herausbildenden *europäischen Verbraucherprozessrecht* zu sprechen.

3. Der Anwendungsbereich

Die Richtlinie findet Anwendung auf Verbandsklagen (englisch «representative actions») gegen Verstöße durch Unternehmer gegen europäisches Verbraucherrecht, welche die Kollektivinteressen der Verbraucher beeinträchtigen oder zu beeinträchtigen drohen (Art. 2 Abs. 1). Die zum Verständnis dieser Regelung notwendigen Definitionen enthält Art. 3. Verbraucher (englisch «consumer») ist nach Nr. 1 dieser Vorschrift «jede natürliche Person, die zu Zwecken handelt, die außerhalb ihrer gewerblichen, geschäftlichen, handwerklichen oder beruflichen Tätigkeit liegen». Diese Formulierung entspricht der auch bisher im Unionsrecht üblichen Definition des Verbrauchers, ebenso wie die spiegelbildliche des Unternehmers (englisch «trader») in Art. 3 Nr. 2.

¹ Augenhofer, S. 118 Rz. 31.

² Röthemeyer, S. 50.

³ Siehe Fn. 3.

⁴ Richtlinie 2008/52/EG des Europäischen Parlaments und des Rates vom 21. Mai 2008 über bestimmte Aspekte der Mediation in Zivil- und Handelssachen, ABl. EU 2008 L 136 S. 3.

⁵ Richtlinie 2013/11/EU des Europäischen Parlaments und des Rates vom 21. Mai 2013 über die alternative Beilegung verbraucherrechtlicher Streitigkeiten und zur Änderung der Verordnung (EG) Nr. 2006/2004 und der Richtlinie 2009/22/EG, ABl. EU 2013 L 165 S. 63.

Anhang I der Richtlinie listet diejenigen Gesetze der Europäischen Union auf, deren Verstöße zu einer Verbandsklage¹ berechtigen. Es sind genau 66 Richtlinien und Verordnungen, die zum Teil zum allgemeinen Verbraucherrecht gehören, wie etwa dem Kaufrecht, die aber auch die Bereiche Datenschutz, Finanzdienstleistungen, Reiseverkehr und Tourismus, Energie und Telekommunikation abdecken (Erwägungsgrund 13).² Bei einem Verstoß gegen diese oder die zu ihrer Umsetzung ergangenen nationalen Vorschriften verpflichtet die Richtlinie die Mitgliedstaaten nunmehr, den betroffenen Verbrauchern mindestens ein Verbandsklageverfahren zur kollektiven Durchsetzung ihrer Ansprüche anzubieten. Die materiellen Ansprüche der Verbraucher in den genannten 66 europäischen Gesetzen werden durch die Richtlinie nicht ausgeweitet. Ebenso wenig berührt sie die Vorschriften des Internationalen Privatrechts oder die Zuständigkeitsregelungen der Brüssel Ia-Verordnung (Art. 2 Abs. 2 und 3, Erwägungsgründe 15, 21).

Strukturell trifft die Richtlinie zwei Unterscheidungen, die für das Verständnis und die Einordnung ihrer Vorschriften wichtig sind: Zum einen trennt die Richtlinie zwischen *Verbandsklagen auf Unterlassungsentscheidungen* (englisch «representative actions for injunctive measures») und *Verbandsklagen auf Abhilfeentscheidungen* (englisch «representative actions for redress measures»), zum anderen zwischen *innerstaatlichen Verbandsklagen* (englisch «domestic representative actions») und *grenzüberschreitenden Verbandsklagen* (englisch «cross-border representative actions»).

4. Qualifizierte Einrichtungen: Die Unterscheidung zwischen innerstaatlichen und grenzüberschreitenden Verbandsklagen

Bei der Unterscheidung zwischen innerstaatlichen und grenzüberschreitenden Verbandsklagen geht es um die Klagebefugnis. Befugt, eine Verbandsklage zu erheben, sind nur *qualifizierte Einrichtungen* (Art. 4 Abs. 1, englisch «qualified entities»). Dieser Begriff ist seit 1998 aus der Unterlassungsklagen-Richtlinie³ bekannt. Gemeint sind damit Verbände, vorzugsweise Verbraucherverbände, die zur Erhebung einer Verbandsklage

¹ Die Definition dieses Begriffs findet sich in Art. 3 Nr. 5. Eine Verbandsklage ist «eine Klage zum Schutz der Kollektivinteressen der Verbraucher, die von einer qualifizierten Einrichtung als antragstellender Verfahrenspartei im Interesse von Verbrauchern erhoben wird, um eine Unterlassungsentscheidung oder eine Abhilfeentscheidung oder beides zu erwirken».

² Vollkommer, S. 2 Rz. 25.

³ Siehe Fn. 3.

vor Gerichten oder Verwaltungsbehörden befugt sind.¹ Die von dem Rechtsverstoß des Unternehmers betroffenen Verbraucher dürfen eine Verbandsklage dagegen nicht erheben.² Sie können den Nutzen aus der Verbandsklage ziehen, haben aber grundsätzliche keinerlei Rechte während des Verfahrens. Sie und ihre Interessen werden von der prozessführenden qualifizierten Einrichtung repräsentiert (Art. 7 Abs. 6).

Wann eine Einrichtung qualifiziert ist, regelt die Richtlinie nur für grenzüberschreitende Verbandsklagen, nicht für innerstaatliche. Grenzüberschreitende Verbandsklagen sind nach der Definition in Art. 3 Nr. 7 solche, die von der qualifizierten Einrichtung in einem anderen Mitgliedstaat als dem erhoben werden, in dem die qualifizierte Einrichtung benannt wurde. Nach Art. 4 wird eine Einrichtung von ihrem Mitgliedstaat auf Antrag als für solche grenzüberschreitenden Verbandsklagen qualifiziert benannt, wenn folgende Voraussetzungen erfüllt sind:

- Die Einrichtung ist eine wirksam gegründete juristische Person und seit mindestens einem Jahr zum Schutz von Verbraucherinteressen öffentlich tätig,³

- der Schutz dieser Interessen gehört zu ihrem Satzungszweck,
- sie verfolgt keinen Erwerbszweck und befindet sich nicht in einem Insolvenzverfahren und last not least

- muss die Einrichtung unabhängig sein, vor allem finanziell.⁴

Erfüllt eine Einrichtung diese Voraussetzungen, kann sie nach Benennung durch den Mitgliedstaat, in dem sie gegründet wurde, in einem anderen Mitgliedstaat Verbandsklagen erheben.⁵ Kriterium für die grenzüber-

¹ Nach der Richtlinie können Verbandsklagen sowohl vor Gerichten als auch Verwaltungsbehörden erhoben werden, da in manchen Mitgliedstaaten die Durchsetzung von Verbraucherrechten der Verwaltung obliegt. Die Richtlinie will dies natürlich nicht ändern (Erwägungsgrund 19). Im Nachfolgenden werden jedoch nur Verbandsklagen vor Gerichten, wie in Deutschland üblich, besprochen.

² Augenhöfer, S. 114 Rz. 6; Röthemeyer, S. 50.

³ Dieses zeitliche Kriterium soll die ad hoc-Benennung von Einrichtungen, die nur zum Zwecke einer bestimmten grenzüberschreitenden Klage gegründet wurden, ausschließen. Solche ad hoc-Benennungen, gegen die sich im Vorfeld vor allem die Wirtschaft ausgesprochen hatte, sind bei innerstaatlichen Verbandsklagen jedoch möglich (Art. 4 Abs. 6), vgl. Augenhöfer, S. 115 Rz. 16; Röthemeyer, S. 45.

⁴ Die Frage der finanziellen Unabhängigkeit der qualifizierten Einrichtung ist darüber hinaus auch ein Aspekt, der bei einer Verbandsklage auf Abhilfeentscheidung nach Art. 10 im Rahmen der Zulässigkeit geprüft werden kann, dazu unten 6.

⁵ Die Mitgliedstaaten können auch öffentliche Stellen als qualifizierte Einrichtungen benennen und dabei hinter den in Art. 4 Abs. 3 genannten Kriterien zurückbleiben, die man beim Staat sowieso grundsätzlich bejahen kann.

schreitende Natur der Verbandsklage ist also nicht der Sitz des beklagten Unternehmers oder die Nationalität der betroffenen Verbraucher, sondern allein der Sitz des angerufenen Gerichts. Die Kommission führt ein Verzeichnis aller von den Mitgliedstaaten benannten qualifizierten Einrichtungen, die in regelmäßigen Abständen daraufhin überprüft werden müssen, ob sie die notwendigen Benennungsvoraussetzungen weiterhin erfüllen (Art. 5 Abs. 3).¹

Innerstaatliche Verbandsklagen sind nach der Definition in Art. 3 Nr. 6 umgekehrt solche, die von einer qualifizierten Einrichtung bei einem Gericht in dem Mitgliedstaat erhoben werden, von dem sie benannt wurde. Für solche nationalen Verbandsklagen enthält die Richtlinie keine Vorgaben dazu, wann eine Einrichtung qualifiziert ist. Es liegt allein bei den Mitgliedstaaten, welche Anforderungen sie an die Klagebefugnis dafür knüpfen. Die Richtlinie empfiehlt zwar zwischen den Zeilen in Art. 4 Abs. 5 und Erwägungsgrund 26 gleiche Maßstäbe für die Benennung als qualifizierte Einrichtung, den Mitgliedstaaten steht es aber durchaus frei, für innerstaatliche Verbandsklagen höhere oder niedrigere Kriterien zu schaffen.² Das ist nicht unproblematisch, denn grenzüberschreitende Verbandsklagen werden sehr viel seltener bleiben als innerstaatliche. Schon wegen des für sie ausländischen Kostenrisikos sowie der Unwägbarkeiten des fremden Prozessrechts werden sich qualifizierte Einrichtungen überwiegend auf ihre eigene Rechtsordnung beschränken.³ Damit werden für die meisten Verbandsklagen in der Europäischen Union einheitliche Kriterien für die Klagebefugnis auch weiterhin fehlen.

5. Verbandsklagen auf Unterlassungsentscheidungen

Die Richtlinie 2020/1828 regelt nicht nur die Verbandsklagen auf Abhilfeentscheidungen, sondern auch diejenigen auf Unterlassungsentscheidungen. Deshalb ist es zwangsläufig, dass die bisherige Unterlassungsklagen-Richtlinie 2009/22 aufgehoben wird. Große Unterschiede zur bisherigen Regelung gibt es nicht.

Die Verbandsklage auf Unterlassungsentscheidung, hier auch Unterlassungsklage genannt, ist als innerstaatliche oder grenzüberschreitende möglich. Sie kann nach Art. 8 Abs. 1 eine einstweilige Verfügung (englisch «provisional measure») oder eine endgültige Entscheidung (englisch «definitive measure») zur Beendigung oder zum Verbot einer Praktik zum Ziel haben. Wenn eine einstweilige Verfügung beantragt wird, soll darüber im Rahmen eines summarischen Verfahrens (englisch «summary

¹ Röthemeyer, S. 44.

² Augenhofer, S. 115 Rz. 15; Röthemeyer, S. 45.

³ Augenhofer, S. 116 Rz. 18.

procedure») entschieden werden, aber auch andere Unterlassungsklagen sollen grundsätzlich zügig (englisch «with due expediency») behandelt werden (Art. 17, Erwägungsgrund 67). Im Gegensatz zu Verbandsklagen auf Abhilfeentscheidungen muss durch die Unterlassungsklage kein Verbraucher repräsentiert werden. Die Klageschrift soll zwar Angaben zu den Betroffenen machen (Art. 7 Abs. 2), aber niemand von ihnen muss seinen Willen zu einer Teilnahme an der Unterlassungsklage kundtun.¹ Dies ist bei einer Verbandsklage auf Abhilfeentscheidung natürlich anders, weil festgestellt werden muss, welche Verbraucher an ihr Ergebnis gebunden sind. Auch das Vorliegen eines Schadens oder Verschulden des Unternehmers muss nicht vorgetragen werden (Art. 8 Abs. 3).

Die Mitgliedstaaten können bestimmen, dass vor Erhebung der Verbandsklage auf Unterlassungsentscheidung ein Konsultationsverfahren mit dem betroffenen Unternehmer durchgeführt wird (Art. 8 Abs. 4). Dem Unternehmer stehen dann höchstens zwei Wochen zur Verfügung, den beanstandeten Verstoß zu beseitigen. Beseitigt er ihn nicht, kann die Unterlassungsklage erhoben werden. Die Mitgliedstaaten können ferner festlegen, dass bei einem schon vor Klageerhebung beendeten Verstoß im Urteil nachträglich festgestellt wird, dass die Praktik gegen das Verbraucherrecht verstoßen hat. Im Urteil kann auch die Veröffentlichung der Entscheidung durch den unterlegenen Unternehmer angeordnet werden (Art. 8 Abs. 2).

6. Verbandsklagen auf Abhilfeentscheidungen

Verbandsklagen auf Abhilfeentscheidungen, die natürlich auch innerstaatlicher oder grenzüberschreitender Natur sein können, unterscheiden sich von Unterlassungsklagen vor allem darin, dass sie den betroffenen Verbrauchern einen *Rechtsanspruch auf eine Leistung* verschaffen. Sie ähneln daher einer Leistungsklage,² denn nach dem Wortlaut des Art. 9 verpflichten sie den Unternehmer, wenn sie erfolgreich sind, «Abhilfe in Form von Schadenersatz, Reparatur, Ersatzleistung, Preisminderung, Vertragsauflösung oder Erstattung des gezahlten Preises zu leisten». Der von einer erfolgreichen Verbandsklage auf Abhilfeentscheidung repräsentierte Verbraucher muss daher keine separate Klage erheben, um seinen Anspruch zu verwirklichen. Das ist zum Beispiel beim deutschen Musterfeststellungsverfahren anders.³

¹ Vollkommer, S. 3 Rz. 33.

² Augenhöfer, S. 116 Rz. 21.

³ Die in Deutschland zur Bewältigung des VW-Skandals geschaffene Musterfeststellungsklage gibt Verbrauchern die Möglichkeit, Ansprüche in einem Verfahren dem

Damit feststeht, welche Verbraucher an eine Abhilfeentscheidung gebunden sind, müssen die von einem Rechtsverstoß betroffenen Verbraucher im Laufe des Verfahrens kundtun, ob sie durch die Klage repräsentiert werden wollen. Hierfür gibt es grundsätzlich die Möglichkeit des «opt-in» oder des «opt-out». Für welche dieser beiden Möglichkeiten sich ein Mitgliedstaat entscheidet, steht ihm frei (Art. 9 Abs. 2).¹ Lediglich bei betroffenen Verbrauchern, die ihren gewöhnlichen Aufenthaltsort nicht im Gerichtsstaat haben, ist das «opt-in»-Verfahren zwingend vorgeschrieben (Art. 9 Abs. 3).² Diese Verbraucher müssen ihren Willen, von der in einem anderen Land anhängigen Verbandsklage repräsentiert zu werden, also ausdrücklich äußern. Die Mitgliedstaaten können ferner auch frei über den Zeitraum entscheiden, zu dem diese Frage geklärt sein muss.

Zum Schutz des beklagten Unternehmers muss verhindert werden, dass ein repräsentierter Verbraucher sich gleichzeitig in anderen Verbandsklagen auf Abhilfeentscheidungen gegen denselben Unternehmer repräsentieren lässt oder gar gleichzeitig eine Einzelklage gegen ihn erhebt. Entsprechende Vorkehrungen haben die Mitgliedstaaten in ihrem Zivilprozessrecht zu treffen (Art. 9 Abs. 4). Damit soll verhindert werden, dass der Verbraucher mehr als eine Abhilfe aus demselben Klagegrund erhält. Ein Nachschlag ist zu recht unerwünscht.³

Schon bei der Zulassung wird die finanzielle Situation einer qualifizierten Einrichtung geprüft, die darüber auch öffentlich zu informieren hat (Art. 4 Abs. 3 Buchstabe d) – f)). Im Rahmen einer Verbandsklage auf Abhilfeentscheidung kann das Gericht zusätzlich Angaben zur Finanzierung dieser Klage verlangen. Die Mitgliedstaaten haben nämlich bei der Umsetzung der Richtlinie sicherzustellen, dass bei Finanzierung der Verbandsklage durch Dritte, etwa einen Prozessfinanzierer, kein Interessenskonflikt entsteht oder die Unabhängigkeit der qualifizierten Einrichtung beeinträchtigt wird. Sie können eine Drittfinanzierung auch gänzlich ausschließen (Art. 10 Abs. 1).⁴ Vor allem soll kein Wettbewerber des beklagten Unternehmers eine Verbandsklage gegen diesen finanzieren dürfen. Um die Einhaltung die-

Grunde nach klären zu lassen. Die im Musterfeststellungsurteil eventuell bejahten Ansprüche müssen dann aber von jedem Verbraucher in einer zweiten Klage individuell durchgesetzt werden, §§ 606 ff. ZPO.

¹ Augenhofer, S. 114 f. Rz. 10.

² Vollkommer, S. 1 f. Rz. 12.

³ Vollkommer, S. 3 Rz. 39.

⁴ Augenhofer, S. 117 Rz. 29; Vollkommer, S. 5 Rz. 62.

ser Vorschriften zu prüfen, kann das Gericht vom der klagenden Einrichtung Angaben zur Finanzierung der Klage verlangen. Liegt ein Verstoß vor, kann das Gericht geeignete Gegenmaßnahmen anordnen oder der Einrichtung die Klagebefugnis entziehen (Art. 10 Abs. 4).¹

Verbandsklagen auf Abhilfeentscheidungen können natürlich auch durch Vergleich beendet werden (Art. 11).² Oftmals ist ein Vergleich sogar für alle Beteiligten die ökonomisch sinnvollste Lösung. Einigen sich die qualifizierte Einrichtung und der beklagte Unternehmer auf einen Vergleich, so muss dieser vom Gericht bestätigt werden (Art. 11 Abs. 2). Es hat den Vergleich abzulehnen, wenn er im Gegensatz zu zwingenden Vorschriften des nationalen Rechts steht oder nicht vollstreckt werden kann. Die Mitgliedstaaten können ferner vorsehen, dass auch die Fairness des Vergleichs geprüft werden muss.³ Der gerichtlich bestätigte Vergleich ist für alle von der Verbandsklage repräsentierten Verbraucher bindend. Das sind diejenigen, die entsprechend den Vorschriften des jeweiligen nationalen Rechts ihre Beteiligung an der Verbandsklage durch «opt-in» oder «opt-out» erklärt haben. Da ein Vergleich aber möglicherweise ein ganz anderes Ergebnis darstellt, als die repräsentierten Verbraucher anstrebten, können die Mitgliedstaaten ihnen das Recht einräumen, den Vergleich anzunehmen oder abzulehnen (Art. 11 Abs. 4). Im Falle eines Vergleichs kann sich daher die Notwendigkeit eines zweiten «opt-in» oder «opt-out» ergeben.

7. Verfahrensvorgaben der Richtlinie

Die Richtlinie enthält wenige Vorgaben verfahrensrechtlicher Art für die Mitgliedstaaten. Die wohl wichtigste wurde bereits erwähnt: Der repräsentierte Verbraucher hat grundsätzlich keine Verfahrensrechte, die Rechte und Pflichten einer antragstellenden Verfahrenspartei hat lediglich die klagende qualifizierte Einrichtung (Art. 7 Abs. 6). Nach Art. 4 Abs. 1 sowie Art. 6 Abs. 1 müssen die in einem Mitgliedstaat als qualifiziert benannten Einrichtungen auch in allen anderen Mitgliedstaaten klagebefugt sein, was als «Europäischer Pass» bezeichnet werden kann. Für den Nachweis der Benennung in einem Mitgliedstaat genügt das an die Kommission gemäß Art. 5 Abs. 1 übermittelte Verzeichnis.

Die Klageerhebung soll Angaben zu den von der Verbandsklage betroffenen Verbrauchern machen (Art. 7 Abs. 2). Vorgaben zur ihrer Anzahl macht die Richtlinie nicht. Es bleibt daher den Mitgliedstaaten überlassen, ob

¹ Röthemeyer, S. 45.

² Das sollte auch, obwohl es nicht erwähnt wird, für die Verbandsklage auf Unterlassungsentscheidung gelten, so ebenfalls Augenhöfer, S. 116 Rz. 23.

³ Röthemeyer, S. 50.

sie eine Mindestzahl von betroffenen oder repräsentierten Verbrauchern festlegen wollen oder nicht (Erwägungsgrund 12).¹ Die Prüfung der Zulässigkeit erfolgt nach dem nationalem Recht des Forums (Art. 7 Abs. 3), offensichtlich unbegründete Verbandsklagen sollen frühzeitig abgewiesen werden (Art. 7 Abs. 7). Dies entspricht dem Prinzip der Verfahrensbeschleunigung, das in Art. 17 einen eigenen Artikel bekommen hat. Der Beschleunigung dient es auch, dass Verbandsklagen auf Unterlassungsentscheidungen und auf Abhilfeentscheidungen in einem Verfahren verbunden und die Entscheidungen in einer zusammengefasst werden können (Art. 7 Abs. 5).² Art. 18 enthält die Möglichkeit des Gerichts, die Herausgabe von Beweismitteln in der Verfügungsgewalt der Parteien oder Dritter anzuordnen. Dies erinnert an das aus den USA bekannte «discovery»; Verstöße gegen diese gerichtlichen Anordnungen müssen sanktioniert sein (Art. 19).

Die Finanzierung von Verbandsklagen³ ist genauso wichtig wie die Frage, wer die Kosten des Rechtsstreits trägt. Das ist nach Art. 12 die unterlegene Partei («loser pays»)⁴ Die Vorschrift verpflichtet die Mitgliedstaaten, dies für Verbandsklagen auf Abhilfeentscheidungen zu gewährleisten. Für Unterlassungsklagen können die Mitgliedstaaten theoretisch eine andere Kostentragung vorsehen,⁵ sinnvoll ist das aber nicht. Ob und wie Erfolgshonorare für Rechtsanwälte möglich sind, wird von der Richtlinie nicht angesprochen. Diese Frage, die für die Finanzierung von Verbandsklagen wichtig sein kann, entscheiden daher die Mitgliedstaaten.

Nach Art. 15 stellen die Mitgliedstaaten sicher, dass rechtskräftige Entscheidungen eines Gerichts eines Mitgliedstaats über das Vorliegen eines Verstoßes im Rahmen anderer Klagen in anderen Mitgliedstaaten als Beweismittel gelten. Dies soll dazu beitragen, dass ein und derselbe Verstoß gegen die geschützten Verbrauchervorschriften nicht einmal so und das andere Mal anders beurteilt wird. Ob die Einstufung als Beweismittel, dass ja erst einmal «gewürdigt» werden muss, dafür ausreicht, wird sich zeigen.⁶ Dass die Verjährung individueller Ansprüche durch eine anhängige Verbandsklage gehemmt oder unterbrochen wird (Art. 16), ist sinnvoll.⁷

¹ Augenhöfer, S. 114 Rz. 7 ff.

² Röthemeyer, S. 44.

³ Dazu oben unter 6.

⁴ Vollkommer, S. 5 Rz. 60.

⁵ Vollkommer, S. 3 Rz. 36.

⁶ Kritisch auch Augenhöfer, S. 117 Rz. 27 f.

⁷ Röthemeyer, S. 49. Bei der alternativen Streitbeilegung ist es nach Art. 12 der Richtlinie 2013/11/EU (dazu oben Fn. 13) ebenso, M. Hakenberg, S. 185.

8. Ausblick

Bis zum 25. Dezember 2022 müssen die Mitgliedstaaten die Richtlinie umsetzen und diese Vorschriften dann ab dem 25. Juni 2023 anwenden.¹ Für den VW-Skandal kommt das natürlich zu spät; er muss nach den bestehenden Vorschriften mit einem hoffentlich für alle geschädigten Verbraucher akzeptablen Ergebnis abgewickelt werden. Ob die bestehenden Vorschriften des kollektiven Rechtsschutzes in Verbraucherangelegenheiten beibehalten werden oder die Mitgliedstaaten die Gelegenheit benutzen, ihre Systeme des kollektiven Rechtsschutzes neu zu sortieren, ist eine spannende Frage. Für Deutschland, das bisher nur wenige und wenig praktische Regeln dazu hat, ist letzteres zu hoffen.² Zu hoffen ist auch, dass der Richtlinie 2020/1828 ein größerer Erfolg beschieden sein wird als den beiden anderen Richtlinien zum Verbraucherprozessrecht. Weder die Mediations- noch die Richtlinie über alternative Streitbeilegung in Verbraucherangelegenheiten haben nach ihrer Umsetzung viel verändert. Dies jedoch ist der Verbandsklagen-Richtlinie sehr zu wünschen!

Literatur:

1. *Augenhofer, Susanne*, Die neue Verbandsklagen-Richtlinie – effektiver Verbraucherschutz durch Zivilprozessrecht?, NJW 2021, S. 113;
2. *Hakenberg, Michael*, ADR und ODR – neue Vorgaben der Europäischen Union zur alternativen Streitbeilegung in Verbrauchersachen, EWS 2014, S. 181;
3. *Hakenberg, Waltraud/Kowollik, Eva-Maria*, New Deal for Consumers – Europäische Kollektivklage und andere Wege moderner Durchsetzung von Verbraucherrechten, EWS 2019, S. 61;
4. *Kowollik, Eva-Maria*, Europäische Kollektivklage – Referenzrahmen für ein leistungsfähiges europäisches Justizsystem, 2018;
5. *Röthemeyer, Peter*, Die neue Verbandsklagen-Richtlinie, VuR 2021, S. 43;
6. *Vollkommer, Gregor*, EU-Verbrauchersammelklage, MDR 2021, S. 129.

¹ Art. 24, dazu oben 2.

² Laut SZ Nr. 72 v. 27./28. März 2021, S. 24, erarbeitet das Bundesministerium für Justiz und für Verbraucherschutz «derzeit ein Gesamtkonzept für den kollektiven Rechtsschutz nach den Richtlinienvorgaben».

SCHIEDSGERICHTSBARKEIT IN DEUTSCHLAND

1. Einleitung

Die deutsche Justiz genießt einen sehr guten Ruf. Im internationalen Ranking des Ease of Doing Business 2020 hat Deutschland beim Kriterium Enforcing Contracts Platz 13 erreicht, beim Kriterium Resolving Insolvency sogar Platz 4.¹ Ungeachtet dessen gibt es auch in Deutschland mitunter ein Bedürfnis nach der Lösung von Streitigkeiten außerhalb der staatlichen Justiz. Dafür stellt das Prozessrecht in den §§ 1025ff. Zivilprozessordnung (ZPO) klare Regeln zur Verfügung, wobei die Einbindung Deutschlands in das EU-Recht zu beachten ist.

Ein Schiedsverfahren kann eine Reihe von Vorteilen bieten. Schiedsverfahren gehen in der Regel schnell, wobei allerdings zu bedenken ist, dass die Ziviljustiz in Deutschland ebenfalls in kurzen Fristen agiert.² Da Schiedsverfahren nur eine Instanz kennen, sind sie aber jedenfalls schneller als Verfahren über mehrere Instanzen in der staatlichen Gerichtsbarkeit.

Zudem haben die Parteien mehr Einfluss auf die Bestellung der Richter; sie können Personen mit hohem Sachverstand oder speziellen Kenntnissen auswählen, während sie beim staatlichen Gericht auf den gesetzlichen Richter treffen, dessen Auswahl sie nicht beeinflussen können.

Vielleicht der größte Vorteil eines Schiedsverfahrens im nationalen Recht ist aber die Vertraulichkeit. Bei staatlichen Gerichten steht dem die Öffentlichkeit des Verfahrens entgegen, § 169 I Gerichtsverfassungsgesetz. Unternehmen haben aber oft ein großes Interesse daran, dass Streitigkeiten oder dort offenzulegende Informationen nicht an die Öffentlichkeit gelangen.

Als Nachteile eines Schiedsverfahrens sind hingegen die in der Regel höheren Kosten an als bei staatlichen Gerichten zu nennen.³ Diese treten

¹ <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/germany>. Ungeachtet der in Teilen sicher berechtigten Kritik an diesem Ranking geben die Platzierung sicher eine Tendenz wider.

² 2019 betrug die durchschnittliche Dauer streitiger Verfahren vor dem Landgericht 13,4 Monate, https://www.destatis.de/DE/Themen/Staat/Justiz-Rechtspflege/Publicationen/Downloads-Gerichte/zivilgerichte-2100210197004.pdf?__blob=publicationFile.

³ Siehe beispielhaft den Gebührenrechner auf <https://www.viac.eu/de/schiedsverfahren/kostenrechner>.

allerdings nur auf, wenn man das Schiedsverfahren mit der ersten Instanz vergleicht. Durchläuft ein Verfahren bei staatlichen Gerichten mehrere Instanzen, ist es oft sogar teurer als ein Schiedsverfahren. Ein Schiedsspruch ist zudem endgültig, kann also nicht mehr angefochten werden, so dass Rechtsmittel ausscheiden.

2. Wahl von nationalen Schiedsgerichten

Die §§ 1025ff. ZPO erlauben es unter bestimmten Umständen bei rein nationalen Sachverhalten, diese einer nichtstaatlichen Institution zur Entscheidung zu übertragen. Das ist Ausfluss der Privatautonomie auch im Prozessrecht. Schiedsgerichtsverfahren sind materielle Rechtsprechung,¹ so dass eine Reihe von Justizgrundsätzen wie etwa die Unabhängigkeit der Schiedsrichter Anwendung finden. Die Parteien verzichten mit der Verabredung eines Schiedsgerichts auf ihren Justizgewähranspruch.² Allerdings behält der Staat sozusagen das letzte Wort, da eine Zwangsvollstreckung nur nach der Beteiligung eines Gerichts stattfinden kann. Dabei wird auch das Verfahren überprüft, Ausschlussgründe können die Vollstreckbarkeit verhindern.

Schiedsgerichte spielen allerdings in Deutschland keine sehr große Rolle. Dies hängt unter anderem damit zusammen, dass die deutsche Justiz vergleichsweise schnell und kompetent entscheidet, so dass ein Bedürfnis nach einem Schiedsverfahren eher selten besteht. Dennoch kann es sein, dass Parteien aus Gründen der Vertraulichkeit oder einer besonderen Sachkompetenz der Schiedsrichter wegen den Streit einem Schiedsgericht übertragen.³

Die §§ 1025ff. ZPO enthalten recht umfangreiche Regelungen zu den Schiedsverfahren, etwa zur Schiedsvereinbarung, zum Schiedsgericht und zu dessen Tätigkeit.⁴ In weiten Teilen können die Parteien das Verfahren aber frei festlegen.

Der im Ergebnis des Verfahrens ergangene Schiedsspruch wirkt zwischen den Parteien wie ein rechtskräftiges Gerichtsurteil, § 1055 ZPO. Zur Vollstreckbarerklärung bedarf es nach § 1060 ZPO noch der

¹ BGH, NJW 1986, 3077 (3078).

² *Wolf/Eslami* in: BeckOK ZPO, Vorwerk/Wolf, 40. Edition, Stand: 01.03.2021, § 1025 Rn. 2.

³ Ein gutes Beispiel ist das Schiedsverfahren zwischen den Bundesrepublik Deutschland und mehreren Unternehmen (Toll Collect) im Streit um den verspäteten Start der Lkw-Maut, siehe *Wilske/Markert/Bräuninger* Entwicklungen in der internationalen Schiedsgerichtsbarkeit im Jahr 2018 und Ausblick auf 2019, *SchiedsVZ* 2019, 101 (108)

⁴ Siehe dazu *Wolff*, Grundzüge des Schiedsverfahrensrechts, JuS 2008, 108.

Vollstreckbarerklärung durch ein staatliches Gericht. Zuständig ist nach § 1062 ZPO das Oberlandesgericht. Im Rahmen dieses Verfahrens überprüft das Gericht vor allem, ob Aufhebungsgründe vorliegen. Diese sind recht detailliert in § 1059 II ZPO geregelt.¹ Erfasst sind vor allem Verstöße gegen Verfahrensgrundsätze, etwa bei der Schiedsabrede, der Bestellung der Schiedsrichter. Zu einer Versagung führen auch die fehlende Schiedsfähigkeit von Gegenständen oder als letzte Grenze der *ordre public*.² Aufhebungsgründe sind innerhalb einer Frist von drei Monaten nach Zugang des Schiedsspruchs geltend zu machen.

2. Wahl internationaler Schiedsgerichte

Sehr viel häufiger kommt es bei internationalen, grenzüberschreitenden Verträgen zur Wahl eines (internationalen) Schiedsgerichts. Die starke internationale Ausrichtung der deutschen Wirtschaft lässt die Vereinbarung der Zuständigkeit eines Schiedsgerichts häufig sinnvoll erscheinen. Dies gilt in besonderen Maße, wenn die Justiz in einem Drittstaat kein gutes Renommee genießt oder die Vollstreckung deutscher Urteile in diesem Staat auf tatsächliche oder rechtliche Hindernisse stößt. Die Gerichte in vielen Ländern der Welt haben nicht das aus Deutschland bekannte Niveau und sind mitunter rechtsfernen Einflüssen ausgeliefert. Schiedsgerichte genießen hingegen den Ruf, sachverständiger, schneller und seriöser zu urteilen als die staatlichen Gerichte in vielen Staaten der Welt.

In Deutschland gibt es mehrere Schiedsgerichte, am bekanntesten ist die Deutsche Institution für Schiedsgerichtsbarkeit (DIS) in Bonn.³ Sie hat unlängst ihre Verfahrensordnungen überarbeitet, um sich auf moderne Herausforderungen besser vorzubereiten. Dennoch neigen deutsche Unternehmen häufig zur Wahl eines Schiedsgerichts in einem neutralen Staat wie etwa dem Internationalen Schiedsgerichtszentrum der Wirtschaftskammer Österreich⁴ in Wien oder dem Arbitration Institute der Stockholm Chamber of Commerce⁵ in Schweden. Im Verhältnis zur Ukraine kann auch der International Commercial Arbitration Court bei der ukrainischen IHK (ICAC) eine Rolle spielen.⁶

¹ Dazu *Voit* in: Musielak/Voit, ZPO, 18. Auflage 2021, § 1059.

² «materiellrechtlicher *ordre public*», *Saenger*, Zivilprozessordnung, 8. Auflage 2019, § 1059 Rn. 30.

³ Siehe www.dis-arb.de/.

⁴ VIAC, siehe dazu www.viac.eu/de.

⁵ Siehe www.sccinstitute.com.

⁶ <https://icac.org.ua/en/>.

Für internationale Schiedsverfahren enthält die ZPO keine materiellen Regelungen, Grundlage des Verfahrens sind vielmehr die Verfahrensordnungen der jeweiligen Schiedsgerichte.¹ Diese enthalten aber in der Regel ausführliche und in der Sache oft ähnliche Regelungen, welche den Parteien vielfältige Garantien sichern.

Werden internationale Schiedssprüche als Ergebnis solcher Verfahren von den Parteien freiwillig erfüllt, so bleiben Sie ohne Kontakt zum deutschen Rechtssystem. Sie gelangen aber im Fall einer notwendigen Vollstreckung zum deutschen Verfahrensrecht zurück, wenn diese in Deutschland erfolgen soll, also die Beteiligung deutscher Vollstreckungsorgane erfordert.

§ 1061 I ZPO legt den Grundsatz fest, dass ausländische Schiedssprüche gemäß dem New Yorker Übereinkommens zur Anerkennung und Vollstreckung internationaler Schiedssprüche² anzuerkennen sind. Gibt es speziellere Regelungen zu einem Staat, so gehen diese vor.³ Damit sind im Ausland, etwa der Ukraine ergangene Schiedssprüche nach § 1061 I ZPO grundsätzlich anerkennungsfähig.

Das nationale Recht enthält keine eigenen Gründe für eine Aufhebung, insbesondere finden die Aufhebungsgründe des § 1059 II ZPO keine Anwendung. Vielmehr gelten die Aufhebungsgründe des New Yorker Übereinkommens, insbesondere dessen Art. V. Lediglich in den dort geregelten Ausnahmefällen kann ein deutsches Gericht die Anerkennung verweigern. Zuständig sind die Oberlandesgerichte, gegen deren Entscheidung noch der Rechtsweg zum Bundesgerichtshof offen steht. In der Praxis erfolgt eine Aufhebung vergleichsweise selten, die deutschen Gerichte neigen anders als in vielen Ländern nicht dazu, die Ausnahmenvorschriften (zu) weit auszulegen.⁴

Ein internationales Schiedsgericht kann somit eine besonders neutrale Instanz der Streitentscheidung sein. In diesem Zusammenhang werden

¹ Die Verfahrensordnung der DIS etwa findet sich – in mehreren Sprachen – unter: <https://www.disarb.org/werkzeuge-und-tools/dis-regeln>.

² «Übereinkommen über die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer Schiedssprüche» vom 10. Juni 1958, das Abkommen wurde in Deutschland mit dem Gesetz vom 15.3.1961 ratifiziert und ist am 28.9.1961 in Kraft getreten.

³ Damit dürfte im Verhältnis zwischen Deutschland und der Ukraine vorrangig das Europäische Übereinkommen über die Handelsschiedsgerichtsbarkeit vom 21.4.1961 gelten, das allerdings nicht die Anerkennung, sondern die Aufhebung regelt, vgl. *Münch* in: *MüKoZPO*, 5. Aufl. 2017, ZPO § 1061 Rn. 21.

⁴ Ablehnend aber das OLG Brandenburg, Beschluss vom 8.10.2018 – 11 Sch 1/17, zitiert nach BeckRS 2018, 38330.

auch im deutsch-ukrainischen Wirtschaftsverkehr Schiedsgerichte durchaus vereinbart. Im Verhältnis zu Staaten, die deutsche staatliche Urteile nicht anerkennen, wie etwa China oder Russland, und deren staatliche Urteile daher auch in Deutschland nicht anerkannt werden,¹ sind internationale Schiedsverfahren das Mittel der Wahl zur Streitentscheidung.

4. Einfluss des EU-Rechts

Die Einbindung des deutschen Rechtssystems in das System der Europäischen Union hat auch Auswirkungen auf die Schiedsgerichtsbarkeit. Zum einen reduziert die effektive gegenseitige Anerkennung von staatlichen Gerichtsentscheidungen innerhalb der EU durch die EuGVVO² das Bedürfnis nach der Vereinbarung eines Schiedsgerichts. Durch die EuGVVO nähert sich die EU in weiten Teilen im Hinblick auf die Justiz einem einheitlichen Rechtsraum an. Allerdings enthält Art. 1 II lit. d) EuGVVO eine Bereichsausnahme für die Schiedsgerichtsbarkeit.³ Es bleibt also bei den allgemeinen Regeln, auch innerhalb der EU kann eine Streitigkeit also einem Schiedsgericht übertragen werden.

Sehr bedeutsam ist der Einfluss der EU im Bereich der Investitionsschiedsgerichtsbarkeit.⁴ Denn Schiedsgerichte werden nicht nur zwischen Unternehmen vereinbart, sondern können auch dazu dienen, Rechtsstreitigkeiten zwischen einem Staat und einem Investor zu entscheiden. Diese Schiedsgerichte sollen dem Interesse der Investoren daran Rechnung tragen, einen Streit nicht vor dem Gericht eines Staates austragen zu müssen, mit dem sie sich im Streit befinden. Nicht ganz zu Unrecht wird befürchtet, dass staatliche Gerichte dann nicht unabhängig wären.

Derartige Klauseln finden sich häufig in zwischenstaatlichen Investitionsschutzabkommen, von denen die Bundesrepublik Deutschland sehr viele abgeschlossen hat.⁵ Mittlerweile ist die Zuständigkeit zum Abschluss solcher Vereinbarungen auf die EU übergegangen, die daher auch Abkommen wie das CETA mit Kanada verhandelt hat. Bei den Verhandlungen zu TTIP

¹ BGH, Beschluss vom 5.7.2018, DRRZ 2018, 140.

² Verordnung (EU) Nr. 1215/2012 vom 12. Dezember 2012 über die gerichtliche Zuständigkeit und die Anerkennung und Vollstreckung von Entscheidungen in Zivil- und Handelssachen.

³ *Stadler/Klöpfer*, Die Reform der EuGVVO – von Umwegen, Irrwegen und Sackgasse, ZEuP 2015, 732 (735).

⁴ *Knieper*, Investitionsschiedsgerichtsbarkeit: Warum reparieren was nicht kaputt ist?, SchiedsVZ 2020, 60.

⁵ Derzeit über 130; siehe <https://www.bmwi.de/Navigation/DE/Service/Investitionsschutzvertraege/investitionsschutzvertraege.html>.

und CETA waren die Schiedsgerichte allerdings ein großer Streitpunkt.¹ Viele Kritiker befürchteten einen zu großen Einfluss auf staatliche Entscheidungen. In CETA hat man daher eine neue Form gewählt und eine Art zwischenstaatliches Gericht eingesetzt. Die Zukunft wird zeigen, ob dies eine neue Entwicklung darstellt.

Innerhalb der EU hat der EuGH in der Entscheidung *Achmea*² 2018 entschieden, dass solche Abkommen Rechtsfragen nicht der Kompetenz des EuGH entziehen dürfen. Damit dürfte es in Zukunft weniger sinnvoll sein, bei Vorgängen innerhalb der EU auf Schiedsgerichte zurückzugreifen. Vorgänge gegenüber Drittstaaten sind davon aber nicht betroffen.

5. Fazit

Schiedsgerichte haben eine wichtige Aufgabe, auch in der aktuellen Corona-Krise.³ Internationale Schiedsgerichte erfüllen eine enorm wichtige Funktion, die sich vor allem aus fehlenden internationalen Rechtsgrundlage und den Schwächen der Justizpraxis in vielen Ländern ergeben. Das New Yorker Übereinkommen ist das einzige Instrument, das eine nahezu weltweite Vollstreckung ermöglicht. Daher wird die Schiedsgerichtsbarkeit auch in Zukunft eine wichtige Rolle spielen.

Dies gilt auch für den deutsch-ukrainischen Rechtsverkehr. Schiedsgerichte dürften dort aber an Bedeutung verlieren, je näher die Ukraine an die EU rückt, je besser die ukrainische Justiz wird und je effektiver die wechselseitige Anerkennung von staatlichen Urteilen zwischen unseren beiden Ländern funktioniert.⁴ Die verstärkte Nutzung von Alternative Dispute Resolution, etwa von Mediationsverfahren, stellt eine wichtige Alternative zu klassischen Schiedsverfahren dar.

Investitionsschiedsgerichten sind massiv unter Druck geraten. Es haben sich interessante Ansätze für zwischenstaatliche Instrumente, wie sie etwa

¹ *Wiegandt*, (Investitions-)Schiedsgerichtsbarkeit in der Kritik – eine Veranstaltung zur Versachlichung der Debatte, *SchiedsVZ* 2015, 138.

² Urteil in der Rechtssache C-284/16 (*Achmea*) vom 06.03.2018. Es ging um die Vereinbarung eines Investitionsschiedsgerichts durch einen niederländischen Investor in Tschechien. Der EuGH hielt dies für unvereinbar mit dem europäischen Recht.

³ *Gielen/Wahnschaffe*, Die virtuelle Verhandlung im Schiedsverfahren, *SchiedsVZ* 2020, 257.

⁴ Derzeit gilt im Verhältnis zur Ukraine das Europäische Übereinkommen über die Handelsschiedsgerichtsbarkeit vom 21.4.1961, auch hat die Ukraine das noch nicht in Kraft getretene Haager Übereinkommen über die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer Urteile in Zivil- oder Handelssachen vom 02.07.2017 schon angenommen, *Wilske/Markert/Ebert*, Entwicklungen in der internationalen Schiedsgerichtsbarkeit im Jahr 2019 und Ausblick auf 2020, *SchiedsVZ* 2020, 97.

das CETA-Abkommen zwischen der EU und Kanada ergeben. Zugleich hat der EuGH sie für Verfahren innerhalb der EU weitgehend ausgehebelt.

Nationale Schiedsgerichte spielen eine andere Rolle. Sie sind kein Allheilmittel, sondern erfüllen eine wichtige Ergänzungsfunktion bei der Durchsetzung des Rechtes. Sie können eine nicht funktionierende staatliche Justiz aber nicht ersetzen, vor allem können sie nicht zur Rechtsfortentwicklung beitragen, weil Schiedssprüche in der Regel nicht veröffentlicht werden. Damit erfüllen sie nicht sämtliche Funktionen der Rechtsprechung. Gleichzeitig erfüllen sie in vielen Fällen eine wichtige Funktion, wenn Parteien schnell und geräuschlos eine vor allem wirtschaftlich relevante Frage klären wollen.

Literatur:

1. *Rudkowski*, Einführung in das Schiedsverfahrensrecht, JuS 2013, 398
2. *Saenger/ Eberl/ Eberl* (Hrsg.), Schiedsverfahren. Kommentierung der §§ 1025–1066 ZPO, Baden-Baden 2019
3. *Schütze/ Thümmel*, Schiedsgericht und Schiedsverfahren, 6. Auflage, München 2016
4. *Wolff*, Grundzüge des Schiedsverfahrensrechts, JuS 2008, 108
5. Siehe auch Kommentare zur Zivilprozessordnung

Антошук С. І.,
суддя Господарського суду
Одеської області

ВІДОКРЕМЛЕНІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО ЯК ЕЛЕМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНСТИТУТУ НЕСПРОМОЖНОСТІ (БАНКРУТСТВА)

Розвиток правових інститутів, які забезпечують стабільність господарських відносин, потребує збереження механізмів, що вже довели свою ефективність, та впровадження нових комплексних і індивідуальних заходів, орієнтованих на реалізацію сучасних підходів адаптації до динамічних економічних змін у державі та світі.

З точки зору позитивного мислення, моделюється ситуація коли учасник вільного ринку спрямовує свою діяльність на отримання при-

бутку, проте, не отримує його за певних обставин. Тобто, господарюючий суб'єкт потрапляє в складний фінансовий стан, при якому виконання його зобов'язань перед іншими контрагентами, у т.ч. перед державою, буде ускладнене або взагалі неможливе. Така ситуація становить загрозу не тільки для боржника і його кредиторів, а впливає й на ринковий та бюджетний сектори економіки, відповідно, є небезпечною для стабільності ринкових відносин в цілому.

Тому, держава як глобальний регулятор зобов'язана виробити чіткі, дієві та прогнозовані для усіх учасників ринкових відносин правила, які повинні бути застосовані у кризовій ситуації. Відносини неспроможності є складним об'єктом регулювання, і як зазначає Б. М. Поляков, способи та засоби впливу на учасників відносин неспроможності... поєднують імперативні та диспозитивні начала, використовують для суб'єктів позитивне зобов'язання та частково юридичний дозвіл, спрямовані на відновлення платоспроможності господарюючого суб'єкта (загальний інтерес), а за неможливості – на його ліквідацію з метою повного або часткового задоволення грошових вимог кредиторів (приватний інтерес).[1]

Регулювання відносин неспроможності, переплітаючись з відносинами економіки, управління, технологічності, комунікації, юриспруденції, є складним механізмом, оскільки одночасно є і комплексом дій, і алгоритмом застосування таких дій. І головним індикатором якості такого механізму, безумовно, є його дієвість – швидкість, прозорість, прогнозованість, надійність, сталість та ін., тобто все те, що дає учасникам правовідносин відчувати себе впевненими та захищеними у даній площині.

Саме тому, окрему увагу приділено суттєвим змінам, яких зазнає сфера регулювання відносин неспроможності, а саме процес становлення та реалізації «відокремленого провадження у справі про банкрутство» як елементу підвищення ефективності інституту неспроможності (банкрутства).

Стала судова практика застосування Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [2] щодо вирішення судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, усіх майнових спорів з вимогами до боржника (ч. 4 ст. 10 Закону), знайшла своє продовження у ст. 7 Кодексу України з процедур банкрутства, якою запропоновано новий алгоритм зв'язку між позовними заявами та справою про банкрутство – розгляд майнових та

немайнових спорів, стороною у яких є боржник, у межах справи про банкрутство [3].

Чи являється позовна заява, що має бути розглянута у межах справи про банкрутство, та сама справа про банкрутство рівнозначними між собою справами, чи якась з них є основною, а інша – похідною? Намагаючись досягти максимального скорочення строків процедур банкрутства за рахунок зосередження в одній правовій площині усіх пов'язаних із боржником (банкрутом) судових процесів, що стосуються його майнового стану та питань управління, таке зосередження здійснюється навколо справи про банкрутство, що виокремлює дану справу як основну. Інші позовні заяви, стороною в яких є боржник, хоча й мають бути розглянуті за загальними правилами Господарського процесуального кодексу України [4], що суттєво відрізняє їх від звичайних заяв чи клопотань у судовій справі, однак все ж таки позиціонуються законодавцем як похідні у порівнянні зі справою про банкрутство.

Варто наголосити, що таке розмежування є досить умовним. Розділення справ на основну та похідну доречно лише за наявності обох видів справ, які пов'язані участю у них єдиного боржника (банкрута). У разі закриття провадження у справі про банкрутство, позовні заяви залишаються «повноцінними» справами і підлягають подальшому розгляду (постанова ВС КГС від 20.01.2021р. справа № 5017/2833/2012 [5]), навіть якщо вони були прийняті до провадження не за положеннями ст. 20 ГПК України, а у порядку ст. 7 КУЗПБ. За відсутності у розділі 1 глави 2 ГПК України положень, що незмінності складу суду у випадку якщо предметна підсудність справи змінилась під час її розгляду, автором пропонується внести відповідну норму до КУЗПБ.

Однак, варто звернути увагу не лише на процесуальну складову зв'язку двох видів справ, а й на матеріальну, яка знаходить своє відображення у завданнях та основних засади господарського судочинства. Вказаний аспект є важливим з огляду на обов'язок суду забезпечити рівне право на захист порушеного права або інтересу не тільки учасників справи про банкрутство, а й сторін позовного провадження, оскільки інтереси учасників даних справ часто не збігаються. Автором досліджується питання доцільності ведення одночасно двох процесів – спору про стягнення заборгованості у позовному провадженні та розгляду того ж спору як заяви кредитора у справі про банкрутство, у т.ч. щодо випадків подання неоднакових доказів по даних процесам; можливість видання судом наказів на примусове виконання ухвал суду

про визнання вимог кредиторів у справі про банкрутство у разі закриття провадження у справі як елементу дотримання принципу «юридичної визначеності» та ін.

Використана література:

1. Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні / Б. М. Поляков. – К. : Ін Юре, 2011. – 100 с.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – Ст. 440.
3. Кодекс України з процедур банкрутства//Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 19, ст. 74.
4. Господарський процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. №6. Ст. 56.
5. Постанова Верховного Суду України від 20.01.2021 р. № 5017/2833/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94764191>

Бершов Г. Є.,
голова Другого апеляційного
адміністративного суду,
кандидат юридичних наук

ВИДАЛЕННЯ ІЗ ЗАЛУ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ ЗА ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДУ ЯК ОДИН ІЗ ЗАХОДІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Судова влада в Україні є самостійною і незалежною від органів законодавчої та виконавчої влади гілкою державної влади, яка реалізується шляхом здійснення правосуддя у відповідних формах судочинства. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції [1] і законів України та на засадах верховенства права. Отже, здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу.

Варто зазначити, що повага до суду є чинником належного функціонування правової держави. У зв'язку з цим, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (Закон) [2] вимагає від учасників процесу, або

присутніх у судовому засіданні осіб, наявність поваги до суду як одного із інститутів державної влади. Так, згідно ч. 3 ст. 6 Закону [2] втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом.

В той же час, відповідно до ч. 3 ст. 11 Закону [2] у разі вчинення особою дій, що свідчать про неповагу до суду або учасників процесу (тобто публічні дії, які спрямовані на підрив довіри суспільства до процесу здійснення правосуддя), така особа за вмотивованим рішенням суду може бути видалена із зали засідань. Підставою для цього є повторне порушення учасниками процесу та іншими особами порядку або невиконання розпоряджень судді (головуючого).

Значимо, що до осіб, які порушують порядок у судовому засіданні, головуючий може застосувати відповідні заходи реагування, передбачені законом. Зокрема, особі, яка порушила порядок під час розгляду справи, головуючий від імені суду робить попередження. У разі повторного порушення порядку особи, які беруть участь у справі, свідки, експерти, перекладачі можуть бути видалені з зали судового засідання за ухвалою суду, а громадяни, присутні в залі судового засідання – за розпорядженням головуючого.

Слід зауважити, що ч. 1 ст. 146 у Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ) [3], поняття повторності використовується у значенні будь-якого порушення порядку під час судового засідання або невиконання розпоряджень головуючого, але при цьому суду слід застосовувати його як крайній захід, невжиття якого матиме незворотній негативний вплив на хід судового засідання, забезпечення громадського порядку тощо.

Отже, видалення із залу судового засідання може застосовуватися лише у тому випадку, коли до особи, щодо якої вирішується питання про її видалення, було у встановленому процесуальному порядку законом застосовано попередження, як захід процесуального примусу. Не перешкоджає суду застосування видалення із залу судового засідання та обставина, що суд при оголошенні попередження як заходу процесуального примусу не попередив відповідну особу про можливість застосування більш суворого заходу.

У разі видалення із залу судового засідання особа зазнає певних негативних наслідків, до яких належать: «неможливість заявляти клопотання і відводи, давати усні та письмові пояснення, доводи та заперечення; подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, висловлювати свою думку з питань, які виникають під час розгляду справи, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам, подавати заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб» [4, с. 793].

Негативним для сторін також є видалення із залу судового засідання свідка, експерта, спеціаліста, так як інформація, що може бути корисна для об'єктивного вирішення справи, може бути втрачена чи вчасно не бути надана суду [5, с. 353].

Враховуючи специфіку адміністративно-процесуальних відносин, примус може застосовуватися виключно судом (інші учасники адміністративного процесу, зокрема судовий розпорядник не наділені повноваженнями щодо застосування примусу) [6, с. 283]. Судові розпорядники, відповідно до ч. 1 ст. 159 Закону [2], забезпечують додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил, виконання ними розпоряджень головуючого в судовому засіданні. Вимоги судового розпорядника, згідно ч. 3 ст. 64 КАСУ [3], є обов'язковими для осіб, які беруть участь у справі, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів та інших осіб, присутніх у залі судового засідання.

Згідно Інструкції про порядок забезпечення старшими судовими розпорядниками та судовими розпорядниками проведення судового засідання, їх взаємодії з правоохоронними органами (далі Інструкція) [7], на судового розпорядника покладається забезпечення виконання рішень суду щодо застосування передбачених законодавством України заходів примусу стосовно учасників процесу та порушників громадського порядку (видалення із залу судового засідання за ухвалою суду, постановою судді чи розпорядженням головуючого учасників процесу, інших осіб, які проявляють неповагу до суду, порушують встановлені норми процесуального розгляду та правила поведінки тощо).

Для виконання покладених на судових розпорядників обов'язків щодо забезпечення проведення судового засідання Інструкцією їм надане право видаляти з приміщення суду та залу судового засідання за розпорядженням голови суду, заступника голови суду, судді та головуючого осіб, які відмовляються виконувати їх законні вимоги, проявля-

ють неповагу до суду, порушують громадський порядок у приміщенні суду та процесуальний порядок здійснення судочинства тощо;

У разі винесення судом ухвали чи постанови про видалення із залу судового засідання учасників судового процесу, інших осіб, які порушують порядок, або за усним розпорядженням головуючого, судовий розпорядник забезпечує виконання такого рішення.

Відповідно до Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників, працівники служби судових розпорядників мають право видаляти із зали судового засідання за розпорядженням головуючого судді осіб, які відмовляються виконувати його законні вимоги, проявляють неповагу до суду та порушують процесуальний порядок здійснення судочинства, а також видаляти із приміщення суду за розпорядженням голови суду осіб, які проявляють неповагу до суду та порушують громадський порядок у приміщенні суду. У разі неможливості видалення правопорушника з приміщення суду судовий розпорядник повинен звернутися до Служби судової охорони [8].

Варто зазначити, що статтею 160 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечення у суді безпеки учасників судового процесу здійснює Служба судової охорони.

Положення про Службу судової охорони, затверджене Рішенням Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 № 1051/0/15-19 [9], передбачає, що одним із основних завдань Служби судової охорони є: припинення проявів неповаги до суду (судді). Відповідно до покладених на Службу судової охорони завдань, вона повинна забезпечувати підтримання та реагувати на порушення громадського порядку при розгляді справ судом, а також вживати заходів до припинення проявів неповаги до суду.

В той же час, службі судової охорони та її співробітникам для здійснення покладених на них повноважень надається право: вимагати від осіб, які входять до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, пред'явлення документа, що посвідчує особу; перевіряти в осіб, які входять до приміщень суду, органів і установ системи правосуддя, документи, що посвідчують особу, та за наявності обґрунтованих підстав вважати, що перебування особи на об'єктах охорони створює загро-

зу безпеці суддів, працівників суду, об'єктів охорони, порушення громадського порядку, обмежувати допуск таких осіб до об'єктів охорони.

Якщо проаналізувати нормативно правову базу яка регулює діяльність Служби судової охорони можна дійти висновку, що в зазначених нормативних документах не врегульовано право застосування заходів щодо припинення проявів неповаги до суду

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] та Положення про Службу судової охорони, співробітники Служби судової охорони мають право застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби та зброю в порядку, передбаченого Законами України «Про Національну поліцію» та «Про охоронну діяльність».

Тому очевидно, що співробітники Служби судової охорони можуть застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), тільки для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших заходів не забезпечує виконання повноважень, покладених на них законом.

З огляду на вищезазначене, вважали б за доцільне, доповнити нормативно правову базу, яка регулює діяльність Служби судової охорони положенням про право співробітників Служби судової охорони, в разі потреби, застосовувати фізичну силу для видалення із зали судового засідання за розпорядженням головуючого судді осіб, які відмовляються виконувати його законні вимоги, проявляють неповагу до суду та порушують процесуальний порядок здійснення судочинства, а також видаляти із приміщення суду за розпорядженням голови суду осіб, які проявляють неповагу до суду та порушують громадський порядок у приміщенні суду.

Використана література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/paran4761#n4761>.

2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> .

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> .

4. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практичний коментар [Текст] / [Н. О. Армаш, О. М. Бандурка, А. В. Басов та ін.] : за заг. ред. А. Т. Комзюк. Київ : Прецедент : Істина. 2009. 823 с.

5. Кузьменко В. А. Видалення як захід процесуального примусу в адміністративному судочинстві. *Університетські наукові записки*. 2013. №4. С. 345–359.

6. Кузьменко В. А. Сутність примусу в адміністративному процесі. *Університетські наукові записки*. 2011. №4. С. 280–286.

7. Інструкція про порядок забезпечення старшими судовими розпорядниками та судовими розпорядниками проведення судового засідання, їх взаємодії з правоохоронними органами : наказ Державної судової адміністрації України від 18.19.2004 № 182/04, погоджене Рішенням ради суддів України 24.09.2004 № 56 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1391-04>

8. Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників : наказ Державної судової адміністрації України від 20.07.2017 № 815, погоджене Рішенням Вищої ради правосуддя 13.06.2017 № 1547/0/15-17 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/v0815750-17>.

9. Про затвердження Положення про Службу судової охорони : Рішення Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 № 1051/0/15-19 (із змінами і доповненнями) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1051910-19>.

10. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

11. Про охоронну діяльність : Закон України від 22.03.2012 № 4616-VI (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/4616-17>.

12. Про незалежність судової влади : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13.06.2007 № 8 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07>.

13. Про схвалення Рекомендацій щодо притягнення до відповідальності за неповагу до суду : Рішення Ради суддів України від 04.44.2016 № 74 (із змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr074414-16>

14. Соловійова О. Які проблеми можуть виникнути з притягненням до відповідальності за прояв неповаги до суду. *Закон і бізнес*. 28.12-10.01.2020. URL: https://zib.com.ua/ua/140717-yaki_problemi_mozhut_viniknuti_z_prityagnennyam_do_vidpovida.html,

15. Нарек Мкртчян. То хто ж він – судовий розпорядник. Судово-юридична газета. 23.04.2019. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/140401-to-khto-zh-vin-sudoviy-rozporyadnik>.

16. Калашник Ю. В. Юридична відповідальність за прояв неповаги до суду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2014. 209 с.

17. Остафійчук Л. А. Юридична відповідальність за неповагу до суду: автореф. дис. канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.

Білецька Г. А.,
доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат медичних наук

ЗНАЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ КРОВІ ЯК ОДНОГО З ДОКАЗІВ ЗЛОЧИНУ ПІД ЧАС СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

В судовому провадженні всі докази мають «говорити» об'єктивною мовою і тому судово-медична експертиза (СМЕ) речових доказів біологічного походження є одним з найважливіших досліджень. Відповідно до ч. 1 ст. 357 Кримінального процесуального кодексу України речові докази оглядаються судом, а також подаються для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження. Речовими доказами, згідно з ч. 1 ст. 98 КПК України є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Тому, дослідження будь-якого об'єкту, який безпосередньо пов'язаний із подією кримінального правопорушення є важливим. Під час такого дослідження може знадобитись допомога судово-медичного експерта, який володіє тими чи іншими спеціальними знаннями і може роз'яснити суду та іншим учасникам судового провадження питання, пов'язані з медичною сферою, наприклад, дослідження слідів крові.

Як відомо, сліди крові є одним з об'єктів, які вивчає СМЕ. При огляді місця пригоди (МП) і виявленні крові звертається увага на величину і форму слідів, з яких можна судити про механізм їх утворення і про обставини даного випадку. У деяких випадках виявлення слідів крові не становить труднощів, але інколи це важка і копітка робота, що залежить від багатьох причин. В одних випадках від моменту скоєння злочину може пройти багато часу і кров різко змінилась, в інших – кров на МП піддалась змиванню. Перешкодити виявленню крові також може колір

предмета, на якому розташовані її плями, а зміни кольору кров'яних плям залежать від цілого ряду причин – впливу світла, вологи, повітря, температури та часу, який пройшов з моменту її вилливу.

За формою, особливостям розташування слідів крові можна судити про обставини злочину. Так, по плямам від падіння крапель крові на горизонтальну поверхню, за ступенем зазубреності їх країв встановлюють висоту падіння тих крапель. Кров'яні бризки присутні в тих випадках, коли ушкоджені великі артерії, при різкому струсі закривавлених предметів і зброї чи при повторних ударах тупим предметом, головним чином при ударах по вкритих волоссям частинах голови. Характер і напрям розбризкування крові залежить від сили і кута, під яким наноситься удар. При такому способі вбивства у злочинця буде сильно закривавлена передня поверхня тіла. При значному розмахуванні тупим знаряддям тоді, коли злочинець тримає зброю у верхній точці, можуть звільнитись декілька кров'яних крапель, які падають у вигляді бризок на злочинця. Тому, при огляді підозрюваної особи, завжди необхідно оглянути його одяг з усіх боків.

Кров'яні бризки знаходяться навколо жертви чи місця, де було нанесено поранення і часто – на значній відстані. Вони розташовуються на стінах, меблях, підлозі, рідко – на стелі. На стелю кров'яні бризки попадають тоді, коли поранені великі судини на верхніх кінцівках, і поранений відмахується руками, як це буває при самообороні.

Патьоки, які утворюються при стіканні крові по похилій чи вертикальній поверхні (із рани на поверхні тіла і одягу), мають певні напрямки, по яких можна вирішувати питання про те, в якому положенні перебував потерпілий в момент нанесення ран, а також, чи змінювалося його положення. Якщо будуть знайдені різнонаправлені патьоки крові, або такі, що схрещуються – це є доказом того, що положення тіла було змінено під час агонії або відразу після смерті. Патьоки крові інколи допомагають вирішити питання про послідовність нанесення поранень, а також питання про те, чи витікала кров за життя або після смерті.

При виявленні помарок і мазків, які виникають при затиранні слідів крові м'якими тканиною або папіром, можна тільки стверджувати те, що злочинець намагався знищити кров'яні сліди. Вони повинні враховуватися при реконструкції злочину та психологічній оцінці особи злочинця.

Сліди крові у вигляді відбитків пальців, долонь, підошов та інших предметів, які найчастіше можна знайти на стінах, дверях, умивальнику, підлозі та інших місцях надають можливість при виробництві СМЕ ідентифікувати особу, що їх залишила.

Калюжі крові свідчать про велику кровотечу незадовго до огляду МП. При переміщенні чи відсутності трупа на МП, калюжі крові нерідко вказують на місце поранення чи настання смерті.

«Заміті води», тобто сліди крові у воді та інших рідинах, якими кров замивалась обов'язково досліджується. Практика показує, що кров яка розведена в чистій воді, визначається в розведенні 1:512000; у воді, забрудненій милом (коли мило згорнулось) – у розведенні 1: 8000.

Сучасні технології судово-медичного молекулярно-генетичного дослідження надають можливість встановлювати невідомих осіб (померлих; людей, що знаходяться без свідомості; хворих на амнезію та ін.), а за наявності зразків, належність яких відома, встановлювати генетичну статево належність особи, що залишила слід.

Таким чином, важливу роль у досудовому розслідуванні кримінальних провадженнях та судовому провадженні щодо вбивства, нанесення тілесних ушкоджень, статевих та інших злочинів відіграє судово-медичне дослідження крові. За слідами крові визнають механізм учинення злочину (під час огляду МП, трупа, підозрюваного). Велике значення для викриття винних має СМЕ слідів крові, але для того щоб воно дало найбільший ефект, необхідні грамотні дії на МП слідчого та судово-медичного експерта щодо їх виявлення, вилучення, пакування та пересилки.

Борисова В. Ф.,
доцент кафедри гражданского процесса
Саратовской государственной
юридической академии,
г. Саратов, Россия

ТРАНСФОРМАЦИЯ ГРАЖДАНСКИХ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ПРАВОСУДИЯ¹

Цифровизация правосудия предполагает переход к применению искусственного интеллекта, более широкому использованию элект-

¹ Исследование выполнено при финансовой поддержке РФФИ в рамках научно-го проекта № 18-29-16111 «Трансформация правового регулирования отношений, связанных с применением цифровых технологий в судебной системе и в системе исполнения судебных актов».

ронных документов, реализации максимума процессуальных прав и обязанностей дистанционно, удаленному участию в судебных заседаниях, электронному межведомственному взаимодействию судов с другими государственными органами. Вместе с тем, серьезным препятствием для расширения использования искусственного интеллекта является слабое правовое регулирование электронного правосудия. Следует отметить, что автоматизированные информационные системы успешно обслуживают судебное делопроизводство, архив, статистику, то есть сферу деятельности судов, непосредственно не охватываемую понятием «правосудие», но носящую вспомогательный характер по отношению к разрешению судом гражданских дел. В связи с этим, следует определиться с необходимостью выделения понятия «электронные гражданские процессуальные правоотношения» либо отсутствием такой необходимости. Классическое понимание гражданских процессуальных правоотношений предполагает наличие между судом и другими участниками гражданского процесса общественных отношений, возникающих по поводу рассмотрения и разрешения гражданского дела, урегулированных гражданским процессуальным законодательством. Содержание правоотношений составляют действия субъектов гражданского процесса по реализации их прав и обязанностей, при чем в традиционной схеме обязанности суда корреспондируют правомочиям лиц, участвующих в процессе [1, с. 22].

М. А. Гурвич, однако, считал, что гражданские процессуальные правоотношения скорее представляют собой совокупность субъективных прав на одностороннее волеизъявление с соответствующей им связанностью правами других лиц [2, с. 19]. Так или иначе, в аспекте электронного правосудия особую значимость приобретает нормативная регламентация как важный признак гражданских процессуальных правоотношений. Правовому регулированию на уровне кодексов подверглась сравнительно небольшая группа процессуальных действий. Среди них обращение в суд путем подачи различных документов (исковых заявлений (заявлений), отзывов на них, ходатайств, апелляционных и кассационных жалоб), извещение путем СМС-сообщений, выполнение судебных постановлений в форме электронного документа, представление в суд электронных образов документов либо документов, подписанных электронной цифровой подписью. Закон закрепляет возможность проведения судебных заседаний в формате

видеоконференцсвязи, а также аудиопотоколирования судебных процессов. Кроме того, допускается направление судом «электронного» судебного приказа судебному приставу-исполнителю. Перечисленные возможности по своей правовой природе не являются самостоятельными общими или специальными процессуальными правами и обязанностями. Это дополнительная форма их реализации посредством применения электронных технологий в правосудии. Между тем, неправильно считать, что цифровизация не влияет на содержание гражданских процессуальных правоотношений и гражданской процессуальной формы. В ходе применения судами автоматизированных информационных систем круг взаимных прав и обязанностей суда и других участников процесса существенно расширяется. В настоящее время за пределами правового регулирования находится значительное число полномочий суда, связанных с эксплуатацией электронных систем: оформление отклонения обращения, поданного в электронном виде; контроль за документами, поступающими в суд через ГАС «Правосудие» в течение всего судебного процесса, проверка подлинности подписи на электронных образах документов, и много другое. Лица, участвующие в деле, также совершают фактические процессуальные действия, нуждающиеся в правовом регулировании. Например, истцы, ответчики и их представители не ограничиваются представлением документов в суд посредством автоматизированных информационных систем, активно используя переписку по электронной почте суда. Не находит своего отражения в законе процедура подписания и предъявления мирового соглашения в электронном виде в суд, поскольку данный документ должен быть подписан обеими сторонами спора, в то время как подача документов, в том числе ходатайства о заключении мирового соглашения, через личный кабинет осуществляется одним из участников процесса [3, с. 169–170]. В ответ на неопределенность порядка выражения волеизъявления сторонами на заключение мирового соглашения, предъявляемого в электронном виде, суды предлагают представить дополнительные документы, подтверждающие желание сторон заключить мировое соглашение и осознание ими последствий реализации соответствующего диспозитивного права. Целый комплекс новых действий выполняется участниками процесса в связи с представлением в суд доказательств в электронном виде. Перечень действий суда и иных участников процесса, обусловленных цифровизацией правосудия, не ограничивается приведенными примерами. Многие из них не

укладываются в рамки гражданских процессуальных правоотношений в их строгом понимании. Однако, с высокой скоростью традиционное правосудие обретает цифровой формат. Таким образом, классическая процессуальная форма преобразуется в цифровую форму, которая должна основываться на нормах гражданского процессуального права. Трансформация законодательства направлена на включение в правовую плоскость «фактических» процессуальных действий, не предусмотренных законом, но существующих в качестве опций автоматизированных информационных систем или суперсервисов. Моделирование норм процессуального законодательства необходимо производить с учетом опережающих технологий по применению искусственного интеллекта и больших данных в сфере правосудия.

Використана література:

1. Чечина Н. А. Гражданские процессуальные отношения // Избранный труды по гражданскому процессу. СПб., 2004.
2. Гурвич М. А. Гражданские процессуальные правоотношения и процессуальные действия // Гурвич М. А. Избранные труды. Т.: Краснодар, 2006.
3. Моисеев С. В. Письменная форма мирового соглашения: все ли урегулировано? / Примирительные процедуры в цивилистическом праве и судопроизводстве / Сборник материалов Международной научно-практической конференции 26–27 апреля 2019 года, Санкт-Петербург. Часть 1 / Под общ. ред. В. П. Очередыко, А. Н. Кузбагарова, С. Ю. Катуковой. СПб., 2019.

Василина Н. В.,
доцент кафедри цивільного
процесу Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України;

Гансецька В. В.,
науковий співробітник
відділу міжнародного приватного права
і порівняльного правознавства
НДІ приватного права
і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
кандидат юридичних наук

ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ АНАЛОГІЇ В СУДОВИХ ПРОЦЕДУРАХ

Питання можливості застосування процесуальної аналогії в судових процедурах постійно перебувають в полі зору як представників науки, так і фахівців, діяльність яких пов'язана зі сферою цивільних процесуальних правовідносин. Вказане питання досліджували такі науковці як А. Н. Балашов, М. І. Балюк, О. Т. Боннер, О. Г. Братель, Т. М. Карнаух, О. В. Колотова, В. В. Корольов, О. І. Косаренко, В. М. Кравчук, Д. Д. Луспенник, О. С. Панасюк, В. М. Соколов та інші.

Фахівці, які заперечують існування процесуальної аналогії сьогодні, наполягають на дотриманні сукупності законодавчо визначених вимог до організації та функціонування правової системи з метою забезпечення перш за все стабільного правового становища суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин, що в свою чергу складає принцип правової визначеності та законності. Крім того, дотримання всіх передбачених законодавством формальностей цивільної процесуальної форми є систему гарантій, реалізація якої можлива лише при неухильному їх дотриманні. У випадках же, відсутності закріпленого в нормах процесуального кодексу механізму вирішення певних прогалин, пропонується їх вирішувати виключно через існуючі механізми. Так, наприклад стаття 204 Цивільного процесуального кодексу України не містить процесуального механізму поновлення розгляду цивільної справи

в випадку, якщо припинення врегулювання спору та поновлення провадження у справі на підставі підпункту четвертого матиме не лише кінцевий результат – закриття провадження у справі, а і відмову у затвердженні мирової угоди, задоволенні заяви про визнання позову. Відтак виникає питання правомірності подальшого розгляду справи тим самим суддею. Застосування в данному випадку процесуальної аналогії стало б її певною *легітимізацією*.

М. І. Балюк та Д. Д. Луспеник зазначають, що в цивільному процесуальному законодавстві при його розробці передбачалось введення для судової практики при розгляді цивільних справ процесуальної аналогії [1], однак згодом дана норма була виключили. Науковці констатують, що на законодавчому рівні в сучасному цивільному процесуальному законодавстві України право на застосування процесуальної аналогії відсутнє. Вони вважають таку правову ситуацію неправильною, але разом з тим погоджуються з існуючою законодавчою дійсністю [2, с. 49].

Т. М. Карнаух наголошує на необхідності чіткої конкретизації в законодавчих нормах меж суддівського розсуду, зокрема, закріпивши заборону застосування аналогії, коли це тягне обмеження права на судовий захист або порушення принципів цивільного судочинства, при застосуванні обтяжень публічно-правового характеру, а також вказує на необхідність сформулювати і зафіксувати умови, за наявності яких застосування процесуальної аналогії буде правомірним [3, с. 108].

Позиції інших науковців зводяться до фактичного існування процесуальної аналогії в судочинстві та наполягають на необхідності закріплення даного процесуального явища в процесуальному законодавстві. Ними наголошується на передбаченому праві застосовувати аналогію, у тому числі і процесуальну, посилаючись на ч. 9 ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) в новій редакції і даючи рекомендації суддям щодо подолання недоліків (прогалин) нового процесуального законодавства.

На нашу думку не можна погодитися з такою позицією зважаючи на те, що положення ч. 9 ст. 10 ЦПК встановлює лише правила застосування аналогії закону та аналогії права виключно до спірних відносини з метою визначення підстав для задоволення чи відмови в задоволенні матеріально-правової вимоги. І жодним чином не визнає можливості виникнення спору з права процесуального.

Крім того, застосування матеріально-правової аналогії було передбачено і в аналогічній статті 11 ЦПК 1963 р., але зазначене жодним

чином не викликало у вчених-процесуалісті застосувати це положення для врегулювання певних прогалин у процесуальному праві. Саме такою на даний час є процесуальна доктрина і на це неодноразово вказувалось вченими-процесуалістами.

Висновки. Фактично застосовуючи правову аналогію (деякі вчені це називають фактичною процесуальною діяльністю) суди повинні підходити до цього дуже виважено і лише в окремих випадках, з дотриманням ряду умов і спрощений підхід до застосування аналогії у сфері процесуальних відносин є недопустимим.

Легітимізація застосування процесуальної аналогії не повинна розбалансовувати логіку судочинства та гарантувати суб'єктам цивільних процесуальних відносин формальну передбачуванність результатів розгляду та вирішення справи в межах дотримання правової визначеності.

Використана література:

1. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів від 23.03.2017 р. №6232. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 (дата звернення: 22.11.2020).

2. Балюк М. І., Луспенік Д. Д. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях) : Коментарії, рекомендації, пропозиції. Харьков, 2008. 708 с.

3. Карнаух Т. М. Проблеми застосування правової аналогії у цивільному судочинстві України. *Наук. зап. НаУКМА. Сер. Юрид. науки.* 2010. Т. 103. С. 106–109.

Васильєв С. В.,
радник голови Харківської обласної
державної адміністрації,
кандидат юридичних наук, доцент

ДИФАМАЦІЯ УЧАСНИКІВ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

Доктринальне визначення терміну «дифамація» (лат. *diffamatio* – розголошення, поширення, оприлюднення) засновано на його правовому розумінні як розповсюдженні відомості, які можуть бути достовірною або недостовірною інформацією, спрямованої на заподіяння шкоди

честі, гідності або погіршення репутації конкретної людини, юридичної особи або державного органу в очах інших людей або структур громадянського суспільства [1].

Суб'єктами інституту дифамації можуть виступати, з одного боку – автори, творці, розповсюджувачі дифамаційної інформації, а саме окремі особи, установи й організації, діяльність яких безпосередньо пов'язана з оприлюдненням й поширенням інформації про діяльність органів публічної влади, а також інші особи (фізичні та юридичні), які використовують офіційну та іншу інформацію; з іншого боку – особи (постраждали), на яких спрямовані дифамаційні дії (у нашому випадку це учасники судочинства: суд, судді та особи, які приймають участь у розгляді справи).

До інформації, яка має чи потенціально може мати ознаки дифамації можна віднести: (а) факти чи оціночні судження, що характеризують людину як порушника закону або як злочинця, (б) висловлювання, які ображають релігійні чи інші переконання індивіда, що є його невід'ємними особистими немайновими правами, (в) інформація про інституцію, і на послуги, які вона надає [2], (г) тайна приватного життя або інформації, що має конфіденційний характер; (д) ганебні, що не відповідають дійсності відомості фактичного характеру, що є зловживанням свободою слова і масової інформації (правдиві відомості, що ганьблять потерпілого в громадській думці чи думці окремих осіб, не є дифамаційною інформацією і не тягнуть за собою можливість застосування заходів захисту або відповідальності).

Аналіз літературних джерел, присвячених сучасному дифамаційному вченню, дозволяє побачити дифамацію усну та письмову, повну і усічену, навмисну дифамацію (наклеп), непристойну (образа), достовірну та недостовірну, ненавмисну дифамацію. Не можна виключити появи нових різновидів дифамації.

Основною (іманентною) метою дифамації виступає применшення гідності, опорочення честі і доброго імені особи. Однак в ряді випадків подібна поведінка може мати і інші цілі, обумовлені як конституційної, так і неконституційною зацікавленістю дифаматора, при цьому применшення гідності особи виступає або в якості проміжної ступені, необхідної для досягнення основної мети, або як побічний (байдужий або небажаний для дифаматора) результат [3].

Метою дифамації у сфері судочинства можна вважати привернення уваги широкого кола громадськості до актуальної в певний часовий

проміжок проблеми або питання, що здатне зумовити суспільний резонанс, а як наслідок – тиск громадської думки з метою ухвалення того чи іншого судового рішення та/або відхилення від судової процедури. Така тактика застосування дифамації може виступати інструментом тиску як на окремих учасників судового процесу так і на суд в цілому. Саме тому дифамація має негативний вплив на здійснення правосуддя, а також, загалом на рівень авторитету та довіри до суддів з боку громадськості [4].

Невипадково дифамацію умовно визначають одним з зовнішніх чинників негативного впливу на судову владу, що використовується з метою дестабілізації роботи суду як інституції, впливу на психологічний стан судді, який розглядає певну справу, створення судді перешкод у веденні судового процесу, а відповідно, це порушує гарантії незалежності судді й унеможливує здійснення правосуддя на засадах законності та верховенства права та взагалі ставить під сумнів законність рішень, прийнятих у такий спосіб [5].

Дифамація виражається у формі: (1) *правопорушення*. Дифамація може розглядатися як правопорушення, суб'єктивна сторона якого характеризується усіма формами вини – від прямого умислу до недбалості – і, як правило, не впливає на розмір компенсацій, які присуджуються жертвам дифамаційних деліктів; в результаті дифамації завжди заподіюється моральна шкода; (2) *зловживання правом*. Дифамаційне зловживання правом є формально законне винне діяння, прямо або побічно спрямоване проти справедливого порядку суспільних відносин, що заподіює шкоду таким конституційним благам, як гідність, честь, добре ім'я, недоторканність приватного життя, обумовлене неконституційними інтересами і цілями дифаматора і виражене в конкретизованих формах недобросовісного користування свободою слова та інформації [3].

Найбільш складним при розгляді справ про дифамацію є питання про забезпечення на рівні законодавства збалансованого підходу між правом на вільне вираження думки та захистом репутації, тобто визначення співвідношення і балансу таких конституційних цінностей, як свободи слова та інформації і гідність людини, що має на увазі зіткнення публічного інтересу в отриманні відомостей по всіх значимих питаннях суспільного життя і приватної зацікавленості конкретних осіб у захисті їх честі, доброго імені та недоторканності приватного життя.

Науковці у сфері правового регулювання мас-медіа зазначають, що найважливіше завдання суду при розгляді спорів про дифамацію в ЗМІ

знайти баланс між конституційними правами на свободу масової інформації та на захист честі, гідності та ділової репутації. Вирішуючи цю задачу, слід чітко розділяти в текстах засобів масової інформації фактичні відомості, які можна перевірити, а тому спростувати в порядку, передбаченому законом, і оціночні думки, які носять суб'єктивний характер, перевірити і спростувати їх не можна, на них можна відповісти в порядку полеміки. Думка, якщо навіть вона принижує кого-небудь, не є дифамацією, а тому судовий захист від нього неможлива [6].

Європейський суд с прав людини виробив значну кількість прецедентів щодо застосування поняття «дифамація», що дало можливість сформулювати певні принципи позиції з цього приводу: (1) будь-яке втручання влади у користування свободою вираження поглядів повинно бути передбачено законом; (2) необхідність розмежування думки і факту (можливість довести, що свідчення доповідають дійсності); (3) важливість обговорення у пресі питань загальносуспільного значення; (4) підвищена терпимість публічних осіб, державних службовців до критики; (5) добросовісність журналістів при підготовці та висвітленні інформації (дотримання «журналістської етики»), а також використання коректних форм критики тощо [4].

Способи протидії дифамації можна поділити на дві групи:

(1) *правові*: (а) оприлюднення спростувань у засобах масової інформації або публічні вибачення; (б) видалення і знищення відповідної інформації, припинення або заборону подальшого розповсюдження таких відомостей, вилучення і ліквідацію матеріальних носіїв інформації тощо; (в) притягнення порушників до відповідальності.

При цьому, залежно від виду дифамаційних правопорушень передбачено відповідні негативні наслідки: цивільно-правова дифамація – публікація спростування, надання права на відповідь, компенсація моральної шкоди, видалення відомостей, вилучення й знищення тиражу, відшкодування шкоди; кримінально-правова дифамація – штраф, обов'язкові роботи, виправні роботи, арешт; адміністративно-правова дифамація – штраф [7].

(2) *морально-етичні*: підвищення рівня суспільної правосвідомості; усвідомлення важливості дотримання правил етичної поведінки самими представниками судової гілки влади, прокурорами, адвокатами, представниками засобів масової інформації.

В науковій юридичній літературі висловлюється пропозиція про створення єдиного дифамаційного закону, що дозволить конкретизува-

ти обсяг прав, що підлягають захисту при виникненні дифамаційного делікту і уникнути колізій, що виникають при захист деяких немайнових прав особистості, гарантованих Конституцією [8].

Використана література:

1. *Кириленко В. П., Алексеев Г. В.* Проблемы гармонизации европейского и российского законодательства о диффамации. Сравнительно-правовые исследования. 2019. №9 (154). С. 169;

2. *Твердохліб О. С.* Диффамация в публічній сфері України та проблеми її подолання. Університетські наукові записки. 2017. №64. С. 38;

3. *Смирнова А. А.* Диффамация как правонарушение и злоупотребление правом: конституционно-правовой аспект: автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.02. Тверь, 2008. С. 4;

4. *Каблак П. І.* Взаємовідносини судової влади та громадськості (правові і організаційні аспекти): дис...канд. юрид. наук: 12.00.10. Львів, 2015. С.162, 163;

5. *Морщагіна Н.* Незалежність судової влади є головною умовою забезпечення верховенства права. Судова влада України: офіційний веб-сайт. 2016. URL: <https://oda.arbitr.gov.ua/sud5037/pres-centr/news/296624>;

6. *Потапенко С. В.* Проблемы судебной защиты от диффамации в СМИ: автореф. дис...доктора юрид. наук: 12.00.03. Краснодар. 2002. С. 5,6;

7. *Невзгодина Е. Л., Парыгина Н. Н.* Диффамация как правовая категория. Вестник Омского университета. 2016. №2 (47). С. 88, 89;

8. *Сидоров В. А.* Право на защиту чести и достоинства: соотношение права и морали: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2003. С. 224.

Деменчук М. О.,
асистент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ПЕРЕПОН У ВІДПРАВЛЕННІ ПРАВОСУДДЯ АДМІНІСТРАТИВНИМИ СУДАМИ

Діяльність адміністративних судів, складової чинної системи судоустрою, спрямована на справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення спорів, що належать до їх компетенції, з метою ефективного

захисту прав, свобод та інтересів осіб та громадян. Відправляючи правосуддя, суди сприяють реалізації в державі засади верховенства права, спираючись при цьому на матеріальні та процесуальні норми закону.

В сучасних умовах безперервного реформування законодавства, політичної напруженості, психологічної напруженості населення, на суддів усіх рівнів покладена особлива відповідальність. На жаль, під час реалізації покладеного на них Конституцією України призначення, судді стикаються з рядом перепон. Вважаємо за доцільне розглянути декілька найбільш важливих, на нашу думку, блоків.

1. Недосконалість норм КУпАП. До прикладу, спірним є питання, чи можна визнавати «іншою оплачуваною діяльністю», а отже, кваліфікувати за ч. 1 ст. 172⁴ КУпАП ті випадки, коли відповідні суб'єкти отримують різного роду доплати, надбавки, гарантійні виплати, премії, інші заохочувальні та компенсаційні виплати. Зокрема, у контексті застосування ч. 1 ст. 172⁴ КУпАП зловживанням є питання про законність інкримінування цієї норми особам, які отримують грошові винагороди як члени (голови) професійних спілок [1, с. 45].

Крім того, ст. 172⁵ КУпАП «Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків» має бланкетний характер та потребує звернення до Закону України «Про запобігання корупції». Так, поняття «подарунок» за вищевказаним Законом слід відрізнити від цивільно-правового поняття «дарунок»:

для цілей антикорупційного законодавства подарунком визнається не лише майно;

подарунок може передаватись як безоплатно, так і за ціною, нижчою за мінімальну ринкову;

обмеження і заборони за Законом стосуються: а) одержання подарунків і для себе, і для близьких осіб, тоді як дарунок одержується виключно для себе; б) не лише одержання, а й прохання, вимагання подарунка;

для цілей антикорупційного законодавства додержання форми укладання договору значення не має. Безповоротна фінансова допомога за своїми ознаками тождерна подарунку, а тому на її одержання поширюються обмеження, визначені ст. 23 Закону від 14 жовтня 2014 р.

Матеріали судової практики вказують, що непоодинокими є випадки, коли суди безпідставно допускають можливість інкримінування ч. 1 ст. 172⁵ КУпАП за умови прийняття певного блага особою у зв'язку з виконанням нею відповідних функцій держави або органу місцевого

самоврядування. При тому, що у скоєному за таких обставин правопорушенню мали б вбачатись ознаки складу злочину, передбаченого ст. 368 КК України [1, с. 87].

До цієї самої групи проблем, що пов'язані з недосконалістю норм КУпАП, на нашу думку, можна зараховувати обмеженість повноважень прокурора. Зазначимо, що прокурор не має права оскаржувати постанову про корупційне адміністративне правопорушення в апеляційному порядку. На даний час з усіх учасників справи про адміністративне правопорушення, що пов'язане з корупцією, право на оскарження має лише правопорушник чи його захисник. Тобто, прокурори, які в судах представляють інтереси держави, позбавлені такого права на законодавчому рівні, що звужує обсяг його функцій участі в процесі щодо відповідної категорії справ.

2. Дії сторонніх осіб, що ускладнюють відправлення правосуддя. Так, наявні випадки оформлення протоколу про адміністративне правопорушення з суттєвими помилками. Крім того, КУпАП не встановлює, як має діяти суд у випадку, коли під час підготовки до розгляду справи про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, встановлюється факт неналежного оформлення протоколу.

3. Спроби тиску на суддів з боку сторонніх осіб. Відповідно до міжнародного та національного законодавства, судді є незалежними не лише від спроб зовнішнього тиску, але й внутрішнього. На жаль, непоодинокими є випадки, коли захисники обвинувачених у справах систематично звертаються до суду із очевидно безпідставними заявами та клопотаннями з метою перешкоджання здійсненню кримінального провадження, порушують порядок у судовому засіданні, критикують суддів у засобах масової інформації до вирішення справи у зв'язку із її розглядом [2].

Вказані групи проблем мають комплексний характер, потребують негайного вирішення та є неприпустимими для правової, демократичної та соціальної держави, яка рівняється на європейські стандарти.

Використана література:

1. Дудоров О. О. Узагальнення судової практики у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (статті 172⁴ 172⁹ КУпАП). URL: <http://185.65.244.102/img/books/files/1568817689cplr.%20consolidated%20judicial%20practice%20on%20administrative%20offenses%20related%20to%20corruption.pdf>.

2. ВАКС заявив про тиск на суддів у справі про заволодіння коштами «Енергоатому». URL: https://lb.ua/pravo/2020/10/07/467625_vaks_zayaviv_pro_tisk_suddiv_spravi.html

Кубасенко А. В.,
доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Питання забезпечення доступності правосуддя і довіри громадян до суду, а також досягнення максимальної прозорості в діяльності системи судоустрою дуже актуальні, особливо в сучасних умовах розвитку суспільства, коли інформаційні технології застосовуються в усіх сферах.

Право на судовий захист закріплюється у ст. 55 Конституції України і належить до основних конституційних прав у сфері правосуддя [1].

Положення про доступність правосуддя закріплені у Загальній декларації прав людини. Норма безперешкодного доступу до суду визнає на однію з фундаментальних (ст. 10 Декларації) [2]. Європейський суд з прав людини сформулював право на доступ до правосуддя як елемент права на суд, яке означає, що зацікавлена особа повинна мати можливість домогтися розгляду своєї справи в суді і їй не повинні перешкодити надмірні правові або практичні перепони.

В юридичній літературі принцип доступності правосуддя розуміють, як забезпечену законом можливість безперешкодно звернутися до суду за захистом своїх прав і отримати судовий захист.

Використання в національному судочинстві сучасних інформаційних технологій вносить відповідні зміни в практичну реалізацію принципу доступності правосуддя. Застосування інформаційних технологій в Україні актуально з багатьох причин. Це, перш за все, велика територія країни та інстанційність системи судоустрою.

У юридичному середовищі використання інформаційних технологій при здійсненні судового захисту називається електронним правосуддям.

Електронне правосуддя являє собою інструмент і технологію, що дозволяють зробити розгляд справ в судах більш ефективним і оптимізувати процедуру. Мета створення даної системи полягає у забезпеченні відкритості, доступності судів і максимальної зручності для учасників судових процесів, поліпшення якості суддівської роботи і скорочення витрат.

Технологічна модернізація судів, переведення процесуальних документів і судового діловодства в цифрову форму – один з пріоритетних і найбільш перспективних напрямків розвитку судової влади, яке дозволить відповісти на найактуальніші запити громадянського суспільства.

Проаналізувавши чинне законодавство, можна виділити наступні основні елементи системи електронного правосуддя, які впливають на якість, в тому числі і на доступність правосуддя:

1. Подача процесуальних документів в електронній формі через платформу «Електронний суд», яка є складовою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Електронний суд функціонує в базовому технічному функціоналі, за допомогою сервісу «Електронний суд» учасники судового процесу можуть подавати до суду процесуальні документи (позовні заяви, клопотання тощо) в електронному форматі. Також учасник судового процесу за допомогою сервісу «Електронний суд» може сплатити судовий збір та інші платежі в режимі онлайн, сформувати й надати електронне доручення іншій особі та додатково отримувати:

- веб-посилання на тексти всіх сформованих судом процесуальних документів у справі, у якій учасник процесу бере участь: судові рішення, судові повістки, виклики тощо;
- інформацію про отримані й зареєстровані вхідні документи у справі разом із документами в електронному форматі;
- інформацію про отримані документи у справі від інших учасників разом із документами в електронному форматі;
- електронні документи, що спричинили зміну стану розгляду справи, протоколи автоматизованого розподілу тощо [3].

2. Одним з основних елементів системи електронного правосуддя є використання в судах відеоконференцв'язку. Наказом Державної судової адміністрації України «Про введення підсистеми захищеного відеоконференцв'язку в дослідну експлуатацію» від 31 березня 2021 р. №98 запроваджено у всіх місцевих та апеляційних судах України

з 1 квітня 2021 р. в дослідну експлуатацію підсистему захищеного відеоконференцв'язку Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (<https://vkz.court.gov.ua/>) для забезпечення можливості учасників судового процесу брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції [4]. При цьому надано рекомендація Верховному Суду та Вищому антикорупційному суду використовувати Підсистему для проведення судових засідань у режимі відеоконференцв'язку.

Використання електронних інструментів покликане забезпечити абсолютну відкритість і доступність судів, поліпшити якість суддівської роботи, скоротити витрати і створити максимальну зручність для учасників процесу. Система електронного правосуддя дозволяє найбільш ефективно і раціонально вибудовувати організаційно-процесуальні відносини між судами і всередині судів, а також між судами та особами, які беруть участь у справі.

Застосування сучасних інформаційних технологій є найбільш ефективним за умови забезпечення реалізації принципу доступності правосуддя.

Сьогодні всі органи влади активно включаються в процес цифрового розвитку. Впровадження цифрових технологій в сучасну систему судоустрою покликане забезпечити максимальну відкритість і прозорість судочинства, а також доступність населення до правосуддя, і як наслідок – підвищення якості та ефективності в цілому.

Однак необхідно відзначити, що нові цифрові технології доступні не всім громадянам, у зв'язку із тим, що не всі особи, які беруть участь у справі, володіють навичками роботи з сучасними інформаційними технологіями або оснащені відповідним обладнанням, програмним забезпеченням. Не у всіх куточках нашої країни є можливість використання мережі Інтернет. Тому не можна позбавляти можливості громадян подання до суду документів як в електронному вигляді, так направлення документів на паперових носіях.

Таким чином, в умовах карантину, коли наявні обмеження роботи судів й участі у судових засіданнях, питання функціонування єдиного електронного судового документообігу, впровадження та використання сучасних інформаційних технологій є надзвичайно важливим й актуальним, оскільки це не лише оптимізує роботу суддів, адвокатів та інших представників правничих професій, а й забезпечує всебічний і повний доступ громадян до правосуддя.

Використана література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Смітюх І. Електронний суд: проблемні та практичні питання. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA014373
4. Про введення підсистеми захищеного відеоконференцв'язку в дослідну експлуатацію: наказом Державної судової адміністрації України від 31 березня 2021 р. №98. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/sa21013>

Кондрат'єва Л. А.,

доцент кафедри процесуального права
юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
кандидат юридичних наук

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ГРУПОВОГО ПОЗОВУ

В червні 2015 року у Верховному суді України відбувся круглий стіл на тему: «Масовий позов: перспективи в Україні через призму зарубіжного досвіду». Так, за результатами проведення цього заходу, окрім іншого, була сформульована пропозиція дослідити шведський, нідерландський, литовський, польський досвід упровадження інституту масового позову. Так, зокрема, наголошувалось саме на можливості адаптування та впровадження до національної правової системи трьох моделей масових позовів залежно від суб'єкта, який звертається з позовом (приватний, публічний та організаційний). Разом із тим, пропонувалось запровадження інституту масового позову в цивільному, господарському та адміністративному судочинстві з огляду на специфіку правовідносин у спорах, які вирішуються в межах даних видів судочинства [1]. Проведення цього заходу свідчить про значний інтерес до інституту групового позову в Україні. Теоретичне підґрунтя запровадження та функціонування масових (групових позовів) в Україні створене серед науковців-процесуалістів [2]. Розвиток та розбудова даного інституту в Україні, на нашу думку, повинна базуватись на досвіді тих

країн, які можуть похизуватись результативністю та ефективністю застосування моделі групового позову в практиці своїх судів.

Ще в 1985 році в судовому праві Європейського Союзу піднімалося питання про запровадження групового позову. Так, проміжковим результатом закріплення моделі групового позову стала Директива про судові заборони в цілях захисту інтересів споживачів від 1998 р. Однак варто зауважити, що дискусії в ЄС були пов'язані, окрім іншого із пошуком механізмів для більш ефективного захисту прав споживачів. Вже в червні 2013 році на рівні Європейського Союзу була прийнята Рекомендація Комісії Європейських співтовариств «Про загальні принципи та механізми для колективних позовів щодо припинення порушень та колективних позовів про компенсацію, пов'язаних із порушеннями прав, на статистичних даних відповідно до законодавства Європейського Союзу» (№2013/396/ЄС). Серед іншого у даній Рекомендації було закріплено вимогу про те, що держави-члени Європейського Союзу повинні імплементувати у свої національні правові системи принципи із захисту колективних прав не пізніше 26 липня 2015 року [3, с. 28]. Слід зазначити, що Закон України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року передбачає право об'єднань споживачів звертатися до суду для захисту порушених прав невизначеного кола споживачів. Однак, як справедливо зазначав Я. Романюк, така прогресивна норма й досі не знаходить практичного ефективного застосування на практиці, оскільки процедура розгляду таких позовів є недостатньо врегульованою. Отже, можна зробити висновок, що основи для розвитку інституту групового позову закладені у вищезазначеному законі і для виконання рішення суду про задоволення такого позову процесуальне законодавство передбачає спрощений порядок доведення споживачем своїх вимог щодо відшкодування шкоди, а саме – індивідуальне звернення до суду із заявою про видачу судового наказу відповідно до статті 96 ЦПК [4]. Як зазначає голова Верховного Суду Литовської Республіки Рімвидас Норкус, схожа ситуація спостерігалася й у Литві, коли механізм захисту численного (невизначеного) кола осіб наче є, однак застосування його на практиці є або досить складним, або малоефективним. Так, на його думку, у 2002 році у Цивільному кодексі Литовської Республіки була закріплена можливість звертатись до суду із груповим позовом для захисту спільних інтересів численного (невизначеного) кола осіб, однак намагання груп осіб скористатися цим правом в той час були марними, адже литовські суди не приймали до роз-

гляду такі справи з причин неврегульованості механізму захисту прав та законних інтересів груп осіб. Однак, після затвердження литовським урядом Концепції колективного позову та набрання чинності з 1 січня 2015 року відповідних змін до Цивільного процесуального кодексу Литовської Республіки, механізм захисту численного (невизначеного) кола осіб почав ефективно функціонувати в цій державі [5, с. 4]. Як зазначає Б. Маан, суддя апеляційного суду міста Амстердам Королівства Нідерланди, «групові позови допомагають споживачам захистити порушені права, а компаніям – зберегти репутацію». Так, практика застосування групових позовів у Нідерландах є популярною в багатьох галузях права. Особливої популярності груповий позов набув щодо справ про захист прав споживачів і навколишнього середовища. Автор зазначає, що основним критерієм для застосування групового позову є очевидність завданої шкоди [6, с. 4–5]. Нідерландський досвід свідчить, що наявність такого механізму має профілактичний ефект. Зокрема, виробники знають, що не зможуть уникнути відповідальності за браковану продукцію. Справи, що підривають (або можуть підрвати) репутацію є невідгідними для виробників, адже втягнення останніх у розгляд такої справи викликає інтерес засобів масової інформації. Тому, наявність даного механізму захисту є досить чудовим способом стимулювати виробників на випуск якісної продукції лише тому, що у відкритому суспільстві, такому як ЄС, втрата репутації може призвести навіть до закриття неякісного виробництва [6, с. 14]. Такої ж позиції притримується і Т. Романенко щодо України [7].

Слід також зазначити, що механізм групового позову в сучасному світі є досить актуальним та дієвим засобом захисту в справах, що стосуються зміни клімату та забруднення навколишнього середовища.

Використана література:

1. Закон і Бізнес. Висновки Верховного суду України щодо запровадження масового позову [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/117329-verhovniy_sud_publicue_visnovki_schodo_zaprovadzhennya_masov.html

2. Масові (групові) та похідні позови в процесуальному праві України: постановка проблеми: Науково-практичний посібник / М. М. Ясинок, С. І. Запара, В. А. Кройтор, Т. М. Кравцова, Ю. Ю. Рябченко та ін.; за заг. ред. д.ю.н., професора, академіка Академії наук вищої школи України М. М. Ясинка. Київ: Алерта, 2019. 276 с.

3. Норкус Р. Колективний позов у Литві // Право України. 2015. №9. С. 28–37.

4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року, №1618-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

5. Вісник Верховного суду України / Верховний суд України. // Офіційне науково-практичне видання. 2015. №8. С. 48.

6. Маан Б. Колективні позови в Європі // Право України. №9. 2015. С. 13–17.

7. Романенко Т. Груповий позов стане «зброєю масового захисту» осіб і підмогою для суддів [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zib.com.ua/ua/138074-grupoviy_pozov_stane_zbroeyu_masovogo_zahistu_gromadyan_i_pi.html

Татулич І. Ю.,
доцент кафедри процесуального права
юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
кандидат юридичних наук

ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ ЩОДО СПРАВ ПРО УСИНОВЛЕННЯ

Проблема сирітства в Україні не втрачає, на жаль, актуальності. Одним з шляхів її подолання є інститут усиновлення (прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, в консульській установі або дипломатичному представництві України). 12 березня 2020 року у Верховній Раді зареєстровано проєкт Закону №3206 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури розгляду судових справ, пов'язаних із захистом прав дітей» [1]. Метою законопроекту є спрощення процедури розгляду судових справ про усиновлення дитини, що сприятиме розвитку та підтримки сімейних форм виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування. Проєктом пропонується внести зміни до Сімейного кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України.

Автори мотивують зміни тим, що відповідно до чинного законодавства, усиновлення відбувається виключно за рішенням суду. Зверненню

до суду передусє певний процес, який передбачає збір документів, подання заяв та отримання висновків і це не беручи до уваги процес встановлення контакту й налагодження відносин з дитиною. Отже, з часу прийняття рішення про усиновлення дитини до моменту набрання рішенням суду законної сили проходить багато часу. При цьому значну частину цього часу становить сам судовий процес розгляду справи – який передбачений тривалістю до трьох місяців і, додатково, тридцяти днів, наданих для апеляційного оскарження. Автори зазначають, що такий стан речей викликає невдоволення з боку родин, які мають намір усиновити дитину, має негативний вплив на дітей, які підлягають усиновленню, породжує виникнення корупційних ризиків.

Ми не заперечуємо, що частина із запропонованих законодавчих змін є доволі обґрунтованою. Проте є ряд ініціатив, які можуть створити суттєві проблеми під час вирішення судами даної категорії справ. Так, змінами до ст. 242 СК України пропонується встановити, що у разі скасування усиновлення за рішенням суду в зв'язку з тим, що таке усиновлення суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання, *суд одночасно вирішує питання про позбавлення усиновлювача батьківських прав стосовно цієї дитини*. На наш погляд, є доволі неоднозначною пропозиція щодо встановлення обов'язкового припису для суду вирішувати питання про позбавлення усиновлювача батьківських прав під час розгляду справи про скасування усиновлення, якщо таке усиновлення суперечить інтересам дитини. Тому справедливо стверджує практикуючий адвокат Антон Діденко, що у першу чергу слід зазначити, що таке правило не узгоджується з принципом диспозитивності цивільного судочинства, який згідно статті 13 ЦПК України передбачає, що суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до цього Кодексу, у межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи [2]. Крім того, питання, яке пропонується вирішити у новій ч. 4 ст. 242 СК, вже врегульоване у ч. 1 ст. 239 СК, згідно з якою у разі скасування усиновлення припиняються на майбутнє права та обов'язки, що виникли у зв'язку з усиновленням між дитиною та усиновлювачем і його родичами. Таким чином, одночасно зі скасуванням усиновлення припиняються й батьківські права щодо дитини, а тому потреба у внесенні запропонованих змін до ст. 242 СК України відсутня.

Судова справа про усиновлення може вирішуватися у складі одного судді *без залучення присяжних*. Проте участь присяжних у даному випадку доцільно зберегти, оскільки при розгляді даної категорії справ

вона дозволяє більш повно забезпечити дотримання законних прав та інтересів дитини.

Заслуговує на увагу те, що змінами до ч. 1 ст. 312 ЦПК України передбачено, що під час підготовки справи про усиновлення дитини до розгляду суд може вирішити питання про участь у ній як заінтересованих осіб прийомних батьків, батьків-вихователів, опікунів, піклувальників, законних представників, а **не лише заінтересованих осіб відповідного органу опіки та піклування**.

Також доповнено ст. 312 ЦПК України частиною 4, відповідно до якої **підготовку справи про усиновлення до розгляду повинно бути проведено не пізніше п'яти днів** з дня відкриття провадження у справі. Підготовче засідання у справах про усиновлення не проводиться. На наш погляд, не можливо погодитись зі скороченням даного строку, враховуючи перелік документів, які повинні подати до суду органи опіки та піклування на цьому етапі, оцінку та дослідження їх судом з питань належності, допустимості, достовірності та достатності.

За новою редакцією ч. 5 ст. 313 ЦПК **суд розглядає справу** про усиновлення дитини протягом розумного строку, але **не більше тридцяти днів** з дня відкриття провадження у справі. Крім цього, доповненням до ч. 1 ст. 354 визначається, що **апеляційна скарга** на рішення суду про усиновлення дитини подається **протягом десяти днів** з дня його проголошення. Вважаємо, що це може ускладнити подання апеляції на ухвалене рішення, внаслідок чого можуть бути порушені як права учасників справи на апеляційне оскарження, так і права та законні інтереси дитини.

Однак, враховуючи складність даної категорії справ, адже усиновлюється не річ, а дитина, етап збирання документів учасниками справи та пред'явлення їх до суду, участь іноземного елемента при розгляді справи, процесуальні дії судді на кожному етапі, можна впевнено сказати, що не всі перелічені новації слід впроваджувати у матеріальне та процесуальне законодавство.

Використана література:

1. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури розгляду судових справ, пов'язаних із захистом прав дітей http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=68361

2. Діденко А. Ініціативи щодо зміни процедури розгляду справ про усиновлення дитини. <https://blog.liga.net/user/adidenko/article/36218>

Шило О. Г.,
завідувачка кафедрою
кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
головний науковий співробітник
відділу дослідження проблем
кримінального процесу та судоустрою
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії
правових наук України
доктор юридичних наук, професор;

Глинська Н. В.,
завідувачка відділом
дослідження проблем кримінального
процесу та судоустрою
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії
правових наук України
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

**РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ,
ЩО ВИРІШУЮТЬ ІСНУЮЧУ РОЗБІЖНІСТЬ
У ПРАВОЗАСТОСУВАННІ, В МЕХАНІЗМІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОСТІ ТА ЄДНОСТІ
СУДОВОЇ ПРАКТИКИ**

Єдність та сталість судової практики мають тісний зв'язок із забезпеченням права кожного на справедливий суд, створюючи для цього необхідне підґрунтя, що полягає у втіленні принципу правової визначеності та забезпеченні розумної прогнозованості судових рішень. При цьому сталість судової практики відображає константний стан єдиного

правозастосування, інакше кажучи, це «укорінена» єдність вирішення одних і тих само правових питань як прямий показник переходу кількості у якість.

Одним із засобів забезпечення сталості та єдності судової практики є рішення Верховного Суду, в яких здійснюється відступ від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах. Існування в рамках Верховного Суду механізмів, здатних виправляти непослідовності практики цього суду, має першорядне значення. Відповідні інструменти можуть включати, наприклад, звернення до великих палат або скликання більших колегій у випадках, коли судова практика верховного суду стає неоднаковою, або коли можливим є перегляд і скасування раніше встановленого прецеденту.

Саме на вирішення вказаного завдання спрямований створений національним законодавцем механізм – інститут «*overruling*» (спеціальний порядок зміни правової позиції вищого судового органу з того чи іншого проблемного питання, який використовується вищими судовими інстанціями країн англо-саксонської правової традиції) (стаття 434¹, 434² КПК).

Впровадження цього механізму виявило свою ефективність як засобу подолання розбіжностей в практиці Верховного Суду. Разом з тим, непоодинокими лишаються й факти наявності протилежних правових позицій вищого судового органу, що негативно позначається на правозастосуванні та дезорієнтує суди нижчої інстанції при вирішенні аналогічних правових питань, а отже знижує функціональну роль Верховного Суду в загальному механізмі забезпечення сталості та єдності судової практики.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає передачу справи колегією Верховного Суду, що розглядає справу в касаційному порядку, на розгляд палати, об'єднаної палати чи Великої палати Верховного Суду, якщо суд, що розглядатиме справу в касаційній інстанції, вважатиме за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні палати, об'єднаної палати чи Великої Палати Верховного Суду (стаття 434¹).

В контексті розгляду питання передбаченого національним законодавством механізму забезпечення Верховним Судом сталості та єдності власної практики вбачається сенс звернути увагу на нормативну конструкцію статті 434¹ КПК, яка, на наш погляд, імперативно передбачає

необхідність передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду, якщо суд вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах. Іншими словами, встановлений статтею 434¹ КПК порядок подолання раніше сформульованої у відповідному висновку Верховного Суду правової позиції не передбачає, як нам видається, ухвалення колегією суду рішення з протилежною позицією, а спрямовує суд у напрямі використання іншого процесуального шляху – передачі кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої палати Верховного Суду. Дотримання цього порядку виключає ситуацію наявності діаметрально протилежних правових позицій колегій Верховного Суду з одного й того самого питання, що, безумовно, негативно позначається на правозастосовчій практиці, створюючи ситуацію правової невизначеності та підґрунтя для можливих зловживань в цій сфері. При цьому важливо підкреслити, що ініціатором відступу від висновку щодо застосування норми права може бути не тільки суд, а і сторони кримінального провадження (на яких в змагальному кримінальному процесі покладається тягар доведення касаційних вимог), мотивуючи наявність для цього підстав у відповідній скарзі, проте лише суд приймає рішення про необхідність звернення до процедури, передбаченої ст. 434¹ КПК, в разі, якщо він вважає цей відступ виправданим.

Наведений висновок суду цілком відповідає нормативній конструкції статті 434¹ КПК і, по суті, відображає основну ідею, закладену законодавцем до цієї правової норми : а) відступ від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах з огляду на конкретні обставини є цілком виправданим; б) такий відступ має здійснюватися лише за встановленою законом процедурою; в) можливість відступу від висновку залежно від складу суду, в якому його було прийнято, надається суду у складі більшої кількості суддів Верховного Суду, що й зумовлює «вищий ступінь значення» такого висновку.

Зазначений правовий механізм вирішення розбіжностей у практиці Верховного Суду відображає позицію законодавця щодо ієрархії правових позицій Верховного Суду. При цьому ключовою ідеєю є те, що можливість відступу від висновку щодо застосування норми права залежно від складу суду, в якому його було прийнято, надається суду у складі більшої кількості суддів Верховного Суду, що й зумовлює «вищий ступінь значення» такого висновку та застосування саме його в подальшій судовій практиці.

АСПІРАНТИ

Ганжа О. Г.,
аспірант Запорізького
національного університету,
головний консультант Апарату
Верховної Ради України

КОРЕКТНІСТЬ ЦИТУВАННЯ ЛАТИНСЬКИХ ВИСЛОВІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА НАЛЕЖНОГО МОТИВУВАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Останнім часом серед представників судової влади стрімко зріс попит на використання латинських висловів, які в науковій літературі та, власне, у текстах судових рішень називають по-різному: нормами, принципами, правилами, максимами, формулами, постулатами, презумпціями, аксіомами, афоризмами, сентенціями тощо. Забезпечення коректності їх цитування – передумова належного мотивування судових рішень, що є одним із критеріїв якості останніх.

Наведемо, на нашу думку, основні правила коректного цитування латинських висловів у текстах судових рішень:

1. Посилання на латинський вислів може міститися лише у мотивувальній частині судового рішення.

2. Посилання на латинський (зокрема римський) вислів має відобразитися на письмі мовою оригіналу, без помилок. Це важливо для пошуку автентичного тексту та є даниною традиції визнання за латиною статусу «мови права». Водночас саму фразу доречно брати в лапки за правилами цитування як способу передачі чужого мовлення.

3. Посилання на латинський вислів має супроводжуватися українським перекладом. Відтворити зміст відповідної словесної формули державною мовою можна двома способами: по-перше, у вигляді результату суддівської інтерпретації, тобто роз'яснення застосованої фрази (наприклад, суд зазначив: «За правилом колізійного принципу «lex superior derogate legi interior» нормативний акт вищої юридичної сили має пріоритет над нормативним актом нижчої юридичної сили» [1]; по-друге, у формі усталеної, неподільної, цілісної конструкції, загальноприйнятого адекватного перекладу (наприклад, суд вказав: «Зазначене положення Закону цілком узгоджується з відомою латинською сентен-

цією «*nemo esse debet iudex in propria causa*» (ніхто не може бути суддею у своїй власній справі)» [2]. При зверненні до останнього варіанта важливо пам'ятати про необхідність дотримання балансу точності перекладу та афористичності форми [3, с. 14].

4. Не слід спотворювати зміст латинського вислову та/або його перекладу. Наприклад, суддя неодноразово у своїй практиці зазначав: «За таких підстав суд вважає прийнятним принцип «*Pererat mundus, fiat iustitia*» або правосуддя повинно бути здійсненим, навіть якщо зникнуть всі шахраї» [4]. Звісно ж, у такому «авторському» перекичуванні афоризму мало спільного з оригінальним гаслом імператора Священної Римської імперії Фердинанда I.

5. Необхідно чітко й вичерпно наводити значення, в якому вживається латинський вислів. Тобто в текстах судових рішень важливо не лише подавати переклад латинізму, але й уточнювати його зміст, коли він однозначно не впливає з такого перекладу (наприклад, суд зазначив: «Натомість принцип «*jura novit curia*» (суд знає право) складається з трьох основних елементів, які полягають у тому, що саме суд знає закон; суд здійснює пошук та аналіз правових норм безвідносно посилення сторін спору; суд застосовує норми права до фактичних обставин спору («*da mihi factum, dabo tibi jus*»)» [5].

6. Варто уникати штучного вкраплення латинських висловів у тексти судових рішень. Цитата латинською мовою може бути частиною речення та зливатися з власне судовою думкою, однак у будь-якому разі перед цією словесною конструкцією або після неї має бути однозначне уточнення про її належність не судді. Звісно ж, воно має супроводжуватися відповідним пунктуаційним відокремленням. Інакше латинський вислів матиме вигляд чужорідного елемента, мета якого – заплутати читача судового рішення.

7. Потрібно правильно зазначати різновид цитованого положення. Як уже було вказано вище, латинські вислови називають найрізноманітнішим чином. Проте геть не всі з цих іменувань ідентичні за лексичним значенням (тобто їх не можна вважати так званими «лексичними паралелізмами») та коректно відображають зміст і корелюються з історичною формою латинізмів, що постають у текстах судових рішень мовою оригіналу.

Є також факультативні вимоги до коректного цитування латинських висловів у текстах судових рішень, які зазвичай замінюються

посиланням на загальновідомість положення. Водночас звернення до темпоральної характеристики формулювання латинізму, джерела походження або черпання про нього інформації теж потребує відповідально-го ставлення з боку судді.

1. Необхідно безпомилково зазначати час, коли було сформульовано латинський вислів. Так, не всі з них сягають корінням часів римського права, якому у вітчизняних судових рішеннях властиво приписувати заслуги інших епохальних періодів європейської історії.

2. Слід правильно вказувати джерело походження латинізму.

3. Потрібно точно зазначати джерело, з якого взято латинський вислів.

Лапідарно запропоновані правила забезпечення коректності цитування латинських висловів стосуються лише сполучень слів, що стисло та зчаста образно виражають закінчену думку, утворюючи в такий спосіб нерозривну смислову єдність. Окремі ж слова і словосполучення, передані суддями у письмовому вигляді латиною, стануть предметом наступних наукових розвідок.

Застереження замість висновку. У гонитві за показною інтелектуалізацією варто пам'ятати, що некоректне цитування латинських висловів не тільки не сприятиме покращенню юридичної писемності й рівня вмотивованості судових рішень, а, навпаки, може мати зворотний ефект.

Використана література:

1. Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 17 грудня 2019 року у справі № 500/647/19.

2. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 7 серпня 2018 року у справі № 826/17914/17.

3. Баргошек М. Римское право: понятия, термины, определения / пер. с чешск. Москва : Юрид. лит., 1989. 448 с.

4. Рішення Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 10 липня 2019 року у справі № 346/1480/19.

5. Постанова Вінницького апеляційного суду від 19 березня 2021 року у справі № 127/22414/20.

Науковий керівник: д. ю. н., професор кафедри історії та теорії держави і права Запорізького національного університету В. В. Городовенко

Коломійцев П. О.,
аспірант кафедри
конституційного права і прав людини
Національної академії внутрішніх справ

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОЯВУ КОНСТИТУЦІЙНОСТІ ЗАКОНІВ У ПРАВОЗАСТОСОВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ

Право (обов'язок) суддів загальної юрисдикції утриматися від застосування у справі неконституційного закону (на їх переконання) нормативного акту суттєво укріпили існуючу систему забезпечення конституційності в Україні, наділивши до того найслабших її учасників (людину і громадянина, юридичних осіб приватного права) новими можливостями, зазначення яких, за умови здійснення необхідної організаційно-правової роботи, буде належно оцінено, якщо не сьогодні, то уже в найкоротшій перспективі [1, с 146]. Забезпечення конституційності в Україні в конкретних випадках є проявом реалізації принципу конституційної законності. Презумпція конституційності закону прямо впливає на удосконалення діяльності судів у системі судоустрою. У країнах з централізованою формою доступу до конституційного контролю (правосуддя – в деяких країнах) спеціальний орган – Конституційний Суд дискваліфікує закони, які в силу свого змісту суперечать Основному Закону держави. В Україні, як ми вже наголошували, таким органом є КСУ. Традиційною в конституційній доктрині вважається точка зору, що до визнання неконституційним всі закони вважаються конституційними, тобто формально відповідають критерію «презумпції конституційності правового акта». Тому акти застосовуються, хоч їх норми не завжди можуть бути адекватні цінностям суспільства в той чи інший період його розвитку. Сукупність юридичної визначеності, законних очікувань громадян, справедливості й прогнозованості законів безумовно впливають на прогнозованість судової практики й прогнозованість конкретного судового рішення. Ми заявляємо, що незважаючи на уніфікацію нових редакцій ГПК України, ЦПК України та КАС України (2017 року), кожний процес все ж таки має власні індивідуальні особливості, що впливає на конкретний прояв верховенства права у конкретному судовому процесі. У межах цих тез ми формуємо певні авторські критерії підходів судів до правил консти-

туціоналізації законів, як правової основи вирішення судової справи. Предметом виступили тільки процесуальні ухвали та рішення по суті судів адміністративної юрисдикції різних інстанцій. Однак заявляємо, що цивільне і господарське судочинство України також містять відповідні процесуальні та заключні рішення з досліджуваного питання, що виступатиме предметом окремого наукового дослідження.

А) Передчасність необхідності встановлення конституційності змісту закону. У цій справі суд відмовив у задоволенні такого клопотання, аргументуючи, що «...Станом на час подання позивачем даного клопотання, рішення у справі за позовом особи до Міськрайонного центру зайнятості про скасування наказу та зобов'язання вчинити певні дії не прийнято. ... Суд дійшов висновку, що клопотання позивача про внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону є передчасним та не підлягає задоволенню» [2].

Б) У процесуальній процедурі розгляду справи чинний закон підлягає застосуванню, а отже є конституційним. Клопотання щодо надання зворотної дії у часі є необґрунтованим та не підлягає задоволенню» [3].

В). Конституційність закону переглядається Конституційним судом, однак судом загальної юрисдикції самостійно закон визнано конституційно-дефектним і не застосовано під час розгляду справи [4]. Суд у цій справі зауважив, що «розгляд даної справи та прийняття рішення по суті в межах даного позову можливе за відсутності рішення Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих норм та положень Закону України «Про очищення влади», оскільки на дату прийняття оспорюваного наказу відповідачем та його оскарження в судовому порядку, Закон України «Про очищення влади» чинний, дія окремих його положень не зупинена. Суд прийняв рішення не тільки поновити провадження у справі, незважаючи на відкрите конституційне провадження, що триває в Україні понад 5 років, а й розглянув справу у подальшому по суті. Важливим цьому процесі є те, що апеляційною інстанцією це рішення було підтримано [5], а ВС – повернув касаційну скаргу відповідачу з п. 4 ч. 5 ст. 332 КАС України – «касаційна скарга не приймається до розгляду і повертається суддею-доповідачем також, якщо у касаційній скарзі не викладені передбачені цим Кодексом підстави для оскарження судового рішення в касаційному порядку» [6]. Тобто за формальними підставами касаційний розгляд не відбувся і рішення набуло законної сили.

Г). *Приписи закону очевидно суперечать Конституції, однак все одно застосовуються судом як чинний закон.* Йдеться про справи щодо перерахунку пенсій державним службовцям ВС сформовано правовий висновок, що відзначається сталістю і неодноразово підтриманий ВС у його подальших постановах.

Використана література:

1. Різник С. В. Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні: монографія. Львів. ЛНУ імені Івана Франка. 2020. 542 с. (С. 142)
2. Ухвала Кіровоградського окружного адміністративного суду від 16 серпня 2018 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76109061>
3. Ухвала Шостого апеляційного адміністративного суду від 19 березня 2019 року у справі № № 826/8079/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80702614>
4. Ухвала Чернігівського адміністративного суду від 28 листопада 2019 року у справі № 825/3475/15-а. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85960449#>
5. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 12 травня 2020 року у № 825/3475/15-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86951905>
6. Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 22 червня 2020 року у справі № 825/3475/15-а. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89957356>.

Науковий керівник: Берестова І. Е., доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України

Маліневський О. М.,
аспірант Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
партнер юридичної компанії EQUITY

БЕЗПЕКА ЗДОРОВ'Я VS ШВИДКІСТЬ СУДОЧИНСТВА: МЕЖІ ЗЛОВЖИВАНЬ

З початку пандемії коронавірусу SARS-CoV-2 в Україні значно зросла кількість неявок адвокатів у судові засідання, що в свого чер-

гу призвело до їх відкладення та збільшення кількості дисциплінарних скарг про зловживання процесуальними правами. Посилаючись у своїх клопотаннях про відкладення судового засідання на запровадженій карантин у державі та створену пандемією небезпеку здоров'ю як важку причину неприбуття до судового засідання, адвокати, на думку скажників, здійснюють процесуальні диверсії, умисно затягуючи судовий процес в інтересах їх клієнтів. З іншого боку, адвокати переконують, що причини неявки обумовлені саме небезпекою для їх життя та здоров'я.

Поняття «зловживання правом» та його відмежування від правомірної процесуальної поведінки існує багато підходів та позицій. На нашу думку, ключовим аспектом в існуючих доктринальних визначеннях, при кваліфікації дій як зловживання є суб'єктивна сторона – справжня мета дій адвоката. Так, Європейський суд з прав людини у рішенні по справі «Юніон Аліментарія проти Іспанії» від 7 липня 1989 року, вказав на недопустимість зневільювання ключового принципу – верховенства права у випадках, коли поведінка учасників судового засідання свідчить про умисний характер їх дій, направлений на невинуватого затягування процесу чи зловживання своїм процесуальним правом [1]. Якщо адвокат дійсно відчуває небезпеку участі в засіданні, має об'єктивні передумови боятися за своє здоров'я, а єдиною причиною клопотати про відкладення є саме гарантія безпеки життя та здоров'я, то законодавчих причин вважати неявку адвоката як зловживання, нема.

Так, в Україні проголошується принцип верховенства права, який закріплений у статті 8 Конституції України. У статті 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2].

Постановами Кабінету Міністрів України №211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» від 11 березня 2020 [3], №641 «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 22 липня 2020 [4], №1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних

заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 09 грудня 2020 [5], №104 «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України» від 17 лютого 2021 [6], №230 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 р. №1236» від 22 березня 2021 [7] протягом останнього року встановлювалися жорсткі карантинні обмеження націлені, перш за все, на збереження життя та здоров'я населення.

Рішенням Вищої ради правосуддя №763/0/15-21 «Про надання уніфікованих рекомендацій для судів усіх інстанцій та юрисдикцій щодо безпечної роботи в умовах карантину» від 01.04.2021 було надано судам рекомендації щодо забезпечення стабільної роботи в умовах карантину. У відповідних рекомендаціях, також було наголошено, на можливості відкладення розгляду справ у зв'язку із карантинними заходами [8].

Також, у Міністерстві внутрішніх справ України було повідомлено, що особам, які порушуватимуть режим карантину, введений Кабінетом міністрів України у зв'язку з поширенням коронавірусу, загрожуватимуть штрафи та/або кримінальна відповідальність, що також має бути взято до уваги при продовженні роботи судових установ.

Згідно з п.п. 3 частини 1 статті 138 КПК України повноважними причинами неприбуття особи на виклик є: обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини) [9].

З огляду на правові акти органів державної влади стає очевидним факт пріоритетності саме права на життя та здоров'я у порівнянні з іншими правами. Суд, розглядаючи такі клопотання, повинен йти за логікою, яку обрала держава в боротьбі з COVID, а отже ставити в пріоритет саме право на життя та здоров'я. Адвокат повинен мати вибір, чи хоче він ризикувати та наражати себе чи інших учасників провадження бути зараженими цією хворобою. Така участь повинна бути свідомим вибором кожної особи, зокрема щодо прийняття відповідних ризиків та небезпеки, а отже неучасть у засіданні з цих підстав не може вважатися зловживанням права та бути підставою для відповідальності. При цьому, не застосування до адвоката заходів дисциплінарної відповідальності, не позбавляє можливості застосувати інші передбачені законом наслідки явки захисника .

Якщо ж з наданих дисциплінарним органам матеріалів вбачається, що дійсною причиною та мотивом дій адвоката щодо неявки до суду є саме зрив судового засідання та затягування процесу, що підтверджу-

ється способом життя адвоката у відповідний період часу, його активною участю у інших справах чи інших подібних заходах, така вибірковість за наявності інших підстав може свідчити про наявність у діяч адвоката дисциплінарного проступку.

Використана література:

1. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Юніон Аліментаріа проти Іспанії» від 7 липня 1989 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj4ssSitYPwAhWGohQKHcaqAXsQFjAAegQIAxAD&url=https%3A%2F%2Fhudoc.echr.coe.int%2Fapp%2Fconversion%2Fpdf%3Flibrarу%3DDECHR%26id%3D001-83064%26filename%3DUNION%2520ALIMENTARIA%2520SANDERS%2520S.A.%2520v.%2520SPAIN.pdf&usg=AOvVaw3BMlmIjwQh0GF7OIUYmg1w>

2. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України.

3. Постанова Кабінету Міністрів України №211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» від 11 березня 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п#Text>

4. Постанова Кабінету Міністрів України № 641 «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 22 липня 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2020-п#Text>

5. Постанова Кабінету Міністрів України № 1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 09 грудня 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2020-п#Text>

6. Постанова Кабінету Міністрів України № 104 «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України» від 17 лютого 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/104-2021-п#Text>

7. Постанова Кабінету Міністрів України № 230 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 р. № 1236» від 22 березня 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/230-2021-п#Text>

8. Рішення Вищої ради правосуддя № 763/0/15-21 «Про надання уніфікованих рекомендацій для судів усіх інстанцій та юрисдикцій щодо безпечної роботи в умовах карантину» від 01.04.2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/6516>

9. *Кримінальний процесуальний кодекс* України// Відомості. Верховної Ради України: кодекс від 13.04.2012, редакція від 17.03.2021,. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Кухнюк Д. В.

Новожилов В. С.,
аспірант кафедри кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УНІФІКАЦІЇ
СУДОВО-КОНТРОЛЬНИХ ПРОЦЕДУР
НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
ЩОДО ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ПРО ПЕРЕДАННЯ
РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ, НА ЯКІ НАКЛАДЕНО АРЕШТ,
В УПРАВЛІННІ НАЦІОНАЛЬНОМУ АГЕНТСТВУ
УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ
ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, ОДЕРЖАНИМИ
ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ**

Під час досудового розслідування у кримінальному провадженні можуть застосовуватися такі процедури і заходи, які обмежують, нерідко суттєво, права та свободи осіб. З метою забезпечення належної правової процедури, принципу верховенства права законодавство передбачило існування спеціального суб'єкта – слідчого суддю, якого уповноважило на здійснення функції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Після прийняття Закону України № 772-VIII від 10 листопада 2015 року «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та

управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (далі – АРМА) Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) було доповнено новим абзацом сьомим у ч. 6 ст. 100, який наділив слідчого суддю новими повноваженнями – приймати рішення про необхідність здійснення АРМАю заходів з управління речовими доказами, якщо вартість таки складає понад 200 розмірів прожиткового мінімуму.

Разом із цим, передбачені доповнення до КПК не визначили правову природу таких заходів у контексті кримінального провадження, не деталізували процедуру здійснення судового контролю слідчим суддею з цього питання в окремому судово-контрольному провадженні. 24 лютого 2021 року у Верховній Раді України 68-ма народними депутатами України було зареєстровано законопроект реєстр. № 5142 «Про внесення змін до КПК щодо діяльності АРМА щодо гарантій прав українських та іноземних інвесторів», яким пропонується доповнити Розділ II КПК «Заходи забезпечення кримінального провадження» новою главою 17¹ «Заходи щодо управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, на які накладено арешт та вирішено питання про передачу в управління органу розшуку та управління активами у кримінальному провадженні».

Як видається, пропонувані зміни спрямовані на забезпечення правової визначеності та уніфікації судово-контрольних процедур, які вирішують питання про необхідність передання речових доказів в управління АРМА. На жаль, якість нормативного забезпечення пропонованої в законопроекті процедури вирішення питання про передання в управління активів, на які накладено арешт, викликає суттєві зауваження.

Законопроект не визначає правову природу пропонованих заходів у контексті кримінального провадження, які, на нашу думку, мають бути визнані одним із заходів забезпечення кримінального провадження – передання в управління активів, на які накладено арешт. При цьому пропонована законопроектом назва глави 17¹, на нашу думку, не відображає змісту норм, які передбачені законопроектом, оскільки такі не містять переліку, характеристик заходів щодо управління активами. Натомість такі норми визначають порядок прийняття рішення про передання в управління активів, на які накладено арешт, та обсяг такого управління. На наш погляд, враховуючи приписи статей 1, 9 КПК доцільно також саме в процесуальному кодифікованому акті визначити обсяг допустимого «примусового» управління – закріпити перелік заходів щодо управління активами, на які накладено арешт,

які можуть застосовуватися АРМА на підставі ухвали слідчого судді чи суду саме у КПК.

Частина 1 ст. 175¹ КПК у редакції законопроекту містить загальну відсылну норму щодо того, що в управління АРМА можуть бути передані активи, на які накладено арешт у кримінальному провадженні та вирішено питання про передачу в управління і які відповідають вимогам, **встановленим законом**. Передусім, видається недопустимим передбачати певну дискрецію для сторони обвинувачення чи іншого суб'єкта після того, як у судовій процедурі було позитивно вирішено питання про передачу в управління активів, на які накладено арешт. По-друге, принцип правової визначеності і завдання кримінального провадження щодо застосування належної правової процедури вимагають конкретизації вимог, яким мають відповідати такі активи. Для цього видається доцільним замість згадки про неконкретне «відповідають вимогам, встановленим законом» замінити однозначним посиланням: «відповідають вимогам, установленим абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК».

Суттєвим недоліком є відсутність у пропонованих законопроектом нормах указівки на те, що є підставою для задоволення слідчим суддею чи судом клопотання про передачу активів в управління органу виявлення, розшуку та управління активами, і що підлягає встановленню (доказуванню) для задоволення клопотання.

Прогалиною, як видається, є і відсутність у пропонованих законопроектом нормах граничних строків, протягом яких має бути здійснено передання активів в управління, у випадку задоволення відповідного клопотання. Також, на нашу думку, істотним упущенням пропонованого законопроектом нормативного регулювання статті 175⁴ є відсутність підстав, за яких слідчий суддя чи суд зобов'язані відмовити у задоволенні клопотання.

При існуванні описаних правових лакун у нормативному регулюванні процедури вирішення питання про передання в управління активів, на які накладено арешт, така процедура може не відповідати вимогам складової верховенства права – принципу правової визначеності, унаслідок чого хід і результати судово-контрольного провадження щодо вирішення питання про передання в управління активів, на які накладено арешт, стають недостатньо прогнозованими, що, у свою чергу, призводить до підвищення ризиків зі сторони правозастосовувачів.

Науковий керівник: завідувачка кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, д.ю.н., професорка О. Г. Шило

Рибачук А. І.,
суддя касаційного адміністративного
суду у складі Верховного Суду,
аспірант НДІ приватного права
і підприємництва імені
академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України

ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ У ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ПРОЦЕДУРІ РОЗГЛЯДУ СУДОВОЇ СПРАВИ

Правозастосовний процес є процесом ухвалення рішення компетентним державним органом, що має наслідком вирішення справи із формуванням однозначного висновку обов'язкового характеру для сторін справи, а також і для інших осіб (якщо йдеться про рішення найвищого суду).

Розмірковуючи над застосуванням норм Конституції як норм прямої дії судами слід вказати на виникнення певних ускладнень. Конституційні норми можуть бути матеріальною основою судового рішення, а також можуть застосовуватися у разі суперечності законодавчих приписів нормам Конституції. В останньому випадку суд уповноважений відмовитися від застосування першого і ухвалити рішення на підставі норми, викладеної в Конституції без передачі справи до Конституційного суду (частина четверта статті 7 КАС України). Під час застосування норм Конституції суддя стикається з конкретизацією як правило абстрактно викладених положень Конституції. Метою цього процесу є застосування цих норм для визначення змісту індивідуальної норми при прийнятті індивідуальних рішень. Суддя оцінює існуючі закони та інші нормативні акти з точки зору цінностей викладених у Конституції. Застосування норм Конституції України ми поділити за такими критеріями:

1. Норми, які мають тільки безпосередню дію і не вимагають їх конкретизації в законах (норми безпосереднього застосування). Наприклад, норми ст. 1, 2, 3 Конституції України. Ці норми мають особливий механізм реалізації. Для їх реалізації не є обов'язковим виникнення, зміна або припинення конкретного правовідносини. Вони реалізуються в так званих правовідносинах загального характеру [1, с. 116].

2. Норми, які можуть мати як безпосереднє застосування, так і опосередкований вплив. До таких норм як правило належать конституційні норми-заборони (частини третя, четверта статті 15; частина шоста статті 17; частини перша, третя статті 37; частина перша статті 42; частина третя статті 43 тощо Конституції України). Тут маються на увазі норми, які, як правило, застосовуються опосередковано через конкретизуюче законодавство. Однак в деяких випадках можлива їх безпосередня реалізація, наприклад стаття 63 Основного Закону України.

3. Норми, які мають тільки опосередкований вплив і ні за яких обставин не можуть застосовуватися безпосередньо (норми опосередкованої реалізації) – через прийняття законів [1, с. 116]. Однак саме цей останній критерій більше всього викликає питань у сучасній судовій практиці. Наприклад в Україні згідно із статтею 92 Основного Закону України виключно законами визначаються (тобто регулюються) низка суспільних відносин різнопланового характеру, в тому числі права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина (пункт 1 частин першої статті 92 Конституції України). Ці ж права, свободи та інтереси підлягають конституційній охороні і захисту згідно з прямою нормою Конституції: «Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина на підставі Конституції України гарантується» (частина третя статті 8).

Викладене свідчить, що при опосередкованому застосуванні норм Конституції суди завжди керуються нормами Конституції як відповідними конституційними принципами або більш точними за змістом. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження проблеми з існуванням власне норми Конституції, яка буквально підходить для регулювання спірних відносин, а також проблема, коли очевидна відсутність конкретної конституційної норми. Тоді суддя звичайно надає пріоритет застосуванню загальних положень, що містяться в Конституції разом із більш конкретними положеннями, що містяться в законодавстві нижчого рівня – галузевому.

У цьому випадку суди застосовують норми законодавства і формують одночасно системний зв'язок між ними та принципами Конституції, адже саме нормами-принципами здебільшого наповнений зміст Основного Закону. Суд після встановлення фактичних обставин справи досліджує правові наслідки таких фактів, виокремлює юридично значущі обставини, внаслідок чого формує правову основу справи на підставі діючих норм галузевого законодавства, «підтягуючи» їх пев-

ним чином до конституційного розуміння змісту норми. Таке відбувається саме завдяки системному зв'язку між нормою галузевого закону та конституційним принципом. У цьому полягає пряме опосередковане застосування норм Конституції. У таких випадках, суддя, прямо застосовуючи норми-принципи Конституції субсидіарно із приписами закону (без посилань на офіційну конституційну доктрину), фактично здійснює опосередковану конкретизацію норм Конституції. Ризиком у цій процедурі може бути порушення меж суддівського розсуду і свавільний відступ від букви і духу Конституції України під час формування наведеного вище системного зв'язку. Особливо в частині, коли йдеться про зворотне визначення в ній ціннісних орієнтирів, обмеження кола передбачених конституційною нормою правомочностей суб'єктів або носіїв відповідних прав і обов'язків [2, с. 47].

Використана література:

1. Таева Н. Е. Ценностное содержание и прямое действие конституционных норм. *Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. Серия Право*. 2014. № 11. С. 111–119.

2. Кутафин О. Е. Источники конституционного права Российской Федерации. М., 2002. С. 47.

Науковий керівник: Берестова І. Е., доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України

Фляжнікова Я. В.,
аспірант кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УМОВАХ COVID-19

У наш час, право людини справедливий суд залишається актуальним, особливо в умовах пандемії, оскільки є ключовим та основоположним елементом права у будь-якій правовій й демократичній державі. Невипадково людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторкан-

ність і безпека в Україні визнаються найвищою соціальною цінністю [1, ст. 3]. Загалом, права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1, ст. 55]. Однак, у зв'язку із пандемією коронавірусу 11 березня 2020 року Кабінет Міністрів України постановою №211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» встановив карантин, і тому на даний період у судах України запроваджено особливий режим роботи [2].

При цьому, 26 березня 2020 року Вища рада правосуддя ухвалила рішення «Про доступ до правосуддя в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» у наслідок чого було рекомендовано судам неухильно дотримуватися приписів постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року №211 щодо запровадження карантину з метою запобігання поширенню коронавірусу COVID-19 та надано судам такі рекомендації:

при можливості проводити судові засідання в режимі реального часу у мережі Інтернет;

безперервно здійснювати судочинство у невідкладних справах, які визначені процесуальними кодексами та судами (суддями), з дотриманням балансу між правом на безпечне довкілля для суддів, сторін у справах та правом доступу до правосуддя;

обмежити доступ у судові засідання осіб, які не є учасниками провадження;

на час дії карантину організувати гнучкий графік роботи суддів та працівників апаратів судів, зборам суддів встановити чергування суддів для вирішення невідкладних процесуальних питань та невідкладних справ в особливих видах проваджень;

судові засідання проводити з використанням суддями та сторонами у справах засобів індивідуального захисту;

здійснювати опрацювання кореспонденції в електронному вигляді;

за наявності технічної можливості забезпечити працівникам апарату суду умови для виконання посадових обов'язків дистанційно;

довести до відома учасників судових процесів можливість відкладення розгляду справ у зв'язку з карантинними заходами [3].

У наслідок цього, перед судовою системою нашої країни одночасно постали такі завдання: «забезпечити право людини на справедливий суд та захистити населення від гострої респіраторної інфекції». Водночас, право на справедливий суд – є невід'ємним правом людини, а отже і має бути забезпечене на належному рівні й в умовах пандемії.

Власне, щодо змісту права на справедливий суд, можемо відзначити, що він спостерігається у міжнародних стандартах, серед яких найширше його розкрито статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де передбачено, що кожен має право на справедливий та публічний розгляд його справи упродовж розумного строку безстороннім й незалежним судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного типу або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [4].

До того ж, у відповідності до положень Конституції України у нашій країні визнається і діє принцип верховенства права [1, ст. 8]. Складовою принципу верховенства права є право на звернення до суду, що передбачено статтею 55 Конституції України та гарантовано статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (право на справедливий суд).

Більше того, у Конституції України передбачено, що права і свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [1, ст. 54]. Зокрема, у Конституції зазначено, що право на справедливий суд не може бути обмежене в умовах воєнного та надзвичайного стану.

Таким чином, можемо відзначити, що особливо важливою виявляється реалізація норма права, у наш час, в умовах пандемії, коли держава не в повній мірі може забезпечити оптимальне та ефективне регулювання суспільних відносин. Зокрема, це стосується права людини на справедливий суд, оскільки у судах на час карантину запроваджено особливий режим роботи. Відтак, норми права потребують постійного оновлення та удосконалення для більш ефективної їх реалізації. Тому, *право на справедливий суд – є невід'ємним правом людини, а отже і має бути забезпечене на належному рівні й в умовах пандемії. Відтак, обмеження, які встановлені сьогодні діючим законодавством ніяким чином не повинні впливати на право людини на справедливий суд.*

Використана література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11 березня 2020 року URL: <https://>

zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text. (дата звернення: 12.03.2021)

3. Рішення Вищої ради правосуддя «Про доступ до правосуддя в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 26 березня 2020 року URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS33422>. (дата звернення: 21.03.2021).

4. Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. *Право України*. 2006. № 10. С. 129–132.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» А. В. Кубаєнко.

СТУДЕНТИ

Бережна В. Р.,
студентка 3 групи 4 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО СУДУ ОСІБ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ НА ТЕРИТОРІЇ «СІРОЇ» ЗОНИ У ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ

Станом на сьогодні, одним із найважливіших та основоположних прав громадян – є право на доступ до суду, що викликано необхідністю захисту своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав і свобод. Останнє, знаходить своє законодавче закріплення, як у національних, так і у міжнародних нормативно-правових актах. Так, зокрема, ст. 55 Конституції України визначає, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом, а відповідно кожному гарантується право на доступ до суду. [1] Поряд з цим, це положення також знаходить своє відображення у ст. 7 та 8 Закону України «Про судоустрій і статус судів», а також у приписах КПК України, ЦПК України тощо.[2]

Серед міжнародних нормативно-правових актів, передусім потрібно зазначити Європейську конвенцію про захист прав та основоположних свобод 1950 року (далі – ЄКПЛ), у якій закріплено всім відому ч. 1 ст. 6, у розумінні якої, кожному гарантується право на звернення до суду та забезпечення можливості реалізації такого права без будь-яких перепон та ускладнень.

Вищезазначене законодавче положення ЄКПЛ, виступало предметом тлумачення ЄСПЛ безліч разів, в результаті чого було визначено, що під правом особи на доступ до суду, слід розуміти її можливість звернення до юрисдикційної установи за захистом своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів без будь-яких перепон і безпосередньо розгляд справи незалежним та неупередженим судом для подальшого ухвалення справедливого і законного рішення. [4]

Дослідивши практичний аспект, можна дійти до висновку, що на превеликий жаль право на доступ до суду громадян систематично зазнає

порушень, зокрема з боку самої держави, проте сьогодні, замість забезпечення ефективної реалізації такого права, ми можемо спостерігати тільки підвищення рівня таких порушень. Однією із найбільш вагомих причин, що призводять до прояву цього негативного явища – є події, що відбуваються на сході нашої держави. Зокрема, мова йде про так звану територію міст, що належать до «сірої зони». Наразі, офіційного визначення такого поняття ще не надано, проте для розуміння сутності цього терміну, можна зазначити, що це своєрідна смуга нейтрального характеру між учасниками бойових дій. Не дивлячись на те, що така зона є підконтрольною території України, проблеми продовжують існувати, в тому числі, пов'язані з реалізацією права на доступ до суду. В чому ж це проявляється? Справа в тому, що у ряді міст, які знаходяться у такій площині з 2014 року перестали функціонувати суди, а тому, для того, щоб особа реалізувала своє право на захист, є необхідним звернення до судової установи, що знаходиться у зовсім іншому місті. У такому випадку, люди змушені нести витрати часового, грошового та організаційного характеру, що в свою чергу виступає певними перепонами у реалізації такого права. Поряд з цим, ще одним проявом такої проблеми виступає те, що підсудність деяких судів була перенесена в інші області, зокрема Дніпропетровську, Харківську, Запорізьку тощо. З огляду на цей факт, зрозуміло, що особа також вимушена витратити свої ресурси задля реалізації свого законного права.

Враховуючи все вищезазначене, можна дійсно констатувати наявність гострої проблеми, існуючої протягом декількох років, яка полягає у певному обмеженні законного права на доступ до суду, адже не кожен з громадян має можливість та відповідні ресурси для звернення до юрисдикційного органу. Зрозумілим є той факт, що нашій державі є необхідним запровадження ряду заходів організаційно-правового характеру, які будуть направлені на усунення обмежень у реалізації права на доступ до суду на такій території. Так, можливо доречно буде запровадження системи «Електронного суду», яка вже активно використовується в адміністративному судочинстві, про що свідчить той факт, що станом на липень 2019 року – було зареєстровано вже 22,6 тис. користувачів [6], задля можливості подачі всіх необхідних документів через особистий кабінет, або надання допомоги особам у зверненні до суду, які не мають ресурсів для реалізації цього права тощо. Звісно, все це потребуватиме великої кількості вкладень, як грошового так і професійного характеру, проте з огляду на те, що ст. 22 Основного закону України наголошує на тому, що конституційні права і свободи людини

гарантується – ми повинні забезпечити належну реалізацію прав усіх громадян та усунути можливості їх обмежень.

Використана література:

1. Конституція України у редакції від 01.01.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції від 10.12.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у редакції від 02.10.2013 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Цувіна Т. Право на доступ до суду: підхід ЄСПЛ. URL: <http://www.pgpr-journal.kiev.ua/archive/2020/4/11.pdf>
5. Посібник зі ст. 6 ЄКПЛ «Право на справедливий суд» URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_UKR.pdf
6. Венгиряк Х. Все, що потрібно знати про електронний суд URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vse-shcho-potribno-znati-pro-elektronniy-sud.html>

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова А. В.

Бершаденко О. В.,
студентка 4 групи 4 курсу
Інституту прокуратури
та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Задля ефективного та справедливого правосуддя важливим етапом є вдосконалення системи судів та органів, що забезпечують їх функціонування. Нині важливим питанням є можливість використання нової форми роботи суду, а саме належне функціонування електронного судочинства в період пандемії COVID-19.

Оскільки з початком карантину, перед українською судовою системою поставили відповідні виклики як і з процесуального, так і адміністративно-правового характеру : необхідність швидкого внесення змін до процесуального законодавства, відсутність чітких механізмів роботи судів в умовах карантину й ефективної системи електронного судочинства, взаємодії між органами, що відповідають за впровадження електронного суду.

Окрім цього, варто дотримуватися балансу між забезпеченням права на доступ до правосуддя та убезпеченням відвідувачів суду від поширення гострих респіраторних захворювань і COVID-19. Через це, 16 березня 2020 року було прийняте рішення, яким встановлювався особливий режим роботи судів з можливістю відкладення розгляду справ у зв'язку з карантинними заходами.

Фактично, суди змінили формат роботи: розглядали справи у порядку письмового провадження, обмежували допуск у судові засідання осіб, що не є учасниками справи, подання процесуальних документів відбувалося в обмеженому режимі – через скриньку й поштою, ознайомлення з матеріалами справи відбувалося в дистанційному режимі, припинявся та обмежувався особистий прийом громадян керівництвом судів.

Наступним кроком було прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019)» завдяки якому було внесені відповідні зміни до процесуальних кодексів, зокрема про участь осіб у судовому засіданні в режимі відеоконференції з використанням власних технічних засобів. Також застосовується поняття електронного підпису.

Важливим етапом було також затвердження 23 квітня 2020 року ДСА України «Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному й господарському процесі за участі сторін поза межами приміщення суду», в якому вже чітко регулюється використання судами різних систем зв'язку. Зокрема, протягом карантину суди застосовували Zoom, Skype, Google Meet тощо. Проте, такі програми є дещо незахищеними від зовнішнього втручання, а також мають певні часові обмеження.

Цікавою програмою є EasyCon, у якій від учасника вимагається реєстрація з прив'язкою до облікового електронного цифрового підпису

та заява до суду. До того ж, нині проводиться робота на розробкою законопроекту щодо організації дистанційного електронного правосуддя, що активно обговорюється в суддівській спільноті, ЗМІ, соцмережах. Основними його пропозиціями є доступ до суду в режимі відеоконференції з офісу адвоката; використання будь-яких месенджерів для зв'язку із судом; робота через електронний кабінет – обов'язково; подача документів до суду виключно в електронній формі тощо.

Електронне судочинство є достатньо зручним інструментом для застосування, проте все ж таки має свої недоліки. Зокрема, це недостатність взаємодії між органами, які забезпечують роботу електронного суду, недосконале програмне забезпечення, корупційні скандали, технічні можливості суддів, необізнаність учасників процесу щодо переваг і можливостей електронного судочинства.

Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що завдяки карантинним заходам, можливий поштовх для розбудови системи електронного суду. Зокрема, Вища рада правосуддя має взяти на себе обов'язок контролювати впровадження ЄСПС, створивши відповідний координаційний центр, оскільки лише спільна робота представників судової влади разом із розробниками програмного забезпечення, можуть дати позитивний ефект щодо створення ефективної системи електронного суду в Україні, яка буде зручною у використанні й сприятиме швидшому й надійному захисту прав фізичних та юридичних осіб.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова А. В.

Бойко Ю. О.,
студентка 1 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ СУДОМ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ

Відповідно статті 124 Конституції, правосуддя може здійснювати виключно суд, але не всі беруть до уваги статтю 127 основного дер-

жавного закону. Тут йдеться про те, що правосуддя здійснюють судді, але це важливо зауважити, у визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних [1].

Хто ж це такі і як вони здійснюють свою роботу? Відповідно до онлайн опитування, яке проводилось Центром громадських свобод та Центром політико-правових реформ 88% людей мають уявлення хто це такі. В свою чергу інші ж 10% знають про суд присяжних з кінострічок. Ми вважаємо це однією з проблем, адже інститут суду присяжних в Україні був затверджений в Законі «Про судоустрій та статус суддів» ще у 2010 році, але до сьогодні багато громадян вважають, що такого здійснення правосуддя на території нашої країни не існує.

Тому розглянемо суд присяжних, а саме їхню організацію роботи та здійснення правосуддя ними. Відповіді є у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» (Глава 3. Присяжний). З статті 63 дізнаємося, що присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя [2]. Головні вимоги, щодо присяжних є у статті 65 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»: якщо законом не передбачено інше, присяжними можуть бути громадяни України, які досягли 30-річного віку та постійно проживають на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду. Присяжними не можуть бути такі особи: недієздатні або з обмеженою дієздатністю; що мають незняту чи непогашену судимість; мають хронічні психічні чи інші захворювання, народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя; іноземні громадяни чи особа, що не володіє державною мовою. Також присяжні отримують певну грошову винагороду за свою діяльність [2].

Щодо проблем здійснення правосуддя судом присяжних головною з них є можливість підкупу та ніякої наявності антикорупційних заходів щодо них, так вважає А. Грубінко. Так, в законі прописано, що на присяжних як і на суд або ж прокуратуру ніхто немає впливати, але через часту необізнаність в справі та інші фактори присяжні є одними із перших для підкупу [4].

Іншу ж проблему висвітлює у своїх статтях В. Тертишник говорячи що це крок назад до ідеї народних засідателів. До прикладу коли громада козаків вирішує справу щодо побратима. Також він говорить про те, що «суд присяжних» має розвиватись в класичній моделі, а саме коли суді й присяжні контролюють судовий процес; суддя самостійно виносить вирок, але опираючись на думку присяжних, якщо вона є справедлива та в межах закону, в іншому випадку він має право на перегляд справи з новими присяжними [3].

Також слід зазначити, що у 2020 році Міністерство юстиції України розробило два нових законопроекти, які можуть реалізуватись вже у 2021 році. Про це в своєму інтерв'ю розповідав міністр юстиції. Він також зазначає: «Необхідно чітко розділити встановлення судом присяжних питання винуватості-невинуватості та ухвалення юридичних рішень професійним суддею». Згідно гідно новим законопроектам суд присяжних буде проводити колегія з 7 присяжних. Вони засідатимуть окремо та будуть виносити не вирок, а вердикт по певному питанню. Як зазначає В. Бега, з цією метою присяжні повинні відповідати лише на такі питання: чи є інцидент злочином та чи скоїв злочин даний обвинувачений [5].

Головним правилом, для заснування міцного базису для суду присяжних, має стати моральне підняття нації. Тобто аби не тільки юристи, але й звичайні пересічні громадяни почали керуватись такими якостями як справедливість, чесність та гідність. Важливим є і збільшення рівня освіти людей в законах та знаннях своїх прав та обов'язків [3]. Про це має розповідатись змалечку в дошкільних навчальних закладах, школах та університетах, аби людина одразу була готова до нового етапу життя. Адже це допоможе не лише сформувати професійний суд присяжних, але й громадянам у моменти коли вони будуть віч-на-віч із законом.

Підсумовуючи усе вищесказане можна дійти висновку, що інститут суду присяжних не є вже таким молодим, як вважають багато людей. Він просто є на даному етапі мало вивчений та погано сформований. Вчені та політики не дійшли одного чіткого висновку, що саме здійснює суд присяжних та які його завдання. Про дане явище потрібно більше інформувати населення та надавати змогу і пересічним громадянам формувати думку, щодо суду присяжних. Також потрібно, ще раз переглянути, а й можливо переписати статті законів де йдеться про них та прикласти максимум зусиль, аби інститут суду присяжних й в подальшому розвивався в Україні.

Використана література:

1. Конституція України: від 28.06.1996 року //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
3. Тертишник В. Суд присяжних: суть ідеї, історичний досвід, перспективи становлення та актуальні проблеми сьогодення // Підприємництво, господарство і право. 2003. № 11. С. 3–4.
4. Грубінко А. Проблеми і перспективи запровадження суду присяжних у системі судочинства України: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/1_2014/4.pdf
5. Бега В. Класичний суд присяжних може запрацювати в Україні з 2021 року – Мін'юст.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/klasicnij-sud-prisyazhnih-mozhe-zapracuyuvati-v-ukrayini-z-2021-roku-m>

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Нестерчук Л. П.

Галюлько С. М.,
студентка 1 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

СУД, ЗДІЙСНЮЮЧИ ПРАВОСУДДЯ НА ЗАСАДАХ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА, ГАРАНТУЄ КОЖНОМУ ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД Й ПОВАГУ ДО ІНШИХ ПРАВ Й СВОБОД

Судова система, що функціонує під керівництвом права, являє собою необхідну складову демократії та посідає одне з найважливіших місць у суспільному житті. Слід зазначити слова Жерара Бреннана, який влучно підкреслив вагомість цього принципу порівнюючи його з життєво необхідним повітрям, трактуючи це тим, що ця засада як і чисте повітря, над яким ми ніколи навіть не замислюємося, але якщо воно хоч на трішечки стає грязнішим, ми задихаємося. Влучність цього вислову

можна пояснити тим, що в демократичному суспільстві реалізація цієї засади неможлива з використанням жорстких заходів та насилля. Вона може втілюватися в життя виключно за умови повної довіри до законодавства, судової системи та інституцій що беруть участь у правотворчій діяльності. Адже лише за умови функціонування цього принципу у судочинстві, може гарантуватися свобода суспільства і людини в цілому [3].

Верховенство права є еталоном та критерієм судової влади. У судової діяльності, ця засада виступає деяким стандартом у здійсненні правосуддя, що забезпечує право на справедливий суд, неупередженість суддів та справедливість проголошених рішень, що відповідно за собою несе повагу до прав та свобод людини. У сфері правозастосування, одним із проявів цього принципу може слугувати у справедливості співвідношення покарання відповідно до злочину, рівноправності всіх перед одним законом.

Причина того, що незалежність судової влади має таку важливу соціальну цінність, полягає в тому, що вона функціонує на засадах принципа верховенства права, оскільки суспільство може вважатися вільним до тих пір допоки в нього керує право, яке однаково об'єктивно ставиться як до тих хто здійснює владу, так само і до тих хто цій владі підкоряється; до тих хто потребує правової підтримки та захисту, так і до тих відносно кого будуть здійснені певні правові заходи. Суд здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права забезпечує особі впевненість у тому що вона може розраховувати на захист, і життя у безпеці та без страху.

Розглядаючи роль принципу верховенства права у встановлення суспільно важливої ролі судової системи, важливо визначити справжню роль цього принципу в судовій практиці країни на певному етапі національного розвитку. Вдалу паралель щодо цієї ситуації продемонстрували члени семінару «Dispute Resolution And The Rule of Law». Вони вважають, що для ефективного функціонування судової системи, судді повинні враховувати і використовувати верховенство права як незмінну підвалину всієї правової системи[4]. Отже для того, щоб визначити роль та місце верховенства права у судочинстві слід звернутися до системи нормативно-правових актів, і визначити яку роль належить цьому принципу у процесі здійснення правосуддя.

Відтак 8 стаття Конституції України засвідчує існування та функціонування принципу верховенства права. Важливою метою верхо-

венства права є перш за все обмеження влади держави над людьми та забезпечення ліквідування свавільного втручання держави у відповідні області людського життя в тому числі і здійснення справедливого суду. Також слід зауважити, що як один із основних принципів демократичного суспільства, верховенство права передбачає судовий контроль за втручанням у свободу всіх людей. Таким чином у 3 частині 8 статті Конституції України зазначено що на території нашої держави гарантується можливість звернення до судових установи для захисту конституційних прав та свобод відповідно до принципу верховенства права. Стаття 129 засвідчує пряме відношення принципу до здійснення судами України правосуддя. В статті сказано що судді здійснюючи свій обов'язки є незалежними у своїй діяльності, також правосуддя має відбуватися безпосередньо під керівництвом засад верховенства права [1]. Таким чином судді є цілком і повністю незалежними у винесенні рішень і є вільними від будь якого незаконного тиску і здійснюють судочинство виключно згідно законів України та Конституції, тим самим надаючи право на справедливий та неупереджений суд.

Отже, відповідно до статті 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» можна зробити висновок, що суд шляхом здійснення правосуддя на основі верховенства права гарантує кожному право на справедливий судовий розгляд. Можна зробити висновок, що і в юридичній доктрині це питання привертає чимало уваги, про що свідчать численні статті, висновком яких є те, що вирішуючи справи, суд керується верховенством права, відповідно до якого права і свободи людини визначаються найвищою цінністю і визначають зміст і напрямки подальшого функціонування та розвитку правової системи держави [2].

Використана література:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

3. Brennan Gerard..Second Lecture in the Series»Broadcasting, Society and the Law» [Електронний ресурс]. – Режим доступу https://www.hcourt.gov.au/assets/publications/speeches/former-justices/brennanj/brennanj_irish.htm

4. Dispute Resolution and the Rule of Law // Sino-Australian Seminar, Beijing, 20–22 November 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hcourt.gov>.

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Нестерчук Л. П.

Денисюк О. О.,
студентка 4 групи 4 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

СУДОВА ПРАКТИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА

Досконалих законів не існує, адже передбачити всі можливі конфліктні ситуації у процесі реалізації тих чи інших норм права просто неможливо. У цьому разі саме судова практика розкриває, поглиблює і конкретизує зміст норми, яка застосовується в конкретних правовідносинах. У зв'язку з цим важливим є врахування специфіки судової практики не лише як чинника правореалізації, а й правоторчої діяльності суддів.

У термінологічному аспекті проблема ролі судової практики в системі джерел права розкривається через визначення фундаментальних понять «судова практика» та «джерело права». Визначення ролі судової практики в системі джерел права залежить, насамперед, від типу праворозуміння, що притаманне тій чи іншій правовій системі; форми держави та політичного режиму, встановленого в ній; традиційного ставлення до суду в суспільстві у тій чи іншій правовій системі. Судова практика – це сукупність судових рішень, що є результатом професійної діяльності суддів вищих судових інстанцій у сфері правозастосування та правотлумачення певної категорії справ, які внаслідок своєї багаторазовості й одноманітності застосування виступають правовим зразком для наступних судових рішень в аналогічних справах.

Судова практика у країнах «писаного права» грає зазвичай другорядну роль: не конкретні казуси, а закони мають юридичну силу. Судові

рішення не розглядаються як фіксація норм права, оскільки, незалежно від судової практики, тут вже склалося цілком самодостатнє право. Вона може надати переконливе обґрунтування для судового рішення, однак посилення лише на неї недостатньо. Воно має бути поєднане з посиланням на відповідний нормативно-правовий акт, нормативно-правовий договір чи інше формально обов'язкове джерело права. Ситуація може бути іншою, якщо держава прямо вказує на обов'язковість висновків, викладених у відповідних судових актах [1, с. 22].

Судова практика як джерело права є тією частиною соціальноправового досвіду і результатів діяльності вищих судових органів та іноді нижчих судів, що виражається в офіційних актах органів судової влади, які містять важливі й актуальні правові позиції обов'язкового чи переконливого характеру. А також обов'язкові до виконання приписи нормативного характеру, що містяться в рішеннях Конституційного Суду та судів загальної юрисдикції та мають наслідком втрату чинності нормативно-правових актів або їх окремих положень у зв'язку з визнанням їх неконституційними чи незаконними. Наприклад, ч. 5–6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що висновки про можливість та спосіб застосування норм права щодо певних правовідносин, які зазначені у постановках Верховного Суду, мають обов'язковий характер у разі застосування таких норм права будь-яким представником публічної адміністрації, зокрема вони мають бути враховані судами першої та апеляційної інстанції [2].

Судова практика відіграє неоднакову роль у різних правових системах сучасності. У романо-германському (континентальному) типі правових систем, де нормативно-правові акти є первинним джерелом права і з яким ідентифікується сучасна правова система України, поступово збільшується вплив судової практики. Однією з ключових ознак англо-американської правової сім'ї є визнання первинності й обов'язковості рішень суддів, які іменуються прецедентами. Водночас, як і у романо-германській системі, суддівська правотворчість є вторинною. Хоча в умовах глобалізації та розвитку інтеграційних процесів спостерігається взаємопроникнення правових систем.

На нашу думку, не варто плутати судову практику із судовим прецедентом. Хоча між ними є і певні спільні риси, але прецедент є одиничним, конкретним, а судова практика – це фактично результат узагальнення сукупності рішень в одноманітних справах. Судовий прецедент – це універсальний інститут, який, проте, має свою специфіку

та різні форми прояву в англо-саксонській і романогерманській правових сім'ях.

Вагомим чинником покращення української правової системи є офіційне визнання практики Європейського суду джерелом права України. Ще однією судовою інституцією, рішення якої визнаються джерелом права в Україні в цілому, є Європейський суд з прав людини. Ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» говорить про те, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Європейського Суду як джерело права [3].

Останнім органом, рішення якого відносять до загальнообов'язкової судової практики, є орган конституційної юрисдикції – Конституційний Суд України, який має повноваження щодо забезпечення панування законності та верховенства права у державі при тлумаченні Конституції України, а раніше і законів, а також визнанні нормативно-правих актів неконституційними. При здійсненні таких повноважень Конституційний Суд України фактично створює нові правила врегулювання суспільних відносин у сфері права інтелектуальної власності або скасовує вже існуючі.

Отже можна зробити висновок, що судова практика є джерелом права, що має свою специфіку, характеризується особливими ознаками та слугує важливим регулятором поведінки суб'єктів права. Аналізуючи ситуацію в нашій країні, ми переконуємося в необхідності використання судових рішень як джерела права для усунення прогалин чинного законодавства, створення мобільної системи права, яка йде в ногу із часом. Нині існує нагальна необхідність сприяти подальшому активному розвитку судової практики, яка стає джерелом права, коли в нормативно-правових актах містяться прогалини, їхній зміст є неоднозначним і суперечливим.

Використана література:

1. Петришин О. В. Судова практика як джерело права в Україні: проблеми теорії. Юридичний журнал «Право України». 2016. № 10. С. 20–27.
2. Закон України «Про судоустрій та статус суддів», поточна редакція – від 10.12.2020, підстава – 950-IX. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
3. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», поточна редакція – від 02.12.2012,

підстава – 5463-VI. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова А. В.

Дьомін М. В.,
студент 1 курсу магістратури
факультету цивільної
та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ УКРАЇНИ СИСТЕМИ EASYCON В УМОВАХ КАРАНТИНУ

В умовах глобалізації стрімко розвиваються цифрові технології, а разом з ними і дистанційні способи комунікації. Через свою зручність такий вид комунікації користується великою популярністю і як наслідок, він проник в усі сфери життя. В умовах карантину, коли особиста присутність особи біля співрозмовника часто неможлива, дистанційна комунікація стає особливо актуальною. Не минула вона й суди, вже більше року українські суди, з метою забезпечення доступу до правосуддя вимушені працювати дистанційно в умовах карантину.

Зважаючи на високу швидкість передачі хвороби COVID-19, почастишали випадки застосування судами електронного формату слухання справ, розгляду справ без участі сторін.

Наразі розгляд судових справ в режимі відеоконференції здійснюється за допомогою системи EasyCon, яка була запроваджена з квітня 2020 року, з метою уніфікації розгляду справ в режимі відео конференції та недопущення порушення принципу розумності строків, спричиненого карантинном.

Вказана система є досить простою і в той же час надійною, оскільки з одного боку ставить до учасника ряд нескладних вимог:

1) учаснику необхідно направити заяву до суду, в якій має бути вказано про наявність бажання прийняти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції не пізніше, ніж за 5 днів до дати засідання;

2) копія заяви в той самий строк надсилається учасником, що подав заяву, іншим учасникам справи;

3) необхідно зареєструватися на проталі вказаного сервісу та при-в'язати до облікового запису електронний цифровий підпис для підтвердження особи учасника. Варто зазначити, що найпростішим способом отримання ЕЦП на даний момент є використання сервісу «Приват-банку», оскільки такий підпис отримується безкоштовно та за кілька хвилин. Строк дії такого підпису становить 12 місяців;

4) очікувати на підтвердження судом можливості забезпечити розгляд справи за допомогою відеоконференції.

З іншого боку, система містить ряд значних недоліків – EasyCon ідентифікує учасників відео конференції за ЕЦП. Недолік полягає в тому, що за ЕЦП однієї особи може брати участь інша заінтересована особа, як з відома першої, так і без нього. Крім того, можна незаконно заволодіти електронним цифровим підписом та скористатися ним в своїх цілях, наприклад визнавши позовні вимоги або відмовившись від позову. Також невирішеним залишається питання доступу до судового засідання вільних слухачів. Відсутня можливість подати через EasyCon документи для присутності у відеоконференції в якості вільного слухача. Звичайно, можна направити документи електронною поштою на адресу суду, проте доведеться чекати, доки їх обробить канцелярія та передасть до судді. З іншого боку, можна направити такі документи безпосередньо на електронну адресу помічнику судді чи секретарю судового засідання, проте вказані дії не є ні зручними ні швидкими.

Крім того, варто врахувати, що близько 40% залів судових засідань не обладнані технікою, що дозволяє проводити судові засідання в режимі відеоконференції, що в свою чергу означає, що зал судового засідання в час, на який призначено розгляд справи, може бути зайнятим іншим суддею, який буде слухати іншу справу і в такому випадку сторони будуть змушені терпіти незручності.

Таким чином, коронавірус COVID-19 та супутній з ним карантин, не дивлячись на велику шкоду, прискорив впровадження дистанційного судочинства в Україні, зокрема, розгляд справ судами за допомогою системи EasyCon. Вказаний факт є досить цікавим, оскільки він вказує на можливість та зручність проведення справ в режимі онлайн, що в свою чергу, дозволяє зекономити фінансові та часові ресурси, які юристи витрачали б на дорогу до суду та назад. Крім того, у випадку

розгляду справи за допомогою системи EasyCon, юрист, адвокат не витрачає свого часу, а у випадку перенесення розгляду справи йому не доведеться витратити зайві кошти та час на проїзд, підготовку до справи тощо.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Дулгер В. В.,
студентка 1 курсу магістратури
факультету адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ У 2020–2021 РОЦІ

Вже більше року Україна, як і інші держави світу, живе за новими, безпрецедентними правилами та обмеженнями, які спрямовані на попередження розповсюдження гострої респіраторної інфекції COVID-19. Дане питання регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [1], а також Постановою Кабінету міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 104 «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України», [2] та рядом інших нормативно-правових актів. Статтею 55 Конституції України гарантовано, що права і свободи громадянина захищає суд [3]. Беручи до уваги принцип верховенства права, закріплений статтею 8 Конституції України [3], можна стверджувати, що доступ до правосуддя повинно забезпечуватися за будь-яких обставин і подій. Та чи дійсно це так станом на сьогоднішній день?

Встановлення загальнонаціонального карантину в березні 2020 року стало неабияким випробуванням для українських судів усіх рівнів. Проаналізувавши практичну сторону функціонування деяких судів України, можна зробити висновок, що найбільш «вразливими» до нововведень виявилися місцеві загальні суди. Судам адміністративної та господарської юрисдикції вдалося впоратись з карантинними обмеженнями набагато легше.

Крім того, на і без того складну ситуацію з розглядом справ у перший місяць дії карантину вплинуло прийняття 30.03.2020 року Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних і економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [4], яким були доповнені, крім іншого, розділи «Прикінцеві положення» Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та кодексу адміністративного судочинства України. Згідно із внесеними змінами на період дії карантину були продовжені всі процесуальні терміни, включаючи терміни розгляду справ, подання апеляційних та касаційних скарг. Цей Закон набрав чинності 02.04.2020 і, фактично, виключив можливість вступу в силу рішень судів, оскільки були продовжені терміни на апеляційне оскарження рішень судів першої інстанції.

Проаналізувавши доповідь, складену Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини про вплив пандемії COVID-19 на права людини [5], а також результати опитування практикуючих адвокатів у різних регіонах України, можна виокремити такі найбільш гостріші проблеми щодо доступу до правосуддя та справедливого суду, які пов'язані із введенням умов карантину у різних регіонах України: затримка у судовому розгляді; брак можливості для сторін дістатись до суду через обмеження роботи громадського транспорту; наполягання суддів на тому, щоб сторони клопотали про відкладення засідань; обмежений доступ до матеріалів судових справ; відмова судів викликати учасників справи; обмеження доступу до суду свідків та експертів; обмеження доступу до канцелярій судів; брак можливостей адвокатів спілкуватись конфіденційно з клієнтом; обмеження можливості проводити судові засідання у режимі відеоконференції у приміщенні суду.

На жаль, ці проблеми залишилися актуальними і сьогодні – рік потому від старту боротьби з епідемією вірусу COVID-19 в Україні.

На мою думку, одним із шляхів подолання наслідків карантинних обмежень у сфері судочинства, а також відновлення вільного, більш розширеного доступу громадян до правосуддя є вдосконалення та подальший розвиток Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, впровадження нових засобів комунікації учасників судового процесу, а також якісного повноцінного доступу до матеріалів судових

справ поза межами приміщення суду. Хочу зауважити на тому, що перші кроки для досягнення даної мети вже робляться, зокрема, це – введення підсистеми захищеного відеоконференцзв'язку в дослідну експлуатацію Наказом №98 Державної судової адміністрації України від 31 березня 2021 року [6]. Вважаю подібні кроки необхідними не тільки під час дії карантинних обмежень, а й для трансформації судової системи України в цілому.

Використана література:

1. Постанова Кабінету міністрів України від 11 березня 2020 року №211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text>.

2. Постанова Кабінету міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 104 «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України»: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-deyakih-aktiv-kabinetu-ministriv-ukrayini-104-170221>.

3. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних і економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) від 30.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>.

5. Доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини про вплив пандемії COVID-19 на права людини від грудня 2020 року. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/30thReportUkraine_UA.pdf.

6. Наказ №98 Державної судової адміністрації України від 31 березня 2021 року «Про введення підсистеми захищеного відеоконференцзв'язку в дослідну експлуатацію». URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/14/N_98_21.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Деменчук М. О.

Заліпський Н. В.,
студент 12 групи 1 курсу
Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОРВНОГО СУДУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДИСКУСІЙНОСТІ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Створення Великої Палати у складі Верховного Суду внаслідок реформування вищих судових органів у системі судоустрою України у 2017 році викликало дискусію щодо її ефективності, а головне, конституційності. Чотирирічна діяльність Великої Палати Верховного Суду означає її як молодий орган, обговорення перспектив якої все ще залишається актуальним. Це, зокрема, виражено в ЗМІ, у той час як значної кількості наукових розвідок з цього питання, на нашу думку, не напрацьовано.

Наукові розвідки в царині реформування Верховного Суду здійснювали О. Бандурка, О. Банчук, Р. Куйбіда, О. Михайленко, П. Шумський, М. Оніщук.

Діяльність Великої Палати регламентується положеннями Кодексу адміністративного судочинства України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, а також статтею 45 Закону України (далі – Закон) «Про судоустрій і статус суддів», де вказано, що Велика Палата Верховного Суду: у визначених законом випадках здійснює перегляд судових рішень у касаційному порядку з метою забезпечення однакового застосування судами норм права; діє як суд апеляційної інстанції у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції; аналізує судову статистику та вивчає судову практику, здійснює узагальнення судової практики [1].

Акцентуємо увагу на останньому повноваженні Великої Палати. Важливу роль для його усвідомлення відіграє висновок Консультативної ради європейських суддів (далі – КРЕС) №20 «Про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону» [2], що дає розуміння важливості єдиного застосування закону (ч. 2); збільшує роль судового прецеденту «незалежно від того, чи вважається прецедент джерелом права» (ч. 3);

нагадує про формальні (засідання), напівформальні (зустрічі суддів) та неформальні (тренінги) механізми розгляду справ і закріплює обов'язок розв'язання суперечностей за верховними судами (ч. 4); пояснює, що вимога «подібні справи мають розглядатися подібно» не є абсолютною, водночас постановляючи вимогу обґрунтовувати причини відходу від сталої практики та нести відповідальність в іншому випадку (ч. 5). Таким чином висновок КРСС №20, не зважаючи на жорсткість порядку, заохочує до аргументованого покращення права, у чому й полягає правотворчий зміст повноважень Великої Палати.

Так, підготовка нових правових норм неможлива без їх аргументації, а саме надання письмового коментаря. Проаналізувавши статистику Єдиного державного реєстру судових рішень щодо діяльності суддів за 2018–2020 роки [3], ми нарахували 2269 випадків висловлення власної думки суддями у 793 справах. Серед них – 1365 випадків в адміністративній і 75 у кримінальній сферах. *Мали місце як одноосібні, так і колегіальні рішення. Саме останні, не зважаючи на розповсюджену в ЗМІ критику відсутності єдності правозастосовної практики, на нашу думку, є найпродуктивнішими з точки зору прийняття правильних рішень та формування правотворчої практики.*

Варто зазначити, що не зважаючи на значну кількість нормативних актів, що прописують практику Великої Палати, у вересні 2020 року конституційність її діяльності була оскаржена конституційним поданням [4] 45-и народних депутатів, що керувались протиріччям щодо деяких статей Конституції України (п. 1 ч. 2, ст. 37; ст. 45), п. 12 Закону «Про судоустрій і статус суддів», окремих положень КАС України, ГПК України, ЦПК України, КПК України.

На нашу думку, важливим для спростування тверджень цього подання є погляд В. Князева, виражений на офіційному вебсайті Верховного Суду [5]. Зокрема наголошено на тому, що найважливішу розбіжність, що стосується порушення принципу інстанційності можна спростувати тим, що ч. 1 ст. 125 КУ закріплено принципи територіальності й спеціалізації як домінантні. Також варто наголосити на тому, що принцип організації діяльності Великої Палати збігається з європейською практикою, наприклад, Європейського суду з прав людини.

Покликаючись на ч. 3 ст. 23, ч. 5 ст. 266, ч. 3 ст. 278, ч. 11 ст. 290 КАС України, де Велика Палата названа апеляційною інстанцією

Касаційного адміністративного суду в складі Верховного Суду та Вищої ради правосуддя, робимо ще один висновок про необхідність функціонування Великої Палати: не лише як правотворчої, а й апеляційної інстанції.

Припинення діяльності Великої Палати варто розглядати і як правопорушення, зважаючи на висновки Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» [6], де постановлена норма збільшення кількості суддів при кожному наступному рівні розгляду справи.

Отже, аналіз переваг, що дає судова реформа 2017 року, з одного боку, та негативних думок громадськості, з іншого, переконує в доцільності існування Великої Палати Верховного Суду України, оскільки її практика змінила курс розвитку права на краще, встановивши нову парадигму.

Використана література:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р.;
2. Висновок КРЄС №20 (2017).
3. Статистика висловлення окремих думок суддів. Реж. доступу: https://drive.google.com/file/d/1-MNBTLGgHaRGMIEW_TxmAhTTCvDMq51UX/view;
4. Конституційне подання щодо відповідності Конституції України ... Реж. доступу: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_395_2020.pdf;
5. Князев В. Велика Палата Верховного Суду: ліквідувати не можна залишити Реж. доступу: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1006220/>;
6. Справа «Олександр Волков проти України» №21722/11

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри нотаріального, виконавчого процесів адвокатури, прокуратури, судоустрою Інституту права КНУ ім. Тараса Шевченка Саленко О. В.

РОЗУМІННЯ СУДОВОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ: ПРОБЛЕМАТИКА СУБСТАНЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ

Діяльність судів як правозастосовних органів державної влади базується на певних принципах, є законодавчо врегульованою та унормованою. Водночас, дефінітивне розуміння судової діяльності як правозастосовної чинним законодавством України не наводиться, а конкретні процесуальні характеристики такої діяльності залишаються, на нашу думку, поза концептуальним змістом. Означене призводить, зокрема, до складнощів узгодження судової практики, узагальнення якої здійснюється Верховним Судом. Саме цими аспектами зумовлена актуальна необхідність субстанційно-онтологічного аналізу судового правозастосування в контексті праксеологічності реалізації положень законодавства та теоретико-наукового розмежування «правозастосування» із «застосуванням норм права».

Не беручись усебічно розглядати наведену проблематику в межах даної роботи, спробуємо сформулювати окремі специфічні орієнтири.

1. Змістовний вияв «ідеального»(сутнісно належного) загального правозастосування як комплексного явища характеризується методологічною цілісністю й узгодженістю. Зважаючи на це, можна, зрештою, дійти висновку, що судове правозастосування, маючи, на перший погляд, експліцитні видові характеристики родового(загального) правозастосування, є, переважно, імпліцитним проявом(різновидом) останнього, адже не вичерпує(разом з іншими «видами») всього змісту категорії «правозастосування».

2. У науковій літературі домінує підхід, який «називає» правозастосування(зокрема – судове(як найпоширенішу його «іпостась»)) формою реалізації норм права. Із самої дефініції випливає, що правозастосовна діяльність суду є похідною від нормотворчої діяльності компетентних суб'єктів, котра, у свою чергу, так само структурована за певними принципами, реалізується в межах відповідних процесуальних правил і, у межах власної «домінантної» реалізації, провадить об'єктивізацію так званого «припису обов'язкового встановлення»(авторська термі-

нологія). Виходячи з такого розуміння, суди, начебто, здійснюють застосування норм права. Водночас, таке тлумачення видається не зовсім коректним.

3. Норма права є актом волі нормотворця. Ця воля вільно та свідомо проявляється задля забезпечення ефективного регулювання суспільних відносин, «переводячи» останні на рівень правових. Усвідомлено залишаючи ключову характеристику – динамічність соціального буття – суспільних відносин в контексті розглядуваної проблематики поза нашою увагою, концептуально сформуємо принципову позицію: регулювання суспільних відносин здійснюється компетентним нормотворцем у межах передбаченої законодавством процедури, що виражається у вільному свідомому волевиявленні, котре, у свою чергу, закріплюється відповідним актом волі(нормою). Зважаючи на таке визначення, норма права застосовується тими суб'єктами, на регулювання відносин яких направлена її юридична значущість, адже «первинного» застосування норми достатньо для виконання покладеної на неї нормотворцем мети. Наведена ознака чітко окреслює характер категорії «застосування норм права», котрій іманентно поєднується з осмисленим діянням(дотриманням, недотриманням) «адресата» норми.

4. Таким чином, повертаючись до змістовної дефініції судового правозастосування, слід визначитися, чи коректно розглядати форму реалізації норм права як їх застосування. Використовуючи попередньо сформований нами підхід, можна дійти висновку, що ототожнювати ці характеристики не можна. Реалізація норми права, в контексті судової діяльності, передбачає використання її приписів як нормативного орієнтиру. При цьому, норма сама стає об'єктом судового розгляду, до того ж як з позиції її тлумачення, так і в контексті наступного «використання» її подальшого нормативно-правового змісту. Водночас, суди дійсно застосовують норми права, але тільки тоді, коли виступають безпосередніми «адресатами» їхніх приписів(зазвичай, такі приписи є процедурними).

5. Екстраполюючи попередні судження на зміст власне судового правозастосування, можна визначити, що останній, в еманції своїх родових характеристик і через процедурну діяльність суду(правосуддя), «працює» з наслідками застосування норм права, встановлюючи принципи регулювання відповідних суспільних відносин. Такі принципи є проявами розумності, котрі виникають внаслідок розгляду і вирішення судом індивідуальних справ в межах кримінальної, цивільної, госпо-

дарської та адміністративної юрисдикції. Породження цих керівних ідей формує так звану «правову насиченість обґрунтування» (авторська термінологія) норми права. Норма, у свою чергу, впливає на національну систему права через регулювання суспільних відносин у тому правовому аспекті, який був наданий судом як правозастосовним органом. Проте оскільки суд не провадить нормотворчість (адже не є належним для цього суб'єктом), то й зміст відповідної норми права він не змінює. Такий вплив суду на загальне регулювання суспільних відносин може бути названий «опосередкованою правозастосовною дією» і виявляти як основне призначення судового правозастосування, так і, через власну «зворотність», – його сутність...

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Прилуцький С. В.

Косович М. Р.,
студентка 1 групи 1 курсу факультету
міжнародно-правових відносин
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ВПРОВАДЖЕННЯ СУДОВОЇ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Згадуючи історію, можна сказати, що ще з давніх часів використовували посередників для розв'язання спорів. Історики згадують такі випадки ще в торгівлі фінікійців і Вавилоні. Ще в стародавній Греції була практика використання посередників, у римському праві посередництво починалося все з кодексу Юстиніана (530-533 рр.). Римляни застосовували різні терміни для поняття «посередник», зокрема – mediator [1, с. 176].

Отже, що таке медіація. Це перемови між декількома сторонами, за участі нейтрального посередника (медіатора), який допомагає у конфлікті досягти взаємовигідної угоди. Термін «медіація» походить від латинської мови і означає, як: бути посередником. Також медіацію розглядають, як конфіденційний та добровільний розгляд розв'язання спору, де нейтральна особа допомагає сторонам дійти до згоди в їхньому спорі за допомогою переговорів.

Сучасна медіація почала розвиватися ще в середині ХХ століття, спочатку в країнах англо-саксонського права – Великобританії, США, Австралії, а пізніше вже і в Європі. У судовій практиці США більшість спорів вирішуються за допомогою медіатора до початку суду, а якщо справа все ж таки дійшла до судового процесу, то суддя може зупинити засідання і порекомендувати сторонам конфлікту звернутися до медіатора. У сферах економіки, політики ні один конфлікт не вирішується без медіатора [2, с. 320].

Щодо міжнародної медіації можна сказати, що коли учасниками процесу є громадяни різних країн, то можна використовувати Типовий закон «Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру». Цей закон був прийнятий у 2002 році Комісією ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНІСТРАЛ) [3]. У Європейському Союзі цивільні та комерційні конфлікти, вирішуються за допомоги медіації, що зазначається у директиві «Про деякі аспекти медіації у цивільних і комерційних справах», який був прийнятий у 2008 році Європейською Комісією [4].

Існують загальні принципи медіації, які найбільш відомі в зарубіжних країнах і визначені в міжнародних договорах: 1) конфіденційність – інформація, яку почув медіатор у процесі вирішення спору, не може бути розголошена без згоди сторін; 2) рівність сторін – сторони спору мають бути рівними між собою, не має бути ніяких привілеїв чи обмежень; 3) добровільність – сторони мають погодитися на цей процес, мають право відмовитися від медіації, не має бути ніякого тиску чи примусу на сторони.

Коли сторони конфлікту дійшли певної згоди з допомогою медіатора, вони укладають медіаційну угоду. Ця угода має формальний характер і також не має в собі примусу.

Щодо запровадження судової медіації в Україні. Були спроби увести цю ідею в правову систему країни, подання проекту Закону «Про медіацію» до Верховної Ради у 2010 році. Основною метою цього проекту було – запровадження досудового вирішення конфліктів без звернення до формальної судової системи за допомогою нейтральної особи. Друга спроба прийняття цього закону була у 2020 році, зараз закон прийнятий на першому читанні [5]. Комітет Верховної Ради України відмітив, що потрібно допрацювати цей закон та винести на розгляд у другому читанні.

Зараз не існує єдиної точки зору щодо того, як медіація буде введена в правову систему України. Деякі вважають, що медіацію потріб-

но вважати частиною судочинства. Тим кому до вподоби такий процес вони вважають, що це хороша заміна судового засідання. Інші вважають, що судова медіація – це комерційна діяльність. Комерційна або ринкова медіація – це вирішення спору, де примирення осіб здійснює підготовлений медіатор та його діяльність оплачують сторони.

Через те що на даний момент чинного Закону України «Про медіацію» ще не має, то обов'язок держави надавати і пропонувати послуги медіації зазначено в законі України «Про безоплатну правову допомогу» від 02 червня 2011 року.

Завдяки програмі «Прозорість та ефективність судової системи» під керівництвом Ради Європи, відбулося здійснення проектів у тестовому режимі щодо розвитку судової медіації в Україні. Для цього було вибрано чотири суди в різних куточках України. Сторонами у процесі медіації виступили податкова адміністрація, управління внутрішніх справ, державні адміністрації та інші. Одним з суддів був Вінницький окружний адміністративний суд та за невеликий термін на медіацію було передано 28 справ, з них у 26 справах пройшов процес медіації, 18 справ мали успішний кінець[6, с. 1–4].

Таким чином можна дійти висновку, що основи медіації в правову систему України вже укладені. За її допомогою можна зробити менше навантаження на судову систему та зробити її більш ефективною. Також судова медіація може стати ще одним шляхом вирішення спорів.

Використана література:

1. Бесемер Хрістофор. Медіація: Посередництво в конфліктах / Хрістофор Бесемер К. : Духовне пізнання, 2004. С. 176.
2. Мета Г., Тохмелкін Г. Медіація – мистецтво вирішувати конфлікти. Знайомство з теорією, методом і професійними технологіями. / Г. Мета, Г. Тохмелкін. М. : Вид. Verte, 2004. С. 320.
3. Типовий закон Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_117.
4. Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах [Електронний ресурс]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a95.
5. Про медіацію: проект Закону України від 19 травня 2020 року. № 3504. [Електронний ресурс]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/L02134A.html

6. Гайдук А. В. Проблеми законодавчого забезпечення медіа в Україні / А. В. Гайдук // Часопис академії адвокатури України, 2013. № 19. С. 1–4.

Науковий керівник: асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Владишевська В. В.

Лупу А.,
студентка 3 курсу
юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

КОНСТИТУЦІЙНА ПРОЦЕДУРА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Конституція сучасної правової держави виступає як основний і дієвий інструмент регулювання суспільних відносин. Вона повинна об'єднувати правову систему держави, надавати їй стабільності та впорядкованості. Основною ознакою дієвості Конституції є фактична наявність характерних рис демократичної, правової та соціальної держави, забезпечення визначених прав і свобод людини та громадянина, функціонування органів державної влади. Роль і значимість Конституційного Суду України в процесі втілення в життя конституційно-правових норм обумовлена його завданнями та повноваженнями.

Відповідно до статті 147 Конституції України, Суд вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України. Тільки незалежний Конституційний Суд може забезпечити верховенство Конституції та сприяти реалізації її положень.

Задля того, щоб Конституційний Суд належним чином здійснював свої завдання та повноваження, встановлені статтею 147 Конституції України, існує конституційний процес, як порядок здійснення його суб'єктами діяльності зі створення, тлумачення та реалізації конституційно-правових та інших правових норм. Частиною цього процесу є конституційна процедура, яку науковці та фахівці конституційного

права називають сукупністю процесуальних норм, що визначають конкретний порядок здійснення (виконання) передбачених законом дій, прийняття відповідними суб'єктами рішень, які забезпечують реалізацію прав і обов'язків учасників конституційних правовідносин на відповідних стадіях конституційного процесу. Незважаючи на важливість конституційної процедури як стадії процесу, належного її правового регулювання в українському законодавстві, на жаль, немає. [1]

Луїс Фавореу у своїй роботі, досліджуючи розвиток впровадження конституційної процедури, безумовно, є найвидатнішою подією публічного права ХХ століття в Європі і, можливо, у світі, і приходиться до висновку, що сьогодні система не задумана конституційний закон, який не відводить місця цій установі. Це пояснює, що в Європі всі нові конституції передбачають існування Конституційного суду.

Для України особливо цікавим та корисним може стати досвід Німеччини, де функціонує Федеральний Конституційний Суд. Правовою основою його діяльності окрім Конституції ФРН є, також, Закон про Федеральний Конституційний Суд (ФКС). Як конституційний орган ФКС має, відповідно до Закону про ФКС, у багатьох відношеннях особливий організаційний статус порівняно з іншими Федеральними судами. Окрім того, що ФКС має процесуальну автономію, він не перебуває, подібно до інших федеральних судів, у підпорядкуванні певного міністерства, не підлягає службовому нагляду, може безпосередньо співпрацювати з іншими конституційними органами. [2]

Вагомим прикладом для України є і конституційне судочинство Литви. Різноманітні аспекти функціонування Конституційного Суду Литви регулюють такі нормативно-правові акти, як: Конституція Республіки Литва, Закон Про Конституційний Суд та Регламент Конституційного Суду. Литва належним чином встановила принцип незалежності судів та суддів у своїй Конституції. У конституційних положеннях чітко зазначено, що під час здійснення правосуддя суддя та суди повинні бути незалежними, і що судді, розглядаючи справи, підкоряються лише закону.

Очевидно, що конституційне правосуддя як один із важливих атрибутів принципу верховенства права та демократії не може існувати ізольовано та відокремлено від інших сегментів національного конституційного правопорядку. Однак важко знайти його унікальний зміст: існує версія, що конституційне правосуддя матеріалізується органами конституційного судочинства, а його конститутивним елементом є

конституційне звернення, подане пересічними громадянами, оскільки «лише використовуючи його, вони можуть захистити свої права і свободи в органах конституційного судочинства».

Професор А. О. Селіванов вважає, що статус Конституційного Суду неприпустимо розглядати лише в площині контрольного органу, що звужує визначення його правової природи як інституту влади. Науковець зазначає, що компетенція вирізняє Конституційний Суд як особливий орган охорони Конституції, який шляхом здійснення судочинства визначає конституційність, підтверджує або не дозволяє існування нормативно-правових актів, які приймаються суб'єктами влади і ввійшли в зону конституційно-правового спору. При цьому не існує підстав відносити конституційне правосуддя до наглядової діяльності, оскільки вона не можна надавати системності, плановості та ініціативного характеру, коли йдеться про конституційний правопорядок і усунення порушень Конституції у нормотворчості. [3]

Виходячи з вищевикладеного, головною метою застосування конституційної процедури полягає в дотриманні державою прав та свободи особи, однак дослідження відповідності конституції законів, міжнародних договорів та інших нормативних актів було й залишається головною функцією спеціалізованого органу конституційної юрисдикції тієї чи іншої країни. Конституційну процедуру можна розуміти як сукупність певних процесуальних норм, які визначають порядок здійснення передбачених законом дій, прийняття відповідними суб'єктами рішень, які забезпечують реалізацію прав та свобод учасників конституційних правовідносин на відповідних стадіях конституційного процесу. Обов'язковою умовою подолання правових колізій та модернізації застосування конституційної процедури в Україні є дослідження досвіду зарубіжних країн.

Використана література:

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Паславська Н. Організація діяльності Федерального Конституційного Суду Федеративної Республіки Німеччина/*Вісник Львівського університету*. – 2014. – С. 108–113.

3. Селіванов А. О. Конституційні проблеми в сучасній теорії права. Доктрина стабільності та охорони Конституції України в контексті модер-

нізації та ефективного конституційного правосуддя/ А. О. Селіванов. – К. : Логос, 2012. – С. 76, 77.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор Щербанюк О. В.

Музика С. Ю.,
студентка 1 курсу магістратури
факультету цивільної
та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Розвиток інформаційних технологій вносить певні корективи у всі сфери сучасного життя. Умови надзвичайної епідеміологічної ситуації та всесвітнього карантину продемонстрували, що цифрові технології дозволяють перевести значну частину діяльності людства в дистанційний режим без зупинення критично важливих сфер. Все частіше інноваційні технології використовуються в діяльності органів внутрішніх справ, прокуратури, нотаріальної діяльності, не залишилися в стороні і суди. Саме тому виникло таке поняття, як електронне судочинство, а в зарубіжних країнах – e-justice. Використання інформаційних технологій дозволяє оптимально організувати судовий процес і як результат, підвищити ефективність правосуддя.

Під електронним правосуддям (e-justice) традиційно розуміють спосіб здійснення правосуддя, який здійснюється на основі сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій і забезпечує гласність, відкритість і доступність судочинства.

Питання електронного правосуддя в Україні наразі мало досліджено. Комплексні, ґрунтовні наукові дослідження майже відсутні. Однак окремим питанням електронного правосуддя в Україні приділяли увагу такі вчені-правники: О. Бринцев, М. Бондаренко, Н. Голуб'єва, І. Ізарова, А. Каламайко, Л. Нестерчук, Н. Сакара, Є. Харитонов та інші.

Дисонансних моментів в процесі розвитку електронного правосуддя є досить багато, деякі з них національна система може уникнути

в силу того, що в Україні процес формування електронного правосуддя почався пізніше, ніж за кордоном. Такі нюанси викликають необхідність комплексного порівняння зарубіжних систем e-justice, оскільки це дозволить врахувати світові тенденції при розвитку електронного судочинства, а подальше їх порівняння – підвищить відкритість і доступність правосуддя.

В останні роки, все більша кількість країн вносять зміни в законодавство для використання інформаційних технологій в судочинстві. В межах ЄС з 2010 року функціонує портал E-Justice. По самій же версії порталу, електронне судочинство – це використання інформаційних технологій в цілях забезпечення більш широкого доступу громадян до правосуддя.

Досить добре розвинене електронне судочинство в Естонії, де судове провадження може бути розпочате з використанням інформаційних систем електронного судочинства (e-toimic – e-File proceedings information system). Є перелік документів, який може подаватись виключно через інтернет – це платіжні доручення для швидкого відслідковування заборгованостей або претензії по технічному обслуговуванню. Вхід в систему здійснюється за допомогою ID-карти або мобільного додатку.

Чеська Республіка теж впровадила систему електронної подачі позову у трьох варіантах: на електронну пошту (завірений електронним підписом), на інформаційний ящик даних (Databox) та звичайна подача на електронну пошту (при цьому протягом трьох днів потрібно представити ідентичний текст в стандартній письмовій формі).

Судочинство Німеччини теж стрімко розвивається, створена система подачі позову онлайн, судочинство адміністративних правопорушень здійснюється в межах системи онлайн, в деяких федеральних землях представлені онлайн консультації сторін по справі.

В аспекті впровадження європейських стандартів електронного правосуддя в національну судову систему, слід зазначити, що Україна є однією з перших країн-партнерів ЄС, яка імплементує положення та засади Європейського кодексу електронних комунікацій, що є досить прогресивним кроком. Відбуваються реалізації стратегій розвитку судової системи відповідно до європейських стандартів.

Попри вжиті заходи щодо вдосконалення системи електронного правосуддя в Україні, залишаються питання розробки та введення в екс-

платуацію відповідного програмного забезпечення; необхідне технічне оснащення судів; недоступність новацій для певних категорій громадян через вікові чи майнові особливості тощо. Впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в Україні пояснюється необхідністю оперативності, передбачуваності та зручності взаємодії між судом та учасниками судового процесу, що дозволяє вдосконалити систему юстиції в Україні за рахунок підвищення ефективності роботи, проведеної в цьому напрямку.

Впровадження такого нового вдосконаленого продукту, як електронне правосуддя, було важливим кроком до інформатизації судової влади багатьох європейських країн. Беручи до уваги європейський досвід впровадження, функціонування та вдосконалення електронного правосуддя, можна констатувати, що сьогодні система електронного суду є одним із інструментів розвитку інформаційного суспільства, оскільки вона забезпечує механізм здійснення громадянським суспільством її права та захищати законні інтереси. Незважаючи на вже наявний досвід української держави у функціонуванні системи електронного правосуддя, необхідність вдосконалення законодавчої бази регулювання цього питання з метою приведення його у відповідність до європейських стандартів залишається нагальною.

Використана література:

1. Електронне правосуддя – від фантастики до реальності. URL: <http://pravo.org.ua/ua/news/2662>
2. Кушакова-Костицька Н. В. Розвиток електронного судочинства в Україні: проблемні питання. *Право*. 2013. № 7. С. 139–145.
3. The European e-Justice Portal. URL: <https://e-justice.europa.eu/home.do?action=home>

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Пацюківська В. С.,
студентка 1 групи 1 курсу факультету
Міжнародно-правових відносин
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ: ПРАКТИКА ФРАНЦІЇ

Статистика показує, що вкотре Україна посідає перше місце за кількістю скарг проти неї до Європейського суду з прав людини. І найбільша частка звернень пов'язана з невиконанням рішень судів і з затягуванням судових процедур, що дає підстави стверджувати, що суди в Україні завантажені та неефективні. Ці обставини вказують на необхідність модернізації судового процесу. Одним з напрямків модернізації є впровадження в Україну електронного судочинства.

Цій темі приділяли достатньо уваги у своїх роботах П. В. Цимбал, Л. В. Омельчук, Л. Р. Сердюк, Н. В. Кушакова – Костицька, М. І. Смокович та багато інших.

У 21 столітті інформаційні технології є невід'ємною складовою нашого життя. Цифрові технології використовуються наразі не лише в повсякденному житті, а й у бізнесі, і найголовніше – у державних органах.

Відповідно до ст. 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1]. Ст. 55 Основного закону передбачає право на звернення до суду та у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року зазначено право на справедливий суд [2]. Проте у зв'язку з пандемією 11 березня 2020 року Кабінет Міністрів України постановою №211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» встановив карантин, і на цей період у судах України запроваджено особливий режим роботи [3]. Тож питання впровадження механізмів електронного суду є дійсно актуальним також з огляду на пандемію COVID-19, яка негативно вплинула на доступ до правосуддя та гарантію публічного судового розгляду.

Слід зазначити, що в світову судову практику уведено засідання онлайн та їх аудіо запис, електронний документообіг, забезпечено відкритий доступ в Інтернет до інформації на всіх стадіях судового процесу. З огляду на це можемо звернутися до досвіду європейських країн.

Варто зупинитися на такій державі, як Франція. Загалом система судоустрою Франції є досить подібною до української. Проте Франція входить до групи держав, які успішно використовують механізми електронного судочинства.

Ще 28 грудня 2005 року Декрет ввів у Новий кодекс цивільного процесу Франції можливість електронного обміну документами між судами. Даному питанню присвячені статті 748¹–748⁹ [4]. Крім того, Франція є лідером у сфері відео-технологій у судочинстві. Вона започаткувала спеціальні адміністративні віртуальні стійки з доступом до інтернету під назвою Contact Video Justice, які дозволяють громадянам робити запити, отримувати і підписувати документи, розмовляти з юристом, використовуючи веб-камеру. Міністр юстиції Франції Ерік Дюпон – Моретті після засідання кабінету міністрів 14 квітня 2021 року оприлюднив законопроект, який передбачає вперше пропустити камери в зали засідань у рамках реформ системи юстиції країни, що повинно підвищити рівень довіри громадян до суду [5].

Що стосується України, то електронне судочинство у нас знаходиться на початковому етапі становлення, ключовим елементом якого є Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, одна з підсистем якої – «Електронний суд», але тривалий час вона діяла лише в кількох судах Києва, Одеси, Вінниці разом з можливістю користуватися відео конференцією, і до того ж лише у формі пілотного проєкту. І саме карантинні заходи стали поштовхом для активного впровадження вищезазначеної підсистеми. Починаючи з 2 квітня 2020 року почалося доповнення Кодексу адміністративного судочинства України, Господарського, Кримінального та Цивільного процесуальних кодексів України положеннями щодо особливостей розгляду справ в умовах запровадження карантинних заходів. Згідно з ними, під час карантину учасники справи можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відео конференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Але разом з цим постала проблема у належному облаштуванні судів технічними засобами. В судах немає матеріально-технічної бази для проведення хоча б кількох відео конференцій одночасно, адже в одному приміщенні суду є лише один зал, обладнаний для проведення відео конференцій. Тож в Україні необхідно забезпечити суди необхідним обладнанням.

Ще однією проблемою стала гласність судового процесу, адже суд (або слідчий суддя) може прийняти рішення про обмеження доступу

осіб, які не є учасниками судового процесу, в судові засідання під час карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», якщо участь в судовому засіданні становитиме загрозу життю чи здоров'ю особи. Саме тут ми можемо підтримати ініціативу Франції щодо встановлення камер у зали судових засідань, що надасть змогу спостерігати за судовим процесом у режимі он-лайн. Крім того, поширеною проблемою, яка потребує реагування з боку держави, є недостатній фаховий рівень суддів і працівників апарату в аспекті знань і навичок використання програмних продуктів, що функціонують у судах [6, 118]. Також далеко не всі громадяни мають вільний доступ до мережі Інтернет, що викликає складнощі, тому слід підвищити доступність мережі Інтернет пересічним громадянам, провести інформаційну просвітницьку кампанію про можливості й переваги електронних сервісів у судочинстві і створити місця загального доступу громадян до мережі Інтернет [7, 154].

Отже, проаналізувавши практику і ініціативи в електронному судочинстві Франції, можна стверджувати, що ця держава доволі розвинута в даній сфері і в умовах карантину намагається забезпечити гласність судового процесу за допомогою сучасних цифрових засобів, а також піклується про доступ громадян до механізму передачі електронним шляхом сукупності документів за допомогою спеціальних місць загального доступу до мережі Інтернет. Пандемія беззаперечно дала поштовх подальшому розвитку електронного судочинства і в Україні і з огляду на проблеми, які постають перед нашою державою, буде доречним запозичити досвід європейських країн для вирішення цих проблем.

Використана література:

1. Конституція України. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#п4348>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 21 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п#Text>
4. Code de procedure civile. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070716/>

5. Стаття з інтернету URL: https://www.francetvinfo.fr/societe/justice/reforme-de-la-justice-trois-questions-sur-projet-de-loi-presente-par-eric-dupond-moretti-en-conseil-des-ministres_4370919.html

6. Сердюк Л. Р. Теоретико-прикладні проблеми впровадження електронного судочинства в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. С. 115–118.

7. Цимбал П. В., Омельчук Л. В., Калініченко Л. Л. Напрями вдосконалення електронного судочинства в Україні. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). Вип. 4–5 (8–9) 2017. URL: http://ir.nusta.edu.ua/bitstream/123456789/2156/1/2115_IR.pdf

Науковий керівник: асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Владишевська В. В.

Петророва Л. О.,
студентка 7 групи 4 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ

Пандемія коронавірусу COVID-19 стала серйозним випробуванням для правових систем світових держав, вплинула на верховенство права та захист прав людини.

Судова система майже всіх країн отримала виклики, які потребували негайного реагування з метою забезпечення дотримання прав та законних інтересів осіб, що потребували судового захисту. Перш за все, це повинні були бути організаційні заходи, спрямовані на запобігання поширенню коронавірусної хвороби. Так, у Великій Британії був прийнятий «Закон про коронавірус», яким запроваджувалася можливість участі у судових засіданнях за допомогою аудіо чи відеозв'язку. У КНР здійснення судового розгляду було перенесено на Пекінській інтернет-

суд, який для зручності працював цілодобово. Французькі суди з моменту оголошення пандемії продовжили розглядати лише найважливіші справи, серед яких, зокрема, справи щодо осіб, які тримаються під вартою. Крім того, судові адміністрації у країнах світу запровадили й синхронні профілактичні заходи-рекомендації, а саме: тримати дво metroву дистанцію, як в залі судового засідання, так і в будівлі суду; забезпечити суди санітайзерами; заборонили передавати документи, гаджети, пам'ятки та присяги для присяжних із рук у руки; запровадили обов'язкову обробку зали судового засідання та всіх поверхонь, яких торкаються люди у будівлі суду тощо.

Звичайно, не залишилася осторонь й судова система України. Так, Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 р. (з наступними змінами 24 червня 2020 р.), яким встановлювалися певні обмеження щодо перебування в залі судового засідання під час судового розгляду, а також особливості судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. У подальшому, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перебігу процесуальних строків під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 18 червня 2020 р. були внесені зміни до законодавства щодо перебігу процесуальних строків у господарському, цивільному та адміністративному судочинстві під час дії карантину.

Безумовно, оголошення пандемії зумовлює запровадження певних обмежень, які спрямовані, перш за все, на збереження здоров'я населення держави. Втім, такі заходи повинні будуватися на принципах верховенства права, законності, правової визначеності та пропорційності. А отже, основними проблемами є забезпечення реалізації вимог ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – КЗПЛ), а саме, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

ня. Таким чином, вітчизняні суди, зокрема, зіткнулися з труднощами, пов'язаними з неможливістю забезпечення реалізації засади гласності як гарантією транспарентності судової влади, що значно сприяє формуванню довіри суспільства до неї та однією з умов справедливого судового розгляду.

Враховуючи досвід зарубіжних держав, з метою дотримання вимог КЗППЛ щодо публічності судового розгляду та українського законодавства стосовно реалізації засади гласності судового провадження, ми приєднуємося до висловлених у спеціальній літературі пропозицій щодо доцільності забезпечення висвітлення найбільш «гучних» судових процесів у засобах масової інформації; забезпечення он-лайн трансляцій судових засідань; аудіо-транслявання перебігу судових засідань тощо. Такі заходи сприятимуть реалізації засади гласності судового провадження та дотримання прав осіб, які впливають з правового змісту цієї засади.

Використана література:

1. Coronavirus Act 2020 URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/7/pdfs/ukpga_20200007_en.pdf

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30 березня 2020 р. № 540-IX // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 18, ст. 123

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перебігу процесуальних строків під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» // Офіційний вісник України від 28.07.2020. – № 58. – С. 13. – Ст. 1835.

4. Капліна О. В., Туманянц А. Р., Шаренко С. Л. Судочинство у кримінальному провадженні під час пандемії COVID-19: міжнародний досвід та вітчизняна практика. *«Порівняльно-аналітичне право»* 2020. № 3. С. 141–168.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Дудченко О. Ю.

Полюхович Л. В.,
студентка 1 групи 1 курсу факультету
міжнародно-правових відносин
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ РОЗГЛЯДУ СУДОВИХ СПРАВ У ВИЗНАЧЕНІЙ ЗАКОНОМ ТЕРМІН

Наразі всім відомо, що кількість останніх звернень проти України до Європейського суду з прав людини (далі – Суд) значно зросла. На сьогодні в суді зареєстровано понад 15 000 таких заяв. Водночас кількість судових рішень проти України значно зросла.

Безперечно, це має позитивний аспект: такий вид діяльності громадян свідчить про те, що правовий та культурний рівень населення нашої країни покращується. Проте, з іншого боку, така кількість рішень, винесених Судом, у більшості з яких констатовано порушення Україною своїх зобов'язань за Європейської конвенцією з прав людини [1] (далі – Конвенція), аж ніяк не сприяє підвищенню іміджу нашої держави на міжнародній арені (незважаючи на те, що зростає рівень правової культури населення). До того ж, виплати на виконання рішень Суду здійснюються з державного бюджету України, що призводить до його «схуднення», в той час як ці гроші могли б бути спрямовані на іншу більш суспільно-необхідну мету.

Звичайно, такий стан справ має свої причини і свої наслідки.

Аналіз предмету скарг, поданих проти України, свідчить, що переважна кількість скарг стосується надмірної (нерозумної) тривалості досудового слідства, судового розгляду чи виконання рішень національних судів та відсутності правових засобів для вирішення цієї проблеми на національному рівні.

У цьому зв'язку слід зазначити, що стаття 6 Конвенції гарантує кожному при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків або при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення щодо нього право на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку. Відповідно до практики Суду у кримінальних справах «розумний строк», про який йде мова у статті 6 Конвенції, починається з того моменту, коли особі пред'явлено обвинувачення; це може статися до того, як справа попаде до суду, зокрема, з дня арешту,

з дати, коли зацікавлену особу було повідомлено про те, що проти неї порушено кримінальну справу, або з дня, коли було розпочате досудове слідство (див., *inter alia*, рішення у справі «Меріт проти України» від 30.03.2004 р.). Виконання рішення, прийнятого судом, має також розцінюватися як складова частина «судового розгляду» в сенсі положень Конвенції (див., *inter alia*, рішення у справі «Горнсбі проти Греції» від 19.03.1997 р.). Таким чином, досудове слідство, судовий розгляд або виконання судового рішення, здійснені з перевищенням розумних строків, розглядаються Судом як порушення статті 6 § 1 Конвенції, тобто права особи на справедливий судовий розгляд.

Можна лише припустити, які витрати нестиме Україна з державного бюджету. Незважаючи на те, що половина цих справ буде розглядатися судом, суд може встановити, що Україна порушила положення Конвенції.

Як свідчить аналіз рішень, винесених Судом, у справах за скаргами на нерозумну тривалість судового розгляду в сенсі ст. 6 Конвенції найактуальнішим питанням є наявність ефективних засобів правового захисту.

Недотримання строків розгляду цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення порушує конституційне право на судовий захист, гарантований статтею 55 Конституції України, і негативно впливає на ефективність правосуддя та на авторитет судової влади.

Матеріали судової практики свідчать, що основною причиною порушення процесуального строку є недостатня діяльність суду, що пов'язано головним чином з неефективною організацією судового розгляду. У деяких випадках порушення вимог процесуального закону без будь-яких підстав для цього призведе до порушення встановленого законом строку шляхом призначення цивільних справ та кримінальних проваджень до судового розгляду, в тому числі коли підсудний знаходиться під вартою.

Внаслідок недоліків, допущених при підготовці цивільних справ до судового розгляду, недостатнього вивчення матеріалів досудового розслідування при підготовчому провадженні, несвоєчасного повідомлення учасників судового процесу та інших суб'єктивних причин розгляд справ неодноразово відкладається. При цьому в судових рішеннях не завжди наводяться мотиви відкладення, зазначається дата нового розгляду. [2]

Я вважаю, що для того, щоб вчасно розглядалися судові справи, необхідно по-перше – висококваліфікований склад суддів, по-друге, не

повинно бути жодних недоліків в діяльності суддів, по-третє, судовий процес повинен організовуватись якісно. І якщо навіть вже справи і відкладаються, то учасники судового розслідування мають бути заздалегідь попереджені про це та вони мають право на отримання інформації щодо того, по якій причині ця справа переноситься.

Використана література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року // Урядовий кур'єр. – 2010. – №215. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 11 від 17.10.2014 року «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text>

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Ковальчук І. С.

Пономарьова А. С.,
студентка 3 курсу, 4 групи
Інституту прокуратури
та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРИРОДНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ПРАВОСУДДІ

Сучасні тенденції реалізації правового принципу справедливості у правосудді, все частіше стають предметом наукових досліджень, набуваючи неабиякої актуальності, оскільки саме вдосконалення засади справедливості призводить до її нормативного закріплення. Окрім цього, дотримання справедливості є одним із елементів підґрунтя засад міжнародних відносин, реалізованих у численних міжнародних договорах. Одним із фундаментальних джерел формування сьогоденного розуміння справедливості у здійсненні судочинства стала – ідея природної справедливості, яка з'явилася наприкінці XVII століття в Англії та полягала у залученні зацікавлених осіб у процес прийняття

тя рішення, для забезпечення можливості висловити свою точку зору в різних умовах.

Особливу увагу поняттю природної справедливості у здійсненні судочинства у своїх дослідженнях і наукових публікаціях приділено, зокрема: С. С. Алексєєвим, В. М. Барановим, В. Н. Бутиліним, Н. Н. Вопленко, Э. А. Гасановим, Н. Л. Гранатом, Д. А. Керімовим, А. В. Корневим, В. Н. Кудрявцевим, В. М. Лазаревим, Р. З. Лившицем, Е. А. Лукашевим, Н. С. Малєїним, Г. В. Мальцевим, В. Е. М. Орачем, П. П. Осиповим, В. В. Степаняном, А. И. Єкимовим та іншими.

На мою думку, природна справедливість зумовила створення гарантій процесуальних прав особи та передусім право бути заслуханим у судовому засіданні, чесності і нейтральності судочинства, а також конституційних гарантій щодо судового захисту будь-якого порушеного права особи та гарантій права на судове оскарження дій адміністративних органів. Зокрема, стаття 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначає, що кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом. Тобто будь-хто має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом.

Загалом розуміння поняття справедливості під час здійснення правосуддя полягає у додержанні певних процедур, які закріплені в законах та Конституції України. Цікавим є те, що це явище виражене в англійській правовій термінології, де для визначення справедливого судового процесу вживається термін «fairtrial», що дослівно означає процес «за правилами» [2]. Важливість цих правил спричинює те, що схожі процедури сприяють забезпеченню справедливого за своїм змістом рішення. Адже вони визначають процесуальні вимоги, неухильне виконання яких, дає можливість очікувати на справедливі рішення.

До того ж природна справедливість включає у себе певні структурні елементи. Зокрема не можна бути суддею у власній справі, тобто існує потреба звернення до нейтральної третьої особи, яка має вирішити спір між сторонами. Кожна сторона повинна мати право бути вислуханою – ця ідея полягає у тому, що особі, інтересам якої може бути завдано шкоди у результаті певного рішення, має бути надана змога зробити її точку зору відомою. Суддя має проявляти неупередженість, дана вимога знайшла своє нормативне закріплення у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де зазначено, що судя

зобов'язаний однаково відноситись до сторін судового процесу, надати їм рівні можливості, а також не може бути особисто зацікавлений в результаті процесу [3]. Судовий процес повинен бути публічним, ця засада спрямована на здійснення контролю за об'єктивністю, рівністю шансів та можливостей при веденні процесу та ухваленні рішення і є суттєвою умовою для суспільної довіри до судових рішень.

Окрім цього, варто зазначити, що поняття справедливості до цих пір ще не має чіткого визначення як окрема засада і зазвичай розглядається у певних рамках самостійної моральності, що так само формується на основі суджень певної особи, яка живе та знаходиться в суспільстві. Першоджерело мрозуміння «справедливості» як окремої категорії стали Дигести Юстиніана, де визначається, що існує потреба не спричинити шкоди тому, хто потребує захисту і вчинити шкоду тому, хто спричинив шкоду, але в межах розумного і не з метою помсти, а з метою захисту суспільства і людини, що потребує данного захисту [4].

Таким чином, можна зробити висновок, що сучасна актуальність природньої справедливості зумовлена потребою дотримання і вдосконалення правових норм, відповідно до яких здійснюється судочинство. Іншими словами засада справедливості – це джерело визнання й захисту прав людини, верховенства права, а також вирішення суспільних конфліктів у формі спеціальних процедур, визначених законом. Завдяки правосуддю як справедливому судочинству можна втілити в правову реальність справедливість як ідею права, що є невід'ємним елементом становлення України, як правової держави.

Використана література:

1. Міллер Д. Політичнівчення: Переклад із англ. М.: Астрель: АСТ, 2011. 189 с.
2. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (дата звернення: 04.04.2021).
3. Пам'ятки римського права: Закони XII таблиць. Інституції Дигести Юстиніана. Навчальний посібник. М.: Зерцало. 570 с. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/digest/index.php. (дата звернення: 05.04.2021).

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова А. В.

Семенчук А. В.,
студент 301 групи 3 курсу
юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

ДО ПИТАННЯ НАСЛІДКІВ ПРОПУСКУ СТРОКІВ ЗВЕРНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ

Право особи на звернення до суду задля відновлення своїх порушених прав проголошено ст. 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, закріплено в ст. 55 Конституції України а також в ст. 5 КАС України. Розумність строків розгляду справи судом є однією із засад здійснення адміністративного судочинства, оскільки швидкість вирішення конфліктів являє собою необхідний елемент вчасного захисту суб'єктивних прав, свобод та інтересів людини, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, а також доступності правосуддя в цілому. Процесуальні строки виконують важливі для судочинства завдання. Зокрема, їх додержання є важливим засобом впливу на несумлінних учасників адміністративного процесу, які своїми діями чи бездіяльністю перешкоджають своєчасному та правильному вирішенню справи, а також забезпечують стійкість, ясність та визначеність правовідносин сторін, а цим самим й послідовне втілення в життя принципу реальності та гарантування суб'єктивних прав.

Слід відмітити, що в КАС України визначаються й інші процесуальні строки, як, наприклад, строк звернення до адміністративного суду, що є самостійним елементом в системі строків адміністративного судочинства [1, 2].

В ст. 118 КАС України «процесуальні строки» визначаються як встановлені законом або судом строки, у межах яких вчиняються процесуальні дії. Процесуальні строки встановлюються законом, а якщо такі строки законом не визначені – встановлюються судом [3]. Однак, визначення поняття «строку звернення до адміністративного» суду в КАС України не має.

Під строком звернення до адміністративного суду, зокрема, розуміється строк, в межах якого особа, яка має право на позов, повинна звернутися до адміністративного суду для захисту своїх прав у публічно-правових відносинах або для реалізації владних повноважень [4].

За загальним правилом, строк звернення до адміністративного суду обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів і складає шестимісячний строк, якщо не встановлено інше. В ст. 122 КАС України чітко передбачені строки звернення до суду в деяких категоріях спорів, наприклад, для звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів особи встановлюється шестимісячний строк, а для звернення до адміністративного суду суб'єкта владних повноважень – тримісячний строк [3].

Очевидно, що в силу об'єктивних чи суб'єктивних обставин трапляються випадки, коли позивач не встигає подати позов до суду в межах передбачених законом строків, але це ніяк не означає, що потреба захистити свої порушені права чи інтереси себе вичерпала. Внаслідок цього, безпосередньо, і з'являється поняття «пропущення процесуальних строків» та потреба у їх поновленні.

Тому ст. 123 КАС України визначає для позивача чотири негативні наслідки пропущення строків звернення до адміністративного суду:

– у разі подання особою позову після закінчення строків, установлених законом, без заяви про поновлення пропущеного строку звернення до адміністративного суду, або якщо підстави, вказані нею у заяві, визнані судом неповажними, позов залишається без руху;

– якщо заяву не буде подано особою в зазначений строк або вказані нею підстави для поновлення строку звернення до адміністративного суду будуть визнані неповажними, суд повертає позовну заяву;

– якщо факт пропуску позивачем строку звернення до адміністративного суду буде виявлено судом після відкриття провадження в адміністративній справі і позивач не заявить про поновлення пропущеного строку звернення до адміністративного суду, або якщо підстави, вказані ним у заяві, будуть визнані судом неповажними, суд залишає позовну заяву без розгляду;

– якщо після відкриття провадження у справі суд дійде висновку, що викладений в ухвалі про відкриття провадження у справі висновок суду про визнання поважними причин пропуску строку звернення до адміністративного суду був передчасним, і суд не знайде інших підстав для визнання причин пропуску строку звернення до адміністративного суду поважними, суд залишає позовну заяву без розгляду [3].

Таким чином, дотримання строків звернення до адміністративного суду є однією з гарантій реалізації права на справедливий суд. Тому,

позивачам варто уважно ставитись до строків звернення до адміністративного суду, а в разі їх пропуску зазначати поважні причини цього, що підтверджені належними доказами.

Використана література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Дата оновлення: 15.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

4. Застосування строку позовної давності в адміністративному судочинстві: що передбачено. *Ліга: Закон*, 2020. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/199127_zastosuvannya-stroku-pozovno-davnost-v-admnstrativnomu-sudochinstv-shcho-peredbacheno.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича Л. А. Остафійчук

Шилова В.,
студентка Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ НАДМІРНОЇ НАВАНТАЖЕНОСТІ У СУДАХ З ПРИВОДУ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ

Надмірна завантаженість судів не дає їм можливості оперативно вирішувати земельні спори, здійснювати захист земельних прав, одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є розвиток саме позасудових форм вирішення земельних спорів. Необхідність створення системи розгляду земельних спорів органами виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері земельних відносин, зумовлюється складністю земельних відносин у сучасній правовій системі України.

Частиною 1 ст. 158 Земельного кодексу України визначено позасудовий порядок вирішення земельних спорів органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, що реалізують державну по-

літику у сфері земельних відносин, а також окреслено коло земельних спорів, підвідомчих даним органам. Вирішення земельних спорів органами місцевого самоврядування або центральним органом виконавчої влади не позбавляє учасників спору права на звернення до суду.

Беручи до уваги значне збільшення кількості земельних спорів, ускладнення їх характеру та вимог щодо розгляду, а також враховуючи суспільне значення і резонансне сприйняття окремих земельних спорів, було б доцільним, наприклад розробити і прийняти спеціальний законодавчий акт про умови та порядок їх розгляду і вирішення. Нині вже нікого не потрібно переконувати у тому, що законодавче врегулювання умов і порядку розв'язання земельних спорів є нагальною потребою сучасної практики реформування земельних відносин [1].

На сьогоднішній день в Україні судовий розгляд та інші зазначені юрисдикційні механізми розгляду і вирішення земельних спорів є основними способами захисту порушених прав, свобод і законних інтересів суб'єктів земельних правовідносин. Однак не можна заперечувати той факт, що в сучасних умовах становлення і динамічного розвитку суспільства вони часто виявляються недостатньо ефективними. Учасники спірних правовідносин стають все більш зацікавленими у самостійному врегулюванні протиріч на взаємовигідній основі.

Такі потреби не задовольняються повною мірою в рамках судової процедури, що обумовлює необхідність дослідження і розвитку інших способів врегулювання земельних спорів, зокрема, медіації. У правових системах різних держав накопичено значний досвід інтегрування процедур за сприянням посередника. У багатьох зарубіжних країнах медіація існує і застосовується як особлива форма врегулювання земельних спорів наряду і у взаємозв'язку з судовим розглядом. Зарубіжний досвід в даній сфері підтверджує той факт, що процедура медіації ефективна для врегулювання даних спорів. На сьогодні в Україні даний механізм законодавчо не регламентовано. На мою думку, закріплення процедури медіації значно би розвантажило суди. Варто зазначити, що з запровадженням медіації виникає необхідність формування іншого механізму, що дозволяє виділити категорію земельних спорів, врегулювання яких можливо за допомогою процедури медіації. В якості такого механізму в зарубіжних країнах використовується поняття «медіабельність» правового спору (т зв. «mediation screening» [2]). Під медіабельністю можна розуміти таку властивість правового спору, в силу якої він може бути врегульований у процесі медіації.

Варто зазначити, що наразі у Верховній Раді України зареєстровано законопроект «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України щодо підсудності спорів, що виникають у сфері земельних відносин та спорів щодо нерухомого майна» (реєстр. № 3296). Станом на 12 квітня 2021 року очікує розгляду. Законопроект, згідно з пояснювальною запискою до нього, спрямовано на вирішення правової проблеми, яка полягає в неоднозначному розмежуванні підсудності земельних спорів та спорів щодо нерухомого й рухомого майна. Для досягнення вказаної мети у проекті закону пропонується внести зміни до частини першої статті 20 Господарського процесуального кодексу України, та визначити, що у порядку господарського судочинства підлягають розгляду справи у спорах, що виникають у сфері земельних відносин (у тому числі спорів щодо прав на земельну ділянку з суб'єктом владних повноважень, крім: а) спорів щодо земельних ділянок для ведення садівництва, будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибної ділянки), індивідуального дачного будівництва, будівництва індивідуальних гаражів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем; б) спорів щодо земельних ділянок, які виникли з сімейних та спадкових правовідносин; в) спорів щодо вилучення земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. На думку авторів законопроекту, його прийняття сприятиме вирівнюванню навантаження між судами різних юрисдикцій та зменшенню навантаження на адміністративні суди й суди загальної юрисдикції, що має прискорити розгляд спорів, у тому числі тих, які виникають у сфері земельних відносин, та забезпечуватиме право особи на судовий захист свого порушеного права в розумні строки.

Підсумувавши вищевикладене, можна зробити висновок, що розширення законодавчої бази за рахунок прийняття спеціального законодавчий акт про умови та порядок розгляду і вирішення земельних спорів, законодавче закріплення альтернативного методу медіації та її механізму реалізації дасть змогу певним чином розвантажити суди та як наслідок, підвищити ефективність захисту порушених прав.

Використана література:

1. Кривов В. М. Практика розгляду земельних спорів судами та органами виконавчої влади з питань земельних ресурсів: проблеми і шляхи їх вирішення. Земельне право України. 2006. № 5. С. 59–64.

2. Field P. Integrating Meditation in Land Use Decision Making / P. Field
M. Strassberg, K. Harvey. 2009

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого С. В. Хомінець

Секція 3

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СТАТУСУ СУДДІВ

НАУКОВЦІ ТА ПРАКТИКИ

Красноборов О. В.,
доцент кафедри кримінального та
адміністративного права
Академії адвокатури України,
кандидат юридичних наук, адвокат

ЗАВЕРШЕННЯ ДОБОРУ 2017 РОКУ – ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ ПОПОВНЕННЯ СУДДІВСЬКИХ КАДРІВ

Згідно з останньою інформацією, що міститься на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя, станом на 13 квітня 2021 року фактична кількість суддів у судах України становить 5 347 при визначеній кількості 7 295, повноваження здійснювати правосуддя мають 5 060 суддів, а вакантними залишаються 1 948 посад суддів [1], тобто маже 27% від загальної штатної чисельності.

На жаль, ця статистика констатує, що більше чверті суддівських посад у державі є вакантними і цей відсоток з року в рік принципово не змінюється.

З чим же пов'язана така нестача суддівських кадрів?

По-перше, з тим, що лише протягом 2018–2020 років Вища рада правосуддя ухвалила рішення щодо звільнення з посад з різних підстав **870** суддів (281 у 2020 році, 247 у 2019 році та 342 у 2018 році).

Із зазначеної кількості звільнених суддів тільки за загальними обставинами за 3 останніх роки звільнено **693** судді (252 у 2020 році, 148 у 2019 році, 293 у 2018 році), з яких: 381 (249 у 2020 році, 132 у 2019 році, 211 у 2018 році) – у зв'язку з поданням заяв про відставку, 18 (3 у 2020 році, 15 у 2019 році та 76 у 2018 році) – у зв'язку з поданням заяви про звільнення за власним бажанням, а також 7 (1 у 2019 році та 6 у 2018 році) – у зв'язку з неспроможністю виконувати повноваження за станом здоров'я.

Водночас, у період 2018-2020 років 177 суддів (29 у 2020 році, 99 у 2019 році, 49 у 2018 році) звільнено у зв'язку з іншими (особливими) обставинами, зокрема: 106 (13 у 2020 році, 55 у 2020 році, 38 у 2018 році) – за вчинення істотного дисциплінарного поступку (за поданням Дисциплінарних Палат та за рекомендацією ВККС України), 24 (12 у 2020 році, 11 у 2019 році та 1 у 2018 році) – за вчинення істотного дисциплінарного проступку (за результатами перегляду рішення ВРЮ, ВРП після скасування Верховним Судом Постанови Верховної Ради України про звільнення судді за порушення присяги, а також після перегляду рішення Європейським судом з прав людини у справі «Куликов та інші проти України»), 46 (4 у 2020 році, 32 у 2019 році, 10 у 2018 році) – внаслідок визнання їх за результатами кваліфікаційного оцінювання такими, що не відповідають займаній посаді; та 1 (у 2019 році) – за порушення суддею вимог щодо несумісності. [2; 3]

Не припиняються масові звільнення суддів й у 2021 році, в якому із січня по березень Вища рада правосуддя вже прийняла рішення про звільнення 41 судді.

По-друге, вже п'ятий рік поспіль декілька сотень добросесних спеціально підготовлених правників очікують на завершення розпочатого ще 3 квітня 2017 року добору кандидатів на посаду судді місцевого суду, який було оголошено Вищою кваліфікаційною комісією суддів України з урахуванням 600 прогнотованих вакантних посад суддів, яких наразі більше тисячі.

Так, за результатами проведення у 2017 році безпрецедентного за масштабами відбору з-понад ніж 4 тисяч бажаючих відібрано менше семиста кандидатів, які у подальшому були направлені для проходження спеціальної підготовки в Національній школі суддів України. Остання уперше за часи свого існування самостійно здійснила на високому науково-методичному та організаційно-технічному рівні спеціальну підготовку 285 кандидатів на посаду судді, які мають стаж роботи на посаді помічника судді щонайменше три роки (за 3-місячною програмою), та розпочала наприкінці серпня 2018 року спеціальну підготовку 382 кандидатів (за 9-місячною програмою). [4]

Утім, через раптове припинення у 2019 році повноважень колишнього складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України поставлено на паузу всі процеси щодо 367 таких кандидатів, які успішно пройшли доволі складні та тривалі процедури, а саме: тестування особистих морально-психологічних якостей, спеціальну перевірку, 9-місячну спе-

ціальну підготовку в Національній школі суддів України, складання кваліфікаційного іспиту. [5] Наразі ж відсутність нового складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України унеможливує проходження вже підготовленими кандидатами останніх 5 з 15 стадій, передбачених п. 11–15 ч. 1 ст. 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [6], необхідних для призначення їх на вакантні посади суддів.

Одним зі шляхів вирішення вказаної проблеми наразі вбачається необхідність прийняття проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України № 3711-д від 29.01.2021 [7], що врешті-решт дасть можливість завершити розпочатий ще у 2017 році добір кандидатів на посаду судді місцевого суду, який наразі може стати чи не єдиним дієвим механізмом поповнення судів висококваліфікованими та добросовісними суддівськими кадрами.

Використана література:

1. Протягом I кварталу 2021 року Вища рада правосуддя звільнила 41 суддю: публікація на веб-сайті Вищої ради правосуддя від 14.04.2021. URL: <https://hcj.gov.ua/news/protyagom-i-kvartalu-2021-roku-vyshcha-rada-pravosuddya-zvilnyla-41-suddyu> (дата звернення: 16.04.2021).
2. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2020 році: Вища рада правосуддя. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/analiz_za_2020_rik.pdf (дата звернення: 16.04.2021).
3. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2019 році: Вища рада правосуддя. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/analiz_za_2019_rik.pdf (дата звернення: 16.04.2021).
4. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Національної школи суддів України у 2018 році: наказ Національної школи суддів України від 16.01.2019 № 8. URL: <http://nsj.gov.ua/files/1547717016zvit17.01.2018.pdf> (дата звернення: 16.04.2021).
5. Кандидати на посаду судді: призначити неможливо чекати: публікація на веб-сайті Судової влади України від 02.11.2020. URL: <https://kr.su.court.gov.ua/archive/1016683> (дата звернення: 16.04.2021).
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 16.04.2021).
7. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної

комісії суддів України: проект Закону України від 29.01.2021 № 3711-д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70949 (дата звернення: 16.04.2021).

Курганський О. В.,
старший викладач
кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ ТА КЕРІВНОГО СКЛАДУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

Сучасний етап судово-правової реформи можна одночасно розглядати в контексті розвитку системи судоустрою та правоохоронних органів в Україні. Необхідність подальшого посилення позицій судових органів, безперечно, є нагальним в умовах сучасного українського суспільства. Але ефективність діяльності цілої системи судової системи та правоохоронних України не завжди залежить виключно від нормативного регулювання цих органів. Значний внесок до кінцевого результату подібної діяльності докладають й інші аспекти, практична реалізація та особистісний фактор. Від того як в практичній дійсності будуть реалізовані надані повноваження, ким саме, з яким рівнем професійності, вмотивованості будуть виконані професійні обов'язки залежить ефективність всієї мережі правоохоронних органів й системи судоустрою в Україні.

Актуальність проблеми кадрового забезпечення, порядку організації добору, вимог до осіб, що претендують на посади суддів, керівного складу окремих правоохоронних органів в сучасних кризових умовах є безперечною та різноплановою. Та хотілось торкнутися питання, що має досить «незручний» характер – участь негромадян України в формуванні суддівського корпусу та правоохоронних органів взагалі

Вперше нормативно було закріплено можливість участі негромадян України у формуванні окремих владних органів ще Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року. Вказаний документ передбачив, що половину складу Конкурсної комісії з відбору на посаду

Голови Національного агентства з питань запобігання корупції складають особи, призначені Кабінетом Міністрів України на підставі пропозицій донорів, які надавали Україні міжнародну технічну допомогу у сфері запобігання і протидії корупції[1]. Окремо слід звернути увагу, що роль інших трьох членів вказаної комісії, призначених Кабінетом Міністрів України зводиться до технічної ролі присутності, оскільки повноважним засіданням вказаної комісії є за умови присутності чотирьох членів, троє з яких призначені на підставі пропозицій донорів, а рішення приймається також чотирма голосами, три з яких – голоси, віддані тими ж самими представниками донорів, а відсутність підтримки хоча б одного з представників цієї «трійки» автоматично означає неможливість прийняття запропонованого проекту рішення. Окремої уваги заслуговує можливість доступу всіх членів означеної комісії, в тому числі негромадян України до інформації з обмеженим доступом, в тому числі з допомогою помічників. В зв'язку з цим існують обґрунтовані сумніви щодо можливості застосування до таких осіб заходів відповідальності за порушення правил поведінки з інформацією, обіг якої є обмеженим.

Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» у своєму змісті не містить положень щодо обов'язковості участі іноземних громадян у формуванні кадрового складу даного органу та у процедурі призначення керівника НАБУ[2]. Але знову ж таки, текст Постанови ВРУ №64-VIII від 25 грудня 2014 року передбачає призначенням Д. Кеслера – директора Європейського бюро по боротьбі із шахрайством до складу комісії з проведення конкурсу на зайняття посади Директора Національного антикорупційного бюро України за згодою. Подібний спосіб визначення персонального складу означеної допустимий, так як обов'язковості наявності громадянства України для членства в цій комісії також не передбачено.

Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» зробив крок ще далі. Ним було передбачено утворення окремого органу- Громадської ради міжнародних експертів. Вказана рада функціонує у складі шести членів, які призначаються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України виключно на підставі пропозицій міжнародних організацій, з якими Україна співпрацює у сфері запобігання та протидії корупції відповідно до міжнародних договорів України. Закон закріпив можливість призначення як громадян України, так й іноземців, але ВККСУ

затвердила до складу даного органу виключно іноземців[3]. Особливо слід звернути увагу, діяльність даного органу може здійснюватися за рахунок міжнародної технічної допомоги.[4]

Аналіз означених норм законодавства свідчить, що формування керівного складу більшості органів, що здійснюють попередження, виявлення, припинення та подолання наслідків корупційних правопорушень знаходиться під значним впливом іноземних організацій. Досить тенденційно виглядає ситуація з пропозицією західних партнерів щодо запровадження Конкурсної комісії з питань доброчесності, якій мають бути надані повноваження вирішального характеру при формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України[5]. В даному випадку досить складно говорити про наявність суверенітету української держави, навіть при вирішенні питань суто внутрішнього характеру – боротьбі корупцією.

Використана література:

1. Про запобігання корупції – Закон України від 14.10.2014 №1700-VII. – Відомості Верховної Ради України від 05.12.2014. – 2014 р., №49, стор. 3186, стаття 2056

2. Про Національне антикорупційне бюро України -Закон України від 14.10.2016 №1698-VII. – Відомості Верховної Ради України. – від 21.11.2014. – 2014 р., №47, стор. 3040, стаття 2051

3. Склад ГРМЕ/ Вища кваліфікаційна комісія суддів України. URL: <https://www.vkksu.gov.ua/ua/gromadska-rada-miznarodnich-iekspiertiw/sklad-grmie/>

4. Про Вищий антикорупційний суд – Закон України від 07.06.2018 №2447-19 – Відомості Верховної Ради України - 2018 р., №24, стор. 5, стаття 21

5. Н. Мамченко Выводу Венецианской комиссии не соответствует: США и ЕС раскритиковали законопроект о судебной реформе 3711-д URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/192645-vyvodu-venetsianskoy-komissii-ne-sootvetstvuet-ssha-i-es-raskritikovali-zakonoproekt-o-sudebnoy-reforme-3711-d-pismo>

Нестерчук Л. П.,
старший викладач кафедри
організації судових,
правоохоронних органів
та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДДІВ – ПРЕРОГАТИВНА ПЕРЕДУМОВА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ОСНОВОПОЛОЖНА ГАРАНТІЯ СПРАВЕДЛИВОГО СУДУ

Конституція України запровадила судову владу у державі, регламентуючи її існування у ст.6., повідомляючи, що її повноваження зазначаються у діючому законодавстві [1]. Прийняття Конституції України стало великим кроком до подальшого створення та розвитку органів системи правосуддя. Започаткована реформа актом «Концепція судово-правової реформи» й схвалена Постановою Верховної Ради України від 28.04.1992 року №2296-ХІІ [2] і до сьогодні має своє продовження через удосконалення судової влади в Україні.

Проектом «Стратегії розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки» (далі – Стратегія) зазначено розвиток системи органів правосуддя: Вищої ради правосуддя, Ради суддів України, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації України, територіальні управління Державної судової адміністрації України, Національна школа суддів України, державні підприємства, що входять до сфери управління органів системи правосуддя [3]. З огляду на мету, яка виокремлена у Стратегії певному підрозділі, в указаний термін законодавцям необхідно визначити «основні напрями політики» та встановити «пріоритети подальшого удосконалення законодавства» щодо судоустрою, статусу суддів та судочинства, передбачаючи їхню «взаємодію з іншими інститутами правосуддя», а також «зміцнення функціональних основ організації судової влади», стверджуючи відповідно «стандарти захисту прав людини та цінностей, визначених Конституцією України», основні цінності верховенства права.

Все перелічене підтверджується «зобов'язаннями України як члена Ради Європи, двосторонніми угодами з Європейським Союзом», наприклад, відносно незалежності судів, що є «передумовою верховенства права та основоположною гарантією справедливого суду».

На перший погляд досягти зазначене Україна спроможна в дуже короткий строк, але виникають основні проблеми, «які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення організації судової гілки влади та її функціонування» задля справедливого здійснення правосуддя. Пов'язані проблеми з «необхідністю їх приведення до міжнародних зобов'язань України», і у відповідність із «міжнародними практиками та європейськими стандартами, зокрема визначеними у рекомендаціях Венеціанської Комісії (Європейська Комісія за демократію через право)» [3].

Задля реалізації зазначеного та досягнення удосконалення судової влади необхідно застосовувати ефективні міжнародні практики у співвідношенні із європейськими стандартами.

Так, з Висновку № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів положень [4], стає зрозумілим, що матеріали, проаналізовані КРЄС свідчать про необхідність удосконалювати та розширювати принципи судової незалежності у національних системах судоустрою. В Україні, як зазначено Стратегією існують «системні загрози незалежності суддів, органів та працівників судової влади», тому задля зміцнення судової незалежності та підзвітності суспільству має бути забезпечено: усунене дублювання функцій у органах суддівського врядування та самоврядування; удосконалено перевірки доброчесності будь-кого з «членів органів суддівського врядування» тощо. Задля забезпечення «удосконалення ефективної співпраці всіх органів врядування/самоврядування» необхідно зазначати встановлення цілей та стратегічне планування судової влади. Тому мають бути удосконалена та підвищена ефективність: процедури бюджетування судової влади; чітка й суворіша підзвітність Державної судової адміністрації України, Верховного Суду, вищих судів, Вищої ради правосуддя тощо.

Не менше значення задля удосконалення принципів незалежності набуває необхідність у сприянні «реальному та ефективному представництву судових органів» у відносинах з законодавчою та виконав-

чою гілками влади. Захист незалежності суду, як на цьому наполягає Стратегія, сприяє полегшенню підзвітності судової влади та «забезпечує механізму ефективної співпраці всіх суб'єктів управління судовою владою». Основні принципи стосовно незалежності, ефективності та ролі незалежних суддів у судовій владі зосереджені у документах ООН (1985 рік), Рекомендації № R (94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи [5].

На суддів «покладається відповідальність за прийняття остаточного рішення стосовно життя людини, свобод, прав, обов'язків та власності громадян» (преамбула Основних принципів ООН [6], (які було повторено в Пекінській декларації), а також статті 5 та 6 Європейської конвенції про права людини) [7]. Незалежність суддів є прерогативою чи привілеєм не для захисту власних інтересів, але в інтересах верховенства права та тих, хто шукає й очікує справедливого правосуддя тощо.

Використана література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р., прийнята на У сесії Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141
2. Концепція судово-правової реформи: схвалено постановою Верховної Ради України від 28.04.1992 року № 2296-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 30. Ст. 426
3. Стратегії розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, URL:<http://kyiv-heritage.com/sites/default/files>
4. Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінності суддів положень, URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52#Text
5. Рекомендація N (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13.10.94 р.) Основних принципів ООН, які було потворено в Пекінській декларації, а також статті 5 та 6 Європейської конвенції про права людини, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text
6. Основні принципи незалежності судових органів Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text
7. Європейської конвенції про права людини, URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf

Фідря Ю. О.,
завідувачка кафедри
кримінального права і процесу
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІ ЗА ПРОЯВИ НЕПОВАГИ ДО УЧАСНИКІВ ПРОЦЕСУ

Суддя є ключовою фігурою під час здійснення правосуддя, а тому його поведінка повинна бути бездоганною, взірцевою. Саме суддя визначає та створює у судовому засіданні атмосферу, необхідну для справедливого судового розгляду. Як зазначається у ст. 1 Кодексу суддівської етики, суддя повинен бути прикладом...дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду.

Повага є важливим індикатором правової культури та правосвідомості судді, свідченням його високого світоглядного рівня та моральних якостей. Поважне, шанобливе ставлення судді до учасників процесу, як правило, викликає таке ж ставлення у відповідь, сприяє налагодженню нормальних ділових взаємовідносини між учасниками засідання.

З іншого боку, не слід забувати, що судові засідання у більшості випадків є конфліктним середовищем, де панують негатив та напруга, а сторони із протилежними інтересами намагаються вирішити юридичний спір. Тому адресатом негативних емоцій сторін та їх представників часто є суддя, поведінка у відповідь якого може залежати від різних факторів та обставин.

Тим не менше у критичних, напружених засіданнях суддя все ж зобов'язаний зберігати витримку та контроль над ситуацією, а не «пливти за течією» чи навпаки, втрачати самовладання, зриватися, демонструючи емоції, у тому числі шляхом образ чи приниження учасників провадження. Судді повинні уникати висловлювань, коментарів, жестів та будь-якої некоректної поведінки, які можна обґрунтовано сприйняти як доказ неповаги до будь-кого з учасників процесу. Адже усі присутні у судовому засіданні мають право на ставлення, яке свідчить про повагу до їх людської гідності та основних прав.

Неповага судді до учасників процесу може проявлятися у формі образ, знущань, грубості, принизливих або зухвалих зауважень, зне-

важливих коментарів, навіть жартів. Адресатами такої поведінки судді можуть бути як професійні учасники судового засідання (прокурори, адвокати, слідчі, експерти), так і непрофесійні (потерпілий, свідки, позивач, відповідач).

Прояв суддею неповаги до учасників процесу є порушенням обов'язку, передбаченого п. 4 ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судову стрій і статус суддів». Окрім того, однією з підстав дисциплінарної відповідальності судді згідно п. 3 ч. 1 ст. 106 цього Закону є, серед іншого, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу. Власне, саме для вказаної норми Закону статті 8, 9 Кодексу суддівської етики виступатимуть допоміжним інструментом, який допоможе обґрунтувати підстави притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

Аналіз дисциплінарної практики Вищої ради правосуддя доводить, що факти неетичної, некоректної (іноді навіть кричущої) поведінки суддів, які свідчать про вияв неповаги до учасників процесу, все ж існують. Надзвичайно показовим є рішення Першої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 28.09.2018 р. № 3023/1дп/15-18 про притягнення судді Южноукраїнського міського суду Миколаївської області Волкової О. І. до дисциплінарної відповідальності [1] і застосування до неї дисциплінарного стягнення у виді внесення подання про звільнення її з посади судді.

Було встановлено, що суддя допускала висловлювання, які демонстрували їй явну неповагу до прокурорів, наголошувала на їхній непрофесійності та необізнаності з матеріалами справи, висловлювала обурення поведінкою прокурора, хоча така поведінка взагалі не стосувалася вказаної справи. Усе це могло створити у стороннього та неупередженого спостерігача уявлення про непрофесійність та некомпетентність державних обвинувачів. З технічного запису іншого судового засідання було встановлено, що суддя, демонструючи зверхність та вказуючи на необізнаність позивача у чинному законодавстві, під час оголошення позовної заяви у зневажливій формі коментувала зміст і оцінювала якість її складання, допускала ущипливі висловлювання на адресу позивача, коментуючи стан його здоров'я, та й у цілому спілкувалася із позивачем у процесі в «побутовому» стилі.

У наведеному випадку суддею були допущені умисні грубі порушення норм суддівської етики, а також інші порушення, які, за висновком Першої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя охоплюються п. 3 ч. 6 ст. 126 Конституції України. За таких обставин застосування до

судді дисциплінарного стягнення у виді внесення подання Вищій раді правосуддя про звільнення її з посади є пропорційним вчиненому дисциплінарному проступку.

Непоодинокі випадки неповаги судді до учасників процесу свідчать про наявність проблем морально-етичного характеру у суддівському середовищі, представники та представниці якого демонструють грубість, нахабство, неврівноваженість, зневагу та відсутність тактовності, забуваючи при цьому положення Преамбули до Кодексу суддівської етики, відповідно до якого «усвідомлюючи значимість своєї місії, з метою зміцнення та підтримки довіри суспільства до судової влади судді України вважають, що зобов'язані демонструвати і пропагувати високі стандарти поведінки...».

Не слід забувати, що суддя є своєрідним індикатором суспільства, яке на сьогодні демонструє катастрофічно низький рівень моральності, культури та виховання. Проте органи суддівського врядування та самоврядування, а також суддівська спільнота у цілому повинна докласти максимум зусиль для забезпечення дотримання високих ціннісно-етичних стандартів професійної суддівської діяльності.

Використана література:

1. Рішення Першої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 28.09.2018р. № 3023/1дп/15-18 про притягнення судді Южноукраїнського міського суду Миколаївської області Волкової О. І. до дисциплінарної відповідальності. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/142> (дата звернення 12.04.2021 р.)

Хотинська-Нор О. З.,
завідувач кафедри нотаріального,
виконавчого процесу та адвокатури,
прокуратури, судоустрою Інституту
права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор

ЕТИКА ВИСЛОВЛЮВАНЬ У ПОЗАСУДОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ

Свобода слова є основою розвитку демократії, фундаментальною цінністю правової держави. Право вільно виражати свої думки гарантується на рівні багатьох міжнародних, регіональних і національних

правових норм, і тісно пов'язане з реалізацією широкого спектру інших прав людини, як то право на свободу світогляду та віросповідання, право на свободу об'єднань, право участі в управлінні державними справами тощо. Проте, право на свободу слова не є абсолютним і може обмежуватися з урахуванням різних факторів. Як зазначено у ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки це право пов'язане з обов'язками та відповідальністю, воно може підлягати таким «формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду». Аналогічний посил закладено у ст. 34 Конституції України, де серед інших чинників, які можуть обмежити здійснення права на свободу слову, виокремлено «підтримання авторитету і неупередженості правосуддя».

Особливого значення цей акцент набуває у контексті реалізації права на свободу висловлювань суддями, які уособлюють судову владу, і поведінка яких є визначальною у формуванні суспільної довіри до неї.

У практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) усталеною є позиція, відповідно до якої «посадові особи, які працюють у судовій сфері, зобов'язані демонструвати стриманість при здійсненні свободи вираження думки в усіх випадках, коли авторитет і безпристрасність правосуддя можуть бути поставлені під сумнів». Обов'язок лояльності, стриманості вимагає від суддів, щоб «розповсюдження навіть достовірної інформації відбувалося помірно та коректно» [1]. Тож, реалізація суддями права на свободу висловлювань коригується етичною складовою їх статусу.

Як свідчить аналіз масиву судових рішень ЄСПЛ, найчастіше предметом його оцінки в контексті порушення державою права на свободу вираження поглядів є висловлювання суддів, які за контентом: (а) стосувалися справ, що перебували в їхньому провадженні; (б) критикували заходи судової реформи; (в) містили критичні зауваження стосовно своїх колег. Однак, окрім контенту висловлювань, цікавим є питання обставин, які спонукали суддів до публічного вираження думок, що мало наслідком застосування різного роду санкцій. Оскільки, якщо проаналізувати положення Бангалорських принципів поведінки суддів,

які вважаються міжнародним стандартом, що втілений у національних етичних кодексах переважної більшості країн, очевидним стає особливий акцент на етичності висловлювань, критики, коментарів суддів у судовому процесі та поза ним, при здійсненні інших, незаборонених видів діяльності. Коло таких, як правило, є доволі вузьким, і в Україні зводиться до можливості займатися науковою, викладацькою чи творчою діяльністю.

У 2018 році Рада суддів України своїм рішенням №8, в основу якого було покладено Рішення Конституційного Суду України від 06 жовтня 2010 року №21-рп/2010 у справі про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів [2], роз'яснила, що «суддя повинен надавати пріоритет здійсненню правосуддя над усіма іншими видами діяльності... суддя має право займатися викладацькою, науковою чи творчою діяльністю без будь-яких обмежень, якщо це не шкодить інтересам здійснення правосуддя» [3].

Відтак, і реалізація суддями права на свободу слова, і реалізація їх права займатися викладацькою, науковою чи творчою діяльністю, у світлі оцінки конкретних обставин як поодинці, так і у єдиному взаємозв'язку, завжди обмежуються та оцінюються з позиції інтересів і авторитету правосуддя.

Лекції, наукові публікації, інші результати творчої діяльності за змістом і формою повинні відповідати етичним стандартам. Це стосується як словесних конфігурацій, що використовуються суддями, так і емоційної тональності матеріалу, який в усній чи письмовій формі виражає думку судді з певного питання.

Так, виступаючи з лекціями, суддя повинен бути стриманим і обачним, щоб не допускати висловлювань, фраз, слів, жестів, здатних сформулювати в аудиторії спотворене, негативне уявлення про судову владу, поставити під сумнів її авторитет. Це не означає, що суддя під час лекції не вправі критично оцінити ті чи інші моменти судової діяльності чи прогалини правового регулювання цієї сфери, або ж дати власну оцінку заходам судової реформи. Проте, висловлюючи власну позицію, він повинен бути максимально коректним і емоційно нейтральним. Судді, як і будь-які інші викладачі, повинні враховувати цільову аудиторію, перед якою вони виступають із лекцією. Адже один і той самий контент лекційного матеріалу по різному буде сприйнятий студентством, яке лише опановує ази та формує власне уявлення про функціонування судової влади, та професійним співтовариством, яке цілком обізнане про

проблеми у сфері правосуддя. Передаючи власний досвід, судді повинні бути обачними у своїх коментарях з приводу конкретних справ, щоб не дати приводу до сумнівів у їх незалежності та неупередженості.

На особливу увагу заслуговує тема етики у науковій діяльності судді. І не лише етики його висловлювань. Стаючи на шлях наукового пошуку, суддя бере на себе додаткові зобов'язання, зумовлені принципами наукової діяльності, серед яких сьогодні особливу увагу приділяють академічній доброчесності, що охоплює ряд обов'язкових для наукової спільноти постулатів: самостійне виконання наукових досліджень, коректне посилання на джерела використаної інформації, дотримання законодавства про авторське право і суміжні права, надання достовірної інформації тощо. Наукові результати, отримані суддею, шлях їх отримання повинні бути поза сумнівом у контексті дотримання ним вимог академічній доброчесності. Прикро констатувати, проте, є випадки, коли судді, прагнучи отримати науковий ступінь, вдаються до неправомірного присвоєння результатів чужої інтелектуальної праці.

Утім, повертаючись до питання саме етики висловлювань у процесі здійснення судьями наукової діяльності, слід акцентувати увагу на необхідних вміннях і навиках судді коректно дискутувати, ввічливо, з повагою до співрозмовника чи свого опонента, до їх наукової позиції, вести наукову полеміку. Слід пам'ятати, що метою наукової дискусії є встановлення істини, без переходу на особистості, з належною аргументацією власних міркувань і висновків.

У підсумку зауважимо, що незалежно від сфери своєї діяльності суддя повинен бути обачним у своїх висловлюваннях, завжди пам'ятаючи про свій професійний статус, про функцію, яку він реалізує в суспільстві та державі, про її цінність і значення. А тому, реалізуючи своє право на свободу висловлювань, суддя повинен керуватися «етичною» триадою – стриманість, обачність, нейтральність.

Використана література:

1. Рішення Європейського суду з прав людини від 26 лютого 2009 р. у справі «Кудешкіна проти Російської Федерації» (Kudeshkina v. Russian Federation). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%5B%22229492%22%5D%2C%22it%22%3A%5B%222001-91501%22%5D%7D>.
2. Рішення Конституційного Суду України від 06 жовтня 2010 року №21-рп/2010 у справі про у справі за конституційним поданням Верховно-

го Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень законів України «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v021p710-10#Text>.

3. Рішення Ради суддів України від 07 лютого 2018 року № 8 «Про надання роз'яснень щодо викладацької, наукової чи творчої роботи судді». URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no8-vid-07022018-pro-a9e2e5fca4.pdf>.

АСПІРАНТИ

Кондратова І. Д.,
аспірантка Академії адвокатури України

ЕТИКА ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ

Професійна діяльність судді є однією з небагатьох сфер державної діяльності, яка регулюється не лише нормами законодавчих актів, які зобов'язують суддю діяти на підставі та в межах законів, але й нормами моралі, що складають етичну основу поведінки, забезпечуючи авторитет постаті судді у суспільстві. Причина такої «вибірковості» криється у специфіці суддівської професії, яка зорієнтована на постійну, необмежену комунікацію з людьми, різноманіття статусів і поведінки яких вимагає від судді не лише володіти певним набором чеснот, а й демонструвати, втілювати їх у своїй роботі та повсякденному житті. Люди, які за своїм професійним призначенням наділені інструментом впливати, а подекуди «вирішувати» людські долі, повинні мати на це не лише формальне, але й морально право.

Традиційно мораль розглядається як форма індивідуальної та суспільної свідомості. В свою чергу, філософська наука, яка вивчає мораль, отримала назву етика. Етика (лат. *ethika*, від грец. *ethos* – звичай) досліджує природу, сутність, виникнення, розвиток, структуру, функції моралі, її прояви у різноманітних сферах діяльності. Із розвитком етики як загальнофілософського вчення відбулося виокремлення її окремого розділу – етики професійної. Особливістю професійної етики є те, що вона концентрує в собі ті моральні норми та вимоги, що визначають відносини осіб певної професії, регулюючи при цьому духовно-моральні аспекти спілкування, що виникають у їх середовищі завдяки спільній діяльності. Професійна етика зумовлена особливостями окремих професій, корпоративними інтересами, професійною культурою. Люди, які виконують однакові чи схожі професійні функції, виробляють специфічні традиції, об'єднуються на основі професійної солідарності, підтримують репутацію своєї соціальної групи. Професійна етика – це сукупність правил поведінки певної соціальної групи, яка забезпечує моральний характер взаємовідносин, обумовлених чи пов'язаних із професійною діяльністю [1, с. 309–310].

Етична основа суддівської професії зумовлена низкою об'єктивних передумов, які пов'язані з особливостями діяльності судді, а також роллю, яку відведено судовій владі у суспільстві:

1. Специфіка судового процесу, кінцевою метою якого є захист прав, свобод та інтересів людини.

Саме мета, на яку зорієнтований судовий процес, обумовлює конфліктогенність його середовища у переважній більшості випадків. Робота судді безпосередньо спрямована на врегулювання конфлікту, який виникає між людьми або ж людиною та державою. Вирішуючи конфлікт, суддя стає його осередком, привертаючи увагу до своїх дій і рішень з боку учасників судового процесу, присутніх у залі судового засідання, та й загалом усіх небайдужих. Тому, у своїй поведінці він має бути бездоганним, не даючи жодної можливості засумніватися в тому, що заслужено є суб'єктом реалізації функції правосуддя, якою наділила його держава. Не лише норми закону визначають зміст прийнятого суддею рішення, а і його уявлення про такі дихотомії як добро та зло, справедливість і несправедливість, мораль і аморальність. Недаремно положення всіх процесуальних кодексів передбачають норму, відповідно до якої суддя оцінює докази за своїм особистим переконанням, що слугує передумовою законності та обґрунтованості судового рішення.

2. Незалежність судді як неодмінний і безспірний атрибут судової діяльності.

Незалежність, як багатогранний феномен, має різні сенси. Проте, першочергово, вона передбачає спосіб мислення судді, наявність у нього установок і його особисте переконання в тому, що в своїй діяльності він може керуватися лише власним розумінням права та закону, уникаючи спокус і розглядаючи будь-який вплив (чи то дружнє прохання, чи то владний тиск) на нього як незаконний. Саме наявність у судді «внутрішнього стрижня» є тією моральною гарантією, яка здатна забезпечити незалежність судді, його авторитет і довіру з боку суспільства. Незалежність є тією цінністю, яка повинна бути притаманна свідомості кожного судді. Вона також об'єднує суддівську спільноту, визначаючи основи взаємовідносин суддів у професійному колі. І зрештою, незалежність є необхідною ознакою судової влади в державі, яка сповідує цінності демократії.

Незалежність, серед іншого, передбачає неупередженість з боку судді. Бути неупередженим означає бути вільним від будь-яких зв'язків, прихильності чи необ'єктивності, які впливають або можуть сприйматися як такі, що впливають на здатність судді здійснювати судочинство незалежно [2].

3. Корпоративність (професійна солідарність).

Усвідомлення кожним із представників суддівського корпусу своєї соціальної ролі, своєї приналежності до спільноти, яка репрезентує судову владу у суспільстві, об'єднує суддів і створює умови для формування корпоративних цінностей і традицій, що дозволяють ідентифікувати суддів серед представників інших юридичних професій, а також специфікують їх правила поведінки. Корпоративність у такому випадку позитивно позначається на розвитку внутрішніх зв'язків у судовій системі. Вона вимагає взаємоповаги суддів один до одного. Проте вона також формує нетерпимість до колег, поведінка яких є негідною та порочить статус судді, що підриває авторитет судової влади у суспільстві.

Наведені передумови, що зумовлюють етичну основу професійної діяльності судді, не вичерпують себе. Так, до них також можна віднести і самообмеження, які покладає на себе суддя. Проте, вимоги до обсягу цієї публікації зобов'язують нас продовжити дискусію з досліджуваного питання у майбутньому.

Використана література:

1. Бірюкова А. М. Адвокатура України в умовах глобалізації: монографія. К.: Алерта, 2018. 424 с.
2. Висновок №1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судової влади та незмінюваності суддів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52 (дата звернення 05.03.2021).

Науковий керівник: д.ю.н., професор, професор кафедри адвокатської майстерності та міжнародної юридичної практики Бірюкова А. М.

Kondrych V. V.,
post-graduate student of the Department of
organization of judicial, law enforcement
authorities and advocacy,
barrister's assistant

ACTUAL PROBLEMS OF REMUNERATION OF EMPLOYEES OF THE COURT STAFF

In the modern realities of political, social and economic reforms that are being introduced in Ukrainian society, employees of the staff of the courts

of Ukraine perform work without which it is impossible for judges to administer justice, bear the burden of official duties and responsibility, receiving wages for their work that do not correspond in any way to the burden that they have to perform. Disproportionate remuneration is a direct violation of the provisions of the Constitution and laws of Ukraine, namely: according to articles 21, 43 of the Constitution of Ukraine, articles 94, 115 of the Labor Code of Ukraine, Articles 21, 24 of the law of Ukraine «On remuneration of Labor», everyone has the right to wages for work performed and its timely receipt in full. Article 43 of the Constitution of Ukraine provides that everyone has the right to work, which includes the opportunity to earn a living by work that he freely chooses or agrees to freely [1]. Everyone has the right to proper, safe and healthy working conditions, to a salary not lower than that determined by law. The right to timely remuneration for work is protected by law. At the same time, the right to work directly includes the right to fair and satisfactory remuneration, which ensures a decent existence of a person and his family. Hence, the right to timely receive remuneration for work and its legal protection becomes of particular importance [2].

Thus, the solution of the problem of legal protection of the employee's right and timely receipt of a decent salary fully meets the needs of our time, and is also of great importance for today.

Taking into account the comparison with other years, namely 2018 and 2019, the salary of employees of the court staff is constantly decreasing, for example, the average salary of the chief of Staff, Assistant Judge, Secretary of the court session, court Secretary, Clerk and court administrator:

Position	Salary for 2018	Salary for 2019	Salary for 2020
Chief of staff	26 000, 00 UAH	23 000, 00 UAH	15 000, 00 UAH
Assistant Judge	20 000, 00 UAH	17 000, 00 UAH	11 000, 00 UAH
Consultant	15 000, 00 UAH	10 000, 00 UAH	5 000, 00 UAH
Secretary of the c/s	15 000, 00 UAH	9 000, 00 UAH	5 000, 00 UAH
Secretary of the court	11 000, 00 UAH	8 000, 00 UAH	5 000, 00 UAH
Clerk	11 000, 00 UAH	7 000, 00 UAH	5 000, 00 UAH
Court administrator	15 000, 00 UAH	10 000, 00 UAH	5 000, 00 UAH

The specified amount of salary is indicated without deducting taxes and other mandatory payments, which amount to approximately 18% of the salary. Taking into account this analysis, we can conclude that the salary of employees of the court staff *has halved* compared to 2018.

According to Article 8 of the law of Ukraine «On the state budget of Ukraine for 2021», the minimum wage is established in 2021 in the monthly amount: from January 1 – 6000 UAH, from December 1 – 6500 UAH. According to the staffing table, the official salaries of employees of the court staff are: Assistant Judge – 9,921. 00 UAH; chief of staff – 11,690. 00 UAH; deputy chief of staff – 11,100. 00 UAH; chief specialist – 5,300. 00 UAH; court consultant – 4,250. 00 UAH; Secretary of the court session – 4,250. 00 UAH; senior court Secretary – 4,250. 00 UAH; senior court administrator – 4,250. 00 UAH; court administrator – 4,204, 00 UAH; Secretary of the Court – 4 204, 00 UAH; clerk – 4 288, 00 UAH; archivist – 4 162, 00 UAH; head of the farm – 4 540, 00 UAH; cleaner of office premises – 2 572, 00 UAH [3].

That is, from the above, it can be seen that the official salary of some categories of employees of the court staff is lower than the minimum wage established by law. The inflation index in 2020 was (as a percentage): January – 100.2; February – 99.7; March – 100.8; April -100.8; May – 100.3; June – 100.2; July – 99.4; August – 99.8; September – 100.5.

Given the above, due to the rapid increase in prices, employees of the court staff found themselves in a situation where it is simply impossible to provide for themselves and their children on the «salaries» paid by the state. In addition, it is worth noting that the courts administer justice on a daily basis even in the conditions of quarantine imposed, putting their lives and health at risk.

According to the decision of the XVIII regular congress of judges of Ukraine of 11.03.2021, it is planned to appeal to the Verkhovna Rada and the Cabinet of Ministers to eliminate the violation of Article 130 of the Constitution, according to which the state provides funding and proper conditions for the functioning of courts and the activities of judges, and indicate the need to adopt urgent amendments to the law «on the state budget of Ukraine for 2021» by increasing the expenditures of the general fund under the budget program «ensuring the administration of justice by local authorities, and functioning of bodies and institutions of the justice system» for at least UAH 5.6 billion, including UAH 2.6 billion of the salary fund for judges and employees of the court staff and UAH 1.03 billion of development expenses, which includes major repairs and reconstruction of the construction of 27 facilities with a degree of readiness of more than 60% [4].

Summing up the above, it is worth noting that improving the regulation of remuneration at the state level should ensure its successful reform. In order to implement prompt and qualitative changes in wages and, as a result,

improve the standard of living, it is necessary to improve and change the legislative system on wages, necessarily focusing on international standards.

References:

1. Electronic resource, access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Electronic resource, access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/322-08#Text>
3. On the state budget of Ukraine for 2021, electronic resource, access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>
4. Decision of the XVIII regular congress of judges of Ukraine, 11.03.2021, access mode: https://zib.com.ua/ua/147035-yak_dolati_problemi_sudovoi_sistemi_tekst_rishennya_xviii_ch.html?fbclid=IwAR3TV78H3STIKj8P7pUoLUfFueQLyBsDfN4uLZfVTnKm-XVvMcl-Ok6dOow

Scientific supervisor: candidate of Law, associate professor of the Department of judicial, law enforcement agencies and advocacy of the National University «Odessa Law Academy» Kovalchuk I. S.

Кравченко О. В.,
аспірантка кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»

СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ

Конституцією України гарантується незалежність та недоторканість суддів (статті 126 і 129), де встановлено, що судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» визначено умови виконання професійних обов'язків суддів та правові засоби, за допомогою яких забезпечується реалізація конституційних гарантій самостійності судів та незалежності суддів. Статтею 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено заборону втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповагу до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації в будь-

якій формі з метою завдання шкоди авторитету суддів чи впливу на безсторонність суду.

Незалежність суддів є необхідною передумовою існування судової влади в будь-якій державі. В Україні на досягнення цієї мети спрямовані значні зусилля, однак на сьогодні слід констатувати, що заходи судової реформи поки що не мають помітного якісного впливу на забезпечення незалежності суддів.

Незалежність суддів – один із фундаментальних принципів правової держави. Демократичні суспільства за своїм визначенням не можуть існувати без належного та неупередженого правосуддя. Права людини, верховенство права та незалежне правосуддя, без сумніву, належать до основних цінностей сучасної цивілізації.

На сьогоднішній день, в Україні можна систематично та відверто спостерігати: тиск на суддів; втручання у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя з боку правоохоронних органів; втручання у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя з боку народних депутатів, депутатів місцевих рад, інших представників органів державної влади та місцевого самоврядування; втручання адвокатів у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя та протиправний тиск; порушення порядку в судовому засіданні, зрив судових засідань, блокування судів; висловлення погроз на адресу суддів; фізичний тиск на суддю або членів його родини, пошкодження майна суддів, судів; поширення неправдивої інформації щодо суддів тощо.

Негативний вплив на стан суддівської незалежності мають такі фактори: кадровий дефіцит у судовій системі, недотримання строків кваліфікаційного оцінювання суддів, неналежне фінансове забезпечення діяльності судової влади, відсутність взаємодії між Верховною Радою України та Вищою радою правосуддя при розгляді обов'язкових консультативних висновків ВРП щодо проектів законів з питань судоустрою і статусу суддів.

Судді повинні приймати свої рішення цілком незалежно і мати змогу діяти без обмежень, підбурення, тиску, погроз, прямого чи непрямого втручання, незалежно з чийого боку та з яких мотивів воно б не здійснювалось.

Принцип незалежності суддів та їх недоторканості є важливою гарантією самостійності судової влади, а також обов'язковою умовою судового захисту прав людини й основних свобод. Суддя повинен вирішувати питання в судовій справі та приймати судові рішення за обставин, що виключають будь-який сторонній вплив на нього. Сьогодні

судді постійно зазнають тиску ззовні і вимушені спиратися значною мірою на свою внутрішню незалежність і добродійність.

Судді є публічними особами, а отже, можуть піддаватися критиці, яка ґрунтується на праві інших осіб висловлювати свої оціночні судження стосовно здійснення правосуддя як у засобах масової інформації, так і в соціальних мережах. Однак висловлювання, що містять прямі погрози, мають ознаки переслідування та спрямовані на підрив авторитету правосуддя, є недопустимими в демократичному суспільстві. У кожному такому випадку Вища рада правосуддя реагує на відповідні факти та звертається до правоохоронних органів або з публічним зверненням про неможливість допущення висловлювань, що підривають авторитет правосуддя.

Міжнародні стандарти судочинства закріплено в багатьох документах, які передбачають незалежність суддів, а саме, що судді є вільними та зобов'язані приймати безсторонні, неупереджені рішення згідно з власною оцінкою фактів і знанням права без будь-яких обмежень, впливів, спонукань, примусів, загроз або втручання з будь-яких причин.

Отже, забезпечення незалежності суддів є комплексною проблемою, тому, слід починати з етапу відбору та призначення (обрання) суддів. Необхідно уважно ставитися до рівня спеціальної підготовки кандидата, адже особа з низьким рівнем освіти є потенційним об'єктом для маніпулювань з боку сторін у справі або інших осіб. Крім того, утвердження принципу незалежності суддів має сприяти посиленню демократизації та прозорості процедури відбору і призначення суддів.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Ковальчук І. С.

Круподеря Д. О.,
аспірант кафедри судоустрою
та прокурорської діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПУБЛІЧНИХ І ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ СФЕРИ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ СУДДІ

Питання формування певних підходів і виявлення критеріїв співвідношення публічних і приватних інтересів при забезпеченні захисту сфери приватного життя судді дуже актуальні.

В юридичній науці щодо поняття «приватне життя» можна виділити два основних підходи: через перерахування окремих сторін існування людини, які не підлягають розкриттю для сторонніх, або, навпаки, методом виключення сфер життя, які не належать до приватної.

Для розуміння сфер, що включаються в поняття «приватне життя судді», важливо, що з урахуванням усталених підходів, приватне життя охоплює і взаємодію з іншими людьми, що цілком відповідає виділенню в європейській правовій доктрині двох складових приватного життя: особистого приватного (персонально-інтимного) і соціального приватного життя. Тобто, Європейська конвенція в ст. 8 прямо не передбачає захист професійної діяльності, але в трактуванні ЄСПЛ перший елемент приватного життя – фізична, психологічна або моральна недоторканність – передбачає і захист прав в області професійної діяльності [1, § 130–134]. Більш того, як зазначає Європейський суд, «не завжди можливо чітко розмежувати, яка діяльність людини становить частину його професійного або ділового життя» [2, § 29].

Крім того, приватне життя судді може отримати захист і в межах інших аспектів приватного життя відповідно до ст. 8 Європейської конвенції, наприклад, щодо охорони прав на зображення і фотографії, їх опублікування, даних особи, інформації про здоров'я і ін. [1, § 71–245]

Поряд з недоторканністю або повагою приватного життя відповідно до Європейської конвенції і практикою її застосування, захисту підлягає також важливе для успішного у своїй професії людини право на захист репутації. Стаття 8 Європейської конвенції прямо не передбачає захист репутації, але, як справедливо зазначено ЄСПЛ, «репутація особи, навіть якщо вона піддається критиці в контексті публічних дебатів, становить значну частину його індивідуальності і психологічної недоторканності» [3, § 97], отримуючи тим самим захист і в рамках права на повагу до приватного і сімейного життя. Цікаво, що «репутаційні втрати» аналізуються ЄСПЛ з точки зору як професійної, так і соціальної репутації. Професійна репутація відноситься до оцінки результатів діяльності в якості судді, компетентності, професійності. Соціальна репутація розглядається з точки зору оцінки моральних якостей, особистості і порядності судді в ширшому, етичному значенні [3, § 125–131]. Але мова не повинна йти про ситуації, коли репутація особи постраждала в результаті його власних дій, наслідки яких були передбачувані (вчинення злочину, порушення іншого характеру, що тягнуть за собою юридичну відповідальність і інші несприятливі наслідки для приватного життя) [3, § 98].

Однак, при всій своїй важливості сфера приватного життя не відноситься до числа тих, що користуються абсолютним захистом, в ряді випадків втручання в неї може бути визнано допустимим. Так, відповідно до Європейської конвенції право на повагу до приватного і сімейного життя не є абсолютним, втручання в нього може бути визнано допустимим при дотриманні тих умов, які встановлені в п. 2 ст. 8 Конвенції: здійснення втручання відповідно до закону, переслідування однієї або декількох законних цілей (інтереси національної безпеки та громадського порядку, економічного добробуту країни, запобігання заворушенням чи злочинам, охорона здоров'я або моралі, чи з метою захисту прав і свобод інших осіб), необхідність в демократичному суспільстві для досягнення цих законних цілей. «Умови є кумулятивними, і недотримання одного з них досить, щоб привести до порушення статті 8 Конвенції» [4, С. 718]. Саме з урахуванням цих загальних критеріїв і буде оцінюватись допустимість втручання в приватне життя судді, в тому числі пред'явлення до нього певних вимог.

Цікаво застосування зазначених критеріїв у рамках підходу, орієнтованого на оцінку наслідків, щодо оцінки втручання в приватне життя у зв'язку із здійсненням професійної діяльності. Так, в тих справах, де йшлося про дострокове припинення повноважень судді у зв'язку з порушенням присяги, ЄСПЛ було встановлено недотримання вже першого необхідного критерію правомірної втручання – законності [5; 6]. Увага ЄСПЛ було сконцентровано на декількох аспектах. Перш за все відсутність чіткого визначення поняття «порушення присяги», що надає дисциплінарному органу широкі повноваження в цьому питанні, що може бути визнано допустимим тільки з поправкою на необхідність наявності конкретної і послідовної практики тлумачення відповідної норми з тим, щоб забезпечити передбачуваність її дії щодо можливих наслідків. Друге, на що було звернена увага, – необхідність наявності процесуальних гарантій; третє – наявність належної шкали санкцій за дисциплінарні проступки, розроблених норм, що забезпечують їх застосування відповідно до принципу пропорційності [5, § 174–182].

Особливістю оцінки допустимості втручання в приватне життя судді в аспекті практики ЄСПЛ є необхідність розгляду ситуації в ряді випадків і з точки зору досягнення балансу зі свободою вираження поглядів (ст. 10 Конвенції). Так, при опублікуванні конфіденційного досьє судді, наданого їм при проведенні парламентського розслідування, з дотриманням спеціальних застережних заходів захисту, з критикою

на адресу судді, ЄСПЛ визнав, що свободу вираження поглядів не було порушено [7, § 85]. В даному випадку право на повагу до приватного життя було визнано пріоритетним.

У контексті забезпечення захисту сфери приватного життя судді тут може бути застосована концепція «публічних фігур». Якщо особа належить до «фігур», які займають державну посаду і / або користуються державними ресурсами і, в більш широкому сенсі, які грають певну роль у суспільному житті, будь то політика, економіка, мистецтво, соціальна сфера, спорт або будь-яка інша галузь [8, п. 7], то вона повинна проявляти більшу терпимість по відношенню до уваги громадськості к своїй персоні [9, § 47]. Вирішення питання про обсяг можливого захисту сфери приватного життя в конкретній ситуації в цьому випадку буде багато в чому залежати від того, до якої категорії публічних фігур буде віднесена особа. Виділяється принаймні три таких категорії: відомі публічні люди, що не несуть офіційних функцій, але користуються загальною увагою; політики, кожна дія яких може мати наслідки для суспільства, а тому знаходяться під постійним критичним контролем засобів масової інформації та громадськості; державні службовці чи інші люди, які виконують окремі публічні функції.

Так, по відношенню до третьої з зазначених категорій публічних осіб, до якої належать і судді, велике значення надається конкретним виконуваним державним службовцям функцій, і ЄСПЛ виходить з того, що критика їх вчинків не може бути настільки ж широкою, як, наприклад, щодо політиків [10, § 33].

Крім того, потрібно враховувати, що відповідно до п. 2 ст. 10 Європейської конвенції однієї з законних цілей обмеження свободи вираження поглядів є забезпечення авторитету і неупередженості правосуддя. Як зазначив ЄСПЛ, «суди повинні бути захищені від необґрунтованих, що завдають їм шкоди закидів, особливо маючи на увазі ту обставину, що на суддів покладається обов'язок виявляти обережність, яка перешкоджає їм відповідати на критику» [11, § 37].

Отже, приватне життя судді в контексті практики ЄСПЛ включає безліч найрізноманітніших аспектів, в тому числі і професійну діяльність, професійну і соціальну репутацію. При визначенні наявності втручання в професійну діяльність судді як елемента його приватного життя, можливе використання двох підходів: заснованого на причинах, пов'язаних з поведінкою особи, або заснованого на оцінці наслідків, які настали для нього самого або його близького кола, з допущенням мож-

ливості їх взаємопов'язаного застосування. У ряді випадків необхідно встановити наявність мінімального рівня серйозності втручання з боку держави.

При формулюванні по суті обмежуючих право на повагу до приватного життя вимог до поведінки судді, необхідна наявність певних правових норм і / або усталеної практики їх застосування, надання чітких процесуальних гарантій захисту відповідного права.

Використана література:

1. Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights. Right to respect for private and family life, home and correspondence. Updated on 31 August 2019. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_ENG.pdf

2. Рішення ЄСПЛ у справі «Німітц проти Німеччини» від 16.12.1992 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2132.html

3. Рішення ЄСПЛ у справі «Денісов проти України» від 25.09.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c96#Text

4. Харрис Д., о'Бойл М., Уорбрик К. Право Европейской конвенции по правам человека / пер. С англ. В. А. Власихин и др. ; науч. ред. А. И. Ковлер. – М. : Развитие правовых систем, 2016. – хс, 1432 с.

5. Рішення ЄСПЛ у справі «Олександр Волков проти України» від 19 січня 2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text

6. Рішення ЄСПЛ у справі «Куликов та інші проти України» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b94#Text

7. Рішення ЄСПЛ у справі «Леємпоель (Leempoel) та «С. А. Едисьон Сине Ревю» (S. A. Ed. Cine Revue) проти Бельгії» від 9 листопада 2006 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-77921%22%7D>

8. Резолюція № 1165 (1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи про право на недоторканність особистого життя від 26 червня 1998 р. URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1165-1998-pravo-na-pryvattnist/>

9. Рішення ЄСПЛ в справі «Руусунен проти Фінляндії» від 14 січня 2014 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-139989>.

10. Рішення ЄСПЛ в справі «Яновський проти Польщі» від 21 січня 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_248#Text

11. Рішення ЄСПЛ у справі «Де Хаез і Гійселс проти Бельгії» від 24 лютого 1997 р. URL: <https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2016/07/002-9436.pdf>.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Москвич Л. М.

Яцкевич Д. С.,
аспірант кафедри судоустрою
та прокурорської діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

СУДДІВСЬКИЙ ІМУНІТЕТ ЯК ГАРАНТІЯ ОБ'ЄКТИВНОГО ТА НЕУПЕРЕДЖЕНОГО ПРАВОСУДДЯ

Наявність тих чи інших елементів недоторканності характерна для статусу судді в будь-якій демократичній державі. Цей інститут є важливою гарантією здійснення незалежного й об'єктивного правосуддя. Проте обсяг недоторканності суддів у різних країнах відрізняється. Так, у розвинених демократичних країнах суддя, як правило, наділений імунітетом від відповідальності не тільки за дії, а й за висловлювання, що пов'язані безпосередньо з виконанням обов'язків із розгляду та вирішення судових справ (за винятком випадків вчинення злочинів). За будь-які делікти в побуті він несе відповідальність у такому ж порядку, як і інші громадяни. У зв'язку з високим авторитетом суду в США та країнах Західної Європи у конституціях цих держав не йдеться про недоторканність суддів. На конституційному рівні зазвичай визначається лише можливість усунення судді з посади в разі вчинення проступку, що несумісний з посадою судді. При цьому компетенція щодо прийняття рішень про звільнення їх з посад закріплюється за органами судової влади.

Наприклад, у Конституції Португальської Республіки від 2 квітня 1976 р. встановлено, що суддя звільняється від відповідальності за свої рішення, крім випадків, передбачених законом. Застосування щодо нього дисциплінарних заходів віднесено до повноважень Вищої ради магістратури. Згідно з ч. 2 ст. 98 Конституції Федеративної Республіки Німеччина від 23 травня 1949 р. у випадку порушення федеральним суддею на службі чи поза нею принципів Основного Закону чи конституційного ладу землі федеральний Конституційний суд може за пропозицією Бундестагу двома третинами голосів своїх членів розпорядитися про переведення такого судді на іншу посаду чи про звільнення його у відставку. Прийняття рішень про звинувачення суддів земель також належить до повноважень зазначеного суду (ч. 5 ст. 98). Згідно

з ч. 4 ст. 88 Конституції Грецької Республіки можливе відсторонення суддів від виконання повноважень тільки за рішенням суду внаслідок визнання їх винними у вчиненні злочину чи серйозного дисциплінарного проступку, а також внаслідок хвороби, інвалідності чи службової невідповідності, підтверджених у визначеному законом порядку.

В той же час практично в кожній країні Східної Європи інститут недоторканності суддів передбачений прямо у конституції. Це є наслідком недостатньо розвиненої правової культури носіїв владних повноважень та працівників правоохоронних органів, які можуть вдаватися до практики кримінального переслідування суддів за їх рішення. При цьому слід звернути увагу на те, що обсяг юридичних гарантій недоторканності особи судді у найближчих країнах-сусідах є значно більшим, ніж в Україні.

Так, у ст. 181 Конституції Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. встановлено, що суддю не можна не лише позбавити волі, а й притягнути до кримінальної відповідальності без попередньої згоди визначеного законом суду. Дозволяється затримання судді, якого застали на місці злочину, якщо це необхідно для забезпечення належного розвитку процесу. Про затримання судді на місці злочину має бути невідкладно поінформований голова компетентного місцевого суду, який вправі розпорядитися про його негайне звільнення.

У Республіці Хорватія судді мають такий же імунітет, як і депутати Хорватського державного зібрання. Тобто їх не можна арештувати і проти них не можна порушити кримінальну справу без згоди обох палат парламенту. Крім того, виключається також і притягнення судді до кримінальної відповідальності, його арешт і покарання за висловлену думку при здійсненні функцій судочинства, оскільки для депутатів у ст. 75 Конституції передбачено інститут індемнітету. Аналогічна норма міститься й у ст. 132 Конституції Республіки Болгарія від 13 липня 1991 р.

У Литві суддю не можна притягнути до кримінальної відповідальності, заарештувати чи будь-яким іншим чином обмежити його свободу без згоди Сейму, а у період між сесіями Сейму – без згоди Президента (ст. 114 Конституції Литовської Республіки від 25 жовтня 1992 р.). Згідно зі ст. 153 Конституції Естонської Республіки в період перебування на посаді суддя може бути притягнутий до кримінальної відповідальності тільки за поданням Державного суду за згодою Президента Республіки. Голову і членів Державного суду можна притягнути до

кримінальної відповідальності тільки за поданням канцлера юстиції за згодою більшості членів Державних Зборів.

У Республіці Казахстан суддя не може бути заарештований, підданий приводу, заходам адміністративного стягнення, які накладаються в судовому порядку, притягнутий до кримінальної відповідальності без згоди Президента, заснований на висновку Вищої судової ради, крім випадків затримання на місці злочину чи вчинення тяжких злочинів.

Таким чином, можна зробити висновок, що інститут недоторканості судді є загально визнаним у сучасній світовій практиці демократизму функціонування судової влади в країнах із громадянським суспільством. Він є важливою гарантією незалежного й об'єктивного правосуддя як соціальної функції органів судової влади, що покликана забезпечувати стабільність суспільних відносин на засадах права і справедливості. Це основний принцип здійснення правосуддя, який безпосередньо впливає з права кожної людини на розгляд її справи незалежним та неупередженим судом.

Використана література:

1. Скоромний Я. І. Притягнення судді до юридичної відповідальності: типологічний аналіз у країнах Європейського Союзу і процедурні аспекти в Україні. Актуальні наукові і прикладні проблеми сучасності: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 10.12.2020 р.)

2. Бабій І. Незалежність судової влади в особі судді – запорука демократичної держави // Підприємництво, господарство і право: наук.-практ. госп.-прав. журнал. – 2007. – № 5. – С. 160–162.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Овсяннікова О. О.

СТУДЕНТИ

Абраамян С. С.,
студентка 1 курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА КАТЕГОРІЯ ЕТИКИ СУДДІ

Сучасні тенденції додержання правил професійної етики та, зокрема, реалізації справедливості у діяльності суддів все частіше стають предметом наукових досліджень, набуваючи неабиякої актуальності. Вдосконалення рівня дотримання справедливості у професійній моралі допоможе покращити ефективність здійснення правосуддя та підвищить рівень довіри до судів в Україні. Суддя, здійснюючи правосуддя, повинен бути незалежним та керуватись принципом верховенства права, про що зазначається у ст. 129 Конституції України [1], оскільки тільки в цьому випадку судові рішення буде справедливим.

Вважаємо, що за допомогою аналізу поведінки судді у процесі здійснення правосуддя і під час позасудової діяльності суспільство складає враження про справедливість, без якої важко уявити механізм судового захисту прав і свобод людини у сучасному цивілізованому суспільстві. Загалом професійну судову етику можна науковці визначають як систему морально-ціннісних орієнтирів, засад і правил, які регулюють поведінку у здійсненні судового процесу, із метою вирішення етичних проблем здійснення судочинства з урахуванням широкого кола його учасників. Справедливість – надзвичайно важливий елемент судової моралі, який допомагає втілити завдання правосуддя. Зокрема, стаття 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначає, що кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом [2]. Тобто, будь-хто має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом.

Суд вважають справедливим, якщо він вирішує справи і приймає рішення відповідно до чинного законодавства і достовірних доказів.

Вимога справедливості стосується не тільки остаточних рішень, а й всієї діяльності суду. Для всіх суд має бути об'єктивним і неупередженим, оскільки необ'єктивний, залежний від політичного впливу суд спотворює саму ідею правосуддя і може стати знаряддям свавілля, завдати великої шкоди як окремій людині, так і суспільству.

Основним нормативним актом, який регулює етичні засади в роботі суддів є Кодекс суддівської етики. Чинний Кодекс суддівської етики, прийнятий 22 лютого 2013 року відповідає сучасним міжнародним вимогам суддівської поведінки, його прийняття стало важливим кроком до підвищення рівня довіри громадян України до представників судової гілки влади. Він встановлює, що суддя має бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян. А також визначає, що досягнути справедливий розгляд справи в суді можна, якщо суддя виконуватиме свої професійні обов'язки незалежно, виходячи виключно з фактів, установлених на підставі власної оцінки доказів, розуміння закону, верховенства права [3]. Відповідно до статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» за порушення суддею етичних норм поведінки, його може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності.

Окрім цього, варто зазначити, що саме поняття справедливості до цих пір ще не має чіткого визначення як окрема засада і зазвичай розглядається у певних рамках самостійної моральності, що так само формується на основі суджень певної особи, яка живе та знаходиться в суспільстві. Першоджерелом розуміння «справедливості» як окремої категорії стали Дигести Юстиніана, де визначається, що існує потреба не спричинити шкоди тому, хто потребує захисту і вчинити шкоду тому, хто спричинив шкоду, але в межах розумного і не з метою помсти, а з метою захисту суспільства і людини, що потребує даного захисту [4].

Таким чином, можна дійти висновку, що винесення справедливих судових рішень, дотримання судьями принципу верховенства права є необхідним для нормального функціонування всієї судової гілки влади. Загалом, рівень дотримання судьями правил етичної поведінки в Україні потребує значної уваги. Від розуміння судьями важливості ретельного та повноцінного дослідження доказів під час судового розгляду залежить чи буде винесено справедливе рішення у кожній справі, а від цього, у свою чергу залежить доля людини і стан забезпечення прав і свобод людини і громадянина, гарантований державою.

Використана література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>. (дата звернення: 06.04.2021).

3. Кодекс суддівської етики: Кодекс від 22.02.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>. (дата звернення: 07.04.2021).

4. Пам'ятки римського права: Закони XII таблиць. Інституції Дигести Юстиніана. Навчальний посібник. М.: Зерцало. 570 с. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/digest/index.php. (дата звернення: 05.04.2021).

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Аннаєва М. Р.,

студентка 8 групи 1 курсу магістратури
Інституту прокуратури та кримінальної
юстиції Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПИТАННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Новини сьогодні про втручання в діяльність суддів Конституційного суду України (далі – КСУ) гострим лезом вражають правничу спільноту в Україні.

Політичний вплив почався після того, як КСУ визнав неконституційними деякі положення антикорупційної реформи, зокрема серед них такі: скасування статті 366¹ Кримінального кодексу (недостовірне декларування), статті 368⁵ КК України – незаконного збагачення, електронного декларування, повноважень НАЗК [1].

Погоджуємося з думкою українського конституціоналіста В. В. Речицького, що сумніватися ж (у побутовому значенні цього слова) в якостях нормативних колегіальних рішень і висновків КСУ можуть не лише слідчі, прокурори й судді судів загальної юрисдикції, але й український

парламент, Кабінет міністрів, президент, органи місцевого самоврядування

Як відомо, дія рішення Конституційного суду України поширюється на всю територію України

Далі відбуваються події, які прямо порушують вимоги чинного законодавства та здійснюють неопосередкований вплив та тиск на суддів КСУ з боку вищих органів державної влади.

Перш за все, указом Президента України, відновлено дію Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) та систему електронного декларування всупереч рішенням КСУ.

Після цього парламентом прийнято закон про відновлення повноважень НАЗК, який в свою чергу не передбачає механізмів захисту суддів від можливих зловживань з боку НАЗК. В чинному на той час Законі України «Про запобігання корупції» містилися спеціальні механізми для контролю за суддями. Нажаль, депутати не передбачили такі механізми в змінах до закону.

Закон фактично продовжить діяти в тому вигляді, як і діяв раніше, до нього додали формальні норми, які нібито виділяють суддів в окрему категорію перевірки, але ці норми є формальними і жодним чином не повинні впливати на проблему стосовно контролю НАЗК як виконавчого органу влади над судами.

За словами самих суддів КСУ, депутатам пропонували залишити НАЗК органом виконавчої влади, але передбачити спеціальні процедури для перевірки суддів, зокрема така пропозиція була від Венеціанської комісії, або ж інша ініціатива – зробити агентство незалежним органом і залишити його повноваження без змін, але депутати цього не врахували.

Зокрема в новій редакції з'явився пункт про те, що якщо НАЗК виявляє:

- порушення вимог стосовно етичної поведінки, запобігання і врегулювання конфлікту інтересів в діяльності суддів КС, то агентство має повідомити про це Вищій раді правосуддя яка вирішуватиме, яким чином притягнути суддю до відповідальності;

- ознаки адміністративного корупційного правопорушення, яке вчинив суддя, тоді агентство теж має направити протокол про це Вищій раді правосуддя або голові Конституційного суду;

- ознаки другого корупційного правопорушення, яке вчинив суддя, тоді НАЗК повинно затвердити обґрунтований висновок про це, на-

править його другим спеціально суб'єктам у сфері протидії корупції, Вищій раді правосуддя, конституційного суду.

Але ж слід звернути увагу, що інформування вищої ради правосуддя не є механізмом захисту суддів, а лише побічним приводом ще раз притягнути суддю до відповідальності.

Окрім того, 27 березня Президент України скасував указ про призначення Олександра Тупицького суддею Конституційного суду України, який підписував колишній президент Віктор Янукович 14 травня 2013 року. Також глава держави скасував указ від 17 вересня 2013 року про призначення ще одного судді КСУ – Олександра Касмініна. При цьому, протягом декількох днів поспіль не можливо перейти за посиланням на офіційний веб-сайт КСУ, що свідчить про певні перепони у його адмініструванні [2].

Вочевидь, можна зазначити, що така форма впливу на суддів КСУ не передбачена чинним законодавством, тож можна зробити підсумок вищезазначеного про те, що суттєвий вплив таки здійснюється.

Тиск на деяких з суддів Конституційного суду України здійснюється в порушення вимог як загального імунітету судді, так і імунітети судді КСУ окремо. Останній передбачає, що правила про імунітет спрямовані на захист судді від тиску, здійснюваного шляхом безпідставних звинувачень, висунутих проти нього або її з метою надання впливу на прийняте ним або їй рішення.

Одночасно від суддів вимагається дотримання дуже високих професійних стандартів, а також стандартів особистої поведінки. Так наприклад, стаття 6 Четвертого протоколу до Загального угоди про привілеї та імунітети Ради Європи 1960 роки встановлює наступні вимоги щодо суддів ЄСПЛ: Привілеї та імунітети надаються суддям не для їх особистої вигоди, але з метою безпечного виконання ними своїх функцій. Лише суд, що засідає в пленарному засіданні, уповноважений відмовляти в наданні суддям імунітету; що є не тільки його правом, а й обов'язком у всіх випадках коли, на його думку, імунітет завдасть шкоди інтересам справедливості та коли в імунітеті може бути відмовлено без шкоди для тих цілей, для яких надається імунітет [3].

Тож, з огляду на ситуацію, що нині іменується як «конституційна криза в Україні», нескладно зробити висновок про цілеспрямований вплив на суддів Конституційного суду України, що здійснюється шляхом застосування не зовсім законних процедур та дій. Тільки коли органи державної влади та їх посадові особи будуть притримуватись законів

України та Конституції України, діяти лише на підставі та в спосіб, передбачений останніми, як того вимагає стаття 19 Конституції України, тоді ми подолаємо будь-яку юридичну кризу та станемо на споконвічно правовий шлях вирішення подібних проблем.

Використана література:

1. Рішення Конституційного суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 у справі № 1-24/2020(393/20). . – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>

2. Указ Президента України «Про деякі питання забезпечення національної безпеки України» від 27.03.2021 № 124/2021. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <https://www.president.gov.ua/documents/1242021-37701>

3. Неофіційний переклад доповіді Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) від грудня 1997 року // Наука та техніка демократії / Вип. № 20, – 1997. – 128 с.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ковтун Віталій Іванович.

Доукіна Н. В.,
студентка 1 курсу магістратури
факультету прокуратури та слідства
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЕТИКА СУДДІ У ПОЗАРОБОЧИЙ ЧАС

Проблема дотримання суддями етичних вимог є актуальною в будь-який час. Слід зазначити, що сучасні стандарти суддівської етики вимагають дотримання суддями етичних вимог не тільки у судовому процесі, а й у позаробочий час. Адже саме вдосконалення рівня професійної моралі та дотримання її у всіх аспектах життя судді допоможе покращити ефективність здійснення правосуддя та значно вдосконалити стан довіри до органів судової влади в українському суспільстві. Вважається, що поняття суддівської етики започаткував А. Ф. Коні на початку ХХ століття, на його думку, саме судовій етиці належатиме

у майбутньому першочергова роль у дослідженні умов та обставин судового процесу [1].

Особливу увагу питанням важливості дотримання професійної етики суддями у своїх дослідженнях і наукових публікаціях приділили, зокрема: А. Ф. Коні, М. С. Строгович, Ю. В. Кореневський, Е. А. Зайцев, Я. С. Киселев, Ю. Меліхова, О. Овчаренко, О. Піджаренко, С. Прилуцький, Д. Притика, І. Самсін, В. Фролов, І. В. Потапчук та інші. Нормативні стандарти фахової суддівської етики викладені у міжнародних актах та нормативно-правових актах України.

Я вважаю, що суддя повинен дотримуватись професійної етики як на роботі, так і у повсякденному житті, тобто своїми діями він має поводитись так, щоб люди характеризували його як еталон справедливості, чесну, стриману, врівноважену людину. Окрім цього, суддя має не лише подавати особистий приклад, але й пропагувати етичну поведінку серед учасників процесу та оточуючих, вимагати етичної поведінки від інших [2]. Загалом професійну судову етику можна визначити, як систему морально-ціннісних орієнтирів, засад і правил, які регулюють поведінку під час здійснення судового процесу, із метою вирішення етичних проблем здійснення судочинства, з урахуванням широкого кола його учасників.

У позаробочий час суддя не може дозволити собі здійснювати публічні заяви, надавати коментарі засобам масової інформації щодо справ, стосовно яких здійснюється провадження у суді, та обговорювати судові рішення. Крім того, заборонено піддавати розголосу інформацію, що стала відома судді та учасникам процесу у зв'язку з розглядом справи.

Кодекс суддівської етики – це нормативно-правовий акт за допомогою якого регламентується фахова мораль суддів. Цей Кодекс відповідає сучасним міжнародним вимогам суддівської поведінки, його прийняття стало важливим кроком до підвищення рівня довіри громадян України до представників судової гілки влади. Він встановлює, що суддя має бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян. До того ж цей кодекс визначає норми поведінки судді поза межами його професійної діяльності [3].

Оскільки у сучасному світі не обійтись без інформаційних технологій та соціальних мереж, законодавство України визначає, що судді,

так само можуть користуватися ними. Однак, судді дозволено розмішувати, коментувати тільки ту інформацію, застосування якої не принесе шкоду авторитету судді та судової влади в цілому. Тобто, використовуючи соціальні мережі, суддя має розуміти, що фотографії, документи та інформацію, що стосуються його особистого життя, які надають підстави громадськості сприймати його, як особу, що не відповідає нормам Кодексу суддівської етики, не можна розмішувати в мережі.

За порушення суддею вищезазначених норм відповідно до статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» його може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності. Іншими словами, заборонено вчинення суддею дій, що можуть опорочити звання судді або підірвати авторитет правосуддя, зокрема, вимагається відповідність способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та норм поведінки, що забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу [4].

Отже, можна зробити висновок, що сучасна актуальність дотримання етики суддею у позаробочий час зумовлена потребою вдосконалення дотримання моралі суддями у всіх сферах їхнього життя. Завдяки чому у перспективі можна буде досягнути високого рівня довіри кожного громадянина і суспільства в цілому до судової системи, окремого суду та певного судді, що є невід'ємним елементом становлення України, як правової держави. Адже громадська оцінка судової системи в цілому формується на підставі враження від судді, в залежності від того, чи поважає він гідність учасників судового процесу, чи поводить він себе стосовно них коректно та ввічливо, чи відповідають його моральні якості статусу судді.

Використана література:

1. Коні А. Ф. Моральні початки в кримінальному процесі: Загальні риси судової етики. Вибрані праці, уклад. І. В. Потапчук. Тула. 2000. 78 с.

2. Коментар до Кодексу суддівської етики: затверджено рішенням Ради суддів України від 4 лютого 2016 року №1. Київ, 2016. 113 с.

3. Кодекс суддівської етики: Кодекс від 22.02.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>. (дата звернення: 07.04.2021).

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>. (дата звернення: 08.04.2021).

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Жилка А. М.,
студентка 1 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

НЕДОПУСТИМІСТЬ ВПЛИВУ НА СУДДЮ З БОКУ ПОСАДОВИХ ОСІБ І ПРЕДСТАВНИКІВ ВЛАДИ

Судова гілка влади відповідно до сучасних реалій являє собою один із найважливіших показників справедливого та належного захисту конституційних цінностей будь-якої країни.

На думку правників О. Ткачука та Н. Юзикової, незалежна робота органів судової влади є показником якісної та ефективної роботи суду, яка має бути захищеною від усіх видів впливу з боку представників органів законодавчої та виконавчої влади, фізичних та юридичних осіб. Проте, незалежність суддів спрямована не тільки на їх захист від незаконного впливу органів і осіб, а й на підняття відповідальності та виключності суддів при вирішенні різних видів правових питань.

Незалежність та недоторканість суддів гарантується статтями 126 і 129 Конституції України, яка постановляє, що судді при здійсненні правосуддя незалежні й керуються верховенством права [1].

Статтею 6 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» закріплено, що, здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Втручання у діяльність судових органів, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб із метою дискредитації суду забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади. Для захисту професійних інтересів суддів діє суддівське самоврядування [2].

Судова влада повинна продемонструвати, яким чином здійснюється застосування влади, незалежності й повноважень, що були на неї покладені, адже вона перебуває на службі в суспільства.

Органи та посадові особи наділені досить великим обсягом повноважень стосовно організації роботи суду, визначення судоустрою та статусу суддів. Саме це стає причиною створення передумов для втручання у діяльність судових органів. На теперішній час факти тиску на суддів, їх підкуп, втручання в діяльність судів набули систематичного характеру.

У даний час, в Україні наявні приклади використання своїх повноважень при призначенні чи звільненні суддів, притягненні їх до відповідальності, негативні коментарі на сторінках преси, в соціальних мережах, телебаченні, звернення керівників місцевих органів влади на адресу Президента України й Верховного Суду України щодо кандидатів на адміністративні посади в судах, наводяться компрометувальні дані про них, організація масових акцій, а саме, різними видами мітингів, демонстрацій метою яких є змушення суду до прийняття того чи іншого рішення тощо.

У 2020 році на офіційному сайті Вищої ради правосуддя було зафіксовано 341 повідомлення щодо втручання в професійну діяльність суддів, про які було внесено до відповідних органів подання про виявлення факти та притягнення до відповідальності осіб, які вчинили дії, що порушують незалежність суддів та авторитет правосуддя [3].

Частиною другою статті 19 Конституції України встановлено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1].

Відповідно до частини 6 статті 48 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, а також фізичні і юридичні особи та їх об'єднання зобов'язанні поважати незалежність судді та не посягати на нього[2].

Повага з боку держави до обов'язків та повноважень суддів є обов'язковою передумовою довіри суспільства до судів. Для того, щоб це відбулося, передбачених законодавством гарантій щодо незалежності та недоторканості судової влади не досить. Ці гарантії мають повинні ефективно впроваджуватись у повсякденну поведінку та пово-

дження органів влади, «тобто, коментуючи рішення суддів, виконавча та законодавча влада мають уникати критики, яка може підірвати незалежність судової влади або довіру суспільства до неї. Їм також слід уникати дій, які можуть поставити під сумнів їхнє бажання виконувати рішення суддів, за винятком випадків, коли вони мають намір подати апеляцію» [4].

Оцінка й критика однією гілкою державної влади інших повинна здійснюватися на засадах взаємоповаги. Некоректна критика з боку посадових осіб органів місцевого самоврядування чи органів державної влади є безвідповідальною. Надалі це приводить до недовіри суспільства до суду в демократичній державі.

З кожним роком наша держава прагне до розвитку досконалої судової системи та зміцненню її незалежності. Для цього Комісією з питань правової реформи було підготовлено стратегію розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, яка передбачає «зміцнення судової незалежності та її підзвітність суспільству, зокрема реформування суддівського врядування та самоврядування, організаційне забезпечення суддів та взаємодія із суспільством».[5]

Враховуючи все вище сказане, виникає необхідність щодо внесення змін до чинного законодавства України з метою встановлення більш суворої відповідальності та мір покарання за спроби тиску або впливу на суддю з боку посадових осіб і представників влади. Це дасть судді змогу неупереджено виконувати свої професійні обов'язки, а представників інших гілок влади змусить дбати про власну репутацію та кар'єру, остерегаючись невідворотного покарання в разі тиску на судову незалежність та дозволить «стримувати» органи виконавчої влади від порушень законів у сфері правозастосування.

Використана література:

1. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон від 2 червня 2016 р. № 1402–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545. 11. № 1402–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545
3. Про втручання у діяльність суддів // Вища Рада Правосуддя. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hcj.gov.ua/news/u-2020-roci-do-vrp-nadiyshlo-341-povidomlennya-pro-vtruchannya-u-profesiynu-diyalnist-suddiv>

4. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38

5. Стратегія (Проект) // Стратегія розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kyiv-heritage.com/sites/default/files>

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Нестерчук Л. П.

Зеленська К. С.,
студентка 3 групи 4 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ВИМОГИ, ЩО ВИСУВАЮТЬСЯ ДО КАНДИДАТА НА ПОСАДУ СУДДІ В УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Основним завданням кожної демократичної держави є захист прав і свобод людини і громадянина, що втілюється у низці нормативно-правових актів як на національному, так і на міжнародному рівнях. Зокрема, право на судовий захист закріплено у ст. 10 Загальної декларації прав людини, згідно з якою воно знайшло своє відображення у ч. 1 ст. 55 Конституції України. Так, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [5].

Функціонування незалежної, ефективної та авторитетної судової влади реалізується шляхом формування в Україні якісної системи добору кандидатів на посаду судді, що відповідає міжнародним стандартам. Аналіз ч. 2 ст. 127 Конституції України та ч. 1 ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон України) дає підстави стверджувати, що серед основних вимог, що висуваються до

кандидатів, є: громадянство України, наявність вищої юридичної освіти, п'ятирічний стаж професійної діяльності у сфері права, володіння державною мовою та відповідність віковому цензу. Окрім цього, майбутній суддя має бути добросовісним та компетентним.

Аналіз досвіду зарубіжних країн може бути корисним для України. З метою відмежування позитивних та негативних аспектів варто їх порівняти.

Закон України встановлює наявність громадянства України як обов'язкову вимогу до кандидата на посаду судді. Відповідно до Закону України «Про громадянство України» під громадянином України варто розуміти особу, яка набула громадянства України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України [1]. Аналогічна вимога на законодавчому рівні встановлюється також в Австрії, Італії, Німеччині та Польщі.

Громадянство виступає правовим зв'язком між державою та особою, що визначає зміст їх взаємних прав та обов'язків. Наявність такої вимоги у переважній більшості країн світу є виправданою, оскільки громадянство є гарантією того, що суддя буде захищати конституційний лад держави.

В Україні наявність вищої юридичної освіти є однією з вимог, яка висувається до кандидата на посаду судді. При цьому, під вищою юридичною освітою розуміється вища юридична освіта ступеня магістра (спеціаліста), здобута в Україні чи в іноземних державах і визнана Україною [2]. В Австрії кандидат окрім загальної (університетської) освіти має ще отримати спеціальну (суддівську). Тривалість спеціальної освіти – п'ять років [6].

Отримання суддівської освіти є досить важливою складовою підготовки професійних суддів, оскільки кандидати опановують не лише загальний теоретичний матеріал, а й вивчають навчальні предмети, які відповідають їх майбутньої спеціальності. У такому аспекті постає питання щодо можливості аналізу й у подальшому імплементації австрійського досвіду іншими країнами, зокрема й Україною.

Наступною вимогою є стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років. Враховуючи положення Закону України, під стажем професійної діяльності у сфері права варто розуміти стаж професійної діяльності особи за спеціальністю після здобуття нею вищої юридичної освіти [2]. В Англії для кандидатського цензу суддів визна-

чальним критерієм професіоналізму виступає значний досвід (не менше 10 років) практичної діяльності у сфері судочинства [6].

Отримання стажу професійної діяльності у сфері судочинства є необхідним досвідом, який потрібен для подальшої роботи на посаді судді. Для України можливим кроком є запровадження обов'язкової практичної діяльності в суді, яка має складати близько трьох років від сукупного п'ятирічного стажу.

Ще однією вимогою до кандидата на посаду судді в Україні є володіння державною мовою. Відповідно до ч. 2 ст. 10 ЗУ «Про забезпечення функціонування української мови як державної» рівень володіння державною мовою має засвідчуватися державним сертифікатом, що видається Національною комісією зі стандартів державної мови [3]. У Франції рівень володіння державною мовою встановлюється шляхом перевірки складеного анонімного твору [6].

У цьому аспекті Україна обрала інший вектор розвитку. Досить важливим аспектом є не лише здатність кандидата демонструвати власні знання на теоретичному рівні, а й вміння вести конструктивний діалог. Належне встановлення рівня володіння державною мовою можливе лише за умови проведення комплексної перевірки.

Досить суттєвою вимогою є відповідність кандидата віковому цензу. Законодавством України встановлюється як мінімальний вік (тридцять років), так і граничний (шістдесят п'ять). У Польщі на посаду судді може претендувати особа, яка досягла двадцяти шести років [6].

Високий віковий ценз встановлюється для того, щоб претендент мав можливість отримати більше як практичного, так і життєвого досвіду. Тому існування таких вимог в Україні є виправданим.

Для підготовки професійних суддів досить важливим є вивчення їх моральних якостей. Аналізуючи досвід зарубіжних країн можна стверджувати, що не існує єдиного підходу щодо виділення якостей, якими має володіти кандидат. Так, в Австрії останній має відрізнятися бездоганною моральною поведінкою, а в США – мати бездоганну репутацію. В Україні майбутній суддя повинен бути добросовісним та компетентним.

Так, кандидат має виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою встановлення довіри народу, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суд-

дів. Добросесність та компетентність є основними категоріями у формуванні морально-етичного образу майбутнього судді. Проте, однією з ключових проблем є невизначеність поняття «добросесністю» та «компетентність» на законодавчому рівні. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне під добросесністю розуміти відповідність стилю життя кандидата задекларованим доходам та прозорість його статків. Поряд з цим, компетентність являє собою наявність необхідного для професійної діяльності комплексу знань, умінь та навичок, що дадуть змогу майбутньому судді здійснювати судочинство в межах та порядку, встановленого законом.

Отже, в основу системи добору суддів має бути покладено не лише перевірка їх професійних навичок, а й моральних якостей. У зв'язку з цим, необхідним кроком є внесення змін до законодавства через підвищення вимог до майбутніх суддів. Всебічна перевірка кандидатів на посаду судді значно посилить ефективність судочинства та забезпечить довіру суспільства до суду.

Використана література:

1. Закон України «Про громадянство України» : Закон України від 18.01.2001 №2235-ііі. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №13. Ст. 65.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» : Закон України від 02.12.2010 №2748-ві. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №18. Ст. 124.
3. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» : Закон України від 25.04.2019 №2704-віііі. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. №21. Ст. 81.
4. Загальна декларація прав людини. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
5. Конституція України : Закон України від 08.12.2004 №2222-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
6. Марцинкевич А. М. Вимоги до кандидата на посаду судді : зарубіжний досвід. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzlubp_2011_7_88.pdf

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова А. В.

Мартиросян Є. А.,
студентка 1 курсу судово-
адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ ТА ІМУНІТЕТ СУДДІВ

Актуальність цієї проблеми пов'язана з тим, що сьогодні реформування системи судоустрою України актуальне не лише серед вищих органів державної влади, а й громадськості, а також провідних експертів. Важливим аспектом є вироблення й запровадження ефективних та чітких методів притягнення суддів до юридичної відповідальності.

З оновленням законодавства, а також з прийняттям змін до Конституції України, яке відбулося 2016 року, значною мірою наближає Україну до правового європейського простору.

Важливим елементом цієї реформи є запровадження ефективних способів та методів притягнення суддів до юридичної відповідальності. Багато юристів та наукових діячів, спробували трактувати це питання, до них належать: О. З. Лейст, Б. Т. Базилев, Р. Л. Хачатуров, А. А. Горницький, Л. Є. Виноградова. На сьогодні не можна сказати що, практика притягнення до відповідальності суддів є чітко виробленою і також однозначною. Теорія, а також і практика притягнення суддів до відповідальності, ще потребує осмислення і впровадження нових методів підвищення її ефективності.

Проведення судової реформи [1] перш за все пов'язане з прийняттям нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2], що дещо інакше врегулював питання юридичної відповідальності суддів. Так, згідно статті 48 Закону України «Суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання», але саме про юридичну відповідальність суддів в законах та статтях не визначається. Тому для конкретизування питання треба надати визначення поняттю «юридична відповідальність» [3].

Радянський правознавець О. Є. Лейст, трактує це поняття, як «застосування й реалізація санкцій у разі правопорушення». Вважаємо, що юридична відповідальність – це використання до правопорушника відповідних санкцій передбачених законом. Сучасна правова наука за-

значає, що юридична відповідальність – це різновид соціальної відповідальності, закріплений в законодавстві і забезпечений державою юридичний обов’язок правопорушника зазнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належать [4].

Враховуючи всі ці думки, приходимо до висновку, що кожен з правознавців надає своє визначення поняттю юридична відповідальність. Щодо юридичної відповідальності судді Л. Є. Виногородня наголошує про здатність судді усвідомлювати свої результати професійної діяльності, а також додержуватись норм моралі, отримувати позитивну та (або негативну) оцінку своєї діяльності, за потреби, із застосуванням деяких санкцій за неправомірну поведінку

Також необхідно виокремити значення юридичної відповідальності суддів, що полягає у: а) сприянні об’єктивності та законності судового процесу; б) формуванні правової свідомості серед суддівського корпусу; в) запобіганні порушенням, що можуть вчинятися суддями; г) забезпеченні незалежності суддів; д) зміцненні авторитету суду в суспільстві; е) можливості очищення суддівського корпусу винятково в межах закону (за умови дієвого механізму юридичної відповідальності), завдяки чому в суддівських лавах залишаються лише віддані професії представники.

Щодо імунітету судді, то він розглядається відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини [5] і основоположних свобод, що переслідує законну мету, а саме: належне виконання правосуддя і відповідає принципу пропорційності у тому розумінні, що заявник не має альтернативних засобів ефективного захисту своїх прав відповідно до Конвенції. Суддівський імунітет створений на користь громадськості, в інтересах якої судді повинні мати свободу здійснювати свої функції незалежно та без побоювання наслідків, тоді як громадяни, які беруть участь в справах, можуть захистити себе від судових помилок, подавши скарги в апеляцію, не вдаючись до позовів про особисту відповідальність суддів.

Стаття 49 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» дає наступне визначення: «Суддя є недоторканим. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувана під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді під час або відразу після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.» [6].

Імунітет судді забезпечує його недоторканність, що має сприяти здійсненню належного правосуддя, але на сторожі всього повинна стояти юридична відповідальність.

Можна зробити висновок, що розглянуте мною питання щодо юридичної відповідальності суддів потребує додаткового і подальшого розгляду, насамперед з урахуванням того, що особливий порядок притягнення судді до відповідальності будь-якого виду є реальним процедурним способом, а також механізмом забезпечення незалежності суддів у процесі ефективного виконання функцій із здійсненням правосуддя.

Використана література:

1. Судова реформа // Міністерство Юстиції, URL: https://minjust.gov.ua/cat_414
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. // gov.ua, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
3. Стаття 48. Незалежність судді // protocol.ua, URL: https://protocol.ua/ru/pro_sudoustriy_i_status_suddiv_stattya_48/
4. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. – 6 вид. Консум, 2002. С. 149.
5. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Gov.ua URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Стаття 49. Недоторканність та імунітет судді // protocol.ua URL: https://protocol.ua/ru/pro_sudoustriy_i_status_suddiv_stattya_49/

Науковий керівник: старший викладач кафедри судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Нестерчук Л. П.

Науменко А. В.,
студентка 1 курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»

РОЛЬ СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ У ВІДНОВЛЕННІ ДОВІРИ ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ

Сучасний етап розвитку правової держави та громадянського суспільства в Україні потребує при доборі суддів, поряд із наявністю фахових знань у сфері права, психології, соціології та інших галузей,

професійний суддівський корпус повинен в обов'язковому порядку характеризуватись бездоганною репутацією. Відповідність даному критерію, на нашу думку, повинна оцінюватися протягом усього життя професійних суддів, а саме поведінка судді (судова та позасудова) повинні бути бездоганними. Також професійна діяльність такої особи повинна мати відмінні показники в незалежності коли було зайнято посаду судді.

Однак, на жаль, як показує практика, трапляються чисельні випадки коли судді порушують етичні правила та норми поведінки, і при цьому не завжди несуть покарання за такі свої дії, чим зменшується довіра суспільства до судової гілки влади. Отже, вказана проблема потребує постійного вивчення та вироблення рекомендацій задля покращення ситуації.

Проблемними питаннями етичної поведінки представників судової гілки влади займалися провідні науковці та практичні діячі, серед яких А. Городовенко, В. Долежан, М. Кухта, Л. Москвич, Л. Нестерчук, Ю. Полянський та багато інших.

Професійна діяльність судді вміщує в себе гарантії, що забезпечує його незалежність. Особа, яка обіймає посаду судді, повинна вміти чітко розмежовувати межі дозволеної етичної поведінки. Таким чином, судді повинні регулярно проходити навчання з питань етики та моралі. На наше переконання, саме відповідність судді вимогам професійної етики та фахова обізнаність є першорядними критеріями оцінки особистості професійного судді [1].

Зазначимо, що недовіра суспільства до судової гілки влади зумовлена насамперед низьким рівнем довіри до державної влади загалом. Водночас, якщо в іноземних державах суди користуються значно вищим рівнем довіри до політичних інституцій, то в Україні все навпаки [2]. Цікавим є той факт, що станом на сьогодні все більше осіб, які користувались судовими послугами, були учасниками процесу, починають довіряти судовій системі. У цьому аспекті надважливо, щоб такий досвід окремих членів суспільства ставав більш позитивним [3].

Слід зауважити, що на рівень суспільної довіри до професійних суддів впливає також інформація, яку отримує громадськість про них, а також судові рішення, які вони приймають. Особливості викладу думок, у цьому аспекті набувають важливого значення, оскільки судді повинні висловлюватись без надлишкового «сухого формалізму», бути чесними та при цьому формувати у членів суспільства позитивне уявлення про судову гілку влади. Тобто, суддя повинен орієнтуватися на учасників

судового процесу при формуванні та висловлюванні своєї позиції при прийнятті того чи іншого рішення, щоб інформація була зрозумілою та доступною для кожного учасника судового процесу. Проте, переводити судові засідання на «розповіді» та «балачки», з метою зрозумілості законодавчої обґрунтованості, котра викладена в рішенні судді, на нашу думку також не є доцільною. У цьому аспекті, ми схилиємось до думки, що варто було б організувати прес-конференції безпосередньо після судового засідання з метою обґрунтування та роз'яснення рішення щодо резонансних справ [4].

Ефективне здійснення судочинства та прийняття оптимальних судових рішень видається можливим, якщо закріплені в Основному законі конституційні засади судочинства дотримуються на належному рівні не тільки усіма учасниками судового процесу, але і суспільством у цілому. У цьому аспекті слід зауважити, що, власне, конституційні принципи відправлення правосуддя надають можливість сформувати «конституційно-правову парадигму судової влади в державі» [4, с. 10].

Отже в результаті проведеного дослідження було зроблено висновки, що з метою встановлення моральних стандартів та відповідної поведінки працівників суду, потрібно контролювати дотримання загальних вимог до поведінки працівників суду, під час та поза виконанням своїх службових обов'язків. Так, суддя та працівник суду повинен: 1) виконувати свої обов'язки з повагою до прав і свобод людини; 2) не надавати переваг будь-яким громадським чи релігійним об'єднанням, професійним або соціальним групам, організаціям, компаніям, громадянам; 3) проявляти повагу до моральних звичаїв і традицій народів, враховуючи культурні та інші особливості різних етнічних і соціальних груп, релігійних конфесій; 4) вирішувати завдання, пов'язані з виконанням посадових функцій, проявляючи самостійність, високу організованість, вимогливість і принциповість; 5) утримуватися від дій, що перешкоджають іншим працівникам суду виконувати їхні службові обов'язки.

Використана література:

1. Кухта М. М. Особливості конституційно-правового статусу Національної школи суддів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. № 57. Том 1. С. 44–46.

2. За наслідками проходження оцінювання звільнено лише 15 суддів – громадськість назвала основні недоліки процесу оцінювання суддів. URL:

www.pravo.org.ua/ua/news/20873638zanaslidkamiprohodgeennyaotsinyuvannyazvilnenolishe15suddivgromadskistnazvalaosnovninedolikiprotsesotsinyuvannyasuddiv

3. Аналітична записка: Інструменти зміцнення довіри до суду в Україні. URL: <http://www.pravo.org.ua/ua/news/20873946-analitichna-zapiskainstrumenti-zmitsnennya-doviri-do-sudu-v-ukrayini>

4. Городовенко А. В. Конституційно-правові засади модернізації системи судів загальної юрисдикції: проблеми теорії та практики: дис. ... к.ю.н. 12.00.02. Харків. 2019. 22 с.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Оглу Р. В.,
студентка 1 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЕТИЧНІ НОРМИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ

Кричущі події 2013–2014 років запустили механізм регенерації влади в нашій державі, зокрема і судової. Запит суспільства є очевидним – прозора, дієва, справедлива система судоустрою та правоохоронні органи держави, де права людини не обмежуються, а захищаються і відновлюються. Такі явища як корупція усієї системи влади, низький рівень життя громадян, несвідомо породило недовіру до влади, а особливо до судової.

Сьогодні громадськість висуває усім державним інституціям високі вимоги щодо доброчесності, компетентності та прозорості. Варто відзначити, що не дарма діяльність суддів увесь час перебуває під наглядом громадськості, адже професія судді є досить специфічною, перш за все, тому, що кожен суддя особисто є уособленням правосуддя у державі, а тому і добровільно несе колосальні обмеження щодо своєї поведінки, а отже повинен поводитись бездоганно як під час відправлення судочинства, так і у позасудовій діяльності.

Безумовно, сьогодні є актуальною тема доброчесності та високих морально-етичних норм судді. Адже коли на порядку денному сто-

ять такі кейси як, наприклад: незаконне рішення Баришівського суду Київської області про тимчасове зупинення компанії SkyUp Airlines; одіозні рішення Окружного адміністративного суду м. Києва тощо, логічно порушуються питання про морально-етичні цінності та професійні якості суддів. Бездоганна поведінка в очах громадськості має сприяти формуванню довіри як до окремо взятого судді, так і до судоустрою загалом.

На сьогодні в Україні положення про етику судді закріплені у: Конституції України [1], Законі України «Про судоустрій та статус суддів» [2], Кодексі суддівської етики [3] та у низці міжнародних документів, як наприклад, Бангалорські принципи поведінки судді [4].

Отже, першим детальніше розглянемо Кодекс суддівської етики, у преамбулі якого сказано, що: «Здійснення права кожного на судовий захист на основі принципу верховенства права, здійснення правосуддя від імені держави України виключно на підставі Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, висувають високі вимоги до моральних якостей кожного судді.» [3]. Як ми бачимо з положень преамбули, суддя має дотримуватися етичних норм не тільки під час здійснення правосуддя, а і поза судом, оскільки авторитет судді має бути непохитним, оскільки дуже часто етичність, авторитет судової влади підривається ЗМІ, політиками.

Повертаючись до питання етичних норм в діяльності судді, то варто звернутися до науково-практичного коментаря до Кодексу суддівської етики, згідно до якого суддівська етика розуміється як відношення судді до учасників судового процесу та вимагає від суддів дотримання певних правил поведінки, які охоплюють, як загальноновизнані норми моралі, що існують у суспільстві, так і стандарти, що регулюють професійну службову діяльність, та моральні якості: чесність, безсторонність, неупередженість, ввічливість, добросовісність тощо.

Найбільш змістовним і цікавим видається також згаданий міжнародний документ Бангалорські принципи поведінки суддів, за яким закріплюються постулати, що поведінка суддів має передбачати:

- 1) незалежність як передумову забезпечення правопорядку та основну гарантію справедливого вирішення справи в суді;
- 2) об'єктивність як умову довіри громадян до судді та системи судочинства в цілому;

3) чесність і непідкупність як умову належного виконання суддею своїх обов'язків;

4) дотримання етичних норм як неодмінний компонент професійної діяльності судді та його поведінки в позаслужбовій сфері;

5) забезпечення рівності сторін, що беруть участь у процесі, як умову справедливого і неупередженого розгляду справи в суді;

6) компетентність і старанність як умови, в яких знаходять закріплення вимоги, звернені безпосередньо до особистісних якостей судді [4].

Досить цікавою також видається преамбула зазначеного міжнародного документа, у якому йде мова про взаємозалежність між довірою до суду та правопорядком загалом, також звертається увага на заохочення та підтримання високих стандартів поведінки суддів, що є їх безпосереднім обов'язком.

Отже, на підставі проаналізованих нормативно-правових актів та визначення актуальних запитів суспільства до судоустрою загалом, ми можемо дійти до висновку, що етика судді є важливим первинним елементом здійснення справедливого правосуддя. При дефіциті етичності не може йти мова про справедливість. Варто також зазначити, що важливою проблемою залишається усвідомлення важливості дотримання етичних норм суддями, але також варто зауважити, що саме дотримання етичних норм дозволить суспільству більше довіряти системі судоустрою загалом.

Використана література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

3. Кодекс суддівської етики: затверджений XI черговим з'їздом суддів України 22.02.2013 р., URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>

4. Бангалорські принципи поведінки суддів. / Організація Об'єднаних Націй. 2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Нестерчук Л. П.

Омельченко А. С.,
студентка 1 курсу судово-
адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

НЕДОПУСТИМІСТЬ ВТРУЧАННЯ У ДІЯЛЬНІСТЬ СУДДІ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Реалізація незалежності суддів та авторитетності правосуддя – пріоритетне завдання, що є гарантією втілення права на чесний суд.

Незалежність і недоторканність суддів гарантується статтями 126 і 129 Конституції України, які утверджують, що під час звершення правосуддя судді незалежні й керуються верховенством права [1].

Законодавство закріплює кримінальну відповідальність у випадку втручання у діяльність судових органів для захисту цього принципу.

Пленум Верховного Суду України у пункті 11 постанови від 13 червня 2007 року № 8 «Про незалежність судової влади» вказав: «... під втручанням у діяльність судових органів слід розуміти вплив на суддю у будь-якій формі з боку будь-якої особи з метою схилити його до вчинення чи не вчинення певних процесуальних дій або ухвалення певного судового рішення. При цьому не має значення, за допомогою яких засобів, на якій стадії процесу та в діяльність суду якої інстанції здійснюється втручання» [3].

Як визначає Т. В. Галайденко, незалежність судді – це право й обов'язок судді вільно, законно і справедливо забезпечувати розгляд справи за внутрішнім переконанням і на основі закону без будь-якого незаконного впливу та забезпечення ефективного захисту прав людини та інтересів держави [5, с. 7].

Двозначність в значенні терміна «незалежність судової системи» посилила вже наявні суперечки, плутанину щодо його правильного визначення, змушуючи деяких вчених сумніватися в тому, чи служить ця концепція будь-якої корисної аналітичної мети. Загалом, є два джерела розбіжностей. Перший носить концептуальний характер і проявляється у відсутності ясності щодо того, якими видами незалежності суди та судді можуть володіти. Другий – нормативний, що виражається в розбіжності з приводу бажаної незалежності судової системи.

Хоча закон і зобов'язує не посягати на незалежність суддів, випадки втручання у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя правоохоронними органами, адвокатами, народними депутатами України, депутатами місцевих рад, іншими представниками органів державної влади та місцевого самоврядування, громадянами та їх об'єднаннями, а також засобами масової інформації є непоодинокими.

З метою виконання принципом незалежності суддів своєї ролі, на законодавчому рівні закріплені його гарантії та ефективний механізм реалізації цих гарантії і відповідальність за їх недотримання.

Відповідно до регламенту (пункт 23.1), Вища рада правосуддя має право вживати заходів за власною ініціативою для забезпечення незалежності суддів та повноважень правосуддя (якщо під час діяльності Вищої ради правосуддя будуть встановлені факти, що загрожують незалежності судді або судової влади).

Щодо кожного оповіщення судді про вплив на здійснення його функцій Вища рада правосуддя на пленарному засіданні приймає рішення.

Згідно зі статтею 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», «Вища рада правосуддя з метою забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя веде та оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, проводить перевірку таких повідомлень, оприлюднює результати та ухвалює відповідні рішення» [2].

Щорічна доповідь Голови Вищої ради правосуддя про стан забезпечення незалежності суддів дає змогу виокремити актуальні проблеми, а також здобутки у сфері суддівської незалежності.

Провівши дане дослідження, слід зробити певні висновки та надати пропозиції, зазначивши, що незалежність суддів не є виключним правом, яким наділяють для захисту особистих інтересів, але надається для захисту верховенства права та всіх тих, хто прагне і чекає справедливості.

Тому основними проблемами, які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення роботи принципу незалежності суддів слід назвати «приведення організації судової влади та функціонування й здійснення правосуддя у відповідність до міжнародних зобов'язань України, міжнародним практикам та європейським стандартам» [6].

У численних міжнародних документах, необхідність забезпечення суддівської незалежності обґрунтовується тим, що судді «зобов'язані приймати остаточне рішення про життя та смерть, свободу, права, обов'язки та майно громадян» [4].

Використана література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР // БД «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96>
2. Про Вищу раду правосуддя: Закон України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>
3. Про незалежність судової влади: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 року № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07#Text>
4. Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів від 23 листопада 2001 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52#Text
5. Галайденко Т. В. Гарантії незалежності суддів та їх реалізація в сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Тетяна Василівна Галайденко // Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2013. 22 с.
6. Стратегія розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки. URL: <https://www.dropbox.com/s/m6ykgxgyb4doh4t/Draft%20Strategy%202021-2023.pdf?dl=0>

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Нестерчук Л. П.

Поліщук Я. Р.,
студентка 1 курсу магістратури
факультету прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції)
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗНАЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ СУДДЯМИ ПРАВИЛ ПРАВНИЧОЇ ЕТИКИ В РОЗРІЗІ ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ДО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Згідно зі ст. 6 Конституції України, державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої по-

вноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України [1].

Довіра є одним з найголовніших чинників існування будь-якої системи, судова не є винятком. Аналіз наукових джерел та проведених соціальних опитувань населення України вказує на те, що, на жаль, українці сьогодні не довіряють суду та судовій владі в цілому, це сягає своїм корінням в часи, коли Україна перебувала у складі СРСР, де люди втратили надію на справедливість і чесність з боку виконавчої та судової влади. Пережитки цих часів дають про себе знати й до сьогодні, що потягло за собою неабиякі наслідки.

Корупція є одним з багатьох чинників, що заважає українцям довіритись судовій владі, суддям та правоохоронним органам. Кожен повинен бути впевненим в тому, що судова влада є незалежною, самостійною, а головне – ефективною, що кожен правопорушник понесе покарання за скоєні вчинки.

Отож, видається досить логічним, що саме порушення суддями наявних правил правничої етики призводить до того, що населення нашої країни втрачає надію на те, що правосуддя може здійснюватися справедливим та неупередженим судом України, саме так, як зазначено в Основному законі.

Отже, постає питання яким саме чином можна виправити окреслену проблему.

По-перше, необхідно посилити «відкритість» судової влади шляхом створення інформаційних сторінок, де населення зможе ознайомитися з проблемами, потребами та досягненнями судової влади.

По-друге, організувати підтримку відносин між населенням та судами, що допоможе підняти рівень правової свідомості та культури українців.

По-третє, організувати роботу з навчальними закладами для формування у дітей поваги до суду.

По-четверте, кожен суддя сам повинен бути законслухняним громадянином. Існує багато випадків, коли суддя, зловживає своїм службовим становищем та починає відверто порушувати закон. Дізнаючись про ці випадки, населення починає втрачати віру в справедливий суд, бо як людина, яка сама скоює правопорушення, може вирішувати долі інших. Тобто необхідно проводити роботи не лише з населенням щодо підвищення рівня правової свідомості та культури, а й з самими суддями, які часом і самі мають зародки нігілістичної правосвідомості.

Щодо поведінки суддів, то особливо увагу необхідно приділити таким аспектам:

судді повинні дотримуватися етичної поведінки, бути доброчесними, справедливими, володіти високими моральними якостями;

судді мають бути реально захищеними від стороннього впливу, що забезпечить право кожного громадянина на чесний та справедливий суд.

Отже, зараз населення має низький рівень довіри до суддів та суду в цілому. Це пов'язано, в першу чергу, з менталітетом населення, тому що довгий час, перебуваючи у складі СРСР, Україна мала таку саму судову систему, що й всі республіки. Водночас, мали місце непоодинокі випадки, коли засуджували невинуватих осіб, які не скоювали злочинів, а справжні злочинці перебували на свободі.

Рівень довіри громадськості до суду – це дуже важливий критерій, і зараз, потрібно докласти багато зусиль, аби нове покоління мало більш високий рівень правосвідомості та довіри до судової системи та правоохоронних органів в цілому.

Використана література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

2. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Деменчук М. О.

Пономаренко С. О.,
студентка 2 групи 4 курсу
факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІ З ПОСАДИ

В Україні суддя здійснює правосуддя на професійній основі. Набуття повноважень судді відбувається після прийняття ним присяги, текст якої чітко визнаний законодавством України. Під час складення присяги особа дає офіційну та публічну обіцянку дотримуватися пев-

них покладених на нею зобов'язань. Така процедура має не тільки правове, яке й моральне значення.

Стаття 1 Кодексу суддівської етики встановлює, що суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду [1].

Ст. 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» закріплює зміст присяги судді: «Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя»[2].

Рішення Конституційного Суду України від 11.03.2011 №2-рп/201128 констатує, що додержання присяги є обов'язком судді. Крім цього це Рішення визначало, що присяга судді має правову природу одностороннього, індивідуального, публічно-правового, конституційного зобов'язання; дотримання своїх професійних обов'язків є необхідною умовою довіри до суду та правосуддя з боку суспільства, а також акцентувало увагу на тому, що порушення суддею присяги є однією з підстав для його звільнення з посади (нині це положення не є чинним) [3].

Науковці та практики неодноразово зосереджували увагу на неоднозначності такої підстави звільнення судді з посади як порушення присяги. Про це свідчить і практика притягнення суддів до відповідальності за цією підставою. Так, у 2015 році Вища рада юстиції прийняла рішення внесення подання до Верховної Ради України про звільнення судді з посади судді за порушення присяги через численні і грубі порушення основоположних прав людини, допущені суддею при розгляді п'яти клопотань про взяття під варту стосовно учасників масових акцій протесту [4]. Суддя не звернула увагу на те, що підозри були необґрунтованими, доказами виступали лише протоколи затримання, які були складені без зазначення часу та обставин фактичного затримання, та протоколи допиту підозрюваних. Ухвали не містили пояснення, чому до підозрюваних слід застосувати взяття під варту. До того ж, формулювання обвинувачення у клопотаннях не відповідало обвинуваченню

у Єдиному державному реєстрі досудових розслідувань. У результаті розгляду справи Вищий адміністративний суд України скасував рішення Вищої ради юстиції [5], вважаючи, що порушення, на які остання посилалася, були не істотними і не призвели до підриву авторитету судової влади. Втім, Верховний Суд України скасував рішення Вищого адміністративного суду України та відмовив у задоволенні скарги судді яка пізніше була звільнена з посади [6].

Крім цього, достатньо показовою є справа Європейського Суду з прав людини «Олександр Волков проти України» [7], в якій суд, хоч і погодився, що підстави для дисциплінарної відповідальності можуть бути сформульовані загально, проте визнав, що Україна все ж таки порушила вимоги передбачуваності та належного захисту від свавілля. В цій ситуації суддя був звільнений з посади за «порушення присяги». Цей термін окремо не визначався законом, проте натомість, використовувався закріплений в законі текст самої присяги. Однак, вирішальним фактором, що вплинув на прийняття Судом рішення була відсутність «будь-яких керівних принципів та практик, які б встановлювали послідовне та обмежувальне тлумачення поняття «порушення присяги». Внаслідок цього законодавство в частині особливостей дисциплінарної відповідальності суддів було доповнене визначенням поняття «порушення присяги», а надалі взагалі така підстава була виключена з законодавства. Нині, ст. 126 Конституції України містить таку підставу звільнення судді з посади «вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді», що на думку окремих науковців фактично не вплинуло на зменшення рівня багатозначності закону, а навпаки сприяє його зростанню: замість одних абстрактних формулювань було використано цілу низку інших [8, С. 16].

Отже, в законодавстві України деякий час як підстава притягнення судді до дисциплінарної відповідальності було закріплено «порушення присяги судді». Текст присяги закріплено у Законі України «Про судоустрій та статус суддів», який визначається через перелік дій, таких як керування принципом верховенства права, підкоряння лише закону, чесність та сумлінність у здійсненні своїх повноважень тощо. Однак, таке абстрактне закріплення підстави притягнення судді до відповідальності є порушенням вимог передбачуваності та належного захисту від свавілля, яких повинна дотримуватися кожна держава. Внаслідок цього до законодавства України були внесені зміни, проте досягти чіткості та визначеності так і не вдалося. Юридична визначеність є

обов'язковим елементом права і саме тому при визначенні підстав притягнення судді до відповідальності, особливо в частині звільнення, потрібно чітко встановлювати об'єктивну сторону правопорушення задля ефективного функціонування принципу передбачуваності юридичної відповідальності.

Використана література:

1. Кодекс суддівської етики, затверджений XI черговим З'їздом суддів України 22 лютого 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki%281%29.pdf>

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#n461>

3. Рішення Конституційного Суду України №2-рп/2011 від 11.03.2011 у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=133548>.

4. Рішення Вищої ради юстиції від 05.11.2015 №810/0/15-15 «Про внесення подання до Верховної Ради України про звільнення судді Чорнобаївського районного суду Черкаської області Цибри Нелі Валентинівни з посади за порушення присяги» // http://www.vru.gov.ua/content/act/810__05.11_.2015_.doc

5. Постанова Вищого адміністративного суду України від 02.02.2016 у справі № 800/451/15 // Єдиний державний реєстр судових рішень: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55644919>.

6. Постанова Великої палати Верховного Суду від 18.10.2018 у справі № 800/24/17 (800/451/15) // Єдиний державний реєстр судових рішень: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78112045>.

7. Справа «Олександр Волков проти України»(Заява №21722/11) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text

8. Мірошниченко А. Суддівський розсуд, судова помилка та суддівське свавілля: погляд через призму юридичної відповідальності суддів / А. Мірошниченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eucon.ua/wp-content/uploads/2020/05/Suddivs-ky-j-rozsud_2020.05.14.pdf

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ребриш А. С.

Пугач А. О.,
студентка 3 групи 4 курсу
факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРОФЕСІЙНИЙ БРЕНД VS. РЕПУТАЦІЯ – РОЗМЕЖУВАННЯ АБО ОТОТОЖНЕННЯ В КОНТЕКСТІ ВІДБОРУ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІ

Поняття бренду має чимало тлумачень. Так, на думку експертів Американської асоціації маркетингу (American Marketing Association), бренд – це ім'я, термін, знак, символ, дизайн або комбінація всього, що передбачено для ідентифікації товарів або послуг одного продавця чи групи продавців, а також для диференціації товарів та послуг стосовно товарів та послуг конкурентів [1]. Таке визначення, звичайно що, з урахуванням специфіки його розроблення не є тотожним професійному бренду судді. Визначення щодо бренду як певної ментальної конструкції, що є сукупністю досвіду людини, сприйняття нею речі, продукту, компанії або організації [2] є більш доцільним.

Варто підкреслити, що бренд буває також й персональним. Так, під персональним брендом розуміють інтроспективний процес власного позиціонування як професіонала в тій або іншій галузі, і це може слугувати для кар'єрного успіху [3]. Фактично, в даному випадку, бренд професійний та персональний було уподібнено. Отже, під професійним брендом розуміють, по-перше, короткий вислів, котрий підсумовує особисті якості кандидата, його сильні сторони, що відрізняють з-поміж інших. По-друге, під брендом розуміють увесь процес позиціонування себе як професіонала та наслідки, пов'язані з цим. З брендом пов'язують усю кар'єрну діяльність, те, що є об'єктивним наслідком перебування на тій або іншій посаді, окрім цього, особливий підхід до роботи та цінності до неї (values), якщо говоримо про суддів, то можна віднести також, зокрема, вірність присязі та даному слову. Над брендом є повний контроль, адже те, як інші бачать нас як професіоналів, залежить від нас і тому, як себе проявляємо в своєму оточенні.

На відміну від професійного бренду, що є відносно новим поняттям, репутація є більш сталим та посилення на нього міститься, в тому

числі, в Коментарі до Кодексу суддівської етики. Проте самостійного визначення не наведено. Так, зазначено, що честь судді виявляється в сукупності, зокрема таких якостей, як (...), **репутація**, добре ім'я, особистий авторитет, вірність присязі та даному слову (...) [4]. Тобто в даному випадку, репутацію виокремлюють не як самостійне поняття, а як складову суддівської честі. Можемо побачити, що після репутації зазначено добре ім'я – на нашу думку, це є її складовою. Репутація – це те, як пам'ятають та що говорять про кандидата. На відміну від бренду, репутацію контролювати неможливо та гарний бренд як професіонала зовсім не є підставою для наявності бездоганної репутації. Утім, безумовно, є першим кроком для її отримання.

В контексті розмежування бренду та репутації в професійному вимірі, варто звернутися до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» (далі – Закон), котрим встановлено вимоги до кандидатів на посаду судді [5]. Так, аналізуючи статтю 69 Закону, можемо побачити, що *не може претендувати на посаду судді також особа, (...) нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді.*

В решті решт, задля розуміння того, що ж являє собою невідповідність займаній посаді, варто звернути увагу на статтю 87 Закону. Так, зауважено, що Громадська рада доброчесності: надає, за наявності відповідних підстав, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України висновок *про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності*, який додається до досьє кандидата на посаду судді або до суддівського досьє. Можна дійти до висновку, що в розумінні Закону відповідністю займаній посаді є відповідність двом критеріям – професійній етиці та доброчесності.

Варто нагадати про те, що метою кваліфікаційного оцінювання на відповідність займаній посаді судді є *формування якісного суддівського корпусу, якому довіряє суспільство.*

Звичайно що, «професійний бренд» судді, котрий наявний щодо кандидата, може сприяти двом діаметрально протилежним результатам. Так, суддя, в котрого бренд як працюючого та «закоханого» в свою справу, може заслуговувати на довіру та повагу зі сторони населення і більш того – стати *role model*. Тому суддів, котрі можуть проявити себе як *role model* для населення, варто обирати на такі посади, як, наприклад, суддя апеляційного або Верховного суду – задля того, щоб їх бренд вплинув на становлення брендів суддів нижчих інстанцій та в цілому заслуговування повазі до них та їх рішень.

Тому, задля забезпечення довіри суспільства до судової системи, та до Держави в цілому, необхідно також враховувати при доборі кандидатів особливо ретельно моральні якості та професійний бренд, котрий той або інший кандидат створив щодо себе, працюючи на раніше займаній посаді.

Отже, підсумовуючи, можна дійти до висновку, що професійний бренд судді – це асоціації або ж уявлення про кандидата на посаду судді, котрі сформовані внаслідок його роботи як професіонала на раніше обійманій посаді, внаслідок отриманих нагород або ж наукових, благодійних, волонтерських винагород. Так само, професійний бренд може бути й негативним та являти собою наслідок нехтування суддею норм професійної або ж загальнолюдської етики під час здійснення своїх обов’язків як представника судової влади.

Використана література

1. Курбан О. В. Бренд у системі сучасних соціальних комунікацій. Наук. журнал «Інформаційне суспільство». 2014, Вип. 19. С. 56–58.
2. Сурмин Ю. П. Теория социальных технологий : учеб. пособ. / Ю. П. Сурмин, Н. В. Туленков. К. : МАУП, 2004. 608 с.
3. Jodi L. & Ana D. Cleveland. Personal Branding: Building Your Pathway to Professional Success / Medical Reference Services Quarterly. Volume 34, 2015. P. 181–189.
4. Рішення Ради суддів України від 04 лютого 2016 року № 1. Коментар до Кодексу суддівської етики / Рада суддів України, 2016. С. 29.
5. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ребриш А. С.

Терьошкіна А. Д.,
студентка 4 групи 4 курсу
факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ СУДДІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Світова діджиталізація поступово впливає на усі сфери нашого життя і звичайно не оминає одну з найважливіших потреб людини – спіл-

кування. Соціальна природа людини обумовлює процес створення все нових способів комунікації, одним із таких є спілкування у соціальних мережах. Із стрімким розвитком технологій соціальні мережі поступово «поглинають» людство. На сьогоднішній день важко зустріти людину, яка не є членом хоча б однієї інтернет-спільноти.

Ще десять років тому неможливо було уявити, що сам факт реєстрації певної категорії осіб у соціальних мережах може якимось чином вплинути на їх професійну діяльність. Це стосується як державних службовців, так і осіб, уповноважених на виконання функцій держави.

У цій роботі розглянемо вплив спілкування суддів у соціальних мережах на здійснення їх посадових обов'язків, а саме, – принципу неупередженості, який є одним з найголовніших при здійсненні правосуддя, що безпосередньо впливає на справедливе та безстороннє вирішення справи судом.

За наявності обставин, що викликають сумніви у неупередженості або об'єктивності судді суддя не може розглядати справу і підлягає відводу (самовідводу), саме такі правила передбачені процесуальним законодавством, зокрема частиною 1 статті 36 Цивільного процесуального кодексу України. Або пунктом 5 частини 1 статті 75 Кримінального процесуального кодексу України, за яким слідчий суддя, суддя або присяжний не може брати участь у кримінальному провадженні, поміж інших визначених у статті підстав, за наявності обставин, які викликають сумнів у його неупередженості.

Постанова Пленуму Верховного суду України «Про незалежність судової влади» від 13.06.2007 р. визначає, що відповідно до закону суддя не може брати участь у розгляді справи і підлягає відводу (самовідводу), якщо він заінтересований у результаті розгляду справи або є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді [1].

У зв'язку із вищенаведеним, постає питання, чи може статус друзів в акаунті соціальної мережі судді та учасника справи, стати причиною для сумнівів у неупередженості та викликати необхідність відводу (самовідводу) судді.

В цьому контексті, цікавим вбачається рішення Касаційного суду Франції Другої цивільної палати від 5 січня 2017 року. Відповідно до суті справи: адвокат паризької колегії адвокатів подав клопотання про відвід, ставлячи під сумнів неупередженість членів судової колегії, покликаній виносити рішення в цій інстанції. В свою чергу Касаційний суд Франції визнав таку вимогу необґрунтованою, адже на його думку,

термін «друг», що використовується для позначення людей, які згодні увійти в контакт через соціальні мережі, наприклад, Facebook не відсилає до дружніх стосунків у традиційному розумінні цього терміну, а існування контактів між різними людьми через ці мережі не достатньо, щоб встановити конкретну упередженість, так як соціальна мережа є просто специфічним засобом спілкування між людьми, які мають спільні інтереси, а в даному випадку схожу професію [2].

Такий предмет спору притаманний не лише закордонній судовій практиці, а й національній. Відтак в ухвалі Касаційного господарського суду у складі Верховного суду від 2 березня 2018 року по справі №910/28435/15 суд вказав, що соціальна мережа Facebook містить таку допоміжну функцію як створення окремих сторінок. Окрема сторінка призначена для брендів, компаній, організацій та громадських діячів, які мають бажання створити свою присутність на Facebook, а профілі представляють окремих людей. Отже, якщо створити в соціальній мережі сторінку для певного суду та її вподобають кілька адвокатів, це в жодному разі не буде приводом для сумніву про знайомство адвоката з головою суду. Позначення певної особи в соціальних мережах як «друга» не можна трактувати як вказівку на ступінь або інтенсивність відносин судді з такою особою, тобто про дружбу у звичайному розумінні цього слова. Таким чином, передчасно говорити про недотримання принципу неупередженості, оперуючи лише формальними ознаками. Відтак, передбачених статтями 35, 36 Господарського процесуального кодексу України, підстав для відводу судді Верховного Суду у цій справі немає [3].

Аналогічні висновки були викладені в ухвалях Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду у справах №40/5005/7101/2011 від 15 лютого 2019 року та №910/2360/1916 березня 2020 року.

Таким чином, неможливо не погодитись з позицією наведеною у рішеннях судів, так як термін «дружба» в класичному розумінні не є співрозмірною з тим поняттям, що втілює у себе дружба в рамках соціальної мережі, а отождоження цих двох понять очевидно є помилковим, як в розумінні іноземної правової спільноти, так і в національній судовій практиці.

Як висновок, дружба в соціальних мережах суддів з прокурорами, адвокатами, слідчими чи іншими учасниками судового процесу, не має наслідком упередженого вирішення суддею правового спору, в такому разі це не може стати причиною для відводу (самовідводу) судді.

Використана література:

1. Про незалежність судової влади: Постанова Пленуму Верховного суду України від 13.06.2007 №8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07#Text>

2. Рішення №1 від 5 січня 2017 року (16-12.394) – Касаційний суд – Друга цивільна палата – ECLI: FR: CCASS: 2017: C200001 (Arrêt n° 1 du 5 janvier 2017 (16-12.394) – Cour de cassation – Deuxième chambre civile – ECLI:FR:CCASS:2017:C200001). URL: https://www.courdecassation.fr/jurisprudence_2/deuxieme_chambre_civile_570/1_5_35798.html

3. Ухвала Верховного Суду у складі судді Касаційного господарського суду по справі №910/28435/15 від 02 березня 2018 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72531800>

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ребриш А. С.

Тивонюк Т. В.,
студентка 1 курсу магістратури
факультету цивільної
та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА СУДДІ У ПОЗАРОБОЧИЙ ЧАС

Професіясудді на сьогодні є однією із найвідповідальніших професій в сучасному суспільстві, оскільки на суддю покладається важлива місія з вирішення юридично значущих питань, крім того, до судів постійно прикута особлива увага громадськості. Суддя – представник влади, держави, законності, справедливості і представник кожного з нас, тому що більшість із нас хоча б раз в житті стикались із судовим процесом. Безперечно, як кожен представник державної влади, суддя повинен дотримуватися встановлених норм етики.

ХІЗ'їздом суддів України у 2013 році було затверджено чинний Кодекс суддівської етики, де в першій же статті зазначається те, що суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання ви-

соких стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду[1].

Проте варто взяти до уваги те, що суддя у позаробочий час також є людиною, яка має своє приватне життя та інтереси. Що ж можна сказати з приводу професійної етики судді у позаробочий час? Розглядаючи законодавство інших країн стосовно етики суддів, можна помітити, що зазвичай всі етичні вимоги до судді поділяють на дві групи: 1) загальні вимоги щодо поведінки судді під час здійснення професійної діяльності та 2) засади позаробочого поведіння. Якщо ж до прикладу взяти Кодекс поведінки суддів США, то можна прослідкувати нерозривність статусу судді під час виконання обов'язків та позасудового поведіння. Там затверджується, що суддя у позасудовий час повинен поводитися згідно свого статусу, та узгоджено зі своїми професійними вимогами до поведінки.

В науковій літературі існує також підхід «Я суддя » у трьох вимірах: «я»; «я і суспільство»; «я і держава»[2]. На мою думку, такий підхід до розгляду питання професійної етики судді у позаробочий час є найбільш вдалим, оскільки він дозволяє розглянути дане питання із все сторонньої точки зору. Ці три категорії дають змогу сформуванню морально-етичний фундамент діяльності судді, оскільки в цьому випадку визначаються його професійні якості, моральні принципи, межі взаємодії з державою та суспільством. Критерії поєднання професійної етики та достойного морального поведіння у позаробочий час вибудовують зміст судової дисципліни судді, яка не закінчується залогом судового засідання.

Підхід про те, що судова етика має місце бути у позаробочий час підтверджує також Рішення №72 Ради Суддів України від 24.12.2020 року, де розділ четвертий присвячений вимогам до поведінки працівника суду у позаробочий час. Там закріплено, що поведінка судді у позаробочий час жодним чином не повинна впливати на репутацію суду та довіру суспільства до суду. Також там регламентується поведінка судді у соціальних мережах та інших засобах комунікації, забороняється розміщення провокативної інформації, обговорення політичних подій та осіб, висловлення коментарів чи реакцій, які можуть завдати шкоди репутації або авторитету судової влади[3].

Отже проаналізувавши вище наведене та беручи до увагу міжнародні стандарти в цьому питанні, можна зробити висновок, що професійна етика судді повинна бути присутня не тільки безпосередньо під час ви-

конання службових обов'язків. Розуміючи всю значущість місії цієї посади, судді повинні керуватися вищими суспільно-моральними принципами не тільки під час здійснення правосуддя, а також і в позаробочий час. Судді повинні підкріплювати віру громадян в справедливість, незалежність та ефективність судової влади України. Звичайно, що аморальна людина не зможе виконувати обов'язки на посаді судді, а коли суддя має достойну поведінку як під час роботи так і після неї, то цей факт буде сприяти формуванню гідного статусу судової гілки влади.

Використана література:

1. Кодекс суддівської етики: Кодекс від 22.02.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>.
2. Глущенко С. Що розуміти під професійною етикою та доброчесністю в контексті кваліфікаційного оцінювання суддів. Закон і Бізнес. 2016. № 1288. URL: https://zib.com.ua/ua/125930-scho_rozumiti_pid_profesiynoyu_etikoyu_ta_dobrochesnistyu_v_.html
3. Про затвердження оновленої редакції Правил поведінки працівника суду: Рішення Ради Суддів України № 72 від 24.12.2020. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/documents/101>

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Юрченко Д. В.,
студентка судово-адміністративного факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

СЛУЖБА ДИСЦИПЛІНАРНИХ ІНСПЕКТОРІВ

Зважаючи на проведення судової реформи, темою дисциплінарних інспекторів стали цікавитися міжнародні співтовариства, наукові громади, а також прямо стосується представників судової влади.

Також слід зазначити, що думки про неодмінну умову створення в Україні служби дисциплінарних інспектор не раз висловлювали як вчені – правознавці, так і політики. Однак між ними бракує єдності щодо поглядів, ролі і місця цієї установи в державі. Крім того є неоднозначною реакція суспільства.

Становлення цього інституту в Україні, у її новітній історії, почалося з прийняттям Концепції поліпшення судочинства для затвердження справедливого суду в Україні належно до європейських стандартів [1].

Для впровадження цієї Концепції Президент України 27 грудня 2006 року для реалізації положень подав до Верховної Ради України законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про статус суддів» та «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій України», які запропоновано було викласти в новій редакції. Комітет Верховної Ради України з питань правосуддя 21 лютого 2007 року запропонували ці законопроекти для ухвали на засіданні парламенту в першому читанні [2].

Для побудови ефективної системи правосуддя, як один з заходів багаторазово пропонувалося вдосконалити систему дисциплінарної відповідальності суддів, зокрема запровадження інституту служби дисциплінарних інспекторів, які мають діяти на постійній основі [3].

Створення служби дисциплінарних інспекторів, мало неоднозначну реакцію, тому що суспільство має право контролювати судову владу, а також в суддів, бо це розцінювалось, як спроба посилити залежність судової системи від виконавчої влади.

7 липня 2010 року був прийнятий Закон «Про судоустрій і статус суддів», який кардинально змінив підхід до реформування судової системи, і становлення служби дисциплінарних інспекторів. Так, статтею 99 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4] зазначені положення, до яких належать аналіз заяв та повідомлень про неправомірні дії суддів, метою яких є виявлення підстав для відкриття дисциплінарних справ, висновки про наявність підстав для притягнення суддів місцевих та апеляційних судів до дисциплінарної відповідальності, тощо.

Також слід зазначити, що 2 червня 2016 року відбулася редакція Закону України «Про судоустрій і статус суддів», в якому згідно статті 103 Служби дисциплінарних інспекторів набувають більших повноважень, а також з числа яких осіб формується [5].

Вже 15 серпня 2017 року Вища рада правосуддя (далі – ВРП) затвердила Положення про інспектора ВРП. В свою чергу там фіксуються основні завдання, обов'язки, повноваження, права та відповідальність діяльності інспекторів ВРП. Слід зазначити також повноваження інспекторів – це попередній аналіз матеріалів, підготовка проекту рішення ВРП щодо надання згоди на затримання в суді, утримання під вар-

тою тощо. Також там вказано, що інспекторів призначають на посаду та звільняють з посади Голова Вищої ради правосуддя. Крім того, зазначається також гранична чисельність інспекторів [6].

На даний момент, тема служби дисциплінарних інспекторів є актуальною темою, її дослідженням займалися: А. В. Шевченко, В. Філатов та інші науковці. По-перше, якщо подивитися на Стратегію розвитку органів правосуддя на 2021–2023 роки, то можна побачити, що велику частину виділено на покращення саме органів суддівського врядування та самоврядування, куди входять служби інспекторів ВРП та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі – ВККСУ) [7].

Значено також, запровадження законодавчого механізму збереження потенціалу апаратів та служб інспекторів ВРП і ВККС. Оприлюднення рішень кваліфікаційних, а також дисциплінарних органів, метою якого є встановлення стандартів відповідно до обсягу і змісту розкриття інформації, з урахуванням європейських стандартів і міжнародних практик тощо.

Крім того, актуальність теми можна зумовити нещодавним проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів ВРП та діяльності дисциплінарних інспекторів ВРП» (далі – Закон) від 12 лютого 2021 року. Відповідно до цього Закону, запропонований порядок діяльності Служби дисциплінарних інспекторів за результатами конкурсу, а також правовий статус та обсяг повноважень [8].

Саме тому можна зробити висновок, що вже зроблено перший крок до вдосконалення Служби дисциплінарних інспектор. Покладено механізм що відповідає міжнародним стандартам (Європейська Хартія про статус суддів і Комітет Міністрів Ради Європи) [9], і впевнено та ефективно працює в національному правовому полі в сучасних умовах.

Використана література:

1. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів // Gov.ua URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text>

2. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій України» // LIGA:ZAKON. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF0PG00A?an=405>

3. Шевченко А. В. Інститут дисциплінарних інспектор: передумови ставлення та основні засади функціонування // Проблеми удосконалення законодавства. Київ: С. 31–32.

4. Про судоустрій і статус суддів від 07.07.2010 // Gov.ua URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17#Text>

5. Про судоустрій і статус суддів від 02.06.2016 // Gov.ua URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/ed20160602#Text>

6. Про затвердження положення про Інспектора Вищої ради правосуддя // Gov.ua URL: <http://www.vru.gov.ua/act/10964>

7. Стратегію розвитку органів правосуддя на 2021–2023 роки // Draft strategy 2021-2023 URL: <https://www.dropbox.com/s/m6ykgxgyb4doh4t/Draft%20Strategy%202021-2023.pdf?dl=0>

8. Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспектор Вищої ради правосуддя // LIGA:ZAKON. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GI04321A?an=3>

9. Судова влада України // URL: <https://court.gov.ua/inshe/mss/>

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Нестерчук Л. П.

Секція 4

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

НАУКОВЦІ ТА ПРАКТИКИ

Бондар І. В.,
доцент кафедри нотаріального виконавчого
процесу та адвокатури, прокуратури,
судоустрою Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ПОБАЧЕНЬ З ДИТИНОЮ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Взаємне спілкування батьків та дитини є основоположним елементом «сімейного життя» в розумінні статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [1]. На державу покладається позитивний обов'язок виконувати судові рішення, а виконавча служба, в свою чергу, зобов'язана вживати всі можливі законні заходи для виконання рішення, винесеного на користь стягувача. Закон України «Про виконавче провадження» було доповнено відносно недавно, у 2018 році, статтею 64¹, яка передбачає порядок виконання рішень про встановлення побачення з дитиною та рішень про усунення перешкод у побаченні з дитиною, що полягає у забезпеченні боржником побачень стягувача з дитиною в порядку, визначеному судовим рішенням. Хоч дана новела є безперечним кроком вперед, в теорії та на практиці виникають багато спірних моментів, що потребують уточнень для вироблення сталої практики. Підтвердженням того, що вищезазначені зміни у діюче законодавство не вирішили проблеми виконання таких категорій рішень, як встановлення побачення з дитиною, є рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бондар проти України» [2]

від 17 грудня 2019 року, в якому Суд констатує, що такі зміни у законодавстві є незначними (пункт 36). Раніше, у рішенні у справі «Вишняков проти України» від 24 липня 2018 року Суд встановив, що наявні законодавчі та адміністративні механізми були недостатніми для прискорення добровільного дотримання домовленостей із залучення фахівців служби у справах дітей та сім'ї та не передбачали низки конкретних заходів для забезпечення примусового виконання рішення про встановлення побачень відповідно до принципу пропорційності (пункт 46) [3].

У даних справах також було наголошено на бездіяльності національних органів влади, в тому числі, неналежне виконання обов'язків посадовими особами, відповідальними за виконання рішення. Невжиття державним виконавцем всіх необхідних заходів для належного виконання рішення суду, яке передбачає право одного із батьків зустрічатися із дитиною та спілкуватися з нею, призводить до неможливості виконання такого рішення. Наприклад, державний виконавець, за потреби, залучає органи опіки та піклування, при виконанні цієї категорії рішень. Але як свідчить практика, виконавці зрідка користуються зазначеним правом та не залучають представників органів опіки та піклування, що негативно впливає на виконання рішення та налагодження емоційного контакту між суб'єктами таких правовідносин. Європейський суд неодноразово наголошував, в тому числі у справі «Харбовські проти України» (п.106), що у справах, пов'язаних з виконанням рішень у сфері сімейного права, вирішальним є те, чи вжили національні органи усіх необхідних для сприяння виконанню заходів, що можуть обґрунтовано вимагатися за особливих обставин кожної справи [4].

Оперативність виконання є невід'ємним елементом захисту прав як стягувача так і дитини, оскільки дитина має право на безперешкодне спілкування з батьками чи іншими родичами. Як зазначає Європейський суд у справі «Вишняков проти України» (п.37): «адекватність вжитих заходів має оцінюватись оперативністю їхнього виконання, оскільки плин часу може мати непоправні наслідки для відносин між дитиною та тим із батьків, хто з нею не проживає».

Одним із основних причин невиконання рішень судів про встановлення побачення з дитиною чи усунення перешкод є протиправна поведінка боржника. Законодавством України передбачено наступні заходи впливу на протиправну поведінку боржника: накладення штрафів, в тому числі, подвійного, у разі повторного невиконання без поважних

причин, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України, встановлення тимчасового обмеження у праві керування транспортними засобами тощо. Однак, зазначені заходи не вбачаються дієвими, як правило через складність стосунків між батьками дитини чи іншими родичами. У справі «М. Р. та Д. Р. проти України» [5] (п. 61) Суд зазначає, що незмінна позиція, якої часто дотримуються батьки у таких справах, може ускладнити добровільне виконання та зумовити у відповідних випадках необхідність застосування пропорційних примусових заходів. Та наголошує у п.62 на сумніви щодо того, чи могли штрафні санкції, з огляду на невеликі розміри відповідних сум, мати будь-який примусовий ефект щодо забезпечення виконання рішення.

Проаналізувавши рішення Європейського суду проти України можна виділити наступні проблеми, що є перепороною для виконання рішень про встановлення побачень з дитиною – це недосконалість законодавчих механізмів; недосконалість адміністративних механізмів; не залучення фахівців служби у справах дітей та сім'ї; відсутність засобів врегулювання сімейних конфліктів; відсутність конкретних заходів, які б могли бути вжиті відповідно до принципу пропорційності з метою забезпечення примусового виконання рішення про право доступу; неналежне виконання обов'язків посадовими особами тощо.

Використана література:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Європейський суд з прав людини: Рішення у справі «Бондар проти України» від 17 грудня 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e64#Text
3. Європейський суд з прав людини: Рішення у справі «Вишняков проти України» від 24 липня 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d01#Text
4. Європейський суд з прав людини: Рішення у справі «Харбовські проти України» від 17 червня 2013 р. URL: <https://minjust.gov.ua/files/genera/2019/04/12/20190412143452-79.docx>
5. Європейський суд з прав людини: Рішення у справі «М. Р. та Д. Р. проти України» від 22 травня 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c87?find=1&text=опіки#w1_1

Іванцова А. В.,
доцент кафедри судоустрою
та прокурорської діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ ТА НЕДОЛІКИ

Ефективність судової системи характеризується не лише оперативністю й законністю вирішення правових конфліктів, а й ступенем виконання винесених судами рішень. Судові органи виконують не тільки функції арбітражу (вирішення спору як такого), а і є гарантами поновлення законних прав та інтересів осіб, що звернулися до суду.

Основною конституційною засадою судочинства визначено *обов'язковість судового рішення* (п. 9 ч. 2 ст. 129 Конституції України), що є однією із важливих складових принципу правової визначеності, а також права на справедливий суд, закріпленого у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

При цьому слід зазначити, що внесенні Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII від 2 червня 2016 р. зміни до Конституції України зумовили появу нових підходів до застосування принципу обов'язковості виконання судового рішення.

Так, вказаним Законом Конституція України була доповнена ст. 129¹, положення якої визначають, що:

- суд ухвалює рішення іменем України;
- судові рішення є обов'язковим до виконання;
- держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку;
- контроль за виконанням судового рішення здійснює суд.

Але, слід зазначити, що в Україні ситуація з приведенням до виконання судових рішень сягнула критичного рівня. Як свідчить статистична інформація Міністерства юстиції України, у 2017 році в Україні виконано лише 15–18 % судових рішень, це показник значно нижчий від аналогічних показників держав – членів Європейського Союзу (60–80 %). І хоча у 2018 році показники поліпшилися, приведення до виконання судових рішень і їх виконання є слабкою ланкою правової

системи України. Наша держава стабільно входить до числа лідерів за кількістю звернень її громадян до ЄСПЛ. За даними Міністерства юстиції України, основна частка таких звернень стосується систематичного невиконання судових рішень. Як результат, ЄСПЛ ухвалив вже 2 пілотні рішення щодо неналежного виконання судових рішень в Україні: Іванов проти України (2009 р.) та Бурмич проти України (2017 р.).

У вказаних рішеннях Суд констатував систематичне невиконання в Україні рішень національних судів. Крім того, вказав на відсутність у національному законодавстві України ефективних засобів юридичного захисту від такого невиконання. З огляду на суть порушення ЄСПЛ зобов'язав державу, зокрема, невідкладно запровадити ефективний засіб юридичного захисту (або комплекс таких засобів), який би забезпечив адекватний та достатній захист від невиконання або затримки у виконанні рішення національного суду, за виконання якого вона несе відповідальність відповідно до принципів, встановлених практикою Європейського суду.

Справедливо буде зазначити, що законодавець намагається врегулювати цю проблему. Саме з метою підвищення ефективності виконання судових рішень було запроваджено інститут приватних виконавців, а процесуальні кодекси, наприклад, кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України), Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК України) інші процесуальні кодекси, а також Закон України «Про судоустрій і статус суддів» містять певні розділи, що визначають судовий контроль за виконанням судового рішення.

Так, ч. 2 ст. 14 КАС України та ч. 2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» регламентовано, що судові рішення, які набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України.

ГПК України регламентує порядок здійснення судового контролю за виконанням судових рішень. Зокрема, встановлено строки й підстави поновлення строку на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця під час виконання судового рішення.

Також важливим і дієвим є положення, яким встановлено обов'язок для відповідного органу державної виконавчої служби або приватного виконавця повідомити суд і заявника про виконання ухвали, поста-

новленої за результатами розгляду скарги, не пізніше ніж у 10-денний строк з дня її одержання.

Отже, однією з новел конституційної реформи у сфері правосуддя стало те, що повноваження стосовно здійснення контролю за виконанням судового рішення закріплено на рівні положень Основного Закону України; внесені зміни визначили, що обов'язковість судового рішення поширюється на територію України; відповідальність за виконання судового рішення покладено на державу, а контроль за цим процесом – на суд, що виніс відповідне рішення.

Підводячи підсумок, можемо сказати, що *судовий контроль* є важливою конституційною гарантією забезпечення обов'язковості судового рішення, тобто таке рішення буде виконано своєчасно (у розумні строки), належним чином (у спосіб, визначений судом) та у повному обсязі (відповідно до приписів резолютивної та мотивувальної частини рішення).

Хоча, за останні роки законодавство стосовно судового контролю зазнало суттєвих змін і наповнилося новим змістом, проте й дотепер в Україні залишаються істотні недоліки, які заважають ефективному виконанню судових рішень. Унаслідок цього стан виконання судових рішень є й досі незадовільним, незалежно від спроб удосконалити судово-виконавчу систему.

Малярчук Л. С.,
доцентка кафедри нотаріального,
виконавчого процесу та адвокатури,
прокуратури, судоустрою Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ВИКОНАВЧИЙ ЗБІР ТА ОСНОВНА ВИНАГОРОДА ЯК ПЛАТА ЗА (НЕ)ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ

Зміна положення ч. 2 ст. 27 Закону України «Про виконавче провадження» [1] (далі – Закон) стосовно стягнення виконавчого збору у розмірі 10 відсотків, що підлягає примусовому стягненню, замість попередньої її редакції, яка передбачала такий розмір, але від фактично стягнутої суми, породила підходи до розуміння виконавчого збору як санкції за невиконання рішення в добровільному порядку до відкриття

виконавчого провадження. Окреслені в Законі випадки стягнення виконавчого збору без реального виконання рішення та за відсутності відповідного задоволення вимог стягувача (ст. 40 Закону) теж підтверджують це твердження. Крім того, в Законі прослідковується і інше сприйняття виконавчого збору та в першу чергу основної винагороди – як плати за виконання рішення, тобто вчинення виконавчих дій примусового характеру, іноді навіть незалежно від досягнутого кінцевого результату, що широко використовується приватними виконавцями в суді для відстоювання своєї позиції щодо правомірності стягнень таких коштів, зокрема у разі скасування вже виконаного ними рішення як частково так і в повному обсязі. У деяких випадках, дуалістична правова природа виконавчого збору і основної винагороди збігається і прослідковується з одних і тих же норм, в інших же – навпаки такі трактування є взаємосуперечливими і визначення цих коштів як плати за невиконання рішення одночасно виключає можливість віднесення їх до плати за примусове виконання (при самостійному виконанні рішення боржником після відкриття виконавчого провадження).

Більше того, незважаючи на те, що основна винагорода стягується в порядку, передбаченому для стягнення виконавчого збору, все ж є певні відмінності у сприйнятті цих двох понять, тому і їх характеристика як плати за виконання чи невиконання рішення не завжди збігається і залежить від конкретної ситуації. Наприклад, у разі фактичного виконання рішення як державним, так і приватним виконавцем, виконавчий збір та основна винагорода може являтися і тим, і іншим. А от при вирішенні питання щодо їх повернення через скасування рішення приватні виконавці захищають своє право на оплату праці в якості стягнутої винагороди і вважають її безповоротною, тоді коли виконавчий збір підлягає поверненню за ч. 8 ст. 27 Закону, у той час як сенс санкційного призначення таких коштів нівелюється взагалі. Натомість, провести подібний аналіз виявляється більш проблематичним у разі повернення виконавчого документа стягувачу з підстав, передбачених п.п. 1, 3, 4, 6 ч. 1 ст. 37 Закону, а саме постає питання щодо визначення допустимості стягнення виконавчого збору та основної винагороди за таких обставин шляхом здійснення їх розмежування за правовою природою, суттю та призначенням, а головне – суб'єктом стягнення. Доцільним є розгляд вказаних положень у контексті справедливості перерахування виконавчого збору до бюджету та основної винагороди приватному виконавцеві за даних умов при відсутності виконання, зокрема з урахуванням

можливості повторного пред'явлення виконавчого документа. Адже саме виходячи із таких перспектив у даному випадку Верховним Судом названа проблема ризику подвійного стягнення виконавчого збору [2].

Однак спочатку по цій справі суди першої та апеляційної інстанції резюмували, що відсутність фактичного стягнення за виконавчим документом, попри вжиті приватним виконавцем заходи для примусового виконання рішення суду, не виключає наявності у приватного виконавця права на отримання основної винагороди в силу положень ст. 40, 45 Закону. Отже із такої позиції можна зробити висновок, що незалежно від результатів виконання для стягнення основної винагороди достатньо лише вчинення виконавцем дій процесуального характеру, спрямованих на виконання рішення.

Із наведеного вбачається різний підхід до розуміння правової сутності досліджуваних понять. Так, якщо допустити можливість стягнення виконавчого збору і основної винагороди без фактичного виконання рішення, то у такому разі прослідковується уніфіковане розуміння їх в якості плати за невиконання рішення у добровільному порядку і одночасно як плати за його подальше примусове виконання шляхом вчинення окремих виконавчих дій, незважаючи на те, що вони не призвели до задоволення вимог стягувача. Проте, якщо згодом такий виконавчий документ знову буде пред'явлений до виконання, то цього разу у стягненні цих коштів через попереднє ухилення від виконання рішення не вбачається логіки, адже по суті за це вже боржник поніс відповідальність, а відтак відповідно двічі застосовувати таку міру за ту саму бездіяльність є неприйнятним. Та все ж, якщо виключати варіант зі стягненням взагалі, то теж неприпустимим є залишення приватного виконавця без винагороди за здійснені заходи примусу, навіть якщо він і вичерпав всі варіанти і не забезпечив виконання, все одно компенсуватися мають не лише понесені витрати виконавчого провадження, а й часові та організаційні затрати. Більше того, в подальшому стягувач може звернутися і до іншого приватного або ж державного виконавця для повторного виконання цього виконавчого документа, які не будуть зацікавлені у безоплатній реалізації своїх повноважень. Державі так само накладно дотувати виконання рішень по декілька разів різними державними виконавцями, не поповнюючи бюджет за кожним виконавчим провадженням. Тому з огляду за зазначене, вбачається необхідність переглянути зміст положень ч. 3 ст. 40 Закону у контексті безумовного стягнення виконавчого збору чи основної винагороди у разі повернення виконав-

чого документа взагалі без реального виконання і застосувати паритетний підхід з урахуванням інтересів всіх учасників виконавчого процесу і держави в цілому, встановивши їх розмір у меншому еквіваленті за таких обставин умовно як компенсація за конкретно проведені заходи виконавцем як це практикується у ряді країн. Потім у разі фактичного виконання за цим виконавчим документом при повторному пред'явленні сума виконавчого збору чи основної винагороди буде стягуватися за ним пропорційно до отриманого з боржника і буде суттєвішою. Хоча по реалізації рішення загальна сума стягнутих виконавчого збору чи основної винагороди може бути більшою від обсягу присудженої суми, та все ж унеможливить їх стягнення у подвійному і навіть більшому розмірі, а подібні заходи будуть заохочувати виконавців забезпечувати належне виконання рішень.

Використана література:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 30. Ст. 542. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
2. Постанова Верховного Суду від 16 квітня 2020 року у справі № 640/8425/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88814982>.

Москвич Л. М.,
завідувач кафедри судоустрою
та прокурорської діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор

ДО ПИТАННЯ ПРО КОНКУРЕНЦІЮ КОНТРОЛЬНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ

Аналіз положень законодавства про виконавче провадження свідчить про те, що контроль за діяльністю приватних виконавців з виконання ними рішень судів та інших органів в Україні здійснюють суди, Міністерство юстиції України та Рада приватних виконавців України. На наш погляд, контроль кожного з зазначених органів є самостійною

формою контролю за діяльністю приватних виконавців з притаманними для кожної з них підставами та способами. Проте, важливо провести розмежування щодо предмету та обсягу відповідного контролю для уникнення (а) дублювання повноважень різних суб'єктів щодо спільного об'єкта контролю – приватних виконавців; (б) виникнення конфлікту юрисдикцій суб'єктів контролю та внесення ними протилежних/суперечливих приписів, що містить потенційний ризик правової невизначеності, і як наслідок – можливе порушення принципу верховенства права як основоположної засади правосуддя; (в) виникнення хаосу в питаннях ефективної організації та діяльності приватного виконавця, що в цілому впливатиме на ефективність їх діяльності.

Тому важливим є з'ясування предмету та меж контрольних повноважень кожного з зазначених суб'єктів стосовно приватних виконавців.

Аналіз статті 34 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» дозволяє зробити висновок, що одним із способів контролю Міністерства юстиції України за діяльністю приватного виконавця є проведення позапланової перевірки приватного виконавця на підставі звернення (скарги) учасника виконавчого провадження щодо рішень, дій чи бездіяльності приватного виконавця. При цьому, Закон детально не визначає, які рішення, дії чи бездіяльність приватного виконавця можуть бути оскаржені до Міністерства юстиції України. Положення зазначеної статті 34 Закону також не обумовлюють повноваження Міністерства юстиції України щодо здійснення контролю тією обставиною, при виконанні якого рішення (судового чи несудового) були вчинені відповідні оскаржувані діяння приватного виконавця. Тому, в умовах відсутності чіткого нормативного визначення предмету перевірок Міністерством юстиції України щодо діяльності приватних виконавців, необхідно застосувати системний підхід до тлумачення правових норм, практики та легітимної мети утворення інституту приватних виконавців.

На наш погляд, є очевидним той факт, що інститут приватних виконавців був утворений як альтернативний механізм існуючому (традиційному) – державній виконавчій службі. Безспірним є і факт, що одним із мотивів запровадження інституту приватних виконавців було вкрай низький рівень ефективності роботи державної виконавчої служби. Тому вочевидь, в частині адміністрування роботи приватних виконавців і державних виконавців має бути розбіжності, бо за інших умов, легітимна мета з утворення альтернативного механізму примусового

виконання рішень (в тому числі й судових) втрачає сенс. В той же час, ми розуміємо, що характер, зміст і важливість виконуваних приватними виконавцями функцій потребує державного контролю, а отже існування певних повноважень Міністерства юстиції України відносно приватних виконавців є обґрунтованим.

Враховуючи викладене, контрольні повноваження Міністерства юстиції України, суду та Ради приватних виконавців України щодо приватних виконавців мають бути розмежовані на підставі виключення їх дублювання та з урахуванням їх статусу та притаманному виду контролю.

Міністерство юстиції України є центральним органом виконавчої (установчої) влади, який здійснює адміністрування державної функції з примусового виконання рішень судів та інших органів. Суди – органи судової влади, для яких здійснення контролю за виконанням своїх (судових) рішень є конституційною (а це означає найвищу юрисдикцію судів в цих питаннях) функцією (ст. 129¹ Конституції України). Рада приватних виконавців є органом самоврядування приватних виконавців, і на відміну від попередніх двох інститутів, здійснює внутрішній контроль в системі інституту приватних виконавців. І хоча компетенція Ради приватних виконавців, на відміну від компетенції щодо предмету контролю за приватними виконавцями з боку судів та Міністерства юстиції України, є чітко визначеною в законі, проте саме через внутрішню форму контролю, він не конкурує з зовнішніми формами контролю – з боку судів та Міністерства юстиції України. Тому розмежування щодо предмету зовнішнього контролю потребує саме компетенція судів та Міністерства юстиції України.

Як було зазначено, суди здійснюють конституційну функцію контролю за виконанням судових рішень (що означає пріоритетність судового контролю над контролем Міністерства юстиції України), тому розмежування предмета контролю між зазначеними інституціями має полягати в площині – все, що не включено до судового контролю, має бути предметом адміністративного контролю з боку Міністерства юстиції України. Такий логічний ланцюг роздумів приводить нас до висновку, що *процесуальні* рішення, дії (бездіяльність) приватного виконавця в сфері виконання *судового* рішення – є предметом виключно судового (процесуального) контролю, який здійснюється шляхом розгляду скарг учасників виконавчого провадження в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства. Все інше – може бути

предметом адміністративного контролю Міністерства юстиції України, а саме, питання організації роботи приватного виконавця, додержання ним правил ведення приватної виконавчої діяльності, а також його рішення, дії (бездіяльність) при виконанні *інших (не судових) рішень*.

Як висновок: міра правомочності (правомірність) Міністерства юстиції України проводити позапланові перевірки приватних виконавців на підставі скарг сторін виконавчого провадження на рішення, дії чи бездіяльність приватного виконавця, що пов'язані із виконанням *судового рішення*, обмежується виключно позапроцесуальним (адміністративним) контролем, тобто всього того, що не стосується рішень, дій, бездіяльності приватного виконавця в виконавчому процесі. В питаннях ж контролю за виконанням приватним виконавцем *інших (не судових) рішень*, Міністерство юстиції України володіє необмеженою правомочністю. Але зазначимо, що в останньому випадку адміністративний контроль конкурує з судовим без пріоритету останнього. Вибір механізму контролю належить стороні виконавчого провадження.

Снідевич О. С.,
доцент кафедри нотаріального,
виконавчого процесу та адвокатури,
прокуратури, судоустрою Інституту
права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ПРИТЯГНЕННЯ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Якість виконання судових рішень залежить не лише від належного виконання сторонами виконавчого провадження своїх прав та обов'язків, а й від неухильного дотримання державними та приватними виконавцями законодавства у сфері виконання рішень судів та інших органів, етичних стандартів професії. В аспекті забезпечення законності дій приватного виконавця досить важливе значення надається інституту дисциплінарної відповідальності. На сьогодні гостро стоїть питання формування законодавства та практики щодо притягнення приватних виконавців до цього виду відповідальності. В процесі обговорення цих питань висловлюються дискусійні, на наш погляд, твердження.

I. Щодо обставин, які звільняються приватного виконавця від дисциплінарної відповідальності. При вивчення дисциплінарної практики приватних виконавців О. Овчаренко та О. Соломко висловлюють думку, що нечіткість нормативного регулювання, прогалини законодавства мають тлумачитися на користь приватного виконавця та розглядатися як обставина, яка звільняє приватного виконавця від відповідальності [1, с. 44].

На наш погляд, таке твердження є дискусійним. Вважаємо, що ці обставини не можна завжди і однозначно розглядати як такі, що звільняють приватного виконавця від відповідальності.

Визначальне значення тут, на наш погляд, повинне мати суб'єктивне відношення приватного виконавця до проступку. Як мінімум, треба враховувати поведінку самого виконавця у інших аналогічних випадках. Чи завжди за відсутності чіткого нормативного регулювання, він діяв саме так? Чи не було випадків, коли за аналогічних умов виконавець вчиняв зовсім інші протилежні дії? На наш погляд, ці питання мають значення в процедурі розгляду дисциплінарної справи, оскільки в іншому разі виконавець, вчиняючи неправомірні дії, завжди може використовувати недосконалість закону на свою користь, як би він його не розтлумачив.

Спірним виглядає й думка, що якщо судова практика з певного питання є суперечливою, то це має розглядатися як чинник, який пом'якшує відповідальність приватного виконавця або виключає його дисциплінарну відповідальність [1, с. 45].

Що це може означати у практиці. Щоб виключити свою відповідальність, приватний виконавець, який хоче вчинити дію та вважає її не зовсім правомірною, повинен віднайти рішення суду, в якому б питання було вирішено так, як це йому необхідно. А в іншому аналогічному випадку може вчинити цю дію навпаки, знову прикриваючись відповідною суперечливою судовою практикою. В такій ситуації він завжди може вчиняти так, як йому вигідно.

У зв'язку з цим, вважаємо, що не можна категорично стверджувати про необхідність пом'якшення дисциплінарної відповідальності приватного виконавця або його звільнення від дисциплінарної відповідальності за таких умов. У кожному конкретному випадку все це повинно визначатися індивідуально дисциплінарним органом.

II. Щодо особливостей обчислення строків давності притягнення до дисциплінарної відповідальності висловлюються різні, інколи навіть взаємно суперечливі думки.

Так, О. Овчаренко та О. Соломко роблять висновок, що оскільки статтею 35 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» визначено, що саме Рада приватних виконавців України уповноважена розглянути надані матеріали на предмет наявності ознак дисциплінарного проступку у діях приватного виконавця, логічним виглядає, що саме Рада повинна документувати факт вчинення дисциплінарного проступку, і саме з моменту винесення рішення Радою необхідно розпочинати відлік 2-х місячного строку застосування дисциплінарного стягнення до приватного виконавця [1, с. 24]. Однак, щодо цього ж питання зазначені автори фактично роблять й інший висновок. Так, на їх думку, при нинішній системі функціонування Дисциплінарної комісії приватних виконавців, яка по суті є органом Міністерства юстиції, найбільш логічним буде визначати момент початку виявлення порушення – виявлення його особою, чії права та інтереси порушені (стягувачем, боржником, іншою особою), а не Міністерством юстиції України, яке в цьому разі виконує лише функцію забезпечення розгляду комісією дисциплінарного проступку [1, с. 39].

Вважаємо, що наведена ними, суперечність висновків є лише проявом того, наскільки дискусійним є це питання.

Наша думка у цьому питанні все ж полягає в тому, що двохмісячний строк притягнення виконавця до дисциплінарної відповідальності необхідно обчислювати починаючи з моменту прийняття Радою приватних виконавців рішення про внесення відповідного подання до Дисциплінарної комісії приватних виконавців України про притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності або ж з моменту складення Міністерством юстиції України відповідної довідки за наслідком проведеної перевірки. В іншому разі, якщо ми станемо на позицію, що цей строк обчислюється з моменту виявлення порушення особою, чії права та інтереси порушені (стягувачем, боржником, іншою особою), то можемо зіткнутися з проблемою множинності цієї дати, оскільки учасників виконавчого провадження є багато і проступок, вчинений виконавцем, може порушувати права багатьох учасників провадження.

Використана література:

1. Овчаренко О., Соломко О. Аналіз практики притягнення приватних виконавців до дисциплінарної відповідальності. URL: <https://www.pravo-justice.eu/storage/app/uploads/public/603/619/67c/60361967c7197115524258.pdf>

Щербанюк О. В.,
завідувач кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ АКТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Ефективна реалізація рішень та висновків Конституційного Суду України у формі виконання є актуальною проблематикою, інтерес до якої зумовлений важливістю актів Конституційного Суду для забезпечення верховенства Конституції України та існуванням такої проблеми як невиконання чи неналежного виконання актів Суду. Виконання актів Конституційного Суду України є правовим інститутом, до якого входять норми, що визначають порядок виконання рішень та висновків Конституційного Суду України, та які визначають юридичні умови і гарантії їх виконання.

На сучасному етапі розвитку конституційного права рішення Конституційного Суду більше не сприймається лише як документ, що лише визначає конституційність чи неконституційність правових актів, а більше уваги надається тій обставині, що останні є основним засобом формування конституційної доктрини та розвитку Конституції.

Відповідно до ст. 1512 Конституції України «Рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені»[1]. Глава 14 Закону України «Про Конституційний Суд України» містить дві статті, присвячені виконанню рішень та висновків Конституційного Суду України. Так, відповідно до статті 97 Закону: «Суд у рішенні, висновку може встановити порядок і строки їх виконання, а також зобов'язати відповідні державні органи забезпечити контроль за виконанням рішення, додержанням висновку. Суд може вимагати від відповідних органів письмове підтвердження виконання рішення, додержання висновку»[2], а 98 стаття Закону встановлює відповідальність за невиконання актів суду.

На сьогодні Конституційним Судом України сформульована конституційна доктрина з виконання рішень та висновків Конституційного

Суду України. Так, відповідно до Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000[3], «Проте додаткове визначення у рішеннях, висновках Конституційного Суду України порядку їх виконання не скасовує і не підміняє загальної обов'язковості їх виконання. Незалежно від того, наявні чи відсутні в рішеннях, висновках Конституційного Суду України приписи щодо порядку їх виконання, відповідні закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані за цими рішеннями неконституційними, не підлягають застосуванню як такі, що втратили чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність».

У Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці) від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016 «Конституційний Суд України зауважує, що закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані неконституційними, не можуть бути прийняті в аналогічній редакції, оскільки рішення Конституційного Суду України є «обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені» (частина друга статті 150 Конституції України)[4]. Повторне запровадження правового регулювання, яке Конституційний Суд України визнав неконституційним, дає підстави стверджувати про порушення конституційних приписів, згідно з якими закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частина друга статті 8 Основного Закону України)».

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 58 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 3, 4, 5, 6 статті 9, пунктів 3, 4, 5 статті 10, підпункту «г» пункту 1 статті 24, пункту 3 статті 26 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», пункту 10 статті 14, статті 33¹ Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010 «Відповідно до частини другої статті 150 Конституції України рішення та висновки Конституційного Суду України є остаточними і обов'язковими до виконання[5]. Обов'язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою Конституції України, яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів. Це виключає можливість органу державної влади, у тому числі парламенту, органу місцевого самоврядування, їх посадових осіб відтворювати положення правових актів, визнаних Конституційним Судом України неконституційними, крім випадків, коли положення Конституції України, через невідповідність яким певний акт (його окремі положення) було визнано неконституційним, у подальшому змінені в порядку, передбаченому розділом XIII Основного Закону України».

В механізм реалізації рішень конституційних судів входить: діяльність парламенту щодо приведення актів, визнаних неконституційними актів у відповідність з рішенням конституційного суду; моніторинг правових актів на відповідність рішенням конституційного суду; виключення з правозастосовної практики актів, визнаних неконституційними, і актів, що містять аналогічні положення, перегляд і запобігання виконання рішень, що ґрунтуються на положеннях, визнаних такими, що не відповідають Конституції України; застосування актів конституційних судів у правозастосовній практиці як актів тлумачення конституції при встановленні конституційності актів; опосередкована реалізація рішень суб'єктами права, зокрема, використання для обґрунтування своєї юридичної позиції.

Рішення конституційного суду реалізується у формах: використання виконання; дотримання; застосування. Способи виконання рішень конституційних судів визначаються видом конституційного провадження, правовими наслідками прийняття рішень, визначеними конституцією і законодавством, змістом норми, що визнавалась неконституційною, вказівкою в рішенні порядку його виконання (виходячи

з повноваження конституційних судів визначати особливості виконання своїх рішень).

Виконання рішень конституційних судів, як правило, включає реалізацію юридичних позицій, які як правило містяться в мотивувальній частині акту.

Щодо механізму виконання рішень конституційного суду, то слід дати відповідь на питання чи повинен існувати спеціальний орган, який забезпечить виконання рішення Конституційного Суду, і яку роль повинен виконувати конституційний суд у цій сфері?

У міжнародній практиці існує три загальних підходи щодо цього. Згідно з першим, конституційний суд не наділений повноваженнями контролю за виконанням його рішень і не відіграє в цій сфері конкретної ролі. Наприклад, у Словаччині. Але це не передбачає того, що конституційний суд не може впливати на виконання рішення[6].

У деяких країнах повноваження забезпечення виконання рішень конституційного суду належать державі, зокрема, виконавчим органам (так званий другий підхід). Так, стаття 81 Закону «Про організацію та функціонування Конституційного суду Албанії»[7] передбачає, що виконання Рішення Конституційного Суду забезпечується Радою міністрів Республіки Албанії через відповідну державну адміністрацію. Конституційний Суд може призначити інший орган, щоб виконати своє рішення та засоби виконання, якщо це необхідно.

Стаття 31 Конституційного Закону «Про Конституційний Суд Республіки Хорватії» передбачає, що уряд Республіки Хорватія забезпечує через органи центрального управління виконання рішень Конституційного Суду[8].

Відповідно до третього підходу, сам конституційний суд гарантує виконання власних рішень.

Міжнародна практика щодо досліджуваного питання однозначно показує, що основним у забезпеченні виконання рішень конституційного суду є не встановлення спеціального органу, а формування відповідного рівня співпраці серед органів державної влади та готовності до виконання актів суду.

Конституційний Суд Угорщини неодноразово заявляв, що при реалізації своєї компетенції необхідно співпрацювати та поважати розподіл процедурної автономії та автономії прийняття рішень. Це обов'язок органів державної влади, закріплених у конституції для добросовісної, спільної, взаємопов'язаної із виконанням свої завдань реалізації кон-

ституційних повноважень[9]. Це також стосується й проблеми забезпечення виконання рішень конституційного суду та передбачає повагу до цього органу, його влади, а також до рішень усіх суб'єктів, включених до цієї сфери. Іншими словами, досягнення зазначеної мети можливе лише в умовах взаємної поваги із дотриманням принципу «ефективного самообмеження».

Аналізуючи проблеми в сфері виконання рішень Конституційного Суду слід наголосити на важливості подальшого вдосконалення законодавчого регулювання таких питань, як механізм конституційно-правової відповідальності за неналежне виконання рішень Конституційного Суду; уточнення в законодавстві термінів виконання рішень; визначення обов'язків суб'єктів скасовувати або переглядати інші свої акти (їх норми), засновані на актах (їх нормах), які визнані неконституційними.

Використана література:

1. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Закон України «Про Конституційний Суд України» № 2136-VIII від 13.07.2017 р. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 35, ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) від 14 грудня 2000 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text>

4. *Рішення Конституційного Суду України* у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-16#Text>

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 58 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 3, 4, 5, 6 статті 9, пунктів 3, 4, 5 статті 10, підпункту «г» пункту 1 статті 24, пункту 3 статті 26 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», пункту 10 статті 14, статті 33¹ Закону України «Про комітети Верховної Ради України» URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-10#Text>

6. Brostl, A., Kluchka, Y. A., Mazak, Y. A. *Konstitucionnyj Sud Slovenskej Republiky (Organizaciya, process, doktrina)*. [Constitutional Court of the Republic of Slovakia (Organization, proceedings, doctrine).] Koshice: Konstitucionnyj sud Slovenskej Republiky, 2001, ISBN 80-967396-8-9, p. 101.

7. Law «On the organization and functioning of the Constitutional Court of Albania». URL: http://www.gjk.gov.al/web/law_nr_8577_date_10_02_2000_84.pdf

8. Constitutional Act «On the Constitutional Court of the Republic of Croatia». URL: http://www.usud.hr/default.aspx?Show=ustavni_zakon_o_ustavnom_sudu&m1=27&m2=49&Lang=en

9. Paczolay, P. (ed.). *Twenty Years of the Hungarian Constitutional Court*. Budapest, Constitutional Court of Hungary, 2009, ISBN 978-963-88605-0-7, pp. 101–102.

Дзюба В. В.,
студент 5 групи 1 курсу Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМА НЕВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

Проблема невиконання рішень суду є досить актуальною. Офіційна статистика, показує, що близько 80% звернень до Європейського суду з прав людини стосується саме проблеми невиконання рішень українських судів. Актуальним є питання про стан виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини у групі справ «Юрій Миколайович Іванов/Жовнер та Бурмич проти України». Заявники стверджували про порушення їхніх прав, гарантованих статтею 6 (право на справедливий суд) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Деякі заявники скаржились також за статтею 13 (право на ефективний засіб

юридичного захисту) вказаної Конвенції на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту.

Також відомо, що в різні роки рівень відсотку виконаних судових рішень був різним, однак він ніколи не перевищував 40–45%. Так, наприклад, за статистичними даними Державної судової адміністрації України, у 2017 році було виконано лише 8% судових рішень. Якщо ж звернутися до офіційної статистики Міністерства юстиції України, то в 2019 році за рішенням українських судів примусово повинно було бути стягнуто 796,8 млрд. гривень, у той час як стягнуто було лише 20,7 млрд. грн. Таким чином сума неповернутих боргів в 2019 році становить більше однієї чверті ВВП України. Розрахувавши, можна зрозуміти, що відсоток примусового стягнення не перевищує 2,6% на рік. У свою чергу, більше половини цієї заборгованості за рішеннями судів (796,8 млрд. грн.) відноситься саме до державних органів, у тому числі й державних підприємств. Проаналізувавши наведену вище інформацію, можна зрозуміти, що з кожним роком ситуація тільки погіршується.

Причин такого масового невиконання судових рішень немало: соціально-політичні, економічно-фінансові та організаційно-правові. Щоб краще зрозуміти проблематику, розглядати їх треба поокремо одну від одної.

1. Соціально-політичні

Одна з найголовніших причин – менталітет нашого суспільства. Він полягає, у декларуванні поваги до права та справедливого правосуддя з боку органів влади й посадових осіб, але одночасно з цим – у відсутності поваги до суду та культури виконання судових рішень. Часто суд намагаються використовувати в якості інструменту для досягнення корисливих інтересів, боротьби з політичними опонентами чи конкурентами в бізнес-середовищі. Перелічене зумовило суто формальне існування законодавчих актів України та правових ідеалів і засад, притаманних європейським принципам права, які, однак, не знаходили належної реалізації у практиці застосування права.

2. Економічно-фінансові

За останні роки Верховна Рада України прийняла немало законодавчих актів, за якими надавалися пільги та виплати різним категоріям населення (пенсіонери, «діти війни», особи, що постраждалим унаслідок Чорнобильської катастрофи). Часто такі акти приймалися без урахування фінансових можливостей держави та висновків фінансової експертизи. Як результат, держава була неспроможна забезпечити виконання

цих законодавчих актів, що призводило до зупинення їх дії. Іноді в неправовий спосіб. Це спричиняло ініціювання численних судових позовів і винесення судових рішень, які були невідгідними для держави.

3. Організаційно-правові

Після проголошення Україною незалежності, у 1998 році був прийнятий Закон «Про державну виконавчу службу», а в 1999 році – «Про виконавче провадження». Відповідно до цих законів, обов'язок здійснювати примусове виконання судових рішень покладалася на Державну виконавчу службу. Ці закони розпочали повне реформування системи виконавчого провадження. Проте діяльність Державної виконавчої служби протягом більше як 20 років виявила чималу низку проблем, які свідчили про те, що Україні так і не вдалося створити ефективну систему виконання судових рішень, що могла б гарантувати право на справедливий суд на території України.

Задля покращення ситуації пов'язаної з невиконанням судових рішень, протягом останніх років було прийнято низку нових законодавчих заходів:

1. Законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо примусового виконання судових рішень і рішень інших органів» № 3609 від 05.06.2020 року (наразі – опрацьовується в комітеті).

Разом із цим велася робота й над планом розвитку реформи протягом наступних 10 років. На жаль, зміни які приймалися за програмою реформи стосувалися лише деяких галузей і не вирішували проблему в цілому. Це призвело тільки до загострення кризи неплатежів.

2. Закон України «Про виконавче провадження» № 1404-VIII від 02.06.2016 року. Цей закон замінив попередній закон «Про виконавче провадження» 1999 року та спрямований на повне реформування системи примусового виконання судових рішень та рішень інших органів.

3. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» № 1403-VIII від 02.06.2016 року. Цей закон направлений на визначення основ організації та діяльності з примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) органами державної виконавчої служби та приватними виконавцями, їхні завдання та правовий статус.

Отже, розглянувши інформацію щодо проблеми невиконання судових рішень в Україні можна сказати, що ситуація в країні, пов'язана з цією проблемою, продовжує погіршуватися. Причиною цього стали нерациональна політика виконавчої та законодавчої гілок влади України

та часті випадки використання судочинства населенням для досягнення своїх цілей у фінансовій політичних сферах. Усі спроби змінити ситуацію на краще протягом останніх років так і не стали успішними.

Використана література:

1. Проблеми виконання рішень судів досі актуальні, Судебно-юридическая газета, 2017 – <https://sud.ua/ru/news/sud-info/111380-problemi-vikonannya-rishen-sudiv-dosi-aktualni>

2. Навіщо Україні потрібне нове законодавство щодо виконання рішень, Usaid, 2020 – <https://newjustice.org.ua/uk/novini/navishho-ukrayini-potribne-nove-zakonodavstvo-shhodo-vikonannya-rishen/>

3. Рішення ЄСПЛ у справі «Бурмич та інші проти України», 2017 – <https://minjust.gov.ua/m/4600>

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (стаття 2, стаття 13), 1950 – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

5. Дослідження Першопричини невиконання рішень національних судів України, журнал Національна безпека і оборона № 3–4 (179–180), (с. 32–33, 50–52), 2019 – https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD179-180_2019_ukr.pdf

6. Закон України «Про виконавче провадження», 2016 – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

7. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», 2016 – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Саленко О. В.

Іваднєв Я. Д.,
студент 4 групи 1 курсу Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

В умовах сучасного розвитку судової системи України та її реформування, все більше науковців схиляються до думки про необхідність проведення низки заходів для покращення виконання судових рішень.

Актуальність поданої проблеми полягає в тому, що рішення судів не виконуються належним чином, у зв'язку з цим порушуються права громадян, які звертаються до Європейського суду з прав людини для відновлення своїх прав. Разом із тим на шляху до вирішення цієї проблеми існують об'єктивні перепони, що негативно впливають на роботу всієї судової системи України. Вказане зумовлює необхідність наукового аналізу цього питання та формулювання особливостей, щодо підвищення якості виконання судових рішень.

Хоча до вивчення проблем виконання судових рішень звертались такі вітчизняні науковці як Ю. Зайцев, З. Бортновська, Г. Феденяк, М. Булгакова та інші, у зв'язку з новаціями у відношенні державних та приватних виконавців, а також запровадження інституту пробації це питання потребує більш детального розгляду.

Проблема порушення прав людини у контексті невиконання рішень суду є досить типовим для України. Це підтверджується фактом, що Україна є безперечним лідером зі звернень до ЄСПЛ. Україна займає третє місце за кількістю звернень до ЄСПЛ. У порівнянні з минулими роками – кількість скарг збільшилась. 95 % з них українці відправляють стосовно невиконання судових рішень.

Однією з головних засад судочинства є обов'язковість судового рішення. Право на звернення до суду гарантується п. 2 ст. 8 Конституції України, згідно ст. 129¹. Суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку, згідно ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у **розумні строки** незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом.

На жаль, практика демонструє, що задоволення позову ще не означає поновлення порушеного права, оскільки рішення суду ще не означає **фактичне** стягнення з боржника. Для цього функціонують правоохоронні органи, державні та приватні виконавці на різні етапах судового розгляду, як на досудовому розслідуванні, так і на виконанні рішень суду.

У рішенні ЄСПЛ «Гольдер проти Сполученого королівства» суд чітко розтлумачив поняття «засобів захисту прав» у контексті Конвенції: «в статті 13 Конвенції говориться про ефективні засоби правового захисту шляхом звернення до «державного органу», який може й не бути

«судом»» в розумінні п. 1 ст. 6 та п. 4 ст. 5 Конвенції». Водночас, такий орган має бути безстороннім та мати судову незалежність для розгляду такого звернення. Окрім цього, це рішення має мати юридичну силу задля його виконання, а отже такий орган мусить мати компетенцію та відповідні повноваження.

В Україні подібними органами та посадовими особами є Кабінет Міністрів та Президент України. Зокрема, згідно ст. 102 Конституції України «Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.», а Кабінет Міністрів «вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина».

Проте, в цих органах немає відповідної компетенції щодо відновлення порушених прав громадянина, вони лише сприяють або контролюють діяльність у даному відношенні. У зв'язку з цим постає проблема неякісного виконання судових рішень на рівні суду (у зв'язку з строками розгляду) та виконавців (через юридичні колізії, неточності у рішеннях суду, недостатнє матеріальне та юридичне забезпечення).

24 березня 1998 року Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про державну виконавчу службу». Основним завданням державної виконавчої служби було своєчасне, повне та неупереджене примусове виконання рішень, передбачених законом. Однак, кардинально новим етапом розвитку досліджуваного інституту стало прийняття Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року. Вказаний нормативно-правовий акт містив багато новел. Однією із них було закріплення того, що примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених законом випадках на приватних виконавців, правовий статус та організація діяльності яких встановлюються Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» (ч. 1 ст. 5 цього Закону).

Тим не менш, довгі строки розгляду справ, відсутність реальних та зручних засобів для роботи виконавців дискредитували як судову систему України, так і Державну виконавчу службу. В соціологічному опитуванні «Ставлення громадян України до судової системи», проведеного у 2020 році Центром Разумкова зазначається, що баланс довіри

до судів в цілому є позитивним, тобто число опитаних, які довіряють судам (48,0 %) було вищим, ніж число тих, хто не довіряє (41,6 %). Майже половина тих, хто звернувся до суду не довіряє судовій системі і це ставить під загрозу правосвідомість громадян, які не мають бажання звертатись до суду через недовіру.

Отже, проблема якості виконання судових рішень є вкрай гострою для України, оскільки щорічно Держава програє низку справ ЄСПЛ та має нести відповідальність за порушення прав людей. Для подолання системної кризи у цій сфері Україні необхідно оптимізувати та значно знизити навантаження на суди та Державну виконавчу службу України, збільшити кількість суддів та виконавців. Не дивлячись на позитивну динаміку у появі приватних виконавців, необхідно чітко регламентувати діяльність та методи, якими мають керуватись такі особи задля уникнення свавілля з їх боку

Використана література:

1. 95% скарг до ЄСПЛ від українців стосуються невиконання судових рішень (Електронний ресурс) – <https://www.radiosvoboda.org/a/devianostopiat-vidsotkiv-skarg-do-yevrosudu-vid-ukrainsiv-stosuyutsia-nevykonannia-sudovyh-rishen/30962110.html>.

2. «Гольдер проти Сполученого Королівства»: Рішення ЄСПЛ від 21.02.1975 // Офіційна інтернет-сторінка ЄСПЛ. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496>

3. Про стан додержання прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік: Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 03.2020 р. // Офіційна інтернет-сторінка Уповноваженого ВРУ з прав людини. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/>.

4. Довіра до суду: міфи і реальність [Електронний ресурс]. – <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3162349-dovira-do-sudu-mifi-i-realnist.html>

5. Конституція України – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#n4761>

6. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#n27>

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри нотаріального, виконавчого процесів та адвокатури, прокуратури, судоустрою Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Саленко О. В.

Скрипник Р. В.,
студент 3 групи 4 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЕФЕКТИВНІСТЬ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЯК МЕХАНІЗМУ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Виконання судових рішень є завершальним і дуже важливим етапом судового процесу, від якого прямо залежить ефективність правосуддя. Згідно з ст. 5 Закону України «Про виконавче провадження» [1], виконання судових рішень здійснюється органами державної виконавчої служби та у передбачених Законом випадках, приватними виконавцями. Крім того, в ст. 129¹ Конституції України [2], та у ч. 3 ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [3] зазначається про те, що суд здійснює контроль за виконанням судових рішень.

Сутність судового контролю за виконанням судових рішень полягає в тому, що він має бути дієвим методом впливу на стан виконання рішень суду у межах цивільного, адміністративного та господарського судочинства з метою належної реалізації права на судовий захист, а також підтримання авторитету системи правосуддя в Україні. Проте, реальний стан виконання судових рішень свідчить про те, що функція судового контролю має більш декларативний, ніж практичний характер через те, що законодавець не надає чіткого переліку тих процесуальних інструментів реалізації судового контролю, які б могли втілити його в реальну практику належним чином, що зумовлює необхідність пошуку шляхів вирішення проблеми ефективності судового контролю.

Слід відзначити, що позитивні зміни в даному напрямку все ж відбуваються. Так, наприклад, з набуттям чинності Закону України від 3.07.2017 року «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК), Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС) та інших законодавчих актів» [4], до ГПК України додано норми, які встановили декілька форм контролю за виконанням рішень, а в КАС України статті, що регламентували способи здійснення судового контролю – викладено в оновленій, удосконаленій редакції. Крім того, кращому розумінню сутності судового контролю посприяло прийняття постанови КАС ВС від 21.08.2019 року, у справі

№395/13613/16-а, де роз'яснено, що суд не може розглядати та задовольняти позови, які додатково спрямовані на спонукання відповідача до виконання судового рішення: «судове рішення виконується безпосередньо і для його виконання не вимагається ухвалення будь-яких інших, додаткових судових рішень. Невиконання судового рішення не може бути самостійним предметом окремого судового провадження» [5].

Реалізація судового контролю здійснюється за волевиявленням учасника спору або за ініціативою суду. Однак, в Україні суд хоч і має повноваження з виконання судових рішень, але все ще не є обов'язковим учасником виконавчого провадження, що в свою чергу також може бути причиною недостатньої ефективності здійснення судового контролю в нашій державі. З огляду на це, доречно звернутися до міжнародного досвіду у даній сфері та проаналізувати механізм судового контролю тих країн, де суд виступає обов'язковим суб'єктом виконання судових рішень.

Так, відповідно до положень ч. 3 ст. 117 Конституції Іспанії, обов'язок виконання судових рішень покладається виключно на суди та суддів, визначених законом, що має здійснюватися на основі їх повноважень та порядку судового провадження [6]. Також, у своїй праці Сіверін Д. В. зазначає, що у Швеції виконання рішень здійснює суд, на території якого мешкає боржник, а у спорах щодо нерухомості, обов'язок виконання рішення покладається на суд, на території якого перебуває це майно [7, с. 83]. До того ж, можна зазначити про досвід Італії, який описує у своїй праці С. М. Шандрук: «Судові рішення виконують судові виконавці, але й значну роль в стадії виконання відіграє виконавчий суддя, який має право одноосібно вирішувати спірні питання, що виникають під час виконання або при створенні перешкод виконанню, розглядає клопотання про відстрочування або розстрокування виконання та вирішує низку інших питань» [8, с. 43].

Таким чином, актуальним питанням сучасної судової практики в Україні є пошук шляхів запровадження досі невизначених та реалізація вже існуючих інструментів здійснення судового контролю задля утвердження його як ефективного механізму виконання судових рішень з метою зміцнення законності й правопорядку в нашій державі. Саме тому, доречним вбачається вивчення та імплементація міжнародного досвіду в національне законодавство щодо належного та своєчасного виконання судових рішень.

Використана література:

1. Про виконавче провадження. Закон України від 02.06.2016 р. №1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.

2. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. №1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів. Закон України від 03.07.2017 р. №2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>.

5. Постанова Верховного Суду від 21.08.2019 р. у справі №395/13613/16-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83799936>.

6. Конституція Іспанії від 29 грудня 1978 р. №311. Переклад Пере Романа. Посольство Іспанії в Російській Федерації. 1978. URL: <https://web.archive.org/web/20110107165332/http://vivovoco.rsl.ru/VV/LAW/SPAIN.HTM>.

7. Зарубіжний досвід діяльності органів, що здійснюють повноваження, пов'язані із виконанням судових рішень, та його адаптація до вітчизняної правової системи / Д. В. Сіверін // Європейські перспективи. – 2014. – №3. С. 81–87.

8. Шандрук С. М. Системи примусового виконання рішень суду. Світовий досвід / С. Шандрук // Науковий вісник. – 2010. – Вип. 5 «Демократичне врядування». С. 39–88.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова А. В.

Троян В. С.,
студентка 4 групи 4 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Недосконалість системи українського права та законодавства в цілому призводить до прискіпливої уваги за рівнем виконання судових рішень в Україні з боку міжнародної спільноти. Актуальність дослідження цієї теми полягає в тому, що, по-перше, наша держава посідає одне

з перших місць за кількістю скарг до Європейського суду з прав людини з приводу порушення строків та невиконання судових рішень взагалі. З цього випливає, що Україна порушує перш за все свої зобов'язання згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яку було ратифіковано Верховною Радою 17.07.1997 року, щодо гарантування дотримання права особи на здійснення виконавчого провадження протягом розумного строку [1]. По-друге, запровадження інституту приватних виконавців є доволі непоганим рішенням, адже на практиці їх робота є набагато ефективніша, ніж державних виконавців. Тому є нагальна потреба продовжувати його реформувати та шукати шляхи розвитку даного інституту.

Треба виділити основні проблеми, що склалися в даній сфері:

1) в Україні неоднозначна система виконання судових рішень. В країнах Європейського Союзу діють або повністю приватні, або змішані системи, де працюють і державні, і приватні виконавці, але при цьому вони мають однакові права та обов'язки.

2) приватні виконавці мають обмежені повноваження у порівнянні з державними. Але, якщо виходити з статистики, то з 724,6 млрд грн., які підлягають виконанню Державною виконавчою службою у 2019 році, реально стягнуто 16,5 млрд грн., тобто ефективність державних службовців складає 2,3 %. А ефективність приватних виконавців сягає 5,8 % [2, с. 3].

3) на сьогодні, професія приватного виконавця не користується великою популярністю. Одна з головних причин це складна та досить тривала процедура, що включає в себе навчання, стажування та складання іспиту для отримання відповідного свідоцтва.

Відповідно до Указу Президента України Про стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки можна зазначити наступні шляхи підвищення ефективності виконавчого провадження, які повинні бути вже впровадженні [3]:

- створення єдиного механізму функціонування системи органів примусового виконання рішень;

- забезпечення рівноцінної конкуренції між державними та приватними виконавцями судових рішень, дотримання балансу повноважень приватних і державних виконавців;

- розвиток інституту приватних виконавців, зокрема, завдяки поступовому створенню системи самоврядування, механізму допуску до професії, впровадження системи контролю за діяльністю приватних виконавців.

Тобто, можемо зробити висновок, що станом на сьогодні далеко не всі зазначені цілі є досягнутими і дана реформа зупинилася на першому ж своєму етапі без подальшого руху. Тому необхідно налагодити роботу та розширити повноваження самоврядування приватних виконавців, для створення ефективної системи органу, адже її найголовнішим завданням є захист своїх членів, який, на жаль, є зараз погано виконуваним.

Також було б доцільно запровадити реальний та справедливий механізм притягнення приватних виконавців до відповідальності за їх протиправні дії та рішення. Не дивлячись на те, що такий порядок закріплений в Законі України «Про виконавче провадження» та в Законі України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», проте він є досить нечітким та формальним. Фактично оскаржити рішення та дії виконавця можна шляхом подачі скарги до дисциплінарної комісії приватних виконавців, або ж безпосередньо до суду, який видав виконавчий документ. Але виходячи з статистики випадки притягнення до відповідальності одиничні.

Отже, продовження реформування інституту приватних виконавців в Україні є необхідною умовою для підвищення якості виконання судових рішень. Ефективна робота системи органів примусового виконання судових рішень на сьогодні потребує, окрім вищезазначених критеріїв, також розширення повноважень приватних виконавців та збільшення їх чисельності, що зможе не тільки розвантажити державну виконавчу службу й прискорить процес виконання рішень, а і збільшить рівень довіри громадян, які звертаються до суду за захистом своїх прав та інтересів. Крім того, це також вплине на процес виконання вимог, що ставляться Європейським Союзом та світовим науковим прогресом перед Україною.

Використана література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

2. Концептуальні засади Законопроекту «Про виконавче провадження»: Пропозиції Асоціації приватних виконавців України від 2020 р. // Офіційна інтернет-сторінка платформи Проекту Європейського Союзу «Право-Justice». URL: <http://vykonannia.pravojustice.eu/#concept> (дата звернення: 20.04.2020).

3. Про стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова А. В.

Хоренженко М. В.,
студент го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

В Україні низька ефективність виконання судових рішень в першу чергу, пов'язана із системною проблемою тривалого виконання рішень судів і відсутності ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим. Виконання судового рішення як завершальна стадія судового процесу за своєю юридичною природою є важливою і необхідною стадією правосуддя. Основним завданням, яке покладається на органи та посадових осіб, що виконують судові рішення, є своєчасне, повне та неупереджене примусове виконання судових рішень, передбачених законом [1].

Тема системних проблем і неефективності правосуддя обговорювалася на щорічному форумі «Виконання рішень національних судів в Україні» Зокрема, перепоною в досягненні цих цілей зазначалася проблема низької ефективності системи виконання судових рішень та рішень інших органів [2]. Згідно з Оновленим планом заходів, які повинні бути прийняті для виконання рішень ЄСПЛ у справах «Бурмич та інші проти України», «Жовнер проти України», «Юрій Миколайович Іванов проти України», Україна запропонувала загальні шляхи подолання системних проблем правосуддя, а саме, через: 1) бюджетну дисципліну, що передбачає розширення фінансових можливостей місцевої влади, реформу публічного фінансового контролю, узгодження соціальних виплат із бюджетними асигнуваннями на наступний рік; 2) відміну мораторіїв на продаж майна разом із приватизацією таких підприємств; 3) реструкту-

ризацію та погашення заборгованості за невиконаними рішеннями суду; 4) введення єдиної бази даних виконання рішень суду; 5) запровадження спрощеної автоматичної системи виконання рішень [3].

Європейський суд з прав людини у своїй прецедентній практиці виходить з того, що для забезпечення ефективності виконання судових рішень мають бути забезпечені наступні умови: 1) держава зобов'язана організувати систему виконання судових рішень так, щоб вона була продуктивною як теоретично, так і на практиці; 2) особа повинна мати не формальний, а реальний доступ до процедур виконання судових рішень; 3) особа, на користь якої ухвалено судові рішення про стягнення грошових коштів з держави, не зобов'язана в подальшому ініціювати процедуру його примусового здійснення з метою отримання належного за цим рішенням. Такі твердження можуть стосуватись і виконання рішень щодо тих підприємств, які не є достатньо незалежними від держави як інституційно, так і фактично, або щодо яких було застосовано заборону на арешт майна; 4) держава є відповідальною за державні борги, а органи державної влади не мають права посилатися на брак коштів на виправдання неспроможності реалізувати судові рішення. Разом із тим, вона не повинна бути відповідальною за брак коштів у приватної компанії. Її відповідальність поширюється не далі як на дії державних органів в процесі виконавчого провадження; 5) виконання рішення суду має відбуватися в розумні строки, які оцінюються судом у кожному конкретному випадку з огляду на обставини справи. Обґрунтованість затримки повинна оцінюватися з урахуванням складності виконавчого провадження, поведінки самого заявника й компетентних органів, а також суми та характеру присудженого [4].

На підставі викладеного можемо підсумувати, що ефективність виконання судових рішень є комплексною проблемою, однак головним є процедурно-процесуальний складник механізму виконавчого провадження, неефективність та недоступність засобів захисту прав, внаслідок різних обставин, є належною причиною до невикористання їх, що може призводити до збільшення прямих скарг до ЄСПЛ. Для вирішення питань неефективності виконання судових рішень потрібно: а) зробити цифровізацію процесу виконавчого провадження, автоматизацію процедур, доступу до реєстрів інформації; б) необхідно збільшити кількість приватних виконавців та підвищити якість їх підготовки; в) розширити повноваження приватних виконавців на рівні з державними; г) скасувати державних мораторіїв на відчуження майна окремих категорій борж-

ників. Достатніми засобами захисту прав людини є засоби реалізації захисту права шляхом звернення до судів загальної юрисдикції, та, за потреби, до Конституційного Суду України, а також зміна механізмів виконання рішень суду, на ті, що надають більш широкий доступ та дозволяють більш ефективно використовувати судовий захист.

Використана література:

1. Про виконавче провадження: закон України від 2 червня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

2. Перший щорічний форум «Виконання рішень національних судів в Україні». Офіційна інтернет-сторінка Ради Європи. URL: <https://tm.coe.int/report-on-a-mission-to-ukraine/16808f234c>

3. Оновлений план заходів, що повинні бути прийняті для виконання рішень ЄСПЛ: «Бурмич та інші проти України» (заява №46852/13), рішення від 12.10.17 р., «Жовнер проти України, (заява №56848/00), рішення від 29.06.2004 р., «Юрій Миколайович Іванов проти України» (заява №40450/04), рішення від 15.10.2009 р.: Лист Уповноваженого у справах ЄСПЛ від 17.01.2020 р. // Офіційна інтернет-сторінка ЄСПЛ. URL: [http://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=DH-DD\(2020\)54E](http://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=DH-DD(2020)54E).

4. Якимчук С. О. Ефективність виконання судових рішень. *Проблеми законності*. 2012. № 120. С. 296–305.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Шмідт М. І.,
студент 1 курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Уважного ставлення науковців та практиків останнім часом вимагає питання виконання судових рішень, оскільки це конституційна гарантія та складова права на справедливий суд. Безспірно, основною

конституційною засадою судочинства, серед іншого, є обов'язковість судового рішення (п. 9 ч. 2 ст. 129 Конституції України), що є однією із важливих складових принципу правової визначеності, а також права на справедливий суд, закріпленого, зокрема, у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Вказані конституційні норми логічно продовжуються у відповідних галузевих процесуальних кодексах, зокрема Цивільному процесуальному кодексі України та Господарському процесуальному кодексі України, а також у Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

Так, ст. 18 ЦПК України зазначає, що судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, – і за її межами [1].

Однак, правозастосовна практика показує, що такі декларативні за змістом правові норми не завжди знаходять свою реалізацію у сучасних реаліях, оскільки право, економіка та політика з давніх часів перебувають у своєрідній аддикції. Така взаємозалежність призводить до появи характерних проблем, які неодноразово мали своє відображення як в доктринальному полі, так і у практичних спробах вивести виконання судових рішень на новий рівень.

Прикладом слугує резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи 1787 (2011) від 26 січня 2011 року «Виконання рішень Європейського суду з прав людини», яка відзначає існування основних системних недоліків, які викликають велику кількість повторюваних висновків щодо порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що серйозно підривають верховенство права. Щодо України ці проблеми пов'язані, зокрема, із хронічним невиконанням рішень національних судів. В якості термінових заходів, Україна повинна прийняти всеосяжну стратегію щодо вирішення ситуації, в якій значна кількість національних остаточних рішень залишається невиконаними, незважаючи на значний тиск з боку Комітету Міністрів, і вжити ефективні національні механізми правового захисту [2].

На зазначеній проблематиці було наголошено і головою Верховного Суду під час Третього щорічного форуму «Виконання рішень національних судів в Україні», зокрема В. Данішевська зазначила: «Проблема

виконання судових рішень безумовно потребує узгодженої адекватної реакції та консолідованої позиції усіх гілок влади» [3].

Серед спроб удосконалення системи виконання судових рішень за останній час необхідно виділити проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо примусового виконання судових рішень і рішень інших органів» № 3609 від 05.06.2020 року, який наразі перебуває на ознайомленні у Верховній Раді України. Положеннями вказаного проєкту передбачаються зміни, спрямовані на:

- 1) підвищення ефективності діяльності приватних виконавців;
- 2) протидію зловживанням сторонами своїми процесуальними правами у виконавчому провадженні;
- 3) діджиталізацію процесу примусового виконання рішень;
- 4) удосконалення порядку реалізації арештованого майна [4].

Серед нещодавніх успішних змін заслуговує на увагу нововведення щодо виконавчого документа, який тепер може бути видано у формі електронного документа. Вказана новела була передбачена Законом України № 797-IX від 15.07.2020 року «Про внесення зміни до статті 4 Закону України «Про виконавче провадження» щодо запровадження електронної форми виконавчого документа» [5].

Коментуючи вказаний проєкт, заступник Міністра юстиції з питань виконавчої служби А. Гайченко зазначив: «Повна автоматизація виконавчого провадження націлена на ліквідацію корупційної складової у сфері виконавчої служби» [6].

Слід відмітити, що утримання курсу на діджиталізацію дозволить скоротити строки для направлення виконавчих документів на примусове виконання, пришвидшить проведення виконавчого провадження, знизить витрати на друк виконавчих документів та послуги поштового зв'язку, дозволить зменшити частку ручної роботи, зробить процес проведення виконавчого провадження більш ефективним, технологічним та сучасним.

В той же час, діджиталізація не вирішує головного – ухилення від виконання судових рішень, що є апогеєм проблематики за вказаним питанням.

Розглядаючи ухилення від виконання судового рішення як свідому поведінку певної особи, можна виокремити певні її види, зокрема активну дію, як зловживання процесуальними правами на стадії судового розгляду та виконавчого провадження, що суперечить завданню судочинства, а також бездіяльність, тобто всіляке ігнорування законодавчо передбаченого обов'язку виконання рішення суду.

Голова Верховного Суду, розуміючи вищевказану проблему зазначала, що необхідно вжити заходів, щоб добровільне виконання було значно дешевшим від примусового. Також бажано досягти негативного репутаційного впливу на боржника. При цьому негативні наслідки недобровільного виконання судового рішення мають бути пропорційними та збалансованими [3].

Враховуючи таку позицію голови Верховного Суду, а також вже здійсненні законодавчі зміни, можливо визначити і майбутні орієнтири на шляху розвитку законодавства в сфері виконання судових рішень, які, насамперед, і будуть диктувати наступні віхи правотворчої діяльності.

Проте, важливо не забувати, що при стрімкому впровадженні автоматизації державних процесів, виконання судових рішень було і залишається одним із основних критеріїв, за яким громадяни оцінюють спроможність, ефективність і чесність влади, а отже ефективність такої системи має стати головною ідеєю судової реформи.

Використана література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 40–41, 42, ст. 492.

2. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи 1787 (2011) від 26 січня 2011 року «Виконання рішень Європейського суду з прав людини». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/1188_rez_1787.htm

3. Виконання рішень національних судів обговорили на Третньому щорічному форумі. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1020282/>.

4. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо примусового виконання судових рішень і рішень інших органів». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69057

5. Про внесення зміни до статті 4 Закону України «Про виконавче провадження» щодо запровадження електронної форми виконавчого документа»: Закон України від 15 липня 2020 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2020, № 49, ст. 444.

6. Гайченко А. Повна автоматизація виконавчого провадження націлена на ліквідацію корупційної складової у сфері виконавчої служби. URL: <http://surl.li/qpit>.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Секція 5

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ

НАУКОВЦІ ТА ПРАКТИКИ

Бабасва О. В.,
асистент кафедри
кримінального процесу та ОРД
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАДИ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ У ПІДГОТОВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Серед засад кримінального провадження на стадії підготовчого провадження найбільшого обмеження знаєє засада презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, яка знаходить свої нормативне закріплення у ч. 1 ст. 62 Конституції України та ч. 1 ст. ст. 17 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), оскільки закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності на стадії підготовчого провадження оформлюється ухвалою, а не обвинувальним вироком суду, хоча при цьому констатується вина особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Загалом, проблема відповідності інституту звільнення особи від кримінальної відповідальності принципу презумпції невинуватості отримала достатньо повне висвітлення у науковій юридичній, тож на цьому питанні не будемо спинятися надто докладно. Ми приєднуємось до думки тих учених, які обґрунтовують, що законодавче формулювання презумпції невинуватості передбачає, що особа без обвинувального вироку суду не може бути лише піддана покаранню, тоді як встановлення винуватості у вчиненні злочину можливе і в іншому процесуальному порядку [1, с. 55]. Головне, що рішення про звільнення від кримінальної відповідальності приймається судом у судовому провадженні,

хоча і підготовчому, задля прискорення й спрощення вирішення вказаного питання. З цієї точки зору звільнення особи від кримінальної відповідальності на стадії підготовчого провадження уявляється цілком виправданим, хоча, з огляду на фактичне вирішення кримінального провадження по суті, доцільним і допустимим було б оформлення відповідного рішення у виді вироку суду.

Деякою, хоча і меншою, мірою, дана засада набуває обмеження при затвердженні у підготовчому провадженні угоди. У науковій юридичній літературі наголошується, що у випадку укладення угоди підозрюваний, обвинувачений самостійно визнає свою вину і погоджується на застосування до себе кримінальної відповідальності в узгодженому з прокурором або потерпілим обсязі. Таким чином, укладення угоди певною мірою знімає із сторони обвинувачення обов'язок доводити винуватість особи поза розумним сумнівом, полегшуючи таким чином свою діяльність, але і не допускаючи при цьому притягнення до кримінальної відповідальності невинуватої особи [2, с. 91–92]. Разом з тим, як слушно відзначає Я. В. Лизак, у кримінальному провадженні на підставі угод затвердження угоди й засудження на її підставі особи можливе тільки при встановленні вини останньої (а не лише її визнанні) [3, с. 227]. Тобто прокурор, виконуючи вимоги засади презумпції невинуватості, зобов'язаний переконатися у тому, що обвинувачений є винним, і лише після цього з ним може бути укладено угоду. Аналогічне завдання стоїть і перед судом, хоча можливості останнього у цьому й обмежені з огляду на відсутність повноцінного судового розгляду. Крім того, на підставі угоди у підготовчому провадженні суд ухвалює вирок, що і фактично, і формально відповідає презумпції невинуватості.

В силу засади заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення (ст. 19 КПК) у підготовчому провадженні суд зобов'язаний перевірити наявність вироку по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або ухвали суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню, і за їх наявності закрити кримінальне провадження на підставі п. 6 ч. 1 ст. 284 КПК. При цьому й відповідні рішення суду, прийняті у підготовчому провадженні, можуть створити зазначену підставу. Це стосується ухвалення вироку на підставі угоди, а також закриття кримінального провадження судом, наприклад, у зв'язку із звільненням особи від кримінальної відповідальності. У науковій юридичній літературі з приводу останнього висловлюється думка, що держава, відмовившись від реалі-

зації свого права на визнання особи винною і застосування відносно неї покарання, втрачає (умовно або безумовно) можливість його повторної реалізації [4, с. 40]. З іншого боку, В. М. Кобернюк звертає увагу на те, що підставою, яка унеможливило повторне притягнення до кримінальної відповідальності, є вирок суду, що набрав законної сили, тоді як при закритті кримінального провадження зі звільненням від кримінальної відповідальності вирок щодо такої особи не ухвалюється, а провадження закривається на підставі ухвали суду. Таким чином, на його думку, формально звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ухвали суду допускає можливість повторного притягнення до кримінальної відповідальності, хоча з фактичної точки зору це є неправильним [5, с. 28].

На наш погляд, у зазначеній ситуації мова йде про колізію між ч. 1 ст. 19 КПК, яка передбачає наявність вироку суду як передумови для реалізації засади заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності, і п. 6 ч. 1 ст. 284 КПК, що в якості підстави для закриття кримінального провадження передбачає також ухвалу суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню. Оскільки засади кримінального провадження мають більш загальний і імперативний характер, то інші норми КПК повинні їм відповідати. З цієї точки зору вважаємо, що зазначена колізія могла б бути виправлена шляхом оформлення рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності у підготовчому провадженні у вигляді вироку суду, що, як зазначалося вище, надасть можливість і розв'язати проблему з додержанням засади презумпції невинуватості.

Використана література:

1. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: Монографія. Київ : Атіка, 2004. 296 с.
2. Тюрін Г. Є. Організаційно-правові основи участі прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2017. 250 с.
3. Лизак Я. В. Роль прокурора під час укладення угод про примирення та визнання винуватості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Юридичні науки*. 2014. Вип. 1. С. 227.
4. Келина С. Г. Общее понятие и виды освобождения от уголовной ответственности. *Труды ВЮЗИ. Том XXVI. Проблемы уголовной ответственности*. Москва, 1972. С. 3–5.

5. Кобернюк В. М. Закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2014. 247 с.

Бевзюк І. М.,
кандидат психологічних наук,
Тренінговий центр прокурорів України,
консультант аналітичного відділу
підготовки прокурорів

ГРУПА ПРОКУРОРІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК КОНКУРЕНТОЗДАТНА КОМАНДА

Специфікою діяльності групи прокурорів, які здійснюють повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, є *конкурентне середовище*, в якому відбувається судовий розгляд такого провадження. Це середовище характеризується конфліктною взаємодією сторін обвинувачення та захисту, зумовленою принципом змагальності сторін і свободи в поданні ними суду своїх доказів та у доведенні перед судом їх переконливості (п. 15 ст. 7, ст. 22 КПК України).

Сучасні дослідники, аналізуючи поняття конкуренції, вважають її не агресивним протиборством, а радше цивілізованою взаємодією особистостей [1, с. 26]. В умовах змагального судового процесу одній соціальній групі – групі прокурорів, які здійснюють прокурорські повноваження у конкретному судовому кримінальному провадженні (команді державних обвинувачів), протистоїть інша, конкуруюча група – захисники (адвокати), якими здійснюється захист від кримінального обвинувачення.

При порівнянні положень ст. ст. 27, 31, 33, 36 Закону України від 14.10.2014 № 1697-VII «Про прокуратуру» з вимогами ст. 6 Закону України від 05.07.2012 № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де об'єднані характеристики статусу прокурорів і адвокатів, можна із впевненістю говорити про додаткові ознаки, що в професійному компетентністному аспекті характеризують *рівність становища* як державного обвинувача, так і захисника в судовому розгляді кримінального провадження.

Професійна компетентність нами розглядається як динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок прокурора, способів його

мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає його здатність успішно здійснювати професійну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти, підвищення кваліфікації та здобутого досвіду прокурорської діяльності.

Одним із резервів інтенсифікації сучасної роботи органів прокуратури в умовах змагального кримінального судочинства є діяльність конкурентоздатних команд, які дають можливість об'єднати та розподілити індивідуальні зусилля прокурорів у вирішення складних, напружених професійних завдань кримінального провадження та створити атмосферу взаємопідтримки й партнерства.

Необхідність створення в органах прокуратури конкурентоздатних команд і формування психологічної готовності прокурорів до роботи в таких командах зумовлена:

1) принципом незмінності прокурора, практична реалізація якого неможлива без створення групи прокурорів, які здійснюють притаманні їм повноваження у конкретному кримінальному провадженні;

2) складністю завдань, що стоять перед прокурорами, які здійснюють повноваження у конкретному кримінальному провадженні при його судовому розгляді та потребують об'єднання інтелектуальних та вольових зусиль окремих працівників органу прокуратури;

3) динамічністю та різноманітністю завдань доказування у кримінальному провадженні складного, резонансного або актуального типу, розв'язання яких без створення цільових груп часто є неможливим;

4) високим рівнем конкуренції сторін обвинувачення та захисту у судовому розгляді кримінального провадження, яка потребує від прокурорів конкурентоздатної поведінки, відповідно – узгодженої роботи конкурентоздатних особистостей [2, с. 149].

Це залежить від конкурентоспроможності індивіда як властивості та можливості (тобто здатності) за певних умов бути кращим, підсилення його особистісного втягнення в боротьбу за досягнення вищих результатів, прагнення особистості до перемоги та її бажання змінюватися в бік покращення індивідуальних властивостей. Конкурентоспроможність фахівця створює передумову для розвитку конкурентоздатності як особистісного утворення і розвивається в процесі професійної підготовки. Відтак конкурентоздатність є особистісним утворенням у вигляді комплексу якостей і здібностей людини, що характеризують професіоналізм і здатність ефективно виконувати роботу у певному середовищі та відповідних умовах діяльності [3, с. 284–285].

Виходячи з даного комплексу ознак, конкурентоздатна особистість прокурора розуміється як особистість, якій притаманні певні психологічні характеристики, зокрема: потреба в професійних досягненнях, схильність до творчості та інновацій, цілеспрямованість і рішучість, логічність і дедуктивність мислення, вміння доводити винуватість особи поза розумним сумнівом, потреба в незалежному статусі, які в сукупності забезпечують її ефективну конкуренцію з протилежною стороною захисту при судовому розгляді кримінального провадження.

Викладеним вище обґрунтовується потреба в продовженні дослідження цього феномену з метою розробки науково-обґрунтованих рекомендацій для керівників органів прокуратури при визначенні ними в порядку ч. 1 ст. 37 КПК України персонального складу групи прокурорів, котрі здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який узгоджуватиме дії прокурорів в команді.

Використана література:

1. Ковалев А. В. О понятий «конкурентоспособность». *Профессиональное образование*. 2006. № 12. 26-27.
2. Бевзюк І. М. Застосування психологічних знань у діяльності прокурора : *навч.- практич. посіб.* К., 2017. 236 с.
3. Карамушка Л. М., Філь О. А. Тренінг «Психологія розвитку конкурентоздатності персоналу держадміністрацій»: дизайн та ефективність упровадження в процес перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців. *Актуальні проблеми психології*. 2012. Т. І. Вип. 36. 283-289.

Калужна О. М.

доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики
Львівського національного
університету імені Івана Франка,
адвокат

КЛАСНІ ЧИНИ ТА ФОРМА ОДЯГУ ПРОКУРОРІВ – СКЛАДНИК МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОКУРАТУРИ ЧИ ІСТОРИЧНИЙ АРТЕФАКТ?

Світоглядна боротьба за реформування прокуратури в Україні досі триває.

17.02.2020 р. група народних депутатів України (Неклюдов В. М., Яцик Ю. Г., Бакумов О. С. та ін.) подали до ВРУ законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо підвищення ефективності діяльності органів прокуратури» (реєстр. №3062), яким з поміж іншого пропонується: повернути присвоєння класних чинів працівникам органів прокуратури у порядку, затвердженому ВРУ та визначити підстави, за яких відповідні особи позбавляються вказаного чину; відновити виплати працівникам органів прокуратури щомісячної надбавки за класний чин у порядку, затвердженому КМУ; безкоштовно забезпечувати форменим одягом з відповідними відзнаками працівників прокуратури, яким присвоєно класні чини.

На 3062 схвальний висновок надали: 13.03.2020 р. Головне науково-експертне управління ВРУ, 15.07.2020 р. Комітет ВРУ з питань правоохоронної діяльності; 02.02.2021 3062 включено до порядку денного 5-ї сесії ВРУ [1].

У пояснювальній записці законопроекту 3062 обгрунтовано: «повернення механізму присвоєння класних чинів та форменного одягу прокурорам слугуватиме, з одного боку стимулом в роботі прокурорів, а з другої – буде дисциплінувати інших учасників кримінального процесу під час виконання своїх повноважень прокурором та сприятиме повазі до його процесуального статусу».

Г. Мамка: «чини – особисті службові розряди, що привласнюються працівникам прокуратури відповідно до займаної посади і стажу роботи, бо свідчать про службове і професійне зростання працівника. Ключове в цьому слово – мотивація! Адже саме чин символізує досвід, кваліфікацію та професійний шлях, який пройшла людина в органах прокуратури [2].

І. Венедиктова: «нам потрібно подбати про честь прокурорського мундира. Такий крок поверне престиж органам прокуратури і стимулює працівників ще ефективніше виконувати свої професійні обов'язки [3].

Ескізно проглянемо аргументи з *аспектів*:

Ціннісний (етико-філософський) 1) Тези пояснювальної записки є у канві народної мудрості «місце (мундир) красить людину, чи людина місце?». 2) Повага до прокурора та дисципліна від інших учасників кримінального провадження залежить від належної етичної поведінки самого прокурора, його ввічливості, професіоналізму, компетентності. Жоден мундир і чини примусово не забезпечать емоційний відклик поваги у інших учасників процесу, громади, суспільства. 3) Якщо проку-

пор допускає неетичну поведінку, некомпетентність, – це дискредитує його не лише як особистість, а й мундир і саму систему чинів у цілому. 4) Право на повагу до процесуального статусу мають усі учасники кримінального провадження в силу принципу рівності (п. 1 ч. 2 ст. 129 Конституції) і повага до прокурора не виняток. 5) Чи може забезпечення додаткових стимулів для поваги до прокурора бути самоціллю для держави, у якій найвищою цінністю проголошено людину? – Прокуратура є сервісом держави для надання послуг – правоохоронних, правозахисних, правосуддя.

Фінансовий (матеріальний). Найкращим заохочуючим стимулом до роботи та приваблення нових кадрів є гідна оплата праці. Закон від 19.09.2019 р., який остаточно скасував класні чини, підняв оклади прокурорів з 12 до 15, а з січня 2021 р. до 20 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Отож мінімальний оклад прокурорів з 22 200 грн у 2019 р. поступово зріс до 30 000 і 40 420 грн. у 2021 р. – коефіцієнт зростання – 1,8. Жодна надбавка за класний чин не вплине на збільшення зарплати з коефіцієнтом 1,8. Тож, скарги на законодавця, який не дбає за належне матеріальне стимулювання прокурорів і погіршив його скасуванням надбавок за класні чини, викликають подив.

Заохочуючий (стимулюючий). Ст. 81 Закону Про прокуратуру передбачає до окладу **3 види доплат**: а) **за вислугу років**, яка диференціюється залежно від прокурорського стажу і стимулює не змінювати іншу роботу, б) **за виконання обов’язків на адміністративній посаді в) премії**. Тож, система доплат націлює враховувати і а) тривалість служби, і б) організаційні обов’язки, і в) конкретні віддачу та успіхи прокурора, – а усе разом у підсумку збалансувати оплату праці.

Психологічний. Складно констатувати, що якийсь із факторів – досвід, кваліфікація, професійний шлях – не враховані законодавцем при оплаті праці прокурорів. Відтак, головна симпатія і мотив прокурорів до повернення до класних чинів – очевидно, не фінансові, а психологічні. 1) **Внутрішньо-психологічні** – задоволення від самоусвідомлення класного наявності чину, відчуттям самореалізації через схвалення своєї роботи кимось ззовні. 2) **Зовнішньо-психологічні**: класний чин – атрибут статусний, пов’язаний з очікуванням належної поваги і уваги до себе, почесей визнання. Для цього він демонструвався на формі (пагонах), зазначався у документах прокурора тощо. У суспільствах, де не культивується скромність як принцип співжиття, такий показний статусний аспект для мотивації людей та при виборі професії важливий. 3) **Історично-психологічний** – пам’ять про «честь мундира».

Соціологічний. Найкращий вияв поваги до прокурорів і стимул для віддачі роботі – це коли суспільство любить своїх прокурорів, віддає їм вдячність за їх трудоємку, небезпечну працю, іноді на межі ризику життям, що виявляється у високій довірі до прокуратури. Суспільства з таким рівнем довіри (70-80%) до прокурорів є. Ось, до цього ефекту й варто прямувати.

Міжнародно-правовий. Вступивши 9.11.1995 р. до Ради Європи, Україна взяла на себе зобов'язання привести прокуратуру до європейських стандартів – в тому числі й відмовитись від милітаризованої структури та перетворити прокуратуру в інституцію горизонтального типу.

Порівняльно-правовий (глобалізаційний). У європейських країнах класних чинів, класів, рангів тощо у прокурорів (на рівні зі суддями) та військової форми одягу – нема. У більшості країн у судові засідання прокурори одягають мантиї.

Використана література:

1. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо підвищення ефективності діяльності органів прокуратури №3062. – URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68135

2. Григорій Мамка «Законопроект №3062: мотивація та дисципліна прокурорів». URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zakonoproekt-3062-moticiya-ta-disciplina-prokuroriv.html>.

3. Генеральний прокурор Ірина Венедіктова обговорила з народними депутатами пропозиції змін до Закону України «Про прокуратуру». – URL: https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=publications&_t=rec&id=269702.

Пасічна Ю. П.,
член Української асоціації прокурорів,
Почесний працівник прокуратури
України

ПРОКУРАТУРА В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ. РЕФОРМУВАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ

Відповідно до ст. 124 розділу VIII «Правосуддя» Конституції України чітко визначено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Разом з тим, згідно із Законом України від 2 червня

2016 року Конституцію доповнено ст. 131¹, яка визначає діяльність та функції прокуратури в системі правосуддя. Із числа 3 визначених, цією нормою функцій, 2 безпосередньо пов'язані з повноваженнями прокурора у кримінальному провадженні [1]. Напевно законодавець керувався, у тому числі ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України щодо спільних завдань судів та прокуратури у кримінальному провадженні, результатом реалізації яких є правова оцінка наявним фактам [2].

Водночас не менш важливим є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень шляхом їх протидії, попередження та профілактики, що в свою чергу має сприяти розвантаженню та ефективному функціонуванню судової системи. На цьому етапі роль прокуратури є визначальною.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19 вересня 2019 року №113-IX, ч. 2 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року №1697-VII викладено в редакції, якою чітко врегульовано предмет координації, правовідносини суб'єктів у цій сфері, а також виключено обмеження її здійснення лише в межах нагляду за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство [3]. Таким чином, утверджено ключову роль прокурора в протидії злочинності, а координаційна діяльність прокурора набула нового значення.

Хоча реформування органів прокуратури розпочалося ще у вересні 2019 року, однак до лютого 2021 року прокурори «продовжували координувати» діяльність правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, керуючись наказом Генеральної прокуратури України від 16 січня 2013 року №1/1 «Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції», яким суб'єктами координаційних повноважень, зокрема визначались «керівники міських, районних, міжрайонних, інших прирівняних до них прокуратур та прокурори міст з районним поділом» [4], яких було виключено із організаційних основ системи прокуратури ще Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року №1697-VII, унаслідок утворення «місцевих прокуратур», які функціонували до 15 березня 2021 року – початку роботи окружних прокуратур [5]. Тобто, понад 6 років, питання визначення відповідальних осіб за стан організації координаційної

діяльності, а головне за прийняття рішень та контроль їх виконання на рівні міст і районів залишалися неврегульованими.

Лише 8 лютого 2021 року Генеральним прокурором видано наказ №28 «Про затвердження Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності» та №29, згідно з яким вказаний вище наказ №1/1 визнано таким, що втратив чинність [6]. З набранням чинності наказу №28, також втратив чинність і спільний наказ Генеральної прокуратури України та інших суб'єктів координаційної діяльності «Про затвердження Положення про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції» від 11 лютого 2013 року №5/132/21/4/84/82\од-13/10 (далі – Положення) [7]. Перелік суб'єктів, якими затверджено Положення, що діяло майже 8 років, у порівнянні з утвореною з того часу «армією» правоохоронних органів, покликаних забезпечувати протидію злочинності та корупції в державі, тривалий час потребував заміни та суттєвого розширення.

Вочевидь, що в сучасних умовах складної криміногенної ситуації зусилля правоохоронних структур, а головне їх своєчасна та належна координація органами прокуратури, задля досягнення результатів, повинна наповнюватися якісно новим змістом.

А тому, варта уваги та потребує дослідження позиція щодо можливості визначення координаційної діяльності правоохоронних органів із протидії злочинності, як самостійної функції прокуратури, на рівні Основного Закону – Конституції України. За інших обставин доцільність функціонування прокуратури як самостійного органу, а не як елемента структури кримінальної юстиції, залишається відкритим для дискусій, а завдання кримінально-процесуального законодавства без належного виконання.

Використана література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №130, ст. 141: доповнено статтею 131-1 згідно із Законом №1401-VIII від 02.06.2016 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2016, №28, ст. 532;

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 №4651-VI // <https://zakon.rada.gov.ua>;

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19.09.2019 №113-IX // <https://zakon.rada.gov.ua>;

4. Наказ Генеральної прокуратури України від 16.01.2013 № 1/1 «Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції» // <https://www.gp.gov.ua>;

5. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст. 12;

6. Накази Генерального прокурора від 08.02.2021 №№ 28-29 // <https://www.gp.gov.ua>;

7. Положення про координацію діяльності правоохоронних органів по боротьбі із злочинністю та корупцією від 26.04.2012 № 43/375/166/353/284/241/290/236 // <https://zakon.rada.gov.ua>.

Подкопаяв С. В.,
старший науковий співробітник
відділу дослідження проблем
кримінального процесу та судоустрою
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ КАДРОВИХ ПРОЦЕСІВ (ПРОЦЕДУР) В ПРОКУРАТУРІ

Існуючий механізм кадрового забезпечення прокуратури України потребує удосконалення, адже містить низку недоліків які фактично перешкоджають його належному функціонуванню. Основними шляхами такого удосконалення нами вбачаються: *а)* оптимізація системи суб'єктів кадрового забезпечення; *б)* модернізація кадрових процесів (процедур). При цьому оптимізація системи суб'єктів має зводитися до недопущення розпорошеності кадрових поноважень та концентрації основного обсягу кадрової компетенції в одному з них, а модернізація процесів (процедур) повинна включати в себе, як про це свідчить досвід функціонування Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів (далі – КДКП), щонайменше наступне.

1. Встановлення у ст. 27 Закону України «Про прокуратуру» (далі – Закон) вимог до моральних якостей кандидатів на посаду прокурора,

а у ч. 1 ст. 31 Закону – компетенції уповноваженого на їх вивчення суб'єкта, як складової кваліфікаційного іспиту, що дасть змогу обмежити доступ до професії прокурора особам, які з огляду на особисті риси не здатні належним чином виконувати професійні обов'язки.

У цьому сенсі цікаву позицію в своєму рішенні від 26 червня 2019 року у справі №9901/205/19 сформулював Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду [1, с. 21–22]. Верховний Суд, звертаючи увагу на ч. 1 ст. 28 Закону України «Про прокуратуру», згідно з якою добір кандидатів на посаду прокурора здійснюється на конкурсних засадах із числа осіб, які відповідають вимогам, установленим ч. ч. 1 та 5 ст. 27 Закону, за результатами кваліфікаційного іспиту, водночас зазначив, що, крім наведених вимог до кандидата на посаду прокурора, він повинен відповідати і встановленим Кодексом професійної етики та поведінки прокурорів нормам, спрямованим на вирішення етичних питань, пов'язаних зі статусом прокурора, та які кандидати на посаду прокурора мають прагнути додержуватися у своїй професійній, громадській діяльності й приватному житті заради підвищення авторитету органів прокуратури та сприяння зміцненню довіри громадян до них. Тобто, позиція Верховного Суду полягає в тому, що етичні положення, закріплені в Кодексі, мають розповсюджуватися не лише на прокурорів, а й на кандидатів на такі посади, що потребує звернення уваги уповноваженого суб'єкта при проведенні процедури добору.

2. Запровадження тестування морально-ділових якостей та психологічних особливостей у межах процедури проведення конкурсу для переведення прокурорів до органу прокуратури вищого рівня, що необхідно для вивчення морально-ділових якостей прокурора та перевірки його готовності до здійснення повноважень в органі прокуратури вищого рівня за допомогою інструментарію, який може вважатися таким, що сприяє справедливій і неупередженій процедурі (п. 5 а) Рекомендації R (2000) 19 КМ РЄ) [2]. Це потребує внесення відповідних змін до ст. 38 Закону. Тим більше, що робота (місія) прокурора вимагає як професіоналізму, так і «...характеру, мужності, рівноваги та рішучості», а «володіння цими якостями повинно бути визначальним критерієм як при наборі прокурорів, так і протягом всієї їхньої кар'єри» (п. 23 висновку №13 (2018) КРЄП) [3].

Крім того, забезпеченню прозорості зазначеної конкурсної процедури сприятиме запровадження онлайн трансляції співбесід з кандидатами, що, серед іншого, посилить довіру до роботи нових інституцій.

3. У межах процедури дисциплінарного провадження щодо прокурорів існує потреба в: а) запровадженні обов'язкової для дотримання форми дисциплінарної скарги та внесення відповідних змін у друге речення ч. 2 ст. 45 Закону; б) віднесенні до підстав для відмови у відкритті дисциплінарного провадження закінчення встановленого Законом строку для накладення на прокурора дисциплінарного стягнення, що сприятиме оперативності розгляду скарг та, відповідно, доповненні ч. 2 ст. 46 Закону; в) доповненні ст. 46 Закону частиною, яка б передбачала обов'язок члена КДКП (відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження) заявити самовідвід: за наявності конфлікту інтересів або обставин, що можуть викликати сумнів у його неупередженості та об'єктивності, після надходження до нього дисциплінарної скарги та до вирішення ним питання про відкриття (відмову у відкритті) дисциплінарного провадження; г) доповнення визначеного у ч. 1 ст. 49 Закону переліку видів дисциплінарних стягнень таким, як попередження, що дасть змогу більш диференційовано підходити до їх вибору при прийнятті рішення, залежно від характеру вчиненого проступку, його наслідків, ступеня вини прокурора тощо.

Використана література:

1. Правові позиції Верховного Суду у справах, пов'язаних зі статусом прокурорів : практ. посіб. / уряд.: С. В. Подкопаєв, С. В. Гриненко, В. М. Скобунов ; за ред. С. В. Подкопаєва. Харків : Право, 2019. 104 с.

2. On the role of public prosecution in the criminal justice system: Recommendation R (2000)19 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 6 October 2000 and Explanatory Memorandum. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804be55a

3. Незалежність, підзвітність та етика прокурорів: висновок Консультативної ради Європейських прокурорів (CCPE) від 23 листопада 2018 року № 13 (2018). URL: <https://rm.coe.int/opinion-13-ccpe-2018-ukr/1680939322>

Стефанчук М. М.,
професор кафедри нотаріального,
виконавчого процесу та адвокатури,
прокуратури, судоустрою
Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, доцент

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Сучасні тенденції реформування прокуратури в Україні знаходять своє втілення у відповідних законопроектних ініціативах, один із останніх, серед яких з однойменною назвою, присвячений підвищенню ефективності діяльності органів прокуратури.

Так, авторами законопроекту «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо підвищення ефективності діяльності органів прокуратури» від 13 лютого 2020 року №3062 (далі – законопроект №3062) з метою підвищення ефективності діяльності органів прокуратури, серед іншого, запропоновано повернути механізм присвоєння класних чинів та форменого одягу прокурорам, що, на їхню думку, слугуватиме, з одного боку, стимулом у роботі прокурорів, а з іншого – буде дисциплінувати інших учасників кримінального процесу при виконанні своїх повноважень прокурором та сприяти повазі до його процесуального статусу [1].

Позиція Офісу Генерального прокурора щодо цієї ідеї, з відомих причин, змінилась двічі за незначний період часу з моменту внесення цього законопроекту: від визначення класних чинів «пострадянськими ознаками мілітаризації прокуратури» [2] до визнання їх символами досвіду, кваліфікації та професійного шляху, відновлення яких поверне престиж органам прокуратури [3].

Доречно зауважити також і на тому, що втрата чинності положеннями ст. 53 Закону України «Про прокуратуру» 1991 року, щодо безкоштовного забезпечення прокурорів єдиним форменим одягом з відповідними відзнаками, була відзначена Венеціанською комісією як досить значний прогрес у виконанні вимог стандартів Ради Європи (п. 194) [4].

Водночас остаточно стаття 53 Закону України «Про прокуратуру» 1991 року щодо класних чинів разом з Постановою Верховної Ради України від 6 листопада 1991 року «Про затвердження Положення про класні чини працівників органів прокуратури України» втратили чинність згідно з Прикінцевими і перехідними положеннями Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19 вересня 2019 року № 113- IX.

Принагідно нагадаю, що цим Законом першочерговими заходами у сфері реформування органів прокуратури було визначено кадрове перезавантаження органів прокуратури шляхом атестації чинних прокурорів, а також надання можливості всім кандидатам, які мають належні теоретичні знання та практичні навички, на конкурсних засадах зайняти посаду прокурора у будь-якому органі прокуратури. В експертному середовищі піддавалась критиці першочерговість саме цих заходів з огляду на те, що положення чинного Закону України «Про прокуратуру», й досі не приведені у відповідність із прийнятими 2 червня 2016 року змінами до Конституції України щодо правосуддя. Тому, саме приведення положень Закону України «Про прокуратуру» у відповідність до Конституції України і мало б бути одним із першочергових законодавчих кроків з удосконалення правової регламентації функціонування прокуратури в Україні.

Водночас законопроект №3062 є своєрідним продовженням тенденції сумнівної відповідності назви законопроекту його змісту, з огляду на те, що він спрямований на підвищення ефективності діяльності органів прокуратури, що, за задумом його авторів, має бути досягнуто завдяки таким чинникам:

- 1) стимулювання класними чинами та форменим одягом роботи прокурорів;
- 2) дисциплінування інших учасників кримінального процесу при виконанні прокурором своїх повноважень.

З приводу першого чинника слід зауважити, що Рішенням Конституційного Суду України від 26 березня 2020 року №6-р/2020 [5] визнано таким, що не відповідає Конституції України, окреме положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України у частині, яка передбачає, що норми і положення статті 81 Закону України «Про прокуратуру» 2014 року *(визначають поло-*

ження заробітної плати прокурорів – М. Стефанчук) застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових бюджетних ресурсів.

Вказане Рішення Конституційного Суду України, з одного боку, висвітлює проблему неспроможності бюджетного фінансування у повному обсязі гарантованих ст. 81 Закону України «Про прокуратуру» видатків, а з іншого боку, виконує одне із завдань законопроекту №3062 – забезпечує стимули ефективної діяльності прокурорів із гарантуванням їм визначеної профільним законом заробітної плати.

Водночас, з огляду на існуючу проблему реальної спроможності бюджетного фінансування вже гарантованих чинним Законом України «Про прокуратуру» видатків, потреба у забезпеченні прокурорів безкоштовним (іншими словами – за рахунок платників податків) форменим одягом із відсутнім обґрунтуванням її функціональної необхідності, а також встановлення додаткової стимулюючої надбавки до заробітної плати за класний чин, навряд чи є виправданим та своєчасним.

Однак за твердженням авторів законопроекту реалізація його положень не потребує значних видатків з Державного бюджету, а тому не потребує відповідного фінансово-економічного обґрунтування, що не співпадає з позицією Комітету з питань бюджету, викладеною ним у Висновку від 24 квітня 2020 року [6]. Крім того, у цьому документі було наведено розрахунки Міністерства фінансів України, викладені у експертному висновку до законопроекту, згідно з якими виплата відповідної надбавки працівникам органів прокуратури потребуватиме для Офісу Генерального прокурора додатково з державного бюджету щонайменше понад 250 млн гривень щорічно (з розрахунку діючого розміру надбавки для юриста 1 класу).

Щодо другого чинника слід зауважити, що аргументація щодо дисциплінування інших учасників кримінального процесу форменим одягом прокурора при виконанні ним своїх повноважень, видається такою, що, до певної міри, підважує основоположні засади кримінального провадження, оскільки сторона захисту не наділена таким інструментом дисциплінування інших учасників кримінального провадження при виконанні своїх повноважень та не забезпечена подібними важелями сприяння повазі до свого процесуального статусу.

З урахуванням вищевикладеного, вважаю, що наразі актуальним залишається питання забезпечення ефективної діяльності прокуратури

в Україні, зокрема шляхом приведення положень Закону України «Про прокуратуру» у відповідність до Конституції України, а також втілення стратегічних пріоритетів розвитку прокуратури в Україні, визначених на 2021–2023 роки.

Використана література:

1. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо підвищення ефективності діяльності органів прокуратури». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68135 (дата звернення: 14.04.2021).

2. Прокурорів будуть оцінювати за новою системою, а форму і класні чини не повернуть – Генпрокурор Руслан Рябошапка. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/161947-prokuroriv-budut-otsinyuvati-za-novimi-standartami-ruslan-ryaboshapka> (дата звернення: 14.04.2021).

3. Генеральний прокурор Ірина Венедіктова обговорила з народними депутатами пропозиції змін до Закону України «Про прокуратуру». URL: https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=publications&_t=rec&id=269702&fp=81 (дата звернення: 14.04.2021).

4. CDL–AD (2013)025, Joint Opinion on the draft Law on the Public Prosecutor’s Office of Ukraine, Endorsed by the Venice Commission at its 96th Plenary Session (Venice, 11–12 October 2013). URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2013\)025-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2013)025-e) (дата звернення: 14.04.2021).

5. У справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України: Рішення Конституційного Суду України від 26 березня 2020 року № 6-п/2020. Справа № 1-223/2018(2840/18) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-20> (дата звернення: 14.04.2021).

6. Висновок Комітету з питань бюджету від 24.04.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3062&skl=10 (дата звернення: 14.04.2021).

Трагнюк Р. Р.,
доцент кафедри судоустрою
та прокурорської діяльності,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент,

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ПРОКУРОРІВ

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що в сучасних умовах існує необхідність у підвищенні конкурентоспроможності прокурорської професії. Важливою запорукою цього є належне матеріальне і соціальне забезпечення прокурорів, найважливішою складовою якого є заробітна плата прокурорів. Зважаючи на це, питання визначення розміру заробітної плати прокурорів набувають важливого доктринального значення.

Статтею 87 Закону України «Про прокуратуру» встановлено особливості забезпечення функціонування прокуратури, які полягають у тому, що держава забезпечує фінансування та належні умови функціонування прокуратури і діяльності прокурорів, які, зокрема, включають гарантування достатнього рівня соціального забезпечення прокурорів. Таким чином, держава повинна гарантувати достатній рівень соціального забезпечення прокурорів, що включає визначений цим Законом розмір заробітної плати прокурора.

За приписами ст. 81 Закону України «Про прокуратуру» заробітна плата прокурорів регулюється цим Законом та не може визначатися іншими нормативно-правовими актами. Заробітна плата прокурора складається з посадового окладу, премій та надбавок. Частиною 3 вказаної статті визначено, що посадовий оклад прокурора окружної прокуратури становить 15 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року. З 1 січня 2021 року посадовий оклад прокурора окружної прокуратури становить 20 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року, а з 1 січня 2022 року – 25 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року.

Водночас необхідно звернути увагу, що п. 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України було передбаче-

но, що норми і положення статті 81 Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII зі змінами застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Тривалий час ця норма визначала особливості визначення розміру заробітної плати прокурорів порівняно із положеннями ст. 81 Закону України «Про прокуратуру» та була єдиною законодавчою нормою, яка встановлювала такі особливості.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про умови оплати праці прокурорів» від 11.12.2019 № 1155 затверджено схеми посадових окладів прокурорів Офісу Генерального прокурора, обласної прокуратури, окружних прокуратур та прирівняних до них прокуратур згідно з додатками 1 – 3. На зазначений період оплата праці працівників регіональних прокуратур здійснюється відповідно до постанов Кабінету Міністрів України, яка встановлює оплату праці працівників прокуратури (постанова Кабінету Міністрів України № 505 від 31.05.2012 «Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників органів прокуратури» (далі – Постанова № 505)).

Слід зауважити, що такий порядок регламентації питань заробітної плати прокурорів суперечив предмету регулювання Бюджетного кодексу України, визначеному ст. 1 Бюджетного кодексу України як відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, і питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства, а також визначаються правові засади утворення та погашення державного і місцевого боргу, регламентуються. Крім того, це суперечило положенням ч. 1 ст. 81 Закону України «Про прокуратуру», згідно з яким заробітна плата прокурора регулюється цим Законом та не може визначатися іншими нормативно-правовими актами.

Рішенням Конституційного Суду України від 26.03.2020 № 6-р/2020 у справі № 1-223/2018(2840/18) визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окреме положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України у частині, яка передбачає, що норми і положення статті 81 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII зі змінами застосовуються у порядку та розмірах, вста-

новлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Таким чином, визнання Рішенням Конституційного Суду України №6-р/2020 неконституційним положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України у частині, яким передбачено, що норми і положення статті 81 Закону України «Про прокуратуру» зі змінами застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, тягне за собою скасування особливого порядку визначення розміру заробітної плати прокурорів, який раніше передбачала ця норма Бюджетного кодексу України. Це унеможливує застосування до вказаних правовідносин положень актів Кабінету Міністрів України, зокрема Постанови № 505.

Натомість положення ст. 81 Закону України «Про прокуратуру» є чинними та мають застосовуватися без жодних застережень чи обмежень. Вони повно та всебічно врегульовують питання заробітної плати прокурорів, тому звернення до будь-яких інших нормативних актів щодо врегулювання цих питань не вимагається. Розглядаючи співвідношення цих приписів із положеннями вказаних вище актів Кабінету Міністрів України, необхідно звернути увагу на те, що закони України є актами вищої юридичної сили, ніж постанови Кабінету Міністрів України. Останні, як підзаконні акти, приймаються на основі та на виконання законів, і не можуть суперечити їм. З цього випливає, що вказані акти Кабінету Міністрів України не можуть встановлювати інші розміри заробітної плати прокурорів чи порядок її нарахування, ніж ті, що визначені безпосередньо Законом України «Про прокуратуру».

На підставі викладеного можна зробити висновок, що розмір посадового окладу прокурора може встановлюватися лише положеннями ст. 81 Закону України «Про прокуратуру». Будь-які обмеження цього розміру, а також визначення його у іншому порядку є недопустимими та не мають правових наслідків.

СТУДЕНТИ

Білий В. Є.,
студент 10 групи 4 курсу
Інститут прокуратури
та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ОКРЕМІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЩОДО ЕКСТРАДИЦІЇ ОСІБ

Злочинність – це негативне соціальне явище, проблема якого стосується не тільки окремої держави, а й міжнародного співтовариства в цілому. Співпраця між державами в сфері боротьби зі злочинністю в світі – дуже важливий елемент міждержавного спілкування і взаємодопомоги. Його детальному регулюванню присвячено багато нормативно правових актів, а саме конвенції, національне законодавство та міжнародні договори, які реалізуються Україною, обов’язковий характер яких затверджений Верховною Радою України за ст. 9 Конституції України.

Міжнародно-правова допомога надається для здійснення процесуальних дій компетентними органами однієї держави, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або виконання вироку, винесеного судом іншої держави або міжнародною судовою установою. [1, с. 232]. Міжнародно-правова допомога – один з важливих напрямків міжнародної співпраці, в першу чергу пов’язаний з пріоритетом захисту прав і свобод людини, відкритих кордонів та відкритості держав для іноземців.

Таким чином, норми КПК України, а саме ст. 561 КПК України передбачено, що на території України для виконання запиту про міжнародну правову допомогу можуть бути здійснені будь-які процесуальні дії, передбачені КПК України або міжнародним договором. Однак ст. 562 КПК України свідчить, що якщо запит компетентного органу іноземної держави вимагає процесуальної дії, виконання якого в Україні можливо тільки з дозволу прокурора або суду, така дія здійснюється тільки

при дотриманні дозволу відповідно до КПК України, навіть якщо це не передбачено законодавством запитуючої сторони. Підставою для вирішення питання про видачу такого дозволу є матеріали звернення компетентного органу іноземної держави [1, с. 239]. Тобто діючими нормативними правовими актами України законодавець розділив міжнародно-правову допомогу на процесуальні дії, які можуть здійснюватися в порядку надання міжнародно-правової допомоги, і дії, що вимагають спеціального дозволу.

Окремо слід відмітити таку важливу функцію Офісу Генерального прокурора, як екстрадицію осіб.

При прийнятті рішення про видачу Офіс Генерального прокурора повинен дотримуватися норм національного кримінально-процесуального законодавства і положення основних міжнародних нормативних актів, що регулюють видачу осіб, а саме: Європейську конвенцію про видачу 1957 року з двома додатковими протоколами, ратифікована Законом України від 16 січня 1998 року, Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993, ратифікована Законом України від 10 листопада 1994 року народження і Протокол до неї 1997 року, ратифікований Законом України від 3 березня 1998 року, і інші багатосторонні та двосторонні угоди про видачу осіб (з Бразилією, Грузією, Індією, Італією, Китаєм, Болгарією та ін.).

Заява про видачу особи в Україну готує слідчий або прокурор, який контролює дотримання законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове розслідування. Такий запит повинен бути оформлений в письмовій формі і містити інформацію про особу, видача якої запитується, про обставини і кримінально-правової кваліфікації вчиненого ним кримінального злочину.

Також в ст. 12 Європейської конвенції про видачу злочинців 1957 року встановлюються вимоги до запитів і підтверджуючих документів. Згідно з яким до запиту додаються[2]:

- оригінал або завірену копію обвинувального вироку і постанови суду або постанови про негайне затримання, або ордера на арешт, або іншої постанови, що має таку ж силу і виданого в порядку, передбаченому законодавством запитуючої сторони;

- заяву про злочини, за якими потрібна екстрадиція. Час і місце їх вчинення, їх юридична кваліфікація і посилання на відповідні правові положення (вказані якомога точніше);

– копію відповідного законодавства або, якщо це неможливо, виклад відповідного закону і, якщо можливо, найбільш точний опис зацікавленої особи, а також будь-яку іншу інформацію, яка може допомогти встановити його особу і громадянство [2].

Одним з важливих етапів екстрадиції є екстрадиційна перевірка, так як вона проводиться Офісом Генерального прокурора або від його імені, або за запитом відповідної регіональної прокуратури з метою виявлення обставин, які можуть перешкодити екстрадиції. Такі обставини передбачені частиною 1 статті 589 КПК України.

Особливою підставою для відмови у видачі особи є надання йому статусу біженця або такого особливого статусу, згідно з яким запитуючої сторони загрожує порушення особистих прав, гарантованих міжнародними договорами України. Це положення закріплене в Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року, Конвенції 1951 року про статус біженців та інших міжнародних договорах з прав людини.

Рішення за запитом про видачу приймає Офіс Генерального прокурора або уповноважена ним особа, яка повідомляє компетентний орган іноземної держави і особа, щодо якої було зроблено запит. Якщо прийнято рішення про видачу особи, йому вручається копія такого рішення.

Таким чином, вивчивши та проаналізувавши діяльність Офісу Генерального прокурора в рамках міжнародного співробітництва, можна зробити висновок, що вона досить ефективно співпрацює з компетентними органами зарубіжних країн у сфері екстрадиції при здійсненні міжнародного співробітництва в кримінальному судочинстві.

Використана література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Редакція від 17.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Європейська конвенція про видачу правопорушників: прийнята 13 грудня 1957 р.; ратифікована Законом України від 16 січня. 1998 р. Редакція від 20.09.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Лапкін А. В.

Кракова В. В.,
студентка 6 групи 4 курсу
Інституту прокуратури
та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ВИМОГ ДО ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРОКУРАТУРИ

В умовах формування правової держави, на органах прокуратури лежить особлива відповідальність щодо дотримання такого важливого принципу, як законність. Тому будь-яке упущення в роботі прокуратури може спричинити серйозні наслідки. Саме тому служба в органах прокуратури вимагає від прокурора висококваліфікованого і грамотного виконання своїх посадових обов'язків. Мало того, у сучасних умовах великого значення набуває і деонтологічне регулювання діяльності органів прокуратури, яке поряд з нормативним регулюванням правоохоронної діяльності має значний вплив на ефективність роботи органів прокуратури.

Разом з тим, варто звернути увагу й на те, що професійній деформації може протистояти тільки людина з розвиненим почуттям обов'язку, справедливості та гуманності. Тому, моральне самовиховання як усвідомлена, цілеспрямована діяльність, спрямована на формування високих моральних якостей і подолання недоліків у власній моральній сфері, вкрай необхідна прокурору, оскільки, його поведінка повинна бути зразком дотримання вимог етики.

Що ж стосується визначення поняття правової етики прокурора, то слід зазначити, що у правовій літературі існує незначна кількість таких визначень.

Так, А. В. Лапкін вказує, що етика прокурора – це різновид професійної етики, встановлена корпоративними правилами модель належної поведінки прокурорів у тих ситуаціях, коли правові приписи не встановлюють для них конкретних правил поведінки, яка відповідає загальноприйнятим нормам моралі, а також кращим суспільним уявленням про прокуратуру та її працівників [3, с. 36].

І. О. Билиця вказує на те, що професійна етика прокурора – це зведення правил етичної поведінки під час здійснення функцій прокуратури у відносинах із пересічними громадянами, суддями, іншими

сторонами судового процесу, представниками правоохоронних та інших державних органів та установ, органами місцевого самоврядування, зарубіжними органами прокуратури, об'єднаннями громадян, засобами масової інформації, колегами-прокурорами для підтримання авторитету прокуратури в суспільстві [2, с. 19].

На нашу думку, прокурорська етика – це вид професійної етики, що представляє собою сукупність правил поведінки працівників прокуратури, що забезпечує моральний характер виконуваної ними роботи і позаслужбової поведінки.

Основним документом, який стосується етики і моралі в діяльності працівників усієї прокурорської системи України, є Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури (далі Кодекс), прийнятий 27 квітня 2017 року [1]. Зазначений нормативно-правовий акт спрямований на запобігання неетичної поведінки і на усунення сумнівів в неналежній прокурорській діяльності та визначає основні принципи, моральні норми та правила прокурорської поведінки, якими повинні керуватися працівники прокуратури при виконанні своїх службових обов'язків та поза службою.

Однак, незважаючи навіть на таку досить якісну регламентацію вимог до етичної поведінки працівників прокуратури, наразі прокурори нерідко нехтують такими вимогами.

На нашу думку, така ситуація, перш за все, зумовлена здебільшого рекомендаційним характером вимог до етичної поведінки працівників прокуратури, що призводить до відкритого ігнорування прокурорами таких норм та правил. Крім цього, дотримання етичних вимог значною мірою залежить і від характеру засобів реагування на їх порушення, однак, як показує практика, досить часто прояви неетичної поведінки працівників прокуратури просто замовчуються та прикриваються керівництвом, що в свою чергу породжує відчуття безкарності серед порушників.

Тож, вважаємо, що для вирішення зазначених проблем потрібно підвищувати рівень правосвідомості прокурорів та при доборі кадрів звертати особливу увагу на особисті морально-етичні принципи кожного кандидата на посаду.

Використана література

1. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів від 27.04.2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001900-17> (дата звернення: 11.04.2021).

2. Билиця І. О. Професійна етика прокурора як різновид юридичної етики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2016. №23. С. 17–20.

3. Лапкін А. В. Закон України «Про прокуратуру». Науково-практичний коментар. Х. : Право, 2015. 680 с.

Науковий керівник: к.ю.н., ас. кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Розсоха К. О.

Педора О. О.,
студент 12 групи 1 курсу Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

РЕФОРМУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ НОВОВВЕДЕНЬ

З моменту здобуття Україною незалежності в 1991 році вітчизняна прокуратура перебуває в стані безперервних реформ. З аналізу національного законодавства можна встановити, що процес змін має стадійний характер. Великого значення для сучасного розвитку України зокрема та існування загалом має реформування прокуратури, яке розпочалося в 2014 році. Його основною причиною є євроінтеграційні процеси.

Актуальність даної теми полягає в тому, що з 2014 року Україна змінила вектор своєї зовнішньої політики, у зв'язку з чим виникла необхідність очищення та осучаснення існуючої системи державних органів.

Колосальний вплив на оновлення прокуратури мало ухвалення Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року (далі – Закон), основними позитивними рисами якого були скасування прокурорського нагляду за дотриманням та застосуванням законів; ускладнення порядку добору кандидатів на посаду прокурорів та їх призначення; створення кардинально нової системи місцевих прокуратур [1].

Проте, незважаючи на різноманітні нововведення, вищевказаний нормативно-правовий акт також має і ряд недоліків.

По-перше, сумнівною є норма, передбачена в п. 1 ч. 9 ст. 71 Закону, коли фактично Генеральний прокурор може «не погодити» десятки кан-

дидатур від Ради прокурорів тільки задля того, щоб відповідну адміністративні посаду в прокуратурі обійняла «своя людина». Така норма не вписується в загальний підхід нового законодавства про прокуратуру щодо звуження повноважень, а отже, і впливу Генерального прокурора на формування прокурорського корпусу [1].

По-друге, незважаючи на те, що даним Законом прокуратура позбавляється функції загального нагляду за дотриманням законності, Перехідні положення все ж передбачають можливість виконання даної процесуальної функції в обмеженій площині, зокрема у формі представництва інтересів громадянина або держави в суді.

В даному випадку доречно було б посилатися на приписи п. 91 Висновку Венеційської комісії від 14 жовтня 2013 року №735/2013 про те, що зазначені повноваження можуть порушувати право на справедливий судовий розгляд відповідно до ст. 6.1. Європейської конвенції [2].

Також не слід відкидати і Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури», який було прийнято 19 вересня 2019 року. Даний нормативно-правовий акт містить низку нововведень, які серйозно розкритиковані. По-перше, було передбачено скорочення складу працівників органів прокуратури з 15 до 10 тисяч осіб [3]. В прокуратурі така ідея зустріла очікуваний спротив, оскільки мала місце наступна закономірність: зі зменшення кількості працівників прокуратури відбувалося збільшення їх заробітної плати, проте разом з тим відбувалося і збільшення навантаження на одного працівника, що в свою чергу не сприяло збільшенню ефективності роботи прокуратури. По-друге, законом була передбачена ліквідація військових прокуратур[3]. Дане нововведення було розкритиковане як окремими парламентарями, так і науково-експертним управлінням Верховної Ради. Було звернуто увагу на те, що вказаний вище Закон України фактично не містить жодного пояснення причин ліквідації військових прокуратур. Натомість, у висновках управління юстиції зазначалося: «Руйнування системи підготовки військових прокурорів з певним рівнем знань військового законодавства і військової специфіки може призвести до зниження якості досудового слідства у певних категоріях справ».

Окрім вказаних вище результатів реформаторської діяльності у сфері прокуратури, ми можемо також визначити подальші перспекти-

ви модернізації відповідно до стратегії розвитку прокуратури на 2021–2023 роки, затвердженої наказом Генерального прокурора від 16 жовтня 2020 року[4]: 1) удосконалення кадрової політики; 2) вироблення засобів підвищення кваліфікації прокурорів; 3) впровадження сучасних технологій у повсякденні робочі процеси[5].

Отож, зважаючи на сказане вище, можна зробити висновок, що процес реформування органів прокуратури є досить складним та суперечливим, оскільки паралельно із введенням ефективних розв'язків різноманітних прогалин у праві відбувається виникнення нових проблем. Проте, зважаючи на тенденції розвитку реформ та рівень законодавчої ініціативи, можна стверджувати, що в недалекому майбутньому відбудеться розв'язання основних проблем у даній сфері та покращення рівня ефективності функціонування прокуратури та інших державних установ.

Використана література:

1. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
2. Висновок Венеційської комісії від 14 жовтня 2013 року № 735/2013. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://rm.coe.int/1680097f7d>
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19 вересня 2019 року № 113-IX. Електронний ресурс. Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66266
4. Стратегія розвитку прокуратури на 2021–2023 роки, затверджена Генпрокурором Іриною Венедіктовою. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=282096
5. Подкопаєв С. В. «Правові засади та напрями модернізації прокуратури в Україні». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf>

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри нотаріального, виконавчого процесів та адвокатури, прокуратури, судоустрою Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Саленко О. В.

Прілепишев А. В.,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Університету ДФС України

ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Видозміна підходу до підтвердження статусу та повноважень учасників кримінального процесу у 2012 році, та подальше внесення неузгоджених між собою законодавчих змін у кримінальне процесуальне законодавство, спровокувало виникнення проблеми неправильного тлумачення приписів закону. Виходячи з аналізу судової практики, проблема невірною розуміння порядку наділення прокурора повноваженнями у конкретному кримінальному провадженні є досить розповсюдженою та актуальною.

Серед завдань кримінального процесу, закріплених у статті 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) виділяють «застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження» [1].

Поняття «належна правова процедура» має тісний зв'язок із загальними засадами кримінального провадження. У свою чергу, належна процедура (fair procedure) є складовою принципу верховенства права, за якою повноваження органів та посадових осіб публічної влади визначаються виключно приписами законодавства, а органам та їх посадовим особам дозволено діяти лише в межах наданих їм повноважень.

Положення статті 36 КПК України покладають на прокурора, який здійснює нагляд за дотриманням законодавства у формі процесуального керівництва у досудовому розслідуванні низку повноважень. Проте, такими повноваженнями наділені лише прокурори, які у відповідності до вимог статті 37 КПК України визначенні керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування у конкретному кримінальному провадженні. Тобто, визначення прокурора (прокурорів) у конкретному кримінальному провадженні є обов'язковим [1].

Визначення керівником відповідного органу прокуратури прокурора (прокурорів), який буде здійснювати повноваження у конкретному кримінальному провадженні є процесуальним рішенням.

Верховним Судом у своїх рішеннях неодноразово наголошувалось, що надання прав, покладення обов'язків та визначення обсягу відповідальності за своєю юридичною природою потребує письмової форми заради уникнення суб'єктивізму та забезпечення правової визначеності.

Відповідно до статті 110 КПК України процесуальними рішеннями є всі рішення, які приймаються прокурором та мають виражатися у формі постанови.

Неправильне тлумачення законодавства, у подальшому призводять до визнання дій прокурора такими, що були вчиненні поза межами повноважень.

Суди негативно ставляться до відсутності постанови про призначення групи прокурорів у конкретному кримінальному провадженні та порушенні вимог щодо її форми.

Верховним Судом у своїй постанові по справі №235/6337/18 від 17 грудня 2019 року зазначено, що рішення керівника відповідного органу прокуратури є процесуальним рішенням, а тому повинно вноситись у формі постанови до якої КПК України висуває конкретні вимоги, постанова винесена з порушенням вимог не наділяє прокурора (прокурорів) повноваженнями [2].

Також, Верховним Судом у своїй постанові по справі №761/33311/15-к від 11 лютого 2020 року визначено, що у випадку, коли у матеріалах кримінального провадження відсутні будь-які процесуальні документи про визначення конкретного прокурора, який здійснює процесуальне керівництво у конкретному кримінальному провадженні, то такий прокурор не наділений повноваженнями у конкретному кримінальному провадженні [3].

Окремої уваги заслуговує постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду по справі №754/7061/15 від 22 лютого 2021 року, якою наголошено, що відсутність постанови про призначення (визначення) прокурора чи групи прокурорів, які здійснюватимуть повноваження у конкретному кримінальному провадженні в матеріалах досудового розслідування або її невідповідності керівником відповідного органу прокуратури, тягне за собою недопустимість доказів, зібраних під час досудового розслідування, як таких, що зібрані під процесуальним керівництвом прокурора, який не мав на те законних повноважень [4].

Висновок. Відсутність єдиного підходу до процедури наділення прокурора повноваженнями, призводить до порушення фундаментальних засад кримінального процесу. У КПК України необхідно чітко визначити, що прокурор набуває повноважень у кримінальному провадженні виключно після внесення його прізвища до постанови про призначення групи прокурорів, і лише така постанова, є єдиним документом, який підтверджує повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні.

Використана література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду по справі №235/6337/18 від 17 грудня 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86468617>.

3. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду по справі №761/33311/15-к від 11 лютого 2020 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87672462>.

4. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду по справі №754/7061/15 від 22 лютого 2021 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95139651>.

Науковий керівник: к. ю. н., старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики Університету ДФС України Фокін Я. Ф.

Рубан Є. В.,

студентка 2 групи 1 курсу факультету
міжнародно-правових відносин
Національного університету
«Одеська юридична академія»

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ

Прокуратура України є єдиною системою, яка в порядку, передбаченому Законом України «Про прокуратуру», здійснює функції які встановлені Конституцією України задля захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

Від 29.08.2019 р. був прийнятий проект закону №1032 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури».

Цей проект став необхідним за рахунок того, що у 2014 р. після ухвалення нової редакції Закону України «Про прокуратуру» почався новий етап реформування прокуратури. В наслідок чого прокурори були позбавлені загального нагляду. Також згодом після початку роботи Державного бюро розслідувань прокуратура втратила функцію досудового розслідування. До того ж в прокуратурі не відбулося перегляду кадрів, тому і не відбулося очищення прокуратури від осіб які не відповідають вимогам професійності та добросовісності. Також була перекрита можливість для широкого входження нових кадрів на всі рівні органів прокуратури незалежно від їх досвіду та рівню професійної підготовки.

Як результат цього існуюча модель функціонування органів прокуратури є не зовсім задовільної: це недовіра суспільства, а також неналежний рівень виконання своїх повноважень прокурором. Наприклад за даними соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова, станом на лютий 2019 року повністю довіряло органам прокуратури лише 2.1% населення, а повністю не довіряло – 34.8 %.

Тому щоб реформувати органи прокуратури потрібно для початку здійснити заходи із проведення оцінки відповідності діючих прокурорів критеріям професійної компетентності, професійної етики і добросовісності та надати можливості іншим кандидатам займати посади у прокуратурах всіх рівнів. А законопроект № 1032 якраз і є спрямований на запровадження цих заходів.

Основні положення законопроекту:

- Побудова нової структури : Офіс Генерального прокурора, обласні прокуратури, окружні прокуратури. Надання права Генеральному прокурору права ліквідувати та реорганізувати окружні та обласні прокуратури;

- зменшення максимальної кількості працівників органів прокуратури з 15000 до 10000 осіб;

- надання Генеральному прокурору повноважень затверджувати: стратегію розвитку прокуратури; систему оцінювання якості роботи прокурорів; порядок вимірювання та регулювання навантаження

на прокурорів; порядок розгляду звернень щодо неналежного виконання прокурором, який обіймає адміністративну посаду, посадових обов'язків, встановлених для відповідної адміністративної посади;

– надання можливості для всіх кандидатів із вищою юридичною освітою та стажем роботи у сфері права брати участь у відборі на заміщення посад в усіх органах прокуратури;

– атестація прокурорів проводиться кадровими комісіями, які оцінюють професійну компетентність прокурорів, їх професійну етику та добросовісність та інші.

Законопроект був прийнятий для підвищення ефективності здійснення органами прокуратури своїх функцій.

Вже 15 березня 2021 року розпочали свою роботу нові окружні прокуратури., де працюватимуть прокурори, які успішно пройшли атестацію і довели свою добросовісність та професійну компетентність. Це вже є гарною перспективою адже правильне розподілення повноважень зменшить обсяг навантаження на прокурорів і підвищить ефективність їх праці.

Використана література:

1. Закон України «Про прокуратуру»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

2. Карта проходження проекту: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/LI00018I.html

3. Пояснювальна записка до проекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури»: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GI00018A.html

4. Новини: В Україні розпочали роботу нові окружні прокуратури (ІНФОГРАФІКА) : https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=290892

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Ковальчук І. С.

Сиротин І. П.,
студент 4 групи 4 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПРОКУРАТУР В УКРАЇНІ

Спеціалізовані прокуратури функціонують в системі органів прокуратури України ще з радянських часів, а питання про види та доцільність їх існування не один раз поставало на порядку денному, тому не винятком є і сьогодні, в умовах постійного реформування цієї системи. На даний час система органів прокуратури в Україні побудована в основному відповідно до адміністративно-територіального поділу, проте цей принцип побудови не завжди спрацьовує як універсальний, не виконує своєї організуючої ролі в низці специфічних сфер у державі [1, с. 89]. Так, згідно з ч. 2 ст. 7 Закону України «Про прокуратуру» у разі потреби рішенням Генерального прокурора можуть утворюватися спеціалізовані прокуратури на правах структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора, на правах обласних прокуратур, на правах підрозділу обласної прокуратури, на правах окружних прокуратур, на правах підрозділу окружної прокуратури. Перелік, утворення, реорганізація та ліквідація спеціалізованих прокуратур, визначення їх статусу, компетенції, структури і штатного розпису здійснюються Генеральним прокурором [2].

Варто зазначити, що організація та діяльність спеціалізованих прокуратур, зокрема в Україні, зумовлена потребою в забезпеченні законності, захисту прав громадян та інтересів держави у різних видах діяльності. Спеціалізовані прокуратури будуються за загальними для всіх органів прокуратури принципами; вони керуються тими ж законами, що й територіальні прокуратури; перед ними стоять загальні для всіх органів прокуратури завдання; вони використовують ті ж засоби прокурорського реагування на виявлені порушення закону. Проте у їх системноструктурній побудові, а також в об'єктах по здійсненню нагляду є певні особливості.

Так, на території України свого часу були створені та функціонували транспортні, військові та природоохоронні прокуратури, прокуратури з питань нагляду за додержанням кримінально-виконавчого законодавства та ін. Проте вони втратили свою актуальність і були ліквідовані. Однак, як слушно зазначає М. Якимчук, реформування структури органів – процес еволюційний: воно відбувається лише тоді, коли функціонування органів управління починає з середини деформувати сталу структуру [1, с. 125].

Чимало дискусій викликало підписання Президентом України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури», яким було встановлено, що систему прокуратури України становлять Офіс Генерального прокурора; обласні прокуратури; окружні прокуратури; Спеціалізована антикорупційна прокуратура [2]. Особливу увагу привернула ліквідація військових прокуратур, адже на них покладено нагляд за додержанням законів у сфері забезпечення воєнної безпеки суверенної і незалежної, демократичної, правової держави – Україна, що, на нашу думку, є надзвичайно актуальним органом в умовах війни.

З огляду на це, наразі вищезначеним Законом передбачено існування лише однієї спеціалізованої прокуратури – Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Важливість функціонування цієї прокуратури не викликає сумнівів, адже корупція є проблемою загальнонаціонального масштабу, гальмом розвитку правової системи та розбудови демократичної держави. Спеціалізована антикорупційна прокуратура утворюється на правах самостійного структурного підрозділу в Офісі Генерального прокурора, на яку покладаються специфічні функції. Так, упродовж довгого часу корупція залишається однією з найбільш гострих проблем України та є темою для постійних дебатів як для української, так і для міжнародної спільноти, тому досвід окремих європейських країн, де запроваджена антикорупційна спеціалізація прокурорів (Хорватія, Швеція, Іспанія), демонструє доцільність формування аналогічних органів і в Україні.

Безперечно, на наш погляд, доцільним було б також і створення (а точніше – відновлення діяльності) природоохоронних прокуратур в умовах сьогодення. Екологічні проблеми в Україні накопичуються і консервуються. Прикладом цього є стан Дніпра в міській смузі столиці.

Через недбале ставлення до цієї водної артерії державного значення, велику кількість стічних вод низької якості очистки, які скидають промисловий та аграрний комплекси, Дніпро знаходиться на грані екологічного колапсу. Катастрофа відбувається на озері Світязь, яке є найглибшим в Україні – воно міліє надзвичайно швидкими темпами, проте з цього приводу не вживають жодних заходів. Також актуальною є проблема утилізації й переробки відходів. Роками на території України накопичуються тонни відходів, у тому числі й небезпечних. За різними даними, від 4 до 7% нашої країни завалено сміттям. Тому розв’язання зазначеної проблеми є ключовим у вирішенні питань енерго- та ресурснезалежності держави, економії природних матеріальних та енергетичних ресурсів і стратегічним завданням державної політики [3].

Отже, виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що доцільність функціонування спеціалізованих прокуратур насамперед залежить від потреби нагляду за тими чи іншими сферами відносин на державному рівні. Тому, як приклад, створення природоохоронних прокуратур є на часі, оскільки вони будуть оперувати питаннями, які пов’язані із законністю використання об’єктів навколишнього середовища, здійснювати нагляд за дотриманням належного стану екологічного капіталу, без якого неможливе забезпечення комфортного життя населення.

Використана література:

1. Якимчук М. Організаційна структура системи органів прокуратури: стан та напрями удосконалення. Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2001. Вип. 36. С. 568–575.
2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#n39> (дата звернення: 04.04.2021).
3. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/820-2017-p> (дата звернення: 04.04.2021).

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Іванцова А. В.

Скороход К. В.,
студент 3 групи 1 курсу
факультету прокуратури та слідства
Національного університету
«Одеська юридична академія»

СПЕЦІАЛІЗОВАНА АНТИКОРУПЦІЙНА ПРОКУРАТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Сьогоднішня трансформація, що відбувається в Україні, є передумовою складного процесу реформування правової, економічної та політичної сфери. Одна з головних перешкод для економічного становлення держави була і є корупція.

Усуваючи корупцію, законодавець вважає за потрібним реформувати наявні та створити нові органи, які здійснюють антикорупційну діяльність.

Зокрема, 14 жовтня 2014 року Верховною Радою України прийнято Закон «Про запобігання корупції», яким визначено систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері боротьби з корупцією. У вказаному законі визначаються роль і місце органів прокуратури щодо здійснення антикорупційних дій [1, с.290]

Відповідно до Закону України «Про прокуратуру» Спеціалізована антикорупційна прокуратура діє як незалежний елемент системи прокуратури і виступає самостійним структурним підрозділом. Законодавством був встановлений вичерпний перелік функцій Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, до якого належать: здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України; підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями [2].

Виходячи з того, що Спеціалізована антикорупційна прокуратура є незалежним та самостійним державним органом, який наділений відповідними повноваженнями за для потужного здійснення завдань і функцій у сфері запобігання корупції, що послуговується у процесі реалізації своїх повноважень висококваліфікованою підготовкою працівників, а також належними фінансовими та матеріально-технічними ресурсами.

Положеннями вищевказаного закону встановлено його загальні ознаки, якими вважають підзвітність, самостійність, незалежність, доступність, прозорість, відкритість тощо.

Норми Закону України «Про прокуратуру» висвітлюють усі необхідні положення, але, попри це, залишаються певні питання, які варто розглянути та вдосконалити. На сьогоднішній день існує ряд недоліків у нормативно – правових актах, якими регулюється діяльність Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Наприклад, під системою Спеціалізованої антикорупційної прокуратури мають на увазі центральний апарат та територіальні філії, які являють собою підсистему органів прокуратури України з визначенням належних функцій. На її чолі стоїть керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, який безпосередньо підпорядковується Генеральному прокуророві України. Згідно з цим, можна зробити висновок, що законодавець намагається акцентувати увагу на організаційній і функціональній автономності антикорупційної прокуратури. [3, с. 127]

Певну специфіку бачимо в складному, загальнодержавному характері кримінальних проваджень, нагляді за розслідуваннями, які здійснюють антикорупційні прокурори, на думку вчених та спеціалістів потребують розробки особливої програми, стратегії в діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Серед особливостей правового статусу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури слід виділити її організаційну та функціональну відокремленість від інших органів прокуратури. Винятковість полягає в призначенні та гарантуванні незалежності Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі, але таке становище створює загрозу принципу єдності систем прокуратури України, оскільки воно проявляється в тому, що вона знаходиться в приміщеннях Національного антикорупційного бюро України або в службових приміщеннях Генеральної прокуратури України, які розташовані окремо від інших службових приміщень [4, с. 20].

Зазначимо, що діяльність Спеціалізованої антикорупційної прокуратури повинна відповідати найкращим міжнародним практикам та стандартам, а також брати до уваги особливості правової системи країни. Тому запровадження міжнародних антикорупційних стандартів у вітчизняне законодавство та його модернізація є важливою гарантією.

У підсумок варто сказати, що Спеціальна антикорупційна прокуратура є важливим та конче необхідним органом в механізмі реалізації державної антикорупційної політики. Закріплення особливого статусу

Спеціалізованої антикорупційної прокуратури в структурі органів прокуратури зумовлено специфічними завданнями, які покладаються на цей орган, і обмеженням впливу на прокурорів цієї прокуратури з боку керівництва Генеральної прокуратури. Тому створення нових антикорупційних органів з урахуванням досвіду зарубіжних держав та дотриманням міжнародних стандартів покладають чимало сподівань на ефективність і результативність діяльності цих органів.

Використана література:

1. Яцик Т. П., Сніцар О. Ю. Основні проблеми діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та шляхи їхнього подолання // Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). Вип. 4–5 (8–9) 2017. 295с.

2. Про прокуратуру : Закон України : від 14.10.2014 № 1697-VII // База даних «Законодавство України» / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

3. Ковальчук І. С. Проблемні аспекти організації й діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури // Юридичні науки. – 2016. – №2. – С. 126–128.

4. Бабкова В. С. Проблеми визначення статусу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури / В. С. Бабкова // Проблеми реформування прокуратури : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 15 квіт. 2016 р.). – Х. : Право, 2016. – С. 18–20.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Ковальчук І. С.

Тищенко О. С.,
студент 4 курсу 10 групи Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПУБЛІЧНЕ ОБВИНУВАЧЕННЯ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ФУНКЦІЯ ПРОКУРАТУРИ

Внаслідок проведення конституційної реформи правосуддя значних змін зазнала й прокуратура України. Зокрема, у статті 131¹ Конституції

України закріплено основні напрями діяльності прокуратури, серед яких:

1) підтримання публічного обвинувачення в суді [1].

Зазначене положення викликало значну кількість суперечок та дискусій серед вітчизняних вчених, а також практиків, оскільки в Законі України «Про прокуратуру» та Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) закріплено функцію «підтримання державного обвинувачення в суді». Тому питання співвідношення понять «державне обвинувачення» та «публічне обвинувачення» є, на наш погляд, актуальним.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК державне обвинувачення – процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [2].

Формулювання зазначеної функції, закріплене в результаті Конституційної реформи щодо правосуддя, є наслідком корегування функції підтримання державного обвинувачення в суді, яка покладалася на прокуратуру раніше. Попри відсутність законодавчого визначення функції «підтримання публічного обвинувачення», у науковій юридичній літературі сформулювався в цілому єдиний підхід до розуміння її відмінностей від підтримання державного обвинувачення [3, с. 123].

Значимо, що термін «публічне обвинувачення» насамперед пов'язаний з публічними правовідносинами, публічним інтересом і публічними органами влади. Це дає підстави вважати, що і в судовому розгляді є публічне, а не державне обвинувачення.

Тому, на наше переконання, органи прокуратури слід віднести до органів публічної влади, оскільки вони виступають від імені держави та здійснюють покладені на них функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства й держави. На думку С. Патюк, якщо публічне обвинувачення виконується в інтересах всього суспільства (і держави зокрема), то державне обвинувачення буквально може здійснюватися тільки в інтересах держави, її органів та посадових осіб, які можуть не відстоювати волю більшості суспільства, тому термін «публічне обвинувачення» лінгвістичного захищає і державні інтереси, і суспільні інтереси й потерпілого у кримінальному провадженні [4]. Тому можна констатувати, що поняття «публічне обвинувачення» є ширшим за поняття «державне обвинувачення».

Більш обґрунтованим видається це визначення й в аспекті узгодження концептуальних основ обвинувачення у кримінальному процесі, що ґрунтуються на загальноприйнятому і нормативно закріпленому поділу кримінальних проваджень на справи публічного та приватного обвинувачення. При цьому публічним обвинуваченням вважається обвинувачення, яке походить від держави (суспільства), а приватним – обвинувачення, що висувається та підтримується потерпілим. У цьому контексті протиставлення приватному обвинуваченню публічного видається більш коректним, ніж державного [3, с. 124].

Отже, важливим завданням на сьогодні є узгодження норм Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про прокуратуру» з нормами Конституції України, а саме: закріплення підтримання публічного обвинувачення в суді як функції прокуратури. Такі принципи питання мають бути вирішені в найкоротший термін задля того, щоб уникнути суперечностей та різного розуміння як у теорії, так і на практиці.

Використана література:

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Редакція від 17.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Лапкін А. В. Концептуальні проблеми підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 21. С. 123–130.

4. Патюк С. Нормативна невизначеність співвідношення категорій «державне» та «публічне» обвинувачення як підстава для зловживання правом у кримінальному провадженні. *Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства*. 2017. Т. 1. №. 2. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/73/69>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Лапкін А. В.

Секція 6

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ

Науковці та практики

Бірюкова А. М.,
доктор юридичних наук, професор,
Академія адвокатури України

СУБ'ЄКТИ ПРОХОДЖЕННЯ СТАЖУВАННЯ В АДВОКАТА

Відповідно до чинного законодавства, що регулює організацію та функціонування адвокатури, статус адвоката може набути фізична особа за наявності вищої юридичної освіти, стажу роботи в галузі права не менше двох років, складення кваліфікаційного іспиту, проходження стажування, складання присяги адвоката та отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Як бачимо, одним з етапів набуття особою статусу адвоката, є проходження стажування під керівництвом адвоката, який має стаж адвокатської діяльності не менше п'яти років.

Законом встановлена єдина підстава звільнення від проходження стажування – наявність у особи стажу роботи помічником адвоката не менше одного року за останні два роки на день звернення із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту.

Зважаючи на правовий статус помічника адвоката, такий підхід законодавця, вбачається цілком обґрунтованим. Адже, відповідно до положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», на помічників адвоката не тільки розповсюджується дія трудового законодавства, а і гарантії адвокатської діяльності з питань заборони розголошення адвокатської таємниці та надається право помічнику виконувати доручення адвоката у справах, що знаходяться у його провадженні, крім тих, що належать до процесуальних повноважень (прав та обов'язків) адвоката [1].

Таким чином, виконання функцій помічника адвоката, з використанням зазначених законодавчих можливостей, створює умови для належної професійної підготовки осіб, які мають намір займатися адвокатською діяльністю і, тому є виправданим положення Закону щодо звільнення таких осіб від проходження стажування для набуття статусу адвоката.

Разом з тим, не можна погодитися з позицією автора законопроекту «Про внесення змін до частини п'ятої статті 10 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», відповідно до якої, крім помічника адвоката, від проходження стажування звільнюються особи, які на день звернення із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту мають стаж роботи на посаді помічника судді щонайменше п'ять років, або стаж роботи на посаді судді щонайменше один рік [2].

Не піддаючи сумніву професійні навички, що набуті судьями та помічниками суддів під час їх практичної діяльності, треба зазначити, що специфіка адвокатської діяльності не дозволяє їх вважати достатніми гарантіями професійної компетенції майбутнього адвоката.

Тому, на відміну від попереднього Закону України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року, для перевірки готовності особи, яка отримала свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту, самостійно здійснювати адвокатську діяльність, чинним Законом запроваджений інститут стажування особи під керівництвом досвідченого адвоката.

Як слушно зазначає Н. М. Бакаянова, стажування повинно забезпечувати наставництво та передачу досвіду, зрозуміння стажистом етичного підґрунтя професії, традицій та принципів адвокатури. Протягом стажування стажист адвоката навчається приймати правильні та вчасні рішення при веденні відповідних справ, має можливість опановувати навички професії [3, с. 60].

Аналізуючи досвід країн-членів Європейського Союзу, автори Інформаційної довідки «Стажування для набуття особою права на здійснення адвокатської діяльності в країнах ЄС», підготовленої Європейським інформаційно-дослідницьким центром, роблять висновки про те, що у європейських країнах запроваджене стажування як обов'язкова підстава для набуття особою права на здійснення адвокатської діяльності, лише у деяких країнах є певні винятки для осіб, які мають попередній стаж або докторський ступінь права [4].

Автори зазначеної Інформаційної довідки посилаються на досвід Німеччини, за яким, без стажування, адвокатом може стати юрист, що має ступінь доктора права Німеччини.

Важливим для майбутньої професії адвоката є предмет навчання стажерів, зокрема, судова та позасудова адвокатська діяльність, робота із довірителями, професійне право адвокатів та організація роботи адвокатської фірми [4].

Особливо цікавим видається проходження стажування у Франції, яке для усіх осіб без виключення, є обов'язковою частиною процедури набуття статусу адвоката.

Для отримання Сертифіката про присвоєння статусу адвоката, особа повинна пройти курс спеціального навчання у регіональному центрі професійного навчання або у школі професійної освіти колегії адвокатів. Увесь курс навчання складається з трьох етапів, кожен із яких триває 6 місяців.

Перший період – вивчаються загальні питання діяльності адвокатів, а саме: статус, професійна етика, практичні аспекти адвокатської діяльності.

Другий період присвячений індивідуальній програмі навчання у CRFPA (Місцевому центрі професійного навчання адвокатів) або в EFB (Професійній школі навчання колегії адвокатів), і виступає в якості професійного проекту, що дозволяє кандидату визначитися з конкретною сферою діяльності.

Третій етап складає стажування в адвоката.

Після завершення навчання кандидат складає іспит, який складається з письмової та усної частин. Після отримання Сертифіката про присвоєння статусу адвоката особа складає присягу перед апеляційним судом. Після цього адвокат проходить ще дворічне стажування зі спеціальності і одержує посвідчення. Лише після цього його ім'я вноситься до списків ордену як повноправного члена [4].

Спираючись на досвід європейських країн, можна зробити висновок про те, що запровадження інституту стажування в Україні, за виключенням проходження стажування особами, які мають стаж роботи помічника адвоката не менше одного року за останні два роки на день звернення із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту, є одним з найважливіших кроків у справі підвищення професіоналізму адвокатів та наближення процедури набуття статусу адвоката до міжнародних стандартів.

Використана література:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

2. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо звільнення осіб, які мають стаж роботи суддею або помічником судді, від проходження стажування в адвоката № 5095 від 18.02.2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71134.

3. Бакаянова Н. М. Перспективи розвитку інституту стажування за законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність. Юридичний вісник. 2013. № 4. С. 59–62.

4. Інформаційна довідка «Стажування для набуття особою права на здійснення адвокатської діяльності в країнах ЄС», підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28987.pdf>

Vladyshevska V. V.,
assistant of the Department of Judiciary,
Law Enforcement Authorities
of the National University
«Odessa Law Academy»

THE PRINCIPLES OF ACQUIRING THE STATUS OF AN ADVOCATE IN UKRAINE

Today in Ukraine the European vector of state development has been chosen, the essence of which is to change the spheres of public life, taking into account the positive trends of Western countries. One of the highest priorities is the issue of the legal status and further development of the bar in our country.

The specifics of any legal activity is always characterized by the principles of its implementation, which create the actual framework for the functioning and development of a particular type of legal work of special entities. Thus, an important place in the study of obtaining the status of an advocate in Ukraine are the principles, that define a certain system of ideas that characterizes the conditions and procedure for obtaining this status.

Firstly, it is necessary to get acquainted with the concept of legal principle.

The concept of principle can be considered in three meanings:

– as the main starting point of a certain theory of science, teaching, theoretical program;

– as a person's inner conviction, a look at things;

– as the main feature in the arrangement, adjustment of something; basic rule of conduct [1, p.40].

The legislation of Ukraine enshrines the principles of advocacy, the principles of advocacy self-government, the principles of advocacy ethics, but does not enshrine the principles of acquiring the status of an advocate. Thus, Part 1 of Article 4 of the Law of Ukraine “ On the Bar and Practice of Law» enshrines the following principles of advocacy: the rule of law, legality, independence, confidentiality and avoidance of conflicts of interest [2].

In accordance with Part 1. Article 43 of the Law the advocate Self-Government is based on the principles of election, publicity, and obligation for lawyers to implement decisions of advocacy self-government bodies, accountability, and prohibition of interference by advocacy self-government bodies in a lawyer’s professional activity. [2]

Section II of the Rules of Professional Conduct defines the basic principles of advocacy ethics, which are also the principles of advocacy and the organization of advocacy: independence and freedom of a lawyer in carrying out professional activities; compliance with the law; priority of client’s interests; inadmissibility of conflict of interests; confidentiality; competence and integrity; respect for the legal profession; requirements for advertising advocacy [3].

Analyzing these principles, we can distinguish such principles of acquiring the status of an advocate as legality and transparency and openness.

Legality, as the principle of acquiring the status of an advocate, includes:

– organization of the procedure for acquiring the status of an advocate at all stages exclusively on the basis of the Constitution of Ukraine and the legislation on advocacy;

– granting the status of an advocate to everyone exclusively on legal grounds, taking into account all the requirements, provided by the legislation on advocacy;

– adoption of decisions of bar self-government bodies on clarification of each of the stages of acquiring the status of an advocate exclusively on the basis of the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine “ On the Bar and Practice of Law»;

– providing conditions for each person to exercise the right to obtain the status of a lawyer.

In Macmillan’s dictionary, the term «open» is used as an honest way to speak and at the same time try not to hide anything “, and the term» transparent «is explained as simple, clear, easy to understand. The principle of

transparency and openness in obtaining the status of an advocate should be understood as:

- access to documents regulating the procedure for obtaining the status of an advocate to anyone who intends to obtain the right to practice law;
- timely placement of information about the dates of the qualifying examination on an available resource for all persons admitted to the examination;
- timely notification by the bar self-government bodies about the decision-making on admission or refusal of admission to a certain stage of acquiring the status of a lawyer; transparency of the qualifying examination procedure.

Summarizing, it is proposed to supplement paragraph 2 of part 1 of Article 6 of the Law of Ukraine “ On the Bar and Practice of Law» with the principles of acquiring the status of an advocate.

References:

1. Strachuk OV On the concept of principles of law. Journal of Kyiv University of Law. 2012. №2. pp. 40–43.
2. On the Bar and Practice of Law: Law of Ukraine of 05.07.2012 №5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
3. Rules of Professional Conduct. Approved by the Foundation Congress of Attorneys of Ukraine on 17 November 2012 in Kyiv URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf

Джабурія О. О.,
асистент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»

РОЗШИРЕННЯ КОЛА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

При дослідженні перспектив розширення кола організаційних форм адвокатської діяльності можна зазначити наступні однією з пропозицій розширення кола організаційних форм адвокатської діяльності є розширення його шляхом запровадження самостійної спеціальної форми

такої діяльності – здійснення цієї діяльності шляхом запровадження спеціальної форми, як *просте товариство (партнерське товариство)*.

Проектом Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (нова редакція) № 2270 від 02.03.2015 р., внесеного Д. В. Лубінцем, було запропоновано передбачити як організаційну форму адвокатської діяльності засноване адвокатами адвокатське об'єднання без створення юридичної особи, у формі простого товариства (партнерського товариства). Передбачається, що адвокати, які утворили партнерське товариство, укладають між собою партнерський договір у простій письмовій формі. Відповідно до партнерського договору, адвокати-партнери зобов'язуються об'єднати свої зусилля для надання правової допомоги від імені всіх партнерів. Ведення загальних справ партнерського товариства здійснюється керуючим партнером, якщо інше не встановлено партнерським договором. Угода з клієнтами про надання правової допомоги укладається керуючим партнером або іншим партнером від імені всіх партнерів на підставі виданих ними доручень. В дорученнях зазначаються всі обмеження компетенції партнера, який укладає угоди з клієнтами та третіми особами. Такі обмеження доводяться до відома клієнтів і третіх осіб. Одночасно з партнерським товариством як неюридичною особою законопроект пропонує також різновиди адвокатських об'єднань, які є юридичними особами [1].

Загалом постановка питання про можливість здійснення адвокатської діяльності у формі адвокатського об'єднання без створення юридичної особи виглядає цікавою та такою, що заслуговує на вивчення, але вона одразу ж викликає певні зауваження.

Так, уявляється неприйнятним розгляд такого різновиду об'єднання зусиль адвокатів для надання правової допомоги – від імені всіх партнерів у рамках адвокатського об'єднання як організаційної форми адвокатської діяльності. На наш погляд, адвокатське об'єднання, створене у формі юридичної особи, та об'єднання адвокатів без утворення юридичної особи мають істотні відмінності між собою. Зокрема, цивільне законодавство традиційно поділяє усіх суб'єктів цивільних праводносин на фізичних та юридичних осіб, і ця особливість суб'єктів є чи не найбільш важливим критерієм виокремлення організаційних форм господарювання. Зрозуміло, що запропоноване партнерське товариство як неюридична особа, та традиційне адвокатське об'єднання у вигляді юридичної особи будуть мати суттєві відмінності між собою за порядком створення, діяльності, оподаткування, припинення діяльності

тощо, що не дає можливості об'єднувати їх в рамках однієї організаційної форми адвокатської діяльності.

Запропоноване просте товариство, що працює на засадах партнерського договору, досить подібне за своїми особливостями до спільної діяльності, яка врегульовується положеннями ЦК та ГК і здійснюється на засадах договору про спільну діяльність. Так, згідно зі ст. 1130 ЦК, за договором про спільну діяльність сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить законові. Спільна діяльність може здійснюватися на підставі об'єднання вкладів учасників (просте товариство) або без об'єднання вкладів учасників. Відповідно ж до ч. 4 ст. 176 ГК, суб'єкти господарювання мають право разом здійснювати господарську діяльність для досягнення спільної мети, без утворення єдиного суб'єкта господарювання, на умовах, визначених договором про спільну діяльність. У разі, якщо учасники договору про спільну діяльність доручають керівництво спільною діяльністю одному з учасників, на нього може бути покладено обов'язок ведення спільних справ. Такий учасник здійснює організаційно-управлінські повноваження на підставі доручення, підписаного іншими учасниками. Порівняльний аналіз партнерського договору, на підставі якого створюється партнерське товариство, та договору про спільну діяльність дає можливість зробити висновок, що в цивільно-правовому аспекті партнерський договір, що укладається адвокатами задля створення партнерського товариства, є нічим іншим як договором про спільну діяльність.

У господарсько-правовій літературі при дослідженні спільної господарської діяльності зазначається, що вона може здійснюватися у двох організаційно-правових формах – як зі створенням, так і без створення юридичної особи. В одному із випадків сторони укладають між собою звичайний договір спільної господарської діяльності, а в іншому – установчий (засновницький) договір [2, с. 175]. Таким чином, спільна діяльність розглядається науковцями і в аспекті організаційно-правової форми, через що можна стверджувати про можливість розгляду її як організаційної форми адвокатської діяльності.

Для правильного розуміння сутності партнерського товариства як ймовірної організаційної форми адвокатської діяльності, виходячи з окреслених нами вище особливостей поняття організаційної форми адвокатської діяльності, досить важливим є розуміння, хто буде організаційним суб'єктом договору про надання правової допомоги клієнту

з боку адвокатури. Як вбачається з положень законопроекту, відповідь на це питання сформульована у нормі таким чином: «...угода з клієнтами про надання правової допомоги укладається керуючим партнером або іншим партнером *від імені всіх партнерів* на підставі виданих ними доручень». Отже вбачається, що за таких умов організаційним суб'єктом надання правової допомоги клієнту буде не один із адвокатів, а фактично усі адвокати-учасники партнерського товариства одночасно. Кожен з них спільно з іншими адвокатами бере на себе обов'язок надавати клієнту правову допомогу в порядку, визначеному договором.

В аспекті оцінки недоліків чи переваг такої організаційної форми адвокатської діяльності, як партнерське товариство, порівняно з іншими формами можна зазначити, що вона має, на наш погляд, значно більше переваг, ніж недоліків. Насамперед необхідно обумовити, що таке партнерське товариство можна розглядати як прояв здійснення адвокатської діяльності на колективному рівні. Відтак досить багато з тих переваг, що дає адвокатське об'єднання як колективна організаційна форма адвокатської діяльності і для адвокатів, і для клієнтів, буде притаманним і такому партнерству. Такими перевагами, насамперед, є можливість організації адвокатами спільної діяльності з надання правової допомоги з урахуванням спеціалізації кожного з адвокатів, оптимізація витрат на здійснення адвокатської діяльності, взаємозамінюваність адвокатів у рамках конкретних справ. Очевидними є переваги такої організаційної форми адвокатської діяльності і для клієнта. На відміну від надання правової допомоги адвокатським об'єднанням, де за вивіскою найменування цього об'єднання досить часто не зрозуміло, який адвокат стоїть і який з них буде безпосереднім суб'єктом з надання правової допомоги клієнту, у партнерському товаристві вже наперед організаційно визначено коло адвокатів, які будуть надавати клієнту правову допомогу. Усі адвокати спільно нестимуть і відповідальність перед клієнтом за якість наданої йому правової допомоги, причому й матеріальну.

Особливості партнерського товариства як організаційної форми мають певні особливості щодо обліку та оподаткування результатів такої діяльності. Так, відповідно до пп. 14.1.139 п. 14.1 ст. 14 ПК, з метою оподаткування дві чи більше особи, які здійснюють спільну діяльність без утворення юридичної особи, вважаються окремою особою у межах такої діяльності. Облік результатів спільної діяльності ведеться платником податку, уповноваженим на це іншими сторонами згідно з умовами договору, окремо від обліку господарських результатів такого платника

податку. Взяття на облік договору здійснюється шляхом додаткового взяття на облік учасника договору про спільну діяльність як платника податків – відповідального за утримання та внесення податків до бюджету під час виконання договору. Такий порядок оподаткування значно відрізнятиметься від порядку, який існує стосовно інших чинних наразі організаційних форм адвокатської діяльності, за наявності певних обставин він може викликати зацікавленість у окремих адвокатів.

Ураховуючи наведене, ми вважаємо, що партнерське товариство як організаційна форма адвокатської діяльності може бути втілена у законодавстві про адвокатуру, однак перед цим потребує додаткового дослідження для належного врегулювання її у законодавстві [3, с. 82].

Використана література:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Проект Закону про внесення змін до Закону України №2270 від 02.03.2015 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH1R200A.html (дата перегляду: 23.08.2019).

2. Резнікова В. В. Правові форми здійснення спільної господарської діяльності в Україні. *Університетські наукові записки*. 2005. №4. С. 168–175.

3. Джабурія О. О. Щодо простого (партнерського) товариства як організаційної форми адвокатської діяльності. *Професійна правничка допомога: сучасний підхід* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (11 грудня 2019 р., м. Київ). Київ : Алерта, 2019. С. 78–82.

Заборовський В. В.,
професор кафедри
цивільного права та процесу
Ужгородського національного
університету,
доктор юридичних наук, професор

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ АДВОКАТА ДО ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМОВИ ЇЇ СТРАХУВАННЯ

Важливим моментом інституту цивільно-правової відповідальності адвоката є порядок притягнення його до такої відповідальності, зокрема, в контексті відшкодування заподіяної адвокатом шкоди за умови її страхування, правова природа якого неодноразово було предметом нашого

дослідження [1; 2]. Досліджуючи вищевказане питання Д. В. Наумов звертає увагу на те, що у правових системах різних держав існують різноманітні процедури підтвердження страхового випадку та отримання страхової виплати [3, с. 25]. Слушним є запитання Л. Ю. Чекмарьової: «Чи повинен механізм виплати припускати обов'язкове проходження судової процедури щодо встановлення страхового випадку, або ж допустимо і позасудове врегулювання претензії?», вказуючи, що з огляду законодавства та наукової літератури впливає, що є позасудовий (претензійний) та судовий порядок виплати страхового відшкодування [4, с. 192].

Ми повною мірою поділяємо підхід, відповідно до якого можливим є і досудовий (претензійний) порядок виплати страхового відшкодування. Вважаємо, що претензійний порядок виплати такого відшкодування може бути як із залученням органів адвокатського самоврядування (кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону), так і без них. На можливість застосування другого способу претензійного порядку виплати страхового відшкодування звертає увагу і А. С. Михайлова [5, с. 20]. К. Ю. Кармазіна та М. Ю. Фурсова слушно зауважують, що якщо адвокат погоджується з тим, що його дії заподіяли шкоду особі, яка звертається за її покриттям, то за взаємною згодою вони визначають розмір цієї шкоди [6, с. 67].

В той же час, якщо адвокат не визнає факту невиконання або ж неналежного виконання своїх професійних обов'язків, це питання може бути вирішено кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури відповідного регіону. Подібної точки зору притримується Л. В. Балашова, яка зазначає, що рішення органів адвокатури може виявитися достатнім для страховика, щоб визначити момент настання або ненастання страхового випадку при страхуванні адвокатом своєї професійної діяльності [7, с. 24]. Ми поділяємо таку точку зору, проте вважаємо за необхідне врахувати й те, що діяльність таких комісій повинна обмежуватись встановленням факту невиконання або ж неналежного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків та притягненням його до дисциплінарної відповідальності, але в жодному випадку не повинна стосуватися питання щодо визначення розміру цивільно-правової відповідальності адвоката.

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, як відмічають науковці [8, с. 152], визначає якість надання правової допомоги, а саме враховує наскільки дії адвоката підривають авторитет адвокатури, при-

нижують честь і гідність самого адвоката, заподіюють шкоду його клієнту. А тому слухним є твердження экс-голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури В. Загарія, який вказує: «Ми – не суд, ми не можемо втручатися в цивільно-правові відносини між клієнтом і адвокатом» [10].

Проте, якщо рішенням комісії все ж таки було вирішено питання про необхідність відшкодування заподіяної клієнту шкоди, то ми притримуємося точки зору Г. К. Шарова, що таке рішення виходить за межі компетенції комісії і носить для адвоката скоріше рекомендаційний, ніж обов'язковий характер, оскільки зобов'язати адвоката відшкодувати збитки, заподіяні клієнту, має право тільки суд [11, с. 25].

Тож у випадку оспорування або адвокатом, або ж клієнтом як факту заподіяння шкоди, так і її розміру, то таке питання повинно вирішуватися виключно судом.

Використана література:

1. Заборовський В. В. Страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів в Україні: обов'язкове чи добровільне? *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 43. Т. 2. С. 194–198.
2. Бисага Ю. М., Заборовський В. В. Деякі проблемні питання механізму страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 44. Т. 2. С. 136–140.
3. Наумов Д. В. Механизм страхования профессиональной ответственности адвокатов за рубежом. *Имущественные отношения в Российской Федерации.* 2010. №9. С. 20–26.
4. Чекмарьова Л. Ю. Актуальні питання виплати страхового відшкодування за договором страхування професійної відповідальності адвоката. *Підприємництво, господарство і право.* 2018. №7. С. 190–195.
5. Михайлова А. С. К вопросу о страховом случае по договору страхования профессиональной гражданско-правовой ответственности адвоката в Российской Федерации. *Адвокатская практика.* 2011. №2. С. 17–20.
6. Кармазіна К. Ю., Фурсова М. Ю. Страхування адвокатської діяльності в Україні: бути чи не бути? *Правова держава.* 2018. №30. С. 65–73.
7. Балашова Л. В. Гражданско-правовое регулирование договора страхования профессиональной ответственности в российском законодательстве: автореф. дис. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. М., 2011. 26 с. 24

8. Колосов А. С., Колосова Т. Е. Гражданско-правовая (имущественная) ответственность адвоката перед доверителем. *Вестник Владимирского юридического института*. 2008. №3. С. 152–153.

9. Фактично ВКДКА формує практику правозастосування: [інтерв'ю з головою ВКДКА В. Загарія / записала Ю. Кім]. *Закон і Бізнес*. 2013. №41 (1131). URL: http://zib.com.ua/ua/42755-valentin_zagariya_faktichno_vkdkka_formue_praktiku_pravozasto.html

10. Шаров Г. К. Федеральный закон «Об адвокатской деятельности и адвокатуре в Российской Федерации» о страховании риска ответственности адвоката. *Адвокат*. 2004. №12. С. 21–27.

Іваницький С. О.,
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ОРГАНІЗАЦІЙНИМИ ФОРМАМИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Із набуттям чинності нової редакції Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі – профільний Закон) №361-IX від 6 грудня 2019 року зазнала змін процедура залучення адвокатів до виконання функцій фінансового моніторингу. Законодавець уточнив коло спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема, чітко відніс до їх переліку організаційні форми адвокатської діяльності – адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально; розширив коло обов'язків суб'єктів первинного фінансового моніторингу (далі – СПФМ); збільшив величину порогових фінансових операцій, що підлягають моніторингу (із 150 до 400 тисяч гривень), значно підвищив розмір штрафів за неналежне виконання обов'язків СПФМ (від декількох сотень тисяч до десятків мільйонів гривень) тощо.

На реалізацію міжнародних стандартів FATF (Financial Action Task Force) вітчизняним законодавцем збережено фундаментальні гарантії

адвокатської таємниці, зокрема, підтверджено можливість адвокатів не виконувати обов'язки щодо здійснення належної перевірки клієнта та не повідомляти Державну службу фінансового моніторингу про свої підозри у разі надання послуг щодо захисту клієнта, представництва його інтересів у судових органах та у справах досудового врегулювання спорів або надання консультацій щодо захисту та представництва клієнта.

Разом з тим, редакція окремих статей профільного Закону, як убачається, потребує конкретизації та удосконалення. Так, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 10 вказаного законодавчого акта «виконання обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу забезпечується:

1) адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями та адвокатами, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, нотаріусами, суб'єктами господарювання, що надають юридичні послуги, якщо вони беруть участь, діючи від імені та/або за дорученням клієнта, у будь-якій фінансовій операції та/або допомагають клієнту планувати чи здійснювати операцію щодо:

купівлі-продажу нерухомості або управління майном при фінансуванні будівництва житла;

купівлі-продажу суб'єктів господарювання та корпоративних прав; управління коштами, цінними паперами або іншими активами клієнта;

відкриття та/або управління банківським рахунком або рахунком у цінних паперах;

залучення коштів, необхідних для створення юридичних осіб та фондів, забезпечення їх діяльності або управління ними;

створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами, фондами, трастами або іншими подібними правовими утвореннями...»[1].

Системний аналіз наведеного положення дозволяє дійти висновку, що адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, виконують обов'язки суб'єкта первинного фінансового моніторингу не тільки у випадку, коли вони беруть участь, діючи від імені та/або за дорученням клієнта, у будь-якій із зазначених вище фінансових операцій, але й тоді коли допомагають клієнту планувати чи здійснювати операцію щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами, фондами, трастами або іншими подібними правовими утвореннями.

Найбільше запитань викликають використані у законі словосполучення «створення», «забезпечення діяльності» та «управління юридичними особами», зміст яких допускає широкі межі тлумачення, а отже й потенційно значний перелік випадків, коли адвокат має стати на облік як СПФМ, виконати покладені на нього обов'язки або понести сувору відповідальність за їх порушення.

Чинне законодавство не містить чітких дефініцій окреслених понять, проте вимога правової визначеності як невід'ємний елемент принципу верховенства права вочевидь робить необхідною їх належну конкретизацію. При цьому важливо врахувати як публічні інтереси щодо забезпечення належної протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, так й інтереси СПФМ в частині з'ясування дійсного змісту досліджуваних правових приписів, недопущення їх поширювальної інтерпретації.

В основу правотлумачної діяльності, як убачається, мають бути покладені міжнародні стандарти й напрацювання, сформовані профільними інституціями, зокрема, FATF. Саме на базі рекомендацій цього авторитетного органу формувалася й удосконалювалася спеціалізована законодавча база європейських держав та України.

У Рекомендації 22 FATF [2, с. 20], що покладена в основу ст. 10 вітчизняного профільного Закону, а також розробленому FATF Керівництві щодо застосування ризик-орієнтованого підходу для юристів [3, с. 14–16, 37–38] згадуються такі можливі ролі (функції) адвокатів в межах досліджуваних видів роботи, як «директор чи секретар компанії», «довірчий управитель», «номінальний утримувач акцій». У цьому контексті вітчизняний Закон також оперує поняттям «номінальний власник» (п.п. 40 ч. 1 ст. 1), під яким розуміється особа, яка від свого імені управляє корпоративними правами іншої особи – кінцевого бенефіціарного власника в інтересах останнього.

З огляду на викладене, з метою уточнення термінологічного апарату, що використовується для правової регламентації обов'язків СПФМ, до п. 1 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» доцільно внести зміни, доповнивши його після слів «іншими подібними правовими утвореннями» словами «зокрема, виконання функцій директора чи секретаря юридичної особи, її довірчого управителя, номінального власника або номінального утримувача».

Використана література:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України № 361-IX від 6 грудня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. Ст. 171.
2. International standards on combating money laundering and the financing of terrorism & proliferation. The FATF recommendation. Paris: FATF, 2020. 136 p.
4. Guidance for a risk-based approach for legal professionals. Paris: FATF, 2019. 95 p.

Кісліцина І. О.,
доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ПРО КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ ЛИСТУВАННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ НА ПРИКЛАДІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

В сучасних умовах розвитку суспільства та впливу глобалізаційних процесів все більш вагомим значенням набувають такий регулятор суспільних відносин як мораль та етика. Адвокат, як представник юридичної спільноти повинен дотримуватись високих етичних стандартів, оскільки кожний клієнт бажає бачити захисником своїх прав професіонала з високими морально-етичними якостями. Дотримання етичних норм адвокатом неможливо без розуміння і постійного дотримання принципу конфіденційності у своїй роботі.

Принцип конфіденційності відноситься водночас і до основних принципів адвокатської діяльності, і до принципів адвокатської етики. Побудова довірчих відносин між адвокатом та клієнтом неможлива без дотримання принципу конфіденційності, оскільки для клієнта розуміння того, що відомості, які він надає адвокату залишаться таємницею, є гарантією надання якісної правової допомоги.

Принцип конфіденційності нерозривно пов'язаний з необхідністю збереження адвокатської таємниці. Правила адвокатської етики розглядають адвокатську таємницю як різновид конфіденційної інформації [1].

Розголошення відомостей, що складають адвокатську таємницю, заборонено за будь-яких обставин, включаючи незаконні спроби органів дізнання, слідства і суду допитати адвоката про обставини, що складають адвокатську таємницю [1]. Адвокатська таємниця є складовою правового статусу адвоката, її гарантії визначені як у міжнародних стандартах адвокатської діяльності, так і у вітчизняному законодавстві.

На думку А. Пожидаєва основною відмінністю конфіденційної інформації від інформації, що становить адвокатську таємницю, є визначення режиму доступу до такої інформації. Будь-яка особа, яка є власником інформації, може самостійно визначити режим доступу та умови доступу до інформації, а також встановити для неї систему захисту. Інформація ж, отримана адвокатом при виконанні своїх професійних обов'язків, в силу закону стає адвокатською таємницею [2, С. 5].

Принцип конфіденційності в роботі адвоката включає в себе декілька елементів: 1) конфіденційність побачень з клієнтом; 2) конфіденційність адвокатського офісу; 3) конфіденційність листування адвоката з його клієнтом [3, С. 66].

Аналізуючи рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), можна знайти справи, предметом спору в яких є порушення всіх цих складових принципу конфіденційності. Проте найбільш актуальним є дослідження справ, в яких має місце порушення конфіденційності листування адвоката з клієнтом.

Справа «Лорен проти Франції» (рішення ЄСПЛ від 24 травня 2018 р.) стосувалась перехоплення офіцером поліції паперів, які заявник-адвокат передавав своїм клієнтам, що перебували під супроводом поліції у вестибюлі суду. В цій справі заявник зазначав, що перехоплення офіцером поліції паперів, які він передав своїм клієнтам, порушувало конфіденційність кореспонденції між адвокатом та клієнтом. ЄСПЛ у своєму рішенні зазначив, що складений аркуш паперу, на якому адвокат написав своє повідомлення і передав клієнтам, є захищеною кореспонденцією згідно зі статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (діл – Конвенція) і перехоплення документів офіцером поліції є невинуватим, оскільки з боку адвоката та клієнта не було спроби вчинення протиправних дій [4].

У справі «Прутеану проти Румунії» (рішення ЄСПЛ від 03 лютого 2015 р.) адвокат скаржився на незаконне втручання (перехоплення) його телефонних розмов. В цій справі адвокат намагався довести незакон-

ність прослуховування його телефонних розмов та вимагав знищення записів цих розмов. Суд встановив, що порушено статтю 8 Конвенції, і вказав, що втручання в даному випадку було непропорційним переслідуваній легітимній меті – спробі з'ясувати істину в кримінальній справі й таким чином запобігти правопорушенням. В цьому рішенні ЄСПЛ підкреслив, що прослуховування розмов між адвокатом та його клієнтом, без сумніву, порушує професійну таємницю, яка є основою довіри між адвокатом та його клієнтом [5].

Цікавою в аспекті теми дослідження є справа «Сабер проти Норвегії» (рішення ЄСПЛ від 17 грудня 2020 р.). У 2015 році поліція Норвегії, під час розслідування справи про замах на життя М. І. Сабера, вилучила його мобільний телефон, в якому містилось смс-листування та листування електронною поштою з двома адвокатами, які здійснювали захист М. І. Сабера в іншій справі, в якій він виступав підозрюваним. У своїй заяві до ЄСПЛ М. І. Сабер скаржився на те, що провадження у справі щодо огляду та вилучення даних зі смартфона порушило його права. ЄСПЛ у своєму рішенні констатував порушення статті 8 Конвенції, проте компенсації підлягали лише понесені ним витрати [6].

В Україні питанню захисту таємниці листування адвоката та клієнта приділяється значна увага, зокрема, у законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», у Правилах адвокатської етики, у рішеннях органів адвокатського самоврядування. Проте, часто у засобах масової інформації з'являється інформація про порушення або спроби порушення конфіденційності спілкування адвоката з клієнтом. В якості прикладу можна навести рішення Голосіївського районного суду міста Києва у справі № 752/3737/14-ц від 22.05.2014 р., в якому було встановлено, що публікація в on-line-виданні електронного листування особи, яка здійснює адвокатську діяльність, щодо такої діяльності є порушенням права на адвокатську таємницю [7]. Дослідження практики ЄСПЛ та досвіду зарубіжних країн, удосконалення законодавства, яке регулює гарантії адвокатської діяльності дозволить мінімізувати подібні ситуації.

Таким чином, на підставі аналізу окремих рішень ЄСПЛ можна виділити такі види порушень конфіденційності листування адвоката з клієнтом: 1) перехоплення письмової кореспонденції адвоката та клієнта, 2) прослуховування телефонних розмов, 3) перехоплення листування

адвоката з клієнтом через смс-повідомлення та електронну пошту. Судово-правова реформа, яка триває в Україні останніми роками, повинна проводитись комплексно, і стосуватись всіх правових інститутів, в тому числі адвокатури. Важливим напрямом удосконалення правового регулювання адвокатури є посилення гарантій адвокатської діяльності, в тому числі стосовно забезпечення конфіденційності усного та письмового спілкування адвоката з клієнтом.

Використана література:

1. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf (дата звернення: 15.04.2021).

2. Пожидаєв А. Адвокатська таємниця. Коментарі експерта. *Юридична газета*. 2011. № 3–4. С. 5.

3. Цимбал-Семенчук І. Ю. Механізм забезпечення адвокатської таємниці. *Право і суспільство*. 2014. № 5-2. С. 65–69.

4. Рішення Європейського Суду з прав людини від 24 травня 2018 р. у справі «Лорен проти Франції» (Laurent v. France). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22%3A%5B%5B%22003-6092428-7852145%22%5D%5D%7D> (дата звернення: 15.04.2021).

5. Рішення Європейського Суду з прав людини від 03 лютого 2015 р. у справі «Прутеану проти Румунії» (Pruteanu v. Romania). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%5B%5B%2230181/05%22%5D%5D%7B%22itemid%22%3A%5B%5B%22001-176176%22%5D%5D%7D> (дата звернення: 15.04.2021).

6. Рішення Європейського Суду з прав людини від 17 грудня 2020 р. у справі «Сабер проти Норвегії» (Saber v. Norway). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%5B%5B%22%5C%22CASE%20OF%20SABER%20v.%20NORWAY%22%22%5D%5D%7B%22documentcollectionid%22%3A%5B%5B%22GRANDCHAMBER%22%22CHAMBER%22%5D%5D%7B%22itemid%22%3A%5B%5B%22001-206519%22%5D%5D%7D> (дата звернення: 15.04.2021).

7. Рішення Голосіївського районного суду міста Києва від 22 травня 2014 року у справі № 752/3737/14-ц (провадження № 2/752/2796/14). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/39723435> (дата звернення: 15.04.2021).

Крижевська О. О.,
асистент кафедри нотаріального,
виконавчого процесу
та адвокатури, прокуратури,
судоустрою Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук

ДОТРИМАННЯ НОРМ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

До моменту прийняття 9 червня 2017 року нової редакції Правил адвокатської етики (далі – ПАЕ), які доповнено розділом VIII «Дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет»[1], професійна етична поведінка адвоката в соціальних мережах взагалі не була належним чином врегульована, але приклади не тактовної поведінки адвокатів та практика розгляду судами справ цієї категорії були відомі.

Так, відповідно до ст. 57 ПАЕ адвокат може розміщувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету адвокатів та адвокатури в цілому. При цьому, на жаль, вказана норма ПАЕ не розкриває зміст понять «авторитет адвокатів» та «авторитет адвокатури», а також не містить посилань на нормативні акти, де такі поняття визначені.

На нашу думку, поняття «авторитет адвокатів» та «авторитет адвокатури» є оціночними, оскільки їх зміст не визначено у законодавстві про адвокатуру та адвокатську діяльність, а отже, вказані поняття можуть довільно та вибірково тлумачитись уповноваженим органом у залежності від обставин у кожному конкретному випадку. Відповідно до ст. 5 ПАЕ право їх офіційного тлумачення належить виключно З'їзду адвокатів України та Раді адвокатів України (далі – РАУ). Тлумачення ПАЕ також, вочевидь, відбувається у дисциплінарному провадженні кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (далі – КДКА) та Вищої кваліфікаційної дисциплінарної комісії адвокатури (далі – ВКДКА) під час розгляду питань про дисциплінарну відповідальну адвоката за порушення ПАЕ.

Таким чином, вже у першому реченні розділу ПАЕ (ч. 1 ст. 57 ПАЕ), допустимість участі адвоката у соціальних мережах визначається ви-

ключно на основі оціночних понять та залежить від розсуду органів, наділених правом офіційного тлумачення ПАЕ та дисциплінарними повноваженнями. У свою чергу, відповідно до ч. 2 ст. 57 користування адвокатом соціальними мережами залежить від дотримання додаткових професійних обов'язків, встановлення яких не передбачається законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність [2, с. 2].

Очевидно, що у Законі викладено два, здебільшого різні, переліки етичних принципів професійної поведінки. Одні етичні принципи для мережі Інтернет та соціальних медіа, а інші для реального життя.

А чи стосуються норми вказаної статті ПАЕ до спілкування адвоката в Інтернеті як звичайної людини? Органи адвокатського самоврядування та Касаційний адміністративний суд вважають, що так, стосуються.

Як приклад, дисциплінарна палата КДКА Одеської області своїм рішенням від 31.07.2018 року притягнула адвоката до дисциплінарної відповідальності за публікацію у Вайбер-групі шкільного класу, у якій навчається її дитина, повідомлення, образливого та агресивного характеру, а інколи навіть з відвертими погрозами розправи завдяки власним зв'язкам у кримінальних колах. Дисциплінарна палата КДКА Одеської області при прийнятті рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності виходила з того, що дія ПАЕ поширюється не тільки на всі види адвокатської діяльності, але і на дії адвоката в суспільстві, оскільки особа не позбавляється статусу адвоката у повсякденному житті. Оскільки адвокатом не було дотримано цих принципів при використанні мережі Інтернет при публікації повідомлення з певним некоректним змістом, не було враховано потенційну аудиторію осіб, яких зміст повідомлення адвоката обурило, дисциплінарна палата вирішила, що адвокат допустила дисциплінарний проступок.

Таке рішення адвокатка вирішила оскаржити у судовому порядку мотивуючи свій позов тим, що під час опублікування повідомлення у Вайбер-групі вона діяла як мати своєї дитини та в жодному разі не як адвокат. Судом першої інстанції, з яким погодився і апеляційний суд, у позові було відмовлено, оскільки КДКА дотримано законодавчо передбачений порядок розгляду скарги відносно адвокатки, а оскаржуване рішення про порушення дисциплінарної справи прийнято на підставі та в межах закону. Незгода з такими рішеннями стала підставою для касаційного оскарження судових рішень.

Однак, КАС ВС став на бік органу адвокатського самоврядування та рішення дисциплінарної палати КДКА Одеської області про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності залишено без змін (Постанова КАС ВС від 24 червня 2020 року у справі № 815/1830/18) [3]. Аналогічної думки притримався і П'ятий апеляційний адміністративний суд м. Одеси в постанові від 19 вересня 2020 у справі № 1540/4453/18[4].

Отже, новий розділ ПАЕ є значним кроком щодо врегулювання питання використання адвокатами мережі Інтернет. Проте ПАЕ містять деякі неточності та потребують доопрацювання. *Вбачається за доцільне вилучити* з тексту розділу VIII «Дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет» незрозумілі та оціночні поняття, які можуть призвести до розширеного тлумачення поведінки адвоката у дисциплінарній практиці КДКА та ВКДКА та застосовувати лише ті терміни, які наявні в законодавстві; удосконалити процедуру оскарження рішень дисциплінарних палат, що стосуються питань дотримання адвокатської етики при використанні мережі Інтернет та надати нормам розділу переважно рекомендаційний характер.

Використана література:

1. Правила адвокатської етики затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 9 червня 2017 року у м. Києві зі змінами затвердженими З'їздом адвокатів України 2019 року 15 лютого 2019 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf.

2. Кухнюк Д. В. Професійна етика у віртуальному просторі. *Юридична газета* № 17-18 (671-672) 22 квітня 2019 року. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/profesiyna-etika-u-virtualnomu-prostori.html>.

3. Постанова КАС ВС від 24 червня 2020 року у справі № 815/1830/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90029760> (дата звернення: 12.04.2020).

4. Постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду м. Одеси від 19 вересня 2020 у справі № 1540/4453/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91601039> (дата звернення: 12.04.2020).

Кухнюк Д. В.,
доцент кафедри нотаріального,
виконавчого процесу та адвокатури,
прокуратури, судоустрою Інституту
права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, адвокат

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДСТАВ ПРИТЯГНЕННЯ АДВОКАТА ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності в разі порушення ним своїх професійних обов'язків або етичних норм професійної поведінки є одним із загальноновизнаних міжнародних стандартів адвокатської діяльності.

Діючий Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року (надалі – «Закон») відносить до гарантій адвокатської діяльності здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката в особливому порядку (п. 17 ч. 1 ст. 23 Закону) [1].

Проте, діюче законодавство України про адвокатуру в частині дисциплінарної відповідальності адвоката містить значні недоліки та законодавчі колізії, які виявилися в процесі застосування чинного Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та прийнятих на його основі підзаконних актів [2; С. 62].

Відповідно до Закону адвоката може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження з підстав передбачених цим Законом (ч. 1 ст. 33 Закону).

Закон передбачає, що підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку (ч. 1 ст. 34 Закону). Разом з цим, поняття дисциплінарного проступку Законом не визначено, а норма яка визначає перелік видів дисциплінарних проступків (ч. 2 ст. 34 Закону) містить дублювання, повтори та оціночні поняття, що призводять до неоднакового їх застосування в дисциплінарній та судовій практиці.

Уточнення підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності розглядалась одним із заходів, в межах реалізації,

Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року №276/2015, як посилення гарантій здійснення адвокатської діяльності (абз. 4 п. 5.6 Стратегії), яка в цій частині реалізована не була [3].

Конкретизація підстав притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката передбачена одним із засобів удосконалення інституту адвокатури в Україні проектом Стратегії розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, розробленим Комісією з питань правової реформи при Президентові України (п. 4.5 проекту Стратегії, який є у розпорядженні автора).

До основних недоліків діючого Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року в частині підстав дисциплінарної відповідальності адвокатів, можна віднести такі:

- 1) відсутність визначення поняття дисциплінарного проступку;
- 2) наявність чисельних дублювань та повторів в переліку дисциплінарних проступків;
- 3) віднесення до дисциплінарних проступків адвоката підстав які передбачають необмежену дискрецію дисциплінарних органів, таких, як порушення присяги адвоката, (п. 1 ч. 2 ст. 32, п. 2 ч. 2 ст. 34 Закону);
- 4) наявність оціночних суджень, таких як «порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України», як підстави для застосування найсуворішого дисциплінарного стягнення (п. 4 ч. 2 ст. 34 Закону).

У зв'язку з викладеним, автор пропонує при внесенні змін до діючого Закону врахувати пропозиції що викладені нижче.

1. Визначити в Законі поняття дисциплінарний проступок адвоката.
2. Усунити з переліку видів дисциплінарної відповідальності наявні дублювання та повтори.

Відмовитись від такого виду дисциплінарного проступку, як порушення присяги адвоката, як всеохоплюючої та надто широкої підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Наприклад, такого виду дисциплінарного проступку Законом України «Про судоустрій та статус суддів» вже передбачено.

3. Відмовитись від оціночних суджень, таких як «грубе одноразове», «систематичне порушення», «порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України», як підстави для застосування дисциплінарного стягнення.

4. При визначенні видів дисциплінарних проступків уникати розпливчатих формулювань, які можуть призводити до різного тлумачення, і потенційних зловживань.

5. Віднести до дисциплінарних проступків адвоката:

- порушення вимог щодо несумісності;
- порушення Правил адвокатської етики;
- невиконання або неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків.

Використана література:

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/5076-17/print1486547138018324>

2. Проблеми правового регулювання дисциплінарної відповідальності адвоката в Україні // Право України. – 2016. – № 12. – С. 62-68.

3. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 року №276/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

Питомець А. В.,

асистент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»

АДВОКАТУРА В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Вже більш ніж один рік пройшов з моменту офіційного загальнодержавного визнання проблеми, викликаній поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, яка поділила життя всіх українців на «до» та «після», та, нажаль, забрала життя багатьох.

Постановою КМУ №211 від 11 березня 2020 року «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» (із урахуванням наступних змін) було встановлено на всій території України карантин.

Але вже 16 березня Кабінетом Міністрів України Постановою № 215 були внесені зміни до вищезазначеної Постанови та посилено і розширено карантинні заходи у зв'язку з гострою епідеміологічною ситуацією в Україні.

Слід зазначити, що листом №9-рє-186/20 Рада Суддів України рекомендувала судам на період з 16 березня до 03 квітня 2020 року встановити особливий режим роботи. Зокрема, роз'яснити громадянам можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із карантинними заходами; обмежити допуск у судові засідання та приміщення суду осіб з ознаками респіраторних захворювань.

Наступного дня РСУ Рішенням №19 затвердила Рекомендації Ради суддів України щодо встановлення особливого режиму роботи судів України задля забезпечення населення України від поширення гострих респіраторних захворювань та коронавірусу COVID-19, який віднесено до особливо небезпечних інфекційних хвороб. Суди орієнтувалися на вказані рекомендації, запроваджуючи власні обмежувальні заходи.

Крім того, зазначу, що Кабінет Міністрів дозволив роботу адвокатів, нотаріусів, аудиторів з 11 травня 2020 року, тоді як в Україні продовжили карантин до 22 травня того року.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 року №1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» був встановлений з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, з 19 грудня 2020 р. до 28 лютого 2021 р. на території України карантин, продовживши дію карантину, встановленого постановами Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. №211, від 20 травня 2020 р. №392 та від 22 липня 2020 р. №641.

21 квітня 2021 року Уряд продовжив до 30 червня режим надзвичайної ситуації щодо протидії пандемії та дію карантину.

З приводу цього висловився Голова ВКДКА Сергій Вилков в інтерв'ю для газети «Закон і Бізнес» 14.05.2020 року. Він наголосив на тому, що «адвокати, попри карантинні обмеження, ні на мить не припиняли своєї діяльності. Адже без інституту захисту сьогодні неможливо здійснювати судочинство. Так само карантин не скасовував конститу-

ційного права кожної людини на правничу допомогу, для надання якої діє адвокатура» [1].

Протягом минулого року, коли були запроваджені карантинні обмеження, змінилися умови для здійснення адвокатської діяльності, у зв'язку із чим виявилася нерівність становищ адвокатів та громадян з іншими сторонами процесу.

На це також звертала увагу Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова: *«Якщо ми стоїмо на позиції, що пандемія існує, то ми маємо визнати і існування колізії між правами людини і карантинними обмеженнями цих прав»* [2].

До того ж, Голова НААУ зазначала, що адвокатська спільнота змогла без перешкод перейти на нові умови роботи, продиктовані пандемією коронавірусу. Завдяки завчасній модернізації інформаційної інфраструктури, а саме переходу на систему Teams, НААУ була готова до онлайн-форматів проведення заходів в умовах карантину [3].

Підсумовуючи викладене, хотілося б сказати, що карантинні обмеження, на жаль, дійсно іноді ставали та стають на заваді ефективного захисту прав та законних інтересів громадян, але, завдяки існуючим механізмам, можливо подолати цю кризу та зробити висновки задля поступового, але неминуче вірного шляху розвитку демократичної держави – Україна.

Використана література:

1. Режим доступу: <https://vkdkka.org/advokati-popri-karantinni-obmezhenya-ni-na-mit-ne-privnyali-svojeji-diyalnosti-golova-vkdka-sergij-vilkov/>
2. Режим доступу: <https://unba.org.ua/news/5769-karantin-postaviv-advokativ-i-gromadyan-u-nerivne-standovishe-z-inshimi-uchasnikami-sudovih-procesiv--lidiya-izovitova.html>
3. Режим доступу: <https://unba.org.ua/news/6146-karantin-ne-pereshkodiv-roboti-organiv-advokats-kogo-samovryaduvannya.html>

Ребриш А. С.,
асистент кафедри судоустрою
та прокурорської діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ АДВОКАТСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Однією із організаційних форм адвокатської діяльності, що прямо визначена законодавством України, є адвокатське об'єднання. Згідно з ч.1 ст. 15 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатське об'єднання є юридичною особою, створеною шляхом об'єднання двох або більше адвокатів (учасників), і діє на підставі статуту.

Тобто суттєвою ознакою адвокатського об'єднання, яка відрізняє його від інших організаційної форми (індивідуальної чи адвокатського бюро) адвокатської діяльності, є те, що воно створюється саме шляхом об'єднання адвокатів.

Зважаючи на те, що адвокатське об'єднання за всіма сутнісними ознаками є юридичною особою приватного права¹, то і закономірним у нас і практиці є питання про те, в якій саме організаційно-правовій формі виступає ця юридична особа.

Відповідно до ст. ст. 81, 83 ЦК України, юридична особа може бути створена шляхом об'єднання осіб та (або) майна.

Юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом. Товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі. Установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

¹ Передусім, через те, що створюється на підставі установчих документів відповідно, а не розпорядчих актів Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

З вище наведеного можна дійти попереднього висновку про те, що адвокатське об'єднання як юридична особа близьке за своєю суттю саме до товариства, оскільки в основні його створення лежить об'єднання осіб (учасників), а саме – адвокатів. Такої точки зору на сьогодні притримується Кисельов М. Є., Затулко К. А., Книгін К. Г., Джабурія О. О. тощо.

Наприклад, Ярошевська Г. М. вказує на необхідність визнання в законодавстві адвокатських об'єднань як непідприємницьких товариств [1, с. 484]. Богославець В. М. вважає, що адвокатські об'єднання – це неспецифічні види непідприємницьких товариств [2, с. 5].

Слід, однак, відмітити, що до 2015 року не існувало такої самостійної організаційно-правової форми, як адвокатське об'єднання. І тільки на вимогу Ради адвокатів України та Національної асоціації адвокатів України до Державного класифікатора України «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» ДК 002:2004, були внесені зміни, якими було додана нова її форма – адвокатське об'єднання (код за ДК 280), яке прямо було віднесене до групи товариств, а точніше – господарський товариств (підрозд. 3.1 Класифікатора) [3].

Проте рішенням Ради адвокатів України від «13» грудня 2019 року №170 «Про затвердження роз'яснення щодо процедури відчуження частки в статутному капіталі адвокатського об'єднання», таке організаційно-правову форму адвокатського об'єднання як юридичної особи було поставлено під сумнів. На сьогодні в абз. 5 Додатку до цього Рішення прямо роз'яснюється, що адвокатське об'єднання цілком може бути некорпоратизованим: *«Якщо у адвокатського об'єднання немає статутного капіталу, і воно – некорпоратизоване, то порядок виходу учасника повинен бути прописаний у статуті відповідного адвокатського об'єднання»* [4].

Очевидно, що за умови віднесення адвокатських об'єднань до групи господарських товариств, такий підхід в поділі адвокатських об'єднань на корпоратизовані та некорпоратизовані не відповідає нормам законодавства України, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 113 ЦК України, господарським товариством завжди є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками.

Слід відмітити, що Примірний статут Адвокатського об'єднання, розміщений на веб-сайті Національної асоціації адвокатів України, також визначає корпоратизовану структуру адвокатського об'єднання,

в основні якого є статутний капітал, поділений на частки старших партнерів та партнерів (пп. 10.3, 10.7 Примірного статуту) [5].

Такий стан правового регулювання, надає деяких ученим підстави вважати, що поряд з товариством та установою, адвокатське об'єднання є самостійною організаційно-правовою формою юридичних осіб, існування якої допускає та ж таки ст. 81 ЦК України: *«Юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом»*.

На думку Голованя І. В., ця інші форми, встановлені законом, у нашому випадку Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [6, с.]. Такої точки зору також притримується Бакаянова Н. М. [7, с. 281,282].

Використана література:

1. Ярошевська Г. М. Сторони договору про надання юридичних послуг. *Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 480–486.

2. Богославец В. М. Договори про надання правових послуг : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / В. М. Богославец; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2008. 19 с.

3. Державний класифікатор України «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» ДК 002:2004, затверджений Наказом Держспоживстандарту від 23.02.2017 р. № 260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0097609-04#Text> (дата звернення: 14.04.2021).

4. Рішення Ради адвокатів України від 13.12.2019 № 170 «Про затвердження роз'яснення щодо процедури відчуження частки в статутному капіталі адвокатського об'єднання. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/trishennyu/2019-12-13-r-shennyu-rau-170_5e01ed4e6b6aa.pdf (дата звернення: 14.04.2021).

5. Статут адвокатського об'єднання (примірний). URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/dodatok-3-statut-ao.pdf> (дата звернення: 14.04.2021).

6. Головань І. Командне адвокатське об'єднання. Скоро сімнадцять. URL: https://uba.ua/documents/doc/i_golovan_speech.pdf (дата звернення: 14.04.2021).

7. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України : дис. ... д-ра юрид. наук ; 12.00.10 / Бакаянова Нана Мезенівна. Одеса, 2017. 395 с.

Хижняк Є. С.,
доцент кафедри криміналістики,
декан факультету адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВ АДВОКАТІВ

На адвокатуру, що є недержавним, незалежним та самоврядним інститутом, покладено реалізацію конституційної функції з надання правничої допомоги. Крім того, такі фактори як недосконалість законодавства, протилежність судової практики, зловживання владою з боку представників органів державної влади, місцевого самоврядування, прояви корупції лише підвищують значущість цієї професії в сучасних умовах розвитку суспільства.

Відзначимо, законодавець наділив адвокатів широким колом професійних прав, закріплених у ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Серед них, напевно, ключову роль відіграє право звертатися з адвокатськими запитами до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб. Саме цей інструмент є найбільш дієвим у разі відсутності достатньої інформації у адвоката та клієнта для побудови правової позиції, тактики та стратегії у справі.

Задля забезпечення реалізації професійних прав адвокатів було закріплено й ряд гарантій, визначених ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Серед них, до прикладу, заборона будь-яких втручань і перешкод здійсненню адвокатської діяльності, вимога щодо наявності дозволу суду на проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій тощо.

На жаль, попри наявність широкого кола гарантій спостерігаються непоодинокі випадки порушення прав адвокатів.

Як свідчать матеріали статистики, у 2020 р. до Ради адвокатів України надійшло 112 звернень про порушення прав адвокатів. З них 37 було направлено до правоохоронних органів, а 111 – до Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності для подальшо-

го опрацювання. До прикладу, найбільша кількість несанкціонованих обшуків та затримань адвокатів сталася у Київській області. В Одеській області зафіксовано 8 подібних випадків [1].

Варто наголосити увагу на системному характері таких порушень, що повністю підтверджується матеріалами Звіту про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні за 2013-2018 рр. Так, за період з 2013 р. (дата початку функціонування Єдиного реєстру досудових розслідувань) по 2018 р. за статтями 397-400 КК України було внесено відомості про вчинення кримінальних правопорушень щодо адвокатів до ЄРДР 1162 рази. З них:

за статтею 397 КК України (втручання в діяльність захисника чи представника) – 876 рази, тобто 75%;

за статтею 398 КК України (погроза або насильство щодо захисника чи представника) – 247 рази або 21%;

за статтею 399 КК України (умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника) – 31 разів або 3%;

за статтею 400 КК України (посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги) – 8 разів, що є менше 1%.

Таким чином, з впевненістю можна стверджувати, що вказана проблема набула значного масштабу та має тенденцію до погіршення. Звісно, органами адвокатського самоврядування передбачено значну кількість механізмів для протидії таким порушенням: роботи «гарячих» ліній, функціонування комітетів з захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності як в складі Національної асоціації адвокатів України, так і в Радах адвокатів регіону, проведення просвітницької роботи з адвокатами тощо. На жаль, можна констатувати недостатність таких заходів.

На нашу думку, проблему не можна вирішити виключно на рівні органів адвокатського самоврядування. У зв'язку з цим пропонуємо певний ряд заходів, спрямованих безпосередньо на осіб, які порушують права адвокатів.

1. Посилити кримінальну відповідальність за вчинення злочинів проти адвокатів та адміністративну відповідальність у випадку ненадання відповіді на адвокатський запит.

2. Зміцнити співпрацю з засобами масової інформації задля висвітлення випадків порушення прав адвокатів та осіб, причетних до таких

порушень; посилити міжнародне співробітництво з зарубіжними країнами задля обміну позитивним досвідом попередження та протидії порушенню прав адвокатів.

3. Посилити просвітницьку роботу серед представників правоохоронних органів, представників органів державної влади, місцевого самоврядування тощо, активізувати напрямок з підвищення їх правової культури.

Проблема порушення прав адвоката потребує негайного та комплексного вирішення, адже існуюча ситуація не відповідає міжнародним та європейським стандартами, до яких тяготить України, та, найголовніше, порушує реалізацію принципу верховенства права в державі.

Використана література:

1. Найбільше порушень прав адвокатів в 2020 році сталося у Києві та області. Веб сайт Національної асоціації адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/news/6258-najbil-she-porushen-prav-advokativ-v-2020-roci-stalos-ya-u-kievi-ta-oblasti.html>.

2. Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні за 2013-2018 роки. Веб сайт Національної асоціації адвокатів України. URL: [https://unba.org.ua/assets/uploads/news/novosti/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WEB\(1\).pdf](https://unba.org.ua/assets/uploads/news/novosti/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WEB(1).pdf)

АСПІРАНТИ

Каденко О. О.,
аспірантка 4 курсу
кафедри організації судових,
правоохоронних органів і адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
член Ради адвокатів України

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЕДЕННЯ ЄДИНОГО РЕЄСТРУ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

На виконання законодавчого припису про обов'язок організації та забезпечення роботи секретаріату Національної асоціації адвокатів України та у спосіб реалізації нормативного права видавати розпорядження з таких питань, головою Національної асоціації адвокатів України 23 грудня 2013 року було видано розпорядження №31 «Про організацію та забезпечення роботи секретаріату Національної асоціації адвокатів України (секретаріату Ради адвокатів України)», яке і містить норми єдиного в Україні регуляторного акта, що визначає засади та правила роботи секретаріату НААУ (далі – Секретаріат) [1].

Вказаним розпорядженням визначено, що Секретаріат є постійно діючим органом, що забезпечує статутну діяльність Національної асоціації адвокатів України (далі – НААУ) та функції, покладені на Раду адвокатів України (далі – РАУ).

Секретаріат відповідно до покладених на нього завдань виконує 20 основних функцій, перелік яких не є вичерпним.

Оскільки будь-який секретаріат створюється для того, щоб забезпечити діяльність органу (організації), в структурі якого він є, то здійснення забезпечувально-організаційної діяльності Секретаріатом є основою його функціонування і визначає її основний зміст.

Функціонально забезпечувальна діяльність Секретаріату полягає у здійсненні діяльності щонайменше за такими напрямками: забезпечення безперервності та наступності у діяльності органів адвокатського самоврядування, проектна, аналітична, комунікаційна, представницька та інша діяльність.

Водночас, своєю унікальною специфікою наділена функція Секретаріату – забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України (далі – ЄРАУ), якій раніше наукова увага у розрізі функціонування Секретаріату майже не приділялась.

На наш погляд, забезпечення ведення ЄРАУ – одна з основних і надважливих функцій Секретаріату, яка виконується на вимогу частини першої статті 17 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Вказана норма профільного закону покладає обов’язок забезпечення ведення ЄРАУ на РАУ, однак у частині шостій цієї ж статті останній делеговано право самостійно визначати правила і процедури ведення такого реєстру у спосіб затвердження Порядку ведення ЄРАУ [2].

Реалізуючи означене повноваження, РАУ рішенням №26 від 17 грудня 2017 року (з подальшими чисельними змінами) затвердила такий Порядок, відповідно до пунктів 1.2, 1.4 якого саме на РАУ покладається забезпечення ведення ЄРАУ, технічне і технологічне створення та супроводження програмного забезпечення ЄРАУ, надання реєстраторам доступу до нього, збереження і захист даних, що містить ЄРАУ, надання роз’яснення, проведення навчання щодо наповнення та користування ЄРАУ, а також виконання інших функцій, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», цим Порядком [3].

Зі змісту статті 2 та підпункту 4.6.9 статті 4 вказаного Порядку вбачається, що забезпечення ведення ЄРАУ здійснюється РАУ через Секретаріат, працівники якого і є суб’єктами виконання досліджуваної функції та виконують цілу низку важливих для забезпечення ЄРАУ дій.

Секретаріат через адміністраторів, начальника відділу ведення бази даних ЄРАУ та керівника виконує функції РАУ щодо ведення реєстру адвокатів. До переліку цих осіб може бути віднесено і інших осіб, визначених наказом голови НААУ.

Слід відмітити, що у Порядку ведення ЄРАУ Секретаріат згадується з назвою, відмінною від тієї, яка визначена розпорядженням голови НААУ, РАУ про його створення. Зокрема, посади керівника, начальника відділу ведення баз ЄРАУ та адміністратора цього органу вказуються здебільшого як посади «секретаріату РАУ» (пункти 2.4, 2.5, 2.6, 2.10, 2.11, 2.12, 2.13). Водночас, є і згадки про ту саму посаду начальника відділу ведення баз ЄРАУ, однак вже «Секретаріату НААУ» (підпункт 4.6.9) [3]. При цьому на веб-сайті НААУ інформація про Секретаріат

і його посадових осіб містить чисельні вказівки на те, що цей орган має назву «Секретаріат РАУ (Секретаріат НААУ)» [4].

На наш погляд, така термінологічна невизначеність може бути усунена шляхом уніфікації назви цього органу до Секретаріату НААУ, яка за змістом охоплює всі необхідні для позначення поняття.

Таким чином доходимо до висновку, що ведення ЄРАУ належить до делегованих повноважень, що виконуються Секретаріатом на підставі спеціального доручення (розпорядження) через посадових осіб, до яких належать: адміністратор, начальник відділу ведення бази даних ЄРАУ та керівник, а також інші особи, визначені головою НААУ, РАУ.

Оскільки виконання надважливої для адвокатури та держави в цілому функції забезпечення ведення ЄРАУ покладено на Секретаріат та, зокрема, його посадових осіб, важливою передумовою досягнення необхідного рівня правової визначеності при текстуальному втіленні нормативного визначення забезпечення виконання цієї функції є уніфікація у всіх документах НААУ назви самого органу – Секретаріату і, звідси, назв посад його працівників.

Використана література:

1. Про організацію та забезпечення роботи секретаріату Національної асоціації адвокатів України (секретаріату Ради адвокатів України): розпорядження голови НААУ, РАУ від 23.12.2013 року № 31. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2014.04.26-27-pologennya-pro-rau-pazy.pdf>;
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 року № 5076-VI // Голос України. 2012. №№ 148-149;
3. Порядок ведення Єдиного реєстру адвокатів України, затверджений рішенням Ради адвокатів України № 26 від 17.12.2012 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2018-07-25-poryadki-109_5b597b1f8c28b.pdf;
4. Секретаріат (заголовок з екрану). URL: <https://unba.org.ua/sekretariat>.

Науковий керівник: завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів і адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», д.ю.н., професор Бакаєнова Н. М.

СТУДЕНТИ

Вихівська Т. В.,
студентка 1 курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»

РОЛЬ ПРИНЦИПІВ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ В РОБОТІ АДВОКАТА

Правила адвокатської етики фактично є моральним кодексом адвоката, який деталізує деонтологічні аспекти цієї професії. Сьогодні адвокатура є не лише інститутом, що стоїть на захисті прав та інтересів людини і громадянина, а й рушійною силою тих реформаційних процесів, що відбуваються у правовій системі нашої держави.

Правила адвокатської етики містять основні принципи, крізь призму яких і має здійснюватися професійна діяльність будь-яким адвокатом. Такими принципами адвокатської етики є: 1) незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності; 2) дотримання законності; 3) пріоритет інтересів клієнта; 4) неприпустимість конфлікту інтересів; 5) конфіденційність;

6) компетентність та добросовісність; 7) повага до адвокатської професії, 8) чесність та добропорядна репутація [1].

Розглядаючи інститут адвокатури в Україні та світі, то можна дійти висновку, що в нашій державі інститут адвокатури знаходиться на стадії розвитку, адже за радянських часів він практично не існував в сучасному розумінні. При цьому проблема реформування адвокатури займає доволі важливе місце, так як рівень професійної правничої допомоги показує фактичну роль права в житті суспільства, а також його правової культури. Найвизначнішою гарантією вказаного сектору юридичної діяльності є наявність відповідних принципів та їх реалізація. Засади професійної адвокатської діяльності в Україні є рамками, в котрих вона існує. Але доволі високий рівень динаміки розвитку адвокатури зумовлює виникнення дискусійних питань, що виникають у діяльності адвокатів. Тому я вважаю доцільним здійснити детальний аналіз вказаної проблеми, враховуючи її визначну роль для правової системи України в цілому.

В Правилах адвокатської етики виділяють вісім основних засад, які потребують детального аналізу.

1. Незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності. Щоб дотримуватися цього принципу в своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, також бути мужнім і принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їх ефективному використанні в інтересах клієнтів. Також незалежність адвоката полягає в тому, що адвокат не повинен займатися іншою діяльністю, що ставила б його в будь-яку залежність від інших осіб чи підпорядкувала б його вказівкам або правилам, які можуть увійти в суперечність з нормами чинного законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність або можуть іншим чином перешкоджати вільному й незалежному здійсненню ним адвокатської діяльності.

2. Принцип дотримання законності полягає в тому, що провадження адвокатської діяльності відбувається виключно на основі чинного законодавства та положень Конституції України. Також адвокат не має права у своїй професійній діяльності вдаватися до засобів та методів, які суперечать чинному законодавству, в тому числі адвокат не може давати поради клієнту, які спрямовані на полегшення вчинення правопорушення.

3. Пріоритет інтересів клієнтів виражається у фактичному обов'язку адвоката поважати свободи та вибір клієнта, віддаючи йому перевагу. Адвокат зобов'язаний у своїй професійній діяльності виходити з переваги інтересів клієнтів перед своїми власними інтересами, інтересами колег, партнерів, співробітників, законних представників клієнтів або їх опікунів, піклувальників та інших осіб, а також перед будь-якими іншими міркуваннями. При реалізації цього принципу адвокат не може виходити за межі принципу законності.

Науковці зазначають, що іноді принцип пріоритету інтересів клієнта входить у конфлікт з етикою відносин у судовому засіданні. Надмірна наполегливість і принциповість у відстоюванні захисником інтересів клієнта деколи перетинає межу і може розцінюватися суддями як неповага. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури України має на цей час чимало скарг від суддів із цього приводу.

4. Неприпустимість конфлікту інтересів, або створення ситуації, коли його поява найбільш вірогідніша. В даному випадку конфліктом

інтересів є суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків.

У свою чергу, принцип уникнення конфлікту інтересів в адвокатській діяльності – це законодавчо визначені основи діяльності адвоката, відповідно до яких адвокат не має права надавати будь-які юридичні послуги клієнту, інтереси якого суперечать захищеним правом інтересам клієнта юридичної особи, якому надається або надавались юридичні послуги, крім випадків письмової згоди клієнтів, інтереси яких можуть бути порушені або суперечать інтересам самого адвоката.

5. Дотримання принципу конфіденційності є одним із найголовніших принципів відносин між адвокатом і клієнтом, без яких неможливе належне надання правової допомоги. Дія принципу конфіденційності не обмежена в часі. Тому збереження конфіденційності будь-якої інформації, яка становить предмет адвокатської таємниці, регламентується Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Наявність цього принципу забезпечує захист персональних даних та іншої інформації про клієнтів, які користуються послугами адвокатів, від розголошення або використання такої інформації проти них. Розголошення відомостей, що становлять адвокатську таємницю, заброньовано за будь-яких обставин. Звичайно, умови конфіденційності закладаються в основу роботи будь-якого штатного юриста. Однак жоден юрист не позбавлений відповідальності за відмову від давання показань в якості свідка чи за дачу завідомо неправдивих свідчень. Лише адвокат – особа, яка отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, має право розраховувати на недоторканність адвокатського імунітету в аспекті нерозголошення відомостей, що входять до предмета адвокатської таємниці.

6. Принцип компетентності та добросовісності вимагає від адвоката високий рівень професійної підготовки, ґрунтовне знання чинного законодавства, практики його застосування, опанування тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, ораторського мистецтва.

Адвокат зобов'язаний надавати професійну правничу (правову) допомогу клієнту, здійснювати його захист та представництво компетентно і добросовісно, Адвокат має постійно підвищувати свій професійний рівень та кваліфікацію, володіти достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві.

Компетентність адвоката означає наявність правових та інших спеціальних знань, навичок та вмінь, професійного досвіду, які набуваються внаслідок професійної підготовки та здійснення професійної діяльності. Компетентне ведення юридичної справи складається з дослідження і аналізу фактичної інформації, правових елементів проблеми, застосування необхідних методів і процедур, адекватної підготовки, що відповідають стандартам професійної діяльності.

7. Повага до адвокатської професії. Всією своєю діяльністю адвокат повинен стверджувати повагу до адвокатської професії, її сутності і громадського призначення, сприяти зберіганню та підвищенню її престижу. Цей принцип повинен дотримуватись у всіх сферах діяльності адвоката: професійній, громадській, публіцистичній та ін. Адвокат зобов'язаний виконувати законні рішення органів адвокатського самосврядування, які прийняті в межах їх компетенції, що не виключає можливості критики останніх та їх оскарження у встановленому законом порядку. Адвокат не повинен вчиняти дій, спрямованих на обмеження права особи на захист, професійних прав адвокатів, незалежності адвокатської професії, підрив її престижу [2].

8. Чесність та добropорядна репутація адвоката є одним із останніх в переліку принципів адвокатської етики, але є дуже важливим за своїм змістом. Під принципом чесності та добropорядної репутації розуміється, що адвокат повинен бути добropорядним, чесно та гідно виконувати свої професійні обов'язки та стверджуючи повагу до адвокатської професії. Крім того, адвокату заборонено робити завідомо неправдиві заяви стосовно суті доручення, фактичних обставин, що мають до нього відношення, їх правової оцінки, прав і обов'язків адвоката, клієнта, а також обсягу своїх повноважень щодо представництва інтересів клієнта. Адвокат має поважати процесуальні права адвоката, який представляє іншу сторону, і не вдаватись до дій, що грубо порушують останні. Адвокат не повинен вчиняти дій, спрямованих на невинправдане затягування судового розгляду справи.

Окрім етичних засад діяльності українських адвокатів, які викладені у цільових нормативних актах даної сфери, існують також організаційні принципи адвокатури, формою вираження яких є норми чинного законодавства. Організаційні принципи існують для забезпечення реалізації адвокатами своїх безпосередніх функцій. На сьогоднішній день можна виділити п'ять ключових засад професійної діяльності вказаних суб'єктів правової роботи, які закріплено у статті 4 Закону України «Про

адвокатуру та адвокатську діяльність» Відповідно до вказаної норми, діяльність адвоката ґрунтується на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникненні конфліктів інтересів [3]. Іншими словами, адвокати мають керуватися в своїй роботі виключно законами, які уособлюють верховенство право, що є основним регулятором суспільних відносин в нашій країні.

В науковій літературі обґрунтовано пропонують розширити перелік принципів організації та діяльності адвокатури. Так, Шевердін М. зазначає, що доволі важливим є принцип територіальності в момент провадження адвокатської діяльності. Його наявність свідчить про те, що адвокат України здійснює адвокатську діяльність на всій території України та за її межами, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або законодавством іноземної держави. Не менш важливим організаційним принципом професійної діяльності адвокатів на території України є засада допустимості роботи іноземних адвокатів на території нашої держави. Наявність цього принципу робить допустимим роботу іноземних правників в країні, але цей аспект є свої обмеження [2].

Отже, аналізуючи питання принципів адвокатської етики та професійної діяльності адвокатів в нашій державі, на основі норм чинного законодавства при дослідженні суміжних теоретико-правових явищ, можна зробити наступні висновки. Зміни до Правил адвокатської етики, які відбулись у 2019 році, а саме, включення принципу чесності та добропорядної репутації, позитивно впливає на розвиток адвокатської етики та роботи адвокатів. Саме чесність (доброчесність), на мою думку, є тією морально-етичною категорією, яка формує адвоката як захисника прав і свобод свого клієнта. Дотримання принципу чесності та добропорядної репутації має лежати в основі дотримання інших принципів адвокатської професії, які закріплені в Правилах адвокатської етики. В системі принципів професійної роботи адвокатів вирізняють етичні принципи, якими регулюється поведінка адвокатів під час здійснення професійної діяльності та у позаробочий час, а також організаційні принципи, які впливають на легальність такої діяльності, її структурованість, суб'єктний склад тощо.

Використана література:

1. Правила адвокатської етики, затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

2. Шевердін М. Основні принципи адвокатської етики. Всеукраїнська громадська організація «Асоціація правників України». URL: <http://uba.ua/ukr/news/4919/>.

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: закон України від 05 липня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Голошак А. М.,
студентка 1 курсу
соціально-правового факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ АДВОКАТУРИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Адвокатура – це важливий правовий інститут, єдина організація, яка виконує важливу функцію захисту і не є державним органом, а навпаки, незалежною муніципальною установою, яка забезпечує захист, представництво та іншу правову допомогу на професійній основі та приймає рішення самостійно стосовно своєї організації та діяльності.

Адміністративно-правове забезпечення адвокатської діяльності це чітко визначена стандартами адміністративно-правова діяльність суб'єктів, уповноважених державою, метою яких є створення умов та надання гарантій, необхідних для відповідного функціонування адвокатської діяльності. В даний час адміністративно-правовий супровід адвокатської діяльності є неузгодженим та непослідовним.

Проект Закону України від 6 вересня 2018 року №9055 «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачав викласти Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у оновленій редакції, що означає:

- розширення прав адвокатів та встановлення додаткових гарантій адвокатської діяльності;
- раціоналізація доступу до професії, зменшення корупційних ризиків;

- визначає зміст принципу «запобігання конфлікту інтересів»;
- розширити види адвокатської діяльності;
- визначення меж поєднання адвокатської та іншої діяльності,
- різницю між статусом адвоката та здійсненням адвокатської діяльності;
- забезпечити пропорційність дисциплінарної відповідальності адвокатів;
- забезпечити неупереджене вирішення дисциплінарних справ проти адвокатів;
- ефективне функціонування адвокатського самоврядування в рамках принципів децентралізації в межах Національної асоціації адвокатів України;
- прозоре фінансування діяльності органів місцевого самоврядування.

На сьогоднішній день юридична спільнота вважає, що суттєвий аналіз положень законопроекту №9055 про правові гарантії вказує на те, що існує ризик втратити незалежності адвокатів. Президентський законопроект №9055 вводить руйнівну модель створення «покірної» адвокатури, яка повинна мислити і жити циркулярами, що походять від вищих державних установ. Згідно з текстом законопроекту, атакою на Асоціацію адвокатів повинна керувати територіальна група: починаючи з руйнування єдиної, цілісної та незалежної системи адвокатури, далі – жорстка регуляція державної діяльності цих самоврядних органів, закінчуючи штучно обмеженими правами та гарантіями адвокатів, під час здійснення ними своєї правозахисної діяльності.

Відповідно до змісту, законопроект №9055 «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» містить наступне:

- ризик втратити права та гарантії адвокатів за допомогою інструментів, запропонованих до впровадження через певні положення процесуальних кодексів;
- знищення принципів конфіденційності;
- обмеження конституційних прав громадян на правову допомогу шляхом скасування права громадян на вільний вибір адвоката;
- обмеження доступу громадян до адвокатської професії;
- повний дисбаланс єдиного професійного органу саморегулювання для юристів;
- низка корупційних ризиків [1].

Стратегія розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки у пункті 4.5. – удосконалення інституту адвокатури, з метою запровадження системного підходу до удосконалення інституту адвокатури в Україні передбачає: посилення гарантій адвокатської діяльності, її видів і професійних прав адвокатів, удосконалення самоврядності адвокатури, розширення можливостей доступу до державних реєстрів та баз даних при здійсненні адвокатської діяльності, конкретизація підстав, процедур притягнення до дисциплінарної відповідальності та механізмів оскарження рішень про притягнення до такої відповідальності, запровадження інституту спрощеного дисциплінарного провадження, удосконалення порядку розгляду скарг на дії адвоката, перегляд вимог щодо освіти, професійного досвіду та обмежень щодо доступу до адвокатської діяльності, запровадження прозорої процедури проведення єдиного кваліфікаційного іспиту, стажування кандидатів, порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України, удосконалення організаційно-правових форм здійснення адвокатської діяльності та засад діяльності органів адвокатського самоврядування, удосконалення професійних стандартів діяльності адвоката, удосконалення механізму надання адвокатами безоплатної правової допомоги та представництва інтересів публічних органів, врегулювання статусу помічника адвоката, удосконалення порядку захисту прав адвокатів під час здійснення професійної діяльності [2].

Переховував запропоновані зміни залишається сподіватись на їх віддзеркалення в законодавстві України.

Використана літератури:

1. Проект Закону про адвокатуру та адвокатську діяльність. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64557
2. Стратегія розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки. URL: <https://drive.google.com/file/d/1JHcrELweYqKZ7Jy7Rsxe0kYP0cE1UixU/view>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури, доцент Національного університету «Одеська юридична академія» Храпенко О. О.

Герасимчук К. С.,
студентка 5 курсу Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ ЩОДО АДВОКАТА

У ч. 2 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» перелічено низку вимог до обшуку та огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, а також до проведення тимчасового доступу до речей і документів адвоката. Зокрема вказано, що під час проведення обшуку чи огляду має бути присутній представник ради адвокатів регіону. Проте такі норми не відповідають головному процесуальному закону – Кримінальному процесуальному кодексу України.

У п. 25 ст. 3 КПК України серед учасників кримінального провадження такої процесуальної фігури, як «представник ради адвокатів регіону» не зазначено, як і в жодній іншій статті кодексу. Не згадується представник ради адвокатів і у ст. 236 КПК України, де вказано, що для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. Не знайшло свого відображення у Кодексі і положення Закону щодо прав представника ради адвокатів регіону: ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення процесуальних дій, що зазначаються у протоколі.

Здається доречним і логічним кроком внесення змін до чинного КПК України щодо процесуального статусу представника ради адвокатів регіону, і таким чином приведення законодавства до певного спільного знаменника, особливо враховуючи те, що законодавець вже має певні напрацювання у цій сфері. Зокрема, у Проекті Закону про адвокатуру та адвокатську діяльність №9055 від 06.09.2018 р. у розділі XI («Прикінцеві і перехідні положення») було закладено цілу низку змін до КПК України. Серед іншого, пропонувалося доповнити Кодекс статтею 237¹, яка передбачала, що під час проведення обшуку чи огляду має право бути присутнім представник ради адвокатів регіону. Слідчий, який буде проводити відповідну слідчу (розшукову) дію, запрошує представника ради адвокатів регіону не пізніше ніж за три години до

її проведення. Проведення слідчих (розшукових) дій без завчасного запрошення представника ради адвокатів регіону заборонено, а докази, отримані в результаті проведення таких дій, є недопустимими. У зазначеному проекті також передбачалося закріпити право представника ради адвокатів регіону ознайомлюватися з ухвалою про дозвіл на обшук; фіксувати за допомогою технічних засобів проведення слідчої (розшукової) дії; заявляти про порушення порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, недопустимість огляду та вилучення речей, інформації та документів, які містять адвокатську таємницю; оскаржувати слідчому судді дії та рішення слідчого, прокурора про вилучення під час обшуку речей та/або документів у адвоката.

Згідно ч. 2 ст. 23 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» слідчий суддя, суд у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження. Проте залишається дискусійним питання як при цьому забезпечити збереження адвокатської таємниці, що є чи не найважливішим принципом адвокатської діяльності в цілому.

Вже згадуваний законопроект №9055 передбачав покладення обов'язку зі збереження адвокатської таємниці під час обшуку чи огляду на представника ради адвокатів регіону: «Якщо у слідчого, який проводить відповідну слідчу (розшукову) дію, є сумніви, що вказані речі та/або документи містять адвокатську таємницю, такі речі та/або документи упаковуються і опечатуються адвокатом або представником ради адвокатів регіону способом, що унеможлиблює доступ особи, яка проводить слідчу (розшукову) дію, до таких речей та документів... Слідчий суддя протягом трьох днів розглядає клопотання за участю слідчого, який подав клопотання, адвоката та/або представника ради адвокатів регіону, який заявив, що опечатані речі та/або документи містять адвокатську таємницю».

В контексті збереження адвокатської таємниці під час обшуку важливо згадати рішення Європейського суду з прав людини, який неодноразово вказував, що проведення слідчих дій щодо адвоката має забезпечуватися спеціальними гарантіями, оскільки вторгнення до професійної таємниці адвоката може мати наслідки для здійснення правосуддя. У справах «Стефанов проти Болгарії», «Колісніченко проти Росії» та «Головань проти України» ЄСПЛ наголосив, що має бути спеціальний спостерігач, який повинен мати обов'язкову юридичну кваліфікацію та

бути пов'язаний з адвокатською таємницею, щоб гарантувати захист конфіденційного матеріалу. Спостерігач повинен бути наділений необхідними повноваженнями, щоб бути спроможним запобігти будь-якому можливому втручанню в адвокатську таємницю.

Отже, на сьогоднішній день КПК України не надає достатніх гарантій щодо проведення обшуку у приміщенні адвоката. Ця проблема є не лише теоретичною, а і має важливе практичне значення, адже закріплення положення про незалежного кваліфікованого спостерігача має запобігти свавільному і неправомірному втручанню правоохоронних органів у діяльність адвоката.

Використана література:

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI – [Електронний ресурс] – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України редакція від 05.08.2018 – [Електронний ресурс] – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Проект Закону про адвокатуру та адвокатську діяльність № 9055 від 06.09.2018 – [Електронний ресурс] – URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64557.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою Інституту права КНУ ім. Тараса Шевченка Кухнюк Д. В.

Kateryna Horishna,
5th year student of Institute of Law
of Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE INDEPENDENCE OF LAWYERS AND SCOPE OF PERMISSIBLE INTERVENTION FROM THE STATE: INTERNATIONAL STANDARDS

On 22 March 2021, a letter was issued under the signature of the head of the legal department of the National Agency of Corruption Prevention (hereinafter – NACP) № 113-02 / 15337/21 on whether the law «On Corruption Prevention» applies to the chairmen and members of the High Qualification and Disciplinary Commission of Advocacy, as well as qualification and dis-

ciplinary commissions of the Bar [1]. Such actions of NAPC were considered as an oppression of the interests of the bar and brutal intervention in the bar self-government [2]. Considering these facts, it is pertinent to highlight international standards for the independence of the legal profession, as well as the limits of state intervention in the legal profession.

The preamble of the Basic Principles on the Role of Lawyers adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (hereinafter –Basic Principles) states that the principle of independence of the legal profession is an essential component of a democratic society and the rule of law, and a necessary prerequisite for the effective enforcement of human rights [3].

Pursuant to Art. 16 (a) of the Basic Principles, governments shall ensure that lawyers are able to perform all of their professional functions without intimidation, hindrance, harassment or improper interference [3];

Pursuant to Principle 1 of Recommendation No. R(2000)21 of the Committee of Ministers to member States on the freedom of exercise of the profession of lawyer, all necessary measures should be taken to respect, protect and promote freedom of exercise of the profession of lawyer without discrimination and without improper interference from the authorities or the public [4].

Parliamentary Assembly Recommendation 2121 (2018): The case for drafting a European Convention on the Profession of Lawyer states that although the role and independence of lawyers has been recognized under international human rights treaties and elaborated through international standards, the lack of detailed treaty provisions contributes to gaps or weaknesses in national legal frameworks and particularly in their enforcement. These non-treaty standards recognize principles of the independence of individual lawyers and of the legal profession as a whole. Importantly, they also recognize the duties and responsibilities of the legal profession and of individual lawyers, to work independently, diligently and with integrity to represent their clients, protect human rights, and uphold the rule of law [5].

In Paragraph 15 of UNHRC Resolution A/HRC/32/12, 'Independence and impartiality of the judiciary, jurors and assessors, and the independence of lawyers (2017)' it is stated that States should take measures, including by adopting domestic legislation, to provide for independent and self-governing professional associations of lawyers and to recognize the vital role played by lawyers in upholding the rule of law and promoting and protecting human rights [6].

Although Mr. Diego García-Sayán, Special Rapporteur on the independence of judges and lawyers (hereinafter –SRIJL), in his various reports indicated that the involvement of state authorities in the regulation of the legal profession does not per se jeopardise the independence of the profession [7]. A law regulating the legal profession is a state duty and does not constitute an interference, as long as, as mentioned above, it is in consultation with the bar association and in accordance with international standards [8].

The independence of the legal profession is a prerequisite for the protection of all human rights. In order to protect, promote and fulfil human rights, states are obliged to adopt legislation ensuring the independence of the legal profession and to ensure that the degree of such independence is not violated.

References:

1. National Agency of Corruption Prevention letter № 113-02 / 15337/21 «On the performance of public law functions» of 22 March 2021.

2. Statement of the Association of Advocates of Ukraine № 205 «On the inadmissibility of encroachments on the independence of the bar» of 2 April 2021 [Digital resource]. – Access mode: <https://www.uaa.org.ua/novyny/novyny-aau/asotsiatsiya-advokativ-ukraini-zvernulasya-iz-zayavoyu-do-golovi-natsionalnogo-agentstva-z-pitan-zap/>

3. Basic Principles on the Role of Lawyers Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990 [Digital resource]. – Access mode: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RoleofLawyers.aspx>

4. Recommendation No. R(2000)21 of the Committee of Ministers to member States on the freedom of exercise of the profession of lawyer, adopted by the Committee of Ministers on 25 October 2000 at the 727th meeting of the Ministers' Deputies [Digital resource]. – Access mode: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016804d0fc8

5. Parliamentary Assembly Recommendation 2121 (2018): The case for drafting a European Convention on the Profession of Lawyer. Assembly debate on 24 January 2018 (6th Sitting). Text adopted by the Assembly on 24 January 2018 (6th Sitting) [Digital resource]. – Access mode: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=24466&lang=en>

6. Resolution adopted by the Human Rights Council on 22 June 2017 35/12. Independence and impartiality of the judiciary, jurors and assessors, and the independence of lawyers [Digital resource]. – Access mode: <https://www.right-docs.org/doc/a-hrc-res-35-12/>

7. UNGA 'Report of the Special Rapporteur on the Independence of Judges and Lawyers, Diego García-Sayán – Bar associations' (2018) UN. Doc A/73/365, para 104 [Digital resource]. – Access mode: <https://digitallibrary.un.org/record/1643898?ln=ru>

8. UNGA 'Report of the Special Rapporteur on the Independence of Judges and Lawyers, Diego García-Sayán – Bar associations' (2018) UN. Doc A/73/365, para 24 [Digital resource]. – Access mode: <https://digitallibrary.un.org/record/1643898?ln=ru>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Кухнюк Д. В.

Депутат Д. Р.,
студентка 4 групи 2 курсу
Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ГОНОРАР УСПІХУ: НАЦІОНАЛЬНЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА СВІТОВА ПРАКТИКА

Одним із ключових питань, які постають під час укладення договору про надання правової допомоги є визначення порядку обчислення розміру та сплати гонорару – форми винагороди адвоката за здійснення захисту, представництва права надання інших видів правової допомоги клієнту.[1] Щоправда певні прогалини в нормативному врегулюванні та неоднозначність судової практики зумовили дискусію щодо правомірності застосування «гонорарів успіху» на рівні із закріпленими на законодавчому рівні погодинних чи фіксованих розмірів оплати даної діяльності.

Загалом, під «гонораром успіху» розуміють домовленість між адвокатом і клієнтом при якій розмір винагороди ставиться в залежність від результату, якого намагається досягти клієнт вдавшись до правової допомоги.[2] Хоча зародження цього поняття відбулось ще за часів Стародавньої Греції та Риму, воно значно трансформувалося з того періоду. Тому, аналізуючи світову практику врегулювання цього питання, можна виділити три терміни, які регулюють поняття гонорару, що

базується на результаті справи: *pactum de quota litis* або «success fee» – дослівно «гонорар успіху»; «conditional fee» – «умовний гонорар» та *contingency fee* – тобто «ймовірний гонорар».[3]

Pactum de quota litis забороняється Кодексом поведінки європейських адвокатів, хоча відповідно до пункту 3.3.3 даного акту нею не вважається угода про виплату гонорару, коли розмір винагороди визначено згідно з офіційною шкалою гонорарів або ж за наявності контролю з боку компетентного органу, юрисдикція якого поширюється на адвоката.[3]

«Умовні гонорари» застосовуються у Великобританії, де адвокат зменшує стандартну плату в обмін на підвищення винагороди, вираженої у відсотках, що буде виплачена, якщо справа буде успішною. У даному випадку застосовується термін «no win no fee arrangement».[5]

Застосування «ймовірних гонорарів» можна зустріти в США, Тайвань, Канада, Естонії, Угорщині, Італії, Японія, Литва, Словаччина, Словенія. Із певними застереженнями їх застосовують у Фінляндії, Німеччині та Іспанії. Вони заборонені або суворо обмежені в юрисдикціях більше 17 країн світу, зокрема Австралії, Великобританії та Польщі (хоча існують на практиці), Австрії та інших. Також дозволяється їх застосування за особливих обставин й у Швеції.[5] Тобто, практика вирішення питань щодо «гонорару успіху» висвітлює його нормативне врегулювання у багатьох країнах світу як щодо встановлення чіткої заборони, обмеження чи навпаки дозволу щодо його застосування.

В Україні ж наявне фактичне використання «гонорарів успіху» без їхнього нормативного закріплення. Підтвердженням цього є дослідження «Юридичної Газети» цінової політики юридичних компаній в Україні, яке станом на 30 вересня 2019 року зафіксувало 28% використання гонорарів успіху при укладенні договору про надання правової допомоги.

Варто зазначити, ст. 30 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та ст. 28 Правил адвокатської етики (ПАЕ) не містять згадки про «гонорар успіху», а лише перелік факторів, які впливають на обчислення гонорару (складність справи, кваліфікація, досвід і завантаженість адвоката та інші обставини).[6]

Певне роз'яснення щодо використання цієї форми винагороди було надано Радою адвокатів України у рішенні № 35 «Про розгляд звернення адвоката Дроздова О. М. щодо «гонорару успіху» адвоката за надану правничу (правову) допомогу», де визнано право адвоката отримувати

таку форму винагороди, розмір якої визначатиметься договором про надання правової допомоги, однак, із рекомендацією не заявляти в судовому порядку вимогу щодо відшкодування сплаченого йому «гонорару успіху» за надану правничу (правову) допомогу.[8]

Важливим фактором впливу на вирішення цього питання є також позиція Верховного Суду, яка із заперечення існування «гонорару успіху» як такого, переросла у визнання можливості його передбачення сторонами у договорі за умови дотримання розумних меж.[8] Так, Касаційна палата Верховного Суду в рішенні від 12 червня 2018 року у справі №462/9002/14-ц та у трьох інших справах зазначила, що «гонорар успіху» за своєю природою не може бути платою за отримані клієнтами послуг, а судові рішення не може бути предметом договору, адже його ухвалення не є результатом наданих адвокатами послуг.[9] Таке обґрунтування викликало чимале обурення, адже воно суперечить практиці багатьох держав, де врегульоване використання «гонорару успіху».

Остаточним вирішенням цього питання стала постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 травня 2020 року у справі №904/4507/18, де було фактично визнано можливість використання «гонорарів успіху». У постанові наголошено, що для суду не є обов'язковими зобов'язання між сторонами, але вирішуючи питання сплати клієнтом «гонорару успіху», суд повинен оцінювати витрати, що підлягають компенсації, враховуючи як те, чи були вони фактично понесені, так і оцінювати їх необхідність.[10] Така позиція спостерігається й у рішеннях Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), який у справі «Іатрідіс проти Греції» не заперечив юридичну дійсність угод із оплатою у формі «гонорару успіху», але наголосив на оцінці розумності понесених сторонами витрат.[11] Таке ж вирішення цього питання було здійснено в справах «East/West Alliance Limited» проти України» та «Пакдемірлі проти Туреччини».[12,13]

Отже, можна зробити висновок, що «гонорар успіху» широко застосовується в багатьох країнах світу у різних його значеннях, але в Україні ще не набув нормативного врегулювання. Це поняття потребує законодавчого закріплення, а саме ст. 30 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та ст. 28 ПАЕ із роз'ясненням меж його використання, оскільки наявна невизначеність призвела до неоднозначності вирішення судових спорів, спричинених фактичним неврегульованим застосуванням «гонорарів успіху».

Використана література:

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 7 квітня 2021).

2. Князев А. Н. Гонорар успіху в договорі надання юридичної допомоги. Корпоративне управління та інноваційний розвиток економіки Півночі. Вісник Науково-дослідного центру корпоративного права, управління і венчурного інвестування Сиктивкарського державного університету, 2007 р. URL: <http://koet.syktso.ru/vestnik/2007/2007-2/8/8.htm> . (дата звернення: 7 квітня 2021).

3. Луспеник Д. Гонорар успіху адвоката: практика Європейського суду з прав людини. Судово-юридична газета, від 15 січня 2019 р. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/132954-gonogar-uspikhu-advokata-praktikayevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini>. (дата звернення: 7 квітня 2021).

4. Кодекс поведінки європейських адвокатів, від 1 жовтня 1988 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343. (дата звернення: 7 квітня 2021).

5. Veljanovski Cento, Third Party Litigation Funding in Europe (December 9, 2011). Journal of Law, Economics and Policy, Vol. 8, 2012 URL: <https://ssrn.com/abstract=1971502>. (дата звернення: 8 квітня 2021).

6. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09 червня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>. (дата звернення: 7 квітня 2021).

7. Рада адвокатів України, рішення № 35 «Про розгляд звернення адвоката Дроздова О. М. щодо «гонорару успіху» адвоката за надану правничу (правову) допомогу», від 12 квітня 2019 року. URL: <http://osav.vn.ua/images/2019/r35.pdf> (дата звернення: 8 квітня 2021).

8. Дроздов О. «Гонорару успіху адвоката бути!». URL: <https://unba.org.ua/publications/5502-gonogaru-uspihu-advokata-butii.html> (дата звернення: 8 квітня 2021).

9. Козлов С. «Чому в Україні досі «не люблять» гонорар успіху адвоката.». Юридична газета № 6 (712). URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/chomu-v-ukrayini-dosi-ne-lyublyat-gonogar-uspihu-advokata.html> (дата звернення: 7 квітня 2021).

10. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 травня 2020 року у справі № 904/4507/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91572017> (дата звернення: 7 квітня 2021).

11. *Iatridis v. Greece*, ECHR від 19 жовтня 2000 року, заява № 31107/96, параг.55. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-59087> (дата звернення: 8 квітня 2021).

12. *East/West Alliance Limited v. Ukraine*, ECHR від 23 січня 2014 року, заява № 19336/04, параг. 268. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171829> (дата звернення: 8 квітня 2021).

13. *Pakdemirli v. Turkey*, ECHR від 22 лютого 2005 року заява № 35839/97, параг. 70-72. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68374> (дата звернення: 8 квітня 2021).

Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судустрою Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Кухнюк Д. В.

Дрозда Б. О.,
студент 6 групи 4 курсу
факультету адвокатури
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

З набуттям незалежності Україна поступово обрала головний вектор її розвитку – інтеграція до європейського співтовариства. Євроінтеграційна ідея потребує узгодження системи правових норм України та ЄС, зокрема, в сфері побудови інституту адвокатури як самоврядного, незалежного, професійного інституту, який покликаний стояти на захисті прав, свобод та законних інтересів та надавати професійну правову допомогу при вирішенні справ у судах та інших державних установах.

Комплексний характер обов'язків адвоката та специфіка його роботи, необхідність дотримання деонтологічних вимог та правил зумовлюють особливий характер дисциплінарної відповідальності адвоката. Порядок притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності регулюється Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1] та Правилами адвокатської етики [2]. В вітчизняних нормативно-правових актах відсутнє поняття «дисциплінарна відповідальність адвоката», через що серед науковців точаться активні дискусії з даного приводу. Так, О. І. Русанова стверджує, що дисциплінарна відповідальність адвоката – це спеціальний вид відповідальності, професійна та правова природа якого обумовлена особливим статусом адвоката в демократичному суспільстві [3]. Поряд із цим, Т. Б. Вільчик

розкриває поняття «дисциплінарної відповідальності адвоката» через аспект «ретроспективної відповідальності», тобто застосування до адвоката в особливому процедурному порядку міри стягнення (примусу) за неналежне виконання професійного обов'язку та пропонує розглядати дисциплінарну відповідальність адвоката як особливий вид юридичної відповідальності, який застосовується до адвоката за вчинення дисциплінарного проступку, а саме невиконання або неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, і передбачає застосування встановлених законом або нормами адвокатської етики заходів дисциплінарного впливу за умов додержання порядку, закріпленого в законі [4, с. 117]. Активні наукові дискусії свідчать про необхідність у законодавчого закріплення терміну «дисциплінарної відповідальності адвоката».

Так, відповідно до частини 1 статті 35 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» існують такі види дисциплінарних стягнень: 1) попередження; 2) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року; 3) для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України [1]. На нашу думку, даний перелік є досить обмеженим та потребує подальшого розширення з урахуванням досвіду провідних європейських країн.

Натомість у законодавстві європейських країн закріплений ширший перелік дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до адвоката. Французьке законодавство характеризується досить широким колом санкцій, які можуть бути застосовані до адвоката, серед яких: попередження, догана, тимчасова заборона займатися адвокатською діяльністю строком не більше ніж 3 роки. Адвокат може бути виключений із адвокатської асоціації або позбавлений статусу почесного адвоката [5].

Цікавим є польський досвід у врегулюванні даного питання, згідно з ч. 6 ст. 81 та ч. 1 ст. 82 Закону Республіки Польщі «Про адвокатуру» дисциплінарний суд може застосувати оприлюднення вироку в адвокатському середовищі шляхом його опублікування в журналі, видавцем якого є орган адвокатури, а також існує можливість накладення штрафу на адвоката, сплачені кошти від якого використовуються для досягнення цілей адвокатури [6].

Становить інтерес і досвід Швейцарії у сфері притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності. Так, Рада колегії адвокатів може накласти наступні дисциплінарні стягнення: попередження; догану; штраф до 20 тис. швейцарських франків; тимчасову заборону на заняття адвокатською діяльністю на строк до 2 років; постійну заборону на заняття адвокатською діяльністю, а також призначення стягнення та виключення з колегії адвокатів [7].

Німецьким Федеральним уложенням про адвокатуру передбачені такі види санкцій: попередження, догана, грошовий штраф у розмірі 25 тис. євро, заборона займатися професійною діяльністю на строк від одного року до п'яти років, виключення з адвокатури. До того ж такі види відповідальності, як догана и штраф, можуть бути застосовані до адвоката одночасно [8].

Принагідно буде згадати про досвід Австрії, законодавство якої передбачає як основні, так і тимчасові заходи дисциплінарної відповідальності, серед основних слід виділити: 1) письмова догана; 2) штраф на суму до 45 тисяч євро; 3) заборона на адвокатську практику на строк до одного року; 4) виключення з адвокатури. Можливе застосування до адвоката і тимчасових санкцій, серед яких: 1) моніторинг його діяльності дисциплінарною та адвокатською палатою; 2) заборона на здійснення діяльності в певних або в усіх судах, органах прокуратури або в інших органах влади; 3) тимчасова заборона на адвокатську практику; 4) тимчасова заборона на навчання адвокатів-стажистів [9].

Підсумовуючи все вищевикладене, можна дійти висновку, що європейські заходи дисциплінарного впливу на адвокатів є досить одноманітними та майже всі з них передбачають такий вид дисциплінарного стягнення як штраф. Переймаючи досвід іноземних держав пропонуємо законодавчо закріпити поняття «дисциплінарної відповідальності» та доповнити види дисциплінарних стягнень таким як штраф, а визначення його розміру передбачити серед повноважень Ради адвокатів України. Така практика буде мати позитивну оцінку це й тому що сплачені кошти розприділятимуться на розвиток функціонування інституту адвокатури.

Використана література:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України № 5076-VI від 05.07.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 11.04.2021).

2. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017. URL: 2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf (unba.org.ua) (дата звернення: 11.04.2021).

3. Русанова О. І. Підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за чинним законодавством. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-1/part_2/6.pdf (дата звернення: 11.04.2021).

4. Вільчик Т. Б. Дисциплінарна та цивільно-правова відповідальність адвокатів/ Т. Б. Вільчик // Інформація і право. – 2015. – №3. – С. 115–122.

5. Морозов Н. В. Основи правового положення адвоката по законодательству Франции / Морозов Н. В. // Адвокатская практика. – 2006. – №6. – С. 18–21.

6. Закон Республіки Польщі «Про адвокатуру» від 26.05.1982 р. URL: zakonodavstvo-pro-adv-polsha-zvedenyj-pereklad.pdf (unba.org.ua) (дата звернення: 11.04.2021).

7. Троянов Т. И. Международные стандарты адвокатской деятельности, организация адвокатуры Швейцарии // Материалы науч.- практ. конф. МС(С)А и адвокатов Ассоциации г. Женева в октябре 2010 г. URL: <http://www.mcca.narod.ru/sem2.html> (дата звернення: 11.04.2021).

8. Федеральне Положення про адвокатуру від 01.08.1959. URL: bundesrechtsanwaltsordnung-ukr.pdf (unba.org.ua) (дата звернення: 11.04.2021).

9. Пронин А. В. Институт адвокатуры в Австрийской Республике / Пронин А. В. // Евразийская адвокатура. – 2013. – №2 (3). – С. 28–31.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, асистент кафедри судострою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ребриш А. С.

Іванова С. С.,
студентка 10 групи 2 курсу
Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРИСЯГА АДВОКАТА: «ПІДВОДНІ КАМЕНІ» ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Надзвичайна відповідальність, що покладається на незалежний самоврядний інститут адвокатури, покликана забезпечити не тільки належне функціонування принципу верховенства права, але й гаран-

тувати достатній рівень довіри населення до адвокатської діяльності шляхом утвердження стандартів професійної поведінки.

Складання присяги є обов'язковою умовою набуття особою статусу адвоката [1, с. 56]. Аналізуючи зміст тексту присяги адвоката, за аналогією із текстом присяги судді [2, с. 128], можна класифікувати вимоги та принципи, яким присягає слідувати адвокат у своїй професійній діяльності, як морально-етичні (чесно і сумлінно забезпечувати право на захист, з високою відповідальністю виконувати обов'язки) та професійні (дотримуватися принципів верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності тощо) зобов'язання.

Порушення присяги адвоката України, відповідно до ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон) є дисциплінарним проступком адвоката. Однак, на жаль, чіткого тлумачення та визначення відповідних умов накладення дисциплінарної відповідальності на представників адвокатської професії у законодавстві України не існує, а Закон обмежений лише переліком підстав дисциплінарної відповідальності, що закріпленій у ч.2 ст. 34. За таких обставин, постає питання розмежування видів дисциплінарних проступків адвокатів, розуміння складу яких може створювати суперечності у визначенні чіткого змісту кожного із них.

Проблема невизначеності підстав дисциплінарної відповідальності посилюється непослідовним та розширювальним тлумаченням поняття «порушення присяги». Відсутність детального нормативного регулювання наведеного поняття порушує вимогу визначеності закону, що неодмінно ставить під питання дотримання принципу верховенства права загалом при притягненні адвокатів до дисциплінарної відповідальності. Як зазначає Д. В. Кухнюк, варто відмовитись від такого складу дисциплінарного проступку як порушення присяги адвоката, як всеохоплюючої та надто широкої підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності [3, с. 66].

Яскравим прикладом у цьому контексті є рішення ЄСПЛ у справі «Олександр Волков проти України» (Заява №21722/11), в якому наголошується: «...опис правопорушення у законодавчому акті, який ґрунтується на переліку конкретних видів поведінки, але має загальне та необмежене кількісно застосування, не забезпечує гарантії належного вирішення питання передбачуваності закону» [4]. Тобто, важливим аспектом є чітке окреслення меж дискреції, що надає відповідним органам можливість притягнути суб'єкта до дисциплінарної відповідальності.

Заслуговує на увагу також висновок Венеціанської комісії щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів», де було піддано різкій критиці нечіткість поняття «порушення присяги» в якості основи для звільнення судді [5].

Варто зазначити, що Законом України «Про судоустрій і статус суддів» було урегульовано та деталізовано підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності.

На жаль, хоча в законопроекті №9055 були зроблені спроби внести деякі зміни до Закону в частині підстав дисциплінарної відповідальності адвокатів, однак цей законопроект так і не був прийнятий [6].

Підсумовуючи, можна відмітити, що законодавче закріплення такого дисциплінарного проступку як порушення присяги адвоката України не є достатньо чітким і визначеним, що здатне спричинити довільне його тлумачення та призвести до непередбачуваності наслідків застосування відповідних положень національного законодавства. Таким чином, з метою забезпечення реалізації принципу верховенства права загалом та дотримання гарантій адвокатської діяльності зокрема, вважаємо за необхідне здійснити деталізацію переліку підстав дисциплінарної відповідальності адвокатів, виключивши таку підставу як «порушення присяги адвоката України».

Використана література:

1. Науково-практичний коментар да Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (за заг. ред. Погорецького М. А., Яновської О. Г., Хотинської-Нор О. З.). Київ: Правова єдність. 2018 р. 56 с.

2. Константи́й О. В. Звільнення у зв'язку із порушенням присяги судді (вчиненням істотного дисциплінарного проступку). Юридичний науковий електронний журнал. 2016. №4. С. 126–129.

3. Кухнюк Д. В. Проблеми правового регулювання дисциплінарної відповідальності адвоката в Україні. Право України. 2016. №12. С. 62 – 68.

4. Справа «Олександр Волков проти України» (заява №21722/11, рішення ЄСПЛ від 09.01.2013 р.): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text

5. Висновок щодо пропозицій стосовно внесення змін до проекту Закону «Про внесення змін до Конституції щодо посилення незалежності суддів України»: Європейська Комісія за демократію через право (м. Вене-

ція, 6–7 грудня 2013 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_D_2013_034_2013_12_10.pdf

6. Проект Закону про адвокатуру та адвокатську діяльність №9055 від 06.09.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64557

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Кухнюк Д. В.

Манів Н. Р.,
студент 1 групи 1 курсу
факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ЕТИКИ ВЗАЄМВІДНОСИН МІЖ АДВОКАТОМ ТА СУДОМ

Однією з досить актуальних проблем сьогодення, з якою стикаються адвокати в Україні – це проблема взаємовідносин «суд – адвокат» (або взаємовідносини адвоката із судом). В практичній діяльності часто трапляються випадки неприпустимої поведінки як адвоката, так і суду в процесі здійснення правосуддя.

Судова влада в Україні перш за все – це незалежний вид влади, яка охороняє право, здійснює правосуддя. На адвоката, так як і на суддю, відповідно до ст. 55 Конституції України [1], покладено виконання такого важливого обов’язку, як захист прав, свобод і інтересів людини та громадянина. Відносини між адвокатом і судом у першу чергу повинні базуватися, передусім, на взаємній повазі один до одного, наділеними високим рівнем професіоналізму та моральності. Відповідно до ст. 126 Конституції України [1] і Законів України, гарантією діяльності суддів є гарантування їм незалежності та недоторканості. Забороняється впливати на суддю в будь-який спосіб. Разом з тим суддю не може бути притягнуто до відповідальності за судові рішення, які ухвалені ним, окрім вчинення злочину чи дисциплінарного проступку. На основі аналізу ст. 126 Конституції України [1] було з’ясовано, що основними підстава-

ми звільнення суддів з посади є здійснення дисциплінарного проступку грубого або систематичного ігнорування обов'язками, які суперечать статусу суддів та порушення обов'язку стосовно підтвердження законності надходження майна.

Доречно також зазначити, що згідно ст. 1 загальних положень Кодексу суддівської етики (від 22.02.2013 р.) [2] суддя повинен неухильно дотримуватися вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки задля зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність та справедливість суду. Також у контексті Кодексу суддівської етики зазначено, що суддя має виконувати свої професійні обов'язки незалежно, що є гарантією справедливого розгляду справи, не звертаючи уваги на будь-які зовнішні впливи, стимули, загрози, втручання або публічну критику. Суддя мусить виявляти тактовність, ввічливість, витримку й повагу до учасників судового процесу та інших осіб. В процесі здійснення правосуддя суддею не повинно допускатися прояви зневаги до людини за ознаками раси, статі, національності, релігії, політичних поглядів, соціально-економічного становища, фізичних вад, а також не дозволяти іншим цього [2].

Стосовно правил адвокатської етики (від 09.06.2017 р.) [3], до основних принципів, яких має дотримуватися адвокат у своїх відносинах із судом та з іншими учасниками судового процесу відносять: принцип дотримання законності; принцип незалежності, свободи адвоката та пріоритету інтересів клієнта у відносинах адвоката із судом; принцип чесності, порядності та конфіденційності в процесі виконання професійних обов'язків адвоката в суді.

Згідно з ч. 3 ст. 216 Цивільного процесуального кодексу України [4] передбачено, що учасники судового процесу, включаючи адвоката при наданні правової допомоги клієнту, а також інші особи, які присутні в залі суду (під час судового засідання) повинні: беззаперечно виконувати розпорядження судді; дотримуватися під час розгляду справи чітко визначеного порядку та правил здійснення цивільного судочинства, а також утримуватися від абияких інших дій, що свідчать про явну зневагу до суддів або встановлених у суді конкретних правил.

Нині, як свідчить судова практика, існують також випадки неприпустимої поведінки як суддями так і адвокатами в судових процесах.

Упродовж останніх років в Україні у взаємовідносинах «суд – адвокат» спостерігаються прояви недопустимої поведінки найчастіше саме з боку суддів. Було з'ясовано, що у 2019–2020 рр. Вища рада правосуддя прийняла велику кількість рішень у дисциплінарних провадженнях [5]. Також існує тенденція збільшення кількості випадків за 2019–2020 рр. щодо порушення професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні, передусім при розгляді та вирішенні цивільних справ. Як стверджують адвокати, суди в Україні здійснюють правосуддя саме на основі Конституції і законів України, правди та справедливості, але існують окремі випадки маніпуляцій з боку адвокатів щодо порушень їх прав на основі штучного створення, виходячи із корисливих мотивів [5]. Можна сказати, що перш за все правове регулювання взаємовідносин «суд – адвокат» засноване на необхідності дотримання принципу взаємної поваги між судом та адвокатом. Цей підхід цілком відповідає європейським стандартам професійної діяльності як суду, так і адвокатів, зокрема і в цивільному судочинстві України, з огляду саме на те, що і на суд, і на адвокатуру покладається виконання такої важливої конституційної функції держави як захист прав і свобод людини і громадянина.

Використана література:

1. Конституція України (Україна), 28.05.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 15.04.2021).
2. Кодекс суддівської етики (Україна), 22.02.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001415-13> (дата звернення 15.04.2021).
3. Правила адвокатської етики (Україна), 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17> (дата звернення 15.04.2021).
4. Цивільний процесуальний кодекс України (Україна), 18.03.2004, № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 15.04.2021).
5. Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/5964> (дата звернення 15.04.2021).

Науковий керівник: асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Владишевська В. В.

Мироненко Д. А.,
студент 6 групи 4 курсу
факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Професійна етика адвоката, так само як духовність і моральність, формується соціальним середовищем, суспільством, його ціннісними настановами, моральними принципами та нормами. Вона є одним з вагомих показників розвитку громадянського суспільства, його внутрішньою характеристикою, що визначається закріпленими в Конституції України правами та свободами громадян, законністю, рівнем правопорядку і станом правосуддя.

Обов'язком адвоката є дотримання принципу конфіденційності, однією зі складових якого є дотримання адвокатської таємниці. Це те, без чого адвокатська діяльність трансформується в суто консультаційну, та суттєва ознака, без якої і саме явище втрачає свою суть. Відмінність адвоката від інших осіб, що надають правничу допомогу, полягає в гарантованій законом незалежності та корпоративній підконтрольності. Саме адвокат наділений правом на адвокатську таємницю, а також несе обов'язок її збереження та відповідальність за її неправомірне розголошення

Правове регулювання адвокатської таємниці передбачено статтею 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в якому закріплено обов'язок адвоката зберігати таємницю. А дослідження змісту тексту присяги адвоката України, визначеної статтею 11, дає можливість підкреслити один з його ключових обов'язків – суворо зберігати адвокатську таємницю [1]. Аналогічне положення міститься й у Правилах адвокатської етики (у статті 10 стосовно принципу конфіденційності). Правила визначають принцип конфіденційності як необхідну і найважливішу передумову довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання правової допомоги [2].

Міжнародні стандарти, які регламентують питання адвокатської таємниці, також чітко стоять на позиції забезпечення принципу кон-

фіденційності відносин між адвокатом і клієнтом. Зокрема, у п. 2.3 Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейської співдружності (1988 р.) закріплено конфіденційність як фундаментальне право й обов'язок адвоката [3]. У Рекомендації Комітету міністрів державам – членам Ради Європи про свободу здійснення професії адвоката (2000 р.) закріплено положення, згідно з яким державі слід вжити всіх необхідних заходів для забезпечення додержання конфіденційності відносин між адвокатом і його клієнтом. винятки з цього принципу можна дозволяти, лише якщо вони сумісні з принципом верховенства права, разом з тим, на адвокатів покладається обов'язок зберігати професійну таємницю відповідно до національних законів, підзаконних актів і професійних стандартів. Будь-яке порушення професійної таємниці без згоди клієнта має підлягати належним санкціям [4].

Не можна заперечити того факту, що відносини між адвокатом і клієнтом починаються вже з першої їхньої зустрічі, розмови. Коли встановлюється психологічний контакт, адвокат може довідатися про певні відомості щодо клієнта, наприклад, клієнт розповідає про те, хто, за яких обставин, чому порадив йому звернутися саме до даного адвоката чи адвокатського об'єднання. При цьому клієнт може називати прізвища, імена, розповідати про якісь події. Невідомо, яким чином може вплинути на особу розголошення цих відомостей [5].

Що стосується положень чинного законодавства України, то режим адвокатської таємниці поширюється на наступну інформацію: інформація про клієнта (навіть факт звернення клієнта до адвоката є таємницею); питання, за якими клієнт звертався за правовою допомогою (навіть якщо договір з адвокатом в результаті не укладено); зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи (тому адвокатські дос'є по справах клієнтів є захищеними); інформація, яка зберігається на електронних носіях (адвокатські дос'є можуть також зберігатися в електронному вигляді); інші документи і відомості, отримані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності (тобто абсолютно вся інформація, яка стала відома адвокату в зв'язку з його статусом). Клієнт може звільнити адвоката від обов'язку зберігати адвокатську таємницю, але тільки написавши про це письмову заяву. Крім того, інформація про «відмивання» злочинних доходів, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення може бути законно передана адвокатом в якості суб'єкта первинного фінансового моніторингу уповноваженому органу.

Згідно із п. 2. ч. 2 статті 65 Кримінального процесуального кодексу України, не можуть бути допитані як свідки : адвокати – про відомості, які становлять адвокатську таємницю [6]. Нам здається, що варто доповнити пункт цієї статті особами, зазначеними у п.2 ч. 1 ст. 23 Закону України « Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1] , а саме : помічником, стажистом, особою , яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також особою, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що становлять адвокатську таємницю. Адже дане положення безпосередньо вказує, що додержання адвокатської таємниці повинно поширюватися не лише на адвокатів.

Не можна залишити без уваги наукову статтю Т. Б. Вільчик, в якій стверджується, що адвокатська таємниця – частина публічного порядку, вона встановлена в інтересах усього суспільства і є гарантією справедливого правосуддя і права на правничу допомогу. [7].

Наприклад, М. Ю. Барщевський підкреслює, що адвокатська таємниця неабсолютна, вона виникла в інтересах суспільства, і межі її охорони повинні співвідноситися з тими ж інтересами суспільства. Захисник повинен «оцінити суспільну небезпеку», тобто оцінити можливість самого факту вчинення злочину і його небезпеку [8]. Таким чином, необхідне для попередження злочину розголошення інформації буде законним, якщо в захисника є достатні підстави вважати, що існує реальна можливість здійснення злочину і неминуха ситуація, коли відвернення злочину шляхом розголошення інформації є єдиною можливістю його запобігання. В даному випадку заслуговує уваги і думка Н. А. Подольного, який зазначає, що не адвокат, а сам клієнт має вирішувати, коли і який обсяг конфіденційної інформації бажає розголосити. Навіть з комерційної точки зору – клієнт є замовником послуг адвоката, і саме він буде вирішувати за якими правилами вони будуть «грати» [9]. Думки науковців різняться і тому було б доцільно доповнити положення Правил адвокатської етики, в яких би містилась єдина правильна позиція з цього питання.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що принцип адвокатської таємниці є одним із основоположних стандартів адвокатської професії. Незважаючи на всі можливі обставини, адвокат, котрий і надалі прагне займатися адвокатською практикою, не повинен забувати, що у разі,

коли розголошення конфіденційної інформації необхідне згідно із законом або за правомірною вимогою суду відповідної юрисдикції, адвокат завжди повинен піклуватися про те, щоб не надати більше інформації, ніж потрібно.

Використана література:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення 12.04.2021).

2. Правила адвокатської етики : затв. З'їздом адвокатів України від 09.06.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17> (дата звернення 12.04.2021).

3. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства від 01.10. 1988 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343 (дата звернення 12.04. 2021).

4. Луценко Р. Охорона адвокатської таємниці у кримінальному судочинстві, її об'єкт та суб'єкти/ Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні, 2(19) вип., 2009 р.

5. Мисливий В. А. Адвокатська таємниця: теорія та практика / Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2014.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс від 13.04.2012. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 13.04.2021).

7. Вільчик Т. Б. Гарантії дотримання принципу конфіденційності в адвокатській діяльності (порівняльний аналіз законодавства ЄС та України). Т. Б. Вільчик // Юрист України. – 2015. – № 3-4. – С. 34–40. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2015_3-4_8.

8. Барщевский М. Ю. Адвокатская этика / М. Ю. Барщевский. – 2-е изд. – М. : Профобразование, 2012. – 105 с.

9. Подольний Н. А. Неабсолютна таємниця / О. С. Насадюк // Український адвокат. – 2013. – № 10 (38). – 113 с.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ребриш А. С.

Нагорна О. В.,
студентка Інституту
післядипломної освіти
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ АДВОКАТІВ В УКРАЇНІ

Діяльність адвокатів має публічно правовий та достатньо ризиковий характер, що ставить в деяких випадках під загрозу його здоров'я та життя. Звичайно, адвокати при виконанні ним професійних обов'язків мають бути адекватно захищені владою.

Нині, вбачаються загрози у формуванні безпечного клімату для адвокатів, а саме: недосконалість та невідповідність вітчизняного законодавства міжнародним стандартам у галузі безпечної організації діяльності адвокатури; відсутність розслідувань та безкарності у справах нападів на адвокатів, низка невіршених справ про кримінальне переслідування та утиски, фізичне насилля та напади на адвокатів, зокрема зі сторони екстремістських праворадикальних груп, знищення майна адвокатів, проведення обшуків та негласних слідчих дій. Підтвердженням перерахованих випадків слугує звіт Національної асоціації адвокатів України, де відображена вражаюча статистика звернень та скарг адвокатів щодо захисту їх прав, аналіз великої кількості порушень гарантій адвокатів та динаміка чисельності злочинів проти адвокатів [1].

Зазвичай, причинами таких дій, проступків та злочинів по відношенню до адвокатів можна назвати наступні:

- ✓ політичні (суспільний тиск, резонансні справи, «токсичні» клієнти);
- ✓ професійно репутаційні (публічність, емоційні заяви, негативний імідж);
- ✓ особисті (незадоволення клієнта результатом справи, небажання розраховуватись за адвокатські послуги);
- ✓ державні (переслідування: починаючи від дисциплінарних та закінчуючи кримінальним впровадженням, що підвищує ризики здійснення адвокатської діяльності).

В нашій країні зазначені причини мають систематичний характер. Як правило, такі випадки як напади, утиски, замахы, фізична розправа та переслідування є заздалегідь спланованими з метою вплинути на розгляд справи [2]. А кричущими факторами звичайно виступає тотальна бездіяльність правоохоронних органів, що дуже впливає на ефективну діяльність адвоката.

Виходячи з таких міркувань, основними загальними та правовими інструментами формування безпечного середовища для адвокатів повинно бути:

- підвищення міжнародного рівня української адвокатури в частині гарантування безпеки адвокатів в суді та поза ним [2];
- налагодження взаємодії та тісної координації з державними інституціями та системою правоохоронних органів щодо розробки Концепції безпеки та захисту адвокатів на державному рівні;
- ефективна співпраця в межах адвокатського самоврядування щодо внутрішніх механізмів забезпечення захисту життя та здоров'я адвоката;
- створення сприятливих умов, які дозволять в слідчих ізоляторах та інших місцях позбавлення волі конфіденційно комунікувати з клієнтом [2];
- гарантування адвокату право на придбання, носіння, облік, зберігання та застосування пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів (стримуючий фактор для зловмисника);
- затвердження процедури щодо недопустимості проведення безпідставних обшуків приміщень або житла через активну позицію адвоката;
- забезпечення зміну фокусу держави в частині підтримки інституту адвокатури, а не як зайвого інституту, котрий допомагає злочинцям не потрапити за ґрати;
- збільшення кількості заходів та ініціатив направлених на обговорення актуальних питань адвокатського захисту, безпеки та діяльності, обмін досвідом та вироблення спільних позицій з резонансних питань правничого життя країни.

За сучасних умов, адвокатська діяльність привертає особливу увагу суспільства та політичної спільноти, тому адвокати повинні гостро усвідомлювати відповідальність, зокрема й моральну та докладати максимум зусиль для наближення вітчизняного законодавства до європейського рівня та стандартів, в яких головне – права і свобода людини.

Адвокатура має стати правовим взірцем для суспільства, однак держава зобов'язана подбати про умови та безпеку роботи адвоката.

Використана література:

1. Звіт Національної асоціації адвокатів «Про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності 2012-2018pp. – URL: [https://unba.org.ua/assets/uploads/news/novosti/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WEB\(1\).pdf](https://unba.org.ua/assets/uploads/news/novosti/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WEB(1).pdf)

2. Між молотом та ковадлом: напади на адвокатів в Україні Звіт Місії МКЮ в Україні Квітень 2020 року. – URL: <https://zib.com.ua/files/Ukraine-Between-the-rockand-the-anvil-Publications-Reports-Mission-report-2020-UKR.pdf>

3. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України: дис. . докт. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2017. 487 с.

4. Святоцька В. О. Забезпечення реалізації гарантій адвокатської діяльності на національному та міжнародному рівнях. Право і суспільство. 2019. №5. С. 194–201/

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Кухнюк Д. В.

Наконецна І. О.,
студентка 1 курсу магістратури
факультету прокуратури та слідства
Національного університету
«Одеська юридична академія»

АДВОКАТ ЯК СУБ'ЄКТ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Одним із найважливіших конституційних прав людини є право кожного на правову допомогу. Беззаперечним фактом є те, що у забезпеченні й ефективній реалізації конституційного права на правову допомогу найважливішу роль відіграє адвокатура, оскільки саме вона покликана сприяти захисту прав, свобод та гарантій, закріплених Конституцією та надавати правову допомогу при вирішенні справ у судах та інших державних органах.

Згідно з чинним законодавством України адвокатська діяльність може здійснюватися на підставі договору про надання правової допо-

моги [1;2]. Останню вправі здійснювати центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. Виходячи з цього, хотілося б загострити увагу на безоплатному правовому захисті.

Вторинна правова допомога надається адвокатами, які пройшли конкурс, були занесені до Реєстру адвокатів, які надають допомогу на постійній основі та, відповідно, отримали право на безпосереднє надання допомоги клієнтам [2]. Адвокат, не зважаючи на те, що його діяльність обмежується певним територіальним органом Центру з надання безоплатної правової допомоги, зобов'язаний діяти у відношенні з клієнтом сумлінно, добросовісно, здійснювати захист в повному обсязі відповідно до потреб клієнта та вимог діючого законодавства. З метою своєчасного виявлення некомпетентності адвоката у зв'язку зі спеціалізацією та необхідністю захисту прав, свобод, законних інтересів осіб, які звернулися за допомогою діюче законодавство передбачає можливість заміни такого адвоката на іншого відповідно до спеціалізації.

Роль адвоката в наданні вторинної допомоги пов'язана з виконанням ним певних функцій. Превентивна функція полягає у наданні консультацій клієнтам стосовно правил поведінки під час розгляду справи. Це дозволяє останньому підвищити власний рівень праворозуміння, під час судового засідання вибудувати належну лінію захисту, дотримуватися процесуального порядку поведіння у суді. Відновлювальна функція тісно пов'язана із представницькою оскільки у результаті представництва інтересів довірителя адвокат за допомогою власного досвіду, спеціалізації, стажу роботи та правових інструментів може поновлювати порушені права, свободи, законні інтереси клієнта. Крім цього, відновлювальна функція може реалізовуватися й у випадку, коли адвокат надає консультації особі стосовно її дій і поведінки у тих чи інших ситуаціях. [3]

Однак, як бачимо з практики, клієнти вибирають приватних адвокатів. На мою думку, справа в тому, що у адвокатів, які надають вторинну правову допомогу малі зарплати та винагороди, тому і послуги вони виконують не сумлінно.

Так, як відповідно до ст. 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 14.11.2019 №294-IX, розмір мінімальної заробітної плати з 1 січня – 4723 гривні, з 1 вересня – 5000 гривень, то

опираючись на вищезазначені дані, можна дійти висновку, що розмір винагороди адвоката, який надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом очевидно є надто малим і не може конкурувати з розмірами гонорарів, які зможе отримати адвокат, здійснюючи адвокатську діяльність на підставі договору про надання правової допомоги. Це, в свою чергу, суттєво впливає на безпосередню заінтересованість адвоката в результатах справи і змушує його працювати не на якість, а на швидкість. Тому доцільно було б збільшити відсотки за здійснення процесуальних та інших дій адвокатом під час надання ним безоплатної правової допомоги.

З подібною проблемою зіткнулися і у Франції, де виникає чимало проблем у наданні безоплатної або пільгової правової допомоги. Багато часу та енергії віддають французькі адвокати наданням безплатної юридичної допомоги населенню. Так, наприклад, в Парижі приблизно 27 тисяч жителів щороку одержує такі консультації, а число осіб, які користуються нею постійно зростає. Однак, винагорода в цих випадках є досить скромною і виплачується з чималим проміжком у часі. У деяких департаментах Франції, де допомога надається на пільгових засадах, вона складає 50% усіх цивільних справ.

Отже, для того, щоб вирішити наявні проблеми, які пов'язані як з низьким розміром винагороди адвоката за надання безоплатної правової допомоги, слід по-перше, виключити законодавчі прогалини у цій сфері, а по-друге, переглянути порядок оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. А без цього, ефективне функціонування інституту адвокатури щонайменше ускладнено.

Використана література:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012, №5076-VI
2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. / Відомості Верховної Ради України. 2011
3. Єфіменко М. Ю. Функції адвоката у цивільному процесі / М. Ю. Єфіменко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки, 2014. – Вип 4. – Т.1 – С. 124

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Ковальчук І. С.

Поліщук Є. С.,
студент 1 курсу магістратури
факультету цивільної та
господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ КРИЗЬ ПРИЗМУ РІШЕНЬ ЄСПЛ

Напевно ні для кого вже не є здивуванням, що практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) стала невід’ємною частиною робочого процесу майже будь-якого юриста. Але, нажаль, робота більшості органів, що покликані на забезпечення правопорядку і захисту прав людини постійно зазнає проблем, через що, до ЄСПЛ надходить велика кількість скарг на порушення прав і свобод людини, і адвокатська діяльність не є виключенням.

Актуальним є привернення уваги адвокатської спільноти до рішень ЄСПЛ, які стосуються адвокатської діяльності, і знання яких можуть допомогти адвокату під час представництва клієнта у суді, у повсякденній роботі та житті або навпаки, завадити.

Аналіз практики ЄСПЛ доцільно розпочати з класичних прецедентів, які визначають основні права адвоката під час здійснення його діяльності:

1. Право адвоката на повагу до приватного життя та житла. Нажаль, група справ щодо порушень цієї статті є однією із найбільших, з якими українці звертаються до ЄСПЛ. Згідно з практикою ЄСПЛ захист житла, гарантований ст. 8 Конвенції, поширюється і на офіси адвокатів. Таким чином, проведення обшуку в помешканні адвоката (квартирі, офісі) визнається порушенням його професійних прав. Таку позицію суд виклав у рішенні «Німіць проти Німеччини» (Niemietz v. Germany) [1].

2. Право адвоката на повагу до таємниці кореспонденції. Це право впливає із права конфіденційного спілкування з клієнтом. Хоч воно і не закріплено окремою статтею по відношенню до адвоката, але впливає із низки статей Конвенції та рішень ЄСПЛ, наприклад, «Кемпбелл проти Сполученого Королівства» (Campbell and Fell v. United Kingdom) [2],

де суд зазначив, що «відносини адвокат–клієнт у своїй основі є привілейованими відносинами», і «в цьому контексті кореспонденція, хоч би яким було її призначення, має приватний і конфіденційний характер».

Другим блоком рішень, які важливо розглянути, є рішення стосовно прав клієнтів, які пов'язані із діяльністю адвоката:

1. Доступ до адвоката під час поліцейського допиту. Значна кількість справ присвячені цій проблемі тому, що під час допиту осіб часто органами національної поліції України до цього процесу не допускались адвокати. Відповідно, такі дії порушують норми ст. 6 п.3(с) Європейської конвенції. Але з цього правила є виключення, зокрема, якщо буде пройдено так званий «двоетапний тест»: суд має оцінити такі обставини: 1) чи були «вагомі причини», («compelling reasons») щоб обмежити право на доступ до адвоката, 2) вплив цього обмеження на справедливість судового розгляду [3].

2. Обов'язкове юридичне представництво. ЄСПЛ у рішенні «Бенхам проти Сполученого Королівства» повторює, що особливо коли йдеться про позбавлення волі, інтереси правосуддя в принципі вимагають юридичного представництва [4]. Адвокати мають пам'ятати, що в окремих категоріях справ, їх участь є обов'язковою, і це право є абсолютним і не може обмежуватись не дивлячись на будь-які обставини.

В цьому блоці можна привести ще багато прикладів, оскільки порушень ст. ст. 3, 5, 6 Конвенції дуже багато, але важливо, щоб адвокати в своїй діяльності навчилися самостійно віднаходити практику, в залежності від специфіки діяльності їх захисту.

Останній блок, який слід розглянути, це обмеження, які покладає ЄСПЛ на адвокатів в аспекті їх участі у судовому розгляді та захисті:

1. Пасивність адвоката. Це відноситься до поведінки, яку адвокати мають не допускати у своїй діяльності. Вона пов'язана із так званою «паперовою участю» адвоката, коли він фактично не виконує свої обов'язки. Так, у рішенні по справі «М. С. проти Хорватії» (M. S. v. Croatia) суд встановив, що призначення адвоката як таке, без активних дій цього адвоката для надання реальної правової допомоги у розгляді, не задовольняє вимогу необхідної «правової допомоги» відповідно до статті 5 § 1 (e) [5].

2. Забезпечення меж вираження поглядів. Значна кількість адвокатів не соромляться виражати «власні погляди» з приводу діяльності

суддів, які на думку багатьох людей не є прийнятними, та є такими, що мають ознаки образи, що можна побачити в останній час. ЄСПЛ з приводу даних ситуацій зазначав, що хоча сторони, безумовно, мають право коментувати здійснення правосуддя з метою захисту своїх прав, їх критика не повинна перевищувати певних меж. Зокрема, слід чітко розрізняти критику та образу. Якщо єдиний намір будь-якої форми вираження поглядів полягає в тому, щоб образити суд або членів цього суду, відповідна санкція (йшлося про позбавлення особи права на заняття адвокатською діяльністю), в принципі, не означала б порушення статті 10 Конвенції [6].

Отже, як ми бачимо, практика ЄСПЛ пронизує всю діяльність адвокатів і тому її дослідження є важливою складовою в роботі адвоката. Все більше і більше адвокатів починають застосовувати її в своїй діяльності, але цей процент ще далекий від ідеалу. Саме тому дуже важливим є поширення у адвокатській спільноті ідей вивчення і застосування практики ЄСПЛ. Цей процес потрібно підтримувати та вдосконалювати шляхом видання збірників з перекладами рішень ЄСПЛ, проведення конференцій, присвячених цим рішенням, а також необхідно приділяти увагу цьому питанню під час підвищення адвокатами своєї кваліфікації.

Використана література:

1. Niemietz v. Germany, № 13710\88, 16.12.1992. URL: <https://cutt.ly/lgTFyWl>
2. Campbell and Fell v. United Kingdom № 80\28.06.1984. URL: <https://cutt.ly/XgTFi9Y>
3. SALDUZ v. TURKEY, № 36391/02, 27.11.2008. URL: <https://cutt.ly/GgTDOWI>
4. Benham v United Kingdom, № 19380/92, 29.11.1994. URL: <https://cutt.ly/IgTDZDO>
5. M. S. v. Croatia, № 36337/10, 25.07.2013. URL: <https://cutt.ly/GgTff3Q>
6. BAGIROV v. AZERBAIJAN, № 81024/12 та 28198/15, 25.06.2020. URL: <https://cutt.ly/YgTFmEm>

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Пронька М. М.,
студент 6 групи 4 курсу
факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

МЕТА І ЗАСОБИ ЇЇ ДОСЯГНЕННЯ ЯК ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Споконвіку такі суспільні категорії як мораль і моральність вважалися невід’ємними рисами кожної особистості. Вміння людини за будь-яких обставин залишатися чесним, порядним, добросовісним та вірним загальнолюдським принципам співжиття високо цінувалося у всіх соціальних групах. В ідеальному цивілізованому суспільстві етична поведінка осіб має бути очікуваною і не повинна викликати жодних здивувань. Особливо така вимога стосується посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, осіб, на згідно із законом покладено обов’язок здійснення захисту прав, свобод та інтересів людини, і інститут адвокатури не є виключенням.

В процесі здійснення своєї діяльності адвокати намагаються поступово досягти поставленої мети за допомогою різноманітних проміжних засобів. Саме тому широким суспільним інтересом охоплювалося питання співвідношення мети і засобів її досягнення адвокатами під час здійснення ними професійних обов’язків. За весь час розвитку філософської думки сформувалися три принципові погляди. Сутність першого відображається у загальновідомому твердженні «мета виправдовує засоби», що з’явилося ще в XVI столітті. На противагу цій тезі з’явилася думка про «непротівлення злу насильством», підтримана такими відомими постатями як Л. Толстой, М. Ганді, М. Л. Кінг. Третя точка зору була сформована Г. В. Гегелем, і полягала у тому, що мета не виправдовує, а визначає засоби. Історії відомі безліч прикладів практичної реалізації кожної із зазначених позицій, але все ж таки суспільство зробило висновок, що не всі засоби є допустимими. Протягом усього періоду існування інституту адвокатури відбувається пошук оптимальних вимог та моральних критеріїв оцінки діяльності адвоката. Слушною є думка О. Яновської, яка стверджує, що важливість моральних оцінок якостей адвоката, порівняно з іншими державними інститутами, пов’язана зі специфікою його правового і соціального статусу. Авторка зазначає,

що уся історія адвокатури – це історія її самоствердження, боротьби за визнання державою і суспільством. Якщо авторитет державних органів спирається на владні повноваження і підтримку всього державного апарату, то авторитет адвокатури має одну опору – суспільну довіру. А її, як відомо, досить важко набути і легко втратити, особливо у такій конфліктній сфері, як робота адвоката в суді [1].

Дотримання адвокатами морально-етичних вимог у зв'язку з надзвичайною важливістю їх функціональних навантажень отримало своє нормативне закріплення як у міжнародних нормативно-правових актах, так і в національному законодавстві. У 1990 році Конгресом ООН з попередження злочинності та поведження із правопорушниками були прийняті «Основні принципи, що стосуються ролі юристів», якими визначається, що під час здійснення захисту прав клієнтів, відстоювання їх інтересів у суді, юристи повинні забезпечити ефективний захист прав та свобод людини, використовуючи норми міжнародного і національного права, а також в будь-яких випадках діяти добросовісно і незалежно відповідно до закону та норм професійної етики юриста [2].

Здійснення покладених на адвоката функцій потребує застосування законних засобів захисту, які по-перше, чітко передбачені законодавством, а по-друге, сприятимуть здійсненню правосуддя та ефективному захисту прав клієнта. Підтвердженням цього є статті 7 та 19 Правил адвокатської етики (далі – Правила) згідно з якими адвокат не має права в своїй професійній діяльності застосовувати засоби та методи, що суперечать чинному законодавству або цим Правилам. До того ж адвокату забороняється приймати доручення, якщо результат або засоби його досягнення є протиправними. При цьому він повинен роз'яснити клієнту про неможливість застосування відповідних засобів, і в разі якщо згоди не буде досягнуто, адвокат має відмовитись від укладання договору. Відповідно до статті 25 Правил, адвокат не має права під час виконання доручень клієнта застосовувати незаконні і неетичні засоби, такі як спонукання свідків до надання завідомо неправдивих показань, використовувати тиск (погрози, шантаж) до протилежної сторони та свідків, використовувати особисті зв'язки для впливу на суд та ін. [3].

Таким чином, пріоритет має не законність інтересу клієнта, а законність засобів його захисту. Не втрачають своєї актуальності слова А. Ф. Коні: «Високі цілі правосудного захисту суспільства і особи від несправедливого звинувачення повинні бути досяжні тільки етичними способами. Захисник повинен бути людиною доброю, досвідченою

в слові, озброєною знанням і глибокою чесністю, помірною у прийомах, безкорисливою в матеріальному відношенні, незалежною в переконаннях. Він повинен бути лише правозаступником»[1]. Вважаємо, що адвокат повинен відповідати загальноприйнятим вимогам основних засад професійної діяльності, адже він завжди залишається представником єдиного інституту, і за його вчинками робиться висновок не про особу, яку він захищає, а про організацію адвокатів в цілому.

Використана література:

1. «Співвідношення мети та засобів як етична проблема адвокатської діяльності» – О. Яновська [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://tomorrowlawyer.org/spivvidnoshenya-meti-ta-zasobiv-yak-eti/>

2. «Основні принципи, що стосуються ролі юриста» – Міжнародний документ [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_313

3. Правила адвокатської етики [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17>

4. «Нормативне закріплення питань адвокатської етики в українському законодавстві» – А. А. Стародубцев [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/11914/11282>

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності Ребриш Анна Сергіївна

Ткачук-Яцишин Я. В.,
студентка Інституту
післядипломної освіти
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТІВ ЗА НЕСПЛАТУ ЩОРІЧНИХ ВНЕСКІВ ДО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Несплата щорічного внеску адвокатами – проблема, яка стосується не лише конкретного регіону, але й розповсюджена по всій території України. Утримання органів адвокатського самоврядування може

здійснюватися за рахунок щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 58 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зі змінами (далі – Закон) [1].

У Положенні про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 03 лютого 2017 року №4 зі змінами (далі – Положення), такі внески визначені як грошові кошти, що надходять організаційним формам адвокатського самоврядування, які мають статус юридичної особи, відповідно до Закону, з метою забезпечення гарантій незалежності Адвокатури України від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, будь-яких інших органів, установ, організацій, фізичних і юридичних осіб для реалізації органами адвокатського самоврядування повноважень, визначених цим Законом [2].

Відповідно до абзацу 2 п. 8 ч. 7 ст. 54 Закону з'їзд адвокатів України може прийняти рішення про сплату щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, визначити напрями їх використання та відповідальність за несплату внесків [1].

Несплата адвокатом щорічного внеску на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування є дисциплінарним проступком, що полягає у невиконанні рішення органу адвокатського самоврядування та є підставою для притягнення його до відповідальності згідно п. 6 ч. 2 ст. 34 Закону [1].

Варто звернути увагу, що згідно п. 2. 16. та 2. 18. Положення порушення адвокатом порядку та строків сплати щорічних внесків вважається невиконанням рішення органу адвокатського самоврядування та відповідно вважається дисциплінарним проступком. Та у випадку порушення адвокатом порядку сплати щорічних внесків, а також/чи прострочення встановлених Положенням строків їх сплати понад три місяці, до нього за поданням Ради адвокатів України або ради адвокатів регіону застосовується дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року [2].

Згідно п. 3 ч. 12 Правил адвокатської етики адвокат зобов'язаний виконувати законні рішення органів адвокатського самоврядування, прийняті в межах їх компетенції, що не виключає можливості критики останніх та їх оскарження у встановленому законом порядку [3].

Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури затвердила узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (далі – КДКА) щодо несплати адвокатами щорічного внеску на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування як порушення правил адвокатської етики, що служить підставою для зупинення права на заняття адвокатською діяльністю. Початковим моментом такого діяння може бути активна дія або бездіяльність, коли адвокат або не виконує конкретний покладений на нього обов'язок, або виконує його неповністю чи неналежним чином. І відсутність у Законі поняття «триваюче правопорушення» не може бути підставою для звільнення від відповідальності [4]. Виходячи з цього, строк притягнення до дисциплінарної відповідальності відповідно до ч. 2 ст. 35 Закону не може сплинути у разі невиконання адвокатом обов'язку щодо сплати внесків за попередні роки, оскільки таке правопорушення здійснюється безперервно.

Порушення порядку та строків сплати щорічних внесків – це невиконання рішення органу адвокатського самоврядування, що є дисциплінарним проступком, за вчинення якого може застосовуватися стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю. Термін зупинення дії свідоцтва – від місяця до року. В основному КДКА зупиняє діяльність адвоката до шести місяців. При цьому в рішенні про зупинення права на заняття адвокатською діяльністю обов'язково повинно бути вказано одну з підстав дисциплінарного стягнення, вичерпний перелік яких встановлений частиною 2 статті 31 Закону, а саме – систематичне або грубе одноразове порушення правил адвокатської етики. Інші підстави припинення адвокатської діяльності – повторне протягом року вчинення дисциплінарного проступку, порушення адвокатом вимог щодо несумісності [5].

Ухвалюючи рішення у справі про несплату адвокатом щорічних внесків, дисциплінарна палата має перевіряти, чи виконаний адвокатом обов'язок за усі попередні періоди. Часткова сплата щорічних внесків не виключає та не зменшує дисциплінарної відповідальності адвоката також КДКА повинні перевіряти наявність в адвоката стягнення у вигляді зупинення права на зайняття адвокатської діяльності на момент розгляду справи. Оскільки, відповідно до ч. 2 ст. 58 Закону адвокати, право на заняття адвокатською діяльністю яких зупинено, звільняються

від сплати щорічних внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування на період зупинення права. Пункт 2.7 Положення визначає, що в таких адвокатів обов'язок сплатити внесок виникає після поновлення права на зайняття адвокатською діяльністю.

Отже, КДКА має право зупиняти і навіть припиняти адвокатську діяльність за несплату внесків до органів адвокатського самоврядування. Проте, варто звернути увагу, що суд може скасувати рішення, якщо воно прийнято не по формі та поза строками.

Використана література:

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>;

2. Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 03 лютого 2017 року №4 зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2018-10-13-polozhennya-176_5c3709045642e.pdf ;

3. Правила адвокатської етики затверджені рішенням Ради адвокатів України від 15 лютого 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf ;

4. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури №VII-009/2020 від 25.07.2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://vkdka.org/uzagalnennya-distsiplinarnoji-praktiki-kvalifikatsijno-distsiplinarnih-komisij-advokaturi-schodo-nesplati-advokatami-schorichnogo-vnesku-na-zabezpechennya-realizatsiji-advokatskogo-samovryaduvannya/>

5. «Позбавлення свідоцтва за несплату адвокатських внесків: огляд судової практики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vkdka.org/pozbavlennya-svidotstva-za-nesplatu-advokatskih-vneskiv-oglyad-sudovoji-praktiki/>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Кухнюк Д. В.

Троцько Н. О.,
студент 1 курсу магістратури
факультету цивільної
та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАБОРОНИ ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ

Важливою гарантією здійснення адвокатської діяльності є заборона ототожнення адвоката з клієнтом. Статтею 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» ототожнення адвоката з клієнтом забороняється [1]. Такі ж вимоги прослідковуються і в основних принципах ООН щодо ролі адвокатів, що визначають, що адвокати не повинні ототожнюватися зі своїми клієнтами чи справами клієнтів у результаті виконання своїх функцій [2] та у стандартах Міжнародної асоціації адвокатів щодо незалежності адвокатської професії, де встановлюється заборона ототожнення адвоката з владою або громадськістю з клієнтом чи справою клієнта, хоч би якою популярною чи непопулярною вона не була [3]. Зазначена гарантія здійснення адвокатської діяльності має на меті забезпечити надання ефективної правничої допомоги та є одним із гарантованих державою запобіжників від будь-якого стороннього впливу на адвоката.

Однак, в сучасних умовах розвитку суспільних відносин, недосконалості роботи правоохоронних та судових органів, соціальної справедливості, розвитку інформаційних технологій, важливі гарантії здійснення адвокатської діяльності, в тому числі заборона ототожнення адвоката з клієнтом, все частіше нівелюється.

Яскравим прикладом порушення заборони ототожнення адвоката з клієнтом є відомий світовий інцидент, що відбувся з одним з адвокатів экс-президента Трампа під час процесу імпичменту у Сенаті. Так, протестуючі напали на будинок адвоката, розбили вікна та аерозольними балончиками залишили написи «Зрадник». При цьому, це сталося не в результаті судового розгляду кримінальної справи, а у порядку імпичменту [4]. Зазначена ситуація свідчить, що важливо забезпечити реалізацію правила про неототожнення адвоката з клієнтом і до таких категорій справ.

В Україні проблема ототожнення адвоката та клієнта також носить гострий характер. Адвокатам неодноразово вручалася підозра у вчиненні злочинів та, наприклад, зазначалося, що адвокат діяв як пособник при вчиненні злочинною організацією злочину та схилив клієнта до обрання стратегії та тактики захисту. При цьому, з метою досягнення адвокатом «злочинної мети», за версією слідства, використовувалися процесуальні інструменти захисту та звернення з позовами та клопотаннями до суду в інтересах клієнтів, до Вищої ради правосуддя та інших органів.

З метою вирішення вищевказаної проблеми, Рада адвокатів України створила Робочу групу задля надання роз'яснень положень статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також звернулася до правоохоронних органів, Ради суддів України, Ради адвокатських та правничих товариств Європи (ССВЕ) та інших органів з проханнями вжити заходи реагування щоб недопустити ототожнення адвокатів з клієнтами та втручання в професійні права адвокатів в Україні [5].

З огляду на велику кількість порушень прав адвокатів та необхідність швидкого реагування на незаконне притягнення адвоката до кримінальної відповідальності та осуд через ототожнення адвоката з клієнтом, державі слід вживати всіх необхідних заходів для забезпечення поваги до професії адвоката, її захисту та забезпеченню свободи не дискримінуючи та без неналежного втручання влади, окремих політиків чи широкого загалу. Вважаємо, що важливо приділити увагу удосконаленню роботи органів досудового розслідування, в той же час органам адвокатського самоврядування необхідно активно реагувати на такого роду порушення, та загалом, спільними зусиллями поширювати інформацію до широкого кола осіб про те, що адвокат надає правничу допомогу, а не виступає пособником клієнта під час виконання ним своїх функцій.

Реалізація досліджуваної гарантії та усунення описаних проблем сприятиме роботі адвоката та дозволить адвокатам займатися своєю професійною діяльністю вільно, незалежно і не боячись покарання. Натомість, ототожнення адвоката з клієнтом може мати наслідком перешкоджання доступу адвокатів до осіб, звинувачених в особливо жорстоких чи політичних злочинах, що обмежує доступ до права на захист.

Використана література:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282.

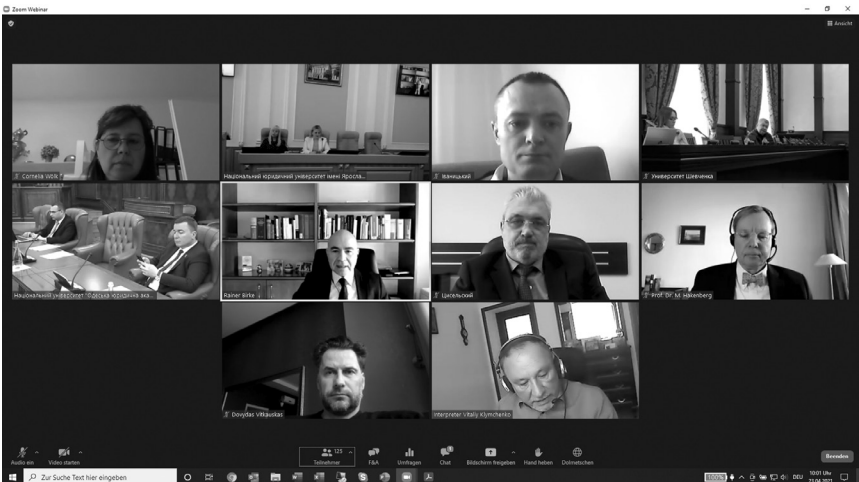
2. Основні положення про роль адвокатів: прийняті Восьмим Конгресом Організації Об'єднаних Націй щодо попередження злочинності та поводження з правопорушниками від 01.08.1990 № 995_835. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835 (дата звернення: 01.04.2021)

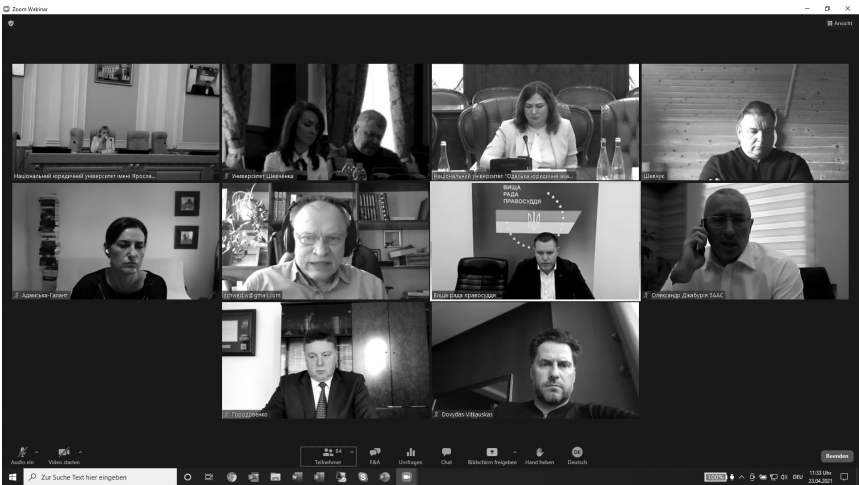
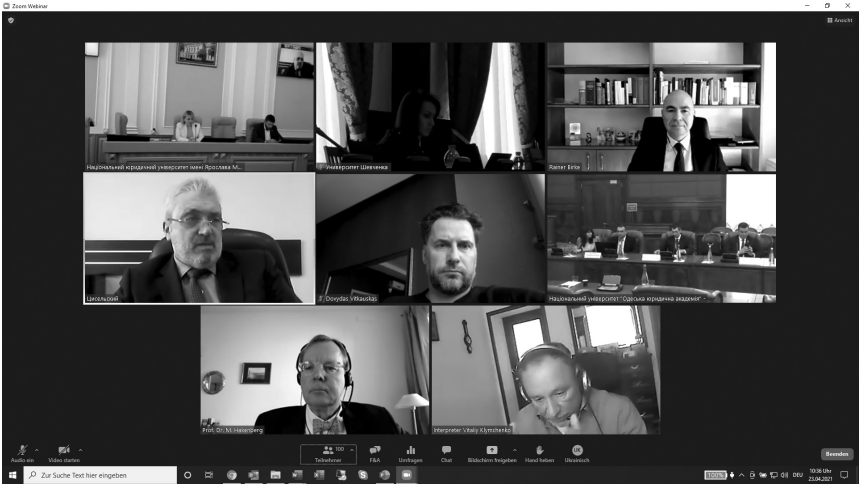
3. Стандарти Міжнародної асоціації адвокатів щодо незалежності адвокатської професії. URL: <http://pravolib.pp.ua/ist-12--idz-ax247--nf-26.html> (дата звернення: 01.04.2021)

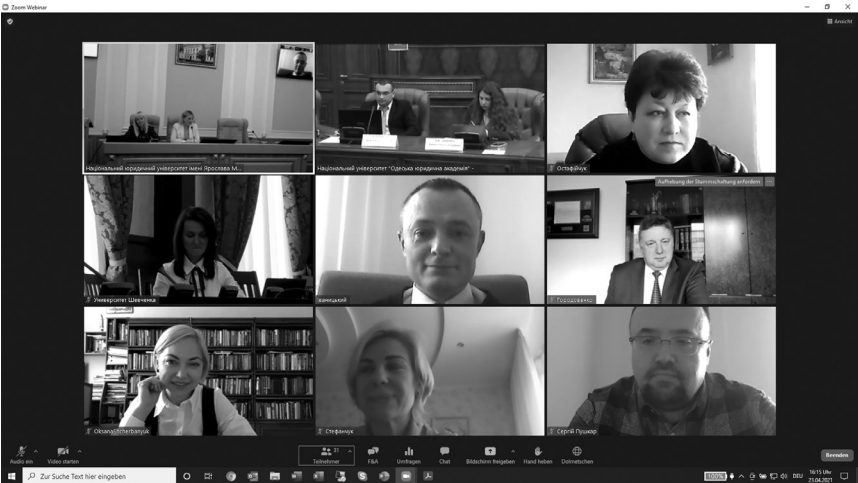
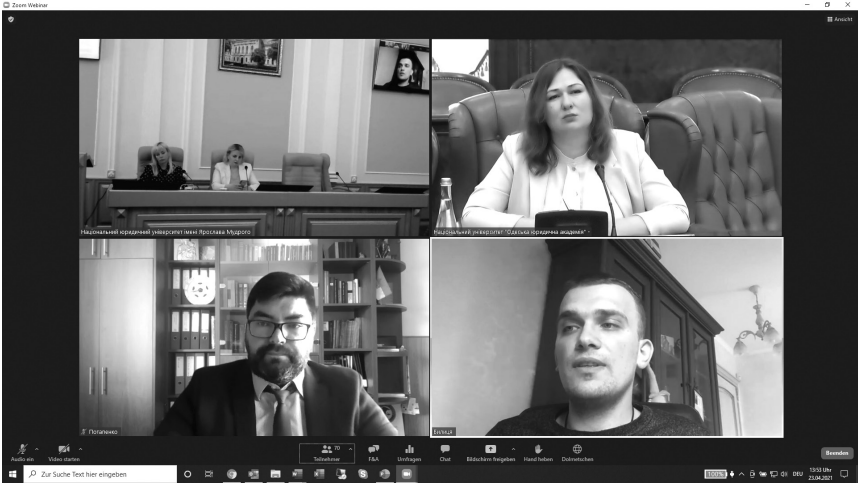
4. Ототожнення адвоката з клієнтом: юристам потрібен захист. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/ototozhnennya-advokata-z-klientom-yuristam-potriben-zahist.html> (дата звернення: 01.04.2021)

5. РАУ створила Робочу групу з питань роз'яснення чинного законодавства щодо заборони ототожнення адвоката з клієнтом. URL: <https://unba.org.ua/news/5830-rau-stvorila-robochu-grupu-z-pitan-rozyasnennya-chinnogo-zakonodavstva-shodo-zaboroni-ototozhnennya-advokata-z-klientom.html>

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Кісліцина І. О.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО ПРАВА

Матеріали міжнародної конференції

(Харків, 23 квітня 2021 р.)

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *О. А. Федосєєвої*

Підписано до друку 12.05.2021.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 28,1. Ум. друк. арк. 31,3. Тираж 150 прим.
Вид. № 2791.

Видавництво «Право»

Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
вул. Чернишевська, 80а, Харків, Україна, 61002

Сайт: <https://pravo-izdat.com.ua>

E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua

E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції – серія ДК № 4219 від 01.12.2011

Виготовлено у друкарні ТОВ «ПРОМАРТ»

Тел. (057) 717-28-80

www.pravo-izdat.com.ua

ISBN 978-966-998-233-9

